AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU
V BRATISLAVE
Katedra trestného práva

Veronika Marková (ed.)

AKTUÁLNE OTÁZKY TRESTNÉHO PRÁVA V TEÓRII A PRAXI

7. ročník

Zborník príspevkov zo 7. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou

konanej

pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave
Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie KURILOVSKEJ, PhD.

dňa 19. marca 2019

Bratislava 2019

Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi – 7. ročník
Interdisciplinárna celoštátna vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou
19. marec 2019
Katedra trestného práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Konferencia bola organizovaná ako plánovaná úloha katedry v roku 2019 v súlade s celoročným plánom Akadémie PZ v Bratislave.

Vedecký výbor konferencie:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan KOČAN, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
prof. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Organizačný výbor:

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD. (predseda organizačného výboru)
JUDr. Marek Mezei, PhD.
JUDr. Vladimír Baláž
Mgr. Sebastián Janko
Mgr. Lucia Siváčková, LL.M.
JUDr. Františka Jakubíková
Miriam Švirecová

Recenzenti:

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan Kočan, PhD.

Zborník zostavila:
© pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD., Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Autor tohto zborníka nezodpovedá za jazykovú a obsahovú stránku príspevkov a prípadné práva tretích osôb.
Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

Vzor citácie:
MARKOVA, V. ed., 2019. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 7. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou.* [online]. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-812-4. Dostupné na internete: https://www.akademiapz.sk/akademia/katedry/katedra-trestneho-prava/vedecko-vyskumna-cinnost

Vzor citácie príspevku:
BAHURINSKÁ, Z., 2019. Dieťa ako obzvlášť zraniteľná obeť sexuálneho zneužívania. In: MARKOVA, V. ed., 2019. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 7. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. [online]. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 9 – 16. ISBN 978-80-8054-812-4. Dostupné na internete: https://www.akademiapz.sk/akademia/katedry/katedra-trestneho-prava/vedecko-vyskumna-cinnost

ISBN 978-80-8054-812-4
EAN 9788080548124

OBSAH

Úvodný príhovor 7

TRESTNÉ PRÁVO HMOTNÉ

BAHURINSKÁ, Zuzana

DIEŤA AKO OBZVLÁŠŤ ZRANITEĽNÁ OBEŤ SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA 11

KLENIAR, Igor
OBLASTI VÝSKYTU KORUPCIE A MOŽNOSTI JEJ POSTIHU 19

MEDELSKÝ, Jozef
ROZSAH KRIMINALIZÁCIE TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSÔB 28

MEDELSKÁ-TKÁČOVÁ, Zuzana

TRESTNÉ ČINY DOMÁCEHO NÁSILIA 38

MIHÁLIK, Stanislav, VINCENT, Filip
POKRAČOVACÍ TRESTNÝ ČIN V PODMIENKACH PRÁVNEJ TEÓRIE A PRAXE 46

NIŽNÍKOVÁ, Lenka
ÚPLATOK ALEBO DAR? 60

SABÓ, Marián
REPRESÍVNE STRATÉGIE V RÁMCI KONTROLY EKONOMICKEJ KRIMINALITY 66

SIVÁČKOVÁ, Lucia
ALTERNATÍVNE TRESTY 73

SRHOLEC, Miroslav
ANALÝZA EFEKTIVITY BOJA PROTI KORUPČNÝM TRESTNÝM ČINOM 85

STRÉMY, Tomáš, TURAY, Lukáš
PRÁVNE ASPEKTY VERBÁLNYCH PREJAVOV PRI SLUŽOBNÝCH ÚKONOCH POLICAJTOV 91

VESELÁ, Radomíra
K NOVINKÁM V TRESTNÍM PRÁVU ČR 98

VRÁBLOVÁ, Miroslava, ZEMAN, Štefan
K NIEKTORÝM ASPEKTOM PROBLEMATIKY EUTANÁZIE 105

TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ

DRUGDA, Juraj

ZÁKLADNÉ ASPEKTY JUSTIČNEJ SPOLUPRÁCE V TRESTNÝCH VECIACH V EURÓPSKEJ ÚNII 135

FIRSTOVÁ, Jana
K VYBRANÝM OTÁZKÁM ŘÍZENÍ V TRESTNÍCH VĚCECH MLADISTVÝCH PACHATELŮ V ČESKÉ REPUBLICE 143

JAGNEŠÁK, Jakub
AGENT – PROSTRIEDOK OPERATÍVNO-PÁTRACEJ ČINNOSTI 151

JAKUBÍK, Peter, JAKUBÍKOVÁ, Františka

PROBLÉMY PRI ZABEZPEČOVANÍ DÔKAZOV V PREUKAZOVANÍ PODVODNÉHO KONANIA ŽIADATEĽOV NÁROKU JEDNOTNEJ PLATBY NA PLOCHU **167**

KRÁSNÁ, Patrícia
ODŠKODŇOVANIE OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV V SLOVENSKEJ REPUBLIKE NA ZÁKLADE KONTINUITY MEDZINÁRODNÝCH ZÁVÄZKOV **181**

KUČEROVÁ, Nikola
VPLYV ANONYMNÝCH PODANÍ NA ODHAĽOVANIE PROTISPOLOČENSKEJ ČINNOSTI **191**

NESVADBA, Antonín
TEORETICKO-PRAKTICKÉ ASPEKTY SÚČINNOSTI A SPOLUPRÁCE VYŠETROVATEĽA V PROCESE VYŠETROVANIA TRESTNÉHO ČINU VRAŽDY **200**

ŠAMIN, Slavomír
EURÓPSKY VYŠETROVACÍ PRÍKAZ – APLIKAČNÉ PROBLÉMY PRI JEHO VYUŽÍVANÍ **209**

ŠANTA, Ján
ZMENKOVÉ TRESTNÉ ČINY – ASPEKTY PRÁVNO-EKONOMICKÉ S DÔRAZOM NA ZNALECKÉ DOKAZOVANIE **215**

VIKTORYOVÁ, Jana, BLATNICKÝ, Jaroslav
TECHNIKY VYŠETROVANIA NEDOVOLENÉHO OZBROJOVANIA A OBCHODOVANIA SO ZBRAŇAMI **228**

SÚVISIACE VEDY, VEDNÉ DISCIPLÍNY A ODBORY

DOBROVANOV ŠIMOVÁ, Zuzana

SUBJEKTÍVNE KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY RASOVO A ETNICKY MOTIVOVANEJ TRESTNEJ ČINNOSTI **239**

HRČKA, Štefan
K FENOMENOLÓGII EKONOMICKEJ KRIMINALITY **247**

JURISOVÁ, Michaela, ŠLUCHOVÁ, Michaela
KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY VYBRANÝCH NEGATÍVNYCH SPOLOČENSKÝCH JAVOV **255**

KLENIAR, Igor
K PRÍČINÁM A PREJAVOM KORUPCIE **267**

LISOŇ, Miroslav, VAŠKO, Adrián
VÝZNAM TEÓRIE KRIMINÁLNO-POLICAJNÉHO POZNANIA PRE ZABEZPEČENIE NEODVRATNOSTI TRESTNÉHO POSTIHU **276**

MAJTÁN, Peter
NOVÉ PRÍSTUPY K DEFINOVANIU DOMÁCEHO NÁSILIA **289**

MAJTÁN, Peter
SENIORI AKO OBETE DOMÁCEHO NÁSILIA **297**

MLYNARČÍKOVÁ, Jitka
ŠIKANA NA PRACOVISKU – PRÁVNE PROBLÉMY **304**

MRAVEC, Juraj
PRÍSTUPY K VYMEDZENIU PROSTITÚCIE **311**

NIŽNÍKOVÁ, Lenka
K POJMU „KORUPCIA“ **322**

ŠTĚPÁNKOVÁ, Kristýna
PSYCHICKÉ DÔSLEDKY TRESTNÉHO ČINU NA OBEŤ **332**

VOJTUŠ, František
ANALÝZA OBJASNENOSTI TRESTNEJ ČINNOSTI V ROKOCH 1999 – 2017 **336**

VRÁBLOVÁ, Miroslava, RÍSOVÁ, Vanda
DROGOVÁ ZÁVISLOSŤ- TRESTNOPRÁVNE A MEDICÍNSKE SÚVISLOSTI **353**

ZÁVERY **366**

Úvodný príhovor

Interdisciplinárna celoštátna vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou na tému **„Aktuálne otázky trestného práva v teórii a v praxi“** predstavuje už stálu súčasť činnosti katedry trestného práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave v rámci vedecko-výskumnej oblasti počas každého akademického roka, pričom v tomto roku sa tešíme už jej šiestemu ročníku.

Trestné právo ako jedno zo súčastí verejného práva v posledných rokoch prechádza výraznými zmenami, ktoré sa odrážajú už v niekoľkých desiatkach noviel Trestného zákona a Trestného poriadku, prípadne sú prijímané nové súvisiace právne predpisy, ktoré oblasť trestného práva neustále dopĺňajú a inovujú. Z tohto pohľadu je však nevyhnutné, aby tieto zmeny boli koncepčné a aby bol vytvorený dostatočný priestor, ako aj inštitucionálne a materiálne zabezpečenie na riadny výkon týchto zmien. Každá novela trestných kódexov prináša orgánom realizujúcim trestné konanie výrazný zásah do výkonu svojich povinností a nie vždy sú tieto orgány pripravené, na efektívny výkon. Nie však zo subjektívnych dôvodov, ale objektívnych, ktoré priniesla zmena systému. Je však nevyhnutné skonštatovať, že neustále zmeny právnych predpisov v oblasti trestného konania majú zabezpečiť efektívny boj proti trestnej činnosti práve tým, že sa upravia nové skutkové podstaty trestných činov, prípadne postup orgánov činných v trestnom konaní, ktorý bude zabezpečovať záruky základných ľudských práv a slobôd pre všetky osoby, ktoré majú vzťah k trestnému konaniu.

Uvedené zmeny, ktoré priniesli jednotlivé novely trestných kódexov, ako aj súvisiace problémy v oblasti trestného práva sú hlavnými bodmi každoročne organizovanej konferencie na katedre trestného práva. Naším cieľom je vždy diskutovať o týchto zmenách, poukázať na problémové oblasti, ale napr. aj vracať sa k predchádzajúcim novelám za účelom zistenia účelnosti ich prijatia, ako aj spôsobu ich praktického výkonu v podmienkach trestného konania v rámci Slovenskej republiky.

Za celú katedru trestného práva, ako aj vedecký a organizačný výbor konferencie, môžem skonštatovať, že nás mimoriadne teší stály a vysoký záujem odborníkov trestného práva z viacerých organizačných súčastí systému trestného konania, ako aj ďalších odborníkov, ktorí sa venujú súvisiacim vedným disciplínam a odborom. Mimoriadne sme poctení aj záujmu príslušníkov PZ, ktorí pracujú ako vyšetrovatelia PZ, prípadne ako poverení príslušníci PZ a ktorí prinášajú na konferenciu svojej vlastné skúsenosti z vyšetrovania, či skráteného vyšetrovania a poukazujú na problémové oblasti.

Už minulosti bolo za hlavný cieľ konferencie zvolené organizovanie stálej periodickej konferencie, ktorá bude slúžiť predovšetkým na výmenu poznatkov z oblasti trestného práva vo vzťahu k aktuálnym otázkam teórie a praxe, ako aj súvisiacich vedných disciplín a odborov s poukázaním na skúsenosti z predchádzajúcich ročníkov, pričom tento cieľ môžeme stále považovať za primárny. V nadväznosti na to však môžeme vytýčiť aj niekoľko ďalších, dielčích, cieľov, medzi ktoré môžeme zahrnúť:

- Vytvorenie priestoru na prezentovanie aktuálnych otázok a problémov, ktoré je potrebné riešiť, aj vzhľadom na nové spôsoby a metódy páchania trestnej činnosti a inej protispoločenskej činnosti.
- Otvorenie diskusie o problémoch v legislatívnej oblasti so zameraním na aktuálne znenia trestných kódexov po rekodifikácii so zameraním na medzery, ktoré vznikajú v dôsledku neustálych zmien (aj napriek rekodifikácii).
- Výmena poznatkov v oblastiach, ktorým sa, vzhľadom na veľký okruh otázok vznikajúcich, meniacich sa v rámci trestného práva hmotného a procesného, nie je možné dostatočne venovať individuálne.

- Otvorenie priestoru na diskusiu a riešenie problémov v oblastiach súvisiacich vied, vedných disciplín a odborov, ktorých súvislosť s problémami trestného práva je veľmi úzka a vzniká potreba bezpečnostnej praxe ohľadom ich riešenia
- Výmena poznatkov a informácií o súčasným vedecko-výskumných projektoch, ktoré vznikajú na úseku trestného práva ako aj súvisiacich vedných odborov.
- Riešenie problémov aplikačnej praxe – nielen z oblasti trestného práva, ale tiež súvisiacich vedných odborov a náčrt nových možností riešenia s dopadmi na aplikačnú prax.
- Výmena informácií a prezentovanie problémov v zahraničných právnych úpravách.

Účastníci konferencie akceptovali ciele, ktoré boli stanovené a vytýčené aj v rámci pozvánky na konferenciu, čomu následne prispôsobili aj svoje príspevky a reagovali prostredníctvom nich na hore uvedené oblasti. Obsah zborníka vychádza z týchto príspevkov, pričom niektoré z nich boli aj súčasťou programu konferencie, čiže boli príslušným spôsobom aj odprezentované.

V mene vedeckého ako aj organizačného výboru by sme chceli vyjadriť poďakovanie všetkým účastníkom konferencie, ktorí sa významnou mierou pričinili o jej realizáciu, pričom osobitne ďakujeme naším zahraničným kolegom, s ktorými si aj prostredníctvom takejto formy spolupráce, dokážeme vymieňať informácie, prezentovať postrehy a názory a diskutovať o vzniknutých problémoch. Veríme, že príspevky v zborníku budú využívané osobami z radov odbornej ako aj laickej verejnosti a prispejú svojím odborným obsahom k riešeniu niektorých problémov z oblastí aktuálnych otázok trestného práva v teórii a praxi.

Do budúcnosti si prajeme, aby sme aj nasledujúcimi ročníkmi dokázali úspešne nadviazať na predchádzajúce ročníky, ako aj na spoluprácu s viacerými subjektmi nielen zo Slovenskej republiky, ale aj s kolegami z Českej republiky prípadne aj s inými zahraničnými subjektami a príslušným spôsobom komunikovať a diskutovať o problémoch týkajúcich sa obsahu konferencie.

Za vedecký a organizačný výbor konferencie:

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
vedúca katedry trestného práva
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

TRESTNÉ PRÁVO HMOTNÉ

DIEŤA AKO OBZVLÁŠŤ ZRANITEĽNÁ OBEŤ SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA

JUDr. Zuzana BAHURINSKÁ
Ústav verejného práva
Paneurópska vysoká škola v Bratislave

Anotácia: *Autorka k problému sexuálneho zneužívania detí pristupuje nielen z aspektu trestného práva, ale aj zo psychologického a sociálneho aspektu. Venuje sa vymedzeniu sexuálneho zneužívania, jeho formám a symptómom, analyzuje ho ako trestný čin. V príspevku sa autorka ďalej zameriava na charakteristiku detskej obete sexuálneho zneužívania a jej právne ponímanie na úrovni európskej a slovenskej trestnoprávnej úpravy.*
Kľúčové slová: *sexuálne zneužívanie, dieťa, obzvlášť zraniteľná obeť, páchateľ, trestný čin*

Abstract: *The author of the problem of sexual abuse approaches not only the criminal law but also the psychological and social aspects. It deals with the definition of sexual abuse, its forms and symptoms, anylyzes it as a crime. In the contribution, the author also focuses on the characteristics of the child victim of sexual abuse and its legal perception on the level of European and Slovak criminal law.*
Keywords: *sexual abuse, child, particularly vulnerable victim, offender, crime*

Úvod

Porozumieť fenoménu sexuálneho zneužívania detí si vyžaduje silný postoj človeka hovoriť o tejto téme pravdivo, bez nadľahčovania alebo popierania jeho existencie v každej spoločnosti a v každom sociálnom prostredí. Deti z každej spoločenskej vrstvy môžu byť sexuálne zneužívané, a to bez výnimky, či ide o dieťa z rodín „bežných ľudí“, „dobre situovaných“ alebo tých, ktorých život je poznačený chudobou, nezamestnanosťou či sociálnym útlakom. Sexuálne zneužívanie detí predstavuje jeden z najzávažnejších, spoločensky neprijateľných a nezákonných javov, ktorý sa ešte aj v tejto dobe stále deje a býva aj vo veľkej miere prehliadaný. Je veľmi smutné a priam zarážajúce, že sa pácha na tých najviac bezbranných a nevinných, ktorí sa nevedia brániť a vzoprieť neustálemu ponižovaniu, ubližovaniu a trápeniu. Sexuálne zneužívanie detí je zločinom, ktorý spôsobuje degradáciu dieťaťa, jeho jedinečnosti, jeho vlastného ja, má traumatizujúce následky na každú jeho sféru entity bytia a dopady na ďalší jeho vývoj a budúci život. Preto ho právom možno označiť za „intímny teror“ s dehonestujúcim zásahom do ľudskej integrity a ľudskej dôstojnosti. Dieťa má v spoločnosti predstavovať najvyššiu hodnotu. Má mať vytvorené podmienky pre svoj rast, aktivity a byť chránené od zastrašujúceho a zneucťujúceho postavenia, do ktorého sa dostáva práve v dôsledku sexuálneho zneužívania a stáva sa obeťou tohto trestného činu.
Sexuálne zneužívanie má svoju „stratégiu“, býva často dobre naplánované a pripravované, dlhodobé, bez zbytočného podozrenia okolitého prostredia. Je závažným a zákerným zásahom do detského tela, duše, osobnosti, do „súkromného sveta“ dieťaťa, do ktorého nesmie nikto vtrhnúť alebo rozhodovať o ňom. Sexuálne zneužívanie je formou protiprávneho konania, kedy je dieťa priamo použité k sexuálnej stimulácii, ktorá vyúsťuje k uspokojovaniu sexuálnych potrieb iných osôb spôsobom, z ktorého sa vylučuje možnosť, že by dieťa mohlo tieto osoby zviesť, vyprovokovať ich k sexuálnej aktivite alebo sa im ponúkať. Spôsob sexuálneho zneužívania subsumuje sexuálny kontakt, sexuálne aktivity či sexuálne správanie. Vzťahuje sa nielen na pohlavné zneužívanie, ale aj na exploatovanie (vykorisťovanie) detí na sexuálne účely. Podľa Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním sa za sexuálne zneužívanie považujú:

- sexuálne aktivity s dieťaťom, ktoré podľa príslušných ustanovení vnútroštátneho právneho poriadku nedosiahlo právom stanovený vek pre sexuálne konanie;
- sexuálne aktivity s dieťaťom, ak sa používa nátlak, sila alebo hrozby, alebo sa zneužíva uznávaná pozícia dôvery, autorita alebo vplyv na dieťa vrátane rodiny, alebo sa zneužíva zraniteľná situácia dieťaťa predovšetkým z dôvodu mentálneho alebo fyzického postihnutia alebo z dôvodu jeho odkázanosti.[1]

Sexuálne zneužívané dieťa je vystavované takej manipulácii, že jeho schopnosti nedokážu rozpoznať alebo len vo veľmi malej miere, že ide o niečo, čo nie je vôbec normálne, čo je škodlivé a zakázané. Dieťa je v pozícii trpiacej osoby, že pristupuje k celému „dianiu" bez odvrávania, zaväzuje sa vykonávať sexuálne aktivity pravidelne a s „tichým súhlasom", s povinnosťou prísnej mlčanlivosti. Stáva sa účastníkom sexuálnych praktík zneužívateľa nedobrovoľne, nakoľko sa nemôže podľa svojej vôle rozhodnúť a slobodne vyjadriť svoj súhlas, nemôže sa voči nemu autoritatívne vzoprieť.[2] Optikou viacerých odborníkov je sexuálne zneužívanie chápané ako asymetrický model sexuálnej interakcie, kde jedna osoba využíva inú osobu k svojmu vlastnému prospechu z pozície väčšej sily a prevahy. Sexuálne zneužívanie tak odhaľuje svoju pravú mocenskú podstatu tohto vzťahu. Preto je považované aj za sexualizované násilie, ktoré na uplatňovanie moci zneužíva sexualitu, pričom nemusí byť sexuálne motivované.[3] Podľa Vágnerovej[4] je sexuálne zneužívanie prejavom zneužitia moci dospelého nad dieťaťom a jeho využitie k aktivitám, ktorým nerozumie, nechápe im a nie je schopné ich akceptovať. Podobne sexuálne zneužívanie charakterizuje aj Karkošková[5] ako zahrnutie dieťaťa do sexuálnych aktivít, či zo strany dospelých alebo neplnoletých osôb, majúcich pozíciu zodpovednosti, dôvery a moci nad dieťaťom, ktorým dieťa plne nerozumie, nemôže dať k nim informovaný súhlas, alebo na ktoré nie je vývinovo pripravené, alebo ktoré inak porušujú zákony či sociálne zákazy dané spoločnosťou. Uvedená autorka ďalej tvrdí, že pri sexuálnom zneužívaní jedna strana ovláda druhú stranu prostredníctvom rôznych nástrojov a zdrojov, zneužívateľ vie čo koná, rozumie významu a dôsledkom sexuálneho kontaktu, dôkladne dbá o utajenie svojho konania pred odhalením a jeho následkami.
Sexuálne zneužívanie detí môže mať charakter komerčného i nekomerčného sexuálneho zneužívania. Komerčné sexuálne zneužívanie je spojením zneužívania detí s obchodom a organizovaným zločinom. Podľa Bucka[6] a Milfaita[7] zahŕňa nielen „prvok" zneužívanie, ale aj „prvky" z troch kategórií – predaj detí, detskú prostitúciu a detskú pornografiu. Vyznačuje sa tým, že na zneužívaní a obchode participujú viacerí zneužívatelia a postihovaných je viac detských obetí. Možno ho chápať ako novodobú formu otroctva, sexuálneho priemyslu a sexuálneho turizmu. Riadi sa s presne určenými pravidlami „komerčného sexuálneho trhu", kde svoju rolu hrá ponuka, objednávka a odmena za uspokojovanie zákazníka.[8] Nekomerčné sexuálne zneužívanie zahŕňa sexuálne aktivity s dieťaťom a osobami, ktoré majú k dieťaťu rodičovskú, súrodeneckú alebo inak rodinnú, prípadne aj „nerodinnú" pozíciu a ktoré sa uskutočňujú v podmienkach trvalého, ľahkého a neobmedzeného prístupu k detskému

[1] Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním, čl. 18 [Dostupné v Zbierke zákonov Oznámenie č. 164/2016 Z. z.]
[2] ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie.* 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 165
[3] SOPKOVÁ, E., RAJTÁKOVÁ, I.: *Konať proti sexuálnemu násiliu na dievčatách a chlapcoch*. Humenné: Občianske združenie Pro Familia, 2008, s. 5
[4] VÁGNEROVÁ, M.: *Současná psychopatologie pro pomáhající profese.* Praha: Portál, 2014, s. 563
[5] KARKOŠKOVÁ, S.: *Sociálna práca s páchateľmi a obeťami sexuálneho zneužívania detí.* Veľký Šariš – Kanaš: Ascend, 2013, s. 58-59
[6] BUCK, T.: *International Child Law.* 2nd ed. London: Routledge, 2011, s. 273
[7] MILFAIT, R.: *Komerční sexualizované násilí na dětech.* Praha: Portál, 2008, s. 11
[8] KARKOŠKOVÁ, S.: *Obete sexuálneho zneužívania medzi nami.* Veľký Šariš –Kanaš: Ascend, 2014, s. 22

jedincovi. Kľúčovým znakom nekomerčného sexuálneho zneužívania je teda prostredie, kde dochádza k tomuto činu. Ak k sexuálnemu zneužívaniu dochádza v rodine a je páchané rodičom (vlastným, nevlastným), starým rodičom, súrodencom, ujom, strýkom a pod. ide o intrafamiliárne sexuálne zneužívanie. Je najzávažnejšou formou zneužívania dieťaťa v prostredí, ktoré by malo „a priori" poskytovať bezpečie, ochranu a adekvátnu starostlivosť, výchovu, avšak práve tu dieťa pociťuje najväčšiu zradu, útok a sklamanie. Stáva sa veľmi zraniteľnou obeťou, pretože považuje za prirodzené a potrebné plniť sexuálne priania zneužívateľa a pritom zachovávať vzťahovú väzbu.[9] Ak k sexuálnemu zneužívaniu dochádza mimo domova a rodinného prostredia, kde zneužívateľ a dieťa nie sú z rovnakej rodiny a nie sú ani v žiadnom príbuzenskom vzťahu, ide o extrafamiliárne sexuálne zneužívanie. Zneužívateľom môže byť učiteľ, sused, opatrovateľ, tréner, inštruktor alebo aj neznámy útočník. Podľa spôsobu vykonávania sexuálnych aktivít sa rozlišuje bezdotykové a dotykové sexuálne zneužívanie. Medzi bezdotykové (bezkontaktné) sexuálne zneužívanie patria napr. obťažovanie dieťaťa obscénnymi telefonátmi, nútenie k nahote, obnažovanie a pózovanie za účelom fotografovania, masturbácia, nútenie sledovať pohlavný styk, vystavovanie dieťaťa k sledovaniu pornografických filmov, sexuálne rozprávanie, vtipy a iné. K dotykovým (kontaktným) formám sexuálneho zneužívania patria tie, ktoré majú penetratívny charakter (prenikajú do tela dieťaťa), napr. pohlavný styk, orálny, análny styk, vkladanie prstov, jazyka alebo predmetov do pošvy alebo konečníka a ktoré majú nepenetratívny charakter (neprenikajú do tela dieťaťa), napr. pohlavné dráždenie trením genitálií o telo obete (frotérstvo), dotýkanie sa tela a erotogénnych zón, láskanie a bozkávanie, ktoré je pre dieťa stresujúce a pod.

Sexuálne zneužívanie z aspektu medzinárodného a vnútroštátneho trestného práva je trestným činom. Podľa zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon § 201 ods. 1 sa tohto trestného činu dopúšťa ten, „kto vykoná súlož s osobou mladšou ako pätnásť rokov alebo kto takú osobu iným spôsobom sexuálne zneužije, potrestá sa odňatím slobody na tri až desať rokov". V prípade, že páchateľ spácha uvedený čin závažnejším spôsobom konania alebo na chránenej osobe alebo z osobitného motívu trestná sadzba sa zvyšuje na sedem až dvanásť rokov. Ešte vyšší trest, odňatie slobody na dvanásť až pätnásť rokov je uložený páchateľovi za uvedený trestný čin, ak ním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví. Ak páchateľ spôsobí svojim konaním smrť alebo za krízovej situácie, potrestá sa odňatím slobody na pätnásť až dvadsať rokov. Trestného činu sexuálneho zneužívania sa dopustí aj ten, kto podľa § 201b Trestného zákona zneužije dieťa mladšie ako pätnásť rokov v úmysle vyvolania sexuálneho uspokojenia jeho účasťou na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití, hoci sa na nich takéto dieťa nemusí priamo zúčastňovať alebo kto umožní také jeho zneužitie, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky. Pri trestnom čine sexuálneho zneužívania je bez významu, či bol spáchaný „dobrovoľne" (so súhlasom), nakoľko takéto konanie sa trestnoprávne postihuje bez ohľadu na mienku poškodeného. Je bezvýznamné, či dieťa súhlasí so sexuálnym konaním, pretože Trestný zákon ustanovením podľa § 201 tohto zákona zakazuje akékoľvek sexuálne styky (heterosexuálne, homosexuálne) s osobami mladšími ako pätnásť rokov. Vo svojej skutkovej podstate tento trestný čin neobsahuje znak „násilia" či „zneužitie bezbrannosti" (čím sa odlišuje od trestných činov znásilnenia a sexuálneho násilia), a preto sa ho možno dopustiť aj v prípadoch, ak by dieťa páchateľa navádzalo na takéto konanie alebo by ku skutku došlo na žiadosť zneužitej osoby. Pri sexuálnom zneužívaní sa nevyžaduje použitie násilia voči dieťaťu. Taktiež nie je rozhodujúca miera pohlavnej vyspelosti dieťaťa, citový vzťah, ani z ktorej strany vyšla iniciatíva ku konaniu. Ak páchateľ realizuje súlož (koitom) alebo iné spôsoby sexuálnych (nekoitálnych) aktivít bez toho, či došlo alebo nedošlo k sexuálnemu uspokojeniu, pričom intenzívne zasahuje do pohlavnej sféry dieťaťa, dostáva sa do rozporu s Trestným zákonom. Pokiaľ ide o súlož, páchateľom môže byť len osoba opačného pohlavia. Pri inom sexuálnom zneužití môže byť páchateľom aj osoba rovnakého pohlavia. Na naplnenie subjektívnej stránky

[9] WEISS, P. a kol.: *Sexuální zneužívaní dětí.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 28

sa vyžaduje dolózne zavinenie páchateľa tohto trestného činu. K sexuálnemu zneužívaniu detí môže dochádzať aj cez internet. Kontaktovanie detí na účely sexuálneho zneužitia je považované za trestný čin podľa § 201a Trestného zákona. Účelom takéhoto konania je nakontaktovanie sa na dieťa prostredníctvom internetu cez sociálne siete, spravidla pedofilom s cieľom osobného stretnutia a jeho následného sexuálneho zneužitia. Uvedený trestný čin je založený na stratégií pod názvom „grooming". Je to proces, ktorého účelom je vývoj vzťahu s dieťaťom a jeho prípravy na jednorazové sexuálne zneužitie alebo aj dlhodobé sexuálne zneužívanie dieťaťa[10] Trestný zákon pamätá na ochranu ľudskej dôstojnosti aj osôb mladších ako osemnásť rokov bez rozdielu pohlavia. Ide o deti, ktoré vzhľadom na svoj vek, zdravotný stav alebo z iného dôvodu sú zverené iným osobám, ktoré na nich dozerajú, starajú sa o nich, zaopatrujú, vychovávajú. O trestný čin ide vtedy, ak tieto osoby zneužijú svoju autoritu a závislosť osoby mladšej ako osemnásť rokov alebo osoby zverenej či odkázanej a pohnú ju k súloži alebo ju iným spôsobom sexuálne zneužijú. V zmysle ustanovenia podľa § 202 ods. 1 Trestného zákona okrem toho, že ide o osobu mladšiu ako osemnásť rokov sa vyžadujú dve podmienky. A to, že dieťa musí byť zverené do starostlivosti osoby, ktorá má právo a povinnosť dozerať na neho a že ide o dieťa odkázané na túto osobu alebo za odmenu. Premietajú sa tu vzťahy ako rodič (aj nevlastný) – dieťa, opatrovník – osoba pozbavená svojprávnosti, učiteľ – žiak, vychovávateľ – chovanec. Pre plnenie znaku „odkázaná osoba" sa predpokladá stav, keď je dieťa v určitom smere odkázané na páchateľa, a tým je obmedzená sloboda jeho rozhodovania.[11] V § 202 Trestného zákona je jasne uvedené, že v konaní páchateľa dochádza k zneužitiu postavenia toho, kto je pre dieťa autoritou, dôveruje mu. Tým, že dochádza k sexuálnemu zneužívaniu zároveň spôsobuje u dieťaťa „traumu zo zrady", ktorá komplikuje u zneužitého dieťaťa proces identifikácie zla, jeho odhalenia a psychosociálneho zotavenia.
Dieťa, ktoré bolo sexuálne zneužívané bolo priamo poškodené týmto trestným činom fyzicky, psychicky i emocionálne a utrpelo ujmu na zdraví, cti a dôstojnosti, takže sa stáva jeho obeťou (victimou). Z časového hľadiska táto ujma môže nastať okamžite po trestnom čine alebo sa môže prejaviť až neskôr. Jej trvanie môže byť rôzne, takmer až celoživotné. Z hľadiska nápravy môže byť táto ujma nezvratná, ireparabilná, dokonca môže ešte viac narastať. Neopomína sa ani subjektívne prežívanie, pretože sexuálne zneužívanie je pre dieťa stresujúcou udalosťou, na ktorú nebolo dopredu vôbec pripravené, ktorej nebolo možné vyhnúť sa alebo ju očakávať. Dieťa je dezorientované a výrazne ho celá situácia metie. Trpí pocitom opustenosti a prázdnoty, pretože mu nik neverí a nemá oporu ani u tých najbližších. Voči zneužívaniu je bezmocné, zraniteľné a nikdy mu neprislúcha vina či zodpovednosť za tento čin. Sexuálne zneužívanie je tak zákerné, že zanecháva rozsiahly komplex traumatizujúcich následkov, od veľmi nepatrných až po nadmerne výrazné. U dieťaťa dochádza k zmene správania. Je uzavreté, mlčanlivé, ustráchané, neverí ničomu a nikomu, dokonca ani sebe samému, odmieta bežné dotyky, uteká z domu, izoluje sa od rovesníkov, neprimerane kričí a plače pri prezliekaní alebo prebaľovaní, odmieta ostávať doma samé alebo v prítomnosti konkrétnej osoby a ďalšie iné prejavy. Priamo pozorovateľné sú symptómy, ktoré naznačujú, že dieťa je sexuálne zneužívané. Podľa viacerých odborníkov sú to napr. v telesnej oblasti modriny, opuchy, krvácanie, zranenia v genitálnej a rektálnej oblasti, zápaly pohlavných a močových orgánov, tehotenstvo, pomočovanie, nespavosť a iné. V psychickej oblasti je pozorovateľná utiahnutosť dieťaťa, úzkosť, strach, zlosť, ľahostajnosť, impulzivita, roztržitosť, odmietanie vlastného tela, stereotypné pohyby tela alebo jeho častí, zajakavosť, nočné mory, nervozita až agresivita a pod. Vyskytujú sa však aj prípady, kedy dieťa nemusí vykazovať žiadne varovné signály a priam „dokonale" sa vžije a prispôsobí daným okolnostiam zneužívania. Myslíme si však, že dieťa aj napriek nedostatočnému obrannému mechanizmu, predsa len priamo alebo aj nepriamo žiada

[10] KLIMEK, L: Obete trestného činu kontaktovania detí za účelom ich sexuálneho zneužitia. In: KURUC, P. (ed.). *Obete kriminality a ich práva.* 1. vyd. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 103
[11] IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 114-115

o pomoc. V tejto súvislosti musíme konštatovať, že žiaľ, táto „žiadosť“ býva zo strany niektorých dospelých ignorovaná, podceňovaná alebo až spochybňovaná.
Dieťaťu ako obeti trestného činu prislúcha status „zraniteľná obeť“. Zraniteľnosť obete je všeobecne charakterizovaná ako stav, ktorý je podmienený určitými osobnostnými vlastnosťami obete, zdravotnými ťažkosťami a jej správaním. Zraniteľnosť obete tvorí jednu alebo aj viac týchto kvalít a vyjadruje náchylnosť danej osoby stať sa obeťou trestného činu.[12] Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa, o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii v čl. 8 ods. 1 písm. a) zaväzuje zmluvné štáty okrem iného uznať zraniteľnosť detských obetí. V súvislosti s detskými obeťami sexuálneho zneužívania sa na úrovni práva EÚ proklamuje zraniteľnosť detskej obete v týchto legislatívnych aktoch z radu „smerníc“. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV sa zameriava na „špecifický“ okruh detských obetí, ktoré sú zraniteľnými obeťami ktorýchkoľvek trestných činov uvedených v článkoch 3 až 7 tejto smernice súvisiacich so sexuálnym zneužívaním, sexuálnym vykorisťovaním, detskou pornografiou, s trestným činom kontaktovania detí na účely sexuálneho zneužitia, podnecovanie, napomáhanie, navádzanie a pokus o tieto trestné činy. Ďalej je to Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV a upriamuje pozornosť aj na zraniteľnosť detských obetí na základe obchodovania s ľuďmi zvyčajne spájaného so zneužívaním detí na sexuálne účely. A potom je to Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29//EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (ďalej len „smernica 2012/29/EÚ“). Tento právny dokument upravuje nielen podporu, pomoc a ochranu obetiam trestných činov komplexne, ale sa venuje aj detským obetiam ako obetiam s potrebou osobitnej ochrany (čl. 22 a 23). Taktiež zaisťuje povinnosť všetkým členským štátom Európskej únie vykonávať včasné a individuálne posúdenie potrieb ochrany detských obetí a určiť či a v akom rozsahu sa budú uplatňovať osobitné ochranné opatrenia. Hoci smernica 2012/29/EÚ nevymedzuje samotný pojem „zraniteľná obeť“, no vymedzuje pojem „dieťa“, ktorou je každá osoba mladšia ako 18 rokov. Už samotným pojmom „dieťa“ ide o bytosť, ktorej prináležia práva a neuberá sa jej postavenie zraniteľnej obete. Na rozdiel od európskej právnej úpravy slovenská trestnoprávna legislatíva disponuje pojmom „obzvlášť zraniteľná obeť“. Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov stanovuje, kto je za obzvlášť zraniteľnú obeť považovaný. V intenciách ustanovenia § 2 ods. 1 písm. c) uvedeného zákona je takouto obeťou dieťa, teda osoba mladšia ako 18 rokov. Ak vek osoby nie je známy a existuje dôvod domnievať sa, že táto osoba je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak. Pozitívom takejto úpravy je, že sa detskej obeti dáva miera právnej istoty ako obzvlášť zraniteľná obeť a nie je potrebné skúmať ďalšie okolnosti jej zraniteľnosti. Na druhej strane však zraniteľnosť obete môže byť účinne identifikovaná len prostredníctvom individuálneho posúdenia, ktoré by malo určiť potreby a požiadavky na podporu obete.[13] Postavenie obzvlášť zraniteľná obeť vyplýva nielen zo samotnej vývinovej charakteristiky a čŕt detského jedinca. Detské obete sexuálneho zneužívania zažívajú v prvom rade primárnu viktimáciu, ale môžu byť vystavené aj sekundárnej a opakovanej viktimácii, zastrašovaniu alebo pomste zo strany obvinenej alebo podozrivej osoby, či jej spolupáchateľov. Okrem toho môže dieťaťu hroziť ďalšia ujma pri spolupráci na vyšetrovaní trestného činu alebo

[12] KREUTER, E., A.: *Victim Vulnerability: An Existential-Humanistic Interpretation of a Single Case Study.* New York: Nova Science Publishers, 2006, s. 20
[13] ZÁHORA, J.: Obeť domáceho násilia ako obzvlášť zraniteľná obeť. In: POLÁK, P., TITTLOVÁ, M. (eds.). *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 428

pri účasti na trestnom a súdnom konaní ako svedok, v niektorých prípadoch dokonca aj ako obvinený. Preto obzvlášť zraniteľná obeť si vyžaduje citlivé a ohľaduplné zaobchádzanie, ktoré sa musí riadiť zásadami najlepšieho záujmu dieťaťa a jeho ochrany. Táto požiadavka má byť v súlade aj s Dohovorom o právach dieťaťa, podľa ktorého pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, či už vykonávanej súkromnými inštitúciami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi orgánmi a zákonodarstvom musí byť prvoradým hľadiskom najlepší záujem dieťaťa. Aby bola táto požiadavka naplnená je potrebné aj odborné zaobchádzanie a kvalitný „profesionálny servis" služieb. Skúsenosti z praxe v podmienkach Slovenskej republiky však ukazujú nie práve ideálny stav. Osoby, ktoré ako prvé prichádzajú do kontaktu s obeťou nie sú dostatočne alebo len v minimálnej miere vyškolené, napr. ako sa k takémuto dieťaťu správať, ako s ním komunikovať. Nie sú zabezpečené na rozdiel od iných európskych krajín vhodné priestorové podmienky na výsluch dieťaťa (špeciálne miestnosti), rušivá je prítomnosť viacerých osôb na tomto procesnom úkone, zlyháva vzájomná kooperácia zainteresovaných zložiek pre pomoc a podporu takejto obete. Toto všetko, a ešte aj ďalšie iné okolnosti negatívne ovplyvňujú „zážitok", ktorý si dieťa zapamätá a uchová ešte veľmi dlho, preto ho netreba v žiadnom prípade podceňovať. Je potrebné mať na zreteli skutočnosť, že obeť sexuálneho zneužívania sa ocitá v stave ochromenia a bezmocnosti, je vyradená a paralyzovaná postaviť sa k odporu tohto hanebného činu. Hoci sa spoločnosti prieči takáto krutosť, predsa prevláda ľahostajnosť a nevšímavosť k nešťastiu druhých.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Ako sme už uviedli v príspevku sexuálne zneužívanie spôsobuje ťažkú a vážnu ujmu na osobnosti dieťaťa. Trpí, trápi sa, je nešťastné, pokorené, zmätené. Musí robiť to, čo nechce, proti svojej vôli a podrobiť sa tlaku páchateľa. Snaha pochopiť následky sexuálneho zneužívania však nestačí, aj keď sú to „prvé" kroky k boju proti tomuto činu. Treba si uvedomiť, že dieťaťu sa narušil život nielen v prítomnosti, ale aj v budúcnosti, že je to duša citlivá a krehká, ktorá sama tento boj nezvládze a potrebuje pomoc. Táto pomoc musí jednoznačne vychádzať od spoločnosti pri uplatňovaní morálnych a právnych noriem. Nie však formálne a teoreticky, ale aktívne a efektívne, aby sa preukázal postoj, z ktorého nebude obeť pociťovať sklamanie, odvrhnutie alebo odmietnutie. Problematika obetí sexuálneho zneužívania si vyžaduje, aby bola riešená odvážnejšie, a to na viacerých miestach.

Resumé (v anglickom jazyku)

As we have already said in the article, sexual abuse causes severe and serious harm to the personality of the child. He suffers, is afraid, is unhappy, humbled, confused. He must do what he does not want, against his will, and be subject to the pressure of the perpetrator. However, attempts to understand the consequences of sexual abuse are not enough, even if they are the "first" steps to combat this crime. It is necessary to realize that the child has interrupted life not only in the present, but also in the future, that it is a sensitive and fragile soul who does not control this fight itself and needs help. This assistance must be firmly based on society when applying moral and legal standards. However, it is not formal and theoretical, but active and effective, to show a position from which the victim will not experience disappointment, rejection or rejection. The problem of victims of sexual abuse requires that it be dealt with more courageously in several places.

Zoznam bibliografických odkazov:

Dohovor o právach dieťaťa. Zbierka zákonov Slovenskej republiky Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.

Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním. Zbierka zákonov Slovenskej republiky Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 164/2016 Z. z.

BUCK, T.: *International Child Law.* 2nd. ed. London: Routledge, 2011. 358 s. ISBN 978-0-415-48717-7.

ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie.* 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 445 s. ISBN 978-80-7380-461-9.

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava: Iura Edition, 2006. 607 s. ISBN 80-8078-099-4.

KARKOŠKOVÁ, S.: *Sociálna práca s páchateľmi a obeťami sexuálneho zneužívania detí.* Veľký Šariš – Kanaš: Ascend, 2013. 216 s. ISBN 978-80-971470-0-6.

KARKOŠKOVÁ, S.: *Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami.* Veľký Šariš – Kanaš: Ascend, 2014. 352 s. ISBN 978-80-971470-1-3.

KLIMEK, L.: Obete trestného činu kontaktovania detí na účely ich sexuálneho zneužívania. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva.* 1. vyd. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 100-112. ISBN 978-80-9791911-0-8.

KREUTER, E. A.: *Victim Vulnerability: An Existential-Humanistic Interpretation of a Single Case Study.* New York: Nova Science Publishers, 2006. 159 s. ISBN 1-60021-282-4.

MILFAIT, R.: *Komerční sexualizované násilí na dětech.* Praha: Portál, 2008. 210 s. ISBN 978-80-7367-320-8.

Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa, o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii. Zbierka zákonov Slovenskej republiky Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 424/2004 Z. z.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV. Úradný vestník Európskej únie L 101/1, 15.4.2011.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV. Úradný vestník Európskej únie L 335/1, 17.12.2011.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Úradný vestník Európskej únie L 315/57, 14.11.2012

SOPKOVÁ, E., RAJTÁKOVÁ, I.: *Konať proti sexuálnemu násiliu na dievčatách a chlapcoch.* Humenné: Občianske združenie Pro Familia, 2008. 72 s. ISBN 978-80-967964-7-2.

VÁGNEROVÁ, M.: *Současná psychopatologie pro pomáhající profese.* Praha: Portál, 2004. 814 s. ISBN 978-80-262-0696-5.

WEISS, P.: *Sexuální zneužívaní dětí.* Praha: Grada Publishing, 2005. 264 s. ISBN 978-80-247-6372-9.

ZÁHORA, J.: Obeť domáceho násilia ako obzvlášť zraniteľná obeť. In POLÁK, P., TITTLOVÁ, M.: *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 417-436. ISBN 978-80-8168-708-2.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon z 20. mája 2005

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých predpisov z 12. októbra 2017

Kontaktné údaje:
JUDr. Zuzana Bahurinská
Ústav verejného práva
Paneurópska vysoká škola v Bratislave
Tomášiková 20
821 02 Bratislava
e-mail: zuzana.bahurinska@gmail.com

OBLASTI VÝSKYTU KORUPCIE A MOŽNOSTI JEJ POSTIHU

PhDr. JUDr. Igor KLENIAR
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: *Autor sa v príspevku zameriava na vymedzenie korupcie ako negatívneho spoločenského javu v kontexte rozšírenosti korupcie. Poukazuje na to, že hoci v oblasti verejnej správy sú zrejme najlepšie podmienky pre vznik a rozvoj korupčného správania sa, už dávno nie je možné obmedzovať korupciu výhradne na túto oblasť. Ako taká stihla preniknúť už do všetkých oblastí našej spoločnosti, nevynímajúc sféru súkromnú. Často je problematické identifikovať prípady korupčného konania v súkromnej sfére s ohľadom na osobitosti, ktoré vykazuje súkromnoprávna regulácia. Faktom je, že stále viac a častejšie sa stretneme práve s týmto typom korupcie. V konečnom dôsledku, v príspevku sa autor venuje aj osobitným typom korupčného konania na pomedzí medzi oblasťou verejnou a oblasťou súkromnou.*
Kľúčové slová: *korupcia, oblasť verejnej správy, súkromný sektor, prejavy korupčného konania.*

Annotation: *The author focuses on the definition of corruption as a negative social phenomenon in the context of corruption widening. He points out that although public administration is probably the best way for the emergence and development of corruption, corruption can no longer be restricted to this area. As such, she has managed to penetrate into all areas of our society, not exempting the private sphere. It is often problematic to identify cases of corruption in the private sphere in view of the specific features of private law regulation. The fact is that we are getting more and more likely to meet this type of corruption. Finally, in the paper, the author also deals with a specific type of corruption at the interface between public and private areas.*
Key words: *corruption, public administration, the private sector, corruption.*

Úvod

S korupčnými trestnými činmi je možné stretnúť sa v súčasnosti vo všetkých oblastiach našej spoločnosti. Kým v predošlých desaťročiach bola charakteristická zrejme len v oblasti verejnej správy, kde sú na tieto účely vybudované najlepšie podmienky, postupne sa rozšírila na všetky oblasti spoločenského systému. Aj viaceré európske a medzinárodné dokumenty priamo požadujú od jednotlivých zmluvných či členských štátov, aby rovnako postihovali korupciu vo verejnej i v súkromnej sfére.

V oblasti verejnej správy dlhodobo existovali veľmi vhodné podmienky pre rozvoj korupčného konania. Je tomu najmä z dôvodu neprehľadnosti verejnej správy, ktorá sa postupne viac a viac stransparentňuje, ale aj z dôvodu pomerne rozsiahlej štruktúry a infraštruktúry orgánov verejnej správy. Stále táto sústava u nás je pomerne neprehľadná a v niektorých prípadoch je náročné poznávať povahu a rozsah rozhodovacích právomocí a oprávnení jednotlivých subjektov. Niekedy sa dve aj viaceré pozície kumulujú v rukách jedného subjektu, čo vytvára len ďalší priestor pre možné korupčné konanie. Nie je ničím výnimočným, že kontrolné a dozorné mechanizmy sú neprehľadné a často nejasne aj formulované v právnej úprave. Aj keď postupne sa prirodzene formulujú protikorupčné nástroje, elektronizuje sa styk občanov s úradmi, rad správno-právnych sporov sústavne poukazuje na viaceré strety právomocí a ich výkonu, rozhodovania, problémy v rozhodovacej činnosti, ktoré môžu byť spôsobené tak právnou úpravou, inštitucionálnymi problémami verejnej správy, ako aj prvkov personálnym a osobnostným. Nezriedkavo sa k dôvodom výskytu korupcie vo verejnej správe priraďujú tak faktory, ako je nízke ohodnotenie zamestnancov a nadmerná agenda. Faktom je, že ak sa pozrieme do okolitých krajín a to nie len Európskej Únie, ale všeobecne, v podmienkach Slovenskej republiky vidíme jeden z najširších personálnych aparátov a najväčšie personálne obsadenie a to aj pri zohľadnení územného členenia a rozlohy krajín. Okrem tohto, je to hlavne otázka pracovných povinností a pracovného času, ktorými sa líši táto oblasť od oblasti súkromnej. Argumenty o finančne zlom

zabezpečení prirodzene neobstoja, nakoľko to nie je otázka primárne finančná. Aj také subjekty, ktorých pracovné aktivity sú oceňované veľmi kvalitne, sú a aj v minulosti sa korupčne správali, takže výhradnou príčinou nie je nízke ohodnotenie. Nepochybne, tam, kde tomu tak je, existujú väčšie sklony zamestnancov korupčne sa správať. Ani dobré finančné ohodnotenie a prípadne aj rad benefitov v práci nie sú zárukou toho, že osoby sa korupčne správať nebudú. Viac je to otázka morálnosti a etickosti ako určitých pravidiel v správaní sa subjektov, ktoré by mali byť rozhodujúcimi aj pri výbere zamestnancov a ktoré by mali prirodzene a automaticky prevažovať nad osobnými záujmami.

Aj keď teda v oblasti verejnej správy existujú lepšie podmienky pre rozvoj korupčného konania, nemožno korupciu obmedzovať výhradne na túto oblasť. V súčasnosti je to negatívny jav, s ktorými sa stretneme aj v oblasti súkromnej a nie zriedkavo, aj keď tieto oblasti neboli tak dlho mapované a popisované, podstatne menej sa o korupcii v súkromnej sfére hovorí a podstatne menej sa jej venuje pozornosť. Len v dôsledku tohto sa javí, že v tejto sfére sa korupčné konanie vyskytuje podstatne menej častejšie.

1. Oblasti výskytu korupčného konania

Ak by sme mali zovšeobecniť oblasti výskytu korupcie, či už podľa frekvencie výskytu, alebo podľa závažnosti konania, s ktorými sa tu stretneme, súhrnne možno hovoriť o častom výskyte korupcie v oblasti:[1]

a.) Zdravotníctva
b.) Školstva
c.) Samosprávy obcí
d.) Stavebne agendy
e.) Verejno-právnej, ktorá zahŕňa daňové úrady, katastrálne úrady, na úradoch práce
f.) živnostenskej
g.) Súdnictva
h.) Pri verejnom obstarávaní a v jeho procese
i.) ďalších orgánov ochrany práva – na úrovni Policajného zboru SR, na úrovni Prokuratúry SR
j.) športu a športových aktivít
k.) Súkromnej, ktorá zahŕňa hlavne oblasť médií, obchodu, bankovníctva a pod.

Z viacerých dostupných prieskumov, ktoré sú k dispozícii, je možné vidieť kde je korupcia vnímaná najcitlivejšie, resp. kde podľa respondentov najviac dominuje. Azda najcitlivejšie je možné vnímať také oblasti, kde dochádza k rozhodovaniu o základných ľudských práva a ochrane, ktorá im má byť poskytovaná a súčasne aj v oblastiach, ktoré sa dotýkajú tých najdôležitejších spoločenských záujmov a ich ochrany (život, vzdelanie, zamestnanosť a pracovnoprávne otázky). V roku 2017 boli zverejnené výsledky v rámci Globálneho Eurobarometra, kde sa respondenti mali možnosť vyjadriť, ktoré oblasti sú podľa nich v štátoch najviac skorumpované. Najproblematickejšie sa javila oblasť súdnictva, štátnej a verejnej správa a následne oblasť médií.

V rámci prieskumov Eurobarometra bola zisťovaná v krajinách EÚ – 27 za oblasť Slovenska najčastejšie sa vyskytujúca reflexia prijímania úplatkov a to v rozpätí rokov 2012 – 2017. Zo vzorky respondentov, ktorých sa na prieskume zúčastnilo zo Slovenskej republiky viac ako 120, najfrekventovanejšie sa úplatky prijímajú v oblasti súdnictva a v oblasti štátnej správy, v oblasti zdravotníctva.

[1] Hullová, M.: Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, s. 34 - 37

Subjekty korupcie/rok:	2017	2016	2015	2014	2013	2012
Ľudia pracujúci u polície	50	61	65	39	31	39
Ľudia pracujúci v službách	35	40	50	36	30	38
Ľudia pracujúci v súdnictve	61	65	70	37	27	35
Politici na štátnej úrovni	56	55	66	57	46	54
Politici na regionálnej úrovni	42	41	51	49	37	47
Politici na lokálnej úrovni	41	36	44	48	37	45
Úradníci udeľujúci verejné tendre	46	42	46	52	43	50
Úradníci vydávajúci stavebné povolenia	37	37	46	51	42	49
Úradníci vydávajúci povolenie na podnikanie	27	24	36	38	29	37
Ľudia pracujúci vo verejnom zdravotníctve	49	50	61	32	26	31
Ľudia pracujúci vo verejnom školstve	26	21	37	19	13	19
Inšpektori (zdravotníctva, bezpečnosti práce, stavieb, kvality stravy, hygieny a pod.)	44	39	48	39	32	37
Nikto (spontánne)	0	1	0	3	5	6

*Zdroj: Special Eurobarometer EÚ-27

2. Korupcia vo verejnom sektore

Odhliadnuc od povahy všeobecných prejavov korupčného konania, jednotlivé oblasti tak verejnej, ako aj súkromnej sféry sú charakteristické rôznymi formami korupčného konania a rovnako tak saj aj rôznym spôsobom korupcia v týchto oblastiach prejavuje. Prirodzene, že to môžu byť všeobecné signály nasvedčujúce tomu, že môže dochádzať ku korupčnej, alebo aj inej podobnej trestnej činnosti, no v mnohých oblastiach sú indikátory korupčného konania veľmi špecifické a príznačné práve pre podmienky tejto oblasti. Okrem základné rozlíšenia na oblasť súkromnú a na oblasť verejnú, je možné hovoriť aj o určitých indikátoroch korupčného konania v oblasti súkromnej, i v oblasti verejnej. Líšia sa aj typické prejavy korupčného správania a formy, obsah korupčných dohôd v týchto oblastiach. [2]

Oblasť zdravotníctva - typickými indikátormi sú opakované a časté predpisy konkrétnych liekov viazané na lekársky predpis, predpisy veľkého množstva liekov spadajúcich do určitej kategórie, predpisovanie liekov od konkrétnej farmaceutickej spoločnosti, povinné odporúčania do lekárni konkrétneho druhu, konkrétneho majiteľa, podozrivé potvrdenia o práceneschopnosti, zasielanie opakovane na rovnaké vyšetrenia, vyšetrenia nepodložené konkrétnou diagnózou, odporúčanie konkrétnych zdravotníckych pomôcok, časté a neodôvodnené zasielanie na liečebné pobyty, zmeny v poradovníkoch na vykonanie konkrétnych medicínskych úkonov, darovacie zmluvy, prijímanie darov od pacientov v prospech lekára a ambulancie a na vybavenie ambulancie, prednostné poplatky alebo poplatky za vykonanie určitých úkonov, ktoré by sa dali inak hradiť zo zdravotného poistenia, no muselo by sa na ne čakať, absolvovanie konkrétnych školení, ktoré poskytujú určité farmaceutické spoločnosti, sprostredkúvanie liekov a liečiv od týchto spoločností a pod..

Oblasť školstva – formy korupčného konania súvisia hlavne s prijímaním na štúdium na rôznych úrovniach a rovnako tak aj s priebehom štúdia a študijnými výsledkami; ide najmä o prípady prijatia aj bez splnenia požadovaných podmienok, prípady prijímania prednostne alebo pred inými uchádzačmi, ktorí splnili podmienky na prijatie, prijatie aj bez absolvovania prijímacích pohovorov, bez dostatočného počtu získaných bodov, bez konkrétneho umiestnenia, neoprávnené potvrdzovanie účasti na študijnom procese, o absolvovaní štúdia, rôzne formy doučovania, ktoré sú osobitne spoplatnené, konzultácie v súvislosti so skúškami, zapisovanie hodnotenia bez absolvovania skúšok a pod.

Samospráva obcí – netransparentné rozhodovanie, nehospodárske nakladanie s majetkom obce, podozrivé zmluvy o prevodoch, darovacie zmluvy, nadobúdanie majetku do

[2] Hullová, M.: Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, s. 52

vlastníctva a správy obce sa netransparentných podmienok, rodinkárstvom alebo známosťami ovplyvnené rozhodovanie, znižovanie kúpnych alebo predajných cien pre konkrétne osoby, nevýhodné zmluvy výhodné pre určitý okruh osôb a pod.[3]

Na úrovni stavebných úradov – neprehľadné rozhodovanie o povoľovaní vkladov, netransparentné rozhodovanie, nedodržiavanie lehôt, skracovanie lehôt, nepovoľovanie alebo povoľovanie stavieb a stavebných úprav pre konkrétne osoby, nečinnosť v prípade nelegálnych stavieb, následná legalizácia nelegálnych stavieb, prednostné vybavovanie agendy.

Daňová správa – zámerne nedostatky v kontrolných postupoch a činnostiach, prehliadanie nedostatkov v daňovej oblasti a pri daňovej kontrole, vrátenie odpočtov, akceptovanie vrátiek bez splnenia zákonných podmienok, schvaľovanie daňových úľav, výnimiek z plnenia daňových povinností riadne a včas, ústupky voči kontrolovaným subjektom, povoľovanie tzv. daňových prázdnin a pod.

Pracovnoprávna agenda, úrady práce – prideľovanie návratných i nenávratných príspevkov, opakované účasti na rovnakých kurzoch, obstarávanie potvrdení o návšteve pracovných pohovorov, nevýhodné zmluvy so subjektami, ktoré poskytujú služby v oblasti vzdelávania a zvyšovania kvalifikácie, rekvalifikácie, uprednostňovanie konkrétnych osôb na vhodné a výhodné pracovné pozície.

Oblasť podnikania, živnostenské úrady – prideľovanie povolení aj bez toho, aby na to boli splnené predpísané podmienky, nečinnosť subjektov kontroly a výkonu dozoru, nevyžadovanie splnenia potrebných podmienok, udeľovanie výnimiek, prednostné vybavovanie podnikateľských záležitostí a pod.

Finančná správa – netransparentná kontrola, odpustenie sankcií, nevyvodzovanie potrebnej zodpovednosti, znižovanie poplatkov a povinných dávok, obchádzanie kontroly, priznávanie protiplnenia bez splnenia zákonných podmienok na takýto postup.

Verejné obstarávania – úmyselné porušovanie právnych noriem a predpisov, ktoré sa vzťahujú a upravujú priebeh a výkon verejného obstarávania, porušovanie povinností, na ktorých splnenie sa verejné obstarávanie viaže, skrátenie zákonných lehôt, ich predlžovanie, oznamovanie výberových kritérií, prispôsobovanie kritérií výberu podmienkam konkrétneho subjektu, nastavenie ponuky podľa podmienok, ktoré má k dispozícii konkrétny súťažiteľ, neposkytovanie potrebných informácií a poznatkov všeobecne pre ostatných súťažiteľov, zverejňovanie podmienok a ponúk v utajenom prostredí, netransparentne, lebo neverejne, zmeny návrhov a projektov, úpravy v prospech konkrétnych účastníkov, vyberanie konkrétnych subjektov bez toho, aby skutočne splnili podmienky na výber v danej skupine, rozhodnutia o pridelení zákaziek určitým blízkym osobám alebo podnikateľským subjektom vo vlastnícke konkrétnych osôb, absencia kontroly, výkonu dozoru, zámerné prehliadanie nedostatkov a pod.

Súdnictvo, iné orgány ochrany práva (prokuratúra) - ide o prípady korupcie medzi advokátmi, strácania spisov, neschopnosti dohľadať konkrétne podané podania, predlžovanie alebo skracovanie súdnych pojednávaní a nadväzne rozhodnutí vo veci, prideľovanie rozhodovania konkrétnym sudcom, odnímanie agendy, rôzne formy nepotizmu, rodinkárstva, klientelizmu, vzťahy sudcov a prokurátorov, sudcov a obhajcov, advokátov, rôzne dohody medzi vzájomne proti sebe stojacimi subjektmi v rovnakej právnej veci, opomenutie výsluchu svedkov, zámerné nevypočúvanie svedkov, nezohľadnenie ich výpovede a pod.

Policajný zbor – ide o prípady, kedy sa nevedie vyšetrovanie takým spôsobom, ako by sa podľa zákonnej úpravy malo, kedy sa v súlade s vyhľadávacou zásadou nezisťujú všetky skutočnosti, ktoré svedčia v neprospech alebo v prospech konkrétnej podozrivej či obvinenej osoby, kedy sa zámerne nevykonávajú konkrétne navrhnuté dôkazy vo veci, prípadne aj v rámci hodnotenia sa im priznáva iná hodnota, akú v skutočnosti majú - najmä ak sa do procesu hodnotenia dôkazov úmyselne nezahŕňajú vykonané dôkazy, sú to aj prípady falšovania alebo straty dôkazov, prieťahy v postupoch orgánov činných v trestnom konaní, nezákonné

[3] Augustín, P.: Korupcia. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2008, s. 91 a nasl.

nahliadanie a lustrovanie v policajných evidenciách a databázach, predstieranie falošných alibi pre konkrétnych kolegov, krytie zneužívania právomocí, nevykonávania riadne funkcie, vstupy na konkrétne akcie a podujatia bez riadnej registrácie, prihlásenia, zámerne a účelné poskytovanie služieb (pohostenia, zaobstarania ubytovania a pod.

3. Korupcia v súkromnom sektore

V sektore súkromnom je to hlavne[4] *oblasť poisťovníctva a bankovníctva* – ide najmä o prípady, kedy sa zamestnanci bankových či poisťovacích subjektov sami podieľajú na podvodných a korupčných konaniach, kedy priznávajú poistné plnenia, bankové úvery subjektom, hoci vedia o tom, že na tieto účely nie sú splnené zákonné podmienky a potrebné predpoklady vyžadované konkrétnou inštitúciou, pričom tak robia za úplatok alebo inú podobnú pozornosť, ktorá má takúto povahu; tiež ide o prípady zneužívania informácií, ku ktorým sa subjekty bankovej a poisťovacej povahy z titulu uzavretých zmlúv majú možnosť automaticky dostať a pracovať s nimi, prípady nečinnosti tam, kde dochádza jasne k porušovaniu zmluvných podmienok poistných či bankových plnení, nadmerne rýchle, neštandardné a prednostné vybavovanie poistnej a bankovej agendy, rýchle uplatnenie poistnej udalosti, rýchle získavanie bankových úverov a to tak, že v danom čase len ťažko možno predpokladať splnenie všetkých potrebných podmienok, poskytovanie tzv. finančného poradenstva, prednostné vybavovanie žiadostí, sťažností, kladné vybavenie veľmi špecifických požiadaviek a pod..

Oblasť médií - ide najmä o otázky zaujatého, nie nestranného informovania verejnosti, ktoré je ovplyvnené konkrétnymi podnikateľskými, subjektívnymi alebo aj politickými požiadavkami, vlastnícke práva rôznych podnikateľských či politických subjektov vo vzťahu k rôznymi druhom médií na účely prezentácie vlastných aktivít a programov, na účely skresleného informovania a prezentovania, prezentácia konkrétnych predstaviteľov v konkrétnych diskusiách, obhajoba alebo naopak kritizovanie konkrétnych krokov predstaviteľov vládnej garnitúry či podnikateľských subjektov na úkor iných (na podklade skreslených a sebe prispôsobených poznatkov a faktov), zvýhodňovanie subjektov konkrétnej povahy z hľadiska televízneho formátu, sledovaného televízneho času, veľkosti reklamy, netransparentná reklama.

4. Korupcia na pomedzí verejného a súkromného sektora[5]

Oblasť športu – v mnohých prípadoch sa tieto protiprávne konania korupčnej povahy zaraďovali so sféry súkromnej; vzhľadom na prijatie právnej úpravy korupcie, ktorá ako vec všeobecného záujmu dovoľuje postihovať aj formy športovej korupcie, jednoznačne sa určilo, že aj športové aktivity sú vecou všeobecného záujmu; na tejto úrovni ide o rad konaní ako je ovplyvňovanie priebehu aj výsledkov športových stretnutí a podujatí; za prejavy, ktoré nasvedčujú korupčnému konaniu, možno považovať podozrivé formy víťazstiev, zaujímavé gólové, prestupované, herné situácie, podozrivé stávkové operácie, nadmerne pozitívne vzťahy s predstaviteľmi klubov, zväzov, prijímanie darov a rôznych foriem sponzorského plnenia od príbuzných, od podnikateľských subjektov, podozrivé finančné prevody, kupovanie hráčov, prevody klubov, výhry v súťaži, remízy, podozrivé transakcie a pod.

Čerpanie prostriedkov štátnej povahy na súkromné účely – niekde na pomedzí medzi verejnou a súkromnou sférou stoja aj prípady prevodu prostriedkov štátu do súkromných rúk, súkromným subjektom na účely realizácie štátnych úloh, na plne nie prenesených úloh štátu, na účely výskumu a vývoja, informatizácie a pod.

---

[4] Hullová, M.: Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, s. 52

[5] Tittlová, M.: Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty. Bratislava: Wotlers Kluwer, 2015, s. 191 a nasl.

5. Možnosti postihu korupčného konania

Ohliadnuc od oblastí výskytu korupčného konania, toto protiprávne konanie je možné postihovať na úrovni trestného práva v prípade, ak vykazuje formálne znaky skutkových podstát korupčných trestných činov. Ustanovenia Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ“ alebo „Trestný zákon“) formulujú skutkové podstaty korupčných trestných činov v VIII. hlave osobitnej časti, konkrétne sú zaradené do III. dielu tejto hlavy a označujú sa ako Korupcia. Možno povedať, že korupčné konanie v podmienkach slovenského trestného práva malo vždy povahu protiprávneho konania, ktoré bolo trestnoprávne postihnuté. Vždy sa teda definovalo ako tak závažné, že naň bola potrebná trestnoprávna reakcie (postih prvkami trestného práva). Prirodzene, že právna úprava skutkových podstát jednotlivých trestných činov sa postupne v priebehu vývoja spoločnosti a s objavovaním sa ďalších a novších foriem protiprávneho konania, menila. V súčasnosti je postih korupcie postavený na zrkadlovom odraze konaní, ktoré si vzájomne zodpovedajú – hovoríme o obojstrannej trestnosti korupčného konania.[6]

Objektom týchto trestných činov je riadny, nikým a ničím neovplyvnený výkon vecí verejných a riadne plnenie povinností, ktoré plynú z postavenia, povolania, zamestnania, a transparentný výkon činností v súkromnej sfére.[7] *Subjektom* v prípade skutkových podstát môže byť ktokoľvek – všeobecný subjekt, prípadne zrkadlovo tomuto to je subjekt špeciálny. Z hľadiska zavinenia sú to všetko konania, ktoré sú spáchané úmyselne, teda z subjektívna stránka skutkových podstát sa zakladá na úmysle spáchať tento trestný čin.[8] Objektívna stránka je špecifická už naznačeným zrkadlovým konaním, keďže trestné je na jednej strane konanie v podobe prijímania, žiadania alebo prijímania sľubu úplatku, ale aj poskytnutie, ponúknutie a sľub úplatku. Samozrejme, tieto formy konania sú zamerané do najrôznejších oblastí a to aj tak, ako vyvíja naša spoločnosť a objavujú sa novšie a novšie spôsoby protiprávneho korupčného konania. V súčasnosti štruktúra korupcie tak, ako je postihovaná prostredníctvom ustanovení Trestného zákona pozostáva z týchto skutkových podstát:

- Prijímanie úplatku
- Podplácanie
- Nepriama korupcia
- Volebná korupcia
- Športová korupcia.

Na jednej strane treba pozitívne hodnotiť skutočnosť, že zákonodarca mení legislatívu aj v oblasti postihu korupcie podľa toho, ako sa mení a vyvíja naša spoločnosť. Reaguje na novšie spôsoby konania, ktoré môžu mať povahu korupcie. Otázne je, či sa tak deje celkom systémovo a celkom vhodne, správne. Práve o tomto mnohí autori polemizujú, či je naozaj skutočne potrebné zavádzania nových skutkových podstát trestných činov, ak povaha a podstata konania, ktoré sa nimi postihujú, by sa dala subsumovať už pod známe skutkové podstaty existujúcich trestných činov.

S korupciou majú spojitosť aj viaceré trestné činy, hlavne ak ide o korupčné konanie spájajúce sa s machináciami pri verejnom obstarávaní, verejných dražbách, konkurzoch. Taktiež neoznámenie a aj neprekazenie trestného činu, ak ide o niektorý z tých korupčných,

[6] Tittlová, M.: Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty. Bratislava: Wotlers Kluwer, 2015, s. 71 a nasl.

[7] Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 471 a nasl.

[8] Jelínek, J., a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. Štvrté vydanie. Praha: Leges, 2013, s. 501 a nasl.

zakladá zodpovednosť za trestný činy. Korupčné trestné činy sú v zmysle aktuálnej úpravy nie len takými, za ktoré sa dá vyvodzovať trestná zodpovednosť fyzických osôb, ale za ktoré je možné postihovať aj osoby právnické.[9]

Pokiaľ ide o jednotlivé korupčné trestné činy, tieto sa z hľadiska konania budujú zrkadlovo tak, že obe strane korupčného konania sú trestnoprávne postihnuteľné. Ide o tak široko formulované skutkové podstaty, že na korupčné trestné činy sa prakticky nedá pripravovať, lebo už len samotná ponuka bez akceptácie zakladá trestnosť a rovnako tak aj samotné žiadanie bez nejakej následnej odozvy zakladá trestnosť konania na danej strane. Rovnako tak je možné postihovať jednak korupčné konania vo sfére súkromnej, ako aj vo sfére verejnej resp. verejnoprávnej.

V zmysle § 328 TZ a nasl. sa postihuje prijímanie úplatku zakladajúce sa na:

a.) Prijatí, alebo
b.) Na žiadaní alebo
c.) Na sľúbení

úplatku priamo alebo cez sprostredkovateľa tak, aby sa špeciálny subjekt zdržal určitého konania spôsobom, ktorým poruší povinnosti plynúce mu zo zamestnania, postavenia alebo povolania, funkcie a pod. Veľmi podobne podľa § 329 TZ sa postihuje takéto isté konanie, ktoré sa však týka obstarávania vecí všeobecného záujmu. Posledným ustanovením prijímania úplatku je postihovanie konania v zmysle § 330 TZ, kedy sa postihujú rovnaké formy konania zahraničných verejných činiteľov (špeciálneho subjektu) v súvislosti s výkonom úradných povinností tak, aby sa v dôsledku ich konania (v zmysle ich funkcie, úradných povinností, oprávnení) získala alebo zachovala neprimeraná výhoda.

V zmysle § 332 TZ sa postihuje konanie spočívajúce v podplácaní – ide o postih subjektu všeobecného, ktorý:

a.) Poskytne, alebo
b.) Ponúkne, alebo
c.) Sľúbi úplatok

inej osobe priamo či cez sprostredkovateľa tak, aby sa tento konania zdržal, nekonal, konal istým spôsobom ale tak, že poruší svoje povinnosti plynúce zo zamestnania, povolania, postavenia a pod. V zmysle § 333 TZ sa takto správa vo vzťahu k osobám pri obstarávaní vecí všeobecného záujmu a v zmysle § 334 TZ tak páchateľ robí vo vzťahu k zahraničnému verejnému činiteľovi pre to, aby v dôsledku porušenia úradných povinností sa získala alebo zachovala neprimeraná výhoda.

Zákonodarca rozlišuje tak priamu korupciu, ktorá zahŕňa vyššie naznačené skutkové podstaty prijímania úplatku aj podplácania a potom korupciu nepriamu, kedy do vzťahu strán korupčného vzťahu vstupuje určitý prostredník a ten svojim vplyvom pôsobí a obstaráva konkrétne záležitosti u iného. Na tieto účely si môže žiadať úplatok, prijímať ho, necháva si ho sľúbiť, alebo takejto osobe je ho možné poskytovať, ponúkať, sľubovať za to, že tak urobí alebo že tak už urobila. Nepriama korupcia podľa § 336 TZ teda zahŕňa tak nepriame podplácanie ako aj nepriame prijímanie úplatku (ods. 1 a 2 tohto ustanovenia).

Ako nové skutkové podstaty boli doplnené trestné činy volebnej korupcie (§ 336a TZ) a športovej korupcie (§ 336b TZ). Prostredníctvom volebnej korupcie je možné postihovať typické korupčné konania spočívajúce (priamo alebo prostredníctvom sprostredkovateľa) v ponuke, sľube, poskytnutí úplatku na jednej strane a na druhej strane v prijatí, žiadaní alebo prijímaní sľubu úplatku v súvislosti s výkonom:

a.) Aktívneho volebného práva
b.) Práva hlasovať v referende

[9] Záhora, J., Šimovček, I.: Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 41 a nasl.

c.) Práva hlasovať v ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta.

Obojstranne sa postihujú konania, kedy si subjekt s výkonom týchto práv požaduje, alebo na ich výkonu inému ponúka, poskytuje či sľubuje úplatok za taxatívne vymedzené konania (nezúčastní sa volieb, nebude hlasovať, nebude hlasovať určitým spôsobom a pod.).

Novým trestným činom (naposledy zavedeným k skutkovým podstatám korupcie) je športová korupcia. Pomocou nej sa postihuje konanie spočívajúce tiež v typických formách korupčného konania (ponúkne, poskytne, žiada, prijíma, sľubuje na oboch stranách), ktoré smerujú tomu, aby druhý subjekt zdržal konania spôsobom, ktorým ovplyvní priebeh alebo výsledky športovej súťaže. V podstate ide rovnako tak o podplácanie a aj o prijímanie úplatku v súvislosti s ovplyvňovaním priebehu a výsledkov športových stretnutí.

Záver

Je zrejmé, že korupcia v rôznych oblastiach verejnej aj súkromnej sféry, predstavuje zásadný spoločenský problém. Len ťažko jednoznačne určiť, ako sa konkrétne korupčné konanie bude v danej oblasti presne prejavovať. Tak, ako sa vyvíja naša spoločnosť, tak ako sa informatizuje, tak sa prvky informačnej a technologickej spoločnosti automaticky stávajú aj súčasťou spôsobov páchania korupčných trestných činov. To, aká záležitosť, aké otázky sú korupčne obstarávané, to má dopady na prejavy korupcie v spoločenskom prostredí a spoločenskom živote. Celkom jasne a exaktne je ich možné len veľmi ťažko zovšeobecňovať. Navyše, iné prejavy môžu byť vzhľadom na určité miesta realizácie konania a čas, kedy ku konaniu dochádza. Len pre naznačenie v tejto súvislosti možno povedať, že inak sa bude korupčné konanie prejavovať v rozvinutých oblastiach a inak sa bude prejavovať v regiónoch, ktoré sú rozvinuté málo, so slabou kúpnou silou, slabým finančným potenciálom, vysokou nezamestnanosťou a pod. To je súčasne aj faktor, podľa ktorého je možné vidieť, ako sa jednotlivé druhy korupčného konania budú vyskytovať viac v konkrétnych oblastiach a menej v iných. Aj tu je možné vidieť ako prvú etapu práce s prejavmi korupcie ich rozpoznanie, ktoré sa opiera o poznanie spoločenskej situácie v bežných, nekorupčných a legálnych podmienkach a pomeroch. Na tento poznatok nadväzuje poznanie určitej odchýlky od štandardnej a bežnej situácie, následne jej preverovanie a analytické spracovanie typických aspektov tohto konania. Každá odchýlka je vlastne akýmsi indikátorom, že môže dochádzať ku korupčnému konaniu.[10] Samo o sebe však toto konanie korupčné byť vôbec nemusí, prípadne môže naznačovať aj inej trestnej činnosti ako tej korupčnej a naopak, také prejavy, ktoré nemajú silne povahu indikátora korupcie, môžu byť prejavov rozsiahleho korupčného spojenia a dohody. Náročnosť hodnotenia indikátorov spočíva v tom, že je nutné ich vnímať v kontexte konkrétnej situácie, časovo a miestne prispôsobene, je nutné ich preverovať a interpretovať získané poznatky tak, aby skutočne vypovedali o reálnej situáciu a konaní, ktoré sa v nej odráža.

Na tomto základe je možné formulovať záver o tom, že indikátory korupčného konania sa môžu spájať so skutočným konaním korupčnej povahy. Následne je však potrebné získané poznatky interpretovať v kontexte súvislosti indikátora a javu, ktorý má podmieňovať korupčné konanie. Samozrejme, že existuje veľké množstvo rôznych javov, ktoré nasvedčujú rôznym formám konania. Nie všetky z nich budú trestnoprávne relevantné, nie všetky z nich, hoci sa to môže javiť, majú korupčný základ a povahu. Prirodzene, tieto indikátory sa budú líšiť s ohľadom na konkrétnu oblasť, v ktorej sa korupčné konanie vyskytuje.

Resumé

Korupcia predstavuje negatívny spoločenský fenomén. Hoci v oblasti verejnoprávnej nepochybne existovali a sústavne aj existujú veľmi dobré podmienky pre rozvoj korupčného

[10] Bango, D., Lisoň, M.: Korupcia a osobitosti jej odhaľovania. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001, s. 54

konania, ako tvárny a variabilný jav stihla korupcia preniknúť už do všetkých oblastí a sfér našej spoločnosti. Rovnako tak je možné vidieť ju vo sfére súkromnej, ako aj na pomedzí verejnej a súkromnej sféry. Pritom, odhliadnuc od nebezpečnosti a závažnosti korupčného konania v jednotlivých oblastiach (osobitne napríklad na úrovni orgánov ochrany práva), je nutné podotknúť, že až na niektoré malé výnimky (oblasť športu a volieb) je v zásade irelevantné v akej oblasti ku korupcii dochádza. Jej možný postih sa odvíja od naplnenia formálnych znakov skutkových podstát tak, ako sú vymedzené v ustanoveniach Trestného zákona v jeho VIII. hlave osobitnej časti, presnejšie v III. diele.

Resume

Corruption is a negative social phenomenon. Although in the area of public law there undoubtedly exist and there are consistently good conditions for the development of corruption, as a ductile and variable phenomenon, corruption has penetrated into all spheres and spheres of our society. It can also be seen in the private and public sphere spheres. In spite of the danger and severity of corruption in individual areas (especially at the level of law enforcement authorities), however, it is important to note that, in spite of some minor exceptions (sport and election), it is irrelevant in what area corruption occurs. Its possible sanction is based on the fulfillment of the formal features of the facts as defined in the provisions of the Criminal Code in its VIII. head of the special part, more precisely in III. work.

Zoznam bibliografických odkazov:

Augustín, P.: *Korupcia*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2008.

Bango, D.: *Odhaľovanie a dokumentovanie korupcie.* In Odhaľovanie a vyšetrovanie korupcie. Zborník študijných materiálov pre inovačné kurzy ďalšieho vzdelávania. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001.

Bango, D., Lisoň, M.: *Korupcia a osobitosti jej odhaľovania*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001.

Hullová, M.: *Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012.

Ivor, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010.

Jelínek, J., a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. Štvrté vydanie. Praha: Leges, 2013.

Tittlová, M.: *Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2015.

Záhora, J., Šimovček, I.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016.

Kontaktné údaje:

PhDr. JUDr. Igor Kleniar
Ústav verejného práva
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
Tomášikova 20
821 05 Bratislava
kleniar@transmedic.sk

ROZSAH KRIMINALIZÁCIE TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSÔB

doc. PhDr. JUDr. Mgr. Jozef MEDELSKÝ, PhD.
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Autor príspevku analyzuje problematiku rozsahu kriminalizácie trestnej zodpovednosti právnických osôb. Zameriava sa na teoretické vymedzenie základných podmienok pre zakotvenie tohto inštitútu do právneho poriadku. Následne je venovaný priestor teoretickému vymedzeniu rozsahu kriminalizácie trestnej zodpovednosti právnických osôb. Poukázané je napokon aj na slovenskú právnu úpravu rozsahu kriminalizácie od roku 2004 až po úpravu v roku 2018. Záverom je ponúknuté zhodnotenie a konkrétne návrhy na doplnenie, či zmenu ponímania rozsahu kriminalizácie trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky.*
Kľúčové slová: *trestná zodpovednosť právnických osôb, podmienky, rozsah kriminalizácie, teória, slovenská právna úprava, historický exkurz, zhodnotenie, návrhy, analýza, komparácia.*

Annotation: *The author of the presented contribution analyzes the scope of criminalization of criminal liability of legal entities. It focuses on the theoretical definition of the basic conditions for the establishment of this institute in the legal order. Subsequently, there is a space for the theoretical definition of the scope of criminalization of criminal liability of legal entities. Finally, the Slovak legal regulation of the scope of criminalization from 2004 up to the adjustment in 2018 is pointed out. In the conclusion is offered an evaluation and concrete proposals to supplement or change the understanding of the extent of criminalization of criminal liability of legal entities in the Slovak Republic.*
Keywords: *criminal liability of legal entities, conditions, extent of criminalization, theory, Slovak legislation, historical excursion, evaluation, proposals, analysis, comparison.*

Úvod

Trestná zodpovednosť právnických osôb je v podmienkach Slovenskej republiky pomerne moderným inštitútom. Je potrebné povedať, že Slovenská republika sa pokúšal o zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb už od roku 2004. K naplneniu záväzkov, ktoré boli požadované od medzinárodných organizácii, prišlo až zákonom č. 91/2016 Z.z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Prv než bude analyzovaná problematika rozsahu kriminalizácie, je potrebné poukázať na základné podmienky, ktorých naplnenie je nevyhnutné pre samotnú existenciu TZPO.

1. Podmienky existencie TZPO

Základom pre uplatnenie možnosti vyvodenia zodpovednosti právnických osôb je **zadefinovanie modelu**. Právna teória uvádza tri základné modely. Prvým modelom je administratívnoprávna zodpovednosť, ktorá spočíva v správnom sankcionovaní právnických osôb. Úprava je obsiahnutá aj v slovenskom právnom poriadku. Druhou možnosťou je model nepravej TZPO, ktorý umožňuje ukladanie tzv. kvázitrestnoprávnych sankcií právnickým osobám v podobe tzv. vedľajších dôsledkov, resp. ochranných opatrení ako to bolo aj v prípade SR od roku 2010. Napokon to je model pravej TZPO, ktorý spočíva na sankcionovaní PO prostredníctvom trestov, resp. aj ochranných opatrení. Model pravej TZPO je aktuálnym modelom aj v SR, ako aj vo väčšine krajín EÚ. Pre efektívne vyvodzovanie trestnej zodpovednosti voči právnickým osobám je potrebné naplnenie konkrétnych podmienok, požiadaviek. K tým hlavným je potrebné zaradiť:

Prčitateľnosť – v toto bode sa jedná o vymedzenie okruhu osôb, ktorých protiprávne konanie je možné pričítať právnickej osobe. Najčastejšie to je:

a) štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu,

b) osoba, ktorá u právnickej osoby vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad,
c) osoba, ktorá je oprávnená zastupovať právnickú osobu alebo za ňu rozhodovať.

Dôležitým aspektom je, že založenie trestnej zodpovednosti právnickej osoby nie je podmienené vyvodením trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe a nie je podmienená ani zistením, ktorá z fyzických osôb sa protiprávneho konania dopustila.

Imunita – v tomto prípade pôjde o vymedzenie okruhu subjektov, ktoré nebudú podliehať TZPO. Budú teda požívať imunitu. Jedná sa napríklad o:

a) Slovenskú republiku a jej orgány,
b) iné štáty a ich orgány,
c) medzinárodné organizácie zriadené na základe medzinárodného práva verejného a ich orgány,
d) jednotky územnej samosprávy (obce a vyššie územné celky),
e) právnickú osobu, ktorá je v čase spáchania trestného činu zriadená zákonom, (enviromentálny fond, Fond na podporu umenia, Fond na podporu vzdelávania, Hudobný fond, NBS, Slovenská advokátska komora, Slovenská komora exekútorov, Notárska komora SR, ...)
f) iné právnické osoby, ktorých majetkové pomery ako dlžníka nemožno usporiadať podľa osobitného predpisu upravujúceho konkurzné konanie (osoby požívajúce tzv. konkurznú imunitu – štát, štátna rozpočtová organizácia, štátna príspevková organizácia, obec, VÚC, NBS, Fond ochrany vkladov, Garančný fond investícii).

Rozsah kriminalizácie – v tomto prípade sa jedná o vymedzenie okruhu trestných činov, v dôsledku ktorých bude možné vyvodiť zodpovednosť voči tej právnickej osobe, ktorá sa takéhoto trestného činu dopustila. Tejto problematike sa budeme bližšie venovať v nasledujúcich častiach príspevku.

Sankcionovanie – významnou podmienkou je zadefinovanie okruhu sankcií, trestov, ktoré budú právnym následkom spáchania trestného činu právnickou osobou. Sankcie môžu mať podobu správnych sankcií, v prípade vyvodenia zodpovednosti správnym právom. Môžu mať podobu tzv. kvázitrestnprávnych sankcií v prípade modelu nepravej TZPO. Napokon podobu trestov v prípade modelu pravej TZPO.

Právne nástupníctvo – tento aspekt zdôrazňuje prechod trestnej zodpovednosti na nástupnícku PO v prípade:

- zlúčenia,
- splynutia alebo rozdelenie právnickej osoby,
- prevodu imania na spoločníka,
- zmenu právnej formy právnickej osoby alebo
- premiestnenie sídla právnickej osoby do zahraničia.

Zmyslom úpravy právneho nástupníctva je potreba zabrániť tomu, aby sa zrušením právnická osoba vyhla trestnému stíhaniu.

Procesná stránka – zadefinovanie základných procesných inštitútov, ktoré umožnia samotné vyvodenie TZPO v rámci trestného konania.

Záverom tejto časti príspevku je potrebné zdôrazniť, že úprava týchto podmienok sa môže parciálne líšiť v jednotlivých úpravách krajín EÚ. Príkladom je aj rozsah kriminalizácie, ktorý nie je jednotný. Rovnako aj rozsah imunity je v úpravách štátov EÚ rozdielna, aj keď základ vždy zostáva rovnaký.

2. Rozsah kriminalizácie TZPO v podmienkach Slovenskej republiky

Rozsah kriminalizácie je jednou z podstatných podmienok. Rozsah kriminalizácie poukazuje na vymedzenie tých trestných činov, ktorých spáchaním bude založená trestná

zodpovednosť voči dotknutej právnickej osobe. Teória v prípade rozsahu rozlišuje tri základné možnosti úpravy:

a) **Prvý model rozsahu krminalizácie** spočíva vo vymedzení, že právnická osoba je zodpovedná za všetky trestné činy uvedené v trestnom zákone, s výnimkou tých, pri ktorých to vylučuje samotná povaha skutkovej podstaty trestného činu – výhodou tohto modelu je, že pri zmene TZ nebude potrebné novelizovať rozsah trestnej zodpovednosti PO. Takáto úprava kladie vyššie nároky na OČTK, resp. súdy, ktoré musia v jednotlivých prípadoch posudzovať, či v danom prípade nie je trestná zodpovednosť právnickej osoby z dôvodu povahy veci vylúčená.
b) **Druhý model rozsahu kriminalizácie** spočíva v presnom vymedzení, vymenovaní skutkových podstát trestných činov, ktoré môžu založiť trestnú zodpovednosť právnickej osoby – uvedený model kladie vyššie nároky na zákonodarcu, aby v súlade s medzinárodnými záväzkami do výpočtu trestných činov zahrnul všetky trestné činy, pri ktorých táto povinnosť vyplýva z medzinárodných záväzkov, plus aby neopomenul aj ďalšie trestné činy, pri ktorých je trestnoprávny postih právnických osôb z hľadiska trestnej politiky potrebný. Nevýhodu tohto riešenia je riziko, že niektorý trestný čin bude z trestnej zodpovednosti vylúčený z dôvodov lobistických alebo politických tlakov.
c) **Tretí model rozsahu krminalizácie** – označovaný aj ako minimálny model. Rozsah krminalizácie sa limituje len na trestné činy, ktoré vyplývajú z medzinárodných dokumentov.

Zodpovedať na otázku, ktorá z variant je lepšia, je komplikované. Pri legálnom obsiahnutí všetkých trestných činov automaticky dôjde k otázkam, či sa môže právnická osoba dopustiť niektorých trestných činov, ako je napríklad dvojmanželstvo alebo súlož medzi príbuznými. V druhom prípade limitovania len na taxatívny, resp. demonštratívny výpočet trestných činov môže spôsobiť, že niektorý trestný čin sa opomenie a takáto úprava môže byť neprehľadná. Tretia predstavená možnosť môže byť veľmi reštriktívna a nemusí obsahovať väčší či menší okruh trestných činov, ktorých sa môže právnická osoba dopustiť. V tomto prípade hrozia aj časté novelizácie v momente, ak sa objaví nový trestný čin v niektorom z medzinárodných dokumentov, ktorými je daná krajina viazaná.

Vyššie bolo poukázané, že Slovenská republika sa pokúšala o zavedenie TZPO od roku 2004, pričom navrhované boli rôzne modely upravujúcu možnosť vyvodenia trestnej zodpovednosti voči právnickej osobe. V rámci jednotlivých návrhov sa menilo aj zadefinovanie rozsahu kriminalizácie. Ponúknutá bude analýza jednotlivých návrhov, avšak len v zmysle problematiky rozsahu kriminalizácie TZPO.

Rozsah kriminalizácie v návrhu z roku 2004

V ustanovení § 123 autor návrhu uvádza, že právnická osoba je zodpovedná za všetky trestné činy uvedené v osobitnej časti TZ s výnimkou, ak by páchateľom konkrétneho trestného činu mohol byť iba špeciálny alebo konkrétny subjekt, teda by bolo vylúčené, aby sa právnická osoba mohla dopustiť trestného činu.

Rozsah kriminalizácie v návrhu z roku 2005

Návrh z roku 2005 vo väčšej miere kopíroval návrh zákona z roku 2004. Najväčšou zmenou, ktorú nový návrh priniesol, je zredukovanie trestných činov. Nedalo sa teda hovoriť o možnosti postihovania právnických osôb za všetky trestné činy. Dôvodová správa k návrhu zákona z roku 2005 k § 123, ods. 4 uvádza: „V tomto ustanovení sú vymenované trestné činy, za spáchanie ktorých môže byť trestne zodpovedná právnická osoba – ide o minimálnu verziu trestnej zodpovednosti právnických osôb, t.j. iba na trestné činy, pri ktorých vyplýva povinnosť

takej úpravy z práva EÚ, ktoré má Slovenská republika povinnosť transponovať do svojho právneho poriadku, resp. medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná.“[1] Slovenská republika zavedením originálnej trestnej zodpovednosti a taxatívneho výpočtu trestných činov sledovala jediný cieľ, a to splnenie medzinárodných záväzkov vyplývajúcich z členstva v EÚ. Jednalo sa o vybrané trestné činy z osobitnej časti TZ zoradené v hlavách dva, štyri, päť, šesť, osem, deväť a dvanásť.

Rozsah kriminalizácie v návrhu z roku 2006

Identická úprava ako v roku 2005. Kritika bola namierená na limitáciu len na trestné činy, zadefinované v aktoch EÚ a medzinárodných zmluvách.

Rozsah kriminalizácie v návrhu z roku 2006

Predkladané návrhy ponúkali len taxatívny výpočet trestných činov, ktorých sa mohla právnická osoba dopustiť. Taxatívny výpočet trestných činov bol viac-menej identický s predošlým návrhom. V rámci dôvodovej správy navrhovateľ opozičného návrhu dodáva: „Trestnú zodpovednosť právnických osôb navrhovaná úprava obmedzuje na trestné činy, u ktorých to požadujú jednotlivé právne akty EÚ a jednotlivé medzinárodné zmluvy, ktorými je Slovenská republika viazaná. Iné štáty, napr. ako Rakúsko, išli nad tento rámec. Rozšírenie alebo zúženie rozsahu trestných činov v § 4 sťažuje medzinárodnú spoluprácu v trestných veciach v prípadoch, v ktorých sa vyžaduje obojstranná kriminalizácia. Nevýhoda navrhovanej úpravy je v tom, že nové právne akty EÚ a nové medzinárodné zmluvy budú vyžadovať doplnenie zákona.“[2] Ako sám autor uvádza, prvoradým cieľom pri zavedení trestnej zodpovednosti právnických osôb bolo splnenie si medzinárodných záväzkov vzhľadom na obojstrannú kriminalizáciu. Táto skutočnosť sa odrazila aj v reštriktívnom uvedení trestných činov. Sám autor však dodáva, že bude potrebná novelizácia, resp. doplnenie zákona, nakoľko nové právne akty EÚ alebo nové medzinárodné zmluvy rozšíria taxatívny výpočet trestných činov jednak ako odraz narastajúcej kriminality právnických osôb a jednak ako vývoj kriminality, ktorá odráža vývoj spoločnosti a tým aj spôsob páchania trestnej činnosti. Návrh, ktorý predložili opoziční poslanci a ani vládny návrh zákona nebol úspešné schválený, a teda trestná zodpovednosť právnických osôb nebola prijatá.

Rozsah kriminalizácie v návrhu z roku 2008

Rozsah kriminalizácie v závislosti od kvázitrestnoprávnych sankcií

- zhabanie určenej výšky finančných prostriedkov
- Zhabanie majetku

V prípade prvého ochranného opatrenia, zhabania určenej výšky finančných prostriedkov, sa právnická osoba mohla **dopustiť akéhokoľvek trestného činu**, avšak takéto konanie muselo vychádzať zo strany riadiacej osoby, alebo muselo vyplývať zo zanedbania dohľadu alebo kontroly zo strany riadiacej osoby, v čoho dôsledku došlo k spáchaniu trestného činu osobami podriadenými dotknutej právnickej osoby. V prípade ochranného opatrenia zhabania majetku sa navrhovalo, aby ochranné opatrenie bolo uložené len v prípade **taxatívne vymenovaných trestných činov**. Konkrétne by sa jednalo o nadobudnutie majetku z príjmov z trestnej činnosti, za ktoré je možné uložiť fyzickej osobe trest prepadnutia majetku. Jednalo by sa teda o **§ 58 ods. 2 TZ** s tým rozdielom, že by ustanovenie upravujúce trest prepadnutia majetku mohlo byť uložené právnickej osobe z dôvodu zanedbania dohľadu alebo kontroly zo strany riadiacej osoby, v čoho dôsledku došlo k spáchaniu trestného činu osobami

[1] Dôvodová správa k novele Trestného zákona, s. 28, 2005

[2] Dôvodová správa k návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, tretie volebné obdobie, parlamentná tlač č. 1523, 2006

podriadenými dotknutej právnickej osoby, alebo došlo k spáchaniu trestného činu priamo zo strany riadiacej osoby.

Právna úprava rozsahu kriminalizcie z roku 2010

Prešiel ako jedny – model nepravej TZPO

- zhabanie peňažnej čiastky
- Zhabanie majetku

Zhabanie peňažnej čiastky

Aj v tomto prípade sa právnická osoba mohla dopustiť **akéhokoľvek trestného činu**, avšak tento trestný čin musel súvisieť s výkonom oprávnenia zastupovať právnickú osobu, prijímať rozhodnutia, vykonávať kontrolu v rámci právnickej osoby a napokon v súvislosti so zanedbaním dohľadu a náležitej starostlivosti v právnickej osobe. Pri spáchanom trestnom čine sa teda muselo jednať o vzťah a prepojenosť medzi fyzickou osobou a právnickou osobou.

Zhabanie majetku

V prípade ochranného opatrenia zhabania majetku muselo dôjsť k spáchaniu niektorého **z trestných činov uvedených v § 58 ods. 2 alebo 3 a zároveň k spáchaniu muselo dôjsť zo strany fyzickej osoby, ktorá bola vo vzťahu k právnickej osobe. Ďalšou podmienkou bolo, aby právnická osoba nadobudla majetok alebo jeho časť trestnou činnosťou alebo z príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti.** Kumulatívne teda museli byť splnené tieto tri podmienky, aby mohol súd ochranné opatrenie zhabania majetku uložiť.

Zásadnou zmenou oproti predošlej právnej úprave z roku 2008 vo veci rozsahu kriminalizácie bola modifikácia ustanovenia o treste prepadnutia majetku v § 58, v ktorom pribudol ods. 3. Taxatívnemu výpočtu trestných činov obsiahnutých v § 58 ods. 2 a ods. 3 TZ sme sa venovali pri analýze aktuálnej právnej úpravy nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Jednotlivé právny úpravy až po tú z roku 2010 neboli prijaté pre odmietavý postoj odbornej verejnosti, predovšetkým pre absentujúcu politickú vôľu zákonodarcov. Návrh z roku 2010 v podobe modelu nepravej TZPO bol prijatý, avšak v praxi ani jeden jediný krát nebo použitý. Rozsah kriminalizácie v jednotlivých návrhoch bol rozdielny. V niektorých širší, v iných zúžený.

Právna úprava TZPO z roku 2016

Aktuálna právna úprava rozsahu kriminalizácie je zakotvená v § 3 zákona TZPO. Už v rámci prípravy zákona dochádzalo k zásadným zmenám pri koncipovaní rozsahu kriminalizácie.

V rámci návrhu zákona bol rozsah kriminalizácie vymedzený 124 skutkovými podstatami trestných činov. Znenie zákona však obsahovalo len 75 skutkových podstát trestných činov. Došlo teda k radikálnemu zníženiu rozsahu kriminalizácie.

Oproti návrhu absentujú napr. tieto trestné činy v schválenom zákonnom znení (tie trestné činy, ktoré boli vypustené z návrhu):

1) ohrozovanie zdravia závadnými potravinami a inými predmetmi podľa § 168 a 169,
2) ohrozovanie zdravia nepovolenými liečivami, zdravotníckymi pomôckami a potrebami podľa § 170
3) zverenie dieťaťa do moci iného podľa § 180 a 181,
4) vydieranie podľa § 189,
5) hrubý nátlak podľa § 190,
6) porušovanie tajomstva prepravovaných správ podľa § 196 až 198

7) neoprávnené uskutočňovanie stavby podľa § 299a
8) volebná korupcia podľa § 336a
9) podnecovanie podľa § 337,
10) nadržovanie podľa § 339
11) zasahovanie do nezávislosti súdu podľa § 342,
12) marenie spravodlivosti podľa § 344,
13) krivé obvinenie podľa § 345,
14) krivá výpoveď a krivá prísaha podľa § 346,
15) nepravdivý znalecký posudok, tlmočnícky úkon a prekladateľský úkon podľa § 347,
16) marenie výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348,
17) falšovanie a pozmeňovanie verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky podľa § 352
18) ohováranie podľa § 373,
19) neoprávnené nakladanie s osobnými údajmi podľa § 374,
20) poškodzovanie cudzích práv podľa § 375 a 376,
21) porušenie dôvernosti ústneho prejavu a iného prejavu osobnej povahy podľa § 377,
22) týranie zvierat podľa § 378,
23) zanedbanie starostlivosti o zvieratá podľa § 378a

Predstavený výpočet trestných činov, ktorých sa mohla právnická osoba dopustiť zodpovedal medzinárodným štandardom a záväzkom, ktoré Slovenskej republike vyplývali zo záväzkov v medzinárodných medzivládnych organizáciách. Dôvodová správa k zákonu zároveň spomína doplnenie o niektoré trestné činy, u ktorých je záujem o stíhanie v rámci Slovenskej republiky, ide predovšetkým o trestné činy daňové. Je potrebné konštatovať, že katalóg trestných činov je pomerne široký. Nevylučuje to však budúce modifikácie (rozšírenie katalógu trestných činov) vzhľadom na vývoj trestnej činnosti a vývoj medzinárodnej agendy v tejto oblasti.[3]

Kritika pôvodného znenia bola namierená vo vzťahu k absencii skupiny ekonomických trestných činov, ako napríklad trestné činy poškodzovania veriteľa, zvýhodňovanie veriteľa či marenie konkurzného konania.

Ešte v roku 2016 došlo k novelizácii zákona o TZPO, konkrétne zákonom č. 316/2016 Z.z. V zmysle tejto novely bol rozsah kriminalizácie stanovený na 94 skutkových podstát trestných činov.

Rozsah kriminalizácie rozšírený o nové skutkové (staronové) podstaty trestných činov:

1) sprenevera podľa § 213,
2) podvod podľa § 221,
3) úverový podvod podľa § 222,
4) poisťovací podvod podľa § 223,
5) kapitálový podvod podľa § 224,
6) subvenčný podvod podľa § 225,
7) podvodný úpadok podľa § 227,
8) zavinený úpadok podľa § 228,
9) prevádzkovanie nepoctivých hier a stávok podľa § 229,
10) nepovolená prevádzka lotérií a iných podobných hier podľa § 230,
11) poškodzovanie veriteľa podľa § 239,
12) zvýhodňovanie veriteľa podľa § 240,
13) skresľovanie údajov hospodárskej a obchodnej evidencie podľa § 259 a 260,
14) neľudskosť podľa § 425

[3] Dôvodová správa k zákonu č. 91/2016 Z.z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb

K posednej modifikácii § 3 zákona o TZPO došlo zákonom č. 161/2018 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Konkrétne bol rozsah kriminalizácie navýšení o tri nové skutkové podstaty trestných činov:

a) niektoré formy účasti na terorizme podľa § 419b,
b) financovanie terorizmu podľa § 419c,
c) cestovanie na účel terorizmu podľa § 419d

Zároveň je potrebné povedať, že skutková podstata trestného činu: „terorizmus a niektoré formy účasti na terorizme podľa § 419“ bola pozmenená a po novom znie: „teroristický útok podľa § 419“. Predstavená legislatívna zmena nadobudla účinnosť počnúc 1. júlom 2018. Súčasná právna úprava je teda predstavená 94 skutkovými podstatami trestných činov.

Záver

Slovenská právna úprava rozsahu kriminalizácie sa menila jednotlivými návrhom, ktoré boli v príspevku analyzované. V niektorých prípadoch to bolo širšie v iných užšie poňatie rozsahu kriminalizácie.

Slovenská republika po takmer 12 rokoch prijala úpravu v podobe modelu pravej TZPO. Zadefinovala všetky potrebné inštitúty, vrátane rozsahu kriminalizácie. Myslím si však, že nie je najlepšou vizitkou, že už dôvodová správa k zákonu o TZPO počítala s budúcimi novelizáciami v oblasti rozsahu kriminalizácie. Jednak to bolo z dôvodu prípadných medzinárodných zmien, ktoré by bolo nutné premietnuť aj do zákona o TZPO. Okrem toho je to však aj kritika, ktorá spočíva v tom, že obsahom rozsahu kriminlizáice nie je skupina trestných činov, ktorých by sa právnická osoba mohla dopustiť.

Tak ako predpokladala aj dôvodová správa, rozsah kriminalizácie bol v zákone pozmenený už dva krát. Došlo k rozšíreniu o skupinu trestných činov, ktoré boli predstavené.

Kým návrh zákona počítal s približne 124 trestnými činmi, tak zákon priniesol výpočet 73 trestných činov. Po prvej novelizácii to bolo 94 trestných činov. V súčasnosti to je 94 skutkových podstát trestných činov. Je potrebné zdôrazniť, že pri tvorbe rozsahu kriminalizácie slovenskej právnej úpravy boli opomenuté niektoré skutkové podstaty trestných činov, ktoré sú obsiahnuté v medzinárodných dokumentoch, a ktoré sme teda mali zakomponovať do existujúceho rozsahu. Ako príklad je možné uviesť:

- **Zverenie dieťaťa do moci iného § 180 TZ** - opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii
- **Neoprávnené vyrobenie a používanie platobného prostriedku„ elektronických peňazí alebo inej platobnej karty § 219 TZ** – Rámcové rozhodnutie Rady (2001/413/SVV)
- **Neoprávnené obohatenie § 226 TZ** – Dohovor o počítačovej kriminalite,
- **Porušovanie autorského práva § 283 TZ** – Dohovor o počítačovej kriminalite
- **Marenie spravodlivosti § 344 TZ** – Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu

Súčasný výpočet skutkových podstát trestných činov zároveň neobsahuje niektoré skutkové podstaty, ktorých sa môže dopustiť prioritne právnická osoba. Ako príklad uvediem: Neoprávnené uskutočňovanie stavby § 299a Trestného zákona. Dennodenne je možné prizerať sa ako developerské spoločnosti budujú celé ulice bez stavebného povolenia, resp. bez iných potrebných dokumentov k legálnej stavbe. Zastávam názor, že správne právo v tomto smere nie je dostačujúcim prostriedkom, ktoré by odradilo tieto právnické osoby od pokračovania vo výstavbe, nakoľko developerské právnické osoby počítajú so smiešnou pokutou, ktorá im bude v správnom konaní uložená. Rovnako absentuje aj skutková podstata trestného činu nevyplatenia mzdy a odstupného v zmysle § 214 TZ.

Zároveň zastávam názor, aby právnická osoba mohla byť trestne zodpovedná aj za vybranú skupinu trestných činov proti životu a zdraviu, ako napríklad ublíženie na zdraví, či usmrtenia, či ohrozovane zdravia závadnými potravinami a inými predmetmi § 168 a 169 TZ, ohrozovanie zdravia nepovolenými liekmi, liečivami a zdravotníckymi pomôckami § 170 TZ, či falšovanie liekov a zdravotníckej pomôcky § 170b TZ.

Vhodnou inšpiráciou je nie len úprava Českej republiky ale aj Veľkej Británie. Česká právna úprava umožňuje, po legislatívnych zmenách, postihovať právnické osoby za zločiny a prečiny (takmer všetky skutkové podstaty) s výnimkou tých, ktoré sú špecifikované v novom znení ustanovenia § 7[4] zákona č. 418/2011 Sb. O trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

V prípade Veľkej Británie je zaujímavé postihovanie právnických osôb za špecifikovanú skupinu trestných činov prostredníctvom inštitútu, ktorý je nazvaný ako corporate manslaughter – korporátne usmrtenie. Tento inštitút má svoj právny základ v dokumente s názvom Corporate **Manslaughter and Corporate Homicide Acte** (Zákon o korporátnom usmrtení a korporátnej vražde) z roku 2007

Naplnené by museli byť konkrétne podmienky pre vyvodenie zodpovednosti voči právnickej osobe. Konkrétne:

a) Smrť alebo následok;
b) Porušenie povinnosti, resp. starostlivosti právnickej osoby voči poškodenému;
c) Príčinná súvislosť medzi porušením povinnosti, starostlivosti vo vzťahu k fyzickej osobe;
d) Konanie vrcholného managementu je podstatnou príčinou porušenia povinnosti;
e) Ak nedôjde k obvineniu konkrétnej fyzickej osoby (štatutárneho zástupcu), môže dôjsť k obvineniu právnickej osoby.

Vo Veľkej Británii je evidovaných viacero prípadov odsúdenia právnických osôb v zmysle uvedeného predpisu. Napr. v rokoch 2011 a 2012, ako aj v rokoch:

a) 2013 v 4 príprahoch,
b) 2014 v 4 prípadoch,
c) 2015 v 8 prípadoch,
d) 2016 v 3 prípadoch,
e) 2017 v 4 prípadoch.

Jednalo sa napríklad o smrť v prípadoch:

a) Stavebnej činnosti (pád zo strechy, smrť pri údržbe priemyselných strojov, práce vo výškach...)
b) Prácach v továrňach (náhodné uzamknutie vnútri priemyselnej rúry...)

Vo všetkých prípadoch bola uložená peňažná sankcia v rozmedzí od 8 000 libier do 1 200 000 libier.

Osobne sa domnievam, že rozsah kriminalizácie by mal byť pozmenený, napríklad po vzore Českej republiky, ktorá pristúpila k radikálnej zmene v oblasti rozsahu kriminalizácie. Docieli

[4] „… výjimkou trestných činů zabití (§ 141 trestního zákoníku), vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142 trestního zákoníku), účasti na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku), rvačky (§ 158 trestního zákoníku), soulože mezi příbuznými (§ 188 trestního zákoníku), dvojího manželství (§ 194 trestního zákoníku), opuštění dítěte nebo svěřené osoby (§ 195 trestního zákoníku), zanedbání povinné výživy (§ 196 trestního zákoníku), týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku), porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst. 2 trestního zákoníku, vlastizrady (§ 309 trestního zákoníku), zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace (§ 315 trestního zákoníku), spolupráce s nepřítelem (§ 319 trestního zákoníku), válečné zrady (§ 320 trestního zákoníku), služby v cizích ozbrojených silách (§ 321 trestního zákoníku), osvobození vězně (§ 338 trestního zákoníku), násilného překročení státní hranice (§ 339 trestního zákoníku), vzpoury vězňů (§ 344 trestního zákoníku), nebezpečného pronásledování (§ 354 trestního zákoníku), opilství (§ 360 trestního zákoníku), proti branné povinnosti uvedených ve zvláštní části hlavě jedenácté trestního zákoníku, vojenských uvedených ve zvláštní části hlavě dvanácté trestního zákoníku a použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje (§ 411 trestního zákoníku).“ § 7 zákona č. 418/2011 Sb.

sa tým aj fakt, že nebudú nutné budúce legislatívne zmeny, ktorými by pribúdali dve, či tri skutkové podstaty trestných činov.

Všetky tieto aspekty by bolo vhodné zvážiť a následne zakomponovať do právnej úpravy SR. Lepšie vymedzený rozsah kriminalizácie je základom pre praktické využívanie právnej úpravy v boj proti nelegálnym aktivitám týchto subjektov.

Zároveň je potrebné zdôrazniť, že samotné vymedzenie rozsahu kriminalizácie nebude postačovať na uplatňovanie inštitútu TZPO. Ak si porovnáme napríklad rozsah kriminalizácie v Španielsku a v Slovenskej republike je možné konštatovať značný rozdiel v počte skutkových podstát trestných činov. Hoc Španielsko disponuje značne menším rozsahom kriminalizácie, tak právna úprava je v praxi aplikovaná. Evidované sú viaceré prípady právoplatných rozsudkov. Španielsko nemalo problém odsúdiť futbalový klub FC Barcelona ako právnickú osobu za machinácie pri kúpe najbohatšieho futbalistu na peňažný trest 5,5 milióna eur. Na Slovensku neevidujeme tri právoplatné rozsudkov, kde bol aplikovaný inštitút trestnej zodpovednosti právnických osôb. Rozsah kriminalizácie je teda podstatným prvkom pre vyvodenie zodpovednosti voči právnickej osobe. Ešte dôležitejšia je však politická vôľa skutočne bojovať proti tým právnickým osobám, ktoré sa protiprávnej činnosti dopúšťajú. Nutné je vytvoriť predpoklady pre aplikáciu existujúcej právnej úpravy a reálne tak bojovať proti nelegálnym aktivitám právnických osôb.

Resumé: Rozsah kriminalizácie je jednou zo základných podmienok nevyhnutných pre vyvodenie zodpovednosti voči právnickým osobám. Príspevok analyzuje teoretické aspekty rozsahu kriminalizácie so zameraním na právnu úpravu Slovenskej republiky. Analyzovaný je rozsah kirminalizácie v návrhoch od roku 2004 až po poslednú zmenu realizovanú v roku 2018. Ponúknuté je zhodnotenie a návrhy na zmenu existujúceho rozsahu kriminalizácie po vzore Českej republiky, resp. aj niektorých predpisov Veľkej Británie.

Resume: The scope of criminalization is one of the basic conditions necessary for drawing liability towards legal entities. The paper analyzes the theoretical aspects of the scope of criminalization with a focus on the legislation of the Slovak Republic. The extent of criminalization in the proposals from 2004 to the last change implemented in 2018 is analyzed. At the end of the contribution is presented an evaluation and also suggestions for changing the existing scope of criminalization after the model of the Czech Republic, respectively. some UK regulation.

Zoznam bibliografických odkazov:

Zákon č. 91/2016 Z.z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 316/2016 Z.z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 161/2018 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

Návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb z roku 2004

Návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb z roku 2005

Návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb z roku 2006

Návrh na zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb z roku 2008

Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Acte (Zákon o korporátnom usmrtení a korporátnej vražde) z roku 2007

Dôvodová správa k zákonu 91/2016 Z.z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb

Dôvodová správa k návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, tretie volebné obdobie, parlamentná tlač č. 1523, 2006

Dôvodová správa k novele Trestného zákona, s. 28, 2005

Kontaktné údaje:

doc. PhDr. JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t.č. 0961057434
e-mail: jozef.medelsky@minv.sk

TRESTNÉ ČINY DOMÁCEHO NÁSILIA[1]

JUDr. Mgr. Zuzana MEDELSKÁ TKÁČOVÁ, PhD.
Katedra súkromnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Autorka v príspevku stručne definuje domáce násilie z rôznych pohľadov a následne analyzuje súčasný právny stav nástrojov v boji proti domácemu násiliu, ktoré ponúka trestné právo hmotné a navrhuje možné zmeny de lege ferenda.*
Kľúčové slová: *domáce násilie, Trestný zákon, trestný čin, týranie blízkej a zverenej osoby, ultima ratio*

Annotation: *Author briefly defines domestic violence from different perspectives and then analyses current legislation of tools in the fight against domestic violence, which offers substantive criminal law and gives some sugestions in possible legislation changes de lege ferenda.*
Keywords: *domestic violence, Criminal Code, crime, abuse of a close and entrusted person, ultima ratio*

Úvod

Domáce násilie je v súčasnej dobe vyspelou spoločnosťou chápané ako negatívny spoločenský jav, ktorý je stále aktuálny a zároveň alarmujúci fenomén dnešnej doby. Pritom nie novodobý fenomén, ale tento patologický jav sa vyskytoval naprieč celou históriou ľudstva, pričom v rôznych obdobiach a kultúrach bola rôzna tolerancia a akceptácia správania sa dnes chápaného ako domáce násilie. Práve pre historický ako aj kultúrny, náboženský, rasový či etnický vplyv bolo domáce násilie dlhodobé chápané ako súkromná vec, ktorá sa odohráva neverejne, za zatvorenými dverami, pričom spoločnosť nemala dôvod ani právo zasahovať do takýchto súkromných vecí. Tento pohľad sa začal meniť najmä postupným odtabuizovaním tejto problematiky, ktoré začalo koncom 19. storočia, avšak najväčší prelom v chápaní a vnímaní problematiky domáceho násilia priniesli feministické hnutia v USA na prelome 60tych a 70tych rokov minulého storočia.

Domáce násilie

Upozorňovanie len na domáce násilie páchané na ženách spôsobilo, že verejnosť začala vnímať pojem domáce násilie ako synonymum pojmu násilie na ženách, hoci obeťami takéhoto konania môžu byť aj iné okruhy subjektov. Niektorí práve preto delia domáce násilie na dve skupiny. Domáce násilie v pravom slova zmysle definuje domáce násilie ako násilie páchané na ženách a domáce násilie v nepravom zmysle definuje domáce násilie páchané na iných subjektoch ako ženách, napr. domáce násilie na deťoch, mužoch, senioroch, zdravotne znevýhodnených osobách.[2] Takéto delenie domáceho násilia vykazuje viacero nedostatkov, nakoľko nie je možné povedať, ktoré domáce násilie je to „pravé“ len na základe špecifického subjektu obete domáceho násilia. Domáce násilie páchane na akomkoľvek subjekte je negatívnym spoločenským javom a je nevhodne označovať a priorizovať domáceho násilie páchane na ženách. Deliť domáce násilie je možné aj z pohľadu typických foriem domáceho násilia. Medzi klasické formy domáceho násilia patrí fyzické, psychické a sexuálne násilie. „ V súčasnosti sú však známe aj moderné formy domáceho násilia, ktoré súvisia s rozvojom spoločnosti, s jej vývojom a pokrokom (najmä informačným a technickým) a rozvojom

[1] Táto práca bola podporované Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644.
[2] POLÁK P. a kol. 2018. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 43.

ľudských vzťahov. Ide najmä o sociálnu kontrolu, izolovanie, depriváciu a ekonomickú kontrolu obetí.“[3]

Definovanie domáceho násilia vzhľadom na kultúrny kontext ako aj na rozsah, formy, druhy či prejavy nie je jednoduché. „Domáce násilie je komplex veľmi zložitých vzťahov a prejavov subjektov samostatne i navzájom. Ide o vzťahy, ktoré môžu mať rôznu povahu, charakter, rôznu intenzitu, odohrávajú sa medzi rôznymi subjektmi, ktoré sú v rôznom stupni príbuzenstva, medzi rovnakými a odlišnými pohlaviami, medzi rovnakými či odlišnými vekovými kategóriami.“[4] Nakoľko ide o interdisciplinárny patologický jav, pohľad na domáce násilie sa líši podľa toho, či je definované z kriminologického, psychologického, legálneho, sociologického, či z feministického hľadiska. Z kriminologického pohľadu je možné charakterizovať domáce násilie ako „správanie, ktoré u jedného z partnerov spôsobuje odôvodnený strach z druhého. Prostredníctvom využitia moci vo vzťahu k inej osobe (k obeti) kontroluje násilný partner jej správanie.“[5] Psychológia definuje domáce násilie ako: „závažnú priamu či nepriamu agresiu medzi osobami, ktoré spájajú príbuzenské citové väzby a žijú v spoločnom prostredí“[6]. Z pohľadu psychológie sú znakmi domáceho násilia špecifická porucha vzťahov medzi blízkymi osobami, výskyt incidentov, opravovanie a dlhodobé formy násilia, eskalácia násilia.[7]

Odkedy sa téma domáceho násilia začala dostavať do povedomia odborne aj neodbornej verejnosti, začal byť postupne tejto problematike venovaný priestor tak na európskej ako aj na medzinárodnej legislatívnej úrovni. Medzinárodné dokumenty alebo legislatívne akty sa venujú užšiemu chápaniu domáceho násilia, najmä domáceho násilia páchaného na ženách. Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách z roku 1993 definuje násilie na ženách, ako „akýkoľvek čin násilia založený na rodovej nerovnosti, ktorého dôsledkom je, alebo ktorý smeruje k fyzickému, sexuálnemu alebo psychickému poškodeniu trpiacej ženy, vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo akémukoľvek obmedzeniu slobody, či už vo verejnom, alebo súkromnom živote.“[8]

Dohovor Rady Európy o prechádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu z 11.mája 2011 z Istanbulu diferencuje medzi násilím páchanom na ženách a domácim násilím. Pojem domáce násilie definuje širšie, ako „všetky činy telesného, sexuálneho, duševného a ekonomického násilia, ktoré sa vyskytujú v rámci rodiny alebo domácej jednotky alebo medzi bývalými alebo súčasnými manželmi alebo partnermi, či už páchateľ má, alebo v minulosti mal s obeťou spoločný pobyt“[9]. Pojem násilie na ženách definuje ako „všetky činy rodovo podmieneného násilia, ktoré majú alebo môžu mať za následok telesnú, sexuálnu, duševnú, ale aj ekonomickú ujmu alebo utrpenie žien vrátane

[3] POLÁK P. a kol. 2018. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 44.

[4] TITTLOVÁ, M. 2018.Pojem a znaky domáceho násilia. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Možnosti riešenia domáceho násilia, Fakutla práva PEVŠ, 20.4.2017.*Bratislavs: Wolters Kluwer, 2017. s. 19.

[5] POLÁK, P., KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M. 2013. *Repetitórium krimonológie.* Bratislava: Eurokodex, 2013. 53.

[6] HERETÍK, A. 2010. *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie.* Bratislava: Eurokódex, 2010.s. 432.

[7] VOŇKOVÁ, J., SPOUSTOVÁ, I. 2016. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí*. s. 20.

[8] Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách z roku 1993.

[9] čl. 3 b) *Dohovor Rady Európy o prechádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu z 11.mája 2011 z Istanbulu.*

vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo svojvoľného zbavenia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote“10.

Európska únia definuje domáce násilie voči ženám v Stanovisku Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Odstránenie domáceho násilia voči ženám“ (stanovisko z vlastnej iniciatívy ako „ každý akt násilia založeného na rodovej príslušnosti, ktorý spôsobí alebo môže spôsobiť fyzickú, sexuálnu alebo duševnú ujmu alebo utrpenie žien, vrátane hrozby vykonania aktu, nátlaku alebo svojvoľného zbavenia slobody, či už k tomu dôjde vo verejnom alebo súkromnom živote“[11]

Legálnu definíciu domáceho násilia zaviedla Slovenská republika až v roku 2018, kedy sa stal účinným zákon č. 274/2017 Z. Zákon o obetiach trestných činov. Podľa toto zákona trestným činom domáceho násilia je „trestný čin spáchaný násilím alebo hrozbou násilia na príbuznom v priamom rade, osvojiteľovi, osvojencovi, súrodencovi, manželovi, bývalom manželovi, druhovi, bývalom druhovi, rodičovi spoločného dieťaťa alebo inej osobe, ktorá s páchateľom žije alebo žila v spoločnej domácnosti.“[12] Hoci jedine v tomto zákone je konečne definované, čo je legálne chápané pod pojmom domáce násilie, nástroje na boj proti tomuto negatívnemu fenoménu ponúkajú viaceré zákony. Zákon č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov po novele zákona č. 491/2008 Z.z. umožňuje príslušníkom Policajného zboru využiť nové oprávnenie s názvom „Oprávnenie vykázať zo spoločného obydlia“. Toto oprávnenie upravené v § 27a napomáha v boji proti domácemu násiliu najmä pri ochrane obete domáceho násilia, pretože má reálny potenciál ochrániť obete domáceho násilia v potrebnom čase. Pomocou správneho práva je možné postihnúť osobu páchateľa domáceho násilia, ktoré nenapĺňa žiadnu skutkovú podstatu trestného činu uvedeného v zákone č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len TZ) a to na základe zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Súkromné právo ponúka obetiam domáceho násilia možnosť využiť neodkladné opatrenie podľa ustanovenia §325 ods. 2 písm. e) Zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok, v zmysle ktorého môže súd neodkladným opatrením fyzickej osobe, ktorá predstavuje riziko[13] uložiť, aby nevstupovala dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivá z násilia, inak označovaná ako chránená osoba[14].

Trestné činy domáceho násilia

Nakoľko formy netrestného riešenia domáceho násilia prostriedkami správneho či civilného práva často nie sú účinné, prípadne neposkytujú obeti domáceho násilia adekvátnu ochranu alebo dokonca môžu spôsobiť eskaláciu násilia, je nutné poskytovať intenzívnejšiu ochranu obetiam domáceho násilia aj prostriedkami trestného práva, ktoré si zachováva postavenie *ultima ratio.* Ide o prípady, kedy sú útoky domáceho násilia také intenzívne, že napĺňajú znaky niektorej zo skutkových podstát trestných činov uvedených v osobitnej časti TZ. Nakoľko v TZ neexistuje pojem domáce násilie, je nutné jednotlivé formy domáceho násilia subsumovať pod existujúce skutkové podstaty trestných činov. Domáce násilie má

[10] čl. 3 a) *Dohovoru Rady Európy o prechádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu z 11.mája 2011 z Istanbulu.*

[11] Čl. 2.6 Stanoviska Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Odstránenie domáceho násilia voči ženám“ (stanovisko z vlastnej iniciatívy (2012/ C 351/05).

[12] § 2 ods. 1 písm. e) Zzákona č. 274/2017 Z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

[13] Označenie definované v Článku 3 ods. 3 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 606/2013 z 12. júna 2013 o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení v občianskych veciach: „osoba predstavujúca riziko“ je fyzická osoba, ktorej sa uložila jedna alebo viacero povinností uvedených v bode 1.

[14] Označenie definované v Článku 3 ods. 2 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 606/2013 z 12. júna 2013 o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení v občianskych veciach: „chránená osoba“ je fyzická osoba, ktorá je predmetom ochrany poskytnutej na základe ochranného opatrenia.

mnoho foriem, trestné činy je možné nájsť tak v I. hlave osobitnej časti TZ, napr. úkladná vražda (§ 144 TZ), vražda (§ 145 TZ), ublíženie na zdravý (§ 155 TZ); v II. hlave osobitnej časti TZ, napr. obmedzenie osobnej slobody (§ 183 TZ) vydieranie (§ 189 TZ), znásilnenie (§ 199 TZ), sexuálne násilie (§ 200 TZ), sexuálne zneužívanie, ale aj v III. hlave osobitnej časti TZ, napr. týranie blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 TZ). Ako upozorňuje Tittlová, takéto subsumovanie domáceho násilia do rôznych skutkových podstát trestných činov vytvára dojem, že všetky formy domáceho násilia majú vyjadrenie v TZ a že „...právna úprava postihovania domáceho násilia na úrovni TZ je úplná, komplexná a v aplikačnej rovine bezproblémová..."[15] Je však nutné poznamenať, že v TZ sa nenachádza a teda trestné právo hmotné nepozná žiadnu definíciu pojmu domáce násilie, žiadnu skutkovú podstatu trestného činu domáceho násilia, a nepostihuje ani domáce násilie ako špecifickú formu násilia ako kvalifikovaný znak.

Jediná skutková podstata, ktorá zohľadňuje domáce násilie v TZ je týranie blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 TZ[16]), kde je priamo v znení skutkovej podstaty obsiahnutý znak určitého vzťahu medzi osobami. „Týmto ustanovením sa poskytuje ochrana pred domácim násilím, bez rozdielu, či ide o muža, alebo ženu (manžel, manželka, starý rodič alebo aj iný osoba zverená do opatery útočníka) alebo či ide o dieťa." Objektom tohto trestného činu je ochrana špecifického subjektu:

- Blízkej osoby – tento pojem je definovaný v § 127 ods. 4 a ods. 5 TZ. Pod pojmom blízka osoba sa rozumie príbuzný v priamom pokolení, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec a manžel; iné osoby v rodinnom alebo obdobnom pomere, ak ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá právom pociťuje ako ujmu vlastnú, ale aj bývalý manžel, druh, bývalý druh, rodič spoločného dieťaťa a osoba, ktorá je vo vzťahu k nim blízkou osobou podľa odseku 4, ako aj osoba, ktorá s páchateľom žije alebo žila v spoločnej domácnosti.

---

[15] TITTLOVÁ, M. 2018. Trestné právo ako ultima ratio v otázkach postihu domáceho násilia. In: *Dny práva 2017 Část IX. – Zásady trestního práva hmotného i procesního a jejich uplatňování v praxi.* Brno: Masaryková univerzita. s. 376. Dostupné na : <https://www.law.muni.cz/dokumenty/45158>

[16] (1) Kto blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, spôsobí fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie

a) bitím, kopaním, údermi, spôsobením rán a popálenín rôzneho druhu, ponižovaním, pohŕdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhrážaním, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť,

b) bezdôvodným odopieraním stravy, oddychu alebo spánku alebo odopieraním nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy alebo vzdelávania,

c) nútením k žobrote alebo k opakovanému vykonávaniu činnosti vyžadujúcej jej neúmernú fyzickú záťaž alebo psychickú záťaž vzhľadom na jej vek alebo zdravotný stav alebo spôsobilej poškodiť jej zdravie,

d) vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť jej zdravie, alebo

e) neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, ktorý má právo užívať,

potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov.

(2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto spácha obdobný čin ako je čin uvedený v odseku 1, hoci bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý.

(3) Odňatím slobody na sedem rokov až pätnásť rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť,

b) z osobitného motívu,

c) hoci bol v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch za taký čin odsúdený alebo z výkonu trestu odňatia slobody uloženého za taký čin prepustený, alebo

d) závažnejším spôsobom konania.

(4) Odňatím slobody na pätnásť rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví viacerým osobám alebo smrť viacerých osôb.

- Zverenej osoby – tento pojem definuje § 127 ods. 8 TZ: „Osobou zverenou do starostlivosti alebo dozoru sa na účely tohto zákona rozumie osoba, ktorá je vzhľadom na svoj vek alebo zdravotný stav alebo z iného dôvodu na základe rozhodnutia súdu alebo iného štátneho orgánu, na základe zmluvy zverená inému, aby vo svojej domácnosti alebo v zariadení určenom na tento účel alebo inde na ňu dozeral, staral sa o ňu, zaopatroval ju alebo ju vychovával.“

„Ide pritom o jedinú skutkovú podstatu osobitnej časti TZ, ktorá sa dotýka domáceho násilia a ktorá obligatórne pre jej naplnenie vyžaduje uvedenú úroveň vzťahov medzi osobami.“[17] Hmotným predmetom útoku je teda fyzická osoba, ktorá má voči páchateľovi trestného činu postavenie blízkej alebo zverenej osoby. Objektívna stránka tejto skutkovej podstaty spočíva v konaní páchateľa, ktorí spôsobí fyzickej osobe fyzické alebo psychické utrpenie uvedené v písm. a) až e) ods.1 daného ustanovenia. „Fyzické a psychické utrpenie je možné charakterizovať tak, že ide o fyzické alebo duševné bolesti, ktoré ovplyvňujú alebo sťažujú obvyklý život poškodenej (týranej) osoby, podstatne narušujú kvalitu jej života a netrvajú celkom krátky, prechodný čas.“[18] Aby bola naplnená skutková podstata tohto trestného činu, *„musí ísť o trvalejšie (sústavnejšie) konanie, ktoré sa opakovane vyznačuje určitým hrubším a zjavne necitlivým zaobchádzaním, či správaním a tým, že sa pravidelne opakuje spôsobuje poškodenej osobe psychické, prípadne aj fyzické útrapy.“*[19] Do 31.12.2015 bolo znakom objektívnej stránky aj týranie, ktoré bolo vypustené z ustanovenia zákonom č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hromadným účinkom. Týmto konaním nie je možné postihnúť však nepostihujú všetky formy domáceho násilia, napr. sexuálne násilie, ekonomické násilie a pod. Táto skutková podstata nemá v sebe zahrnuté ani špecifiká domáceho násilia ako opakovanosť útokov a ich eskalácia. Odstránenie tohto nedostatku je možné jednočinným súbehom s trestným činom vraždy (§ 145 TZ), trestným činom ublíženia na zdraví (§ 155 TZ) a trestným činom zanedbania povinnej výživy (§ 207 TZ).[20] Subjektom trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby je osoba, ktorá má týranú osobu v starostlivosti, pričom nie je relevantné, či táto starostlivosť vyplýva zo zákona, súdneho rozhodnutia, zmluvy, alebo či ide o dlhodobú starostlivosť alebo len dočasnú. Na naplnenie skutkovej podstaty tohto trestného činu sa vyžaduje úmyselné zavinenie.

Mnoho trestných činov, pod ktoré skutkové podstaty je možné subsumovať domáce násilie nijakým spôsobom nezohľadňuje skutočnosť, že boli tieto činy spáchané v rámci domáceho násilia. „A rovnako tak často nevieme, či je to trestný čin spáchaný mimo rámca domáceho násilia, alebo v rámci domáceho násilia, lebo tento formálny znak sa na trestnoprávnej úrovni (pri kvalifikácií) neskúma.“[21] Vzhľadom na objektívnu stránku domáceho násilia, ktorá má veľmi široký záber, je veľmi komplikované definovať skutkovú podstatu trestného činu domáceho násilia. Taxatívnym definovaním foriem domáceho násilia

[17] TITTLOVÁ, M. 2018. Trestné právo ako ultima ratio v otázkach postihu domáceho násilia. In: *Dny práva 2017 Část IX. – Zásady trestního práva hmotného i procesního a jejich uplatňování v praxi.* Brno: Masaryková univerzita. s. 380. Dostupné na : <https://www.law.muni.cz/dokumenty/45158>

[18] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. *Trestné právo hmotné, osobitná časť 2.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 149.

[19] ŠAMKO, P. 2016. *Je možné spáchať trestný čin týrania blízkej osoby bez týrania?* [Online] In: Právne listy, 06.02.2016. [cit.10.5.2019]. Dostupné na: < http://www.pravnelisty.sk/clanky/a435-je-mozne-spachat-trestny-cin-tyrania-blizkej-osoby-bez-tyrania>.

[20] ČENTÉŠ, J. a kol. 2018. Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava: Eurokodex, 2018. s. 418.

[21] TITTLOVÁ, M. 2018. Trestné právo ako ultima ratio v otázkach postihu domáceho násilia. In: *Dny práva 2017 Část IX. – Zásady trestního práva hmotného i procesního a jejich uplatňování v praxi.* Brno: Masaryková univerzita. s. 377. Dostupné na : <https://www.law.muni.cz/dokumenty/45158>

do skutkovej podstaty by mohlo dôjsť k nežiadúcemu obmedzeniu pojmu domáceho násilia, ktoré sa stále vyvíja a začína mať nové formy. „Zároveň nemožno domáce násilie legálne definovať demonštratívnym výpočtom vzhľadom na existenciu trestnoprávneho princípu – *nullum crimen sine lege certa,* ktorý vyžaduje určitosť pre trestnoprávne normy.“[22] Pre komplexnosť problematiky domáceho násilia by bolo tiež veľmi náročné určiť do ktorej hlavy osobitnej časti TZ by mal byť takýto trestný čin zaradený. Preto sa zhodujem s tvrdením, že vhodnejšia cesta k trestnoprávnemu definovaniu domáceho násilia vedie cez „...doplnenie už existujúcej právneho úpravy obsiahnutej v jednotlivých hlavách o miesto spáchania trestného činu alebo o úroveň vzťahu osôb..“[23] a to buď doplnením alternatívneho zákonného znaku základnej skutkovej podstaty alebo doplnením existujúcich skutkových podstát trestných činov.

Záver

Domáce násilie, hoci nejde o novodobý fenomén, je stále aktuálnou problematikou dnešnej doby. Chápanie tohto fenoménu sa presunulo od jeho historického chápania ako súkromného problému až k chápaniu domáceho násilia ako celospoločenského problému, ktorý je problémom celej verejnosti. V právnom poriadku Slovenskej republiky existuje viacero legálnych možnosti riešenia domáceho násilia prostriedkami civilného, správneho a napokon aj trestného práva, avšak aplikačná prax ako aj osoby pomáhajúce obetiam domáceho násilia poukazuje na systematickosť a neefektívnosť týchto prostriedkov. Trestné právo, ktoré aj pri tomto spoločenskom probléme vystupuje až ako krajný prostriedok riešenia. Hoci sa môže zdať, že úprava TZ je pri riešení domáceho násilia dostatočná, nie je to tak. Problémom je, že neexistujú relevantné štatistiky podporujúce nevyhnutnosť riešenia domáceho násilia. Tak netrestnoprávne ako aj trestnoprávne inštitúty využívané v boji proti domácemu násiliu vo väčšine prípadoch nie sú zaevidované ako domáce násilie, pretože inštitút, ktorý je v danom prípade možné využiť je možné využiť aj pri iných spoločenských problémoch. Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Odstránenie domáceho násilia voči ženám“ v bode 5.13 taktiež konštatujú nedostatočnosť štatisických údajov pri domácom násilí: „Štatistiky o domácom násilí nedokumentujú tento jav presne, a preto nie je možné zistiť skutočný rozsah tohto problému. Preto treba bezodkladne zjednotiť kritériá zaznamenávania prípadov domáceho násilia, aby mohli byť údaje porovnateľné na európskej úrovni.“[24] V prípade trestného práva je nutné povedať, že Slovenská republika nie je schopná vykázať relevantné štatistiky, ktoré by potvrdili koľko páchateľov bolo odsúdených za domáce násilie. V TZ neexistuje pojem domáce násilie, neexistuje trestný čin domáceho násilia ani kvalifikovaná podstata domáceho násilia, čo by umožňovalo jednak odsúdiť páchateľa za takýto konkrétny čin, a zároveň by boli získavané štatistický relevantné údaje o domácom násilí riešenom trestným právom. Problémom je aj ďalšia viktimizácia obetí domáceho násilia pri použití trestnoprávneho postihu páchateľa. „Štát trestá páchateľov za to, že porušili zákon, nie preto, že ublížili iným ľuďom. A poškodený sú pre trestné konanie zaujímaví len ako svedkovia, nie ako tí, bez ktorých by vlastne trestné konanie vlastne nebolo.“[25] Štát zaujíma odsúdenie páchateľ trestného činu. Novou legislatívou účinnou od 1.1. 2018 legálne zlepšil postavenie

[22] ŠKROVÁNKOVÁ, M. 2018. Domáce násilie páchané na senioroch. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Možnosti riešenia domáceho násilia, Fakutla práva PEVŠ, 20.4.2017.* Bratislavs: Wolters Kluwer, 2017. s. 219

[23] TITTLOVÁ, M. 2018. Trestné právo ako ultima ratio v otázkach postihu domáceho násilia. In: *Dny práva 2017 Část IX. – Zásady trestního práva hmotného i procesního a jejich uplatňování v praxi.* Brno: Masaryková univerzita. s. 379. Dostupné na : <https://www.law.muni.cz/dokumenty/45158>

[24] Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Odstránenie domáceho násilia voči ženám“ (stanovisko z vlastnej iniciatívy (2012/ C 351/05).

[25] ŠÍPOŠOVÁ, J. 2014. *Proces implementácie Smernice EP a Rady 2012/29/EU o obetiach trestných činov v právnom poriadku SR.* [online]. Bratislava: Justičná Akadémia, 13. 11. 2014 [cit. 30. 04. 2019]. Dostupné na: <http://www.ja-rs.sk/files/Prispevok_Spiosova.pdf>.

obetí trestných činov, avšak celkovo pri domácom násilí štát neponúka systematickú, efektívnu ani účinnú ochranu obete domáceho násilia.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Domáce násilie predstavuje stále aktuálny problém. Už len to, že neexistuje jednotné definovanie pojmu domáceho násilia ukazuje, o aký širokospektrálny problém spoločnosti ide. Právo na tento spoločenský problém začalo reagovať výraznejšie od druhej polovice minulého storočia tak na medzinárodnej ako aj na národnej úrovni. V podmienkach Slovenskej republiky bola právna úprava postihujúca domáce násilie trochu oneskorená. Za posledné roky boli do právneho poriadku, najmä vďaka medzinárodným a európskym záväzkom, implementované viaceré inštitúty garantujúce postih domáceho násilia ako aj pomoc jeho obetiam. Trestné právo ako prostriedok *ultima ratio* postihuje najzávažnejšie zásady do záujmov chránených Trestným zákonom spôsobené aj domácim násilím, hoci tento pojem v žiadnom ustanovení výslovne neuvádza.

Resumé

Domestic violence is still a current issue. The fact that there is no uniform definition of the concept of domestic violence shows just how broad this society's problem is. The law has begun to react more to this societal problem more effectively since the second half of the last century, both internationally and nationally. In the Slovak Republic, the legislation affecting domestic violence was slightly delayed. In recent years, several institutes guaranteeing the punishment of domestic violence as well as assistance to its victims have been implemented into the legal system, in particular through international and European commitments. Criminal law as a means of ultima ratio affects the most serious forms of domestic, although this term is not explicitly mentioned in any provision within Criminal Code.

Zoznam bibliografických odkazov:

ČENTÉŠ, J. a kol. 2018. *Trestný zákon. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokodex, 2018. 978 s. ISBN 978-80-8155-076-8.

Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách z roku 1993.

Dohovor Rady Európy o prechádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu z 11.mája 2011 z Istanbulu.

HERETÍK, A. 2010. *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie.* Bratislava: Eurokódex, 2010.s. 544 s. ISBN 978-80-8944-722-0

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. *Trestné právo hmotné, osobitná časť 2.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 646 s. ISBN 978-80-8168-585-9.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 606/2013 z 12. júna 2013 o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení v občianskych veciach.

POLÁK P. a kol. 2018. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 43.

POLÁK, P., KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M. 2013. *Repetitórium krimonológie.* Bratislava: Eurokodex, 2013. 120 s. ISBN 978-80-8155-004-1.

Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Odstránenie domáceho násilia voči ženám“ (stanovisko z vlastnej iniciatívy (2012/ C 351/05).

ŠAMKO, P. 2016. *Je možné spáchať trestný čin týrania blízkej osoby bez týrania?* [Online] In: Právne listy, 06.02.2016. [cit.10.5.2019]. Dostupné na: <

http://www.pravnelisty.sk/clanky/a435-je-mozne-spachat-trestny-cin-tyrania-blizkej-osoby-bez-tyrania>.

ŠÍPOŠOVÁ, J. 2014. P*roces implementácie Smernice EP a Rady 2012/29/EU o obetiach trestných činov v právnom poriadku SR*. [online]. Bratislava: Justičná Akadémia, 13. 11. 2014 [cit. 30. 04. 2019]. Dostupné na: <http://www.ja-rs.sk/files/Prispevok_Spiosova.pdf>.

ŠKROVÁNKOVÁ, M. 2018. Domáce násilie páchané na senioroch. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Možnosti riešenia domáceho násilia, Fakutla práva PEVŠ, 20.4.2017.*Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 209-229. ISBN 978-80-8168-708-2.

TITTLOVÁ, M. 2018. Pojem a znaky domáceho násilia. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Možnosti riešenia domáceho násilia, Fakutla práva PEVŠ, 20.4.2017.* Bratislavs: Wolters Kluwer, 2017. s. 18-29. ISBN 978-80-8168-708-2.

TITTLOVÁ, M. 2018. Trestné právo ako ultima ratio v otázkach postihu domáceho násilia. In: *Dny práva 2017 Část IX. – Zásady trestního práva hmotného i procesního a jejich uplatňování v praxi.* Brno: Masaryková univerzita. s. 367-382. Dostupné na : <https://www.law.muni.cz/dokumenty/45158>. ISBN 978-80-210-9046-0.

VOŇKOVÁ, J., SPOUSTOVÁ, I. 2016. Domácí násilí z pohledu žen a dětí. 253 s. ISBN 978-80-90-4564-5-7.

Zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 300/2005 Z,z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 171/1993 zb. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje:

npor. JUDr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová, PhD.
Katedra súkromnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57471
e-mail: zuzana.medelska@minv.sk

POKRAČOVACÍ TRESTNÝ ČIN V PODMIENKACH PRÁVNEJ TEÓRIE A PRAXE

JUDr. Stanislav MIHÁLIK
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta

Mgr. Filip VINCENT
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta

Anotácia: *Autori sa v predkladanom príspevku zameriavajú na inštitút pokračovacieho trestného činu, venujú sa analýze danej kategórie nie len z hľadiska teoretickoprávneho, ale rovnako tak z pohľadu aplikačného. Predmetný príspevok ponúka komplexný pohľad na inštitút pokračovacieho trestného činu, autori sa zamerali primárne na rovinu výkladovú, pričom využili potenciál horizontálnej komparácie zákonného znenia inštitútu na úrovni Slovenskej republiky a Českej republiky. Osobitný prínos príspevku tkvie v analýze stanoviska Trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktoré sa týka zjednotenia výkladu a aplikácie pokračovacieho trestného činu v podmienkach Slovenskej republiky.*
Kľúčové slová: *pokračovací trestný čin, opakovanie trestného činu, objektívna súvislosť, subjektívna súvislosť, Trestný zákon Slovenskej republiky, Trestní zákoník Českej republiky.*

Annotation: *The authors of the submitted paper focus on the institute of continuing criminal offence, they focus on the analysis of the given category not only from the theoretical point of view, but also from the application point of view. The present paper offers a comprehensive view on the institute of continuing criminal offence, the authors focused primarily on the level of interpretation, using the potential of a horizontal comparison of the legal text of the institute at the level of the Slovak Republic and the Czech Republic. The special contribution of the paper lies in the analysis of the opinion of the Criminal law college of the Supreme Court of the Slovak Republic concerning the unification of the interpretation and application of the continuing criminal offence in the Slovak Republic.*
Keywords: *continuing criminal offence, criminal offence committed repeatedly, objective relation, subjective relation, Criminal Code of Slovak republic, Criminal Code of Czech Republic.*

Úvodom ku kontextu

Trestné právo hmotné disponuje z hľadiska právnoteoretického, rovnako tak pozitívnoprávneho, množstvom inštitútov a nástrojov, ktoré si napriek svojmu stabilnému miestu stále zasluhujú pozornosť vedeckého bádania. Najmä za predpokladu, ak sa pomerne konštantne vnímanej kategórie dotkne výrazná zmena, napríklad z hľadiska výkladového, ako sa to stalo v spojitosti s pokračovacím trestným činom. Presnejšie máme na mysli dopady stanoviska Trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej aj len „Najvyšší súd SR“ alebo „NS SR“) vo veci zjednotenia výkladu a aplikácie pokračovacieho trestného činu v zmysle ustanovenia § 122 ods. 10 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“). Daný inštitút však nepovažujeme za povšimnutiahodný len z daného uhla pohľadu, sám o sebe predstavuje z hľadiska konštrukčného zaujímavú entitu, osobitným aspektom je možnosť využitia horizontálnej komparatívnej analýzy s právnou úpravou a aplikačnou praxou pokračovacieho trestného činu v podmienkach Českej republiky.

V rámci dostupnej literatúry nachádzame časté rozpracovanie pokračovacieho trestného činu spolu s trestným činom spáchaným opakovane (resp. s opakovaním trestného činu). Uvedené nie je dané len bezprostrednou nadväznosťou legálnych zakotvení daných ustanovení

v rámci Trestného zákona (§ 122 ods. 9 TZ, resp. § 122 ods. 10 TZ), daný prístup má svoje *ratio* predovšetkým v báze, ktorá dané inštitúty spája. Týmto spoločným elementom je fakt, že obe predmetné kategórie rozpracovávajú situácie, v rámci ktorých napĺňa páchateľ svojím konaním znaky skutkovej podstaty toho istého trestného činu, logicky za situácie viacerých samostatných útokov. Základným odlišujúcim kritériom je potom to, či máme takéto útoky posudzovať vo svojom súhrne ako jeden trestný čin alebo naopak každý útok je potrebné posudzovať samostatne, ako samostatný trestný čin so všetkými do úvahy prichádzajúcimi konotáciami. Daná diferenciácia má jednoznačne z hľadiska posudzovania trestnej činnosti svoj význam, nie je samovoľným teoretickým traktátom bez reálnych dopadov. Za predpokladu, ak by Trestný zákon spájal v súvislosti s oboma načrtnutými kategóriami rovnaké konzekvencie pre páchateľa, predmetné rozlišovanie by bolo absolútne bez významu.

Pokiaľ sme teda načrtli potrebu diferenciácie uvedených entít, z hľadiska dopadov posudzovania, ktorú z nich by sme mali považovať za výhodnejšiu pre páchateľa? Domnievame sa, že v prvom rade je potrebné východisko naformulovať v tom zmysle, že jednoznačná odpoveď platná všeobecne v rovine *en bloc* neexistuje, uvedené je potrebné posúdiť vždy s ohľadom na okolnosti individuálneho prípadu, rovnako tak s ohľadom na špecifiká tej ktorej skutkovej podstaty trestného činu, ktorej znaky svojim správaním páchateľ napĺňa. Vieme totiž pomerne jednoducho namodifikovať obe alternatívy. Ak vezmeme do úvahy použitie tzv. asperačnej zásady v zmysle § 41 ods. 2 TZ, pre páchateľa sa zdá byť výhodnejšie posudzovanie prostredníctvom inštitútu pokračovacieho trestného činu. Je však potrebné prihliadať na fakt, že uvedené je relatívne najmä z toho dôvodu, že ak vnímame pokračovací trestný čin v súhrne ako jeden trestný čin, o jednote je potrebné hovoriť aj v súvislosti s následkom, najmä za predpokladu sčítania škôd vzniknutých v rámci jednotlivých čiastkových útokov. Nemožno teda vylúčiť, že za daného postupu sa páchateľ dostane zo skutkovej podstaty základnej, do kvalifikovanej (je všeobecne akceptovaným východiskom, že čiastkové útoky na úrovni prečinu môžu vo svojom súhrne v rámci pokračovacieho trestného činu daným spôsobom napĺňať znaky zločinu, zvýšená závažnosť má potom dopad aj na výšku sadzby trestu odňatia slobody).

Keďže sa predmetnému problému venujeme v predkladanom príspevku primárne z hľadiska hmotnoprávneho, dovolíme si opomenúť procesnú otázku, najmä teda narážame na aplikačné dopady čiastkového útoku pokračovacieho trestného činu v intenciách § 9 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TPor“ alebo „TP“).

1 Pozitívnoprávne východiská pokračovacieho trestného činu

1.1 Úprava v Slovenskej republike

Samotná danosť pokračovacieho trestného činu v konkrétnom prípade je vystavaná na tom predpoklade, že jednotlivé čiastkové útoky musia napĺňať skutkovú podstatu toho istého trestného činu, presnejšie povedané, jednu zo skutkových podstát toho istého trestného činu (to znamená toho istého trestného činu, kde je rozlišovacím východiskovým kritériom pomenovanie trestného činu). Ak by sme však predmetné uviedli ako predpoklad rozlíšenia entity pokračovacieho trestného činu a trestného činu spáchaného opakovane, nebolo by to vôbec dostatočné, pre obe platí daný predpoklad zhodne,[1] vychádzajúc zo zákonnej dikcie, rozhodujúca je kumulatívna danosť objektívnej a subjektívnej súvislosti. V zmysle načrtnutého, teda v rámci doktríny a prístupov v Slovenskej republike konštantne platí, že nemusí ísť prísne

[1] K tomu pozri R 12/1991, v zmysle ktorého môže mať naplnenie znakov skutkovej podstaty toho isté trestného činu viacerými útokmi za následok práve jednu z alternatívne sa vylučujúcich množín.

v rámci jednotlivých útokov o tú istú skutkovú podstatu trestného činu.[2] Základný predpoklad je teda naplnený aj za predpokladu, ak by boli čiastkovými útokmi v kombinácii naplnené ako základné skutkové podstaty trestného činu, tak aj skutkové podstaty kvalifikované.[3] Domnievame sa, že takéto extenzívnejšie poňaté riešenie má svoje opodstatnenie nie len z hľadiska logického, ale predovšetkým z hľadiska do úvahy pripadajúcej modality čiastkových útokov pokračovacieho trestného činu (pri týchto nedochádza k zmene ich podstaty ani z dôvodu existencie príslušného kvalifikačného znaku). Na takomto extenzívnejšom výklade predmetného znaku nezmenila nič ani súčasť zákonnej dikcie pokračovacieho trestného činu v Českej republike v rámci znenia účinného do 31.12.2009, presnejšie v zmysle § 89 odst. 3 zákona č. 140/1961 Sb. Trestní zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestní zákon"), ktorá stanovovala naplnenie rovnakej skutkovej podstaty trestného činu. Prísne formalistickým spôsobom výkladu by sme sa totiž museli prikloniť k prístupu reštriktívnemu, a to, že o pokračovací trestný čin môže ísť len v prípade, ak čiastkové útoky napĺňajú vždy tú istú skutkovú podstatu trestného činu. Po rekodifikácii bol v rámci Českej republiky tento problematický bod odstránený jednoduchou zmenou v rámci slovosledu, a to, že čiastkové útoky v rámci pokračovacieho trestného činu musia napĺňať skutkové podstaty toho istého trestného činu. Môžeme konštatovať, že v slovenskej právnej úprave takýto výkladový problém nevznikol (pre úplnosť dodávame, že pokračovací trestný čin je súčasťou úpravy na našom území s účinnosťou od 01.10.1994).

Hoci je názorová zhoda v tom, že čiastkové útoky pokračovacieho trestného činu musia napĺňať skutkovú podstatu toho istého trestného činu, je otázne, ako je potrebné v danom prípade vykladať samotný pojem trestný čin. Uvedené má svoju relevanciu najmä v prípadoch, kedy je trestný čin tvorený viacerými paragrafmi (ale nájdeme aj prípady, za špecifických okolností, spojené s viacerými skutkovými podstatami trestného činu). Konštantná judikatúra vychádza z toho, že v danom ohľade je naopak extenzívny prístup prakticky neprípustný, pod vyššie uvedené aplikačné možnosti pokračovacieho trestného činu (t.j., že je tvorený čiastkovými útokmi, ktoré napĺňajú skutkovú podstatu toho istého trestného činu) nie je možné *en bloc* zahrnúť všetky trestné činy spadajúce pod súhrnné pomenovanie (rovnako tak nie skutkové podstaty), samotný názov totiž nepredstavuje automatický a absolútny jednotiaci prvok.[4] Pod pojmom trestný čin na účely výkladu znakov pokračovacieho trestného činu je preto potrebné rozumieť tie ustanovenia (*ergo* paragrafy) osobitnej časti Trestného zákona, ktoré obsahujú aspoň jednu základnú skutkovú podstatu trestného činu, konečný počet základných a kvalifikovaných skutkových podstát nie je v súvislosti s predmetným nazeraním rozhodujúci. Uvedené vnímanie má osobitne význam aj v tých prípadoch, kedy jednotlivé základné skutkové podstaty konkrétneho trestného činu (typicky je ako príklad uvádzaný § 159 TZ – Neoprávnené odoberanie orgánov, tkanív a buniek a nezákonná sterilizácia – prvý odsek sa dotýka nezákonného odoberania orgánov, tkanív a buniek, druhý odsek sa dotýka nezákonnej sterilizácie) predstavujú skutkové podstaty s prakticky absolútne odlišným poslaním. Daný stav však nepredstavuje automatické vylúčenie aplikácie schémy pokračovacieho trestného činu, rozhodujúce je naplnenie znakov objektívnej a subjektívnej súvislosti v zmysle dikcie § 122 ods. 10 TZ. V súvislosti s prípadným výskytom privilegovaných skutkových podstát (v pozícii čiastkového útoku pokračovacieho trestného činu) je nevyhnutné na tieto nazerať ako na

[2] K tomu pozri napr. R 42/1979.
[3] Porovnaj napr. s výkladom v BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. 2010. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel,* s. 744.
[4] R 40/1980.

skutkové podstaty základné,[5] obsahujú totiž všetky znaky pre trestný čin obligatórne bez potreby odkazu na inú základnú skutkovú podstatu trestného činu.

Kategória pokračovacieho trestného činu je v intenciách doktrinálnych zaujímavá predovšetkým z hľadiska výkladu jej objektívnej a subjektívnej súvislosti (ide o znaky, ktoré musia byť obligatórne kumulatívne naplnené). Objektívna súvislosť je tvorená súvislosťou v spôsobe, čase a predmete útoku, dostupná literatúra hovorí o tzv. kumulatívnej objektívnej súvislosti.[6] Súvislosť v mieste je v prípade pokračovacieho trestného činu stanovená prakticky len relatívne, jedinou objektívnou súvislosťou z hľadiska miesta čiastkového útoku pokračovacieho trestného činu je jeho spáchanie na území Slovenskej republiky.[7] Hoci na strane jednej teda platí, že v rámci pokračovacieho trestného činu musia byť predmetné znaky dané, na strane druhej je plne rešpektované, že ich intenzita výskytu v konkrétnom prípade (v rámci čiastkových útokov) môže rôzne varírovať.[8] Je dokonca prípustné, že jedna z uvedených kategórií môže inú (resp. zvyšné) potláčať,[9] v samotnom základe je potom súvislosť objektívna vykladaná v rámci súvislosti subjektívnej.[10] Uvedené si je možno najpresnejšie predstaviť na tom príklade, že čiastkové útoky pokračovacieho trestného činu sa musia po stránke objektívnej súvislosti javiť ako postupné realizovanie súvislosti subjektívnej.[11]

Objektívna súvislosť v čase čiastkových útokov pokračovacieho trestného činu nie je stanovená nejakou pevnou hranicou (v praktických dopadoch to nie je objektívne možné), rozhodujúca je časová nadväznosť predmetných útokov, predmetom skúmania sú potom primárne útoky na sebe časovo nadväzujúce, nie len čiastkový útok prvý a posledný,[12] takéto posúdenie by bolo nedostatočné vzhľadom na fakt, že objektívna súvislosť v čase môže byť zachovaná aj za predpokladu, že by prvý a posledný čiastkový útok oddeľovalo hoci aj niekoľko rokov. V akých intenciách by sa mal daný časový horizont pohybovať? Môžeme hovoriť v individuálnych prípadoch aj o rozpätí niekoľkých mesiacov či rokov? Domnievame sa, že samotné uvedenie časového kritéria nie je bez ďalších súvislostí dostatočným podkladom pre posúdenie, či je v danom prípade objektívna súvislosť v čase zachovaná alebo nie. Hodnotenie je potrebné usúdiť najmä v spojitosti a s ohľadom na súvislosť subjektívnu a samozrejme ostatné objektívne danosti.[13] Niekoľkomesačná pauza (prípadne ročná pauza) medzi čiastkovými útokmi je teda odôvodniteľná, spadajú sem aj prípady objektívnej prekážky na strane páchateľa vylučujúce možnosť vykonať ďalšie čiastkové útoky pokračovacieho trestného činu (patrí sem napr. výkon väzby, výkon vojenskej služby a pod.). Za kritérium relevantné považujeme jednoznačne aj charakter čiastkových útokov, čas medzi nimi (a teda zachovanie objektívnej súvislosti v čase) je možné odôvodniť náročnosťou prípravy na predmetný čiastkový útok (iný čas prípravy si vyžiada „obyčajné“ vlámanie do záhradnej chatky, iný vylúpenie trezoru banky). Rovnako je potrebné prihliadať z hľadiska súvislosti časovej aj na kritérium pomerne osobitné, a to konštrukciu skutkovej podstaty trestného činu,

[5] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. 2010. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel,* s. 744 a nasl.
[6] Tamtiež, s. 745.
[7] Pozri § 122 ods. 10 Trestného zákona, znenie za bodkočiarkou.
[8] Pozri napr. R 17/1982.
[9] Samozrejme nie v tom zmysle, že jedna z predmetných entít by nulovala význam inej v rovine absolútnej, tým by bolo vylúčené samotné použitie inštitútu pokračovacieho trestného činu, išlo by o „obyčajné“ opakovanie trestného činu. Pozri napr. NR 1 Tz 13/1972.
[10] R 45/1967
[11] R 3/1972
[12] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. 2010. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel,* s. 752.
[13] K tomu pozri NR 11 To 80/1986, NS Rč 19/2003-T 463. Kritériom môže byť napríklad aj to, ako dlho vydrží páchateľovi zisk z ostatného čiastkové útoku.

napríklad ak sa týka porušenia povinnosti, ktorá sa opakuje pravidelne raz za rok (klasický prípad pri daňových trestných činoch). Druhým kritériom objektívnej súvislosti je súvislosť v spôsobe spáchania jednotlivých čiastkových útokov pokračovacieho trestného činu. Aj v danom prípade platí, že nie je možné trvať na absolútnej identickosti spôsobu vykonania jednotlivých útokov, je však potrebné dbať na ich podobnosť,[14] za základné kritérium posúdenia je možné pokladať súvislosť s nastoleným jednotiacim zámerom páchateľa. Uvedené je zachované aj v tom prípade, ak páchateľ svojím konaním naplní rôzne skutkové podstaty toho istého trestného činu, za predpokladu, že to ich rozsah dovoľuje, rovnako tak je zachovaná súvislosť v spôsobe vykonania čiastkových útokov, ak páchateľ postupne zdokonaľuje metódu (prípadne metódy) vykonania čiastkového útoku, prípadne teda postupne zvyšuje ich účinok.[15] S objektívnou súvislosťou v spôsobe vykonania čiastkového útoku súvisí úzko následok trestného činu. Vychádzame z predpokladu, že o pokračovací trestný čin ide v podmienkach Slovenskej republiky iba za predpokladu, že každý čiastkový útok je sám o sebe trestný čin (teda sú ním naplnené všetky obligatórne znaky skutkovej podstaty, teda vrátane následku),[16] iný výklad by mal byť neprípustný.[17] Konštantná judikatúra vychádzala z toho, že ak by ani jeden z čiastkových útokov nebol samostatne trestným činom (avšak v ich súhrne by o trestný čin šlo), išlo by o hromadný trestný čin, pri zmiešanej kombinácii čiastkových útokov by šlo o trestný čin povahy zmiešanej, čiastočne pokračovací a čiastočne hromadný.[18] Posledným kritériom objektívnej súvislosti, s ktorým pracuje Trestný zákon, je spojitosť v predmete útoku. Rovnako aj pri danej kategórii platí, že nemusí ísť o úplne zhodný predmet útoku (za takéhoto nastavenia by boli možnosti použitia inštitútu pokračovacieho trestného činu značne znížené), ide o význam týchto predmetov útoku v realite, napríklad v súvislosti s vecami v trestnoprávnom význame platí, že by mala byť ich spojítkom funkčnosť, podobná aspoň teda v hrubých rysoch.[19] Dané však nie je možné vnímať kategoricky, príkladom je situácia vecí, ktoré sú síce druhovo rovnaké, avšak líšia sa vo svojom celospoločenskom význame, rovnako možno za kritérium vylučujúce súvislosť v predmete útoku vnímať ich rozdielne funkčné zameranie či ich hodnotu. Pokiaľ má byť takýmto predmetom útoku živá osoba, je v prvom rade nevyhnutné, aby takáto osoba spĺňala prípadné podmienky stanovené znakmi skutkovej podstaty, aby sa vôbec predmetom útoku mohla stať, prakticky ide o podmienku jedinú, nemožno napríklad osobitne prihliadať na zdravotný stav osoby.

Druhým základným predpokladom definujúcim pokračovací trestný čin v zmysle legálnej definície je súvislosť subjektívna, ktorá je na základe ustanovenia § 122 ods. 10 TZ vyšpecifikovaná prostredníctvom spojenia *„najmä jednotiaci zámer páchateľa spáchať uvedený trestný čin“*. Takéto vymedzenie vytvára otázky najmä v tom zmysle, že ak zákonodarca použil termín najmä, hovoríme o entite vyskytujúcej sa najčastejšie alebo má ísť o kategóriu obligatórne danú? V rámci dostupnej literatúry sa v podstate vytvoril stav, v rámci ktorého je subjektívna súvislosť so spojením „jednotiaci zámer páchateľa“ stotožňovaná.[20]

[14] R 29/1977

[15] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. 2010. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel,* s. 753.

[16] Rč 3/2001

[17] Práve na uvedené malo významný dopad už spomenuté Stanovisko Trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR.

[18] Pozri R 22/1991.

[19] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. 2010. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel,* s. 755.

[20] Tamtiež, s. 747. V rámci predmetného príspevku vychádzame z toho, že jednotiaci zámer páchateľa je síce daný obligatórne pri úmyselných trestných činoch, pri trestných činoch nedbanlivostných je naopak vylúčený zámer akýkoľvek, o to viac zámer jednotiaci. Súhlasíme však s názorom, že aj v prípade nedbanlivostných trestných

Uvedený stav v podstate kopíruje aj judikatúra, ktorá vychádza z toho, že ide o spoločný zámer spáchať viacerými čiastkovými útokmi jeden trestný čin, pričom všetky tieto útoky musia byť pokryté zhodným jednotiacim zámerom,[21] tento musí byť daný najneskôr pri prvom z čiastkových úrokov. Vzhľadom na fakt, že znaky objektívnej súvislosti využívajú v rámci svojho vydefinovania práve znak súvislosti subjektívnej, teda jednotiaci zámer páchateľa, dovolíme si ho považovať za rozhodujúci a imanentný znak pokračovacieho trestného činu. Jednotiaci zámer páchateľa by sme mali vnímať tak, že páchateľ už na začiatku (napríklad pri prvom z čiastkových útokov) zamýšľa, a to aspoň v hrubých kontúrach, vykonanie ďalších čiastkových útokov, po stránke objektívnej sa potom predmetné útoky javia ako už spomenutá realizácia súvislosti subjektívnej.[22] Pritom platí a platiť musí, že páchateľ v danom okamihu nemusí mať konkrétnu predstavu o jednotlivých útokoch, o ich budúcej početnosti, rovnako je úplne bez relevancie, či si niektoré z nich naplánuje alebo vyplynú len z konkrétnej situácie, rozhodujúce je, že v kontexte objektívnych okolností prípadu je zámer pokračovať v páchaní toho istého trestného činu ďalšími čiastkovými útokmi viditeľný, zjavný.[23]

1.2 Úprava v Českej republike

Aj v rámci českej právnej úpravy vychádza základné vnímanie pokračovacieho trestného činu z jeho legálneho vymedzenia, v danom prípade (s účinnosťou od 01.01.2010) je takýmto ustanovením § 116 zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestní zákoník“). Tento znie: *„Pokračováním v trestném činu se rozumí takové jednání, jehož jednotlivé dílčí útoky vedené jednotným záměrem naplňují, byť i v souhrnu, skutkovou podstatu stejného trestného činu, jsou spojeny stejným nebo podobným způsobem provedení a blízkou souvislostí časovou a souvislostí v předmětu útoku“*. V ďalšom texte sa zameriame práve na aspekty, ktorými sa načrtnutá právna úprava od tej slovenskej odlišuje.

V prvom rade je potrebné poukázať na fakt, že v porovnaní so znením účinným na území Českej republiky do 31.12.2009 (už spomenutý § 89 odst. 3 Trestního zákona), došlo v rámci legálnej dikcie prakticky len k dvom zmenám. Obe však predstavovali z hľadiska vnímania pokračovacieho trestného činu významný faktor. Tú prvú sme už predstavili v texte vyššie, je ňou zdôraznenie faktu, že pokračovací trestný čin je tvorený čiastkovými útokmi, ktoré napĺňajú skutkovú podstatu toho istého trestného činu (nie prísne „tú istú skutkovú podstatu trestného činu“ ako tomu bolo v rámci už neúčinného znenia). Osobitne zaujímavá je však rozdielnosť iná, a to vloženie slovného spojenia *„byť i v souhrnu“*, teda spojenie, ktoré v kontexte vytvára stav, kde postačuje na vyvodenie trestnej zodpovednosti za pokračovací trestný čin rovnako tá eventualita, že čiastkovými útokmi je naplnená konkrétna skutková podstata trestného činu až v ich súhrne (markantný rozdiel oproti vnímaniu Slovenskej republiky, podľa ktorého musí mať každý čiastkový útok samostatne znaky trestného činu, minimálne teda do existencie stanoviska Trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR). Takéto nazeranie (podporené legislatívnym znením) mení vnímanie pokračovacieho trestného činu v samotnej podstate, spojenie „hoci aj v súhrne“ odstraňuje prípadné výkladové problémy, čiastkovým útokom pokračovacieho trestného činu je jednak útok, ktorý napĺňa všetky znaky

činov môžeme hovoriť o pokračovacom trestnom čine, subjektívna súvislosť je v týchto prípadoch prezentovaná ľahkovážnosťou prístupu k plneniu povinnosti, napríklad v zmysle NR 4 TZ 14/1968.

[21] K tomu pozri R 29/1977.

[22] Pozri v R 37/1972.

[23] Pozri v R 45/1967.

skutkovej podstaty toho istého trestného činu samostatne, ako aj útoky, ktoré napĺňajú znaky skutkovej podstaty toho istého trestného činu až v súhrne.[24]

Na strane druhej je potrebné uviesť, že primárna podstata pokračovacieho trestného činu nie je predmetným nazeraním dotknutá, to znamená, že pokračovacím trestným činom v rámci právnej teórie Českej republiky je trestný čin, ktorý je tvorený viacerými čiastkovými útokmi, a to prípadne aj v súhrne. Ide o jeden trestný čin, konotácie sú také, že tento je formovaný jedným konaním a tým pádom aj jedným následkom (v rámci ktorého sa škody sčítavajú).[25] Aj v týchto prípadoch platí, že môže ísť o kombináciu základných a kvalifikovaných skutkových podstát toho istého trestného činu (za predpokladu, že čiastkový útok samostatne je trestným činom), čiastočne môže ísť o trestné činy dokonané, čiastočne o trestné činy v rámci niektorého z vývojových štádií.[26]

Z hľadiska konštrukcie je pokračovací trestný čin v rámci Českej republiky vystavaný na štyroch kumulatívnych znakoch. Jednak čiastkové útoky naplňujú (hoci aj v súhrne) skutkovú podstatu toho istého trestného činu, jednak sú takéto útoky vedené jednotným zámerom (t.j. subjektívna súvislosť), jednak sa vyžaduje rovnaký alebo obdobný spôsob prevedenia, v neposlednom rade spája takéto čiastkové útoky blízka časová súvislosť a predmet útoku (t.j. súvislosť objektívna). Z hľadiska komparácie je povšimnutia hodné, že relevantná literatúra[27] hovorí o štyroch základných znakoch, znak rovnakého alebo obdobného spôsobu prevedenia čiastkových útokov prakticky vymedzuje ako znak samostatný, hoci nepochybne tvorí súčasť množiny objektívnej súvislosti.

Subjektívna súvislosť je v rámci českej právnej úpravy vymedzená prostredníctvom spojenia, že „čiastkové útoky sú vedené jednotným zámerom“. V konkrétnych dopadoch ide o postupné uskutočňovanie jednotného zámeru páchateľa, ktorý musí byť daný nevyhnutne od prvého čiastkového útoku, základom je vôľa konajúceho. Diferenciačným kritériom v súvislosti s opakovaním trestného činu je to, že páchateľ dané útoky v najhrubších rysoch zamýšľa a tieto sa mu zdajú byť po stránke objektívnej súvislosti postupnou realizáciou jednotiaceho zámeru.[28] Z hľadiska znaku rovnakého alebo podobného spôsobu prevedenia je potrebné predmetnú rovnorodosť vykladať v podobných intenciách ako na území Slovenskej republiky, teda v súlade s jednotným zámerom (resp. jednotiacim zámerom páchateľa).[29] Nestačí teda, že ide o skutkovú podstatu toho istého trestného činu, uvedené ešte nerobí z určitých útokov pokračovanie. Ako sme už uviedli, česká právna doktrína spôsob prevedenia v rámci pokračovacieho trestného činu do objektívnej súvislosti nezaraďuje, patrí sem len blízka časová súvislosť a súvislosť v predmete útoku. Ako je viditeľné z dikcie Trestního zákoníka, z hľadiska predmetu útoku sa blízka súvislosť nevyžaduje, postačuje všeobecnejšia súvislosť, predmet útoku samozrejme nemusí byť v rámci každého čiastkového útoku pokračovacieho trestného činu totožný, obdobne ako v rámci slovenskej úpravy. Osobitne zaujímavým je však znak blízkej časovej súvislosti, ktorý je v porovnaní so slovenskou právnou úpravou reštriktívnejší, na rozdiel od zaužívanej praxe v Slovenskej republike sa potom pokračovací trestný čin preruší,[30] ak na niekoľko mesiacov páchateľ v páchaní čiastkových útokov ustane (bez ohľadu

[24] K tomu pozri napr. R 22/1991, ktorý hoci svojou časovou existenciou predchádza účinnosť rekodifikovaného Trestního zákoníka, ustanovuje, že do pokračovacieho trestného činu je potrebné zahrnúť aj čiastkové útoky, ktorými páchateľ znak škody nenaplnil, ak celková hodnota škody v súčte v rámci pokračovacieho trestného činu túto hranicu dosiahne. Dnes je takéto vnímanie podporené aj znením zákonnej dikcie.
[25] ŠÁMAL, P. a kol. 2012. *Trestní zákoník. Komentář 1. díl (§1 – § 139),* s. 1290.
[26] R 35/1961 a Rč 15/1996-I.
[27] ŠÁMAL, P. a kol. 2012. *Trestní zákoník. Komentář 1. díl (§1 – § 139),* s. 1289.
[28]K tomu pozri napr. R 3/1972.
[29] Pozri napr. v R 29/1977.
[30] ŠÁMAL, P. a kol. 2012. *Trestní zákoník. Komentář 1. díl (§1 – § 139),* s. 1291 a nasl.

na dôvod takéhoto konania). Hoci nie je časová hranica ani v rámci vnímania Českej republiky striktne stanovená, rádovo pôjde o dni či týždne. V spojitosti s komparáciou českej a slovenskej úpravy pokračovacieho trestného činu je potrebné ešte spomenúť, že česká právna úprava nelimituje pokračovací trestný čin z hľadiska súvislosti miestnej, na rozdiel od už spomenutej slovenskej právnej úpravy (znenie § 122 ods. 10 TZ za bodkočiarkou) spadajú do pokračovacieho trestného činu aj čiastkové útoky, ktoré páchateľ spáchal v cudzine.[31]

2 Pokračovací trestný čin v rámci judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky

2.1 Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 3 Urto 6/2014, zo dňa 01. októbra 2014

Senát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pod vedením predsedu senátu JUDr. Milana Lipovského spolu s ďalšími členmi senátu JUDr. Igorom Burgerom a JUDr. Alenou Šiškovou dňa 01. októbra 2014 v súdnom konaní o uznaní a výkone cudzieho rozhodnutia, ktorým bola uložená trestná sankcia spojená s odňatím slobody v trestnej veci pre pokus zločinu profesionálnej krádeže podľa Trestného zákonníka Rakúskej republiky, rozhodol o odvolaní prokurátora Krajskej prokuratúry Banská Bystrica voči rozsudku Krajského súdu v Banskej Bystrici (ďalej len „KS BB“) z 13. augusta 2014, sp. zn. 3Ntc 2/2014, tak, že odvolanie podľa § 518 ods. 4 TP zamietol. Predmetným rozsudkom KS BB bolo podľa ustanovení zákona č. 549/2011 Z.z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia spojená s odňatím slobody v Európskej únii a o zmene a doplnení zákona č. 221/2006 Z.z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „ZoUaV“) vyslovené, že rozsudok Landesgericht für Strafsachen Wien, ktorým bol občan Slovenskej republiky odsúdený za pokus profesionálnej krádeže a bol mu uložený nepodmienečný trest odňatia slobody vo výmere 13 mesiacov, sa uznáva a na území Slovenskej republiky sa trest nepodmieneného odňatia slobody vykoná v ústave s minimálnym stupňom stráženia v rozsahu 13 mesiacov.

Na NS SR podal odvolanie prokurátor, ktorým sa domáhal zrušenia predmetného rozsudku KS BB a súčasne sa domáhal odmietnutia uznania a výkonu rozhodnutia súdu Rakúskej republiky v danej trestnej veci. V predmetnej veci sa páchateľ na území Rakúskej republiky pokúsil dňa 10. mája 2013 profesionálne zmocniť dvoch kusov odevov v hodnote 249,90 Eur a dňa 23. júla 2013 sa pokúsil profesionálne zmocniť dvoch okuliarov v hodnote 89,90 Eur, ergo páchateľ spáchal dva skutky. Prokurátor v predmetnom odvolaní s poukazom na § 122 ods. 10 TZ uviedol, že predmetné dva skutky nie je možné považovať za dva čiastkové útoky pokračovacieho trestného činu a je ich potrebné posudzovať samostatne, a pretože pri týchto dvoch skutkoch nebola spôsobená pri každom skutku malá škoda – škoda prevyšujúca 266,- Eur, tak ich spáchanie nie je možné v zmysle právneho poriadku Slovenskej republiky považovať za dva samostatné pokusy trestného činu krádeže podľa 212 ods. 1 TZ. Na základe týchto argumentov prokurátor uviedol, že KS BB mal odmietnuť uznanie a výkon rozhodnutia rakúskeho súdu.

Podľa názoru senátu NS SR za pokračovanie v trestnej činnosti je treba považovať také konanie, pri ktorom viaceré čiastkové útoky napĺňajú rovnakú skutkovú podstatu trestného činu. Pokračovanie v trestnej činnosti je spojené objektívnou súvislosťou (časom spáchania, predmetom útoku a rovnakým alebo podobným spôsobom spáchania) a zároveň subjektívnou súvislosťou (jednotiacim zámerom páchateľa pri páchaní čiastkových útokov). Pri pokračovacom trestnom čine treba všetky čiastkové útoky právne kvalifikovať ako spáchanie jedného trestného činu, pričom pri pokračovacích majetkových trestných činoch sa výška škody spôsobenej jednotlivými čiastkovými útokmi sčítava.

Podľa názoru senátu NS SR je ustanovenie § 122 ods. 10 TZ týkajúce sa čiastkových útokov pokračovacieho trestného činu spáchaných v cudzine (časť vety za bodkočiarkou)

[31] K tomu pozri R 30/1987.

potrebné interpretovať tým spôsobom, že ak boli všetky čiastkové útoky spáchané výlučne v cudzine a na území tohto cudzieho štátu sú považované za jeden delikt, tak túto časť zákonného ustanovenia nie je možné na tieto prípady použiť a v týchto prípadoch je tiež relevantné aj použitie princípu sčítavania škôd pri jednotlivých čiastkových útokoch. *A contrario* sa teda časť vety za bodkočiarkou použije v prípadoch, kedy boli jednotlivé čiastkové útoky spáchané na území Slovenskej republiky a súčasne aj mimo jej územia.

Záverom NS SR skonštatoval, že rozsudok KS BB je správny a zákonný, pričom odvolanie prokurátora je právne irelevantné.

2.2 Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 Urto 5/2015, zo dňa 08. septembra 2015

Senát NS SR dňa 08. septembra 2015 v súdnom konaní o uznaní a výkone cudzích rozhodnutí, ktorými bola uložená trestná sankcia spojená s odňatím slobody, rozhodol o odvolaní prokurátorky Krajskej prokuratúry Banská Bystrica voči rozsudku KS BB zo dňa 08. júla 2015, sp. zn. 4Ntc 2/2015, tak, že podľa § 518 ods. 4 TP zrušil rozsudok KS BB a súčasne uznanie rozsudku Mestského súdu v Brne v spojení s uznesením Krajského súdu v Brne a vykonanie nepodmienečného trestu odňatia slobody vo výmere štyri a pol roka odmietol. Predmetným rozsudkom KS BB bolo podľa ustanovení ZoUaV vyslovené, že rozsudok Mestského súdu v Brne v spojení s uznesením Krajského súdu v Brne, ktorými bol občan Slovenskej republiky odsúdený za prečin podvodu, prečin krádeže, prečin neoprávneného zaobstarávania, falšovania a pozmeňovania platobného prostriedku a prečin marenia výkonu úradného rozhodnutia a vykázania podľa českého Trestného zákoníka a bol mu uložený nepodmienečný trest odňatia slobody vo výmere štyri a pol roka, sa uznávajú a na území Slovenskej republiky sa trest nepodmieneného odňatia slobody vykoná v ústave so stredným stupňom stráženia v rozsahu štyri a pol roka. Páchateľ mal dané trestné činy spáchať viacerými skutkami.

KS BB sa v predmetnom rozhodnutí stotožnil s právnymi názormi NS SR vyjadrenými v Uznesení NS SR, sp. zn. 3 Urto 6/2014, zo dňa 01. októbra 2014 (predmetné rozhodnutie bolo analyzované vyššie) v tom, že časť vety za bodkočiarkou v § 122 ods. 10 TZ sa neaplikuje vtedy, ak všetky čiastkové útoky boli spáchané výlučne v cudzine a na území tohto štátu sú považované za jeden delikt. Skutkom č. 2 v predmetnej trestnej veci bola spôsobená škoda v hodnote 171,15 Eur, ktorá nedosahovala výšku malej škody – škody prevyšujúcej 266,- Eur, avšak daný skutok je možné posúdiť ako čiastkový útok pokračovacieho trestného činu, pri ktorom sa výška spôsobených škôd sčíta.

Prokurátorka vo svojom odvolaní uviedla, že v zmysle ustanovenia § 122 ods. 10 TZ nie je možné čiastkové útoky spáchané mimo územia Slovenskej republiky považovať za čiastkové útoky pokračovacieho trestného činu a je ich nutné posudzovať samostatne. Ak je v rámci uznávacieho konania v zmysle účinnej právnej úpravy nutné posudzovať splnenie podmienky obojstrannej trestnosti, tak podľa právneho názoru prokurátorky nie je možné selektívne pri tomto posudzovaní uplatniť len niektoré podmienky a niektoré podmienky nezahrnúť do tohto posudzovania. Na základe tohto názoru nie je možné považovať skutok č. 2 za spáchanie trestného činu s ohľadom na výšku spôsobenej škody, pretože jej výška nedosahuje malú škodu. Keďže v rámci uznávacieho konania justičný orgán štátu pôvodu nedal súhlas na čiastočné uznanie rozhodnutí, tak podľa názoru prokurátorky by NS SR mal rozsudok KS BB zrušiť a súčasne by mal odmietnuť uznanie a výkon českého rozsudku v spojení s uznesením.

Podľa rozhodnutia NS SR sa v prejednávanej veci správne podľa ustanovenia § 4 ods. 1 ZoUaV preskúmavalo splnenie podmienky obojstrannej trestnosti pri všetkých spáchaných skutkoch. NS SR tiež uviedol, že v danej trestnej veci tiež mohlo dôjsť k čiastočnému uznaniu rozhodnutí podľa ustanovenia § 17 ods. 1 ZoUaV. V predmetnom rozhodnutí sa NS SR

nestotožnil s právnym záverom KS BB v tom, že časť vety za bodkočiarkou v § 122 ods. 10 TZ sa neaplikuje vtedy, ak všetky čiastkové útoky boli spáchané výlučne v cudzine a na území tohto štátu sú považované za jeden delikt a súčasne vtedy je možné uplatniť aj princíp sčítavania škôd pri jednotlivých čiastkových útokoch.

NS SR ďalej uviedol, že české súdy postupovali správne, ak skutky č. 2, č. 4 a č. 5 v predmetnej veci právne kvalifikovali ako pokračovanie v trestnej činnosti prečinu krádeže podľa českého Trestného zákoníka a súčasne sčítali škody spôsobené jednotlivými čiastkovými útokmi s ohľadom na § 116 Trestného zákoníka.[32] Podľa českej právnej úpravy pri pokračovacom trestnom čine môžu jednotlivé čiastkové útoky naplniť všetky znaky konkrétnej skutkovej podstaty trestného činu alebo čiastkové útoky môžu naplniť všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu aj v ich súhrne. NS SR v dotknutom rozhodnutí zdôraznil, že slovenský TZ nekopíruje český Trestný zákoník pri definícii pokračovania v trestnej činnosti, pretože v rámci vymedzenia pokračovacieho trestného činu v TZ sa nenachádza slovné spojenie: „hoci aj v súhrne".

Podľa názoru NS SR sa v zmysle ustanovenia § 122 ods. 10 TZ za pokračovací trestný čin považuje také konanie páchateľa, ktorý pokračoval v páchaní toho istého trestného činu a zároveň sú splnené ďalšie podmienky pokračovania v trestnej činnosti – to treba interpretovať tak, že každým čiastkovým útokom musia byť naplnené všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu. Pri pokračovacom trestnom čine krádeže podľa TZ za čiastkový útok nemožno považovať také konanie páchateľa, ktorým si prisvojil cudziu vec zmocnením, ale jej hodnota nedosahovala aspoň malú škodu prevyšujúcu 266,- Eur. Spočítavaním spôsobenej škody v prejednávanom prípade nemožno voči páchateľovi vyvodiť trestnú zodpovednosť za pokračujúci trestný čin krádeže, pretože výška škody pri skutku č. 2 nedosiahla výšku malej škody, a teda konanie vymedzené v skutku č. 2 je nutné právne kvalifikovať ako priestupok proti majetku podľa ustanovení zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Iný výklad v prejednávanom prípade by podľa názoru súdu bol v neprospech páchateľa a znamenal by kriminalizáciu jeho správania bez zákonného podkladu.

Podľa názoru súdu princíp spočítavania škôd tak ako ho vyslovil senát NS SR v Uznesení, sp. zn. 3 Urto 6/2014, zo dňa 01. októbra 2014 je možný, ak každá spôsobená škoda pri čiastkovom útoku pokračovacieho trestného činu dosiahne aspoň výšku malej škody – prevyšujúcej 266,- Eur, a teda každým čiastkovým útokom pokračovacieho trestného činu sú naplnené všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu krádeže. Prípadné spočítavanie výšky spôsobných škôd pri čiastkových útokoch môže mať dopad napr. v prípade naplnenia znakov kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu.

Časť vety za bodkočiarkou v § 122 ods. 10 TZ treba interpretovať tak, že ak skutok bol spáchaný v cudzine, tak nemôže byť súčasťou pokračovacieho trestného činu, ak ostatné čiastkové útoky predmetného pokračovacieho trestného činu boli spáchané na území Slovenskej republiky. Daný skutok by v zmysle uplatnenia zásady personality vyjadrenej v § 4 TZ bol považovaný za samostatný trestný čin.

Podľa názoru súdu páchateľ vykonaním skutku č. 2 v podmienkach Slovenskej republiky spáchal len priestupok proti majetku, pretože výška spôsobenej škody pri tomto skutku nedosiahla úroveň malej škody, a preto ho nie je možné kvalifikovať ako čiastkový útok pokračovacieho trestného činu krádeže tak, ako to spravil KS BB.

Keďže justičný orgán štátu pôvodu v zmysle ustanovenia § 17 ods. 1 ZoUaV nedal súhlas na čiastočné uznanie rozhodnutí a súčasne nie je splnená podmienka obojstrannej trestnosti pri všetkých skutkoch v dotknutých rozhodnutiach, tak predmetné rozhodnutia

[32] § 116 českého Trestného zákonníka znie: „*Pokračováním v trestném činu se rozumí takové jednání, jehož jednotlivé dílčí útoky vedené jednotným záměrem naplňují, byť i v souhrnu, skutkovou podstatu stejného trestného činu, jsou spojeny stejným nebo podobným způsobem provedení a blízkou souvislostí časovou a souvislostí v předmětu útoku.*"

českých súdov nie je možné uznať a vykonať na území Slovenskej republiky. NS SR ďalej konštatoval, že KS BB v dotknutom rozsudku spravil chybu aj v tom, že uznal len výrok o uloženom treste, ale súčasne neuznal výrok o vine odsúdeného, pretože výrok o treste nemôže existovať bez výroku o vine.

Na základe vyššie uvedenej argumentácie sa NS SR stotožnil s odvolaním prokurátorky Krajskej prokuratúry Banská Bystrica.

2.3 Stanovisko Trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky Tpj 57/2017 zo dňa 16. apríla 2018

Na základe vyššie dvoch analyzovaných rozhodnutí predseda Trestnoprávneho kolégia NS SR po podnete generálneho prokurátora zistil výkladové rozdiely v rozhodovacej činnosti senátov NS SR, a preto sa obrátil na Trestnoprávne kolégium NS SR s nasledujúcou otázkou: „*Je potrebné, aby u každého z čiastkových útokov pokračovacieho trestného činu podľa § 122 ods. 10 Trestného zákona boli naplnené všetky znaky príslušného trestného činu, teda aby v prípade trestných činov, ktorých zákonným znakom je (aspoň malá) škoda, dosahovala výška škody pri každom čiastkovom útoku viac než 266 Eur?*“ [33]

Trestnoprávne kolégium NS SR v predmetnom stanovisku rozhodlo o tom, že:

I. formuláciu „trestnosť všetkých čiastkových útokov sa posudzuje ako jeden trestný čin“, ktorú obsahuje § 122 ods. 10 TZ, treba interpretovať tak, že výška spôsobenej škody alebo získaného prospechu sa pri jednotlivých čiastkových útokoch na účel určenia právnej kvalifikácie spočítava;
II. právoplatný priestupkový postih vytvára vo vzťahu k určitému skutku, ktorý by mohol byť posúdený aj ako čiastkový útok pokračovacieho trestného činu, prekážku *res iudicata* s ohľadom na ustanovenie § 9 ods. 1 písm. g) TP v prípade, ak sa má aplikovať čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd konkretizovaný rozhodovacou činnosťou Európskeho súdu pre ľudské práva;
III. ak bol skutok spočívajúci v prisvojení si cudzej veci postihnutý ako priestupok proti majetku a neskôr sa páchateľ opakovane zmocní cudzej veci, pričom druhý skutok je už považovaný za trestný čin krádeže podľa ustanovenia § 212 ods. 2 písm. f) TZ bez ohľadu na výšku spôsobenej škody, tak prvotný skutok postihnutý ako priestupok nemôže byť považovaný za čiastkový útok pokračovacieho trestného činu krádeže.

Podľa názoru vyjadrenom v I. právnej vete dotknutého stanoviska tvorí formulácia vyjadrená v § 122 ods. 10 TZ „trestnosť všetkých čiastkových útokov sa posudzuje ako jeden trestný čin“ podstatu riešenia predmetnej otázky a to platí napriek tomu, že z pohľadu trestného práva procesného ide pri jednotlivých čiastkových útokoch pokračovacieho trestného činu o samostatné a samostatne stíhateľné skutky. Trestnosť viacerých čiastkových útokov v prípade, ak je daná ich kvalifikačná rovnorodosť a sú splnené ďalšie objektívne a subjektívne podmienky vymedzené v § 122 ods. 10 TZ, sa posudzuje ako jeden trestný čin. Na základe uvedených argumentov sa teda v súhrne posudzuje nielen konanie páchateľa v podobe viacerých spáchaných skutkov kvalifikovaných ako čiastkové útoky pokračovacieho trestného činu, ale v súhrne sa posudzujú aj následky spáchané jednotlivými čiastkovými útokmi páchateľa, čiže výška spôsobenej škody alebo rozsahu činu sa sčítava pri jednotlivých čiastkových útokoch pokračovacieho trestného činu. V zmysle tohto výkladu nie je právne relevantné, aká je výška škody spôsobená pri jednotlivom čiastkovom útoku, ale je právne relevantný až súčet škôd spôsobený všetkými čiastkovými útokmi v súhrne (napr. či pôjde

[33] Stanovisko Trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky Tpj 57/2017 zo dňa 16. apríla 2018

vôbec o pokračovací trestný čin alebo v otázke naplnenia znakov kvalifikovanej skutkovej podstaty v dôsledku spôsobenej škody alebo rozsahu činu).

Formuláciu „pokračovanie v páchaní toho istého trestného činu“ uvedenú v § 122 ods. 10 TZ nie je možné interpretovať tak, že by išlo o napĺňanie vývojových štádií určitého trestného činu, pretože každý čiastkový útok má svoj samostatný skutkový priebeh – teda jednotlivé čiastkové útoky pokračovacieho trestného činu môžu a nemusia byť dokonané. Na účel právneho posúdenia pokračovacieho trestného činu sa však do súčtu spôsobených škôd alebo rozsahu činu započítavajú aj následky čiastkových útokov, ktoré neboli dokonané (napr. čiastkový útok dospel len do štádia pokusu).

NS SR však v dotknutom stanovisku tiež upriamuje pozornosť na ustanovenie § 122 ods. 13 TZ, v zmysle ktorého ak páchateľ pokračuje v páchaní rovnakého trestného činu aj po oznámení vznesenia obvinenia, tak od tohto procesného úkonu je dané protiprávne konanie považované za nový skutok a súčasne aj za nový samostatne spáchaný trestný čin.

NS SR konštatuje, že na rozdiel od hmotnoprávneho posúdenia skutku je z procesného hľadiska každý čiastkový útok pokračovacieho trestného činu považovaný za samostatný skutok, čo je rozhodujúce pre absenciu prekážky *res iudicata*. Každý čiastkový útok pokračovacieho trestného činu je procesnoprávne samostatne stíhateľný skutok a v prípade, ak bol páchateľ už právoplatne odsúdený za iné čiastkové útoky pokračovacieho trestného činu, tak v prípade odsúdenia za samostatne stíhaný ďalší čiastkový útok pokračovacieho trestného činu sa páchateľovi ukladá spoločný trest podľa ustanovenia § 41 ods. 3 TZ. Oslobodenie spod obžaloby podľa ustanovenia § 285 písm. b) TP v prípade samostatne žalovaného čiastkového útoku pokračovacieho trestného činu v prípade, ak páchateľ bol právoplatne odsúdený za iné čiastkové útoky toho istého pokračovacieho trestného činu, nie je možné z dôvodu nedosiahnutia potrebnej výšky škody alebo rozsahu činu pri neskôr žalovanom čiastkovom útoku toho istého pokračovacieho trestného činu (to isté platí aj pri zastavení trestného stíhania počas prípravného konania alebo v prípade nevznesenia obvinenia v obdobnej situácii). NS SR tiež považuje za dôležité to, že pri vznesení obvinenia za ďalší čiastkový útok pokračovacieho trestného činu musí byť táto skutočnosť konštatovaná v uznesení o vznesení obvinenia, *ergo* že nejde o vznesenie obvinenia za samostatný trestný čin.

V stanovisku je tiež uvedené, že relevantná judikatúra k predmetnej otázke (napr. R 22/1991) predchádzala zavedeniu legálnej definície pokračovacieho trestného činu do právnej úpravy, a preto dnes nie je priamo použiteľná. Legálna definícia pokračovacieho trestného činu bola zavedená do zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon až jeho novelou č. 248/1994 Zb, ktorá nadobudla účinnosť dňa 01.10.1994.[34] V rámci zavedenia tejto legálnej definície zákon priamo ustanovoval, že každý čiastkový útok musí napĺňať skutkovú podstatu rovnakého trestného činu pri pokračovacom trestnom čine, čo už aktuálny TZ od jeho účinnosti neobsahuje.

Časť vety za bodkočiarkou v § 122 ods. 10 TZ sa podľa uvedeného stanoviska má interpretovať tak, že koncepcia pokračovacieho trestného činu podľa slovenského TZ sa nepoužije vo vzťahu k čiastkovým útokom spáchaným v cudzine.

Podľa názoru vyjadrenom v II. právnej vete dotknutého stanoviska nemožno začať trestné stíhanie pre skutok, ktorý by mohol byť právne kvalifikovaný ako čiastkový útok pokračovacieho trestného činu, a ak bolo už trestné stíhanie začaté, tak v ňom nemožno pokračovať v prípade, že bol páchateľ za spáchanie skutku právoplatne postihnutý v priestupkovom konaní s ohľadom na § 9 ods. 1 písm. g) TP (ak to ustanovuje medzinárodná zmluva) – konkrétne čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv

[34] § 89 ods. 20 zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení novely č. 248/1994 Zb. znie: „*Pokračovaním v trestnom čine sa rozumie také konanie, ktorého jednotlivé čiastkové útoky vedené jednotným zámerom napĺňajú skutkovú podstatu rovnakého trestného činu, sú spojené rovnakým alebo podobným spôsobom vykonania a blízkou súvislosťou v čase a predmete útoku.*“

a základných slobôd berúc do úvahy relevantnú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva k danému ustanoveniu.

A záverom podľa názoru vyjadrenom v III. právnej vete dotknutého stanoviska nemožno za čiastkový útok pokračovacieho trestného činu považovať skutok – prisvojenie si cudzej veci, za ktorý bol páchateľ právoplatne postihnutý v priestupkovom konaní, pretože opakovane spáchané konanie – prisvojenie si cudzej veci – je v zmysle splnenia podmienok § 212 ods. 2 písm. f) TZ považované za trestný čin krádeže bez ohľadu na výšku škody.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Záverom považujeme za nutné skonštatovať, že právna úprava v podmienkach Českej republiky je podľa nášho názoru precíznejšia a jasnejšia a súčasne lepšie rešpektujúca princíp *nullum crimen, nulla poena sine lege*. V rámci Slovenskej republiky bolo dlho v rámci právnej doktríny uplatňované pravidlo, že každý čiastkový útok pokračovacieho trestného činu musel napĺňať všetky znaky skutkovej podstaty toho istého trestného činu, i keď v rámci aplikačnej praxe toto pravidlo nebolo často dodržiavané. V tejto situácii vyšlo stanovisko Trestnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR, ktoré vo významnej miere zasiahlo do konštrukcie pokračovacieho trestného činu, i keď podľa nášho názoru nie veľmi presvedčivými argumentmi. *De lege ferenda* by sme za vhodné riešenie považovali zmenu legálnej definície pokračovacieho trestného činu v rámci slovenského Trestného zákona tak, aby bolo explicitne v zákonnom ustanovení určené, že každý čiastkový útok nemusí napĺňať všetky znaky skutkovej podstaty toho istého trestného činu, ale postačí, aby ich čiastkové útoky napĺňali aj v súhrne. Súčasný právny stav v tejto otázke by sa dal v určitom uhle pohľadu charakterizovať ako stav, v rámci ktorého súdna judikatúra nie úplne korešponduje s gramatickým výkladom zákona a doktrinálnym pohľadom na túto otázku, čo v rámci demokratického a právneho štátu nie je úplne ideálny stav.

Resumé (v anglickom jazyku)

In conclusion, we consider it necessary to state that in our opinion the legislation in the Czech Republic is more precise and clearer and at the same time better respecting the principle of *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Within the framework of the legal doctrine, the rule that every partial attack of a continuing criminal offence had to fulfil all the elements of the same offence was long applied in the Slovak Republic, although this rule was not often observed within the application practice. In this situation, the opinion of the Criminal Law College of the Supreme Court of the Slovak Republic was published, which significantly affected the construction of a continuing criminal offence, although in our opinion with not a very convincing argument. *De lege ferenda* we considered as a suitable solution to change the legal definition of a continuing criminal offence within the Slovak Criminal Code so that it is explicitly stated in the statutory provision that every partial attack may not fulfil all the elements of the same offence, but it is sufficient that partial attacks can also fulfil criminal offence in summary. The current legal situation on this issue could be characterized, at a certain angle, as a situation in which the case-law does not fully correspond to the grammatical interpretation of the law and the doctrinal view of this issue, which is not absolutely ideal within a democratic state and rule of law.

Zoznam bibliografických odkazov:

BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. 2010. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel,* 1. vyd. Praha: C. H. Beck. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

ŠÁMAL, P. a kol. 2012. *Trestní zákoník. Komentář 1. díl (§1 – § 139).* 2. vyd. Praha: C. H. Beck. 1450 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

R 35/1961
R 45/1967
NR 4 TZ 14/1968
R 3/1972
NR 1 Tz 13/1972
R 37/1972
R 29/1977
R 42/1979
R 40/1980
R 17/1982
NR 11 To 80/1986
R 30/1987
R 12/1991
R 22/1991
Rč 15/1996-I
Rč 3/2001
NS Rč 19/2003-T 463
Uznesenie NS SR, sp. zn. 3 Urto 6/2014, zo dňa 01. októbra 2014
Rozsudok NS SR, sp. zn. 2 Urto 5/2015, zo dňa 08. septembra 2015
Stanovisko Trestnoprávneho kolégia NS SR Tpj 57/2017 zo dňa 16. apríla 2018

Kontaktné údaje:
JUDr. Stanislav Mihálik
Katedra trestného práva kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
810 00 Bratislava
t. č. 02/901 22 027
e-mail: stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

Mgr. Filip Vincent
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
810 00 Bratislava
t. č. 0908 669 200
e-mail: filip.vincent@flaw.uniba.sk

ÚPLATOK ALEBO DAR?

JUDr. Lenka NIŽNÍKOVÁ
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: *Autorka sa v príspevku venuje problematike vymedzenia úplatku v trestnoprávnom zmysle. Často sa stretávame s nesprávnym rozlíšením a identifikáciou určitého plnenia ako úplatku alebo ako daru v časových súvislostiach alebo v súvislostiach týkajúcich sa výšky (hodnoty) plnenia. Pritom, trestnoprávne vymedzenie úplatku je síce pomerne široké, no pri bližšom pohľade na jednotlivé skutkové podstaty je možné jednoznačne povedať, že časové kritérium nie je rozhodujúce a rovnako tak nie je často rozhodujúca ani výška (hodnota) poskytovaného plnenia. Príspevok sa zameriava na rozlíšenie určitého plnenia ako úplatku a daru, presnejšie na to, do kedy je možné určité plnenie považovať za dar a od kedy má povahu úplatku.*
Kľúčové slová: *korupcia, dar, úplatok, čas poskytnutia, hodnota plnenia.*

Annotation: *The author deals with the problem of defining the bribe in the criminal law. We often encounter incorrect resolution and identification of a particular fulfillment as a bribe or as a gift in terms of time or in relation to the amount (s) of performance. However, the criminal definition of the bribe is quite broad, but with a closer look at the individual facts, it is possible to say unequivocally that the time criterion is not decisive, and the amount (value) of the service provided is also often not decisive. The contribution focuses on distinguishing a certain performance as a bribe and gift, more precisely, when a certain performance can be considered a gift and when it has the nature of a bribe.*
Keywords*: corruption, gift, bribe, delivery time, payout value*.

Úvod

Korupcia predstavuje veľmi nebezpečný, negatívny spoločenský jav a to hlavne z dôvodu, že narúša stabilitu právnych a spoločenských, ekonomických vzťahov, smeruje proti princípom právneho štátu a demokracii ako takej. Často máme tendenciu vnímať korupčné konanie v kontexte výšky alebo hodnoty plnení, ktoré majú povahu úplatkov. Niekedy sa v tejto súvislosti priamo konštatuje, že určité plnenie nie je úplatkom, že je iba darom, alebo akousi pozornosťou zo strany konkrétnej osoby pre niekoho iného. Nezriedkavo sa spomínajú ako rozlišovacie kritériá týchto plnení čas, alebo hodnota (výška) poskytovaného plnenia, o ktoré osoby opierajú svoje tvrdenia, že o úplatok v danom prípade nemohlo ísť, že nejde o závažný jav, že nejde o závažné porušenie právnych noriem.

Tento pohľad je značne nadhodnotený, nakoľko posudzovať nebezpečnosť korupcie sa podľa neho skutočne nedá a nedá sa podľa neho hodnotiť , či ide alebo nejde o úplatok, či ide alebo nejde o dar. Nedá sa podľa neho zhodnotiť ani obsah korupčnej dohody ako taký. Aj keď sa to často prezentuje, nie je to rozhodujúce kritérium (ani jedno a vlastne ani druhé), podľa ktorého by sa dalo posudzovať konkrétne korupčné konanie, jeho závažnosť. Aj keď je treba povedať, že žiaľ, ale často sa laická pozornosť obmedzuje na výšku úplatku, v súvislosti s ktorým sa hodnotí samotné korupčné konanie a jeho páchateľ. Podstatne menej vnímame celé pozadie a to, čo to konkrétne korupčné konanie spôsobuje, čo vyvoláva, aké iné škody spôsobuje, ktoré sú inak skryté a vidíme ich len nepriamo. A to je práve ten nebezpečný prvok korupčného konania, že často konania, nad ktorými by sme inak mávali rukami, majú podstatne širšie pozadie, súvislosti, spôsobujú podstatne väčšie škody, ako by sme si priamo a reálne predstavovali. Alebo je to aj tým, že sa verejne neprezentujú tak, ako by sa mali, nevenuje sa im pozornosť, nie sú priamo vidieť – to je to, pre čo ich až tak často nevnímame priamo.

1. Úplatok ako ústredný pojem korupcie

S korupčným konaním sa prirodzene a automaticky spája viacero pojmov, či už ide o *veci všeobecného záujmu*, alebo ide o *úplatok* ako taký.

V súvislosti s korupčnými trestnými činmi sa ako dôležité pojmy uvádzajú ak spojenie „*vec všeobecného záujmu*“ podľa § 131 ods. 1 TZ (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ“ alebo „Trestný zákon“) a v niektorých skutkových podstatách je to aj spojenie „verejný činiteľ“ tak, ako ho definuje ustanovenie § 128 ods. 2 a 3 TZ, ktorý môže byť tak subjektom

skutkovej podstaty ako aj hmotným predmetom útoku a aj znakom podmieňujúcim použitie vyššej trestnej sadzby. Najmä spojenie „vec všeobecného záujmu“ sa stala predmetom diskusie, lebo toto vymedzenie je pomerne všeobecné a málo konkrétne. Ide o také záujmy, ktoré idú nad rámec sféry jednotlivca. Sú to záujmy významné z pohľadu celej spoločnosti. To, čo je vec všeobecného záujmu, je okruhom širším ako vec verejného záujmu. Aj na tomto je vidieť, že korupcia nie je výhradne pojmom verejnoprávnym, ale presahuje aj do oblastí súkromnoprávnych. Ústavný súd v niektorých svojich rozhodnutiach konštatuje[1], že tieto pojmy môžu byť čiastočne zamieňané, no ich vyjadrenie v skutkových podstatách korupcie je dôležité práve z dôvodu, že sa týmto znakom vyjadruje rozšírenosť korupčného javu aj na oblasť súkromnú. Práve toto sa v niektorých prípadoch javil ako základný argument pre zavádzanie niektorých nových skutkových podstát korupčných trestných činov, konkrétne skutkových podstát športovej korupcie. Vznikala skutočne otázka, či niektoré druhy športov sú takouto vecou všeobecného záujmu, alebo nie sú. Samozrejme, že ak ide o frekventované druhy športov, tak takáto diskusia sa prirodzene neotvára. Na druhej strane, ak ide o menej frekventované druhy športov, alebo nižšie úrovne hry, tak toto mohlo byť v niektorých prípadoch a pri niektorých druhoch športov a za niektorých okolností skutočne diskutabilné. Aj z toho dôvodu sa formulovala samostatná skutková podstata športovej korupcie, v zmysle ktorej má športová činnosť jednoznačne a vo všetkých prípadoch povahu veci všeobecného záujmu a teda je možné v tejto súvislosti uvažovať o korupčných trestných činoch.

Ustanovenia Trestného zákona v § 131 ods. 3 TZ definujú, čo sa rozumie úplatkom. Na jednej strane sa konštatuje, že ide o definíciu pomerne výstižnú, na strane druhej je často kritizovaná pre svoju všeobecnosť. Pravdou je, že podrobnosti k výkladu tohto ustanovenia ponúkajú komentáre k Trestnému zákonu, takže je skutočne zbytočné, aby priamo v ustanoveniach Trestného zákona boli obsiahnuté ďalšie vysvetľujúce, výkladové pravidlá k tomuto vymedzeniu.[2] V konečnom dôsledku, nie je to ani úloha zákonodarcu, ako skôr právnej vedy detailnejšie pristupovať k výkladu konkrétnych pojmov, spojení a špecifikovať ich obsah. Možno súhlasiť s tým, že ak by všetky vysvetlenia mali byť priamo zakomponované v ustanoveniach Trestného zákona, zrejme by sa jeho znenie neúnosne rozšírilo. Naproti tomu, v tomto zmysle je nutné uviesť, ako významný je pojem úplatok v prípade korupčných trestných činov. Tam, kde totiž niet úplatku, tak nemôže ísť o korupčný trestný čin, nakoľko úplatok ako pojem, je integrálnou súčasťou skutkových podstát korupčných trestných činov. Je preto pomerne ľahko spochybniteľná povaha určitého plnenia ako úplatku, nakoľko konkrétne osoby sa často odvolávajú na to, že nešlo alebo nejde o úplatok, ale len o dar alebo len o pozornosť. Kľúčové sa tak javí určiť, do kedy je určité plnenie darom (alebo od kedy je darom) a od kedy má už povahu úplatku.

Pokiaľ ide formálne vymedzenie úplatku, § 131 ods. 3 TZ konštatuje, že úplatkom je akékoľvek plnenie, či už majetkovej alebo nemajetkovej povahy, na ktoré nie je právny nárok. Z tohto výkladu možno vyvodzovať podmienky pre to, aby sa určité plnenie dalo považovať za úplatok. V zásade, úplatkom môže byť akékoľvek plnenie tak, ako je to uvedené v prvej časti tejto definície na účely Trestného zákona. Preto je zbytočné, aby zákonodarca ďalej popisoval, že je to plnenie či už majetkovej alebo nemajetkovej povahy, lebo to, že je to plnenie akékoľvek zastrešuje aj túto charakteristiku. Ak sa uvádza, že je to akékoľvek plnenie, potom je irelevantné doplnenie, že je jedno či má majetkovú alebo nemajetkovú povahu, hnuteľnú alebo nehnuteľnú povahu. Táto časť ustanovenia by preto mohla byť bez problémov z uvedenej definície odstránená a aj tak by nedošlo k zmene obsahu pojmu úplatok. Okrem tohto treba povedať, že plnenie, ktoré má povahu úplatku je také, na ktoré nie je právny nárok a súčasne v trestnoprávnom zmysle má povahu veci (v zmysle § 131 ods. 1 a 2 TZ).

Dôležitou súčasťou uvedenej definície je to, že ide o také plnenie, na ktoré nie je právny nárok. Prijímateľ ho získava, alebo si ho žiada bez toho, aby na takéto poskytnutie existoval právny nárok,

[1] Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 437 a nasl.
[2] Kočan, Š.: Indikátory odhaľovania a vyšetrovania trestných činov korupcie. In Policajná teória a prax č. 3/2010, s. 69 a nasl.

právny titul a teda logicky je to, aj plnenie, ktoré sa nedá žiadnou legálnou cestou právne vymáhať. Takúto povahu ale nemajú také plnenia, na ktoré síce právny nárok nie je, ale ide o miesta, kde sa bežne a obvykle poskytuje. Povahu úplatku teda nemajú také plnenia, ktoré sa poskytujú ako dar alebo ako prepitné tzv. tringeld v pohostinstvách alebo reštauráciách, taxikárom všeobecne ako prejav spokojnosti s realizovanými službami či plnením.[3]

Je pravdou, že uvedená definícia je v niektorých aspektoch pomerne všeobecná. Nie je možné na prvý pohľad zrejmé, čo je a čo nie je úplatkom, akú povahu môžu mať plnenia, ktoré úplatkom sú a ktoré ju naopak nemajú. Uvedené úvahy navyše komplikuje aj to, že niektoré plnenia by sa mohli javiť ako úplatky, ani nimi nie sú, lebo sú to plnenia s povahou darov alebo s povahou tringeld-u. V dostupných zdrojoch sa stretneme s rôznymi pohľadmi na to, čo je a čo nie je úplatkom a podľa čoho je možné posúdiť povahu konkrétneho plnenia. Ako kritériá, na ktoré by sa mohla viazať identifikácia plnenia ako úplatku, sa spomínajú dve základné a to:

a.) hodnota úplatku

b.) čas poskytnutia úplatku.

1.1 Kritérium hodnoty

Pokiaľ ide o prvé naznačené kritérium, je to *hodnota úplatku,* ktorá by mala byť dôležitá pre posúdenie určitého plnenia ako úplatku. Ustanovenia Trestného zákona neuvádzajú akú hodnotu by malo mať plnenie, ktoré je úplatkom. Nemožno ju spájať s pojmom škoda, nakoľko pri korupčných trestných činoch nie je tento znak vyjadrený v skutkových podstatách ako znak formálny. V niektorých prípadoch je síce tento znak vyjadrený ako znak podporujúci použitie vyššej trestnej sadzby, definovať určité plnenie ako úplatok podľa tohto však samozrejme nie je možné. Navyše, keďže úplatkom môže byť akékoľvek plnenie, nemožno ho obmedzovať na žiadnu konkrétnu výšku či hodnotu. Spravidla sú to peňažné prostriedky, ale môžu to byť aj najrôznejšie služby, protislužby a pod. Prirodzene, na to, aby úplatok mohol byť úplatkom, musí mať takú hodnotu, aby skutočne dokázal subjekty korupčnej dohody podnietiť k tomu, že sa budú korupčne správať. Ak by samotné plnenie nemalo ani takúto povahu, nemôže byť vnímané ako úplatok. Ak by bolo plnenie tak nízke alebo inak nezaujímavé, že nebude spôsobilé podnietiť korupčnú trestnú činnosť na strane zvádzaného subjektu, nemôže byť identifikované ako úplatok a teda, pri absencii úplatku nemožno hovoriť o konkrétnom protiprávnom konaní ako o korupčnom konaní.[4] Nie sú vylúčené úvahy o inom trestnom čine, ak by osoba nemala od počiatku pre nezaujímavosť plnenia splniť druhú časť korupčného konania v úmysle túto časť splniť (čo sa od nej očakáva). Nie je vylúčené uvažovať o podvodnom konaní, ktoré však vykazuje aj znak škody malej.

To, akú hodnotu mať skutočne úplatok bude, to závisí od celého radu faktorov rôznej povahy. Hlavne ide o také faktory, ako sú ekonomické a hospodárske, sociálne, majetkové. Sú prípady, kedy sa plnenie vo výške 2 – 5 eur považuje s ohľadom na ekonomické pomery, sociálnu situáciu za úplatok, lebo protistrana ho posúdi vyhodnotí ako plnenie, pre ktoré je ochotná porušovať svoje povinnosti a korupčne sa správať. Rovnako tak to môže byť plnenie, ktoré má povahu tovarov – klobás či fľaše alkoholu, ak je za takúto hodnotu ochotný korupčne sa správať a súčasne, ak to zodpovedá ekonomickým a sociálnym podmienkam v danom prípade. V každom prípade tak platí, že výška plnenia, ktoré sa poskytuje, nie je tým faktorom, ktorý by bol spôsobilý identifikovať toto plnenie ako úplatok.

1.2 Kritérium času poskytnutia

Za druhé kritérium sa považuje čas, kedy sa úplatok poskytuje. Ani toto nie je celkom relevantné kritérium, aj keď v praxi sa často stretneme s tým, že plnenie, ktoré sa dáva, poskytuje dodatočne, už nie je úplatok, ale len dar. S týmto nemožno celkom súhlasiť resp. nemožno s týmto tvrdením súhlasiť vôbec. Aj dodatočne je možné poskytnúť plnenie, ktoré bude úplatkom a súčasne, niekedy dodatočne je to skutočne len plnenie, ktoré je darom z vďačnosti. Skutkové podstaty

[3] Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 437 - 439

[4] Chmelík, J.: Pozornosť, úplatek, korupce. Praha: LINDE, 2003, s. 38 a nasl.

korupčných trestných činov priamo predpokladajú, že úplatok môže byť poskytnutý alebo ponúknutý, ale aj sľúbený smerom do budúcna. Taktiež subjekt si môže úplatok žiadať, prijímať ho, ale môže si ho dať aj sľúbiť smerom do budúcna. Priamo sa predpokladá, že môže byť plnenie, ktoré je úplatkom, poskytnuté aj v budúcnosti. Nie je špecifikované kedy, či skôr alebo neskôr. Ak by od počiatku nemalo byť poskytnuté a páchateľ by to len simuloval, predstieral, takéto konanie nebude mať korupčnú povahu, ale bude vnímané a posudzované ako podvodné konanie. Ak sa vrátime späť k identifikácii plnenia ako úplatku, aj dodatočne, po konkrétnom zákroku, úkone môže byť určité plnenie úplatkom a pamätá na to aj zákonná úprava. Čas, kedy sa plnenie poskytuje, teda nie je relevantným kritériom pre posúdenie, či ide o úplatok alebo o úplatok nejde. Problematické z hľadiska možností odhaľovania korupčnej povahy dohody je práve tento aspekt, lebo plnenia, ktoré sú poskytované v budúcnosti je spätne len ťažko možné spájať s niektorými korupčnými aktivitami z pred viacerých rokov. Problematické je to, že skutkové podstaty vychádzajú v objektívnej stránke z *kauzálneho nexusu* plnenia a poskytovaného protiplnenia. V prípade, že sa druhá časť korupčnej dohody realizuje v určitom časovom odstupe, ktorým môžu byť mesiace, ale aj roky, je len ťažké spätne preukazovať vzťah a súvislosti, kauzálnu súvislosť s predchádzajúcim korupčným konaním.

2. Dar alebo úplatok?

Vzhľadom na vyššie naznačené, je možné celkom opodstatnene sa pýtať, čo je to vlastne úplatok a čo je rozhodujúcim kritériom, podľa čoho sa dá povedať, že toto plnenie je úplatok a toto plnenie úplatkom nie je. Ak sa má určité konanie posúdiť ako korupčné, je dôležité identifikovať to, čo je jeho obsahom a okrem iného je to aj úplatok, nakoľko má formálne vyjadrenie v skutkovej podstate korupčných trestných činov. Za rozhodujúci pre posúdenie plnenia ako úplatku je to, prečo, z akého dôvodu sa poskytuje. Ide prirodzene o subjektívnu kategóriu, ktorú možno len ťažko navonok preukazovať. Preukázať možno tento úmysel, dôvod, pre ktorý sa úplatok poskytuje len v kontexte konkrétnej situácie. Subjekt žiadajúci úplatok bude mať záujem za toto plnenie porušiť svoje povinnosti, nevykonať ich, vykonať ich inak ako má. Subjekt poskytujúci úplatok bude prirodzene očakávať, že za toto plnenie získa plnenie iné – zvýhodnenie, prednosť, urýchlenie, službu a pod. Samotná hodnota úplatku nie je síce znakom základnej skutkovej podstaty, no podmieňuje používanie vyšších trestných sadzieb, ak ide o úplatky konkrétnej hodnoty (spravidla vo veľkom rozsahu tak, ako to požadujú ustanovenia Trestného zákona). Taktiež aj súd má možnosť prihliadať na povahu a charakter plnenia, ktoré sa poskytovalo ako úplatok, na jeho hodnotu a v závislosti od toho variovať trestné sankcie, ktoré má k dispozícii a výšku ukladaného trestu, spôsob jeho výkonu.

Záver

Všeobecne možno o korupcii hovoriť ako o konaní osôb, ktoré sa odchyľuje od formálne či neformálne stanovených pravidiel správania sa, plnenia povinností, ktoré smeruje k dosahovaniu osobného prospechu (finančného alebo iného) pre seba alebo pre iné osoby. Má povahu protiprávneho konania, ktoré je v podobe trestných činov postihované prostriedkami trestného práva (ide o skupinu trestných činov zaradených do III. dielu VIII. hlavy osobitnej časti Trestného zákona). Ústredným pojmom týchto všetkých skutkových podstát je pojem „úplatok“. Od identifikácie určitého plnenia ako úplatku teda závisí to, či v danom prípade pôjde o korupčný trestný čin, alebo nie. V tomto smere sa javí ako zásadné odlíšenie plnenia, ktoré je len pozornosťou, alebo darom od toho, ktoré má povahu a spĺňa požiadavky kladené na úplatok. Identifikácia plnenia, ktoré je úplatkom, však v niektorých prípadoch vôbec nie je jednoznačná. Pritom, toto je jedno zo špecifík korupčnej kriminality – osobitosti vzťahujú sa na plnenie, ktoré je úplatkom. To, čo robí úplatok úplatkom je totiž čisto subjektívnou kategóriou a tak je samo o sebe ťažko preukázateľné či ide o takéto plnenie. Uvedené preukazovanie je možné najmä v kontexte konkrétnej situácie, ktorá musí byť zohľadnená. Je totiž zrejme, že absolútna väčšina potenciálnych páchateľov bude odkazovať práve na to, že o úplatok nešlo (a teda nemôže ísť o korupčný trestný čin), ale že išlo len o dar alebo pozornosť. Aj preto je osobitne dôležité hodnotenie celej korupčnej situácie a jednotlivých jej aspektov.

Na osobitosti týkajúce sa povahy plnenia, ktoré je úplatkom, sme poukázali vyššie v časti článku, kde sme analyzovali to, že určité plnenie je pomerne náročné identifikovať ako úplatok,

keďže nie je rozhodujúci ani čas, ani výška plnenia, ktoré má povahu úplatku.[5] Úmysel, dôvod, pre ktorý sa plnenie poskytuje, je pomerne ťažko preukazovať, čo kladie zasa len dôraz na činnosť orgánov činných v trestnom konaní tak, aby poznali podmienky klasickej situácie v bezproblémových podmienkach, vedeli identifikovať všetky rozhodujúce skutočnosti daného prípadu a posúdiť, či skutočne je konkrétne plnenie poskytované ako dar alebo ako pozornosť, alebo sa za jeho poskytnutie očakáva nejaké protiplnenie a to nie len následne, bezprostredne po odovzdaní úplatku, ale aj niekedy v budúcnosti. Ako sme naznačili v súvislosti s úplatkom, v súčasnosti je problémom preukazovanie kauzálneho nexusu, ak plnenie nadväzujúce na úplatok prichádza niekedy v blízkej či vzdialenej budúcnosti. Rovnako tak ale je to aj problém, kedy sa realizuje plnenie a následne sa úplatok poskytuje v budúcnosti, čo môže byť otázka mesiacov aj rokov. Nie je to teda problém len pri vzťahu úplatku a neskoršieho protiplnenia tak, ako sme naznačili v časti venujúcej sa problematike povahy úplatku ako plnenia, ale je to aj problém protiplnenia a úplatku, ktorý sa poskytuje v budúcnosti resp. sľubuje sa, že sa poskytne a reálne bude poskytnutý niekedy v budúcnosti. Rovnako tak je problematické v oboch prípadoch preukazovať nadväznosť a kauzálnu spojitosť týchto plnení, vôbec ich nejakým spôsobom k sebe navzájom priradiť a identifikovať ich postupnosť, nadväznosť.[6]

Resumé

Úplatok predstavuje ústredný pojem korupčných trestných činov. Jeho vyjadrenie nachádzame vo všetkých skutkových podstatách korupčných trestných činov v III. diele VIII. hlavy osobitnej časti Trestného zákona. Identifikovať určité plnenie ako úplatok je tak rozhodujúce pre možné vyvodzovanie trestnej zodpovednosti za tieto trestné činy. Často sa stretneme s nesprávnym vnímaním a s názormi, že plnenie, ktoré je poskytované „po“ resp. časovo nasledujúc alebo nadväzne na určité plnenie, nemôže mať povahu úplatku. Tiež sa stretneme s názormi, že plnenie je úplatkom až od určitej hranice (hodnoty, výšky). Oba názory treba považovať za nesprávne, nakoľko prvý vyvracajú priamo formulácie skutkových podstát korupčných trestných činov (formuláciou „sľúbi“ alebo „dá si sľúbiť) a v druhom prípade, plnenie na to, aby mohlo byť úplatkom síce musí mať hodnotu spôsobilú pohnúť opačnú stranu ku korupčnému správaniu sa, no v zásade môže ísť aj o plnenia nepatrnej hodnoty či výšky. Je tak otázne, čo je rozhodujúcim kritériom pre posúdenie, či ide v danom prípade len o pozornosť alebo o dar a kedy naozaj možno uvažovať o úplatku ako súčasti korupčných trestných činov. Faktom je, že subjektívne kritérium, teda úmysel alebo zámer, s ktorým sa plnenie poskytuje, je súčasťou subjektívnej stránky a samo o sebe je tak ťažké preukázať, kedy má plnenie akú povahu (či je darom, či je pozornosťou alebo je úplatkom). Toto hodnotenie sa preto musí odvíjať od posúdenia situácie celkovej a jej jednotlivých aspektov.

Resume

The bribe is the central concept of corrupt crimes. His statement is found in all the facts of the corrupt crimes in III. works VIII. heads of a special section of the Criminal Code. Identifying certain performance as a bribe is so crucial to possible criminal liability for these crimes. We often encounter wrong perceptions and opinions that the performance that is provided "after" resp. following or following a certain performance, cannot be a bribe. We also have the belief that performance is a bribe only from a certain limit (value, height). Both opinions are to be regarded as wrong, since the first ones directly contradict the formulation of the facts of the corrupt crimes (by the word "promise" or "promise"), and in the latter case, the fulfillment of being a bribe must have the value to move the opposite side to corrupt behavior, but in principle it can also be about paying a slight value or height. It is so questionable, which is the decisive criterion for assessing whether in the present case it is just about attention or gift and when it is really possible to consider bribery as part of corrupt crimes. The fact is that the subjective criterion, that is, the intention or intent to which the service is provided, is part of the subjective aspect, and it is so self-evident that the fulfillment of what nature (whether it is a gift or a prize or a bribe). This assessment must therefore be based on an assessment of the overall situation and its individual aspects.

[5] Polák, P., Tittlová, M.: Kompendium kriminológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 52 a nasl.
[6] Tittlová, M.: Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 129 a nasl

Zoznam bibliografických odkazov:

Chmelík, J.: *Pozornosť, úplatek, korupce*. Praha: LINDE, 2003.

Ivor, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava: IURA EDITION, 2010.

Kočan, Š.: *Indikátory odhaľovania a vyšetrovania trestných činov korupcie*. In Policajná teória a prax č. 3/2010.

Polák, P., Tittlová, M.: *Kompendium kriminológie. Bratislava*: Wolters Kluwer, 2018.

Tittlová, M.: *Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2015.

Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.

Kontaktné údaje:
JUDr. Lenka Nižníková
Ústav verejného práva
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
Tomášikova 20
821 05 Bratislava
lenkaniznikova@gmail.com

REPRESÍVNE STRATÉGIE V RÁMCI KONTROLY EKONOMICKEJ KRIMINALITY

PhDr. JUDr. Ing. Marián SABÓ
Advokátska kancelária
Hrčka – Sabó s.r.o.

Anotácia: *Autor sa v príspevku venuje kontrole ekonomickej kriminality osobitne so zameraním sa na niektoré aspekty represívnej stránky. Vzhľadom na to, že ide o jeden z najzávažnejších druhov trestnej činnosti, ktoré poškodzujú a znefunkčňujú štát ako taký, kontrola tohto druhu kriminality je prirodzene veľmi dôležitá. Pozornosť sa však odkláňa výhradne od represívnych stratégií (od postihu) v rámci kontroly kriminality a viac sa smeruje k prevencii. Hoci táto je nepochybne významná z dôvodu možnosti predchádzania vzniku trestnoprávne relevantného konania, v konkrétne protiprávne konanie je nutné reagovať nástrojmi trestného práva. Práve v tomto smere možno hovoriť o represívnych nástrojoch resp. o možnostiach postihu ekonomických druhov trestnej činnosti prostriedkami trestného práva.*
Kľúčové slová: *ekonomická kriminalita, kontrola kriminality, preventívne nástroje, represia, trestné činy.*

Annotation: *The author deals with the control of economic crime especially with the focus on some aspects of the repressive page. Given that it is one of the most serious types of crime that harms and destroys the state itself, control of this type of crime is naturally very important. However, attention is only directed away from repressive strategies (from punishment) in the context of crime control and is more geared towards prevention. Although this is undoubtedly significant because of the possibility of preventing the development of criminal-relevant proceedings, it is necessary to respond to criminal offenses by means of criminal instruments in a particular infringement. It is in this respect that we can speak of repressive instruments, respectively. on the possibilities of penalizing economic types of crime by means of criminal law.*
Key words: *economic crime, crime control, preventive tools, repression, crimes.*

Úvod

Vzhľadom na závažnosť ekonomickej kriminality a to nie len z hľadiska samotných trestných činov, ktoré ju tvoria, ale aj z hľadiska dopadov, ktoré má na spoločnosť ako takú a z hľadiska škôd, ktoré spôsobuje má prevencia tohto druhu kriminality veľmi dôležité postavenie. Značná časť kriminológov a tiež významných odborníkov z praxe je toho názoru, že najefektívnejšia prevencia by mala byť formu podstatne prísnejšieho postihu páchateľov trestných činov. Prevencia kriminality však predstavuje veľmi zložitý komplex a takéto chápanie je do značnej miery zjednodušené. Všeobecne totiž platí, že hoci prevencia s represiou sa vzájomne kombinujú a dopĺňajú v rámci kontroly kriminality, uprednostňovaná pred represiou je práve prevencia. Práve vďaka prevencii je možné aj smerom do budúcna predchádzať a zamedzovať vzniku a následnému rozvíjaniu sa podmienok, ktoré umožňujú alebo priamo vedú ku kriminálnej činnosti. Práve tieto možnosti absentujú v prípade represie, čo bol jeden z hlavných dôvodov prečo sa pozornosť zamerala skôr na oblasť prevencie. V tejto súvislosti je však dôležité vziať do úvahy fakt, že ekonomická kriminalita vykazuje už v súčasnosti vysoký stupeň latencie a to nie len všeobecne, ale taktiež aj vo vzťahu k niektorých trestných činom, ktoré ju tvoria. Aj do budúcna sa pritom predpokladá, že ekonomická kriminalita si tento svoj znak (resp. jeden zo základných znakov) zachová. Napriek tomu, že prevencia kriminality je nepochybne veľmi dôležitá, taktiež má určité svoje limity. V jej fungovaní a uplatňovaní sa taktiež vyskytuje viacero problémových oblastí. Preto sa uvádza, že na jednej strane by síce prevencia nemala byť podceňovaná, no na strane druhy by sa nemala ani preceňovať a nemali by sa s ňou spájať privysoké očakávania.[1] Nefungovanie systému preventívnych opatrení a to nie len po formálne, ale aj po faktickej stránke predstavuje veľmi závažný problém, ktorý je potrebné riešiť. Práve vzhľadom na to by mali byť hľadané novšie a modernejšie prostriedky a metódy potláčania a eliminovania vzniku a rozvoju podmienok, ktoré umožňujú alebo priamo vedú k vzniku kriminálnych foriem konaní subsumovateľných pod tento druh kriminality.

Stručne k preventívnej stránke kontroly ekonomickej kriminality

[1] Holcr, K. a kol.: Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, 2008, s. 267 a nasl.

Kontrola ekonomickej kriminality v sebe subsumuje jednak prevenciu tohto druhu kriminality, zároveň však aj represiu v podobe trestnoprávneho postihu ekonomických foriem trestnej činnosti. Nejde pritom o pojmy, ktoré by si vzájomne odporovali alebo vylučovali sa. V rámci kontroly kriminality sa vhodne dopĺňajú a kombinujú tak, aby bol dosiahnutý čo najuspokojivejší výsledok. Napriek tomu je prevencia vzhľadom na svoje súčasné možnosti a aj možnosti zamerané do budúcna značne uprednostňovaná. Kontrola kriminality sa totiž nemôže realizovať iba represívnymi prostriedkami, nakoľko tieto sú už do značnej miery nedostačujúce a to bez ohľadu na využívanie a možnosti využitia tých najmodernejších prostriedkov trestného práva.[2] Uvádza sa, že trestná justícia vyčerpala tie možnosti a prostriedky, ktoré má k dispozícii a jav označovaný ako kriminalita všeobecne sa jej neporadilo spoľahlivo a ani účinne vyriešiť.

Podstatne lepšie možnosti v procese kontroly poskytuje práve prevencia, ktorá je navyše aj podstatne humánnejšia a finančne je podstatne menej náročná. Svojou povahou je zameraná na nie len na odstraňovanie, ale hlavne na predchádzanie vzniku takých podmienok a príčiny, ktoré vedú a vyvolávajú kriminálne konanie. V rámci prevencie je možné využívať množstvo nástrojov, ktoré majú nie len trestnoprávny, ale aj mimo trestný charakter. Smerujú hlavne k odstraňovaniu kriminogénnych faktorov a tiež kriminogénnych situácií. Práve takýmto spôsobom sa usilujú docieliť pokles rozsahu protiprávnej činnosti, čím sa zároveň zvýši ochrana občanov (ich zdravia, života, majetku a podobne).

Pod pojmom prevencia kriminality možno rozumieť súhrn aktivít a opatrení, ktoré majú mimo trestnú povahu a vedú k odstraňovaniu, zoslabovaniu a neutralizácii kriminogénnych faktorov tak, aby sa zastavil rast kriminality, alebo aby kriminalita narastala podstatne pomalšie. Ide teda o množstvo rôznych opatrení, ktoré majú zabrániť vzniku a rozvoju faktorov a podnetov k páchaniu trestnej činnosti. Povaha týchto opatrení smeruje aj voči potenciálnym páchateľom a tiež obetiam tak, aby sa vytvorili účinné zábrany pre trestnú činnosť a tiež pre vznik viktimácie.[3]

Pre ekonomickú oblasť je typické množstvo rizikových faktorov. Svojou povahou môžu umožňovať, vyvolávať či podporovať vznik protiprávnej činnosti ekonomického charakteru. Spomenúť možno napríklad veľmi silný rozvoj súkromného podnikania, voľný pohyb tovarov, služieb a tiež kapitálu a to v európskom meradle na spoločnom trhu. Všetky tieto postupné kroky, ktorými sa ekonomika rozvíja a vyvíja si však automaticky vyžadujú, aby sa prijímali nové právne predpisy, ktoré ich budú regulovať. Tento proces však nie je jednoduchý a nemôže byť teda ani rýchly. Zohľadniť je potrebné celý rad povinností, ktoré subjektom trhu vyplývajú nie len voči ostatným účastníkom súťaže, ale aj voči štátu. Je potrebné zaviesť primeraný a prehľadný systém povinností, možnosti ich plnenia, uplatňovania a taktiež aj vynucovania v prípade dobrovoľného neplnenia. Popri vynucovaní je potrebné zakotviť aj systém primeraných sankcií za ich porušovanie tak, ak aby pôsobili preventívne s cieľom ďalšieho riadneho plnenia. V tejto oblasti vykonáva činnosť množstvo štátnych orgánov, ktorých činnosť musí byť vzájomne prepojená a koordinovaná tak, aby si mohli navzájom odovzdávať informácie a signalizovať si tak vzájomne možné porušovanie povinností v oblasti ekonomiky. Základ tejto spolupráce a súčinnosti je potrebné taktiež právne regulovať z hľadiska možností i povinností a jednotlivých úloh.

Ako veľmi dôležitú je potrebné hodnotiť činnosť kontrolných orgánov. Ide pritom nie len o externú, ale aj o internú kontrolu v oblasti ekonomiky a hospodárstva. Absencia takejto kontroly, alebo jej neúčinnosť je jedným z vážnych problémov, ktoré majú povahu kriminogénnych faktorov. Aj v tomto smere treba uviesť, že tak ako sa vyvíja a rozvíja súčasná spoločnosť, tak sa musí vyvíjať a prispôsobovať potrebám spoločnosti aj kontrolná činnosť. Základom ich činnosti opätovne musí byť dostatočná legislatíva. V rámci nej je potrebné zachytiť právny základ činnosti kontrolných orgánov, ich povinnosti a oprávnenia, možnosti využívania určitého katalógu prostriedkov a zároveň upraviť aj vzájomné vzťahy medzi jednotlivými orgánmi. Vybudovanie dôslednej, prehľadnej kontroly, ktorá pokryje všetky problematické oblasti a nebude sa prekrývať je tiež jednou z dôležitých úloh v tejto oblasti. Popri tom je potrebné brať do úvahy aj potrebu personálneho, materiálneho, priestorového i finančného i organizačného zabezpečenia.

[2] Dianiška, G. a kol.: Kriminológia. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, 103 - 104
[3] Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. III. vydání. Praha: Nakladatelství ASPI, 2008, s. 366 - 367

Represia ako súčasť kontroly kriminality

Z pohľadu trestnoprávnych možností riešenia ekonomickej kriminality je potrebné uviesť, že pomocou nich je možné reagovať na konkrétny prípad, konkrétny trestný čin. Na rozdiel od preventívnych opatrení, trestnoprávne možnosti nie sú zamerané do budúcna. Samozrejme, ukladanie sankcií za naplnenie konkrétnych skutkových podstát, teda ukladanie trestov a aj ochranných opatrení, má preventívny aspekt. Priamo sa tak predpokladá prevýchova páchateľa tak, aby viedol riadny život a nedopúšťal sa viac trestnej činnosti. Popri individuálnej prevencii je potrebné spomenúť aj prevenciu generálnu, ktorá je zameraná na prevenciu trestnej činnosti potenciálnych páchateľov. Faktom však je, že trestnoprávne možnosti a prostriedky nevedú k odstraňovaniu trestnej činnosti ekonomického charakteru a nemôžu obmedziť ani faktory, ktoré ovplyvňujú, podporujú a vyvolávaná túto trestnú činnosť. Navyše, značne sú limitované svojou povahou *ultima ratio* a faktom, že nemôžu žiadnym spôsobom limitovať a obmedzovať podnikateľskú sféru, ktorá je regulovaná osobitnými obchodno-právnymi predpismi. Možnosti trestného práva z pohľadu kontroly ekonomickej kriminality sú tak do značnej miery obmedzené, no ani tak ich nemožno podceniť.

Trestnoprávne prostriedky v tejto oblasti by mali byť zamerané hlavne na dôsledné postihovanie neplnenia zákonných povinností subjektov voči štátu. Ide hlavne o neplnenie si odvodových či daňových povinností a tiež povinnosti poplatkové. Porušovanie týchto finančných povinností voči štátu by malo byť dôsledne trestnoprávne postihované tak, aby aj do budúcna boli tieto povinnosti plnené, čiže aj tu možno vidieť preventívny aspekt. Trestnoprávne je potrebné postihovať aj závažné porušenia právnych predpisov, ktorú upravujú možnosti a pravidlá vykonávania podnikateľskej činnosti. V súčasnosti sú v osobitnej časti Trestného zákona (v V. hlave; zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ“ alebo „Trestný zákon“) zakotvené viaceré skutkové podstaty, ktorými je možné postihnúť jednak nedovolenú podnikateľskú činnosť, porušovanie predpisov upravujúcich styk so zahraničím, nedovolené resp. neoprávnené disponovanie s kontrolovaným tovarom a tovarom, ktorý podlieha označeniu a tiež narúšanie pravidiel riadneho hospodárskeho styku.

Veľmi dôležité v každom prípade je to, že trestnoprávne je možné v našich podmienkach postihnúť viaceré formy podvodných konaní, ktoré sú zamerané do oblasti daňovej, úverovej, subvenčnej i kapitálovej. Prísne by mali byť postihované konania podnikateľských subjektov, pri ktorých dochádza k poškodzovaniu spotrebiteľov a k nezákonným zásahom do konkurzných konaní. Z pohľadu ekonomickej trestnej činnosti sa za veľmi závažné považuje hlavne skresľovanie, upravovanie a neoprávnené zmeny účtovných údajov, výkazov a evidencií, narúšanie obchodného tajomstva, zneužívanie informácií v rámci úradného styku a podobne. Do oblasti menovej sú zamerané viaceré trestnoprávne postihnuteľné konania, ktorých podstata spočíva vo falšovaní, pozmeňovaní peňazí, cenín a úradných záznamov, narúšanie alebo priamo poškodzovanie autorských a priemyselných práv a samozrejme aj poškodzovanie finančných záujmov vo vzťahu k EÚ a jej rozpočtom. Ich zakotvenie do osobitnej časti TZ je pritom odrazom medzinárodných záväzkov, na splnenie ktorých sa Slovensko vo vzťahu k EÚ zaviazalo.

Trestnoprávne zakotvenie skutkových podstát hospodárskych trestných činov (V. hlavy osobitnej časti TZ) a skutkových podstát aj z iných hláv osobitnej časti, ktoré je možné pod pojem ekonomickej kriminality subsumovať je dôležité. Takto sa v podstate ekonomické, hospodárske a finančné záujmy zaradili k významným a dôležitým celospoločenským záujmom, ktoré požívajú aj trestnoprávnu ochranu. Ochrana hospodárskeho a ekonomického systému aj prostredníctvom noriem trestného práva je odrazom spoločenskej potreby reagovať na závažné trestné činy zamerané do tejto oblasti. V prípadoch, kedy už nemožno považovať za dostačujúce ich riešenie inými prostriedkami, do úvahy prichádzajú možnosti trestného práva. Je im teda priznaná povaha *ultima ratio,* teda poslednej možnosti riešenia. Ako sme naznačili, ochrana ekonomického systému štátu, hospodárstva, finančnej, daňovej a menovej oblasti sa zabezpečuje primárne trestnými činmi zaradenými do V. hlavy osobitnej časti TZ. Vzhľadom na povahu ekonomickej kriminality a na povahu záujmov, ktoré ohrozuje a porušuje však možno uviesť aj ďalšie trestné činy, ktoré sú zaradené do iných hláv osobitnej časti TZ. Ochrana ekonomických, hospodárskych, finančných, daňových i menových

záujmov Slovenskej republiky je zabezpečovaná aj prostredníctvom niektorých trestných činov zaradených do IV., VI., VII. i VIII. hlavy osobitnej časti TZ.

Z trestných činov, ktoré sú upravené v V. hlavne osobitnej časti je možné spomenúť a stručne charakterizovať aspoň niektoré najdôležitejšie a najrozšírenejšie.

Trestný čin zneužitia účasti na hospodárskej súťaži (§ 250 TZ), pričom ochrana poskytovaná touto skutkovou podstatou sa vzťahuje na účastníkov hospodárskej súťaže. Trestnoprávne je postihované konanie takého páchateľa, ktorý zneužíva účasť na hospodárskej súťaži a nekalosúťažným konaním v hospodárskom styku poškodzuje dobrú povesť iného súťažiteľa. Trestnoprávne sa tiež postihuje konanie páchateľa, ktorý postupuje v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi, ktoré upravujú ochranu hospodárskej súťaže a takto spôsobí značnú škodu inému súťažiteľovi alebo pomocou tohto konania ohrozí chod jeho podniku. Páchateľom tu môže byť akákoľvek fyzická osoba, ktorá je trestne zodpovedná a vyžaduje sa z jej strany úmyselné konanie.

Trestný čin neoprávneného podnikania (§ 251 TZ) poskytuje ochranu podnikateľskému prostriedku a vzťahom, ktoré sa v rámci neho vytvárajú a uplatňujú. Trestnoprávne sa postihuje konanie páchateľa, ktorý podniká bez príslušného povolenia v malom rozsahu. páchateľom aj tu môže byť ktokoľvek, teda akákoľvek trestne zodpovedná fyzická osoba a vyžaduje sa úmyselné zavinenie.

Z častejšie sa vyskytujúcich trestných činov možno spomenúť aj *trestný čin ohrozenia obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva (§ 264 TZ).* Pomocou tejto skutkovej podstaty sa poskytuje ochrana dôležitým záujmom fyzických a právnických osôb. Konanie napĺňajúce túto skutkovú podstatu spočíva v neoprávnenom vyzvedaní, vyzradení a následnom zneužití údajov, ktoré sú označované ako vyššie uvedené zákonné tajomstvá. Úmysel páchateľa smeruje k vyzvedaniu týchto údajov s cieľom oznámiť ich nepovolanej osobe alebo v úmyselnom vyzradení týchto údajov nepovolanej osobe. Vyžaduje sa tu úmyselné konanie páchateľa, no na naplnenie tejto skutkovej podstaty je postačujúce ohrozenie chránených záujmov, takže skutočná škoda v tomto prípade nemusí byť pre trestnoprávny postih spôsobená.

Veľmi rozšíreným trestným činom je *poškodzovanie spotrebiteľa a nekalé praktiky voči spotrebiteľovi (§ 269 a § 269a TZ)*. Ide o skutkové podstaty, ktoré boli do ustanovení TZ zavedené iba pred niekoľkými rokmi a legislatíva tak reagovala na množstvo prípadov, kedy sú spotrebitelia poškodzovaní a zavádzaní zo strany podnikateľských subjektov. Ochrana je poskytovaná spotrebiteľom (teda kupujúcim tovaru, odberateľom služieb, prác či výkonov) pred klamlivým, vady zamlčujúcim alebo podvodným konaním (v súvislosti s oceňovaním) predajcov alebo iných oprávnených osôb na ich strane. Rovnako sa tak postihujú aj nekalá obchodné praktiky voči spotrebiteľov podľa predpisov, ktoré upravujú pravidlá a podmienky ich ochrany (§ 269a TZ).

Často sa stretávame aj *s trestným činom falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov (§ 270 TZ).* Ustanovenie tejto skutkovej podstaty zabezpečuje ochranu našej aj zahraničnej meny pred neoprávnenými zásahmi, ktoré spočívajú vo falšovaní, pozmeňovaní a neoprávnenom vyrábaní. Trestnoprávne sa postihuje konanie páchateľa, ktorý pre seba alebo pre iného zadováži falšované, pozmenené alebo neoprávnene vyrobené peniaze, cenné papiere alebo ich prechováva, alebo priamo falšuje, pozmeňuje alebo neoprávnene vyrába alebo tak urobí s cieľom vydať ich ako pravé, alebo kto ich ako pravé vydá, alebo ako peniaze či cenné papiere vyššej hodnoty. Aj v tomto prípade sa vyžaduje pre konanie páchateľa úmyselné zavinenie.

Frekventovanými trestnými činmi z hľadiska výskytu, presnejšie asi tými najfrekventovanejšími, sú trestné činy skrátenia dane a poistného (§276 TZ), neodvedenia dane a poistného (§ 277 TZ), daňového podvodu (§ 277a TZ), s ktorým sa spájajú pomerne búrlivé diskusie ohľadom aplikácie inštitútu účinnej ľútosti, aj a nezaplatenia dane (§278 TZ). Prostredníctvom týchto skutkových podstát sa zabezpečuje ochrana daňového a poistného systému, riadne plnenie daňových a poistných povinností, odvádzanie a platenie daní i poistného. V prípade trestného činu skrátenia dane páchateľ aspoň v malom rozsahu skráti daň, alebo vybrané druhy poistného, alebo iné v skutkovej podstate uvedené zákonné platby. V prípade druhej skutkovej podstaty podľa § 277 páchateľ aspoň v malom rozsahu zadrží a neodvedie zrazenú alebo podľa zákona vybranú splatnú daň, uvedené druhy poistného a ďalšie platby, ktoré sú v tejto skutkovej podstate uvedené. V prípade

daňového podvodu podľa § 277a TZ konanie páchateľa spočíva v tom, že v neoprávnene vo väčšom rozsahu si uplatní nárok na vrátenie daní(spotrebnej dane alebo dane z pridanej hodnoty) s cieľom pre seba alebo pre iného získať neoprávnený prospech. Konanie vo väčšom rozsahu sa predpokladá až v skutkovej podstate podľa § 278, teda pri trestnom čine nezaplatenia dane. Trestnoprávne sa postihuje konanie páchateľa, ktorí splatnú daň vo väčšom rozsahu nezaplatí. V tomto prípade ide však o skutkové podstaty, ktoré môžu byť naplnené jednak úmyselným, ale aj nedbanlivostným konaním páchateľa.[4]

V ustanovení IV. hlavy osobitnej časti je možné uviesť taktiež niekoľko významných trestných činov, ktoré majú povahu ekonomických, ak poskytujú ochranu inému ako individuálnemu záujmu, teda záujmu všeobecnému, celospoločenskému. Ide hlavne o pomerne frekventovaný *trestný čin sprenevery (§ 213 TZ),* ktorý páchateľ naplní konaním vtedy, ak si prisvojí cudziu vec, ktorá mu však bola na legálnom základe zverená na užívanie a plnenie povinností a na cudzom majetku týmto spôsobom spôsobí aspoň škodu malú. Vec je páchateľovi zverená na určitý účel resp. na nakladanie určitým spôsobom (pri plnení pracovných povinností najčastejšie), pričom páchateľ ju použije iným spôsobom. Ak sa tohto konania páchateľ dopustí vo vzťahu k právnickej osobe, pôjde o trestný čin, ktorý možno zaradiť pod ekonomickú kriminalitu. Rovnako tak môže ísť aj o trestný čin krádeže (§ 212 TZ), pri ktorom si páchateľ prisvojuje cudziu vec tak, že sa jej fakticky zmocní. Podmienkou je, že takto spôsobí aspoň malú škodu. Bez ohľadu na výšku škody by išlo o trestný čin vtedy, aby sa páchateľ využil niektorý zo spôsobov konania podľa § 212 ods. 2 TZ. Ak by išlo o vec právnickej osoby a táto by bola krádežou poškodená, išlo by o prípad ekonomického trestného činu resp. trestnej činnosti zaraďujúcej sa pod ekonomickú kriminalitu.[5]

Pomocou ustanovení TZ sa taktiež poskytuje ochrana pred rôznymi formami podvodných konaní. Ide o typické majetkové trestné činy, ktoré sú zamerané do oblasti finančnej, úverovej, poisťovacej i kapitálovej a subvenčnej. V každom prípade sa vyžaduje úmyselné konanie páchateľa, ktorého sa môže dopustiť ktokoľvek. Až podľa druhých skutkových podstát osobitných druhov podvodu ide o subjekt špeciálny. Ide hlavne o podvod, úverový, poisťovací, kapitálový a aj subvenčný podvod podľa ustanovení § 221 až § 225 TZ a trestný čin neoprávneného obohatenia (§ 226 TZ). Na to, aby sme konania napĺňajúce skutkové podstaty týchto trestných činov mohli zaradiť pod ekonomickú kriminalitu, páchateľ musí byť voči právnickej osobe v zmluvnom vzťahu.

Všeobecne sa za nebezpečné protiprávne konanie a osobitne vo vzťahu k ekonomickej kriminalite považuje trestný čin legalizácie príjmov z trestnej činnosti na základe § 233 a § 234 TZ. Páchateľ disponuje s majetkom alebo príjmami, ktoré pochádzajú z trestnej činnosti tak, aby zakryl ich pôvod v tejto činnosti, ich určenie alebo použitie na trestnú činnosť alebo aby zmaril zaistenie týchto vecí na účely trestného konania alebo na účely ich prepadnutia (pri treste prepadnutia veci) alebo na účely zhabania (pri ochrannom opatrení zhabania veci). V zmysle § 233 TZ ide o úmyselný trestný čin, ktoré sa môže dopustiť všeobecný subjekt. Podľa § 234 sa však trestnoprávne postihuje konanie páchateľa, ktorý je špeciálnym subjektom, ak tento neohlási alebo neoznámi skutočnosti svedčiace o tom, že niekto iný spáchal tohto trestný činu alebo tak neurobí vo vzťahu k neobvyklej obchodnej transakcii, hoci mu takáto povinnosť je daná jeho povolaním, zamestnaním či funkciou.

Z ďalších hláv osobitnej časti TZ je možné spomenúť predovšetkým trestné činy korupčné (VIII. hlava osobitnej časti TZ, III. diel). Ide o typické trestné činy, pri ktorých sa ohrozuje alebo poškodzuje iný ako individuálny záujem a je ich možné subsumovať pod pojem ekonomickej kriminality. Mnoho autorov sa však zhoduje na tom, že ide o veľmi špecifický druh kriminality, ktorá sa vzhľadom na osobitné znaky vyčleňuje ako samostatný druh kriminality v štruktúre kriminality všeobecnej.

[4] K tomu pozri aj Hrčka, Š.: Daňové podvody a možnosti ich prevencie. In zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Akadémia Policajného zboru SR, Bratislava, 2018, s. 51 a nasl.
Hrčka, Š.: Application problems of tax penalties. In Právní rozpravy 2018, Hradec Králové, Magnanimitas, 2018, s. 119 a nasl.

[5] Polák, P., Tittlová, M.: Kompendium kriminológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 61 a nasl.

Uvedený prehľad trestných činov subsumovateľných pod pojem ekonomickej kriminality je iba veľmi stručný a rámcovitý. Zamerali sme sa na vyzdvihnutie azda tých najčastejšie sa vyskytujúcich trestných činov. Celkovo možno uviesť, že prostriedkami trestného práva sa poskytuje pomerne podrobná ochrana ekonomickým, hospodárskym, finančným, daňovým, menovým i colným záujmom a to nie len prostredníctvom trestných činov zaradených do V. hlavy osobitnej časti TZ, ale aj prostredníctvom niektorých trestných činov zaradených do iných hláv osobitnej časti Trestného zákona a to predovšetkým do do IV. VI., VII. a VIII. hlavy osobitnej časti TZ.

Záver

Ekonomická kriminalita v súčasnosti predstavuje jeden z najnebezpečnejších javov v spoločnosti. Ide o veľmi aktuálnu a zároveň aj akútnu problematiku, ktorej dopady možno lokalizovať nie len do súkromnej oblasti, ale aj do oblasti verejnej. Jednak je potrebné poukázať na závažnosti samotných trestných činov, ktoré ekonomickú kriminalitu tvoria a taktiež aj na nárast ich počtu. Doslova alarmujúce sú číselné ukazovatele týkajúce sa škôd, ktoré tento druh kriminality spôsobuje. Tieto postihujú nie len podnikateľskú sféru, ale aj oblasť národnej ekonomiky, hospodárstva, oblasť financií, daní či meny. Celkovo ide o veľmi rozmanitý druh kriminality, ktorý je navyše veľmi špecifický a veľmi osobitný. Tieto osobitosti sa dotýkajú nie len šírky samotného pojmu, ale aj vysokej miery latencie, ktorú vykazuje, náročnosti zisťovania a odhaľovania a samozrejme aj typických skupín páchateľov a obetí kriminality. Pritom, pri niektorých trestných činoch, ktorú je možné subsumovať pod tento druh kriminality je veľmi náročné presne určiť obeť. Typicky ide o korupčné trestné činy (a aj o niektoré ďalšie), pri ktorých ide o obojstranne výhodní dohody či formy konania, kde v podstate nemožno hovoriť o poškodenom v pravom slova zmysle. Poškodeným sa v tomto prípade stáva spoločnosť a taká resp. samotný štát. Pritom dôsledky ekonomickej kriminality nie len pre štát a jeho zložky, ale aj pre podnikateľské subjekty môžu byť ďalekosiahle a často i existenčné.

Aj v tomto kontexte je nutné vnímať celú kontrolu kriminality tohto druhu. Aj keď nepochybne preventívne nástroje umožňujú predchádzať vzniku kriminálneho správania a sú prirodzene dôležité (proces vzdelávania, ucelená právna úprava a pod.), konkrétne kriminálne konania resp. konania, ktoré majú povahu trestných činov, je nutné riešiť aj na úrovni represívnej. V rámci predkladaného spracovania sme načrtli niekoľko skutkových podstát trestných činov subsumovateľných pod ekonomickú kriminalitu, ktoré sa pomerne frekventovane vyskytujú. Ustanovenia Trestného zákona inak vytvárajú pomerne zložitú a rozsiahlu sústavu nástrojov smerujúcich k ochrane ekonomiky a jej jednotlivých stránok (hospodárska súťaž, trh, mena a daňový systém), čo možno hodnotiť v každom prípade ako pozitívny aspekt represívnej stránky kontroly tohto druhu kriminality.

Resumé

Spracovanie predkladaného príspevku za zameriava na represívnu stránku kontroly kriminality ekonomickej kriminality. Poukazuje všeobecne na význam kontroly kriminality a osobitnej kontroly ekonomickej kriminality a stručne načrtáva aj možnosti preventívneho pôsobenia. Najmä zdôvodňuje význam prevencie v procese kontroly ekonomickej trestnej činnosti. Ďalej sa podrobnejšie venuje represívnej stránke kontroly kriminality a prezentuje niekoľko zrejme najčastejšie sa vyskytujúcich trestných činov a možnosti ich trestnoprávneho postihu, na ktorom sa represívna stránka kontroly kriminality zakladá.

Resume

The presentation of this paper focuses on the repressive side of the control of crime of economic crime. It highlights in general the importance of crime control and specific control of economic crime and also briefly outlines the possibilities of preventive action. In particular, it justifies the importance of prevention in the process of controlling economic crime. Furthermore, it deals in more detail with the repressive aspect of crime control and presents some of the most frequently

occurring crimes and the possibilities of their criminal prosecution, on which the repressive side of crime control is based.

Zoznam bibliografických odkazov:

Dianiška, G. a kol.*: Kriminológia*. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2014.

Holcr, K. a kol.: *Kriminológia.* Bratislava: IURA EDITION, 2008.

Hrčka, Š.: *Daňové podvody a možnosti ich prevencie*. In zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Akadémia Policajného zboru SR, Bratislava, 2018.

Hrčka, Š.*: Application problems of tax penalties*. In Právní rozpravy 2018, Hradec Králové, Magnanimitas, 2018.

Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: *Kriminologie.* III. vydání. Praha: Nakladatelství ASPI, 2008.

Polák, P., Tittlová, M.: *Kompendium kriminológie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.

Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.

Kontaktné údaje:
PhDr. JUDr. Ing. Marián Sabó
Advokátska kancelária
Hrčka – Sabó s.r.o.
Obchodná 187/6
078 01 Sečovce
majosabo3636@gmail.com

ALTERNATÍVNE TRESTY

Mgr. Lucia SIVÁČKOVÁ, LL.M.
externá doktorandka
Katedra trestného práva, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Autorka v príspevku poukazuje na vysoko aktuálnu tému, ktorá je pertraktovaná nielen medzi odbornou, ale aj laickou verejnosťou. Cieľom príspevku je poukázať na problematiku alternatívnych trestov de lege lata vo vybraných súvislostiach a taktiež poukázať na možné dôvody neudeľovania alternatívnych trestov. Marginálne poukážeme na aplikačnú prax v nadväznosti na vyššie uvedené konotácie.*
Kľúčové slová: *alternatívne tresty, restoratívna justícia, elektronický monitoring*

Annotation: *The author points out the highly topical issue, which is pertracted not only between the professional but also the general public. The aim of the contribution is to point out the issue of alternative punishments de lege lata in selected contexts and also to point out possible reasons for not granting alternative punishments. We will marginally point to application practice following the above mentioned connotations.*
Keywords: *alternative punishments, restorative justice, electronic monitoring*

Úvod

Alternatívne tresty sú v poslednom období na území Slovenskej republiky veľmi pertraktovanou témou nielen medzi odbornou, ale aj medzi laickou verejnosťou. Jedným z dôvodov vysokého záujmu o túto problematiku je nízke využívanie alternatívnych trestov v praxi. Samotný fakt nám potvrdzujú nielen odborníci na trestné právo, ale aj odborná verejnosť, ktorá poukazuje na frekvenciu ukladania týchto trestov. Štatistické ukazovatele potvrdzujú „nízky trend" ukladania alternatívnych trestov.

Už dlhší čas aj medzi laickou verejnosťou rezonuje pojem alternatívy trest, nakoľko informácie o elektronických náramkoch sú často prezentované cez masovokomunikačné prostriedky. Laická verejnosť sa rada zaujíma o „trestné témy", jednoducho sú pre nich „atraktívne" a to je dôvod, prečo sú tieto informácie často pertraktované v masovokomunikačných prostriedkoch.

Verejnej mienke o alternatívnych trestoch u laickej verejnosti je potrebné venovať náležitú pozornosť, čo potvrdzuje aj samotná skutočnosť, že v rámci riešenia projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky" sa uskutočnil výskum verejnej mienky. Výskum bol zabezpečený prostredníctvom agentúry FOCUS, ktorého sa zúčastnilo celkovo 1003 respondentov. Tento výskum bol realizovaný v júni v roku 2016. Aspoň marginálne by sme poukázali na jednu z otázok v rámci dotazníka. Pri otázke *Odkiaľ sa respondenti dozvedeli o možnosti uloženia alternatívnych trestov*, dominovala odpoveď získania informácii z masmédií, akými sú televízia, rozhlas, tlač či internet.

Obraz, ktorý média ponúkajú, je oproti realite však značne skreslený. Novinári sa zaujímajú o také trestné činy, ktoré sú „príťažlivé" a zvyšujú sledovanosť, tak ako bolo už vyššie deklarované. J. Tomášek (2010) uvádza klasickú štúdiu Diltona a Duffyho z 80. rokov 20. storočia, zaoberajúcu sa regionálnym spravodajstvom o kriminalite v Škótsku: skutočný stav násilných trestných činov predstavoval 2,4% podiel na celkovej kriminalite a pozornosť v médiách bola na úrovni 45,8%. Je však škoda, že na Slovensku nemáme obsahovú analýzu kriminovín súkromných médií. Predpokladáme ale, že výsledky tejto analýzy by znamenali podobný trend.[1]

Samotné presadzovanie alternatívnych trestov je „spojené" s presadzovaním restoratívnej justície. *„Restoratívna justícia"* sa stala termínom, ktorý je všeobecne používaný v trestnom súdnictve (a v iných súdnych systémoch). Zdôrazňuje restoráciu poškodeného a spoločnosti, skôr než

[1] STRÉMY, T., KLÁTIK, J. *Alternatívne tresty*, 2018, s. 40-41

potrestanie páchateľa.[2] Restoratívna justícia je postup, ktorý odmieta tradičné sankcie, a to v prospech skupinového poradenstva zahŕňajúce obeť a páchateľa. Restoratívna justícia je teória spravodlivosti, ktorá kladie dôraz na nápravu spôsobených alebo zistených škôd, a to protiprávnym konaním. To je najlepšie dosiahnuť prostredníctvom spolupráce procesov, ktoré zahŕňajú všetky zúčastnené strany.[3] Naopak, na našom území prevláda retributívna justícia, ktorá je „dominantná" nad restoratívnou justíciou. S preferovaním retributívnej justície, teda aj preferovaním trestu odňatia slobody pri menej závažnej trestnej činnosti sú imanentne spojené negatíva, ktoré pôsobia na odsúdeného.

Preplnené ústavy na výkon trestu odňatia slobody, nefunkčná postpenitenciárna starostlivosť, „pretrhávanie" rodinných väzieb medzi odsúdeným a rodinou, strata zamestnania, nemožnosť, prípadne po výkone trestu odňatia slobody neochota odškodniť obeť trestného činu[4], vysoké náklady na odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody[5] a častá recidíva[6] sú len niektoré vymedzené atribúty, ktoré sú spojené s nepodmienečným trestom odňatia slobody.

Preferovanie alternatívnych trestov u páchateľov menej závažnej trestnej činnosti má v celkom ponímaní na odsúdeného pozitívnejší dopad ako ukladanie najprísnejšie trestu a to trestu odňatia slobody, ktorý je považovaný ako *ultima ratio*. Uložením alternatívneho trestu sa odsúdenému dáva akoby „druhá šanca" na nápravu a vedenie „riadneho" života. Napríklad pri treste povinnej práce sa môže odsúdený zamyslieť nad skutkom, ktorý spáchal a zároveň uskutočniť zadosťučinenie pre spoločnosť. Myslíme si, že nie je dôvod sa „obávať" páchateľom trestných činov uložiť alternatívny trest, pretože v prípade, ak nedodržiavajú stanovené povinnosti a obmedzenia, stále je tu „možnosť" premeny alternatívneho trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody. Aj napriek tomu vznikajú rôzne otázky, na ktorú nie sú exaktné odpovede: Prečo sa alternatívne tresty nevyužívajú v dostatočnej miere? Prečo sudcovia preferujú ukladanie iného trestu pred alternatívnymi trestami pri páchateľoch menej závažnej trestnej činnosti?

Jedným z problémov s ktorým sa „stretávame" v rámci riešenia problematiky alternatívnych trestov je vymedzenie pojmu alternatívny trest. Čo je možné pod tento pojem subsumovať? V odborných kruhoch prevládajú rôzne názory na vymedzenie tohto pojmu. Jedni odborníci poukazujú na teoretické delenie alternatívnych trestov v užšom a širšom zmysle. Podľa niektorých v užšom zmysle ide len o trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest a trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Podľa „druhých" je možné pod tento pojem subsumovať aj podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody, príp. podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Iní autori tieto tresty nepovažujú za alternatívne tresty. Teoretické vymedzenie pojmu alternatívny trest je nejednoznačné, nie je exaktne definované právnou úpravou.

---

[2] STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia* s. 15

[3] STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia* s. 28

[4] pozn. autorky: Viac k odškodneniu obete trestného činu z pohľadu odsúdeného na alternatívny trest viď. HEČKO, V. *Alternatívne tresty a ich účinky v aplikačnej praxi*. In Justičná revue. 2017. s. 77

[5] Ročné náklady na odsúdeného vo väzení sú približne 15 tisíc eur ročne, naproti tomu náklady na odsúdeného v treste domáceho väzenia sú približne 500 eur ročne," objasnila pre TASR Denisa Gerši z Tlačového odboru Ministerstva spravodlivosti SR (MS SR). 2019. *Nové znenie trestného zákona: Podmienečne by mohli prepustiť takmer dvetisíc väzňov* [online]. [cit. 10. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.cas.sk/clanok/789764/nove-znenie-trestneho-zakona-podmienecne-by-mohli-prepustit-takmer-dvetisic-vaeznov/

[6] Recidivistov vo výkone trestu odňatia slobody evidujeme k 01.02.2019 celkovo 5639. Odpoveď na otázku, či pri ukladaní alternatívnych trestov evidujeme nižší počet recidivistov poskytol Inštitút pro kriminologii a sociální prevenci v Prahe.

Inštitút pro kriminologii a sociální prevenci v Prahe v rokoch 2012 až 2016 realizoval zaujímavý výskum, v ktorom si zobral na mušku alternatívne tresty. Štúdia sa zamerala na uplatňovanie niektorých nových ustanovení Českého trestného zákonníka. Časť z nej sa sústredila najmä na recidívu a jej výskyt pri ukladaní alternatívnych trestov. Porovnávala recidívu páchateľov, ktorí dostali nepodmienečný trest odňatia slobody, s tými, ktorým bol uložený alternatívny trest. Za taký sa považoval trest domáceho väzenia, trest povinnej práce a podmienečný výkon trestu s probačným dohľadom. Výskum sa uskutočnil na vzorke viac ako štyritisíc respondentov. „Celkové výsledky o miere recidívy pri ukladaní alternatívnych trestov teda nie sú výrazne pozitívne. Ak by sme vychádzali z daného výskumu, dospeli by sme k záveru, že druh trestu nemá zásadný vplyv na recidívu", uvádza Strémy. (STRÉMY, T. *Zločin a trest na slovenskú nôtu*. in HN FOCUS, 2019)

Analýza súčasného stavu riešenia problematiky alternatívnych trestov a ich možné dôvody neukladania

Minister spravodlivosti SR Gábor Gál sa od svojho nástupu do funkcie snaží zvýšiť využívanie alternatívnych trestov a tým aj Elektronického systému monitorovania osôb (ESMO), ktorý zakúpila SR pred niekoľkými rokmi.[7]

Ak by sme sa chceli zaoberať možnými dôvodmi neuloženia alternatívnych trestov, dôvodov môžeme deklarovať viacero. Jednou z možností častého neukladania alternatívnych trestov sú aj určité „deficity" právnej úpravy. Napríklad vyplývajúc z relácie z Prvej ruky podľa vyjadrenia Strémyho (2018)[8] sú alternatívne tresty malo využívané, najmä trest povinnej práce. Nemyslí si, že hlavným dôvodom neudeľovania alternatívnych trestov sú konzervatívni sudcovia, ktorí nechcú ukladať alternatívne tresty, aj keď uvádza, že možno časť sudcov je trochu konzervatívnejšia k ukladaniu alternatívnych trestov. Skôr si myslí, že súčasný Trestný zákon je natoľko prísny, že neumožňuje legislatívne de lege lata, ukladať sudcom trest domáceho väzenia alebo trest povinnej práce. Napríklad trest domáceho väzenia, sa dá ukladať len pri prečinoch. Už viaceré trestné činy skutkových podstát sú buď v odseku jedna zločinom, čo znamená, že sudcovia ani nemajú možnosť uložiť trest domáceho väzenia alebo trest povinnej práce pri odsekoch jedna, teda pri základnom naplnení skutkovej podstaty trestného činu. Myslí si, že nevyužívanie alternatívnych trestov v klasickom ponímaní trest domáceho väzenia, trest povinnej práce je podľa jeho názoru veľkou chybou pre Slovenskú republiku, nakoľko sa prichádza o značné finančné prostriedky, ktoré by mohli byť v štátnom rozpočte.

Ivan[9] (2018) v tejto relácií hovorí, že väzenstvu by určite pomohli alternatívne tresty, ale aj celkovej situácií riešenia trestnej činnosti spoločnosti by pomohli, pretože len ako príklad uvediem v zmysle Trestného zákona využívanie inštitútu premena zvyšku trestu na trest domáceho väzenia sme minulý rok podávali 25 návrhov, súdy ich posúdili ako pozitívne v desiatich prípadoch, ale čo je zaujímavejšie, je to, že v zmysle tohto platného zákona formálne, keď sme robili previerku v rámci väzenskej populácie, ktorú máme u nás vo výkone trestu až 981 odsúdených spĺňalo podmienku na prípadne uloženie premeny zvyšku trestu. Zákon ukladá možnosť riaditeľovi väznice, aby navrhol na takúto premenu zvyšku trestu, teda súdu rozhodnutie, problém je v tom, že tie podmienky sú tak stanovené, že možno v kontexte, zjednodušene povedané v konkurencií s iným inštitútom možno aj s podmieneným prepustením a podobne, odsúdení nesúhlasia s návrhom na premenu zvyšku trestu, lebo to nie je pre nich výhodné. Oni niekedy radšej, ako sa hovorí vykonajú ešte nejaký zostatok trestu do dvoch rokov podmienečne alebo využijú možnosť podmienečného prepustenia, proste ten náramok a všetky podmienky, ktoré sú súhlas rodiny... a do určitej miery aj z iných dôvodov je to pre neho nevýhodné. Je to problém z hľadiska realizácie, resp. uplatňovania tohto inštitútu.

Štatistické ročenky a údaje z nej vyplývajúce potvrdzujú samotný fakt, že alternatívne tresty nie sú využívané v dostatočnej miere. Prijatím zákonov, zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon a zákona č. 301/2005 Trestný poriadok, ktoré nadobudli účinnosť 01.01.2006 sa nepodarilo hneď docieliť to, čo bolo očakávané a to presadzovanie alternatívnych trestov vo „väčšej miere". Inkorporovanie trestu domáceho väzenia do Trestného zákona nespôsobilo eliminovanie ukladania nepodmienečného trestu odňatia slobody. Sudcovia si „neosvojili" tento trest v dostatočnej miere, tak ako bolo očakávané. Žiaľ, preferovanie retributívnej justície „pretrváva" dodnes. Hlavným deficitom nevyužívania alternatívnych trestov konkrétne trestu domáceho väzenia, bol viac krát deklarovaný chýbajúci elektronický monitoring, teda kontrola technickými prostriedkami. Aj keď zákonná právna úprava (ešte pred prijatím zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami) umožňovala ukladanie tohto trestu aj v súvislosti s kontrolou

[7] Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2018. *Gábor Gál: Polrok vo funkcii ministra spravodlivosti* [online]. [cit. 10. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.justice.gov.sk/Lists/Aktuality/DispForm.aspx?ID=2402

[8] Slovenský rozhlas, relácia *Z prvej ruky*, odvysielaná dňa 17.04.2018

[9] plk. Ing. Milan Ivan – generálny riaditeľ Zboru väzenskej a justičnej stráže

technickými prostriedkami[10], nebolo možné túto kontrolu realizovať v praxi. Z uvedeného dôvodu za určitý progres modernizácie trestnej politiky považujeme prijatie zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, ktorý umožňuje monitorovanie odsúdeného v praxi. Elektronický systém monitorovania osôb je od roku 2016 v ostrej prevádzke.

Zo záverečnej správy Najvyššieho kontrolného úradu (2017) vyplýva, že ***zavedením elektronického monitoringu osôb do praxe neboli dosiahnuté stanovené zámery a prínosy*** a to – zvýšiť intenzitu ukladania alternatívnych trestov, vyriešiť kapacitný problém väzenstva a dosiahnuť tým úsporu verejných financií. Využitie elektronického monitoringu je minimálne. Záverečná správa bola spracovaná v roku 2017, t. j. v „ostrej" prevádzke bol tento systém jeden rok. Hlavným dôvodom realizácie projektu ESMO bol záväzok Ministerstva spravodlivosti, uvedený v Programovom vyhlásení vlády SR 2012-2016, podľa ktorého sa mal rezort zamerať na možnosti ukladania alternatívnych trestov.

Dôvody nevyužívania alternatívnych trestov, ktoré uvádza *Najvyšší kontrolný úrad* v záverečnej správe sú:
- viaceré legislatívne podmienky na reálne využívanie monitoringu nadobudli účinnosť, resp. boli prijímané v priebehu roku 2016, teda v čase, keď už bol projekt v prevádzke,
- školenia pre sudcov, prokurátorov, probačných a mediačných úradníkov prebiehali počas roka 2016,
- väčšia administratívna zaťaženosť v súvislosti s udeľovaním alternatívnych trestov.

Nezávislosť súdneho stavu neumožňuje prijímať direktívne postupy, aké by mohli tento stav zvrátiť. MS SR musí využiť všetky možnosti, ktorými disponuje, na zvýšenie intenzity využívania alternatívnych trestov. Ak sa nebude stav v počte udeľovaní alternatívnych trestov výrazným spôsobom zvyšovať, bude aj tento projekt patriť k projektom, ktoré predstavujú neefektívne vynakladanie verejných zdrojov.[11]

Vyplývajúc zo štatistických ročeniek[12] môžeme konštatovať, že najčastejšie ukladaným trestom je *podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody*. „Druhým" v poradí najčastejšie ukladaným trestom je *nepodmienečný trest odňatia slobody*. Alternatívne tresty, t. j. trest domáceho väzenia, peňažný trest a trest povinnej práce sú odsúdeným ukladané *v minimálnej miere*. V rámci rozhodovacej činnosti sudcov má najväčšie zastúpenie medzi alternatívnymi trestami *peňažný trest a trest povinnej práce*. Najmenšie zastúpenie medzi trestami má *trest domáceho väzenia*.

K ďalším dôvodom neukladania alternatívnych trestov patrí akýsi úzus, presvedčenie zo strany sudcov, že uloženie alternatívneho trestu nie je pre odsúdeného dostatočne „výchovné". Podľa vyjadrení niektorých sudcov v prípade uloženia niektorých alternatívnych trestov ide o „zbytočnú byrokraciu" pre probačných a mediačných úradníkov.

Možným dôvodom neukladania alternatívnych trestov je aj „*čas*". Napríklad v prípade, ak by sudca chcel trestný rozkazom uložiť obvinenému trest povinnej práce alebo trest domáceho väzenia, v zmysle § 353 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (ďalej len Trestný poriadok): ***Trest povinnej práce*** možno trestným rozkazom uložiť ***iba po predchádzajúcom vyžiadaní si správy od probačného a mediačného úradníka*** o možnostiach uloženia a riadneho výkonu tohto trestu a stanoviska obvineného k uloženiu tohto trestu; Podľa § 353 ods. 4: ***Trest domáceho väzenia*** možno trestným rozkazom uložiť ***iba po predchádzajúcom vyžiadaní si správy od probačného a mediačného úradníka*** o možnostiach uloženia a riadneho výkonu tohto trestu vrátane stanoviska obvineného k uloženiu tohto trestu a preskúmania podmienok kontroly výkonu tohto trestu technickými prostriedkami. Ako vyplýva ex lege v oboch prípadoch je rozhodnutie sudcu „závislé"

[10] Ex lege vyplýva, podľa zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v čase nadobudnutia účinnosti 01.01.2006 obsahoval § 53 alinea 2 nasledujúce znenie: Odsúdený po dobu výkonu trestu domáceho väzenia je povinný v čase, ktorý určí súd, zdržiavať sa vo svojom obydlí vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov, viesť riadny život a **podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, ak je táto kontrola nariadená**.

[11] NAJVYŠŠÍ KONTROLNÝ ÚRAD, 2017. *Záverečná správa, Kontrola implementácie a využívania Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb* [online]. [cit. 20. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.nku.gov.sk/documents/10157/265201/96037-145052-57.pdf

[12] Vyplývajúc zo Štatistických ročeniek Ministerstva spravodlivosti za časový horizont od roku 2004 do roku 2016.

od správy, ktorú vypracuje probačný a mediačný úradník. Nakoľko probačný a mediačný úradník uskutočňuje inštitút predbežného šetrenia popri plnení iných pracovných povinností, nie je možné uskutočniť inštitút predbežného šetrenia často krát ihneď. Z uvedeného dôvodu sudca musí „čakať" na správu. Probačných a mediačných úradníkov nie je dostatok, uvádzajú niektorí autori. Často krát sú pracovne vyťažení. Napríklad pri rozhodovaní o treste odňatia slobody inštitút predbežného šetrenia nie je.

Predseda Okresného súdu III. v Bratislave Dávid Lindtner[13] upozorňuje, že sudcovia riešia zhruba 320 trestných vecí. Aplikácia elektronických náramkov je však časovo náročná, čo je podľa neho jeden z dôvodom, prečo sudcovia uprednostnia iné zákonné možnosti. „*Príde mi nejaká vec a musím uložiť nepodmienečný trest. Mohol by som dať aj trest domáceho väzenia, no kým sa urobí šetrenie, chvíľu to trvá. A potom sa mi práca kopí. No keď si naštudujem spis, tak za hodinu vyhodím trestný rozkaz*," vysvetľuje. Lindtner však zároveň uvádza, že v prípade, ak by bol ESMO efektívny, malo by to pozitívne ekonomické dôsledky. „*Cez víkend nemáme služby probačných mediačných úradníkov. Ak mi príde návrh na väzbu v piatok a na rozhodnutie mám 48 hodín, teda musím rozhodnúť do nedele, aj keby som chcel udeliť náramok, nemám ako, keďže úradník nemá službu*". Problémom je aj pracovný týždeň, keďže probační úradníci majú svoje povinnosti. „*Môže sa stať, že keď potrebujem inštitút predbežného šetrenia, úradník má naplánovaných päť či šesť klientov. Ja však potrebujem všetky zákonné náležitosti do 48 hodín. Čo urobí - zbalí všetky veci a poruší všetky termíny*?" pýta sa Lindtner.

Okresný súd I. v Bratislave považuje za problém aj *obmedzený okruh trestných činov, pri ktorých sú náramky tou najlepšou voľbou*. Pre odsúdeného je nezriedka lepšie udeliť peňažný trest alebo podmienku, ktoré zasahujú dotyčnému do života menej ako domáce väzenie. „*Pre sudcu nemá reálny význam zaoberať sa alternatívnym trestom, ak si je vedomý, že pri uložení iného druhu trestu vybaví viac agendy, a to dokonca niekoľkonásobne*," argumentuje tlačové oddelenia Okresného súdu I. v Bratislave. Okresný súd I. by napríklad prijal rozšírenie trestných činov, aby osoba, ktorá spáchala ekonomickú trestnú činnosť, nebola „živená" štátom, ale aby v rámci trestu domáceho väzenia bola ekonomicky aktívna a musela sa starať sama o seba.[14]

K vyššie uvedeným vyjadreniam by sme radi poukázali aj na vyjadrenie sudcu s ktorým sme mali osobné stretnutie. Na základe osobného stretnutia s týmto sudcom môžeme uviesť, že s dôvodmi, ktoré sú vyššie deklarované ako dôvody neukladania alternatívnych trestov sa stotožňuje, *súhlasí s ich vyjadreniami*. Pri podnetnej diskusii so sudcom o alternatívnych trestoch, aké sú ďalšie dôvody neukladania alternatívnych trestov uvádza nasledovné. Sudcovia podliehajú štatistickým hodnoteniam a následným *vykazovaním štatistickej činnosti*. V prípade, ak chce trestný sudca uložiť alternatívny trest, určite si to rozmyslí. Pýtate sa prečo? Jedným z dôvodov je samotná premena alternatívne trestu na trest odňatia slobody. Sudca si teda poriadne rozmyslí, či odsúdenému uloží nepodmienečný trest odňatia slobody alebo alternatívny trest, nakoľko v prípade nevykonania napríklad peňažného trestu nastáva *premena* na nepodmienečný trest odňatia slobody. Ak ide o obvineného, kde je predikcia „nesplnenia" podmienok v rámci toho konkrétneho alternatívneho trestu, napr. nezaplatenie peňažného trestu, nie je dôvod, aby bol alternatívny trest uložený obvinenému. Ex lege vyplýva § 57 ods. 1 : *Peňažný trest neuloží, ak je zrejmé, že ho odsúdený nebude schopný zaplatiť.* Sudca uvádza, že odkedy sa otvorili hranice, stáva sa, že odsúdených je aj problém „zohnať". Aplikačný problém je spojený so štatistickým vykazovaním činnosti sudcu, tak ako sme uviedli vyššie. Napríklad vzniká situácia, že odsúdený tento trest (peňažný trest) nezaplatí, neuhradí požadovanú peňažnú čiastku. Následne „nastáva" premena alternatívneho trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody. V zmysle § 57 alinea 3: *Ak súd ukladá peňažný trest, ustanoví pre prípad, že by výkon peňažného trestu mohol byť úmyselne zmarený, náhradný trest odňatia slobody až na päť*

[13] HOPKOVÁ, D. 2019. *Sudcom chýbajú úradníci, väzenské náramky za milióny ležia v skladoch* [online]. [cit. 25. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.aktuality.sk/clanok/660144/naramky-pre-vaeznov-prachniveju-v-skladoch-a-sudcom-chybaju-uradnici-aby-naramky-pridelili/

[14] HOPKOVÁ, D. 2019. *Sudcom chýbajú úradníci, väzenské náramky za milióny ležia v skladoch* [online]. [cit. 25. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.aktuality.sk/clanok/660144/naramky-pre-vaeznov-prachniveju-v-skladoch-a-sudcom-chybaju-uradnici-aby-naramky-pridelili/

rokov. Vzniká akoby „ďalšia práca“ pre sudcu, kedy sa alternatívny trest premení na trest odňatia slobody. Samotná premena tohto trestu sa už štatisticky „*nevykazuje*“ ako činnosť sudcu. To znamená, že sudca urobí premenu trestu, ktorá sa štatisticky „nevykáže“, čo potom spôsobuje situáciu, že sa na trestného sudcu hľadí, akoby nič v danej veci neurobil, ale v skutočnosti premenil alternatívny trest na trest odňatia slobody. V komparácii s inými sudcami má potom nižší počet vykázanej činnosti v zmysle štatistiky, čo môže determinovať ďalšie „nepríjemnosti pre sudcu“. Toto vytvára negatívnu percepciu. Vykazovanie, teda nevykazovanie činnosti premeny alternatívneho trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody je sudcami vnímaná negatívne. Aj toto môže byť jedným z dôvodov neudeľovania alternatívnych trestov. ***Myslíme si, že určitá modifikácia vykazovania štatistickej činnosti sudcami by mohla determinovať častejšie ukladanie alternatívnych trestov.*** Ďalším z možných dôvodov neuloženia alternatívnych trestov je napríklad povinnosť rozhodnúť sudcu do 48 hodín, tak ako bolo uvedené sudcom Lindtnerom vyššie. Na základe uvedeného tvrdenia by sme radi poukázali na právnu úpravu. Podľa § 87 ods. 2 Trestného poriadku: Sudca pre prípravné konanie ***je povinný do 48 hodín a pri obzvlášť závažných zločinoch do 72 hodín od prevzatia zadržanej osoby*** podľa odseku 1 a doručenia návrhu prokurátora na vzatie do väzby túto osobu vypočuť a rozhodnúť o jej vzatí do väzby alebo ju prepustiť na slobodu, ak rozhodne uznesením o nevzatí do väzby podľa § 72 ods. 3, inak ju príkazom, ktorý musí byť písomný a primerane odôvodnený, prepustí na slobodu.

Nakoľko probačná a mediačná služba cez víkend „nefunguje“, sudca nemá reálnu možnosť cez víkend udeliť alternatívny trest. To znamená, že cez víkend „od stola“ môže uložiť z alternatívnych trestov ***len peňažný trest***, ako nám uviedol sudca. Ďalšími možnými dôvodmi neudeľovania alternatívnych trestov je aj potreba „splnenia“ určitých podmienok na strane obvineného. Napríklad pri treste domáceho väzenia, probačný a mediačný úradník v rámci šetrenia je povinný zistiť, či sú splnené všetky materiálno-technické podmienky uloženia tohto trestu. Napríklad v zmysle vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 178/2015 Z. z. o materiálno- technických podmienkach použitia technických prostriedkov je z jednou z materiálno-technickou podmienkou z dikcie zákona vyplýva § 4 písm. c) *dostupnosť signálu, ktorého zdrojom je globálny satelitný navigačný systém*. A tu vzniká ďalší problém s ukladaním trestu domáceho väzenia. V rámci Banskobystrického kraja za rok 2018[15] bol trest domáceho väzenia uložený len v **10** prípadoch. Inštitút predbežného šetrenia k trestu domáceho väzenia pritom evidujú v **16** prípadoch. Z uvedeného je možné konštatovať, že šesť „možných“ trestov domáceho väzenia nebolo možné uložiť z dôvodu nesplnenia materiálno-technických podmienok.

Jedným z dôvodov, prečo nie je možné uložiť trest domáceho väzenia v pôsobnosti Okresného súdu Žiaru nad Hronom niektorým obvineným je samotná skutočnosť, že v určitých častiach nie je dostupnosť signálu. Preto nie je možné týmto obvineným uložiť trest domáceho väzenia. Podľa nášho názoru takýto problém s nedostupnosťou signálu by sme mohli detekovať aj v iných častiach Slovenskej republiky. Ďalšou zaujímavosťou napríklad v rámci Banskobystrického kraja je, že ***trest zákazu účasti na verejných podujatiach*** ešte nebol uložený vôbec.

V rámci riešenia problematiky alternatívnych trestov z pohľadu sudcov sa venuje aj Šimunová[16], ktorá vo svojom príspevku poukazuje na vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov. Dotazníkového prieskumu sa zúčastnilo 30 sudcov. Aj keď ide o pomerne nízky počet sudcov z celkového počtu trestných sudcov na Okresných súdoch na území Slovenskej republiky, aj napriek tejto skutočnosti by sme radi poukázali na zistené poznatky vyplývajúce z príspevku. Z dotazníka nás zaujala otázka: *Aká je spokojnosť so systémom alternatívnych trestov v Trestnom zákone?* ***Až 60% sudcov považuje aktuálny systém alternatívnych trestov za dostatočný.*** Vyplývajúc z uvedených odpovedí, za najväčšie nedostatky sudcovia uviedli:

[15] Údaje získané z oddelenia probácie a mediácie Krajského súdu v Banskej Bystrici. Dôvodom poukázania na tento kraj je osobné stretnutie so sudcom zo Žiaru nad Hronom. Okresný súd v Žiari nad Hronom spadá do pôsobnosti Krajského súdu v Banskej Bystrici.

[16] ŠIMUNOVÁ, L. *Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi I. – vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov*, In Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi, s. 229

- systém je dostatočný, ale tresty sú príliš všeobecné, neadresné, každý páchateľ je iný, každý z nich má svoje silné a slabé stránky. Tam sa to v rámci ukladania nerieši,
- systém je dostatočný, problém je s vykonateľnosťou týchto trestov,
- systém je dostatočný, neaplikuje sa v takej miere, ako by sa mohol.

Pri otázke ohľadom frekvencie rozhodovania sudcov o uložení alternatívnych trestov, vyplýva, že ***viac ako polovica respondentov ukladá alternatívne tresty pravidelne alebo často***. Až 83% sudcov ukladá tieto tresty aspoň v obmedzenej miere, ale je aj skupina ***17% sudcov, ktorí tieto tresty absolútne ignorujú a neukladajú.***[17]

Aplikačné problémy v rámci ukladania trestu povinnej práce môžu byť spojené aj so samotnými poskytovateľmi práce v zmysle zákona č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o výkone trestu povinnej práce). Na základe rozhovoru so sudcom sa dozvedáme, že niektorí odsúdení nemajú pracovné návyky. Toto je jeden z aplikačných problémov ukladania trestu povinnej práce. V praxi to znamená, že niektorí poskytovatelia práce nemajú záujem o odsúdených, ktorí nemajú základné pracovné návyky. Nie je v záujme poskytovateľov práce učiť odsúdených pracovným návykom. Zákon o výkone trestu povinnej práce § 2 ods. 1 obsahuje taxatívny výpočet osôb, ktoré je možné považovať za poskytovateľov práce.

V relácii TA3[18] Strémy uvádza k problematike alternatívnych trestov, že trestné sadzby v rámci trestných kódexov sú na území Slovenskej republiky vysoké. Poukazuje na príklad z praxe, kde spomína študenta jednej univerzity, ktorý predával marihuanu štyrom osobám. Dopĺňa pre objasnenie, že stačí aj „trom" osobám po 10 EUR. Tento študent dostal trest *v rozsahu 10 až 15 rokov*. Uvádza, že je jedno v „akej cene" sa pohybuje množstvo marihuany, nakoľko podľa § 172 ods. 2 Trestného zákona - Odňatím slobody **na desať rokov až pätnásť rokov** sa páchateľ potrestá,... Poukazuje týmto príkladom z praxe na vysoké trestné sadzby, ktoré sú v rámci trestných kódexov. Konštatuje, že pri niektorých trestných činoch sú trestné sadzby u nás oveľa vyššie, ako v iných krajinách. K prípadu z praxe ďalej uvádza, že ešte nevie, ako „dopadne" uvedený študent. Týmto len chcel demonštrovať na konkrétnom príklade vysoké trestné sadzby. Podľa Strémyho by niektoré skutkové podstaty trestných činov v Trestnom zákone nemuseli byť *upravené*, nakoľko trestné právo je ako *ultima ratio*. Ďalej konštatuje, že napríklad v porovnaní s Rakúskom, Nemeckom radšej posielame odsúdených do ústavov na výkon trestu odňatia slobody- ***index na 100 000 obyvateľov je oveľa nižší, ako v Slovenskej republike***. Na 100-tisíc obyvateľov má Slovenská republika takmer 2 až 2,5-násobne viac osôb (bez ohľadu na štátnu príslušnosť) vo výkone väzby a vo výkone trestu odňatia slobody, ako je to v krajinách západnej Európy (Nemecko, Rakúsko, Francúzsko atď.). „***Aj na základe tejto skutočnosti som toho názoru, že Slovensko si dosiaľ prvky restoratívnej justície, ako aj niektorých alternatívnych trestov, napríklad trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce, peňažného trestu, neosvojilo***," reagoval Tomáš Strémy, profesor trestného práva na Univerzite Komenského v Bratislave a člen komisie na zmenu zákona, ktorá sa podieľala na zefektívnení elektronického systému monitorovania osôb.[19]

Na názor probačných a mediačných úradníkov[20] na problematiku alternatívnych trestov by sme marginálne taktiež poukázali. Nakoľko sú imanentnou súčasťou ukladania niektorých alternatívnych trestov, je potrebné aj probačným a mediačným úradníkom venovať náležitú pozornosť. Poznatky vychádzajú z priamo riadeného rozhovoru s probačnými a mediačnými úradníkmi, ktorý uskutočnili Vráblová a Jalč. Výskumný súbor tvorilo 20 probačných a mediačných úradníkov, ktorí sa zapojili do dotazníkového prieskumu. Vyplývajúc z dotazníkového prieskumu môžeme konštatovať, že viac ako „polovica" opýtaných probačných a mediačných úradníkov (12

[17] ŠIMUNOVÁ, L. *Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi I. – vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov*, In Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi, 2015. s. 235

[18] BIELIK,P. relácia *Téma dňa*, In TA3, odvysielané dňa 28.01.2019

[19] MARTIŠ, M. 2019. *Viac ako dvesto väzňov môže dostať náramok* [online]. [cit. 25. februára 2019]. Dostupné na internete: https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/498821-viac-ako-dvesto-vaznov-moze-dostat-naramok/

[20] VRÁBLOVÁ, M., JALČ, A. *Priamo riadený rozhovor s probačnými a mediačnými úradníkmi.* In Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov, s. 255

osôb, t.j. 60%) považujú *resocializáciu páchateľa výkonom alternatívneho trestu za dostatočnú*. Zaujímavým zistením je aj fakt, že 85% t.j. 17 probačných a mediačných úradníkov, sa zjednotili na kladnej odpovedi, že *rozšírením alternatívnych trestov sa poradilo posilniť zásadu, podľa ktorej je nepodmienečný trest odňatia slobody ultima ratio uplatňujúci sa len vtedy, keď iné (menej závažné) prostriedky boja proti zločinnosti zlyhali*. Pri otázke, či je podľa názoru probačných a mediačných úradníkov ukladanie alternatívnych trestov v praxi dostatočne aplikované, má viac ako polovica negatívnu mienku. ***Takmer ¾ opýtaných (14 PMú, t. j 70%) je toho názoru, že v aplikačnej praxi existujú viaceré prekážky neumožňujúce efektívne využívanie alternatívnych trestov.***[21] Zaujímavé sú podľa nášho názoru uvádzané dôvody, ktoré považujú probační a mediační úradníci za dôvody neumožňujúce efektívneho využívania alternatívnych trestov:

- pretrvávajúce nestotožnenie sa s filozofiou alternatívnych trestov, ako aj odklonov v trestnom konaní zo strany sudcov a prokurátorov,
- sudcovia nie sú naplno stotožnení s ukladaním týchto trestov,
- počas víkendov je inštitút predbežného šetrenia nevykonateľný, pretože probačný a mediačný úradníci nie sú k dispozícii,
- rigidnosť súdov.

Eliminácia nákladov na odsúdeného je ďalší dôvod, prečo je „výhodnejšie" uložiť alternatívny trest ako nepodmienečný trest odňatia slobody pri páchateľoch menej závažnej trestnej činnosti. Ročné náklady na odsúdeného vo väzení sú približne 15 tisíc eur ročne, naproti tomu náklady na odsúdeného pri treste domáceho väzenia sú približne 500 eur ročne.[22] Je potrebné si uvedomiť, že náklady na odsúdeného v sume približne 15 tisíc eur ročne obsahujú náklady aj na fungovanie väzenstva a väzenskej správy vrátane objektov, stravovania, tepla, údržby budov, aj mzdové a osobné výdavky, skrátka všetko čo súvisí s fungovaním väzenstva na jedného odsúdeného.

V súvislosti s uvedeným by sme uviedli vyjadrenie riaditeľa odboru probácie, mediácie a prevencie kriminality ministerstva spravodlivosti Samuela Burského, ktorý uvádza, že za prevádzku systému ESMO sa platí a na nákladoch sa musia podieľať aj monitorované osoby. Sadzba je 1,5 eura na deň, mesačný náklad je 45 eur. Práve mesačný náklad je pritom podľa Burského pri iných stíhaných osobách často prekážkou, aby boli do monitoringu zaradené. Sumu totiž nedokážu uhradiť.[23] Môžeme teda konštatovať, že v komparácii s osobami, ktoré sú vo výkone trestu odňatia slobody sú náklady na odsúdených napríklad na trest domáceho väzenia podstatne nižšie.

Nevyužívanie elektronických náramkov kritizujú viacerí. Hoci elektronické náramky považuje Lucia Žitňanská za moderný a dobrý spôsob, malo sa podľa nej začať v malom a následne systém rozširovať. *Bola tam štúdia, ktorá vychádzala z nerealistických a nadsadených očakávaní. Bolo zbytočné urobiť na začiatku taký veľký nákup*.[24]

V rámci analýzy súčasného stavu je nevyhnutné uviesť, že v dôsledku presadzovania iniciatívy ministra spravodlivosti sa chystajú školenia pre sudcov. Uvádza sa, že krajiny, ktoré majú elektronický monitoring potvrdzujú fakt, že ***alternatívne tresty mali pozitívny vplyv na spoločnosť***.

Izrael je jedným zo štátov, ktorý efektívne využíva elektronický systém monitorovania osôb. Zariadenia, ktoré má na monitoring Slovenská republika k dispozícii, sú dodávané z Izraela, kde ESMO začalo ako pilotný projekt už v roku 2005 (aktuálne patrí do pôsobnosti rezortu verejnej

[21]VRÁBLOVÁ, M., JALČ, A. *Priamo riadený rozhovor s probačnými a mediačnými úradníkmi*. In Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov, s. 256

[22] Nové znenie trestného zákona: Podmienečne by mohli prepustiť takmer dvetisíc väzňov [online]. [cit. 10. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.cas.sk/clanok/789764/nove-znenie-trestneho-zakona-podmienecne-by-mohli-prepustit-takmer-dvetisic-vaeznov/

[23]*Najznámejším nositeľom náramku je Rusko* [online]. [cit. 25. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.topky.sk/cl/10/1721483/Gal-zriadil-specialnu-skupinu--monitorovanie-osob-sa-rozsiri--Najznamejsim-nositelom-naramku-je-Rusko

[24] HOPKOVÁ, D. 2019. *Sudcom chýbajú úradníci, väzenské náramky za milióny ležia v skladoch* [online]. [cit. 25. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.aktuality.sk/clanok/660144/naramky-pre-vaeznov-prachniveju-v-skladoch-a-sudcom-chybaju-uradnici-aby-naramky-pridelili/

bezpečnosti Izraela). Gábor Gál: „Máme za to, že využívanie elektronických náramkov je efektívnym nástrojom, ktorý na páchateľov pôsobí výchovne a zvyšuje mieru ich úspešnej reintegrácie do spoločnosti. Slovensko sa preto chce vydať cestou efektívnejšieho využívania elektronického monitoringu s tzv. sociálnym rozmerom, pretože odobratie páchateľov z ich dlhoročného prostredia, v ktorom žijú, môže mať negatívny vplyv na ich opätovné začlenenie sa do spoločnosti po ukončení výkonu trestu.“[25]

Aplikačná prax

Za dôležité považujeme vzhľadom na tému spracovaného príspevku spracovať aspoň marginálne aplikačnú prax. Našim cieľom nie je poukázať na celkovú aplikačnú prax v ukladaní alternatívnych trestov odsúdeným, ale skôr naopak poukázať na nami vybrané rozhodnutia.

Rozhodli sme sa analyzovať rozhodovaciu činnosť sudcov za časové obdobie *01.01.2019 do 31.01.2019* na vybraných súdoch a to na: Okresnom súdu Bratislava II., Okresnom súde Bratislava III., Okresnom súde Bratislava IV. a nakoniec aj na Okresnom súde Bratislava V. Zamerali sme sa len na trest domáceho väzenia a trest povinnej práce. Ostatné alternatívne tresty boli pre nás irelevantné. V rámci povahy rozhodnutia sme „vyfiltrovali“ len prvostupňové rozhodnutia nenapadnuté opravnými prostriedkami.

Pri analýze rozhodnutí[26] sme zistili, že za sledované obdobie bolo celkovo „vydaných“ 170 rozhodnutí. Môžeme konštatovať, že za sledované obdobie nebol ani na jednom z vybraných súdov uložený trest domáceho väzenia a ani trest povinnej práce. Sme si vedomí, že nami určený časový horizont nie je veľmi „rozsiahly“, taktiež sme v rámci poznania analyzovali rozhodnutia konkrétnych súdov, ale naša predikcia bola, že nakoľko ide o Okresné súdy v hlavnom meste, že budú za sledované obdobie aspoň v minimálnej miere ukladané, t.j. aspoň jedno - dve rozhodnutia vydané súdmi o treste domáceho väzenia alebo o treste povinnej práce. Taktiež dôvodom stanovenia kratšieho časového horizontu, ktorí sme skúmali je aj samotný fakt, že autorka chcela poukázať na aktuálnu aplikačnú prax v kontexte na alternatívne tresty.

Pri analýze týchto dokumentov sme sa „natrafili“ aj na iné rozhodnutia, t.j. skúmali sme neskôr aj rozhodnutia mimo uvedených „filtrov“, ktoré sme definovali vyššie. Dôvodom výberu týchto konkrétnych dvoch rozhodnutí je skutočnosť, že z jedného rozhodnutia „vidieť“ naklonenosť sudcu k alternatívnym trestom, naopak v druhom rozhodnutí, nestotožnenie sa s ukladaním alternatívnych trestov, aj keď môžeme konštatovať, že ide o obdobné skutkové okolnosti spáchania činu. Pri analýze trestného rozkazu vydaného Okresným súdom Bratislava I. môžeme konštatovať, že v konkrétnom prípade sudca nebol naklonený uloženiu alternatívneho trestu odsúdenému. Naopak trestný rozkaz Okresného súdu Galanta preukazuje, že v danom prípade bol sudca naklonený uloženiu alternatívneho tresty. Čo znamená, že niektorí sudcovia presadzujú prvky restoratívnej justície v praxi.

Pre lepšie pochopenie by sme radi poukázali najprv na trestný rozkaz Okresného súdu Galanta, sp. zn. 0T/26/2019. Rozhodnutie bolo vydané v tomto kalendárnom roku, t. j. v roku 2019. Vychádzajúc z rozhodnutia, obvineným bol muž, ktorý bol uznaný vinným, že dňa 27.01.2019 v obchodnom dome odcudzil 4 balenia kávy. Následne s týmto tovarom prešiel bez zaplatenia cez pokladničnú zónu, kde bol pristihnutý zamestnancom SBS. Uvedeným konaním spôsobil spoločnosti škodu v celkovej výške **47,96 EUR**. Dňa 16.11.2018 rozhodnutím Obvodného oddelenia Policajného zboru Sereď mu bola uložená pokuta vo výške 30 EUR, a to blokom na pokutu nezaplatenú na mieste, ktorá nadobudla právoplatnosť dňa 16.11.2018 za priestupok proti majetku. Teda prisvojil si cudziu vec tým, že sa jej zmocnil a bol za obdobný čin v predchádzajúcich 12 mesiacoch postihnutý, čím spáchal prečin krádeže podľa § 212 ods. 2 písm. f) Trestného zákona. Za to sa odsudzuje podľa § 212

[25] Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Gábor Gál na bilaterálnych rokovaniach v Izraeli. [online]. [cit. 15. marca 2019]. Dostupné na internete: https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2480https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2480

[26] Zdrojom poznania boli rozhodnutia súdov, ktoré sú zverejňované na webovej stránke Ministerstva spravodlivosti: https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/zoznam/rozhodnutie

ods. 2 Trestného zákona s prihliadnutím na § 36 písm. l) Trestného zákona, §37 písm. m) Trestného zákona, § 38 ods. 2 Trestného zákona, § 54 Trestného zákona **na trest povinnej práce vo výmere 80 hodín.**

Tu si dovolíme vyjadriť názor, že oceňujeme snahu sudcu udeliť uvedenému páchateľovi trest povinnej práce, nakoľko si myslíme, že v nadväznosti na okolnosti spáchaného prípadu, je lepšie udeliť páchateľovi *alternatívny trest,* v konkrétnom prípade trest povinnej práce. Trest povinnej práce dáva odsúdenému určitú „druhú šancu", zároveň urobí aj určité zadosťučinenie pre spoločnosť. Myslíme si, že v tomto prípade by uloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody bolo veľmi neprimerané, následne udelenie podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody by nebolo podľa nášho názoru tak výchovné, ako trest povinnej práce.

Opačný postoj sudcu na alternatívne tresty nachádzame v trestnom rozkaze Okresného súdu Bratislava I., sp. zn. 0T/5/2019. Obvinená sa uznáva za vinnú, nakoľko dňa 15.01.2019 v predajni odcudzila v oddelení potravín 1 ks fľaše bieleho ovocného vína v hodnote **1,05 EUR.** Prešla bez zaplatenia a následne sa presunula k východu, kde bola zastavená pracovníkom SBS. Celkovú škodu spôsobila vo výške **1,05 EUR**. Neskôr bolo zistené, že obvinená sa dňa 30.05.2018 v inej predajni dopustila priestupku proti majetku, kde odcudzila tovar, za čo jej bola Pohotovostnou motorizovanou jednotkou, uložená bloková pokuta nezaplatená na mieste vo výške 30 EUR. Teda prisvojila si cudziu vec tým, že sa jej zmocnila a bola za obdobný čin v predchádzajúcich 12 mesiacoch postihnutá, čím spáchala trestný čin krádeže podľa § 212 ods. 2 písm. f) Trestného zákona. Za to sa odsudzuje podľa § 212 ods. 2 TZ s použitím § 36 písm. j), písm. l) TZ, § 38 ods. 2 TZ, § 38 ods. 3 TZ, k **trestu odňatia slobody vo výmere 4 dni.** Súd zaraďuje obvinenú na výkon trestu odňatia slobody do ústavu na výkon trestu s minimálnym stupňom stráženia.

Pri oboch prípadoch ide takmer o totožné skutky. V prvom prípade ide o rozhodnutie sudcu udeliť trestným rozkazom trest povinnej práce. Naopak, v druhom prípade, Okresný súd Bratislava I. udelil za odcudzenie 1 ks fľaše ovocného vína v hodnote **1,04 EUR** – ***trest odňatia slobody vo výmere 4 dni.*** V predchádzajúcom trestnom rozkaze, teda Okresný súd Galanta pri krádeži v sume **47,96 EUR**, odsúdil obvineného na ***trest povinnej práce.*** Z rozhodnutia Okresného súdu Bratislava I sme nemilo „prekvapení", nakoľko v poslednej dobe sa nielen minister spravodlivosti snaží o častejšie uloženie alternatívnych trestov. Trestné právo sa považuje za *ultima ratio,* preto treba k nemu aj tak pristupovať. Myslíme si, že pri krádeži 1 ks fľaše ovocného vína v sume 1,05 EUR, by bol pred odsúdenú „výchovnejší" napríklad trest povinnej práce, kedy by podľa nášho názoru bola odsúdená zároveň aj prospešná pre spoločnosť, ako pri nepodmienečný trest odňatia slobody vo výmere 4 dní.

Na ďalší možný dôvod neudeľovania alternatívnych trestov by sme radi poukázali na poznatok získaný z osobného stretnutia so sudcom. Pri osobnom stretnutí sme sudcu konfrontovali s vyššie uvedenými trestnými rozkazmi. Zisťovali sme názor sudcu na podľa názoru autorky neprimeraný trest odňatia slobody vzhľadom aj na spôsobenú škodu pre odsúdenú, ktorý vyplýva z trestného rozkazu Okresného súdu Bratislava I. Najprv sudca uviedol, že nie je možné sa úplne jednoznačne k danému prípadu vyjadriť, nakoľko nevieme celý skutkový stav a okolnosti spáchania trestného činu. Z rozhodnutia to nie je možné zistiť. Sudca uvádza, že má „pozitívne" skúsenosti aj s krátkodobými nepodmienečnými trestami odňatia slobody. Hlavne odsúdení za § 289 Trestného zákona, t. j. za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky. Uvádza, že odsúdení, ktorí strávili určitý čas v cele predbežného zadržania sa po tejto skúsenosti vyjadrovali ako o určitej „životnej lekcii", ktorá na nich pôsobila dostatočne výchovne a „odradzujúco" do budúcnosti. Preto si myslí, že odsúdení, ktorí sú aj krátkodobo odsúdení na nepodmienečný trest odňatia slobody môžu byť „prevychovaní", môže to na odsúdených pôsobiť „dostatočne" výchovne. Na druhej strane uvádza, že je taktiež rozdiel, či páchateľ „kradne" alkohol, alebo jedlo. Ináč by sa „pozeral" na páchateľa, ktorý „ukradne" jedlo, napríklad nemá dostatočné finančné prostriedky na zabezpečenie si obživy, ako napríklad na páchateľa, ktorý „ukradne" alkohol, príp. cigarety, ako to je v tomto konkrétnom prípade.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Autorka v príspevku chcela poukázať primárne na problematiku alternatívnych trestov z aspektu možných dôvodov neukladania týchto trestov sudcami. Problematika alternatívnych trestov je stále vysoko aktuálna, nakoľko ako vyplýva zo štatistických ukazovateľov, nie sú v praxi dostatočne využívané.

Myslíme si, že postupnými zmenami právnej úpravy a odstraňovaním možných deficitov, na ktoré sme aj v samotnom príspevku marginálne poukázali, sa celkovo môže determinovať častejšie uloženie alternatívnych trestov v praxi. Napríklad de lege ferenda zmena vykazovania štatistickej činnosti sudcov pri premene alternatívneho trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody, ako aj dostatočné vytvorenie podmienok pre ukladanie alternatívnych trestov.

Sme si vedomí, že sudcovia sú v rámci rozhodovacej činnosti „nezávislí“, t. j. nie je možné „donútiť“ sudcu, aby odsúdenému uložiť alternatívny trest. Podľa nášho názoru, v prípade, ak budú vytvorené dostatočné podmienky pre ukladanie alternatívnych trestov, nie je dôvod, aby sa sudcovia naďalej „uberali“ retributívnou justíciou. Dovoľujeme si vyjadriť nádej, že postupne zmenou právnej úpravy budú vytvorené také podmienky na ukladanie alternatívnych trestov, že pre sudcov bude „atraktívnejšie“ uloženie alternatívneho trestu pre odsúdeného ako krátkodobý nepodmienečný trest odňatia slobody.

Resumé (v anglickom jazyku)

The author wanted to point out primarily the issue of alternative punishments from the aspect of possible reasons for not imposing these punishments by judges. The issue of alternative punishments is still highly topical, as, as is clear from the statistical indicators, they are not sufficiently used in practice.

We think that the gradual changes in legislation and the removal of possible deficits, which we have also marginally pointed out in the contribution itself, can lead to more frequent imposition of alternative punishments in practice. For example, de lege ferenda change the reporting of statistical activity to judges in converting an alternative punishment to an unconditional imprisonment, as well as creating sufficient conditions for imposing alternative punishments.

We are aware that judges are "independent" in the decision-making process, t. j. it is not possible to "force" a judge to impose an alternative punishments on a convicted person. In our opinion, if sufficient conditions are imposed for the imposition of alternative sanctions, there is no reason for judges to continue to "direction" retributive justice. We would like to express our hope that the gradual change in legislation will create the conditions for imposing alternative punishment, that for judges the imposition of an alternative punishments on the convicted person as a short unconditional sentence of imprisonment will be more attractive.

Zoznam bibliografických odkazov:

BIELIK,P. relácia *Téma dňa*, In TA3, odvysielané dňa 28.01.2019

HEČKO, V. *Alternatívne tresty a ich účinky v aplikačnej praxi (z pohľadu odsúdených)*. In Justičná revue. roč. 69. č. 1.2017. ISSN: 1335-6461

HOPKOVÁ, D. 2019. *Sudcom chýbajú úradníci, väzenské náramky za milióny ležia v skladoch* [online]. [cit. 25. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.aktuality.sk/clanok/660144/naramky-pre-vaeznov-prachniveju-v-skladoch-a-sudcom-chybaju-uradnici-aby-naramky-pridelili/

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2018. *Gábor Gál: Polrok vo funkcii ministra spravodlivosti* [online]. [cit. 10. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.justice.gov.sk/Lists/Aktuality/DispForm.aspx?ID=2402

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Gábor Gál na bilaterálnych rokovaniach v Izraeli. [online]. [cit. 15. marca 2019]. Dostupné na internete: https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2480https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2480

NAJVYŠŠÍ KONTROLNÝ ÚRAD, 2017. *Záverečná správa, Kontrola implementácie a využívania Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb* [online]. [cit. 20. februára 2019]. Dostupné na internete: https://www.nku.gov.sk/documents/10157/265201/96037-145052-57.pdf

Slovenský rozhlas, relácia *Z prvej ruky*, odvysielaná dňa 17.04.2018

STRÉMY, T., KLÁTIK, J. *Alternatívne tresty*, 2018, ISBN: 978-80-89603-56-5

STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*, 2015, ISBN: 978-80-7502-075-8

ŠIMUNOVÁ, L. *Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi I. – vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov*, In Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi, 2015. s. 235

Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti

VRÁBLOVÁ, M., JALČ, A. *Priamo riadený rozhovor s probačnými a mediačnými úradníkmi.* In Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov, s. 255

zákon č.300/2005 Z. z. Trestný zákon a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

zákon č.301/2005 Z. z. Trestný poriadok a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

zdrojom poznania boli rozhodnutia súdov, ktoré sú zverejňované na webovej stránke Ministerstva spravodlivosti: https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/zoznam/rozhodnutie

Kontaktné údaje:
Mgr. Lucia Siváčková, LL.M.
externý doktorand
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1, 835 17 Bratislava
t. č. 09610 57 413
e-mail: lucia.sivackova@minv.sk

ANALÝZA EFEKTIVITY BOJA PROTI KORUPČNÝM TRESTNÝM ČINOM

npor. JUDr. Miroslav SRHOLEC
vyšetrovateľ
2. oddelenia vyšetrovania na
OR PZ Košice - okolie

Anotácia: *Autor v príspevku analyzuje stav a efektivitu orgánov činných v trestnom konaní na úseku korupčných trestných činov za obdobie rokov 2006-2018*
Kľúčové slová: *korupčná trestná činnosť, efektivita trestného stíhania, Národná kriminálna agentúra, Protikorupčná jednotka*

Annotation: *The author analyzes the state and effectiveness of law enforcement authorities in the field of criminal offenses for the period 2006-2018*
Keywords: *corruption crime, effectiveness of criminal prosecution, National Criminal Agency, Anti-corruption unit*

Úvod

V predloženom článku sa autor zameria na priblíženie stavu trestnej činnosti a stave efektívnosti odhaľovania trestnej činnosti na úseku korupcie. Korupčné konanie sa týka nasledujúcich trestných činov Prijímanie úplatku podľa § 328, § 329, § 330; Podplácanie § 332, § 333, § 334; Nepriama korupcia § 336, Volebná korupcia § 336a, Športová korupcia podľa § 336b. Aby sme vedeli o koho efektívnosti sa bavíme, autor pripomenie NMV SR č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov PZ, kde podľa čl. 5 ods. 1 „Národná kriminálna agentúra je vecne príslušná pre trestné činy pôsobiace do pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu“ ktorým sa podľa § 14 písm. e, f, g, h, i Trestného poriadku, rozumejú trestné činy v rozmedzí § 328 – 336b, ktoré autor vymenoval vyššie. Pre kontext je potrebné uviesť, že obdobnou trestnou činnosťou sa zaoberajú aj iné útvary napríklad Úrad inšpekčnej služby.

Pred samotným priblížením resp. zhodnotením autor podtrhuje, že predkladanými štatistickými údajmi neútočí ani nedehonestuje prácu príslušníkov daných útvarov, naopak sa posnaží o uvedenie tejto práce a jej efektivity do celkového kontextu práce PZ a poukazuje na stav „systému“ a nie prácu jednotlivcov, ktorú si autor váži.

Korupcia je v súčasnosti považovaná za jednu z najpálčivejších problémov našej spoločnosti[1]. Podľa Eurobarometru považuje korupciu za prítomnú vo verejných inštitúciách až 83% opýtaných[2], preto neprekvapuje, že dňom 01.12.2012 bola zriadená Národná kriminálna agentúra pričom: „*Dôvodnosť jej vzniku spočívala v zvýšení efektivity služobnej činnosti na úseku boja proti trestnej činnosti, ktorá svojím charakterom predstavuje najzávažnejšie formy trestných deliktov....*“[3] NAKA, ako profesne najkvalifikovanejší útvar s celoštátnou pôsobnosťou bola zriadená a teda povolaná k efektívnemu potieraniu korupčnej trestnej činnosti.

Z uvedeného dôvodu by bolo dobre pozrieť sa na celkový počet korupčných trestných činov. V sledovanom období 2006-2018 ich bolo dohromady 2.139 TČ evidovaných na útvaroch PZ. V rovnakom období bolo zaznamenaných 1.157.259 TČ dokopy. Percentuálny podiel nápadu korupčných trestných činov za posledných 13 rokov je teda na úrovni 0,18%. Posúdenie či sa jedná

[1] Praktický prehľad viacerých prieskumov viď: https://transparency.sk/sk/vystupy/prieskumy/#barometerkorupcie
[2] Bližšie viď „Special Barometer 470, report corruption, October 2017“ viď: file:///C:/Users/srholec1304599/Downloads/ebs_470_en%20(1).pdf s. 39
[3] Viď oficiálna stránka https://www.minv.sk/?NAKA

o adekvátne číslo z pohľadu spoločenského dopytu, absolútnych čísiel resp. iných ukazovateľov, autor prenechá čitateľovi.

Podľa policajných štatistík za sledované obdobie 2006-2018 útvary PZ objasnili spolu 1.256 korupčných trestných činov, čo predstavuje objasnenosť na úrovni 58,71%. Uvedené číslo je vyššie ako priemerná objasnenosť PZ za sledované obdobie tj. 51,50%. Na druhej strane 1.256 trestných činov za dané obdobie predstavuje priemerne 97 objasnených vecí ročne. Je možné predpokladať, že hoci je počet trestných činov X je pravdepodobné, že počet stíhaných osôb bude X+[4]. Z uvedeného dôvodu bude vhodnejšie pozrieť sa na počty stíhaných osôb za danú trestnú činnosť. A skutočne, za obdobie 2006-2018 bolo stíhaných, vyšetrovaných 1.868 osôb. Samozrejme ani pri tomto údaji nie je zlé pozrieť sa na celkové počty. V sledovanom období bolo spolu stíhaných 657.185 osôb. Kým teda podiel korupčných trestných vecí bol spomenutých 0,18%; podiel osôb stíhaných, vyšetrovaných je v sledovanom období na úrovni 0,28%.

Základnou ideou predkladaného článku je komparácia štatistických ukazovateľov štátnych orgánov, ktoré by sme mohli najlepšie pochopiť nasledovne. Ak teda polícia uvádza, že za dané obdobie stíhala priemerne 143 osôb/ročne pre korupčnú trestnú činnosť je potrebné zistiť v koľkých prípadoch sa prokuratúra stotožní s dôvodnosťou a zákonnosťou stíhania. Podľa štatistických ukazovateľov prokuratúry[5], bolo za predmetné obdobie stíhaných 1.623 osôb. Rozdiel v štatistickom vykazovaní 245 osôb môže mať rôzne vysvetlenia a netreba ich považovať za žiadnu mimoriadnu okolnosť. Najčastejšie sa jedná o odklony v trestnom konaní. Kým teda prokuratúra deklaruje, že stíha 125 osôb/ročne pre korupčné trestné činy je dobré pozrieť sa na počty súdených osôb. Zo štatistických ukazovateľov vyplýva, že za predmetné obdobie bolo súdených[6] 1.251 obžalovaných, pričom celkovo bolo odsúdených 1.083 osôb[7] teda priemerne 83 osôb/ročne.

Prijímanie úplatku:

Podľa § 328 TZ – v danom období bolo zaznamenaných 50 stíhaných osôb na útvaroch PZ; 37 následne stíhala prokuratúra SR; z ktorých bolo 42 obžalovaných a súdených pred súdmi, pričom celkovo bolo dosúdených 20 páchateľov, ktorí priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo iného prijali, požiadali alebo si dali sľúbiť úplatok pre ktorí by porušili svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie

Podľa § 329 TZ – za sledované obdobie bolo útvarmi PZ stíhaných 418 podozrivých; z toho prokuratúra ďalej stíhala 397 osôb; pred súd sa postavilo 319 obžalovaných z ktorých súd uznal za vinných 267 páchateľov, ktorí v súvislosti s obstaraním veci všeobecného záujmu priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu prijali, žiadali alebo si dali sľúbiť úplatok

Podľa § 330 TZ – kto ako zahraničný verejný činiteľ priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba lebo pre inú osobu prijme, žiada alebo dá si sľúbiť úplatok v súvislosti s výkonom úradných povinností, funkcie v úmysle získania alebo zachovania neprimeranej výhody sa v podmienkach SR za obdobie 13 rokov vôbec nezaznamenala

[4] Ak vychádzame z predpokladu, že trestné je jednak dávanie ako aj prijímanie úplatku, malo by sa jednať o minimálne dvojnásobné počty.

[5] Údaje pochádzajú, zo štatistických ročeniek o činnosti prokuratúry SR za predmetné roky; položka „*Prehľad o spôsoboch ukončenia trestného stíhania osôb podľa paragrafov zákona č. 300/2005 Z.z. účinného od 01.01.2006*“ kategória Ukončené trestné stíhanie známych osôb

[6] Údaje pochádzajú, zo štatistických ročeniek o činnosti prokuratúry SR za predmetné roky; položka „*Prehľad o osobách odsúdených pre trestné činy podľa zákona č. 300/2005 Z.z. účinného od 01.01.2006* kategória Súdených osôb

[7] Údaje pochádzajú, zo štatistických ročeniek o činnosti prokuratúry SR za predmetné roky; položka „*Prehľad o osobách odsúdených pre trestné činy podľa zákona č. 300/2005 Z.z. účinného od 01.01.2006* kategória Odsúdených osôb

Aby si čitateľ urobil predstavu o sociálnej vzorke osôb stíhaných pre daný trestný čin, autor využije správy o činnosti NAKA z roku 2016[8] : 9 zamestnanci okresného úradu, 8 zamestnanci, 5 fyzických osôb zamestnaných v súkromných spoločnostiach, 4 lekári, 3 zamestnanci mestského úradu, 2 zamestnanci daňového úradu, 2 príslušníci ZVJS, 2 zamestnanci katastrálneho odboru, 1 zamestnanec stanice technickej kontroly, 1 colník, 1 dôchodca, 1 vysokoškolsky zamestnanec, 1 starosta obce.[9]

Podplácanie:

Podľa § 332 TZ – v danom období bolo útvarmi PZ stíhaných spolu 189 podozrivých osôb, z ktorých následne prokuratúra stíhala len 45 osôb pričom pred súd sa z nich postavilo len 34 obžalovaných, pričom súd z nich odsúdil len 34 páchateľov pre protiprávnu činnosť ktorou si páchateľ priamo alebo cez sprostredkovateľ nechali sľúbiť, poskytnúť, ponúknuť alebo poskytli úplatok aby konal alebo sa zdržali konania tak, že porušili svoje povinnosti zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie alebo obdobne z tohto dôvodu poskytli úplatok inej osobe

Podľa § 333 TZ – za sledované obdobie bolo útvarmi PZ stíhaných až 1018 podozrivých, z ktorých prokuratúra ďalej stíhala 961 osôb, pričom pred súd sa postavilo celkom 721 obvinených z ktorých súd uznal za vinných až 659 osôb pre trestný čin v súvislosti s obstarávaním veci všeobecného záujmu, keď si páchateľ priamo alebo cez sprostredkovateľa poskytol, ponúkol, alebo sľúbil úplatok alebo z tohto dôvodu poskytol, ponúkol alebo sľúbil úplatok inej osobe

Podľa § 334 TZ – kto priamo alebo cez sprostredkovateľa zahraničnému verejnému činiteľovi alebo inej osobe poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatok v súvislosti s výkonom jeho funkcie zahraničného činiteľa v úmysle, aby sa získala alebo zachovala neprimeraná výhoda, nebolo za predmetné obdobie zaznamenané.

Ku sociálnej vzorke páchateľov: 19 dôchodcov, 16 SZČO, 2 podnikatelia, 11 štatutári, 1 člen predstavenstva súkromnej obchodnej spoločnosti, 8 zamestnancov obchodnej spoločnosti, 4 zamestnanci v štátnej správe, 4 zamestnanci, 1 bývalý politik.[10]

Nepriama korupcia:

Podľa § 336 ods. 1 TZ – V danom období bolo útvarmi PZ stíhaných dokopy 55 podozrivých, pričom na prokuratúre bolo stíhaných až 133 osôb, pričom pred súd sa postavilo 96 osôb z ktorých súd uznal za vinných 76 páchateľov pre trestný čin, keď si priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo inú osobu prijali, žiadali, alebo si dali sľúbiť úplatok za to, že bude svojim vplyvom pôsobiť na výkon právomoci osoby uvedenej v § 328,329 alebo 330, alebo za to, že tak už urobili

Podľa § 336 ods. 2 TZ – V danom období bolo útvarmi PZ stíhaní 44 páchatelia pre trestný čin, keď páchateľ priamo alebo cez sprostredkovateľa inému sľúbi, ponúkne alebo poskytne úplatok za to, že bude svojim vplyvom pôsobiť na výkon právomoci uvedenej v § 332,333 alebo 334 alebo za to, že tak už urobil, alebo z toho dôvodu poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatok inej osobe. V príslušnej štatistike prokuratúry však uvedené štatistické vykázanie nemožno dosledovať. Najpravdepodobnejším dôvodom je jeho obsiahnutie v štatistickom vykazovaní ustanovenia § 336 ods. 1 TZ.

Ku sociálnej vzorke páchateľov: 6 SZČO, 4 podnikatelia, 4 vysokoškolský zamestnanci, 1 zamestnanec daňového úradu, 1 študent, 1 člen dozornej rady a.s., 1 zamestnanec štátnej správy, 1 uchádzač o pracovnú pozíciu v štátnej správe.

[8] https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/opr/inf_o_cinnosti_naka/Informacia%20o%20cinnosti%20NAKA%20P%20PZ%20za%20rok%202016%20public.pdf

[9] https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/opr/inf_o_cinnosti_naka/Informacia%20o%20cinnosti%20NAKA%20P%20PZ%20za%20rok%202016%20public.pdf strana 29 - 30

[10] Tamtiež s. 30

Volebná korupcia:

Podľa § 336a ods. 1 TZ – V danom období 2013-2018 bolo útvarmi PZ stíhaných 24 páchateľov, z ktorých prokuratúra stíhala 42 páchateľov, pričom pred súd sa postavilo 29 páchateľov z ktorých súd uznal za vinných až 27 páchateľov pre trestný čin, kto priamo alebo cez sprostredkovateľa poskytol, ponúkol alebo sľúbil úplatok tomu, kto má právo voliť, zúčastniť sa na referende alebo na ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta SR aby a)volil alebo hlasoval určitým spôsobom b, nevolil alebo nehlasoval určitým spôsobom c, nevolil alebo nehlasoval vôbec, alebo d, sa nezúčastnil volieb, referenda alebo ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta SR, alebo z tohto dôvodu priamo alebo cez sprostredkovateľa poskytol ponúkol alebo sľúbil úplatok inej osobe.

Podľa § 336a ods. 2 TZ – na útvaroch PZ bolo za obdobie 2013-2018 stíhaných 21 podozrivých osôb, pričom v štatistike prokuratúry neboli zaznamenané údaje o trestnej činnosti páchateľov ktorí v súvislosti s výkonom práva voliť, zúčastniť sa na referende alebo ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta SR priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba lebo inú osobu prijme, žiada alebo si dá sľúbiť úplatok aby a)volil alebo hlasoval určitým spôsobom b, nevolil alebo nehlasoval určitým spôsobom c, nevolil alebo nehlasoval vôbec, alebo d, sa nezúčastnil volieb, referenda alebo ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta SR. V príslušnej štatistike prokuratúry však uvedené štatistické vykázanie nemožno dosledovať. Najpravdepodobnejším dôvodom je jeho obsiahnutie v štatistickom vykazovaní ustanovení § 336a ods. 1 TZ.

Ku sociálnej vzorke páchateľov: 10 nezamestnaných, 1 kandidát na starostu obce

Športová korupcia:

Podľa § 336b TZ – bolo na útvaroch zaznamenaných 13 (podľa odseku 1) a 16 prípadov (podľa odseku 2), pričom z týchto prokuratúra stíhala 6 osôb. Pred súd sa dostalo spolu 8 osôb, pričom odsúdených bolo 6 páchateľov korupčnej trestnej činnosti v súvislosti s ovplyvňovaním priebehu súťaže podmienenej úplatkami.

Korupčné trestné činy

K samotnému nápadu trestnej činnosti na úseku korupcie možno uviesť, že ich charakter je pomerne sporný. Je to zapríčinené na jednej strane narastajúcim počtom konaní, ktoré Trestný zákon považuje za trestný čin napr. volebná korupcia (novela č. 262/2011 Z.z.) či športová korupcia (novela č. 440/2015 Z.z.). Na druhej strane možno sledovať evidentný pokles činnosti OČTK a súdov na uvedenom úseku a to aj napriek pomerne skromným počtom. Uvedený záver možno podložiť a) počet korupčných trestných vecí bol najvyšší v roku 2008 (249 vecí) pričom v koncovom roku 2018 (151 vecí), b) pokles počtu stíhaných osôb v rámci PZ, kde bol najvyšší počet stíhaných v roku 2009 (247 stíhaných) pričom v koncovom roku 2018 (160 stíhaných), c) pokles počtu stíhaných osôb na prokuratúre pričom v rokoch 2010 (238 stíhaných) a 2013 (233 stíhaných) poklesol v koncovom roku 2018 (135 stíhaných) d)počet súdených osôb narastal závratne do rok 2010 (161 obžalovaných) pričom od tohto obdobia nastáva postupný prepad na záverečný rok 2018 (106 obžalovaných), e) počty odsúdených osôb v sledovanom období narástli obdobne ako pri počtoch obžalovaných, v toku 2010 (161 odsúdených) k súčasnému stavu v roku 2018 (93 odsúdených). Čo sa týka výsledkov polície možno uviesť, že na jednak Úrad boja proti korupcií(do 2011) či nástupca NAKA, Národná protikorupčná jednotka[11] spracovávala v „hojných“ rokoch 2011-2016 relatívne stabilný počet trestných vecí, hoci zlom nastal práve v roku 2012 a od tohto obdobia počet trestných vecí

[11] https://www.minv.sk/?NPKJ

prejednávaných na špecializovanom útvare postupne zmenšoval (2011 – 533[12], 2012 – 848[13], 2013 – 576[14], 2014 - 681[15], 2015 - 574[16], 2016 - 547[17]).

Záverom

Ak pripustíme počet stíhaných osôb na útvaroch PZ z roku 2018 t.j. 160 stíhaných osôb pre korupčnú trestnú činnosť a porovnáme ich v danom roku s počtom stíhaných osôb podľa územno-správneho členenia, môžeme konštatovať, že štát je schopný stíhať korupčné trestné činy na úrovni okresov Poltár (152 stíhaných) či Medzilaborce (157 stíhaných osôb)[18] ktoré sú mimochodom štátom uznané za jedny z „*najmenej rozvinutých okresov*“[19] v SR, uvedené okresy spadajú pod OR PZ Lučenec a OR PZ Humenné.

Na jednej strane je potrebné prihliadnuť na skutočnosť, že korupčné trestné činy sú považované z hľadiska dokazovania za náročné resp. extrémne náročné. Právna teória považuje za signifikantný, latentný charakter páchania trestnej činnosti, kde sú zväčša „svedkovia“ tejto činnosti zainteresovaní resp. sú sami páchatelia. Ďalej je považované za problematické na základe samotného protiprávneho aktu preukazovať úmysel, konať alebo nekonať v súlade s účelom úplatku a pod. Uvedené závery viedli aj k zriadeniu špecializovaného útvaru v rámci PZ, ktorý má ako prednostný orgán plniť úlohy na úseku boja proti korupcií. Na druhej strane je však potrebné uviesť, že časť korupčných trestných činov sú prečiny (§ 328 ods.1, § 332 ods. 1, ods. 2, § 333 ods. 1, ods. 2, § 334 ods. 1, § 336, § 336a, § 336b ods. 1, ods. 2), ktoré sú pri inej trestnej činnosti riešené na útvaroch obvodných oddelení resp. na útvaroch okresných riaditeľstiev PZ. Z dostupných údajov nie je zjavné v koľkých prípadoch príslušné orgány riešili korupčnú trestnú činnosť ako zločiny a v koľkých prípadoch bola trestná činnosť v režime prečinov. Lepší obraz nám neposkytujú ani prehľady sociálnej vzorky páchateľov z roku 2016, či úlomky medializovaných prípadov[20] po roku 2016. Za zamyslenie stojí, či reálne došlo k zvýšeniu efektivity stíhania daného druhu trestnej činnosti novozriadenými útvarmi v roku 2012. Na základe uvedených údajov je na mieste predložiť otázku, či súčasný stav, resp. systém boja proti korupcií dostatočne odráža potreby resp. nároky na potieranie tohto druhu trestnej činnosti.

[12] https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/Informacia%20o%20cinnosti%20NAKA%20za%20rok%202012.pdf strana 4

[13] Tamtiež

[14] https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/opr/Informacia%20o%20cinnosti%20externa%202013u.pdf strana 47

[15] https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/opr/Informacia%20o%20cinnosti%20NAKA%20P%20PZ%20za%20rok%202014.pdf strana 24

[16] https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/opr/Informacia_o_cinnosti_NAKA_P_PZ_za_rok%202015.pdf strana 26

[17] https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/opr/inf_o_cinnosti_naka/Informacia%20o%20cinnosti%20NAKA%20P%20PZ%20za%20rok%202016%20public.pdf strana 26, autor podotýka, že NPJ prejednáva okrem korupčných trestných činov aj ďalšie trestné činy ako § 261 – 263, § 237, § 241 – 243 či § 266 TZ

[18] Oba údaje pochádzajú z „*18. Základná štatistika kriminality za obdobie (bývalý výstup KSM1) spracovávaný v úrovni republika, kraje, okresy podľa územno - správneho členenia*“ - štatistické vykazovanie PZ

[19] Údaj je z 19.10.2018 dostupné na https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zoznam-najmenej-rozvinutych-okresov.html?page_id=561733

[20] https://www1.pluska.sk/krimi/naka-riesi-pripad-korupcie-obvineni-su-aj-advokat-policajt; https://www.etrend.sk/ekonomika/kauza-futbalovej-korupcie-z-21-obvinenych-chce-naka-obzalovanie-dvoch.html ; https://kosice.korzar.sme.sk/c/20780379/naka-obvinila-piatich-policajtov-a-dvoch-pracovnikov-centra-podpory-pre-flasky-a-kavu.html ; https://tv.hnonline.sk/politika/981727-studentky-dali-uplatky-vo-vyske-150-eur

Resumé (v slovenskom jazyku)

Práca sa zaoberá korupčnou trestnou činnosťou a efektivitou boja proti korupcií. V úvode autor načrtol stav a trendy korupčných trestných činov. Následne sa v práci venoval efektivite stíhania danej trestnej činnosti a v závere vyhodnotil spracované údaje.

Resumé (v anglickom jazyku)

The thesis deals with the corruption crime and the effectiveness of the fight against corruption. In the introduction, the author outlined the state and trends of corruption crimes. Subsequently, the thesis dealt with the effectiveness of the prosecution of the given crime and at the end evaluated the processed data.

Zoznam bibliografických odkazov:

Oficiálne štatistické údaje :
Policajný zbor SR
Ministerstvo spravodlivosti SR
Generálna prokuratúra SR

Kontaktné údaje:

npor. JUDr. Miroslav Srholec
vyšetrovateľ
OR PZ Košice - okolie
Odbor kriminálnej polície
2. oddelenia vyšetrovania na
Trieda SNP č. 35, Košice
t. č. 09619 268 46
e-mail: miroslav.srholec@minv.sk

PRÁVNE ASPEKTY VERBÁLNYCH PREJAVOV PRI SLUŽOBNÝCH ÚKONOCH POLICAJTOV[1]

Prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Mgr. Lukáš Turay
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave

Anotácia: *Príspevok analyzuje súčasný stav právnej úpravy verbálnych prejavov voči príslušníkom Policajného zboru de lege lata a navrhuje možné zmeny de lege ferenda.*
Kľúčové slová: *verbálny prejav, útok na verejného činiteľa, priestupkové konanie.*

Annotation: *The authors analyses the current state of the legal regulation of verbal expressions against members of the police force de lege lata and suggest possible changes de lege ferenda.*
Keywords: *verbal expression, attack on a public official, offense.*

Úvod

Súčasný právny systém neposkytuje ochranu príslušníkom Policajného zboru pred verbálnymi útokmi zo strany osôb, voči ktorým sa vykonáva či už služobný zákrok, alebo menej závažný zásah do základných práv a slobôd osoby, teda samotný výkon služobnej činnosti. Autori považujú za opodstatnené zvážiť zavedenie takejto novej skutkovej podstaty. Keďže v zmysle § 8 ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore pri vykonávaní služobnej činnosti je policajt povinný dbať na česť, vážnosť a dôstojnosť osoby i svoju vlastnú, považujeme za dostatočne odôvodnené, že vlastnú dôstojnosť policajta by mal chrániť aj zákon. Žiadna zo súčasných právnych noriem takúto vlastnú dôstojnosť policajta neochraňuje.

Útok na štátny orgán podľa § 153 ods. 2 zákona č. 140/1961 Trestný zákon účinného do 31. 12. 2005

Počas účinnosti zákona č. 140/1961 Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov a noviel bolo ustanovenie, ktoré explicitne priznávalo ochranu verejným činiteľom aj voči verbálnym útokom zadržaného. V § 154 ods. 2 bolo ustanovené, že: „*Kto hrubo urazí alebo ohovorí štátny orgán pri výkone jeho právomoci alebo pre tento výkon, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo peňažným trestom.“* Po následnej rekodifikácii trestného práva na Slovensku došlo k dekriminalizácii takéhoto konania a nový Trestný zákon takéto ustanovenie neobsahoval.

Útok na štátny orgán
§ 153

(1) Kto použije násilie v úmysle pôsobiť na výkon právomoci orgánu štátnej správy a samosprávy, súdu alebo iného štátneho orgánu, potresce sa odňatím slobody na šesť mesiacov až päť rokov.

(2) Odňatím slobody na tri roky až desať rokov sa páchateľ potresce,

a) ak spôsobí činom uvedeným v odseku 1 ťažkú ujmu na zdraví, alebo

b) ak spôsobí takým činom škodu veľkého rozsahu alebo iný obzvlášť závažný následok.

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0217 „Služobné zákroky príslušníkov Policajného zboru a aplikácia zásady primeranosti z trestnoprávneho a administratívneho hľadiska.“

(3) Odňatím slobody na desať až pätnásť rokov sa páchateľ potresce, ak spôsobí činom uvedeným v odseku 1 smrť.

§ 154

(1) Kto sa inému vyhráža usmrtením, ublížením na zdraví alebo spôsobením škody veľkého rozsahu
a) v úmysle pôsobiť na výkon právomoci štátneho orgánu, alebo
b) pre výkon právomoci štátneho orgánu,
potresce sa odňatím slobody až na dva roky alebo peňažným trestom.

(2) Kto hrubo urazí alebo ohovorí štátny orgán pri výkone jeho právomoci alebo pre tento výkon, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo peňažným trestom.

Skutková podstata trestného činu útoku na verejného činiteľa podľa § 323 TZ

Útok na verejného činiteľa (§ 323 – § 325 TZ)

Objektom skutkovej podstaty trestného činu je ochrana za úplne rovnakých podmienok ako ostatným osobám a na postih páchateľa sa použijú všeobecné ustanovenia Trestného zákona dostatočne zabezpečujúce ochranu života, zdravia, majetku, vážnosti, cti, osobnej slobody. Právomoci verejného činiteľa, ako aj osoba verejného činiteľa sú chránené tým, že ako trestné sa postihujú násilie, vyhrážky zamerané na ovplyvňovanie výkonu právomoci verejného činiteľa alebo pre tento výkon vedené „zvonku“ inými osobami, rozdielnymi od nositeľa týchto právomocí. Týmto trestným činom sa nechráni len osoba verejného činiteľa, ale najmä jeho právomoc, ktorú používa pri plnení úloh spoločnosti a štátu stanovených zákonom. **Osoba verejného činiteľa môže, ale nemusí byť hmotným predmetom trestného činu útoku na verejného činiteľa. Na trestnú ochranu verejného činiteľa sa podľa týchto ustanovení bezpodmienečne vyžaduje skutočnosť, že trestný čin bol spáchaný v súvislosti s jeho právomocou.**
Objektívna stránka skutkovej podstaty spočíva v konaní páchateľa, ktorý:

a) podľa § 323 použije násilie:
   - v úmysle pôsobiť na výkon právomoci verejného činiteľa,
   - pre výkon právomoci verejného činiteľa,
b) podľa § 324 sa inému vyhráža usmrtením, ublížením na zdraví alebo spôsobením malej škody:
   - v úmysle pôsobiť na výkon právomoci verejného činiteľa,
   - pre výkon právomoci verejného činiteľa.

Ochrana podľa § 323 a § 324 sa poskytuje aj osobe, ktorá vystúpila na **podporu alebo ochranu verejného činiteľa**. To znamená, že rovnaká trestnoprávna ochrana sa týka osoby, ktorá nemá postavenie verejného činiteľa, pričom toto postavenie jej nevyplýva ani zo zamestnania, funkcie, povolania, avšak pomáhala verejnému činiteľovi splniť jeho úlohu, resp. pred útokom sa táto osoba verejného činiteľa zastala, prípadne ho ochránila pred útokom a utrpela pri tom ujmu na zdraví, majetku, cti, dôstojnosti. Trestný čin podľa § 323 je **spáchaný násilím**, ak páchateľ na ich spáchanie použije fyzické násilie proti telesnej integrite inej osoby alebo veci, aby pôsobil na výkon alebo pre výkon právomoci verejného činiteľa. Násilím sa rozumie každé použitie sily s cieľom pôsobiť na vôľu človeka, pričom smeruje proti telu osoby alebo proti veci smerujúce aspoň k oslabeniu odporu toho, proti komu, resp. čomu je namierené (napríklad bitie, stúpanie, zničenie, odňatie, poškodenie veci a pod.). Pokiaľ násilie má malú intenzitu bez vážnej ujmy, resp. akejkoľvek fyzickej a psychickej ujmy (opľutie, ostriekanie alebo vyliatie určitej tekutiny, jedla na verejného činiteľa, úmyselné zhodenie policajnej čiapky z hlavy príslušníka Policajného zboru a jej podupanie, strčenie a lomcovanie úradníka), takéto konanie nie je hodnotené ako útok na verejného činiteľa, ale priestupok proti občianskemu spolunažívaniu. **Navyše policajt musí strpieť najmä verbálne útoky, resp. nadávky, osočovania, urážky, pokiaľ občan neohrozuje priamo telesnú integritu samotného policajta, resp. iných občanov a nedopúšťa sa niektorého z trestných činov uvedených v osobitnej časti Trestného zákona. Z časového hľadiska, keď dôjde k fyzickému útoku, patrí**

použitie násilia v úmysle pôsobiť na výkon právomocí do času pred výkonom právomoci, maximálne do času jej výkonu. Keď páchateľ použije násilie pre výkon právomoci, toto časové vymedzenie použitia násilia je stanovené od času, keď verejný činiteľ svoju právomoc už vykonáva alebo ju vykonal, čiže páchateľ nemusí vždy sledovať svojím ovplyvnením výkon právomoci, ale jeho konanie môže mať charakter pomsty. Nie je rozhodujúce, že osoba v čase napadnutia už nie je verejným činiteľom a páchateľ ju napadol, ale to, že osoba bola verejným činiteľom, čiže útok páchateľa je odplatou za to, že verejný činiteľ vykonával svoju právomoc. Takto motivované násilie môže taktiež smerovať proti inej osobe, ako je samotný verejný činiteľ, rozhodujúce však je, že bolo uskutočnené pre výkon právomoci verejného činiteľa. V týchto prípadoch ide opätovne najčastejšie o osoby blízke verejnému činiteľovi, cez ktoré sa páchateľ chce pomstiť. Násilie musí byť určitej intenzity, teda také, aby bolo spôsobilé na vykonanie nátlaku.

Pri páchaní trestného činu podľa § 324 páchateľ hrubými vyhrážkami používa psychický nátlak voči orgánu verejnej moci, resp. verejnému činiteľovi, aby pôsobil na výkon jeho právomoci, resp. pre výkon jeho právomoci. V ustanovení § 324 je základným znakom objektívnej stránky konanie páchateľa spočívajúce v psychickom násilí proti verejnému činiteľovi so zhodným cieľom ako v ustanovení § 323 ods. 1. Musí však ísť o vyhrážanie usmrtením, ublížením na zdraví alebo spôsobením malej škody, teda o hrozbu fyzickým násilím. Nebezpečné vyhrážky, ktoré páchateľ využíva, zákon definuje všeobecne, pričom sa tým rozumie, že sa páchateľ vyhráža trestným činom úkladnej vraždy alebo vraždy (§ 144 a § 145), alebo ublížením na zdraví (§ 155 a § 156), alebo spôsobením malej škody a podobne. Nevyžaduje sa však, aby sa páchateľ vyhrážal bezprostredným spáchaním týchto trestných činov, pretože zo skutkovej podstaty tohto trestného činu vyplýva, že nezáleží na tom, či má spáchanie trestného činu nasledovať okamžite po hrozbe alebo v budúcnosti. Rovnako nie je rozhodujúce, akou formou bolo vyhrážanie vykonané, či písomne, faxom, telegraficky, ústne, alebo inak, ani či je vyhrážanie spáchané osobne páchateľom alebo sprostredkovane cez inú osobu. Taktiež nie je rozhodujúce, či páchateľ hrozí, že uvedené skutky spácha sám, alebo za použitia inej osoby. Vyhrážanie však musí byť spôsobilé vyvolať dôvodnú obavu, že páchateľ vyhrážanie splní. Nie je však právne relevantné, či skutočne k naplneniu hrozby neskôr dôjde alebo nie, a nie je ani rozhodujúce, či páchateľ vôbec mal v úmysle hrozby uskutočniť. Dôležitým prvkom však je, že výhražný prejav bol myslený vážne s cieľom vyvolať obavu, že dôjde k usmrteniu, ublíženiu na zdraví alebo k spôsobeniu aspoň malej škody a bol uskutočnený takým spôsobom a za takých okolností, že takúto obavu vyvolal. Vyhrážky môžu byť prednesené **priamo proti verejnému činiteľovi** alebo proti komukoľvek inému, ak podľa predstáv a úmyslu páchateľa je také vyhrážanie prostriedkom pôsobenia na výkon právomoci alebo prostriedkom pomsty alebo odvety voči takémuto verejnému činiteľovi pre výkon, ku ktorému došlo. Vyhrážky môžu byť eventuálne prednesené i mimo dosluchu osoby, ktorej sa týkajú, rozhodujúce je, že sú určené verejnému činiteľovi a dostanú sa k nemu cez tretiu osobu. Páchateľ je trestne zodpovedný aj v prípade, ak sa mu nepodarilo ovplyvniť, odradiť, zastrašiť verejného činiteľa a nedosiahol svoj cieľ. Ak sa páchateľ vyhrážal v úmysle ovplyvniť postup a rozhodnutie verejného činiteľa, ktoré nesúvisí s výkonom jeho konkrétnych právomocí, mohlo by ísť v tom prípade o trestný čin vydierania podľa § 189 alebo niektorého z iných trestných činov, kde je prostriedkom na dosiahnutie trestne relevantného cieľa vyhrážanie.

Z hľadiska subjektívnej stránky sa vyžaduje úmyselné zavinenie. Pohnútka je znakom skutkovej podstaty trestného činu podľa § 323 ods. 1 písm. b) a § 324 ods. 1 písm. b), lebo páchateľ použije násilie, resp. sa inému vyhráža pre výkon právomoci verejného činiteľa. Znakom subjektívnej stránky je i vedomie páchateľa o tom, že predmetom útoku je samotný verejný činiteľ, prípadne ďalšia osoba. Útokom na takúto ďalšiu osobu musí však páchateľ sledovať cieľ ovplyvniť výkon právomocí verejného činiteľa, alebo sa za ich výkon pomstiť. Predmetom útoku môže byť i vec patriaca verejnému činiteľovi, ale aj inej osobe, ak sa voči nej zo strany páchateľa vykoná násilie v už spomínanom motíve. V inom prípade by mohlo ísť o omyl v trestnom práve.

Kvalifikačnými znakmi podmieňujúcimi použitie vyššej trestnej sadzby podľa § 323 sú ublíženie na zdraví, väčšia škoda, závažnejší spôsob konania, útok proti orgánu činnému v trestnom

konaní alebo súdu, ťažká ujma na zdraví alebo smrť, značná škoda, smrť viacerých osôb, alebo spáchanie trestného činu za krízovej situácie.
Kvalifikačným znakom podmieňujúcim použitie vyššej trestnej sadzby podľa § 324 je závažnejší spôsob konania.

Jednočinný súbeh trestného činu útoku na verejného činiteľa s trestnými činmi úkladnej vraždy podľa § 144, vraždy podľa § 145, zabitia podľa § 147 – § 148 a ublíženia na zdraví podľa § 155 – § 158 je vylúčený. Rovnako je vylúčený aj jednočinný súbeh trestného činu útoku na verejného činiteľa s trestnými činmi vydierania podľa § 189 a poškodzovania cudzej veci podľa § 245 a tiež aj s trestnými činmi vlastizrady, úkladov proti Slovenskej republike, teroru, záškodníctva a terorizmu.

Skutková podstata podľa § 323 TZ - útok na verejného činiteľa – *de lege lata*

Útok na verejného činiteľa
§ 323
(1) Kto použije násilie
a) v úmysle pôsobiť na výkon právomoci verejného činiteľa, alebo
b) pre výkon právomoci verejného činiteľa,
potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.
(2) Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1
a) a spôsobí ním ublíženie na zdraví,
b) a spôsobí ním väčšiu škodu,
c) závažnejším spôsobom konania, alebo
d) proti orgánu činnému v trestnom konaní alebo súdu.
(3)
Odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1
a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť, alebo
b) a spôsobí ním značnú škodu.
(4)
Odňatím slobody na dvanásť rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1
a) a spôsobí ním smrť viacerých osôb, alebo
b) za krízovej situácie.

§ 324
(1) Kto sa inému vyhráža usmrtením, ublížením na zdraví alebo spôsobením malej škody
a) v úmysle pôsobiť na výkon právomoci verejného činiteľa, alebo
b) pre výkon právomoci verejného činiteľa,

Podľa § 47 ods. 1 zákona č. 372/1990 o priestupkoch

Priestupky proti verejnému poriadku
§ 47
(1)
Priestupku sa dopustí ten, kto
a) neuposlúchne výzvu verejného činiteľa pri výkone jeho právomoci,
b) poruší nočný kľud,
c) vzbudí verejné pohoršenie,

d) znečistí verejné priestranstvo, verejne prístupný objekt alebo znečistí verejnoprospešné zariadenie plagátovou výzdobou, komerčnými a reklamnými oznamami alebo zanedbá povinnosť upratovania verejného priestranstva,

e) úmyselne zničí, poškodí, znečistí alebo neoprávnene odstráni, zamení, pozmení, zakryje alebo premiestni turistickú značku alebo iné orientačné označenie,

f) poruší podmienky určené na ochranu verejného poriadku pri konaní kultúrnych podujatí alebo v miestach určených na rekreáciu alebo turistiku,

g) poškodí alebo neoprávnene zaberie verejné priestranstvo, verejne prístupný objekt alebo verejnoprospešné zariadenie,

h) nosí na miestach prístupných verejnosti chladné zbrane, najmä dýky, bodáky a šable, okrem prípadov, keď sú súčasťou rovnošaty, historického alebo národného kroja, výstroja a výzbroje ozbrojených síl, ozbrojených zborov a ozbrojených bezpečnostných zborov, alebo na športovú činnosť, výkon práva poľovníctva, rybárskeho práva, povolania alebo zamestnania, ako aj iné predmety, ktorými možno ublížiť na zdraví, ak možno z okolností prípadu alebo správania sa osoby usudzovať, že sa majú použiť na násilie alebo hrozbu násilím,

ch) použije pyrotechnické výrobky v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi alebo návodom na ich používanie,

i) poruší zákaz používať označenie „Policajný zbor“ alebo „Polícia“ alebo zákaz používať služobnú rovnošatu Policajného zboru ustanovený v osobitnom zákone,

j) poruší zákaz používať označenie „colná správa“ alebo označenie, ktoré môže byť zameniteľné s týmto označením, zákaz používať služobnú rovnošatu colníka alebo odev, ktorý môže byť zameniteľný so služobnou rovnošatou colníka, alebo zákaz používať služobný preukaz colníka, služobný odznak colníka alebo preukaz alebo odznak, ktorý môže byť zameniteľný so služobným preukazom colníka alebo so služobným odznakom colníka, ustanovený v osobitnom predpise,[3e])

k) poruší zákaz používať označenie „súdny exekútor“, „exekútorský úrad“ alebo od nich odvodené tvary slov alebo používať označenia „výkon rozhodnutia“, „exekúcia“ alebo „exekučná činnosť“ alebo od nich odvodené tvary slov ustanovený v osobitnom predpise,[3f])

l) v súvislosti s účasťou na verejnom zhromaždení alebo kultúrnom podujatí prístupnom verejnosti hrubo znevažuje, uráža alebo ohrozuje organizátora podujatia, zvolávateľa, usporiadateľa, zamestnanca prevádzkovateľa strážnej služby, dobrovoľníka alebo inú osobu podieľajúcu sa na organizovaní verejného podujatia, dozorný orgán, príslušníka obecnej polície, príslušníka Policajného zboru alebo delegáta zväzu verbálne, gestom, grafickým zobrazením alebo iným spôsobom.

(2) Za priestupok podľa odseku 1 písm. a) až d) možno uložiť pokutu do 100 eur, za priestupok podľa odseku 1 písm. e) až g) pokutu do 300 eur a za priestupok podľa odseku 1 písm. h) až l) pokutu do 500 eur.

Rakúska republika

V Rakúskom v trestnom zákone „StGB“ Strafgesetzbuch §115 Beleidigung je uvedené, že pre každého platí zákon rovnako, a teda nie je žiadny rozdiel medzi policajtom alebo normálnou osobou. Všetci sa musia správať tak, aby nedochádzalo k „offizalsdelikt“, čo znamená, že ak niekto spácha trestný čin, musí za to niesť zodpovednosť.

Ďalšou právnou úpravou je „VstG“ Verwaltungsgesetz (správne právo). Pre tento skutok existuje osobitný zákon pre všetkých 9 krajov v Rakúsku. Každý kraj v Rakúsku má na to vlastné pravidlá, pričom vo Viedni sa nazýva ako „Wiener Landessicherheitsgesetz“. V § 1 WLSG „Anstandsverletzung“ je uvedené, že polícia môže podať správu o takejto osobe, ktorá porušuje zákon, pričom táto osoba za to musí zaplatiť pokutu. Ak to zhrnieme, prvým zákonom je Strafgesetz (trestné právo) a druhým nižším zákonom je Verwaltungsgesetz (správne právo).

V prípade, že sa osoba expresívne vyjadrí (verbálne alebo neverbálne) na adresu príslušníka policajného zboru v Rakúskej republike, môže byť o takomto konaní spísaný záznam, ktorý sa ďalej

bude prerokúvať v rámci správneho práva (v prípade dokázania viny môže byť uložená pokuta vo výške minimálne 100 eur). Ak však osoba bude aj po prvotnom verbálnom prejave voči príslušníkovi policajného zboru naďalej agresívna (verbálne alebo neverbálne), môže byť vzatá do tzv. CPZ (cely predbežného zadržania) na 48 hodín a bude platiť pokutu viac ako 500 eur.

Záver a návrhy *de lege ferenda*

V tejto časti príspevku autori chceli poukázať, a to aj v diskusii so súčasným študentmi externého štúdia na Akadémii Policajného zboru v Bratislave z radov príslušníkov Policajného zboru. Zhodli sme sa v návrhu na zavedenie novej skutkovej podstaty k už existujúcemu „Priestupku proti verejnému poriadku“, ktorého jednotlivé skutkové podstaty sú obsiahnuté v § 47 ods. 1 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch. Zavedenie novej skutkovej podstaty by sa malo týkať útoku na verejného činiteľa verbálnym spôsobom, pretože súčasný právny systém neposkytuje ochranu príslušníkom Policajného zboru pred verbálnymi útokmi zo strany osôb, voči ktorým sa vykonáva či už služobný zákrok, alebo menej závažný zásah do základných práv a slobôd osoby, teda samotný výkon služobnej činnosti. Považujeme za opodstatnené zvážiť zavedenie takejto novej skutkovej podstaty. Keďže v zmysle § 8 ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore pri vykonávaní služobnej činnosti je policajt povinný dbať na česť, vážnosť a dôstojnosť osoby i svoju vlastnú, považujeme za dostatočne odôvodnené, že **vlastnú dôstojnosť policajta** by mal **chrániť aj zákon**. **Žiadna zo súčasných právnych noriem takúto vlastnú dôstojnosť policajta neochraňuje.** Policajtovi poskytuje ochranu iba zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, konkrétne v § 323 až § 325 pred použitím násilia voči policajtovi. **Novozavedená skutková podstata v rovine priestupku by mala riešiť aj ochranu policajta pred menej závažným konaním, ako je použitie násilia voči policajtovi, teda najmä ochranu vlastnej cti policajta pri výkone služobnej činnosti.** Služobnou činnosťou sa v zmysle § 8 ods. 3 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore rozumie činnosť policajta spojená s plnením úloh podľa zákona o Policajnom zbore, alebo podľa iných všeobecne záväzných právnych predpisov. Pretože príslušník Policajného zboru v mnohých smeroch reprezentuje Slovenskú republiku a dbá na to, aby sa na jej území dodržiavali zákony, mal by aj samotný zákon poskytovať ochranu dôstojného a váženého povolania príslušníka Policajného zboru pri výkone jeho služobnej činnosti.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Autori porovnávajú právnu úpravu z hľadiska histórie v Slovenskej republike a komparujú ju s Rakúskou republikou. Kontaktovali tiež Kanceláriu ministerky vnútra Slovenskej republiky, pričom následne bol upovedomený odbor poriadkovej polície Prezídia Policajného zboru (ďalej len „OPP P PZ“), vo veci návrhu na zavedenie skutkovej podstaty verbálneho útoku na verejného činiteľa, ktorý navrhujeme subsumovať do § 47 ods. 1 „Priestupky proti verejnému poriadku“ zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch. V prípade najbližšej novely zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, ktorého gestorom je Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, sekcia verejnej správy, odbor všeobecnej vnútornej správy má v pláne iniciovať zapracovanie skutkovej podstaty ochrany verejného činiteľa pred verbálnymi útokmi pri výkone jeho právomocí alebo pre výkon jeho právomocí.

Resumé (v anglickom jazyku)

The authors compare the legislation in terms of history in the Slovak Republic and compare it with the Republic of Austria. They also contacted the Office of the Minister of the Interior of the Slovak Republic for the Department of Order Police of the Presidium of the Police Corps (hereinafter referred to as "OPP P PZ") regarding the proposal to introduce the facts of a verbal attack on a public official that you propose to subscribe to § 47 para. 1 offenses against the public order of Act no. 372/1990 Coll. on offenses. In the case of the next amendment to Act no. 372/1990 Coll. on offenses, whose responsibility is the Ministry of Interior of the Slovak Republic, Section of General Internal Administration, intends to initiate the incorporation of the facts of the protection of a public official against verbal attacks in the exercise of his powers or for the exercise of his powers.

Zoznam bibliografických odkazov:

BURDA, E., J. ČENTÉŠ, J. KOLESÁR, J. ZÁHORA a kol. 2011. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár – II. diel.* 1. vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-394-3

ČENTÉŠ, J. et. al.: *Trestný zákon s komentárom*. Bratislava: Eurokódex, 2016. ISBN 978-80-8155-066-9.

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. et al.. Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 408 s. ISBN 978-80-7380-620-0.

STRÉMY, T., KLÁTIK, J.: Alterantívne tresty. Bratislava : C. H. Beck, 2018, 288 s. ISBN: 978-80-87576-93-9.

STRÉMY, Tomáš; KURILOVSKÁ, Lucia; VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 352 s. ISBN: 978-80-7502-075-8.

Kontaktné údaje:

Prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
e-mail: tomas.stremy@flaw.uniba.sk
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
e-mail: tomasstremy@gmail.com

Mgr. Lukáš Turay
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
e-mail: lukas.turay@flaw.uniba.sk

K NOVINKÁM V TRESTNÍM PRÁVU ČR

JUDr. Radomíra VESELÁ, PhD.
Ústav environmentální bezpečnosti
Fakulty logistiky a krizového řízení
Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

Anotace: *Cílem příspěvku je provést rozbor změn, které přinesla novela z. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ze dne 13. 12. 2018, publikovaná ve Sbírce zákonů pod č. 287/2018 Sb., s účinností od 1. 2. 2019. Novela se zabývá zejména zavedením trestného činu maření spravedlnosti podle § 347 a) z. č. 40/2009 Sb., srovnáním právní úpravy se slovenskou právní úpravou, a dalšími změnami trestního zákoníku vyplývajícími z Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu ze dne 15. listopadu 2000. Jedná se o zpřesnění skutkové podstaty trestného činu podplacení a trestného činu nepřímého úplatkářství, zrušení trestných činů podílnictví a zpřehlednění právní úpravy v oblasti praní špinavých peněz.*

Klíčová slova: *novelizace, trestný čin, maření spravedlnosti, advokát, aplikace práva, podplácení, praní špinavých peněz*

Annotation: *The aim of the contribution is to analyze the changes brought by the amendment to Act No. 40/2009 Coll., Criminal Code, dated 13 December 2018, published in the Collection of Laws No. 287/2018 Coll. 2019. It deals in particular with the introduction of an offense of abuse of justice pursuant to § 347 a) of Act No. 40/2009 Coll., by comparing the legislation with the Slovak legislation, and other amendments to the Criminal Code resulting from the UN Convention against Supranational Organized Crime of 15 November 2000. It is a refinement the facts of the crime of bribery and the offense of indirect bribery, the abolition of the crimes of shareholding and the specification of the law on money laundering.*

Keywords: *amendment, offense, obstruction of justice, lawyer, application of law, bribery, money laundering.*

Úvod

Dne 13. 12. 2018 byl ve Sbírce zákonů publikován pod č. 287/2018 Sb. zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Cílem nové právní úpravy bylo zajistit soulad české trestněprávní úpravy s mezinárodními závazky České republiky a s právními předpisy EU, a to:

- s Římským statutem Mezinárodního trestního soudu, což je mezinárodní smlouva, která ustavuje Mezinárodní trestní soud a určuje jeho jurisdikci a procesní pravidla. Byl přijat a otevřen k podpisu na mezinárodní diplomatické konferenci v Římě dne 17. 7. 1998 a v platnost vstoupil dne 1. 7. 2002. Česká republika Statut podepsala 13. 4. 1999. V roce 2008 vyslovil parlament souhlas s ratifikací, prezident pak smlouvu podepsal dne 8. 7. 2009.
- s Úmluvou Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (75/2013 Sb. m. s.), která byla přijata dne 15. 11. 2000 v New Yorku přijata Úmluva Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu. Pro Českou republiku vstoupila Úmluva v platnost dne 24. 10. 2013.

Tyto požadavky se týkají následujících pěti tematických okruhů:

- praní špinavých peněz,
- násilí na ženách a domácí násilí,
- terorismus,
- úplatkářství,
- maření spravedlnosti a
- urychlené uchování dat uložených v počítačovém systému nebo na nosiči informací pro účely trestního řízení.[1]

[1] Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona. [cit. 10. 03. 2019]. Dostupné: https://apps.odok.cz/attachment/-/down/1ORNAQ9C586C

Novela spočívá zejména v zavedení trestného činu maření spravedlnosti podle § 347 a) z. č. 40/2009 Sb., a dalších změnách trestního zákoníku, kterými jsou:

- zpřesnění skutkové podstaty trestného činu podplácení a trestného činu nepřímého úplatkářství,
- zrušení trestných činů podílnictví a
- zpřehlednění právní úpravy v oblasti praní špinavých peněz.

Uvedená novela nabyla účinnosti dne 1. 2. 2019.

1. Trestný čin maření spravedlnosti

Česká republika se mj. zavázala k zavedení trestnosti jednání, jež je možné v souhrnu charakterizovat jako maření spravedlnosti. Závazek vyplývá jednak z čl. 70 odst. 1 písm. b) Římského statutu, který ukládá, aby každý členský stát přijal nezbytná opatření k postihu vědomého předkládání nepravdivých či padělaných důkazů. Dále z čl. 23 Úmluvy Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (75/2013 Sb. m. s.), z něhož vyplývá pro smluvní státy mj. požadavek zavedení trestnosti jednání spočívajícího v příslibu, nabídce nebo poskytnutí neoprávněné výhody s cílem navádět k falešnému svědectví nebo narušit podávání svědectví nebo předkládání důkazů v průběhu řízení v souvislosti se spácháním trestných činů.[2]

Trestný čin maření spravedlnosti je počínaje dnem 1. 2. 2019 upraven v ustanovení § 347a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Zahrnuje 2 základní skutkové podstaty:

- v odst. 1 postihuje toho, kdo pro účely zahájení řízení před soudem, před mezinárodním soudním orgánem nebo trestního řízení anebo v takovém řízení předloží věcný nebo listinný důkazní prostředek, který má podstatný význam pro rozhodnutí, o kterém ví, že je padělaný nebo pozměněný, v úmyslu, aby byl použit jako pravý, anebo padělá nebo pozmění takový důkazní prostředek v úmyslu, aby byl použit jako pravý.

- v odst. 2 kriminalizuje jednání toho, kdo sám nebo prostřednictvím jiného poskytne, nabídne nebo slíbí prospěch jinému nebo pro jiného za účelem spáchání trestného činu křivého obvinění (§ 345), křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku (§ 346) nebo křivého tlumočení (§ 347).

Za jednání popsané v odst. 1 citovaného ustanovení trestního zákoníku hrozí pachateli trest odnětí svobody až na dvě léta, za skutek kvalifikovaný podle odst. 2 citovaného ustanovení trestního zákoníku lze uložit trest odnětí svobody až na tři roky.

V dalších odstavcích citovaného ustanovení trestního zákoníku jsou popsány jednotlivé okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby.

Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude podle odst. 3 potrestán pachatel, který spáchá některou z uvedených skutkových podstat

- v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch,
- jako úřední osoba,
- v úmyslu vážně jiného poškodit v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu, nebo
- spáchá-li takový čin na jiném, který vůči němu plnil svoji povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona.

Z odst. 4 citovaného ustanovení vyplývá, že

- spáchá-li pachatel jednu z uvedených skutkových podstat jako člen organizované skupiny,
- způsobí-li takovým činem značnou škodu, nebo

[2] Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona. [cit. 10. 03. 2019]. Dostupné: https://apps.odok.cz/attachment/-/down/1ORNAQ9C586C

- získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch,

bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.

V případě způsobení škody velkého rozsahu či získání pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu hrozí pachateli trest odnětí svobody na tři až na deset let.[3]

Původní návrh obsahoval i třetí základní skutkovou podstatu spočívající ve svádění jiného ke spáchání některého z trestných činů dle ustanovení § 345 – § 347 trestního zákoníku, avšak tato skutková podstata byla nakonec vypuštěna.

Návrh vyvolal mezi odbornou veřejností řadu nesouhlasných reakcí, mimo jiné i ze strany České advokátní komory, která v něm spatřuje riziko zásahu do činnosti advokátů, vůči kterým by mohla být dovozena trestněprávní odpovědnost za důkazy, které budou předkládat v zastoupení svých klientů.[4]

Kritici nové právní úpravy tvrdí, že koncepce trestného činu maření spravedlnosti nadměrně posiluje postavení státního zastupitelství a policie a je útokem na realizaci práva na obhajobu. Ve svém důsledku vede advokáty, aby při předkládání důležitých dokumentů jako důkazů v civilním i v trestním řízení si počínali poněkud obezřetněji než doposud.

JUDr. Sokol[5] v rámci vyjádření ČAK ze dne 5. prosince 2018 doporučil, „ *aby advokát, pokud bude přebírat od klienta cokoliv, co má být předloženo jako důkaz, jednak klienta poučil o uvedeném trestném činu a dále si vyžádal souhlas s tím, že důkaz bude předkládat s výslovným komentářem, že jej obdržel k tomu účelu od klienta a nemá důvod pochybovat o jeho pravosti a autenticitě.“*[6]

Konstrukce nového trestného činu sice tím, že chrání společenský zájem na řádném průběhu řízení, dokazování a vydání spravedlivého rozhodnutí ve věci, plní preventivní funkci, nicméně na druhou stranu by se mohlo jednat o zbytečnou kriminalizaci jednání, které není třeba řešit prostředky trestního práva.

Trestný čin maření spravedlnosti se sice doposud v českém trestním zákoníku nenacházel, nicméně toto jednání bylo možné postihovat v případě úspěšného svádění k maření spravedlnosti jako účastenství ve formě organizátorství nebo návodu k některému z trestných činů podle ustanovení § 345 až § 347 trestního zákoníku. Trestní odpovědnost organizátora nebo návodce byla odvozena na základě zásady akcesority účastenství od odpovědnosti hlavního pachatele, tedy např. svědka, který se však musel o křivé svědectví alespoň pokusit. Nedospěl-li hlavní pachatel ani do stadia pokusu, skutek účastníka zůstal beztrestný. Padělání nebo pozměnění důkazního prostředku nebo předložení takového důkazního prostředku bylo trestné, pokud by se jednalo o znalecký posudek či veřejnou listinu.

Analogický trestný čin maření spravedlnosti již existuje v Německu anebo na Slovensku. V SR byla skutková podstata trestného činu maření spravedlnosti zavedena do trestního zákoníku zákonem č. 403/2004 Sb. s účinností od 1. 8. 2004, jedná se o zločin maření spravedlnosti podle § 344 odst. 1, který byl převzatý i do Trestního zákona účinného od 1. 1. 2006. (V rámci zvláštní části Trestního zákona č. 140/1961 Sb. byla skutková podstata trestného činu maření spravedlnosti upravená v ustanovení § 170.)

Citované ustanovení obsahuje čtyři samostatné základní skutkové podstaty zahrnující jednání, při kterém pachatel v jednání před soudem anebo v trestním řízení:

- předloží důkaz, o kterém ví, že je zfalšovaný anebo pozměněný, jako pravý,
- falšuje, pozmění anebo maří důkaz anebo brání v získání důkazu,

[3] Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR

[4] Viz Vyjádření ČAK ze dne 5. prosince 2018

[5] Tomáš Sokol (* 6. října 1951 Praha) je jeden z nejznámějších českých právníků. Vykonává advokacii. Je několikanásobným vítězem soutěže Právník roku, spolupořádané Českou advokátní komorou, a to v kategorii Právník roku volený laickou veřejností (2006–2009).

[6] Vyjádření ČAK ze dne 5. prosince 2018 [cit. 10. 03. 2019]. Dostupné: http://www.bulletin-advokacie.cz/mareni-spravedlnosti-se-stane-trestnym-cinem2

- maří anebo brání přítomnosti anebo výpovědi strany trestního řízení, účastníka trestního řízení, svědka, znalce, tlumočníka anebo překladatele,
- použije násilí, hrozbu násilí anebo hrozbu jiné těžké újmy, aby působil na soudce, stranu trestního řízení, účastníka trestního řízení, svědka, znalce, tlumočníka, překladatele anebo orgán činný v trestním řízení.[7]

Za popsané skutkové podstaty lze pachateli uložit trest odnětí v rozpětí na jeden rok až šest roků.

Použití vyšší trestní sazby přichází v úvahu, pokud byla některá ze shora uvedených skutkových podstat spáchána

- v úmyslu sobě nebo jinému zajistit značný prospěch anebo jiný zvlášť závažný následek,
- v úmyslu zmařit nebo ztížit jinému uplatnění jeho základních práv a svobod,
- ze zvláštního motivu,
- veřejným činitelem anebo osobou v souvislosti s výkonem svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce,
- osobou vykonávající pravomoc orgánu řízení a správy soudu.

V takovém případě přichází u pachatele v úvahu trest odnětí svobody v rozpětí tří až osmi let.

Skutková podstata trestného činu maření spravedlnosti podle § 344 z. č. 300/2005 Sb. doposud vyvolává aplikační problémy, přičemž protiprávní jednání spočívající v maření anebo bránění přítomnosti anebo výpovědi strany trestního řízení, účastníka trestního řízení, svědka, znalce, tlumočníka anebo překladatele, anebo v použití násilí, hrozby násilí anebo hrozby jiné těžké újmy, aby pachatel působil na soudce, stranu trestního řízení, účastníka trestního řízení, svědka, znalce, tlumočníka, překladatele anebo orgán činný v trestním řízení je trestněprávně postihnutelná jako jiné trestné činy, např. jako vydírání, nadržování, podplácení, křivá výpověď atd.[8]

2. Spáchání trestného činu podplácení a trestného činu nepřímého úplatkářství prostřednictvím jiné osoby

Shora uvedená novela trestního zákoníku dále upřesňuje základní skutkové podstaty trestného činu podplacení podle ustanovení § 332 trestního zákoníku a trestného činu nepřímého úplatkařství podle ustanovení § 333 trestního zákoníku, když nově stanoví, že těchto trestných činů se dopustí ten, kdo naplní jejich skutkové podstaty sám nebo prostřednictvím jiného**.**

Změna vyplývá **z** čl. 15 odst. 1 písm. a) Úmluvy Organizace spojených národů proti korupci (105/2013 Sb. m. s.), který požaduje po smluvních státech zavedení trestnosti i nepřímého slíbení, nabídky nebo poskytnutí neoprávněné výhody veřejnému činiteli, pro činitele samotného nebo pro jinou osobu či subjekt proto, aby tento činitel jednal nebo se zdržel jednání při výkonu svých úředních povinností. Toto jednání je postihováno trestným činem podplacení podle ustanovení § 332 trestního zákoníku, který však prozatím neobsahoval výslovně slova „nebo prostřednictvím jiného“.

Čl. 15 odst. 1 písm. b) téže Úmluvy požaduje po smluvních státech zavedení trestnosti i nepřímého požadování nebo přijetí ze strany veřejného činitele neoprávněné výhody pro činitele samotného nebo pro jinou osobu či subjekt proto, aby tento činitel jednal nebo se zdržel jednání při výkonu svých úředních povinností. Toto jednání bylo doposud postihováno jako trestný čin přijetí úplatku podle ustanovení § 331 trestního zákoníku, který slova „nebo prostřednictvím jiného“ výslovně obsahoval.

Novela tak reaguje na tento nelogický rozpor, kdy v ustanovení § 331 trestního zákoníku, upravujícího trestný čin přijetí úplatku, je jednoznačně stanoveno, že tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo naplní jeho skutkovou podstatu sám nebo prostřednictvím jiného**,** zatímco u souvisejících trestných činů podplacení a nepřímého úplatkářství toto rozlišení prozatím chybělo, což v praxi vedlo k interpretačním problémům.

[7] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR

[8] Trestny čin marenie spravedlivosti. [cit. 10. 03. 2019]. Dostupné: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a101-trestny-cin-marenia-spravodlivosti

Novela trestního zákoníku výslovně stanoví trestnost takového jednání, je-li učiněno prostřednictvím tzv. prostředníka. Samotný prostředník může být trestně odpovědný v rovině spolupachatelství podle ustanovení § 23 trestního zákoníku nebo účastenství podle ustanovení § 24 trestního zákoníku, a to podle míry jeho účasti na trestném činu.

3. Zrušení trestného činu podílnictví

Novelou dále došlo navenek k formálnímu zrušení trestného činu podílnictví podle ustanovení § 214 trestního zákoníku a trestného činu podílnictví z nedbalosti dle ustanovení § 215 trestního zákoníku.

Podle § 214 trestního zákoníku byl trestný ten, kdo ukryl, na sebe nebo jiného převedl anebo užíval věc, která byla získána trestným činem spáchaným v České republice nebo v cizině jinou osobou nebo jako odměna za něj, anebo věc, která byla za takovou věc opatřena. Dále byl trestný ten, kdo se ke spáchání takového činu spolčil.

Podle ustanovení § 215 trestního zákoníku byl trestný ten, kdo z nedbalosti ukryl nebo na sebe nebo jiného převedl věc větší hodnoty, která byla získána trestným činem spáchaným v České republice nebo v cizině jinou osobou nebo jako odměna za něj.

Za úmyslnou formu podílnictví bylo možno samostatně uložit trest odnětí svobody až na čtyři roky (spáchal-li však pachatel čin ve vztahu k věci, která pocházela z trestného činu, na který zákon stanovil trest mírnější, byl potrestán tímto trestem mírnějším), peněžitý trest, zákaz činnosti nebo propadnutí věci, popřípadě bylo vedle těchto trestů za podmínek stanovených v ustanoveních upravujících tyto tresty uložit i další tresty.

Při naplnění okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby mohl být pachatel potrestán trestem odnětí svobody na tři až osm let nebo trestem propadnutí majetku. Za nedbalostní formu podílnictví bylo možno samostatně uložit trest odnětí svobody až na jeden rok, zákaz činnosti nebo propadnutí věci, popřípadě vedle těchto trestů za podmínek stanovených v ustanoveních upravujících tyto tresty i další tresty.

Při naplnění okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby mohl být pachatel potrestán trestem odnětí svobody na jeden až pět let.[9]

Skutkové podstaty uvedených trestných činů se včlenily do skutkových podstat trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti podle ustanovení § 216 trestního zákoníku a trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti podle ustanovení § 217 trestního zákoníku.

4. Praní špinavých peněz

Česká právní úprava praní špinavých peněz, neboli money launderingu, nebyla dosud v souladu s definicí tohoto pojmu dle mezinárodního práva. Jednotlivá jednání, která v souladu s mezinárodním vymezením odpovídají pojmu money laundering, byla v rámci trestního zákoníku před novelou upravena v několika samostatných trestných činech. Tento nedostatek v dosavadní právní úpravě zjistil Výbor expertů pro hodnocení opatření proti praní špinavých peněz a financování terorismu (MONEYVAL).

Zařazení veškerých forem praní špinavých peněz pod jeden úmyslný a jeden nedbalostní trestný čin by mělo dle zákonodárce zajistit jednotnou právní úpravu a trestání ve vztahu ke všem jednáním, která jsou z mezinárodněprávního hlediska považována za praní špinavých peněz.[10]

Dále dochází k doplnění okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby za spáchání trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti podle ustanovení § 216 trestního zákoníku, a zpřísnění trestních sazeb ukládaných za tento trestný čin, když za naplnění jeho kvalifikované skutkové podstaty v pátém odstavci je horní hranice trestu odnětí svobody stanovena na deset let. Legalizace výnosů z trestné činnosti podle ustanovení § 216 odst. 5 trestního zákoníku tedy nově naplní znaky zvlášť závažného zločinu.

---

[9] Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona. [cit. 10. 03. 2019]. Dostupné: https://apps.odok.cz/attachment/-/down/1ORNAQ9C586C

[10] Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona. [cit. 10. 03. 2019]. Dostupné: https://apps.odok.cz/attachment/-/down/1ORNAQ9C586C

Další novinkou je zavedení zvláštního ustanovení o trestání úmyslného trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti podle ustanovení § 216 odst. 1 a odst. 2 trestního zákoníku. Zákonodárce zde zakotvil možnost mírnějšího postihu pachatele, pokud výnos z trestné činnosti byl dosažen trestným činem, za jehož spáchání je stanoven mírnější trest než za spáchání trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti podle ustanovení § 216 odst. 1 a odst. 2 trestního zákoníku, což v praxi znamená, že soudy mají možnost ovlivnit druh a výši uloženého trestu a zmírnit případnou tvrdost zákona, kdy by osoba legalizující výnos z trestné činnosti mohla být potrestána přísněji než pachatel trestného činu, z něhož výnos pochází.

Dále novela trestního zákoníku zavádí nová ustanovení § 135a a § 135b, upravující dosud nedefinované pojmy „nástroj trestné činnosti“ a „výnos z trestné činnosti“. V souladu s novým ustanovením § 135a trestního zákoníku se pod pojmem nástroj trestné činnosti rozumí věc, která byla určena nebo užita ke spáchání trestného činu, včetně plodů a užitků. Ustanovení § 135b trestního zákoníku charakterizuje výnos z trestné činnosti jako jakoukoli ekonomickou výhodu pocházející z trestného činu, přičemž bezprostředním výnosem z trestné činnosti se rozumí věc, která byla získána trestným činem nebo jako odměna za něj, včetně plodů a užitků a zprostředkovaným výnosem z trestné činnosti se rozumí věc, včetně plodů a užitků která byla, byť jen zčásti, nabyta za věc tvořící bezprostřední výnos z trestné činnosti, ve kterou byla věc tvořící bezprostřední výnos z trestné činnosti, byť jen zčásti, přeměněna, nebo k jejímuž zhodnocení došlo, byť jen zčásti, prostřednictvím věci tvořící bezprostřední výnos z trestné činnosti.[11]

Závěr

Z uvedeného tedy vyplývá, že rok 2019 začal v ČR shora uvedenými změnami v oblasti trestního práva. Nová právní úprava zajišťuje soulad české trestněprávní úpravy s mezinárodními závazky České republiky a s právními předpisy EU. Účinnost provedených změn ukáže teprve čas. Zvláště v případě trestného činu maření spravedlnosti podle § 347a) trestního zákoníku lze dle odborníků z oblasti práva očekávat nejen aplikační a interpretační obtíže, ale i možnost vzniku průtahů v civilním i trestním řízení.

Resumé

Novela trestního zákoníku pod č. 287/2018 Sb spočívá zejména v zavedení trestného činu maření spravedlnosti podle § 347 a) z. č. 40/2009 Sb., a v dalších změnách trestního zákoníku, kterými jsou zpřesnění skutkové podstaty trestného činu podplácení a trestného činu nepřímého úplatkářství, zrušení trestných činů podílnictví a zpřehlednění právní úpravy v oblasti praní špinavých peněz.

Resumé

The amendment to the Penal Code under No. 287/2018 consists mainly in the introduction of the crime of obstruction of justice under Section 347 a) of Act No. 40/2009 Coll. the act of indirect bribery, the abolition of shareholder crimes and the clarification of money laundering legislation.

Seznam bibliografických odkazů:

DRAŠTÍK, Antonín a kol., 2015. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 3264 s. ISBN 978-80-7478-790-4.

JELÍNEK, Jiří a kol., 2009. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 896 s. ISBN 978-80-87212-24-0.

MAŠĽANYOVÁ, D. a kol., 2011. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk. 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4

[11]Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR

ŠAMKO, P. Trestný čin marenia spravodlivosti – vybrané praktické problémy. In *Justičná revue*, roč. 63, č. 1, 2011, s. 83-94. ISSN 1335-6461.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona. [cit. 10. 03. 2019]. Dostupné: https://apps.odok.cz/attachment/-/down/1ORNAQ9C586C

Trestny čin marenie spravedlivosti. [cit. 10. 03. 2019]. Dostupné: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a101-trestny-cin-marenia-spravodlivosti

Vyjádření ČAK ze dne 5. prosince 2018. [cit. 10. 03. 2019]. Dostupné: http://www.bulletin-advokacie.cz/mareni-spravedlnosti-se-stane-trestnym-cinem2

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR

Kontaktní údaje:

JUDr. Radomíra VESELÁ, PhD.
Ústav environmentální bezpečnosti
Fakulty logistiky a krizového řízení
Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně
Studentské náměstí 1532
686 01 Uherské Hradiště
t.č. 775614214
e-mail: rvesela@utb.cz

K NIEKTORÝM ASPEKTOM PROBLEMATIKY EUTANÁZIE[1]

JUDr. Štefan ZEMAN, PhD.
doc. JUDr. Miroslava VRÁBLOVÁ, PhD.
Katedra trestného práva a kriminológie
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Anotácia: *Autori sa v príspevku zameriavajú na aktuálnu a zložitú problematiku eutanázie. V prvej kapitole definujú a popisujú základné pojmy z predmetnej oblasti, akými sú aktívna a pasívna eutanázia, nepriama eutanázia, asistovaná samovražda a vyzdvihujú zásadné rozdiely medzi nimi. Následne detailne popisujú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva z oblasti eutanázie. Napokon ponúkajú trestnoprávnu analýzu predmetnej problematiky v právnom poriadku SR.*
Kľúčové slová: *eutanázia, asistovaná samovražda, vražda, právo na život, Európsky súd pre ľudské práva.*

Annotation: *The authors are focused on actual and complex issue of euthanasia. The first chapter defines and describes the basic concepts of euthanasia, such as active and passive euthanasia, indirect euthanasia, assisted suicide, and highlights the fundamental differences between them. They then describe in detail the case law of the European Court of Human Rights in the field of euthanasia. Finally, they offer a criminal law analysis of this issue in conditions of the Slovak legal order.*
Keywords: *euthanasia, assisted suicide, murder, right to life, European Court of Human Rights.*

1. Úvodom k eutanázii[2] – vymedzenie pojmov

Právo na ochranu života a zdravia patrí nepochybne medzi kľúčové základné ľudské práva a slobody. Toto právo je preto prirodzene zakotvené aj v Ústave SR,[3] ako aj v rôznych medzinárodných dokumentoch, ktorými je SR viazaná.[4] Dokonca aj slovenské trestné právo kladie ochranu života a zdravia na popredné miesto v rebríčku zákonom chránených hodnôt, čo je demonštrované tým, že trestné činy proti životu a zdraviu boli rekodifikáciou zaradené do I. hlavy osobitnej časti Trestného zákona.[5] Ľudský život je jednoducho nenahraditeľný.

Rovnako je však pravdou to, že k životu patrí aj smrť, pričom otázky spojené s koncom života zaujímali ľudstvo od nepamäti. Pre súčasného človeka sa otázky života a smrti vôbec nestali ľahšími, alebo menej významnými, než boli pre generácie pred nami. Slová ako bolesť, choroba, strach, umieranie, sa v dnešnej dobe stávajú dokonca stále frekventovanejšími. Stále sa predlžujúca priemerná dĺžka života, spojená s takmer utopickou snahou každého z nás stať sa pánom svojho šťastia, v kombinácii s enormným vedeckým pokrokom v medicíne, prináša v posledných desaťročiach dnešnej postmodernej (najmä západnej) spoločnosti čoraz viac diskusií aj o probléme dobrovoľnej smrti ako východisku. Dokonca sa objavujú hnutia pre eutanáziu, eufemisticky nazývané hnutiami *„za právo zomrieť dôstojne“*. Diskutuje sa o tom, čo v prípadoch, keď život síce pretrváva, ale súčasne ho možno vnímať ako obrovskú záťaž tak pre chorých, ako aj pre ich príbuzných, ktorí trpia pohľadom na svojich blízkych. K tomu navyše liberálne tendencie neustále viac rozširujú

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106. This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.
[2] Ide o pôvodom grécky termín, pochádzajúci zo spojenia slov *„eu“* (dobre) a *„thanatos“* (smrť). Voľne môžeme tento pojem vysvetliť ako „dobrá“ či „milosrdná“ smrť. Prvýkrát bolo usmrtenie na žiadosť ako terminus technicus nazvané eutanáziou v diele neskororenesančného filozofa a štátnika Francisa Bacona *De dignitate et augmentis scientiarum* („O dôstojnosti a pokroku vied“), v ktorom autor uvádza, že lekári by mali používať svoje umenie a snahu k tomu, aby sa umierajúcim odchádzalo zo života ľahšie, čo nazýval vonkajšou eutanáziou. Avšak už Platón zastával názor, že nie je potrebné liečiť beznádejne alebo od narodenia chorých, a ani nepovažoval za efektívne predlžovanie „zlého života“.
[3] Najmä v čl. 15 *zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky* v znení neskorších predpisov.
[4] Pozri napr. čl. 2 ods. 1 *Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* a Protokoly na tento Dohovor nadväzujúce uverejnené v oznámení Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. v znení oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR č. 102/1999 Z. z.
[5] *Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov* (ďalej aj „TZ“).

autonómiu jednotlivca aj v tak kritických otázkach, ako je smrť človeka a výber jej spôsobu. Pri presadzovaní „práva na smrť“ zástancovia eutanázie argumentujú tým, že tradičná medicína opierajúca sa o tradíciu kresťanských zásad a Hippokratovej prísahy zlyháva a v prípade pacientov, ktorí chcú zomrieť, nemá čo ponúknuť.[6] Postmoderná spoločnosť už život nevníma ako dar, ale ako každú inú záležitosť k vlastneniu.[7] Zmyslom života sa stáva produkcia a konzum, a niečo znamená len ten, kto podáva výkon. Ako má v tejto atmosfére ospravedlniť svoju existenciu človek trpiaci a umierajúci? Siaha teda autonómia človeka až ku smrti? Existuje vôbec niečo také, ako *„právo na smrť“*?[8]

Ide nepochybne o aktuálne, dôležité a zároveň veľmi zložité otázky, ktoré nemožno vyčerpávajúco zodpovedať v jednom príspevku. Nie je ani cieľom autorov rozoberať morálne, etické či náboženské aspekty problematiky eutanázie, prípadne asistovanej samovraždy, hoci ich prienik do oblasti práva je osobitne v tomto smere nanajvýš potrebný. Avšak vzhľadom na zameranie vedeckej konferencie, na ktorej účely predmetný článok vznikol, ide skôr o snahu vysvetliť základné pojmy súvisiace s problematikou eutanázie, resp. priblížiť kľúčovú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj ESĽP) vo veciach eutanázie, a napokon podať stručnú trestnoprávnu analýzu eutanázie v právnom poriadku SR.

V Belgicku a v Holandsku, ktoré sú propagátormi aktívnej vyžiadanej eutanázie, bolo jedným z prvých krokov pred uzákonením beztrestnosti eutanázie zjednotenie terminológie.[9] Ako sa však ukázalo, stal sa aj tento zdanlivo jednoduchý primárny odrazový mostík takmer neriešiteľným zdrojom problémov, a to v etickej aj právnej rovine.[10]

Je preto potrebné vyzdvihnúť, že unifikovaná definícia eutanázie, ktorá by bola všeobecne akceptovaná, neexistuje. Tento pojem pôvodne značil všestrannú pomoc umierajúcemu človeku zameranú na zmiernenie telesných bolestí a duševných úzkostí, v dnešnom chápaní eutanázia znamená úmyselné urýchlenie smrti zo súcitu na prianie pacienta alebo jeho rodiny.[11] Beemer ide však vo svojom článku až tak ďaleko, že eutanázia nie je nič iné ako to, čo si nejaká skupina ľudí ako eutanáziu zadefinuje, pričom úspech takéhoto vyjadrenia závisí od autorít definície.[12]

V odbornej literatúre býva eutanázia vymedzená ako *„vedomé ukončenie života nevyliečiteľne smrteľne chorého človeka, plne spôsobilého k právnym úkonom na jeho žiadosť,“*[13] resp. ako *„konanie alebo opomenutie, ktorého cieľom je skrátenie života a rozhodujúcim dôvodom je súcit s trpiacim“*.[14] Kerecman eutanáziu definuje ako *„usmrtenie zo súcitu alebo zmiernenie bolesti umierajúceho spojené niekedy so skrátením jeho života“*.[15] Šámal a kol. rozumie pod pojmom eutanázia *„urýchlenie smrti z útrpnosti, aby bolo skrátené utrpenie umierajúceho, a to často na jeho vlastnú a výslovnú žiadosť.“*[16] Anglický akademik a profesor etiky Wyatt charakterizuje eutanáziu ako *„úmyselné zabitie osoby, ktorej život už nie je považovaný za hodný žitia, a to buď na základe konania, alebo opomenutia inej osoby“*.[17] Česká profesorka medicíny Munzarová dodáva, že

---

[6] SUTTON, A.: *Christian Bioethics: A guide for the perplexed.* London: T&T Clark, 2008, s. 55.

[7] ISRAËL, L.: *Contro l´eutanasia. Un grande medico, laico e non credente, ci spiega perché non possiamo accettare l´eutanasia.* Torino: Lindau, 2007, s. 84.

[8] K tomu pozri napr. LAVI, S.: *How dying became a „life crisis“.* In: Daedalus. American Academy of Arts & Sciences, roč. 137, 2008, č. 1, s. 57.

[9] TEN HAVE, H. – WELIE, J.: *Death and Medical Power. An Ethical Analysis of Dutch Euthanasia Practice.* Berkshire-New York: McGraw-Hill, 2005, s. 6-21 a 181.

[10] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 22.

[11] SMITH, J. E. – KACZOR, CH.: *Életbe vágó kérdések. Bioetika katolikus szemmel.* Budapest: Szent István Társulat, 2017, s. 131.

[12] BEEMER, T.: *Zur neueren Euthanasiedebatte in den Niederlanden.* In: Folia Bioethica, 1994, č. 14, s. 7.

[13] VOZÁR, J.: *Pojem eutanázia.* In: Právník, roč. 135, 1996, č. 3, s. 231.

[14] K tomu pozri bližšie URBÁNEK, J.: *Eutanazie – problém napětí mezi lékařstvím, etikou a právem.* In: Trestní právo, roč. XII, 2007, č. 9, s. 9.

[15] KERECMAN, P.: *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty.* Bratislava: Eurounion, 1999, s. 18.

[16] ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákononík II. § 140 až 421. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1461.

[17] WYATT, J.: *Matters of life and death. Human dilemmas in the light of the Christian faith.* Nottingham: Inter-Varsity Press, 2009 s. 172.

osobitne z pohľadu mravného posudzovania skutku podľa úmyslu konajúceho, *„eutanázia bude zakaždým úmyselným zabitím človeka“*.[18] Napokon je žiadúce uviesť aj vnímanie Magistéria Katolíckej cirkvy podľa učenia pápeža Jána Pavla II., podľa ktorého je eutanáziou v pravom a vlastnom slova zmysle treba rozumieť *„čin alebo zanedbanie, ktoré zo svojej povahy a v úmysle konajúceho spôsobuje smrť kvôli odstráneniu akéhokoľvek utrpenia. Eutanázia je morálne neprípustné dobrovoľné zabitie ľudskej osoby, a ako taká je preto vážnym porušením Božieho zákona.“*[19]

Termíny, ktoré budeme používať v tomto príspevku majú preto nasledovný význam:

- **Eutanázia** – prípad, keď osoba A úmyselne usmrtí osobu B alebo umožní jej smrť, pričom tak koná v prospech osoby B, zo súcitu. Pri eutanázii je teda kauzálny vzťah medzi konaním osoby B a skrátením života osoby A.
- **Aktívna eutanázia** – keď osoba A aktívne koná a jej konanie vedie samo o sebe k smrti osoby B (napr. intravenózne zavedenie jedu lekárom). Ide teda o priame, úmyselné a definitívne riešenie situácie. Je dovolená len v niektorých štátoch sveta. Z pohľadu slovenského právneho poriadku je neprípustná, ide o trestný čin (úkladnej) vraždy.
- **Pasívna eutanázia** – prípad, keď osoba A umožní osobe B umrieť tým, že mu buď odoprie život udržujúcu (no inak márnu) liečbu, resp. ani ju nezačne, alebo od takejto liečby ustúpi (napr. odpojenie od život udržujúcich prístrojov).[20] Je potrebné si uvedomiť, že lekár tu takisto nielen predvída, ale priamo zamýšľa smrť pacienta, tá je jeho priamym úmyslom, nielen tolerovaným vedľajším účinkom. So smrťou pacienta je lekár minimálne zmierený. Na druhej strane je však nutné uviesť aj inštitút tzv. *negatívneho reverzu*, teda písomné vyhlásenie pacienta, ktorý odmieta potrebné lekárske úkony aj napriek náležitému poučeniu.[21] Podľa nálezu Ústavného súdu ČR z roku 2001 je právo pacienta nebyť liečený silnejšie než povinnosť lekára liečiť.[22] Z toho vyplýva, že uskutočnenie zákroku, aj keď život zachraňujúceho, ktorý pacient odmietol a ktorý nemožno ani na základe zákona vykonať bez

[18] MUNZAROVÁ, M.: *Eutanazie, nebo paliativní péče?* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 49.

[19] JÁN PAVOL II.: *Evangelium vitae.* Encyklika o hodnote a nenarušiteľnosti ľudského života, bod 65. Dostupné on-line: https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/evangelium-vitae, cit. 14. 2. 2019. Ako však pápež dodáva, *„treba rozlišovať medzi eutanáziou a rozhodnutím zrieknuť sa takzvanej "úpornej terapie", to jest istých lekárskych zásahov, ktoré prestali byť primerané reálnej situácii chorého, lebo už nie sú úmerné výsledkom, aké možno očakávať, alebo sú aj príliš zaťažujúce pre samého chorého a pre jeho rodinu. V takýchto situáciách, keď je smrť blízka a neodvratná, je možné v zhode so svedomím "zrieť sa zákrokov, ktorými by sa dosiahlo len dočasné a bolestné predĺženie života, nemá sa však prerušovať normálna terapia, aká sa v podobných prípadoch vyžaduje". Samozrejme, že jestvuje morálna povinnosť liečiť sa a podrobiť sa liečeniu. Takúto povinnosť však treba definovať v konkrétnych situáciách: treba totiž zhodnotiť, či aplikované liečebné prostriedky sú objektívne proporcionálne predpokladanému zlepšeniu zdravia. Zrieknutie sa mimoriadnych a prehnaných prostriedkov nie je totožné so samovraždou alebo eutanáziou; vyjadruje skôr prijatie postavenia človeka vzhľadom na smrť.“*

[20] Prípady pasívnej eutanázie sú mimoriadne polemické. Je morálny rozdiel medzi zabitím a ponechaním zomrieť? K typickým príkladom nejasného a odlišného označenia v právnej terminológii môže byť aj už naznačené konanie spočívajúce v odpojení od prístrojovej podpory vitálnych funkcií, kde judikatúra v Spojenom kráľovstve vo *veciach Airedale NHS Trust v Bland* (prípad Tony Bland, 1993), resp. *Law Hospital NHS Trust v Lord Advocate* (prípad Janet Johnston, 1996) dospela k názoru, že pôjde o formu nekonania/opomenutia, čiže o omisívny delikt. Rovnako napr. aj v Nemecku sa odpojenie od prístrojov považuje za pasívnu eutanáziu, a to na základe tézy, že takéto konanie smeruje ku stavu, kde do pacientovho organizmu nie je zvonka nijako zasahované. K tomu pozri napr. ECKSTEIN, K.: *Eutanazie a trestní právo v Německu.* In: Právní rozhledy, roč. 11, 2003, č. 4, s. 114. Naproti tomu slovenský či český zákonodorca odpojenie od prístrojovej podpory vníma ako formu aktívneho spôsobenia smrti.

[21] K tomu pozri § 6 a § 11 ods. 9 písm. d) *zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*, resp. *Dohovor Rady Európy o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny – Dohovor o ľudských právach a biomedicíne* zo 4. apríla 1997; *Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 40/2000 Z. z.*, ktorý nadobudol platnosť pre SR 1. decembra 1999.

[22] Nález Ústavného súdu ČR z 18. mája 2001, sp. zn. *IV. ÚS 639/2000*.

jeho súhlasu, je protiprávny.[23] *A contrario*, neuskutočnenie takéhoto zákroku je teda plne v súlade s právom.[24] V týchto lege artis prípadoch považujeme preto za vhodnejšie používať termín *„terapeutická pasivita na konci života“*.[25]

- **Vyžiadaná (dobrovoľná) eutanázia** – prípad, keď spôsobilá osoba A sama slobodne vyjadrí prianie zomrieť a osoba B na základe tohto priania koná tak, že ukončí jej život.
- **Nevyžiadaná (nedobrovoľná) eutanázia** – keď osoba A nie je spôsobilá k vyjadreniu svojho priania a vlastných preferencií, lekár alebo iná osoba však koná v najlepšom záujme pacienta.
- **Nútená eutanázia** – keď je smrť v rozpore s prianím spôsobilej osoby A. Páchateľ nekoná v tomto prípade v záujme chorého, ani sa nezaujíma o jeho vôľu, či chce alebo nechce zomrieť. Pokiaľ totiž pacient chce žiť, nemôže byť jeho právo na život prevážené a anulované presvedčením niekoho druhého, že pre chorého bude smrť prínosom. V týchto prípadoch preto možno len veľmi ťažko hovoriť o eutanázii v pravom zmysle slova, ale skôr o (úkladnej) vražde, aj keď možno zo súcitu.[26]
- **Nepriama eutanázia** – dlhodobé podávanie utišujúcich liekov, ktorých vedľajším účinkom je skrátenie života chorého, kde úmysel tretej osoby nesmeruje k usmrteniu pacienta, ale k medikamentóznemu zmierneniu jeho veľkých bolestí (tzv. *paliatívna starostlivosť*).[27] V tomto prípade ide o nevyhnutný vedľajší účinok liečby *lege artis*.[28] V literatúre sa v tejto súvislosti možno stretnúť aj s termínom *„skrátenie života“* či *„urýchlenie smrti“* pri podávaní bolesť utlmujúcich prípravkov.[29]
- **Asistovaná samovražda** – prípad, keď osoba B pomôže osobe A ukončiť jej život samovraždou. V tomto prípade teda pochádza smrť z vlastnej ruky, kým pri eutanázii z cudzej ruky, avšak v oboch prípadoch so súhlasom a ako prejav vôle danej osoby.[30] Okrem samotnej pomoci pri samovražde môže spočívať aj v pohnutí k takému konaniu, prípadne v nezabránení. Nemožno teda zamieňať pojmy eutanázia a asistovaná samovražda.

---

[23] ŠUSTEK, P. – HOLČAPEK, T. a kol.: *Zdravotnické právo.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 560-561.

[24] Povinnosť rešpektovať prianie pacienta či rodiny aj v prípade, keď lekár vie, že jeho nevyhnutným následkom bude smrť, bolo potvrdené aj v mnohých súdnych rozhodnutiach vydaných v anglo-americkom právnom systéme (v USA napr. *prípad Quinlan* 1976, *Barber* 1983, *Cruzan* 1990, *Casey* 1992). K tomu pozri LUCE, J. M. – ALPERS, A.: *Legal Aspects of Withholding and Withdrawing Life Support from Critically Ill Patients in the United States and Providing Palliative Care to Them.* In: American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine, roč. 162, 2000, č. 6, s. 2029-2032.

[25] V tejto súvislosti je potrebné vyzdvihnúť judikát ESĽP v prípade *Widmer v. Švajčiarsko* (1993), v ktorom súd konštatoval, že lege artis vykonaná pasívna eutanázia neporušuje ustanovenie čl. 2 *Dohovoru Rady Európy o ochrane ľudských práv a základných slobôd*, keďže ten garantuje právo na život a nie povinnosť na život. K tomu pozri bližšie WICKS, E.: *The right to refuse medical treatment under the European Convention on Human Rights.* In: Medical Law Review, roč. 9, 2001, č. 1, s. 17-40.

[26] KUŘE, J.: *Co je eutanazie: studie k pojmu dobré smrti.* Praha: Academia, 2018, s. 85.

[27] NÉMETH, G.: *Bioetikai vázlatok. Bioetikai és más életerkölcsi kérdések.* Budapest: Szent István Társulat, 2018, s. 238. Bližšie k paliatívnej starostlivosti pozri napr. MATOCHOVÁ, S.: *Etika a právo v kontextu lékařské etiky.* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 161 a nasl.; MUNZAROVÁ, M.: *Eutanazie, nebo paliativní péče?* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 61 a nasl.

[28] ŠUSTEK, P. – HOLČAPEK, T. a kol.: *Zdravotnické právo.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 557.

[29] KERECMAN, P.: *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty.* Bratislava: Eurounion, 1999, s. 18. Tu možno uviesť aj azda najznámejší judikát zo Spojeného kráľovstva o zákonnosti takéhoto postupu, a to vo veci doktora Johna Bodkina (1997), ktorý nadmernou dávkou heroínu a morfia spôsobil smrť 81-ročnej pacientky. Sudca nariadil, aby porota pri rozhodovaní o vine obžalovaného brala do úvahy to, že pokiaľ primárny cieľ medicíny – navrátenie života – nemôže byť dosiahnutý, je lekár povinný urobiť maximum preto, aby uľavil bolesti svojho pacienta, a to aj za existencie rizika, že nechcene týmto skráti pacientov život. K tomu pozri RAUS, K. – STERCKX, S.: *How defining clinical practices may influence their evaluation: The case of continuous sedation at the end of life.* In: Journal of Evaluation in Clinical Practice, roč. 22, 2016, č. 3, s. 425-432. Aj v Nemecku vydal Spolkový súdny dvor rozhodnutie, podľa ktorého je liečba bolesti s neúmyselným smrteľným vedľajším účinkom u umierajúcich pacientov právne prípustná (Rozhodnutie Spolkového súdneho dvora, 3 StR 79/1998). Obdobne možno uviesť aj judikatúru Najvyššieho súdu v USA (*prípad Glucksberg* 1997, resp. *Vacco* 1997).

[30] MITLÖHNER, M.: *Ke vztahu trestného činu účasti na sebevraždě a euthanasie.* In: Trestní právo, roč. VIII., 2003, č. 6, s. 16.

Hraničnými situáciami, keď sa asistencia pri samovražde môže stať aktívnou eutanáziou, sú prípady súčinnosti pri aplikácii látky, napr. priložením pohára s látkou k ústam. Konanie teda môže podľa právneho poriadku SR naplniť skutkovú podstatu účasti na samovražde, ale aj (úkladnej) vraždy.[31]

- **Lekársky asistovaná samovražda** – prípad, keď lekár pomôže osobe spáchať samovraždu. Lekárska asistencia pri samovražde predstavuje pomoc spočívajúcu napr. v zaobstaraní, sprostredkovaní, pripravení či podaní prostriedkov či vytvorenia prostredia na pacientovo sebausmrtenie, prípadne v poučení o užití látok. Ide teda o pojem významovo užší, než asistovaná samovražda, nakoľko v tomto prípade sa črtá špeciálny subjekt – zdravotnícky pracovník (lekár). Na rozdiel od eutanázie, v prípadoch asistovanej samovraždy existuje len kauzálny vzťah medzi konaním asistujúcej osoby (napr. lekára) na jednej strane, a na strane druhej vytvorením možnosti pre pacienta spôsobiť sám sebe smrť, pričom samotné konanie lekára sa priamo ani nepriamo neprejaví skrátením života pacienta.[32]

Podstatné náležitosti eutanázie tak možno zhrnúť do nasledovných bodov:

- ukončenie života človeka (usmrtenie alebo ponechanie zomrieť) trpiaceho nevyliečiteľnou chorobou či neznesiteľnou bolesťou;
- dôvodom voľby smrti je úmysel ukončiť utrpenie chorej osoby;
- smrť nastáva v dôsledku úmyselného konania/opomenutia druhej osoby;
- a tá koná/nekoná na žiadosť spôsobilého a oprávneného subjektu (buď samotného chorého alebo jemu blízkych osôb).[33]

2. Otázka eutanázie z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

Otázka eutanázie a práva na zvolenie vlastnej, hoci asistovanej smrti, sa po roku 2000 stala aktuálnou aj pred Európskym súdom pre ľudské práva. V judikatúre ESĽP nájdeme viaceré zaujímavé prípady, ktoré sa dotýkali jednak práva na eutanáziu a asistovanú samovraždu, trestnej zodpovednosti osôb, ktoré poskytli pri samovražde pomoc, ako aj témy terapeutickej smrti, kde bola riešená problematika nekonania lekárov v prípade márnej starostlivosti, a to z pohľadu nezačatia život predlžujúcej liečby, osobitne v prípade nezahájenia resuscitačných úkonov u pacienta.[34]

Doteraz posudzované prípady vyvolali otázky najmä v kontexte článkov 2, 3 a 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj „Dohovor"), t.j. článkov upravujúcich právo na život,[35] resp. zákaz mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania,[36] či právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života.[37] ESĽP v tomto kontexte okrajovo riešil aj prípadné porušenie čl. 9 chrániaceho slobodu myslenia, svedomia a náboženstva, resp. čl. 14 Dohovoru zakazujúceho diskrimináciu.[38]

---

[31] BELEŠ, A.: *Niektoré aspekty účasti na samovražde a komparácia právnych úprav vo vybraných krajinách.* In: Acta Facultas Iuridicae Universitas Comenianae, roč. 36, 2017, č. 1, s. 5.

[32] Je nutné dodať, ako to vyplýva z judikatúry ESĽP, ktorú vo veciach eutanázie analyzujeme v ďalšej kapitole nášho príspevku, konkrétne vo veci *Pretty v. Spojené kráľovstvo* (2002), že neexistuje žiadny pozitívny záväzok štátu spočívajúci v záruke nestíhateľnosti osobe pri vykonaní asistencie pri samovražde, resp. že štáty majú povinnosť chrániť život (čl. 2 Dohovoru), no právo na život v sebe nezahŕňa aj právo na smrť.

[33] HUMENÍK, I: *Ochrana osobnosti a medicínske právo.* Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011, s. 249.

[34] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 54.

[35] Čl. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd: *„Právo každého na život je chránené zákonom."*

[36] Čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd: *„Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu."*

[37] Čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd: *„Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpodencie."*

[38] HUMENÍK, I: *Ochrana osobnosti a medicínske právo.* Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011, s. 257. K tomu pozri bližšie aj *Tlačovú správu ESĽP o rozhodnutiach vo veciach konca života vo vzťahu k Európskemu dohovoru*

Aj keď ide o výklad ustanovení Dohovoru, vieme, že judikatúra ESĽP má značný význam aj pre vnútroštátne právne poriadky, a že pre signatárov Dohovoru je táto judikatúra záväzná. Dovoľte preto vyzdvihnúť aspoň tie najvýznamnejšie prípady.[39]

2.1 Prípad Pretty proti Spojenému kráľovstvu[40]

Možno povedať, že ide o vôbec prvý kľúčový judikát ESĽP v predmetnej oblasti. Odpovedá na niekoľko zásadných otázok, a to predovšetkým, či právo na život zahrňuje aj právo na smrť a či pôjde o mučenie, prípadne zasahovanie do práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života či do práva na slobodu myslenia, pokiaľ štát nepríjme zákony, ktoré umožňujú asistovanú samovraždu.[41]

Sťažovateľkou bola 43 ročná pani Diana Pretty, ktorá trpela progresívnou neuro-degeneratívnou chorobou motorických neurónov, ktorá je spojená s postupným ochabovaním svalov ovládaných vôľou, ktorú súčasná medicína nedokáže ani zvrátiť, ani efektívne liečiť.[42] Ku smrti dochádza obvykle v dôsledku slabosti dýchacích svalov a svalov zaisťujúcich hovorenie a prehĺtanie, čo vedie k zápalu plúc a nedostatočnému dýchaniu. Sťažovateľka bola v pokročilom štádiu ochorenia, zostávali jej týždne života, bola ochrnutá od krku nadol, prakticky nemohla hovoriť a vyživovaná bola pomocou trubičky, avšak jej mentálna kapacita zostala nepostihnutá. Bola plne pri vedomí a schopná robiť vlastné autonómne rozhodnutia. Jej prianím bolo ukončiť svôj život, v snahe vyhnúť sa útrapám a zo strachu pred udusením, ale vzhľadom na svoj stav nebola schopná tohto kroku bez cudzej pomoci. Jej manžel bol ochotný pre ňu túto službu urobiť, anglické právo však takúto pomoc vylučuje, a bol by za ňu trestne stíhaný podľa zákona o samovražde.[43]

Požiadala preto generálneho prokurátora o prísľub, že jej manžel nebude trestne stíhaný za napomáhanie pri samovražde v súlade s jej prianím. Po jeho odmietnutí (zákon mu takúto právomoc nedával) sa obrátila rovnako neúspešne na súdy ako aj na Snemovňu lordov.

Sťažovateľka sa po vyčerpaní vnútroštátnych prostriedkov v decembri 2001 obrátila na ESĽP. Vo svojej sťažnosti tvrdila, že odmietnutie štátnych orgánov poskytnúť trestnoprávnu imunitu jej manželovi v prípade, že by jej pomohol so samovraždou, a vôbec, celkovo zákaz asistovanej samovraždy a eutanázie vnútroštátnym právom, porušuje jej práva priznané článkami 2, 3, 8, 9 a 14 Dohovoru. Argumentovala tým, že článok 2 Dohovoru nechráni iba právo na život, ale taktiež právo voľby žiť alebo zomrieť. Ďalej tvrdila, že čl. 3 predmetného Dohovoru je takisto porušovaný anglickým právnym poriadkom, keďže utrpenie, ktoré jej spôsobovala choroba sa rovnalo *„neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu“*, a že štát štát mal pozitívny záväzok urobiť také kroky, aby ju tohto utrpenia ušetril umožnením spáchať asistovanú samovraždu, a to tým skôr, že jej smrti sa medicínsky nedalo zabrániť. Nakoniec sa dovolávala svojho práva na sebaurčenie a jeho ochrany podľa čl. 8 Dohovoru. Tvrdila, že právo na sebaurčenie zahŕňa aj právo na rozhodovanie o svojom tele, čo obsahuje aj právo vybrať si, kedy a ako zomrieť.[44]

ESĽP v interpretácii čl. 2 Dohovoru vyzdvihol, že tento článok má výsadné postavenie v systematike Dohovoru, bez neho by používanie ktoréhokoľvek iného práva a slobody zaručených

---

o ochrane ľudských práv a základných slobôd z januára 2019, dostupné anglicky on-line: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Euthanasia_ENG.pdf, cit. 18. 2. 2019.

[39] Okrem prípadov opísaných nižšie, pozri aj prípady Sanles Sanles proti Španielsku (rozhodnutie o sťažnosti č. 48335/99 z 26. októbra 2000), Koch proti Nemecku (sťažnosť č. 497/09, rozsudok z 19. júla 2012), Burke proti Spojenému kráľovstvu (rozhodnutie o sťažnosti č. 19807/06 z 11. júla 2006), Ada Rossi a ďalší proti Taliansku (rozhodnutie o sťažnosti 936 22. decembra 2008), a niektoré ďalšie. Dostupné on-line anglicky na: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Euthanasia_ENG.pdf, cit. 18. 2. 2019.

[40] *Pretty proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 2346/02, rozsudok z 29. apríla 2002.

[41] MATOCHOVÁ, S.: *Etika a právo v kontextu lékařské etiky.* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 153.

[42] HOLČAPEK, T. – ŠUSTEK, P.: *K § 115 návrhu nového trestního zákoníku (usmrcení na žádost).* In: Trestněprávní revue, roč. 3, 2004, č. 11, s. 325.

[43] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 54-56.

[44] ČAHOJOVÁ, K. – MURÁŇOVÁ, M.: *Eutanázia a asistovaná samovražda z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.* In: Justičná revue, roč. 66, 2014, č. 2, s. 234.

Dohovorom bolo iluzórne. Súd v judikáte zdôraznil, že čl. 2 ods. 1 prvá veta prikazuje štátu nielen aby sa zdržal úmyselného a nezákonného usmrtenia, ale tiež, aby prijal vhodné opatrenia k ochrane života tých, ktorí podliehajú jeho jurisdikcii, a že ESĽP prísne kontroluje obmedzené okolnosti, za ktorých môže byť pozbavenie života ospravedlnené, resp. keď sa žalované vlády dovolávajú výnimiek. ESĽP ďalej osobitne vyzdvihol, že vo všetkých veciach, ktorými sa doposiaľ zaoberal, konzistentne zdôrazňoval povinnosť štátu chrániť život.[45] Súd je presvedčený, že čl. 2 Dohovoru sa zameriava výlučne na ochranu života a že štáty majú iba povinnosť chrániť život. Právo na život však v sebe nezahŕňa aj právo na smrť. Predmetný článok nemôže byť bez toho, žeby bolo prekrútené jeho znenie, interpretovaný tak, že udeľuje diametrálne odlišné právo zomrieť, ani nemôže vytvoriť právo na sebaurčenie v tom zmysle, že by jednotlivcovi udeľoval právo zvoliť si smrť radšej než život.[46]

Vo vzťahu k čl. 3 Dohovoru, t.j. že by bola sťažovateľka vystavená neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu tým, že jej anglické úrady odmietli vyhovieť v jej žiadosti o vykonanie asistovanej samovraždy, ESĽP argumentoval tak, že pod predmetný článok spadajú len také typy zlého zaobchádzania, ktoré dosahujú určitého minima krutosti a zahrňujú skutočné ublíženie na tele alebo intenzívne fyzické či psychické utrpenie. Ako ponižujúce je hodnotené napr. zaobchádzanie, ktoré znevažuje ľudskú dôstojnosť, vyvoláva v človeku pocit strachu, utrpenia alebo menejcennosti, a je spôsobilé prelomiť jeho morálnu a telesnú odolnosť.[47] Avšak utrpenie spôsobené prirodzene existujúcim ochorením, či už fyzické alebo psychické, môže spadať do pôsobnosti čl. 3 Dohovoru len tam, kde existuje riziko, že bude zvýšené určitým zaobchádzaním, ktoré vyplýva napr. z podmienok väzby, vyhostenia alebo iných opatrení, za ktoré môžu byť zodpovedné štátny orgány. V pojednávanom prípade sťažovateľka nebola podľa súdu podrobená žiadnemu zlému zaobchádzaniu, ani sa vôbec nesťažovala, žeby sa jej nedostávalo adekvátnej starostlivosti od štátnych lekárskych zariadení. Bolesti nemala preto, že by jej štát nezabezpečil potrebnú odbornú pomoc. A to, že by jej manžel bol vystavený podľa anglických zákonov trestnému stíhaniu za pomoc pri samovražde, nemožno v žiadnom prípade vnímať ako porušenie zákazu mučenia.[48] Inak povedané, podľa súdu neexistuje žiadny pozitívny záväzok štátu spočívajúci v záruke nestíhateľnosti osoby pri vykonávaní asistencie pri samovražde alebo v poskytnutí možnosti akejkoľvek inej podpory ukončenia života.[49]

Zásadná bola napokon zo strany súdu aj interpretácia článku 8 Dohovoru v kontexte daného prípadu. Ako sme naznačili už vyššie, sťažovateľka tvrdila, že súčasťou práva na súkromný život je aj právo prijímať rozhodnutia o vlastnom tele a o tom, čo sa s ním stane, čo podľa nej zahrňuje aj právo zvoliť si, kedy a ako zomrie. Sťažovateľke bolo v danom prípade zákonom bránené, aby sa na základe svojej voľby prostredníctvom asistovanej samovraždy vyhla tomu, o čom sa domnievala, že bude nedôstojné a nepríjemné pre jej život. ESĽP sa preto zaoberal otázkou, či pôjde o zasahovanie do jej práva na rešpektovanie súkromného života v zmysle čl. 8 ods. 1 Dohovoru. V zmysle ustálenej judikatúry je zasahovanie do výkonu predmetného práva zlúčiteľné s Dohovorom len vtedy, pokiaľ je toto zasahovanie v súlade so zákonom, sleduje legitímne ciele uvedené v čl. 8 ods. 2 Dohovoru (napr. je to v záujme verejnej bezpečnosti alebo s cieľom predchádzania zločinnosti, atď.), a je to nevyhnutné v demokratickej spoločnosti pre ich dosiahnutie. Zasahovanie musí byť teda reakciou na naliehavú spoločenskú potrebu a byť primerané sledovanému legitímnemu cieľu, pričom je na jednotlivých krajinách a uvážení vnútroštátnych orgánov, či je zasahovanie nevyhnutné

[45] MATOCHOVÁ, S.: *Etika a právo v kontextu lékařské etiky.* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 155.
[46] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 55. Toto stanovisko súdu je v súlade aj s *Doporučením č. 1414 (1999) Parlamentného zhromaždenia Rady Európy o ochrane práv a dôstojnosti nevyliečiteľne chorých a umierajúcich* (tzv. Charta umierajúcich).
[47] ČAHOJOVÁ, K. – MURÁŇOVÁ, M.: *Eutanázia a asistovaná samovražda z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.* In: Justičná revue, roč. 66, 2014, č. 2, s. 235.
[48] HUMENÍK, I: *Ochrana osobnosti a medicínske právo.* Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011, s. 256
[49] BELEŠ, A.: *Niektoré aspekty účasti na samovražde a komparácia právnych úprav vo vybraných krajinách.* In: Acta Facultas Iuridicae Universitas Comenianae, roč. 36, 2017, č. 1, s. 12.

v demokratickej spoločnosti, keďže štáty majú právo regulovať činnosti škodlivé pre život a bezpečnosť osôb prostredníctvom trestnej legislatívy.[50] Súd v tomto kontexte skonštatoval, že štáty majú právo prostredníctvom všeobecného trestného práva regulovať činnosti, ktoré sú škodlivé pre život a bezpečnosť iných jednotlivcov. Čím vážnejšia je hroziaca ujma, tým viac zavážia úvahy o verejnom zdraví a bezpečnosti voči prevládajúcemu princípu osobnej autonómie. Zákon zamedzujúci asistovanej samovražde je určený na ochranu života tým, že chráni slabých a zraniteľných, osobitne tých, ktorí nie sú v stave prijať informované rozhodnutia o úkonoch, ktorých cieľom je ukončiť život alebo asistovať pri ukončení života. Je na štáte, aby posúdil riziká a pravdepodobnosť výskytu zneužitia v prípade, ak by sa uvoľnil všeobecný zákaz asistovanej samovraždy prostredníctvom výnimiek. ESĽP preto dospel k záveru, že všeobecný zákaz asistovanej samovraždy nie je neprimeraný cieľu ochrany života a v záujme ochrany práv iných ho možno považovať za nevyhnutný v demokratickej spoločnosti.[51] Inak povedané, z uvedeného odôvodnenia súdu je zrejmé, že zmluvné strany Rady Európy pridržiavaním sa všeobecného zákazu asistovanej samovraždy alebo eutanázie neporušujú článok 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Nemožno teda požadovať od krajín, v ktorých takáto legislatíva neexistuje, aby ju zaviedli, lebo jej neexistencia neporušuje v žiadnom ohľade základné ľudské práva a slobody.

Vo vzťahu ku sťažnosti na porušeniu práva na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania podľa čl. 9 Dohovoru ESĽP judikoval, že návrh sťažovateľky sa nevzťahuje k nijakej forme prejavovania náboženského vyznania alebo presvedčenia.

Napokon, pokiaľ ide o sťažnosť v súvislosti s čl. 14 Dohovoru, že užívanie práv a slobôd priznaných Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd musí byť zaistené bez diskriminácie, súd vyslovil presvedčenie, že nemožno považovať za diskrimináciu, pokiaľ telesne neschopná osoba nemôže za podmienok charakterizovaných vyššie požadovať pomoc pri samovražde.[52]

Zásadný význam rozhodnutia vo veci *Pretty proti Spojenému kráľovstvu* možno zhrnúť do nasledovných bodov:

- prvýkrát sa posúdila ucelene asistovaná samovražda vo vzťahu k najvýznamnejším ustanoveniam Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 2, 3, 8, 9, 14), ktoré sú relevantné aj vo vzťahu k eutanázii;
- rozhodnutie súdu dospelo po dôkladnom zvážení k záveru, že žiadny článok Dohovoru nebol porušený, a súčasne sa judikovalo, že štáty majú povinnosť chrániť život, pričom právo na život v sebe nezahŕňa aj právo na smrť;
- zároveň súd skonštatoval, že neexistuje žiadny pozitívny záväzok štátu spočívajúci v záruke nestíhateľnosti osoby pri vykonávaní asistencie pri samovražde alebo v poskytnutí možnosti akejkoľvek inej podpory ukončenia života;
- a napokon súd judikoval, že ak sa štát pridržiava všeobecného zákazu asistovanej samovraždy alebo eutanázie, neporušuje tým základné ľudské práva a slobody v zmysle Dohovoru, resp. že nemožno požadovať od krajín, v ktorých takáto legislatíva neexistuje, aby ju zaviedli,
- význam a vplyv rozhodnutia je daný tým, že všetky európske štáty sú signatármi Dohovoru, ten je pre ne priamo záväzný, rovnako ako judikatúra ESĽP;
- rozhodnutie je jednoznačne hodnotovo orientované, je založené na etickom základe, vyznieva jednoznačne v prospech práva na život. Zároveň vyjadruje rešpekt k prežívaniu utrpenia a k dôstojnosti človeka. Rešpektuje hodnoty európskej civilizácie majúcej korene v kresťanstve a v judaizme.[53]

[50] MATOCHOVÁ, S.: *Etika a právo v kontextu lékařské etiky.* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 157.
[51] ČAHOJOVÁ, K. – MURÁŇOVÁ, M.: *Eutanázia a asistovaná samovražda z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.* In: Justičná revue, roč. 66, 2014, č. 2, s. 236.
[52] *Tlačová správa ESĽP o rozhodnutiach vo veciach konca života vo vzťahu k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z januára 2019*, dostupné v angličtine on-line: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Euthanasia_ENG.pdf, cit. 21. 2. 2019.
[53] MATOCHOVÁ, S.: *Etika a právo v kontextu lékařské etiky.* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 160.

2.2 Prípad Glass proti Spojenému kráľovstvu[54]

Tento prípad sa na rozdiel od predchádzajúceho týkal tzv. terapeutickej pasivity na konci života, čiže pasívnej eutanázie.[55]

Sťažovateľmi boli David Glass, maloleté dieťa s mentálnym aj fyzickým postihnutím, ktoré po operácii dýchacích ciest, na zápal ktorých často trpel, musel byť dokonca napojený na umelú pľúcnu ventiláciu. Jeho matka, Carol Glass, druhá sťažovateľka, sa domnievala, že niektoré rozhodnutia lekárov a vedenia nemocnice St. Mary´s Hospital pri liečbe jej syna porušili jeho práv na rešpektovanie osobnej integrity, tak ako je obsiahnuté v čl. 8 Dohovoru.

Už počas hospitalizácie sa začali polemiky medzi matkou a personálom. Názor lekárov bol taký, že dieťa napriek najlepšej možnej starostlivosti umiera a ďalšia intenzívna starostlivosť nie je vhodná. Stav pacienta sa však zlepšil a na vytrvalú žiadosť rodiny bol prepustený, avšak opakovane musel byť niekoľkokrát prijatý pre infekcie dýchacích ciest. Pri jednej z hospitalizácií matka jednoznačne vyjadrila nesúhlas s návrhom lekárov na nepokračovanie v liečbe (pasívna eutanázia), ako aj na podanie morfia na zmiernenie utrpenia (nepriama eutanázia). Taktiež sa vyjadrila, že ak by došlo k zástave srdca, požaduje resuscitáciu. Lekársky štáb vyjadril opačné stanovisko, odvolal sa na potrebu ďalšieho nezávislého posúdenia stavu pacienta s tým, že ak to bude nevyhnutné, nech vo veci rozhodne súd, ktorému sa všetci podriadia. Keď lekári usúdili, že u chlapca nastalo posledné štádium zlyhania dýchania, lekári mu už len podali dávku morfia v dávkovaní 1mg, proti výslovnej vôli matky. Rodina tento krok ostro kritizovala s tým, že podľa nich ide o dávku pre dospelú osobu. Do záznamov dieťaťa bol dokonca bez konzultácie s matkou pridaný príkaz neresuscitovať. Lekári pod tlakom znížili dávku diamorfínu na polovicu, stav dieťaťa sa dočasne opäť zlepšil, avšak po dvoch dňoch nastalo kritické zhoršenie stavu, došlo k zlyhaniu srdca. Rodičia sa domnievali, že to spôsobilo podávanie vysokých dávok morfia a žiadali o jeho úplné vysadenie. Lekári s tým súhlasili len výmenou za udelenie súhlasu matky s neresuscitovaním. Napokon matka sama resuscitovala svoje dieťa a po zlepšení jeho stavu, bol prepustený z nemocnice. Tá však do budúcnosti odmietla ďalšiu potenciálnu starostlivosť o tohto maloletého pacienta a rodičom doporučila iné zdravotnícke zariadenie.[56]

Spor nakoniec dospel až k ESĽP a súd sťažnosti pre porušenie čl. 8 Dohovoru vyhovel. Podľa jeho názoru skutočne došlo k porušeniu práva na telesnú a morálnu integritu Davida Glassa, pričom uplatnenie liečebných postupov proti výslovnej vôli jeho matky a zákonnej zástupkyne znamená v konečnom dôsledku porušenie práva tohto dieťaťa na rešpektovanie súkromného života. ESĽP preto skonštatoval porušenie čl. 8 Dohovoru tým, že vedenie nemocnice nariadilo nezohľadniť matkin nesúhlas s navrhovanou liečbou, a to bez vyžiadania stanoviska súdu. Britská právna úprava bola totiž postavená na princípe zachovania života pacienta, a súčasne uprednostňovala súhlas rodiča, pričom vo výnimočných prípadoch, keď rodič nesúhlasí, majú lekári požiadať o zásah súd. Tí však v tomto smere boli nečinní, aj keď ako skonštatoval súd, ťarcha prevzatia iniciatívy ležala na pleciach nemocnice.[57]

2.3 Prípad Haas proti Švajčiarsku[58]

V uvedenom prípade švajčiarsky občan, pán Haas, trpel závažnou bipolárnou poruchou osobnosti (označovanou aj ako maniodepresívna psychóza), a to už približne 20 rokov, pričom mal za to, že v dôsledku tejto choroby nedokáže žiť dôstojným spôsobom. Jeho stav však nebol smrteľný a na rozdiel od pani Pretty mohol sám spáchať samovraždu. Sťažovateľ však veril, že podanie látky

[54] *Glass proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 61827/00, rozsudok z 9. marca 2004.
[55] K tomu pozri bližšie MALÍŘ, J. – DOLEŽAL, T.*: Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základných svobod a zdravotnictví: současný stav a perspektivy.* Praha: Wolters Kluwer, 2016.
[56] Skutkové okolnosti prípadu dostupné on-line na: http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/113/pripad-glass-proti-spojenemu-kralovstvu, cit. 15. 2. 2019.
[57] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 58-59.
[58] *Haas proti Švajčiarsku*, sťažnosť č. 31322/07, rozsudok z 21. januára 2011.

zloženej z barbiturátov je jediná dôstojná, rýchla a bezbolestná metóda samovraždy. O lekársky predpis opakovane žiadal všetkých psychiatrov v regióne, kde žil. Po neúspechu sa obrátil so žiadosťou o výnimku na rôzne orgány s cieľom získať látku bez lekárskeho predpisu prostredníctvom asociácie Dignitas, ktorá vykonáva vo Švajčiarsku asistenciu pri samovraždách, ale neuspel.[59]

Na rozdiel od prípadu *Pretty proti Spojenému kráľovstvu* sa prípad pána Haasa netýkal slobody ukončiť svoj vlastný život, ani imunity pre osobu, ktorá by mu pri samovražde pomohla. Tento prípad pred ESĽP nastolil otázku, či by mal štát na základe práva na rešpektovanie súkromného života podľa čl. 8 Dohovoru zabezpečiť, aby chorý, ktorý chce spáchať samovraždu, mohol bez lekárskeho predpisu získať smrteľnú látku, a to bez výnimky tak, aby bol schopný ukončiť svoj život bez bolesti a bez rizika zlyhania.[60]

Podľa rozhodnutia súdu však odmietnutie vykonania asistencie pri samovražde nie je porušením práva na súkromie. Porušenie tohto práva totiž nie je možné vidieť v tom, že je odmietnuté vydanie lieku so smrteľnými účinkami bez lekárskeho predpisu.[61] Súd zdôraznil, že obzvlášť v krajinách, kde liberálna legislatíva a prax umožňujú relatívne ľahký prístup k asistovanej samovražde, je dôležité prijať opatrenia zamedzujúce ich zneužitiu, resp. súčasne efektívne chrániť ľudí pred unáhlenými rozhodnutiami, ale tiež za účelom ochrany pacientov neschopných urobiť si svoj názor ped podaním smrtiacej látky. Tieto riziká nemožno podľa ESĽP podceňovať.[62] Podmienené vydanie smrtiacej látky lekárskym odporúčaním považoval preto súd za legitímne. Rozsudok potvrdzuje, že nie je právny nárok na asistenciu pri samovražde.

2.4 Prípad Gross proti Švajčiarsku[63]

Prípad pani Aldy Gross predstavuje akýsi pomyselný obrat v rozhodovacej činnosti ESĽP smerom k liberálnejším tendenciám. Pri charakteristike predmetného judikátu sa dokonca v literatúre možno stretnúť s označením *„stelesnenie obáv odporcov eutanázie“*.[64] Otázka tu stála totiž tak, či je staroba a prirodzené obmedzenia z nej vyplývajúce dôvodom na predčasné ukončenie života. Je však nutné dodať, že súd sa tejto odpovedi meritórne vyhol, a hodnotil len procesnú stránku prípadu.[65]

Išlo o sťažnosť pani Gross, takmer 80-ročnej ženy, štátnej občianky Švajčiarska, ktorá však nebola v terminálnom stave a netrpela ani žiadnou závažnou chorobou. Už dlhšie však vyjadrovala svoje želanie ukončiť svoj život, nakoľko nebola schopná zmieriť sa so svojou starobou. Po neúspešnom pokuse o samovraždu sa rozhodla o ukončenie života smrteľnou dávkou barbiturátov v súlade so švajčiarskou legislatívou. Požiadala o recept postupne štyroch praktických lekárov, avšak jej žiadosť bola odmietnutá. Najmenej dvaja z nich jej odmietli vydať recept z dôvodu rozporu s kódexom praktických lekárov, resp. z obavy zo zdĺhavého súdneho konania a poškodenia svojej profesionálnej povesti. Aj švajčiarske súdy zamietli jej odvolania.[66]

ESĽP skonštatoval, že želanie sťažovateľky získať smrteľnú dávku lieku spadá do rámca práva na súkromie, garantovaného čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

---

[59] ČAHOJOVÁ, K. – MURÁŇOVÁ, M.: *Eutanázia a asistovaná samovražda z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.* In: Justičná revue, roč. 66, 2014, č. 2, s. 236.

[60] *Tlačová správa ESĽP o rozhodnutiach vo veciach konca života vo vzťahu k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z januára 2019*, dostupné v angličtine on-line: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Euthanasia_ENG.pdf, cit. 21. 2. 2019.

[61] BELEŠ, A.: *Niektoré aspekty účasti na samovražde a komparácia právnych úprav vo vybraných krajinách.* In: Acta Facultas Iuridicae Universitas Comenianae, roč. 36, 2017, č. 1, s. 12.

[62] *Tlačová správa ESĽP o rozhodnutiach vo veciach konca života vo vzťahu k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z januára 2019*, dostupné v angličtine on-line: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Euthanasia_ENG.pdf, cit. 21. 2. 2019.

[63] *Gross proti Švajčiarsku*, sťažnosť č. 67810/10, rozsudok zo 14. mája 2013.

[64] ČAHOJOVÁ, K. – MURÁŇOVÁ, M.: *Eutanázia a asistovaná samovražda z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.* In: Justičná revue, roč. 66, 2014, č. 2, s. 237.

[65] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 57.

[66] ČAHOJOVÁ, K. – MURÁŇOVÁ, M.: *Eutanázia a asistovaná samovražda z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.* In: Justičná revue, roč. 66, 2014, č. 2, s. 237.

Otázkou, ktorú súd riešil bolo, či štát zlyhal pri poskytnutí dostatočných usmernení a pravidiel pre praktických lekárov, či boli oprávnení vydať predpis osobe v zdravotnom stave ako sťažovateľka, a ak áno, za akých podmienok. Súd skonštatoval, že nedostatok jasných pravidiel v prípadoch, keď pacient nie je v terminálnom štádiu svojho ochorenia a ani netrpí neznesiteľnými bolesťami, pravdepodobne odrádzal lekárov od vydania receptu, hoci by inak tomu aj boli bývali naklonení. Podľa ESĽP síce švajčiarske právo poskytuje možnosť získania smrteľnej dávky lieku na lekársky predpis, avšak zároveň neposkytuje dostatočné pravidlá zabezpečujúce jasnosť a zrozumiteľnosť vo vzťahu k rozsahu tohto práva.[67]

Súd však v rozsudku výslovne uviedol aj to, že postoj k otázke, či pre pani Gross mala byť daná možnosť dostať smrteľnú dávku liekov, nezaujíma, nakoľko táto otázka je na posúdení vnútroštátnych orgánov, aby vydali zrozumiteľné a jasné inštrukcie k rozhodovaniu o tak citlivej otázke v prípade ľudí, ktorí smrti bezprostredne čeliť ešte vôbec nemusia.

Traja sudcovia zo siedmich však pripojili nesúhlasné stanovisko k rozsudku, a odkázali najmä na argumenty ESĽP vo veci *Haas proti Švajčiarsku*. Títo sudcovia boli presvedčení, že švajčiarske právo jasne formuluje zákonné obmedzenia, za ktorých možno predpísať žiadateľovi predmetné smrteľné dávky liekov. Podľa nich bola v týchto veciach jednoznačná aj judikatúra švajčiarskeho Federálneho najvyššieho súdu. Sťažovateľke nebol vydaný predpis práve preto, že nespĺňala stanovené zákonné podmienky, nakoľko netrpela chorobou v konečnom štádiu. Podľa týchto sudcov ESĽP, ktorí vydali nesúhlasné stanovisko, súd by nemal zaväzovať štáty prijať nejaké zákony alebo prax na širšiu reguláciu určitých otázok, o ktorých štát rozhoduje jasným a zrozumiteľným spôsobom.[68]

Napokon rozhodoval vo veci veľký senát, ktorý však sťažnosť kvalifikoval ako neprípustnú z procesných dôvodov, keďže švajčiarske úrady medzičasom informovali súd o úmrtí sťažovateľky, pričom jej právny zástupca o tom nebol informovaný. Pani Gross zomrela ešte v roku 2011 využitím asistovanej samovraždy. ESĽP ostro kritizoval najmä osobitné opatrenia, ktorými chcela sťažovateľka zabrániť tomu, aby informácie o jej smrti boli poskytnuté súdu, aby sa tak nezastavilo konanie v jej prípade. Súd preto konštatoval, že jej správanie predstavovalo zneužitie práva na individuálnu žiadosť, a sťažnosť definitívne zamietol.[69] Z meritórneho hľadiska by však bolo nepochybne zaujímavé, ako by veľký senát pristúpil k riešeniu otázky.[70]

2.5 Prípad Lambert a ďalší proti Francúzsku[71]

V tomto prípade boli sťažovateľmi niektorí pozostalí po Vincentovi Lambertovi, ktorý upadol do trvalo vegetatívneho stavu v roku 2008 po ťažkom zranení hlavy. Pán Lambert bol 5 rokov pripojený na umelú výživu a hydratáciu, nie však na pľúcnu ventiláciu alebo iné život udržujúce zariadenia. Na začiatku roku 2013 prebehlo konanie, ktorého sa zúčastnilo kolégium odborníkov v nemocnici, a so súhlasom manželky rozhodli o tom, že ďalšia pacientova liečba je zbytočná a neprimeraná, a navrhli odpojiť pacienta od umelej výživy. Proti tomuto rozhodnutiu sa však postavili mužovi rodičia a súrodenci. Po niekoľkých súdnych konaniach dospeli francúzske súdy k záveru, že tu sú dané dôvody k zastaveniu podávania umelej výživy.[72]

---

[67] *Tlačová správa ESĽP o rozhodnutiach vo veciach konca života vo vzťahu k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z januára 2019*, dostupné v angličtine on-line: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Euthanasia_ENG.pdf, cit. 21. 2. 2019.

[68] ČAHOJOVÁ, K. – MURÁŇOVÁ, M.: *Eutanázia a asistovaná samovražda z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.* In: Justičná revue, roč. 66, 2014, č. 2, s. 238.

[69] *Tlačová správa ESĽP o rozhodnutiach vo veciach konca života vo vzťahu k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z januára 2019*, dostupné v angličtine on-line: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Euthanasia_ENG.pdf, cit. 21. 2. 2019.

[70] K tomu pozri bližšie napr. INTERIAN, J.: *Gross v. Switzerland: A Deadly Dose for Personal Autonomy.* In: The Boston College International & Comparative Law Review, roč. 38, 2015, č. 3, s. 16-29. Dostupné on-line: https://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1742&context=iclr, cit. 22. 2. 2019.

[71] *Lambert a ďalší proti Francúzsku*, sťažnosť č. 46043/14, rozsudok z 5. júna 2015.

[72] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 59.

Sťažovatelia na základe toho podali sťažnosť k ESĽP. Argumentovali tým, že upustenie od podávania umelej výživy a hydratácie je porušením čl. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (právo na život), ako aj čl. 3 (zákaz mučenia a neľudského zaobchádzania), a zasahuje do fyzickej integrity pacienta v rozpore s čl. 8 Dohovoru.[73]

Posun k liberálnym tendenciám rozhodovania ESĽP vo veciach eutanázie je viditeľný po rozsudku vo veci *Gross proti Švajčiarsku* aj v tomto prípade. Súd totiž vyslovil záver, že nedošlo k porušeniu uvedených článkov Dohovoru. Argumentoval tým, že systém rozhodovania na konci života, ktorý je položený na vnútroštátnej procesnej úprave, je vo Francúzsku dostačujúci, a že úprava je v tomto prípade jasná a presná. Štát má mať podľa ESĽP priestor v týchto zložitých etických, vedeckých a právnych otázkach určitú mieru slobodného uváženia. Legislatíva má pamätať na to, aby sa prihliadalo na výslovné priania pacienta a jemu blízkych osôb, no taktiež k vyjadreniu medicínskych odborníkov. A napokon, v prípade pochybností, má rozhodovať o najlepšom záujme pacienta súd. V danom prípade boli podľa odôvodnenia ESĽP všetky tieto predpoklady naplnené.

3. K trestnoprávnej úprave predmetnej problematiky v SR

Ešte predtým, než prejdeme k úprave a trestnoprávnym súvislostiam eutanázie *de lege lata* u nás, je nutné stručne sa vrátiť k ústavnému rámcu a k medzinárodnoprávnym záväzkom SR v tejto oblasti. Je potrebné opakovane vyzdvihnúť, že všetky dokumenty upravujúce základné ľudské práva obsahujú ustanovenia chrániace právo na život ako základné ľudské právo, pričom z judikatúry ESĽP vyplýva, že z práva na život nevyplýva právo na smrť.[74] V žiadnom z týchto dokumentov nie je výslovne zakotvené právo rozhodovať alebo spolurozhodovať o svojej smrti. Zároveň však vymedzujú aj určité výnimky, keď pozbavenie života nie je porušením práva na život.[75]

Z medzinárodných dokumentov, ktorými je SR viazaná, a ktoré majú v zmysle čl. 7 ods. 5 Ústavy SR dokonca prednosť pred zákonmi, možno na prvom mieste v tomto kontexte uviesť v príspevku už mnohokrát citovaný Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý v čl. 2 uvádza, že právo na život každého je chránené zákonom, resp. že nikoho nemožno úmyselne pozbaviť života okrem výkonu súdom uloženého trestu nasledujúceho po uznaní viny za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest.

Ďalej sa možno takisto zmieniť aj o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach, ktorý v čl. 6 opakuje zákonom chránené právo každého na život a zakazuje svojvoľné pozbavenie života.[76]

Ústavný rámec vyplýva najmä zo zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, a to osobitne z čl. 15 Ústavy, podľa ktorého má každý právo na život a nikto nesmie byť pozbavený života (ods. 1), pričom však nie je porušením práv, ak bol niekto pozbavený života v súvislosti s konaním, ktoré podľa zákona nie je trestné (ods. 4). Z tohto ustanovenia vyplýva jednak negatívny záväzok (t.j. ako právo nebyť pozbavený života), ako aj pozitívny záväzok spočívajúci v povinnosti štátu za určitých podmienok aktívne chrániť ľudský život.[77] Obdobnú, takmer až identickú úpravu ochrany práva na život nájdeme aj v čl. 6 Listiny základných práv a slobôd (ďalej aj Listina).[78]

Z uvedených právnych predpisov možno vidieť, že hoci je ľudský život najvyššia zákonom chránená hodnota, právo na život nie je absolútne neobmedziteľné a umožňuje zákonom taxatívne

---

[73] *Tlačová správa ESĽP o rozhodnutiach vo veciach konca života vo vzťahu k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z januára 2019*, dostupné v angličtine on-line: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Euthanasia_ENG.pdf, cit. 21. 2. 2019.

[74] *Pretty proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 2346/02, rozsudok z 29. apríla 2002 (viď kapitolu 2.1 príspevku).

[75] VLČEK, R. – HRUBEŠOVÁ, Z.: *Zdravotnícke právo.* Bratislava: Epos, 2007, s. 190.

[76] Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 14668 zo 16. decembra 1966, publikovaná v Zbierke zákonov ako *Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.*

[77] WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 150 a nasl.

[78] *Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky.*

vymedziť konania, ktoré nemožno považovať za porušenie práva na život.[79] To by sa mohlo dotýkať aj problematiky eutanázie, či asistovanej samovraždy.

Zástancovia eutanázie v česko-slovenskom priestore sa preto v tejto súvislosti najčastejšie odvolávajú na čl. 7 Listiny, ktorý zahŕňa právo na súkromie a z neho odvodzované právo na odmietnutie liečby, ako aj na čl. 8, ktorý síce zaručuje osobnú slobodu, avšak podľa nášho názoru nemôže byť oporou pre právo požiadať o usmrtenie zo súcitu. Rovnako ďalší podporný argument nachádzajú v interpretácii čl. 10 Listiny, ktorý zakotvuje právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, z ktorého potom odvodzujú aj právo na dôstojnú smrť. Prax je však v protiklade k tomuto názoru, pričom tvrdí, že predmetom ochrany predmetného článku Listiny je česť a dôstojnosť občana vo vzťahu ku spoločnosti, a nie v bioetickom vnímaní tohto pojmu.[80] Naopak, odporcovia eutanázie vnímajú právo na život ako absolútne právo, ktoré nesmie byť nikomu odopreté.

Nech už je alebo nie je ústavný rámec dostačujúci pre prípadné legislatívne riešenie otázky eutanázie, zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ktorý nadobudol účinnosť od 1. januára 2006, eutanáziu nepripúšťa a takéto konanie je v slovenskom právnom poriadku trestné. TZ nepozná ani privilegovanú skutkovú podstatu trestného činu usmrtenia na žiadosť alebo usmrtenia zo súcitu, hoci v odbornej literatúre nájdeme len od rekodifikácie trestného práva u nás viaceré návrhy de lege ferenda v tejto oblasti.[81] Pozrime sa preto na jednotlivé druhy eutanázie trestnoprávnou optikou konkrétne.

3.1 Aktívna vyžiadaná eutanázia

Prípad, keď osoba A aktívne koná a jej konanie vedie samo o sebe k smrti osoby B (napr. intravenózne zavedenie jedu lekárom). Ide teda o priame, úmyselné a definitívne riešenie situácie. Aktívnu vyžiadanú eutanáziu preto nemôžno podľa súčasného právneho poriadku SR kvalifikovať z trestnoprávneho hľadiska inak ako trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 TZ,[82] resp. vraždy podľa § 145 TZ,[83] ktoré sa považujú za obzvlášť závažné zločiny.[84] V oboch prípadoch pôjde o úmyselné usmrtenie inej osoby. Život je totiž chránený aj v dobe, kedy osoba, o ktorú sa jedná, je nevyliečiteľne smrteľne chorá alebo je smrteľne zranená a jej smrť je už medicínsky neodvratná.[85] Bude však potrebné vždy dôkladne zvážiť, či v danom prípade pôjde o vraždu alebo úkladnú vraždu.

Zásadný rozdiel z hľadiska právnej kvalifikácie bude spočívať *ad hoc* v tom, či páchateľ konal s vopred uváženou pohnútkou, alebo pôjde „len“ o konanie v afekte. Rozdiel medzi vraždou a úkladnou vraždou totiž spočíva iba v subjektívnej stránke, totiž už v uvedenej vopred uváženej pohnútke, čo znamená sformované rozhodnutie usmrtiť iného aspoň určitý časový úsek pred samotnou realizáciou zámeru, pričom toto rozhodnutie musí byť aspoň čiastočne spracované intelektovou zložkou vôle páchateľa, aby bolo uvážené, t.j. nestačí iba emocionálne rozhodnutie. Vopred uvážená pohnútka sa spravidla vyznačuje plánovaním a ďalšou prípravou realizácie zámeru usmrtiť iného, čiže trvá určitý čas, ktorý sa bude musieť konkretizovať s prihliadnutím na každý jednotlivý prípad. Či už pôjde o niekoľko mesiacov, týždňov, dní či hodín, prípadne minút, kľúčové bude to, že páchateľ sa rozhodol vraždiť na základe logického úsudku s minimálnym vplyvom

[79] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 218.
[80] JAHNSOVÁ, A. – KUČA, R.: *Právní aspekty euthanasie.* In: Právní rozhledy, roč. 5, 1997, č. 7, s. 356.
[81] K tomu pozri BURDA, E.: *Vražda versus úkladná vražda a problematika eutanázie v rekodifikovanom Trestnom zákone.* In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. XI, 2005, č. 12, s. 35 a nasl.; BALÁŽ, P.: *K problematike trestno-právnej zodpovednosti eutanázie.* In: KURUC, P. (ed.): *Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe.* Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 518 a nasl.; BELEŠ, A.: *Niektoré aspekty účasti na samovražde a komparácia právnych úprav vo vybraných krajinách.* In: Acta Facultas Iuridicae Universitas Comenianae, roč. 36, 2017, č. 1, s. 12 a nasl.
[82] § 144 ods. 1 TZ: *„Kto iného úmyselne usmrtí s vopred uváženou pohnútkou, potrestá sa...“*
[83] § 145 ods. 1 TZ: *„Kto iného úmyselne usmrtí, potrestá sa...“*
[84] K tomu pozri § 11 ods. 3 TZ.
[85] ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1461.

emócií.[86] Alebo ako uvádza Čentéš a kol., *„vopred uvážená pohnútka je vnútorný pocit páchateľa prameniaci z jeho dlhodobej nespokojnosti s daným stavom, ktorý ho vedie k rozhodnutiu tento stav zmeniť aj za cenu spôsobenia trestnoprávneho následku. Táto pohnútka musí existovať pred spáchaním skutku a medzi vznikom pohnútky a realizáciou činu musí uplynúť určitý časový odstup, v rámci ktorého má páchateľ reálnu možnosť uvažovať nad činom ako takým, pričom svoj čin plánuje a pripravuje tak, aby bol úspešný, postupujúc pritom racionálne a s rozvahou. V každom prípade však musí ísť o taký časový úsek, ktorý umožní urobiť spoľahlivý záver o tom, že zo strany páchateľa nešlo o konanie v skrate, v afekte hnevu či v rámci situačného konfliktu.“*[87]

Aktívna vyžiadaná eutanázia uskutočnená lekárom je konaním, ktorému spravidla predchádza komunikácia s pacientom alebo aspoň s jeho rodinnými príslušníkmi, premietanie si jeho situácie a zvažovanie toho, ako má byť zaistená „dôstojná smrť“ pacienta.[88] U lekára tak za týchto okolností rozhodne nepôjde o konanie v afekte, a čin bude potrebné kvalifikovať ako trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 ods. 1 TZ, s trestnou sadzbou odňatia slobody na 20 až 25 rokov. Keď sa však pozrieme na ustanovenie § 144 ods. 2 písm. c), ktoré hovorí o spáchaní činu závažnejším spôsobom konania, v prípade aktívnej eutanázie vykonanej lekárom, je isté, že takýmto spôsobom konania bude v zmysle § 138 písm. h) TZ aj porušenie dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchateľovho zamestnania alebo uloženej mu podľa zákona.[89] V prípade páchateľa, rovnako bude potrebné postupovať podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty, konkrétne podľa ustanovenia § 144 ods. 2 písm. d) TZ aj vtedy, keď sa eutanázia vykoná na chránenej osobe, ktorou sa v zmysle § 139 ods. 1 písm. e) a f) rozumie osoba vyššieho veku a chorá osoba, resp. podľa § 144 ods. 2 písm. b) TZ, ak páchateľ spácha aktívnu vyžiadanú eutanáziu na dvoch osobách. V týchto prípadoch hrozí páchateľovi trest odňatia slobody na 25 rokov až doživotie. Samozrejme, trestná je aj príprava a pokus úkladnej vraždy.

Ak by sa aktívnej vyžiadanej eutanázie dopustili napr. rodinní príslušníci, tu by sa vedľa úkladnej vraždy už skôr dalo uvažovať aj o emotívnom konaní v afektovanom stave súcitu, v ktorom páchateľ pomôže trpiacemu priamym usmrtením, a to bez vopred uváženej pohnútky, čo však bude samozrejme potrebné vždy posudzovať prísne individuálne, prípad od prípadu. Za týchto okolností by sa mohlo konanie páchateľa kvalifikovať ako jednoduchá vražda podľa § 145 TZ, s trestnou sadzbou odňatia slobody v základnej skutkovej podstate 15 až 20 rokov.

Každopádne, pri určovaní druhu trestu a jeho výmery za takýto trestný čin (úkladnej) vraždy, mal by súd prihliadať najmä na spôsob spáchania činu, k okolnostiam, za ktorých bol čin spáchaný, k osobe páchateľa a jeho vzťahu k obeti a jeho pohnútke (§ 34 ods. 4 TZ). Motív páchateľa je veľmi dôležitým znakom na odlíšenie eutanázie od iných úmyselných foriem usmrtenia. Pohnútkou páchateľa je u eutanázie ukončiť neznesiteľné utrpenie terminálne chorého pacienta.[90] V tejto súvislosti je potrebné uviesť aj ustanovenie § 36 písm. h) TZ, ktoré za poľahčujúcu okolnosť stanovuje spáchanie trestného činu pod vplyvom tiesnivých osobných pomerov alebo rodinných pomerov, ktoré si sám páchateľ nespôsobil, pod čo by sa za konkrétnych okolností dalo subsumovať aj neznesiteľné utrpenie terminálne chorého pacienta či rodinného príslušníka.

Ak má súd za to, vzhľadom na okolnosti prípadu alebo so zreteľom na pomery páchateľa, že by použitie ustanovenej trestnej sadzby bolo pre páchateľa neprimerane prísne a na zabezpečenie ochrany spoločnosti postačuje aj trest odňatia slobody kratšieho trvania, možno páchateľovi v zmysle inštitútu mimoriadneho zníženia trestu podľa § 39 ods. 1 TZ uložiť trest pod dolnú hranicu trestu

[86] BURDA, E.: *Vražda versus úkladná vražda a problematika eutanázie v rekodifikovanom Trestnom zákone.* In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. XI, 2005, č. 12, s. 31.
[87] ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie*. Bratislava: Eurokodex, 2015, s. 272.
[88] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 220.
[89] K tomu pozri aj *zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov* v znení neskorších predpisov.
[90] BALÁŽ, P.: *K problematike trestno-právnej zodpovednosti eutanázie.* In: KURUC, P. (ed.): *Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 513.

ustanoveného Trestným zákonom.[91] V prípadoch aktívnej vyžiadanej eutanázie, pri prípadnom ukladaní trestu pod zákonom ustanovenú trestnú sadzbu za úkladnú vraždu podľa § 144 TZ, alebo za vraždu podľa § 145 TZ, nesmie však súd uložiť trest odňatia slobody kratší ako 8 rokov.[92]

Možno ešte dodať, že v týchto prípadoch neprichádza do úvahy možnosť upustenia od potrestania podľa § 40 ods. 1 TZ, nakoľko pôjde o zločin, ktorým bola spôsobená smrť osoby, resp. ani okolnosť vylučujúca protiprávnosť spočívajúca v súhlase poškodeného (pacienta) podľa § 29 TZ, ktorý o usmrtenie sám prejavom vôle výslovne žiada, pretože ide o čin zameraný proti životu a zdraviu.

3.2 Pasívna eutanázia

Problematika pasívnej eutanázie je mimoriadne zložitá z hľadiska trestnoprávneho posúdenia a vždy bude nutné prihliadať na osobitosti každého jednotlivého prípadu. Vlček a Hrubešová v tejto súvislosti dokonca uvádzajú, že nie je možné s istotou odpovedať kladne ani záporne na otázku, či túto formu eutanázie náš právny poriadok umožňuje.[93]

Ako sme to uviedli už vyššie, o pasívnu vyžiadanú eutanáziu ide vtedy, ak omisívnym konaním nastane smrť pacienta tým, že sa na jeho žiadosť ukončia určité medicínske postupy, alebo sa tieto postupy ani nezačnú. Jednoducho povedané, keď osoba A umožní osobe B umrieť tým, že mu buď odoprie život udržujúcu (no inak márnu) liečbu, resp. ani ju nezačne, alebo od takejto liečby ustúpi (napr. odpojenie od život udržujúcich prístrojov). V týchto prípadoch nastane smrť v dôsledku prirodzeného životného priebehu terminálneho ochorenia pacienta. Smrť pri pasívnej eutanázii teda, na rozdiel od predchádzajúceho prípadu, nie je dôsledkom aktívneho konania, ale opomenutia takého konania, na ktoré bol páchateľ podľa osobných pomerov, okolností prípadu a všeobecne záväzných právnych predpisov povinný. Ochoreniu a z toho vyplývajúcim následkom páchateľ ponechá voľný priebeh a neurobí nič preto, aby spomalil, alebo aspoň dočasne oddialil smrť takejto osoby. V tomto prípade ide teda o úmyselné opomenutie vykonania zdravotnej starostlivosti.[94]

Doležal uvádza, že aj pasívna eutanázia bude podriadená buď pod skutkovú podstatu trestného činu úkladnej vraždy (§ 144 TZ) alebo vraždy (§ 145 TZ). To vychádza podľa neho z právneho charakteru už naznačeného opomenutia v prípade, keď takáto osoba má právnu povinnosť konať.[95] To potvrdzuje aj prof. Baláž, podľa ktorého úmyselné opomenutie lekára poskytnúť lekársku starostlivosť osobe, ktorá je terminálne chorá a tým spôsobenie jej smrti, bude za splnenia ďalších podmienok trestnej zodpovednosti skutočne posúdené ako trestný čin (úkladnej) vraždy.[96]

V prípadoch pasívnej eutanázie pôjde vo všeobecnosti o omisívny trestný čin, pretože podľa § 122 ods. 1 TZ *„konaním sa rozumie aj opomenutie takého konania, na ktoré bol páchateľ podľa okolností a svojich pomerov povinný“.* Opomenutie je v tomto zmysle postavené na úroveň konania, omisívny delikt bude mať zhodné trestnoprávne následky ako delikt komisívny, odpojenie od život udržujúcich prístrojov ako intravenózne zavedenie jedu. Je potrebné si uvedomiť, že lekár tu takisto ako pri aktívnej eutanázii nielen predvída, ale priamo zamýšľa smrť pacienta, tá je jeho priamym úmyslom, nielen tolerovaným vedľajším účinkom. So smrťou pacienta je lekár minimálne aspoň zmierený.

Napriek tomu sú v medicínskej praxi časté prípady tzv. nepokračovania alebo nezahájenia neúčelnej liečby, ktoré podľa väčšiny autorov nie sú považované za trestnoprávne stíhateľné konania.[97]

---

[91] DRAŠTÍK, A. – FREMR, R. – DURDÍK, T. – RŮŽICKA, M – SOTOLÁŘ, A. a kol.: *Trestní zákoník. Komentář. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 858. K tomu pozri aj rozsudok *R 6/1998* Vrchního soudu v Praze zo dňa 17. 7. 1996, sp. zn. *8 To 25/96.*

[92] § 39 ods. 3 písm. b) a § 144, resp. § 145 TZ.

[93] VLČEK, R. – HRUBEŠOVÁ, Z.: *Zdravotnícke právo.* Bratislava: Epos, 2007, s. 192.

[94] BALÁŽ, P.: *K problematike trestno-právnej zodpovednosti eutanázie.* In: KURUC, P. (ed.): *Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe.* Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 514.

[95] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 223.

[96] BALÁŽ, P.: *K problematike trestno-právnej zodpovednosti eutanázie.* In: KURUC, P. (ed.): *Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe.* Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 516.

[97] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 224.

V tejto súvislosti je preto potrebné uviesť akúsi pomyselnú deliacu čiaru medzi trestne stíhateľnou pasívnou eutanáziou a prípustným konaním lekára spočívajúcom v nezačatí alebo nepokračovaní v liečbe, ktorá spočíva:

- jednak v odbornej indikovanosti medicínskeho postupu, najmä s ohľadom na posúdenie *lege artis* starostlivosti, pričom poskytovať možno len takú liečbu, ktorá je lege artis;
- a zároveň v niektorých prípadoch kľúčovom vyjadrení vôle pacienta (napr. negatívny reverz, resp. skôr vyslovené želanie pacienta).

K prvému bodu možno uviesť, že zdravotnou starostlivosťou lege artis rozumieme starostlivosť s náležitou odbornou úrovňou, čiže poskytovanie zdravotných služieb podľa pravidiel vedy a uznávaných medicínskych postupov pri rešpektovaní individuality pacienta, s ohľadom na konkrétne podmienky a objektívne možnosti.[98] V prípade, keď ľudský život evidentne nemožno zachrániť alebo jeho zachovanie neprinesie pre pacienta žiadny benefit, t.j. pôjde o liečbu, ktorá je objektívne márna,[99] neúčelná, keď smrť možno očakávať v horizonte hodín či dní, výnimočne týždňov, tak v tomto prípade podľa odbornej literatúry v situácii, keď lekár upustí od takejto liečby alebo ju ani nezačne, nepôjde o postup non lege artis.[100] Čiže, ak postupoval poskytovateľ zdravotných služieb lege artis, a teda neporušil právnu povinnosť, nemôže byť právne zodpovedný.[101] Je však potrebné dodať, že v slovenskom právnom poriadku nie je pojem márna či neúčelná liečba definovaný, a preto bude vždy nutné vychádzať z posúdenia súdu *ad hoc* v každom jednotlivom prípade. Vodítkom pre trestné súdy budú zatiaľ nepochybne znalecké posudky a iné dôkazy, odborné publikácie, súčasná výuka na lekárskych fakultách a doporučenia odborných spoločností. Všetky tieto podklady bude potrebné hodnotiť nielen jednotlivo, ale aj v ich súhrne, avšak s vedomím, že konkrétne doporučenia odborného postupu nemožno vždy automaticky vnímať ako záväzné pokyny, určujúce hranice medzi postupom *lege artis* a *non lege artis*.[102]

Na základe odborných stanovísk a lekárskej praxe možno k prvému bodu uzavrieť, že odborne podložené a náležite zdokumentované nezačatie alebo nepokračovanie márnej a neúčelnej liečby je v súlade s etickými princípmi medicíny a platnými právnymi predpismi.[103] V tomto prípade predmetné postupy nemožno zamieňať za eutanáziu či ublíženie na zdraví. Je však nutné opätovne podčiarknuť, že rozhodnutie o nezačatí márnej liečby alebo upustenie od nej nemôže byť neodôvodnené a musí byť riadne zdokumentované. Len vtedy, keď je na základe kolektívneho zhodnotenia lekárskeho tímu zjavné, že ďalšia kuratívna liečba už nie je pre pacienta prínosom, môže dôjsť k prechodu na liečbu paliatívnu. To je potrebné veľmi dobre dôkazne podložiť, takéto

---

[98] PETERKOVÁ, H.: *Pokyny Do Not Resuscitate a problematika neposkytnutí pomoci.* In: Trestní právo, roč. XIII, 2009, č. 9, s. 16.

[99] Čl. 3 *Doporučení představenstva České lékařské komory č. 1/2010 k postupu při rozhodování o změně léčby intenzivní na léčbu paliativní u pacientů v terminálním stavu, kteří nejsou schopni vyjádřit svou vůli* definuje márnu liečbu ako *„liečbu, ktorá nevedie k záchrane života, uchovaniu zdravia či udržaniu kvality života, a ako taká nie je v záujme pacienta, nemôže mu pomôcť a dokonca ho zaťažuje zbytočným utrpením a rizikom rôznych komplikácií“*, dostupné on-line: https://www.lkcr.cz/doporuceni-predstavenstev-clk-227.html, cit. 14. 3. 2019.

[100] MUNZAROVÁ, M.: *Eutanazie, nebo paliativní péče?* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 83. Je teda rozdiel medzi zabitím a „ponechaním zomrieť“? Ak nepodám chorému lieky, ktoré by pravdepodobne predĺžili život, aj keď je už v štádiu umierania, a ten umrie. Podám mu smrtiacu látku a tá ho zabije, takisto zomrie. Smrť je výsledkom oboch konaní. V čom je morálny rozdiel? Rozdiel je na úrovni príčinnosti pri „ponechaní zomrieť“ v tom, že pacient umiera v dôsledku choroby a nie v dôsledku zásahu lekára. V prípade eutanázie je zabitý a umiera vďaka rozhodnutiu inej osoby, aj keď je toto rozhodnutie ovplyvnené vlastným prianím pacienta. Na úrovni úmyslu v prípade „ponechania zomrieť“ ide o rešpekt k stavu umierania, k prechodu zo života ku smrti, ktorému je takisto potrebné poskytnúť čas a priestor. Úmyslom v prípade zabitia je okamžitá smrť človeka.

[101] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 229.

[102] K tomu pozri rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR, *8 Tdo 1421/2008*, resp. *6 Tdo 353/2012*.

[103] CÍSAŘOVÁ, D. a kol.: *Dříve vyslovená přání a pokyny Do Not Resuscitate v teorii a praxi. Monografie*. Praha: Právnická fakulta UK v Praze, 2010, s. 25; STOLÍNOVÁ, J. – MACH, J.: *Právní odpovědnost v medicíně.* Druhé, doplněné a přepracované vydání. Praha: Galen, 2010, s. 287; TĚŠÍNOVÁ, J. – ŽĎÁREK, R. – POLICAR, R.: *Medicínské právo.* Praha: C. H. Beck, 2011, s. 120; PTÁČEK, R. a kol.: *Eutanazie – pro a proti.* Praha: Grada, 2012.

rozhodnutie nemôže byť v žiadnom prípade predmetom svojvôle jednotlivého zdravotníckeho pracovníka.[104] V opačnom prípade by totiž už rozhodne išlo o postup, ktorý by nebol v súlade ani s etickými princípmi, ani s právnymi predpismi, a tým pádom o postup *non lege artis*.

K druhému bodu, t.j. k vyjadreniu vôle pacienta, ako k deliacej čiare medzi trestne stíhateľnou pasívnou eutanáziou a prípustným konaním lekára spočívajúcom v nezačatí alebo nepokračovaní v liečbe, možno konštatovať, že vôľa pacienta bude kľúčová pre skúmanie zodpovednosti lekára. V odbornej literatúre dnes panuje všeobecná zhoda, že lekár nemôže byť trestne zodpovedný, pokiaľ rešpektuje obsahovo aj formálne náležite vyslovenú vôľu svojprávneho pacienta, ktorý výslovne vyjadril svôj nesúhlas s poskytovaním starostlivosti (tzv. informovaný súhlas, resp. negatívny reverz).[105] Ako sme to v tejto súvislosti uviedli už vyššie, právo pacienta nebyť liečený je silnejšie než povinnosť lekára liečiť.[106] Inak povedané, diagnóza nie je viac než právo, resp. platí princíp nadriadenosti osobnej slobody pacienta nad ochranou jeho života a zdravia,[107] aj keď to oprávnene môže v určitých prípadoch vyvolať morálny nesúhlas. Z toho vyplýva, že uskutočnenie zákroku, aj keď život zachraňujúceho, ktorý pacient odmietol a ktorý nemožno ani na základe zákona vykonať bez jeho súhlasu, je protiprávny.[108] A contrario, neuskutočnenie takéhoto zákroku je teda plne v súlade s právom.[109]

Pri pasívnej vyžiadanej eutanázii je tu teda dané právo pacienta vysloviť žiadosť, aby sa liečba jeho ochorenia vôbec nazačínala, prípadne aby sa v liečbe nepokračovalo, aby bola ukončená, čo patrí medzi základné podmienky poskytovania zdravotnej starostlivosti.[110] V tejto súvislosti je z hľadiska slovenského právneho poriadku potrebné vyzdvihnúť v príspevku už viackrát spomenutý zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorý v § 11 ods. 9 písm. d) výslovne uvádza právo každého pacienta za podmienok uvedených v tomto zákone na odmietnutie poskytnutia zdravotnej starostlivosti, okrem prípadov, v ktorých podľa tohto zákona možno poskytnúť zdravotnú starostlivosť bez informovaného súhlasu.[111] Toto ustanovenie je tak vyjadrením zásady, že vyšetrovacie a liečebné výkony sa uskutočňujú s informovaným súhlasom pacienta.[112] Poučenie pred informovaným súhlasom musí byť preto zrozumiteľné, ohľaduplné, bez nátlaku, s možnosťou a dostatočným časom slobodne sa rozhodnúť.[113]

Súhlas na zdravotnú starostlivosť môžu dať len tí pacienti, ktorí sú nato spôsobilí, t.j. plnoleté osoby, ktoré majú plnú spôsobilosť na právne úkony.[114] Ak takýto pacient odmieta liečbu, alebo ju prerušuje či nedovoľuje začať, jeho právo by malo byť rešpektované, ak nie je reálna nádej na vyzdravenie. Takýmto rozhodnutím pacienta však nie je dotknuté jeho právo na ochranu dôstojnosti,

---

[104] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 232.

[105] ŠÁMAL, P. – PÚRY, F. – RIZMAN, S.: *Trestní zákon. Komentář.* 5 vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 1208; VLČEK, R. – HRUBEŠOVÁ, Z.: *Zdravotnícke právo.* Bratislava: Epos, 2007, s. 193; BALÁŽ, P.: *K problematike trestno-právnej zodpovednosti eutanázie.* In: KURUC, P. (ed.): *Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe.* Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 514; ŠUSTEK, P. – HOLČAPEK, T. a kol.: *Zdravotnické právo.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 560-561; DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 235.

[106] Nález Ústavného súdu ČR z 18. mája 2001, sp. zn. *IV. ÚS 639/2000*.

[107] PETERKOVÁ, H.: *Pokyny Do Not Resuscitate a problematika neposkytnutí pomoci.* In: Trestní právo, roč. XIII, 2009, č. 9, s. 15.

[108] ŠUSTEK, P. – HOLČAPEK, T. a kol.: *Zdravotnické právo.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 560-561.

[109] Nález Ústavného súdu ČR z 18. mája 2001, sp. zn. *IV. ÚS 639/2000*.

[110] BALÁŽ, P.: *K problematike trestno-právnej zodpovednosti eutanázie.* In: KURUC, P. (ed.): *Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe.* Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 514.

[111] K tomu pozri aj § 6 ods. 9 *zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*.

[112] VLČEK, R. – HRUBEŠOVÁ, Z.: *Zdravotnícke právo.* Bratislava: Epos, 2007, s. 192.

[113] § 6 ods. 2 *zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*.

[114] § 6 ods. 1 písm. b) *zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti.*

rešpektovanie jeho telesnej a psychickej integrity, resp. zmiernenie utrpenia, ani na humánny, etický a dôstojný prístup zdravotníckych pracovníkov.[115] Avšak zákon tieto pojmy nijako nedefinuje.

Problematickejšie sú tie prípady, keď pacient nie je spôsobilý dať informovaný súhlas, t.j. ak takáto osoba nie je pri vedomí, nie je plnoletá alebo nie je spôsobilá na právne úkony, resp. má len obmedzenú spôsobilosť. Ak sa na takejto osobe majú vykonať liečebné výkony alebo výkony závažne meniace spôsob ďalšieho života, súhlas s nimi udeľuje zákonný zástupca.[116] Ak zákonný zástupca odmietne dať informovaný súhlas, poskytovateľ zdravotnej starostlivosti môže dať návrh na súd, ak je to v záujme osoby nespôsobilej dať informovaný súhlas, ktorej sa má zdravotná starostlivosť poskytnúť. V tomto prípade súhlas súdu s poskytnutím zdravotnej starostlivosti nahrádza informovaný súhlas zákonného zástupcu. Do rozhodnutia súdu možno preto vykonávať len také zdravotné výkony, ktoré sú nevyhnutné na záchranu života tejto osoby.[117]

Napokon tak možno v uvedenom kontexte vyvodiť záver, že ak je konanie v súlade s vôľou pacienta, tak nie je protiprávne, ani trestné, pretože ide o okolnosť, ktorá v zmysle § 28 ods. 1 TZ vylučuje protiprávnosť takéhoto činu.[118]

V tejto súvislosti však možno uviesť aj v zahraničí už bežný inštitút tzv. *predchádzajúceho priania*, ktorý bol zavedený Dohovorom o ľudských právach a biomedicíne.[119] Ten v čl. 9 uvádza, že u pacienta, ktorý v čase zákroku nie je v takom stave, že môže vyjadriť svoje prianie, treba prihliadať na prianie, ktoré vyslovil s vykonaním zákroku už skôr.[120] V našom právnom poriadku však tento inštitút zatiaľ nenašiel konkrétny odraz v niektorom z domácich právnych predpisov. Naopak, z dikcie § 6 zákona č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti vyplýva, že súhlas sa udeľuje pred každým zdravotným výkonom a nie je ho možné udeliť generálne vopred a ani ho nemožno generálne vopred neudeliť.[121] Ako sme to už uviedli vyššie, ak nebude možné informovaný súhlas od pacienta získať v dôsledku jeho zdravotného stavu (napr. kóma), zdravotnícky pracovníci by mali postupovať v najlepšom záujme pacienta a vykonať všetky úkony k zachovaniu jeho života, aj keď by z minulosti formuloval vyhlásenie, že si napr. neželá resuscitáciu. Bezvýhradné podriadenie sa akémusi predošlému generálnemu prianiu pacienta z minulosti nie je možné pritom oprieť dokonca ani o samotný čl. 9 Dohovoru o ľudských právach a biomedicíne, ktorý zaväzuje zdravotníckych pracovníkov naňho len „prihliadať“, a nie ho za každých okolností akceptovať.

3.3 Nepriama eutanázia

Pod pojmom nepriama eutanázia sa myslí neúmyselné, nechcené skrátenie života lekárom v dôsledku podávania zvyšujúcich sa dávok liekov tíšiacich bolesť a zmierňujúcich utrpenie (analgosedácia), o ktorých je všeobecne známe, že ich aplikácia môže viesť súčasne k skráteniu života, resp. k urýchleniu príchodu smrti.[122] Úmysel lekára teda nesmeruje k usmrteniu pacienta, ale k medikamentóznemu zmierneniu jeho veľkých bolestí. V týchto prípadoch hovoríme o tzv. *paliatívnej starostlivosti*.[123]

---

[115] § 11 ods. 9 písm. a), h), resp. písm. i) *zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti.*

[116] § 6 ods. 6 písm. b) *zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti.*

[117] § 6 ods. 7 *zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti.*

[118] § 28 ods. 1 TZ: *„Čin inak trestný nie je trestným činom, ak ide o výkon práva alebo povinnosti vyplývajúcich zo všeobecne záväzného právneho predpisu, z rozhodnutia súdu alebo iného orgánu verejnej moci, z plnenia pracovných či iných úloh alebo zo zmluvy, ktorá neodporuje všeobecne záväznému právnemu predpisu ani ho neobchádza. Spôsob výkonu práv a povinností nesmie odporovať všeobecne záväznému právnemu predpisu.”*

[119] *Dohovor Rady Európy o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny – Dohovor o ľudských právach a biomedicíne*, oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 40/2000 Z. z.

[120] K tomu pozri aj PETERKOVÁ, H.: *Pokyny Do Not Resuscitate a problematika neposkytnutí pomoci.* In: Trestní právo, roč. XIII, 2009, č. 9, s. 3 a nasl.

[121] HUMENÍK, I: *Ochrana osobnosti a medicínske právo.* Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011, s. 262.

[122] JAHNSOVÁ, A. – KUČA, R.: *Právní aspekty euthanasie.* In: Právní rozhledy, roč. 5, 1997, č. 7, s. 356.

[123] Bližšie k paliatívnej starostlivosti pozri napr. MATOCHOVÁ, S.: *Etika a právo v kontextu lékařské etiky.* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 161 a nasl.

Nepriama eutanázia však za týchto okolností nenapĺňuje subjektívnu stránku trestného činu (úkladnej) vraždy, kde sa vyžaduje úmyselné zavinenie.[124] Ak je konanie lekára v súlade s § 4 ods. 3 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, t.j. ak je zdravotná starostlivosť poskytnutá správne, ak sa vykonajú všetky zdravotné výkony na správne určenie choroby so zabezpečením včasnej a účinnej liečby s cieľom uzdravenia osoby alebo zlepšenia stavu osoby pri zohľadnení súčasných poznatkov lekárskej vedy a v súlade so štandardnými postupmi na výkon prevencie, štandardnými diagnostickými postupmi a štandardnými terapeutickými postupmi pri zohľadnení individuálneho stavu pacienta, potom lekára nie je možné brať na trestnú zodpovednosť.

Kľúčovým pre rozlíšenie medzi konaním *lege artis* a protiprávnym v týchto prípadoch, bude úmysel konajúceho lekára a predvídateľnosť následku.[125] Postup je ospravedlniteľný preto, lebo neexistuje iný alternatívny spôsob, ktorý by riziko smrti urobil menej pravdepodobným a súčasne zmiernenie utrpenia možným. [126] Lekár teda môže použiť riskantné analgetiká, pokiaľ je to nevyhnutné k zmierneniu pacientovho utrpenia, avšak je potrebné začať s bezpečnou dávkou a zvyšovať ju len vtedy, keď je to odôvodnené.[127] Ak totiž lekár použije takú dávku, o ktorej by mu bolo známe alebo sa dalo objektívne predpokladať, že určite alebo takmer určite urýchli smrť pacienta, t.j. ak lekár bezpečne vie, že jeho konanie smrť urýchli, v tom prípade bude trestne zodpovedný. Bude totiž preukázateľné, že mal nepriamy úmysel spôsobiť smrť pacienta, pretože s týmto následkom bol prinajmenšom zmierený.[128]

Lekár sa štandardne v takýchto prípadoch riadi aj etickým kódexom, podľa ktorého je všeobecnou povinnosťou zdravotníckeho pracovníka u nevyliečiteľne chorých a zomierajúcich zmierňovať ich bolesť, rešpektovať ľudskú dôstojnosť, priania a práva pacienta a v súlade s právnymi predpismi zmierňovať ich utrpenie. Keďže konanie lekára tým, že zmierňuje utrpenie, je konaním pre spoločnosť prospešným, nemôže byť zároveň protiprávnym.[129]

3.4 Asistovaná samovražda

Ako sme to už vyššie poznamenali, pôjde o prípad, keď osoba A pomôže osobe B ukončiť jej život samovraždou. V tomto prípade teda pochádza smrť z vlastnej ruky, kým pri eutanázii z cudzej ruky, avšak v oboch prípadoch so súhlasom a ako prejav vôle danej osoby.[130] Nemožno teda zamieňať pojmy eutanázia a asistovaná samovražda, aj keď medzi nimi existuje úzky súvis.

Samovražda je úmyselné spôsobenie smrti sebe samému.[131] Na použitých prostriedkoch nezáleží, a preto môže ísť o samovraždu zastrelením, obesením, požitím jedu, a podobne. Hoci je nežiadúcim javom, nemožno jej riešenie v modernej dobe hľadať v jej trestnom postihu.[132] Samovražda ani pokus samovraždy teda nie sú trestným činom. Ako uvádza prof. Jelínek a kol., trestanie samovraždy by nebolo účinné, ani účelné. Beztrestnosť samovraždy je výdobytkom moderného, humanisticky orientovaného trestného práva.[133] Trestná je však účasť na samovražde.

---

[124] BALÁŽ, P.: *K problematike trestno-právnej zodpovednosti eutanázie.* In: KURUC, P. (ed.): *Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe.* Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 516.

[125] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 239.

[126] CANTOR, N. L.: *On Hastening Death Without Violating Legal and Moral Prohibition.* In: Loyola University Chicago Law Journal, roč. 37, 2006, č. 2, s. 424, dostupné on-line na: https://pdfs.semanticscholar.org/0210/90a83fcc5afa9338ff9ad8e6cb811666fc53.pdf, cit. 18. 3. 2019.

[127] VLČEK, R. – HRUBEŠOVÁ, Z.: *Zdravotnícke právo.* Bratislava: Epos, 2007, s. 192.

[128] DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 239.

[129] BALÁŽ, P.: *K problematike trestno-právnej zodpovednosti eutanázie.* In: KURUC, P. (ed.): *Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe.* Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 516.

[130] MITLÖHNER, M.: *Ke vztahu trestného činu účasti na sebevraždě a euthanasie.* In: Trestní právo, roč. VIII., 2003, č. 6, s. 16.

[131] IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 45.

[132] ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1522.

[133] JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 4. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 203.

Asistovaná samovražda sa v právnom poriadku SR stíha podľa § 154 TZ ako trestný čin účasti na samovražde.[134]

Objektom daného trestného činu je záujem na ochrane ľudského života pred konaním osôb, ktoré prispievajú k tomuto sociálno-patologickému javu.[135] Ustanovenie § 154 TZ je tak namierené pri tým, ktorí ku spáchaniu samovraždy úmyselne prispejú. Nestačí, že páchateľ mal účasť na udalosti, pri ktorej si iný sám spôsobil smrť neúmyselne.[136]

Objektívna stránka, teda čím je účasť na samovražde trestná, spočíva buď v tom, že páchateľ pohne iného k samovražde, alebo v tom, že páchateľ inému v samovražde pomáha. Pohnutím k samovražde sa rozumie akékoľvek konanie, ktoré je spôsobilé vzbudiť u iného rozhodnutie spáchať samovraždu.[137] Môže ísť o prehováranie, poučenie o možnosti spáchať samovraždu, vyvolanie depresívnych stavov, zlé zaobchádzanie, ale aj schvaľovanie samovraždy u inej osoby v úmysle, aby táto osoba samovraždu spáchala. Zdôrazňujeme však, že v zmysle ustálenej judikatúry na naplnenie znaku *„pohne iného k samovražde"* nestačí, ak páchateľovo zlé zaobchádzanie bolo objektívne príčinou samovraždy. Treba, aby sa páchateľ správal voči inému práve s úmyslom, aby tým vzbudil u neho rozhodnutie spáchať samovraždu.[138] *„Pomáhaním k samovražde"* sa rozumie akýkoľvek spôsob pomoci.[139] Cieľom je umožnenie alebo uľahčenie inému spáchať samovraždu. Pomoc môže byť priame konanie aktívne aj pasívne (opomenutie).[140] Môže ísť o pomoc fyzickú aj psychickú (intelektuálnu).[141] Fyzická pomoc môže spočívať napr. v zaobstaraní prostriedkov k spáchaniu samovraždy (napr. pištole, jedu),[142] v odstránení prekážok (napr. odlákanie pozornosti zdravotníckeho personálu alebo dozorcu), zaistení podmienok (napr. umožnenie vstupu do skladiska liekov). Do tejto sféry spadá aj vyrobenie a sprostredkovanie samovraždeného zariadenia, ktoré pacient síce nie je schopný skonštruovať, ale vie ho jednoducho uviesť do chodu.[143] Psychická pomoc môže mať potom formu rady (ktoré lieky a ako použiť), alebo utvrdzovania v predsavzatí spáchať samovraždu.[144]

Je potrebné zdôrazniť, že účasť osoby na samovražde iného na vyvodenie trestnej zodpovednosti vždy musí byť kauzálna. Podľa niektorých autorov však bude kauzálny nexus významne oslabený a v trestnoprávnej rovine nedostatočný, a to napr. v prípadoch, keď osoba prepraví alebo sprevádza samovraha napr. do Švajčiarska, kde sa prostredníctvom občianskych

---

[134] § 154 ods. 1 TZ: *„Kto iného pohne k samovražde alebo inému k samovražde pomáha, ak došlo aspoň k pokusu o samovraždu, potrestá sa..."*

[135] ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1522.

[136] *R 24/1986.*

[137] ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie.* Bratislava: Eurokodex, 2015, s. 292.

[138] *R 24/1986.*

[139] IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 45.

[140] KERECMAN, P.: *Trestnoprávne aspekty samovrážd*. In: Právny obzor, roč. 79, 1996, č. 5, s. 424.

[141] ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1523.

[142] *R 16/1986* – z judikátu: *"Zaobstaranie jedovatej látky, ktorú potom poškodený použil k samovražde, je nutné hodnotiť ako trestný čin účasti na samovražde."*

[143] BELEŠ, A.: *Niektoré aspekty účasti na samovražde a komparácia právnych úprav vo vybraných krajinách.* In: Acta Facultas Iuridicae Universitas Comenianae, roč. 36, 2017, č. 1, s. 6. Tu možno spomenúť známy prípad amerického patológa Dr. Kevorkiana zo štátu Michigan, ktorý vykonával asistenciu pri samovraždách nevyliečiteľne chorých pomocou svojmpomocne vyrobeného prístroja Mercitron, ktorý mal pacient sám uviesť do chodu stlačením tlačidla, pričom sa injekčnou striekačkou vopred vpichnutou Kevorkianom dostal do žily pacienta rýchlo účinkujúci liek v smrteľnej dávke. Po súdnom zákaze tohto zariadenia použil u inej pacientky dýchaciu masku spojenú s nádobou s oxidom uholnatým, pričom ventil na nádobe si otvorila sama pacientka. Kevorkian tak asistoval pri samovražde najmenej 130-tich ľudí. Michiganské právo vtedy asistenciu pri samovražde nesankcionovalo. V roku 1999 dokonca vykonal aktívnu eutanáziu tým, že sám vpichol injekciu pacientovi na jeho žiadosť. Bol preto odsúdený za vraždu, zomrel v roku 2011.

[144] DRAŠTÍK, A. – FREMR, R. – DURDÍK, T. – RŮŽICKA, M – SOTOLÁŘ, A. a kol.: *Trestní zákoník. Komentář. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 877.

združení poskytujúcich pomoc pri samovraždе táto legálne vykonáva.[145] Aj keď by bez konania sprevádzajúcej osoby k následku nedošlo, konanie tejto osoby nie je ani zďaleka rovnako dôležitou príčinou, ako napr. podanie smrtiacej tabletky priamo v príslušnom zariadení.[146] V tomto smere by mohol byť napr. vodič, ktorý samovraha odvezie na výkon samovraždy do zahraničia, len ťažko trestne zodpovedný, nakoľko to nie je dostatočne dôležitá príčina na spôsobenie následku.[147]

Je tiež potrebné uviesť, že prípadné donútenie iného k samovraždе, či už fyzickým alebo psychickým nátlakom, nie je možné kvalifikovať ako *„pohnutie k samovraždе"*, ale treba ho posúdiť ako trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 TZ, prípadne vraždy podľa § 145 TZ.[148]

Takisto možno opätovne vyzdvihnúť, ako to vyplýva už aj z predchádzajúceho textu, že usmrtenie inej osoby na jej žiadosť, t.j. eutanázia, nie je *„pomocou k samovraždе"*, a za už vyššie opísaných okolností sa takéto konanie obvykle kvalifikuje ako (úkladná) vražda, a nie ako účasť na samovraždе. Rovnako tomu tak je aj v prípadoch usmrtenia iného na základe dohody o vzájomnom usmrtení ako spôsobu spoločného dobrovoľného ukončenia života. Ak sa totiž obvinený a poškodený dobrovoľne dohodnú na vzájomnom úmyselnom usmrtení jeden druhého, potom dohodnuté konanie obvineného, ktorého následkom bola smrť poškodeného, napĺňuje znaky trestného činu (úkladnej) vraždy, a nie trestného činu účasti na samovraždе.[149] Ako (úkladnú) vraždu je potrebné kvalifikovať aj ten prípad, ak by šlo o účasť na samovraždе takej osoby, ktorá nie je spôsobilá chápať alebo ovládať svoje konanie.[150]

Trestný čin je dokonaný, ako to vyplýva zo samotnej dikcie ustanovenia § 154 ods. 1 TZ, keď sa samovrah aspoň pokúsi o samovraždu, teda ak aspoň započne uskutočňovať samovraždené konanie. Musí však ísť vážne mienený pokus samovraždy, nielen demonštratívny, napr. z dôvodu, aby na seba upozornil svoje okolie.[151] Ak sa páchateľovi nepodarilo naviesť iného k samovraždе, pôjde potom o pokus podľa § 14 ods. 1 TZ.

Z hľadiska subjektu je potrebné uviesť, že páchateľom tohto trestného činu môže byť ktorákoľvek trestne zodpovedná fyzická osoba, subjekt je teda všeobecný. V kontexte nášho príspevku ním môže byť napr. aj lekár alebo iný zdravotnícky personál, prípadne rodinní príslušníci či priatelia samovraha, ktorý by ich požiadal o pomoc pri samovraždе. Avšak *lege artis* informovanie pacienta zo strany lekára o zdravotnom stave, napr. o nevyliečiteľnej chorobe v poslednom štádiu, aj keby sa pacient rozhodol na základe podanej informácie spáchať samovraždu, nemožno v žiadnom prípade považovať za pohnutie k samovraždе. Na druhej strane, ak by lekár v rámci plnenia informačnej povinnosti spomenul z vlastnej iniciatívy pacientovi napr. organizované vykonávanie asistencie pri samovraždách vo Švajčiarsku, konal by v rozpore s etickým kódexom, postulujúcim neprípustnosť asistovanej samovraždy,[152] avšak zrejme bez trestnoprávnych konzekvencií.[153] Ak by však lekár úmyselne označil využitie asistencie za možné riešenie pacientovej situácie, alebo by na

---

[145] K tomu pozri napr. DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, s. 167 a nasl.

[146] BELEŠ, A.: *Niektoré aspekty účasti na samovraždе a komparácia právnych úprav vo vybraných krajinách.* In: Acta Facultas Iuridicae Universitas Comenianae, roč. 36, 2017, č. 1, s. 6.

[147] K tomu pozri uznesenie Nejvyššího soudu České republiky zo 14. októbra 2015, sp. zn. *8 Tdo 1064/2015.*

[148] ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie.* Bratislava: Eurokodex, 2015, s. 292.

[149] *R 6/1998.*

[150] KERECMAN, P.: *Trestnoprávne aspekty samovrážd*. In: Právny obzor, roč. 79, 1996, č. 5, s. 423.

[151] ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1524.

[152] *Etický kódex zdravotníckeho pracovníka* - Príloha č. 4 k *zákonu č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov* v znení neskorších predpisov. Ten v bode 5 časti s názvom „Zdravotnícky pracovník a výkon jeho povolania" uvádza: *„Zdravotnícky pracovník u nevyliečiteľne chorých a zomierajúcich zmierňuje bolesť, rešpektuje ľudskú dôstojnosť, priania pacienta v súlade s právnymi predpismi a zmierňuje utrpenie. Eutanázia a asistované suicidium sú neprípustné."* Pozri aj *Etický kódex lekára* – príloha k *zákonu č. 219/2002 Z. z. o povolaní lekára, o Slovenskej lekárskej komore, o povolaní zubného lekára, o Slovenskej komore zubných lekárov a o zmene a doplnení niektorých zákonov* v znení neskorších predpisov.

[153] BELEŠ, A.: *Niektoré aspekty účasti na samovraždе a komparácia právnych úprav vo vybraných krajinách.* In: Acta Facultas Iuridicae Universitas Comenianae, roč. 36, 2017, č. 1, s. 7.

samovraždu pacienta nabádal s úmyslom vzbudiť u neho rozhodnutie spáchať samovraždu, išlo by už o pohnutie k samovražde v zmysle skutkovej podstaty predmetného trestného činu.

Pokiaľ ide o subjektívnu stránku, tu sme sa už zmienili, že v prípade trestného činu účasti na samovražde v zmysle § 154 TZ, ide o úmyselný trestný čin s tým, že páchateľ mal úmysel vzbudiť alebo podporiť rozhodnutie pre samovraždu. Z hľadiska pohnútky konania páchateľa je dôležité uviesť, že hoci táto nie je rozhodujúca z hľadiska viny, predsa môže mať zásadný vplyv pre stanovenie povahy a závažnosti trestného činu, a tým aj pre výmeru trestu. To možno súdmi osobitne zohľadniť najmä pri takej účasti na samovražde, kde páchateľ konal zo súcitu s trpiacim, chorým pacientom, či už ako lekár, zdravotnícky pracovník, rodinný príslušník, alebo ako iná osoba konajúca z útrpnosti.

Nesmieme však opomenúť ani otázku trestnosti nezabránenia vykonania samovraždy iného a neposkytnutia pomoci inému pred/po samovražde. Trestnosť oboch prípadov je možné odvodiť zo skutkovej podstaty trestného činu neposkytnutia pomoci podľa § 177 TZ.[154] Zdravotný stav samovraha môže pred/po pokuse o samovraždu napĺňať znaky nebezpečenstva smrti a príznakov ťažkej ujmy na zdraví. V týchto prípadoch je teda povinnosť každého, kto tak môže urobiť bez nebezpečenstva pre seba alebo iného, samovražde zabrániť, ako to stanovuje §177 ods. 1 TZ. Za neexistencie takéhoto nebezpečenstva nie je možné zbaviť sa povinnosti poskytnúť pomoc.[155] Túto povinnosť má každý, kto je v dosahu ohrozenej osoby a má možnosť pomoc poskytnúť.[156] Základná skutková podstata v ods. 2 by potom postihovala úmyselné nekonanie zo strany lekára, resp. zdravotníckeho pracovníka ako špeciálneho subjektu. Podľa § 80 ods. 1 písm. a) zákona č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, je lekár a zdravotnícky pracovník všeobecne povinný poskytovať bez meškania prvú pomoc každej osobe, ak by bez takejto pomoci bol ohrozený jej život alebo bolo ohrozené jej zdravie, a ak je to nevyhnutné, zabezpečiť podľa potreby jej ďalšiu odbornú zdravotnú starostlivosť.

Je však sporné, kde leží hranica medzi spáchaním trestného činu účasti na samovražde podľa § 154 TZ formou opomenutia, a neposkytnutia pomoci podľa § 177 TZ. Pritom je ale vždy nevyhnutné pre kvalifikáciu vychádzať z preukázaného úmyslu páchateľa. Ak napr. osoba nájde samovraha, ktorý sa už pokúsil o samovraždu, a neposkytne mu pomoc, dopustí sa trestného činu neposkytnutia pomoci podľa § 177 TZ, pretože samovrah už javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví alebo je stále v nebezpečenstve smrti. Intenzita týchto príznakov je však nižšia v situácii, keď sa samovrah napríklad postaví do otvoreného okna výškovej budovy. Ak by vtedy tretia osoba ostala nečinnou, dopúšťa sa trestného činu účasti na samovražde podľa § 154 TZ opomenutím. Samozrejme, ani samovrah, ani iná osoba nemôže zbaviť trestnej zodpovednosti iného, kto mu na jeho žiadosť, prípadne s jeho súhlasom pomoc k samovražde poskytne alebo mu úmyselne pomoc neposkytne v zmysle § 177 TZ.[157] To je dôsledkom dikcie ustanovenia § 29 TZ, ktorý vylučuje okolnosť vylučujúcu protiprávnosť činu v podobe súhlasu poškodeného, pretože ide o čin zameraný proti životu a zdraviu, ako sme to napokon uviedli vyššie už aj pri trestnoprávnej analýze aktívnej vyžiadanej eutanázie. Je nesporné, že ak by bol z tohto ustanovenia vylúčený dodatok týkajúci sa súhlasu pre prípady života a zdravia, došlo by nielen k faktickej legalizácii eutanázie, ale aj k možnosti pre realizáciu práva na smrť v súvislosti so samovraždou. Ako to však potvrdil aj ESĽP v prípade *Haas proti Švajčiarsku*, de lege lata právo na asistovanú samovraždu neexistuje.

Záver

[154] § 177 TZ:
„(1) Kto osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, neposkytne potrebnú pomoc, hoci tak môže urobiť bez nebezpečenstva pre seba alebo iného, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.
(2) Kto osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, neposkytne potrebnú pomoc, hoci je podľa povahy svojho zamestnania povinný takú pomoc poskytnúť, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“
[155] KERECMAN, P.: *Trestnoprávne aspekty samovrážd*. In: Právny obzor, roč. 79, 1996, č. 5, s. 425.
[156] K tomu pozri R 37/1963, R 9/1967, R 37/1969.
[157] KERECMAN, P.: *Trestnoprávne aspekty samovrážd*. In: Právny obzor, roč. 79, 1996, č. 5, s. 426.

Problematika eutanázie je dnes mimoriadne aktuálna. Vidíme masívny pokrok medicíny, predlžujúcu sa dĺžku života ľudí, zmenu hodnôt spoločnosti, ktorá sa neustále viac liberalizuje a dáva čoraz väčší dôraz na autonómiu vôle a slobodu rozhodovania jednotlivca v kombinácii s preferovaním konzumu. To zákonite prinieslo v posledných dvoch desaťročiach aj búrlivé diskusie o otázkach autonómnej voľby výberu času a spôsobu vlastnej smrti, osobitne ak osoba trpí nevyliečiteľnou chorobou, je v jej terminálnom štádiu, alebo znáša z jej pohľadu neúnosné utrpenie. Siaha teda autonómia človeka až ku smrti? Sme svedkami kultúry smrti? Zložité otázky, ktoré si zaslúžia hlboké a podstatne komplexnejšie zamyslenie, ako dovoľujú možnosti tohto článku.

Snahou autorov príspevku bolo predovšetkým cez prizmu trestného právnika vymedziť najprv kľúčové pojmy, ktoré s problematikou eutanázie súvisia. Nejde len o prázdnu terminológiu, osobitne v tejto oblasti je veľmi dôležité správne pochopiť a kvalifikovať pojmy ako aktívna a pasívna eutanázia, nepriama eutanázia, či (lekársky) asistovaná samovražda. Vďaka pomerne širokému diapazónu britských, amerických, českých, slovenských a maďarských odborníkov, ktorých myšlienky, definície a poznatky autori príspevku použili, ponúkajú pomerne komplexné terminologické vymedzenie predmetných pojmov. V tejto súvislosti autori dospeli k podstatným náležitostiam eutanázie, ktorými sú ukončenie života človeka trpiaceho nevyliečiteľnou chorobou či neznesiteľnou bolesťou, pričom dôvodom voľby smrti je úmysel ukončiť utrpenie chorej osoby. Smrť nastáva v dôsledku úmyselného konania/opomenutia druhej osoby, a tá koná na žiadosť spôsobilého a oprávneného subjektu, ktorým je spravidla buď samotný chorý alebo jemu blízke osoby.

Autori v druhej kapitole analyzujú kľúčovú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva v otázkach eutanázie. Prichádzajú k záveru, že na úrovni medzinárodnoprávnych garancií ľudských práv tvorí jadro diskusie o eutanázii konflikt práva na život s právom na rešpektovanie súkromného života. ESĽP konštatoval neexistenciu práva na smrť, ako aj práva na asistovanú samovraždu, ale neskôr aj možnosť odvodiť právo rozhodnúť o čase a spôsobe smrti z práva na ochranu súkromného života, z čoho však podľa súdu neplynie pre štát povinnosť aktívne vytvoriť podmienky pre jeho realizáciu. No ak štát vo svojej legislatíve právo jednotlivca na asistovanú samovraždu vytvorí, toto právo spadá pod ochranu čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, a v prípade, ak sa jednotlivec nazdáva, že mu nebolo vyhovené napriek možnosti vo vnútroštátnej legislatíve, možno sa podľa uvedeného článku dožadovať preskúmania uplatňovania podmienok tohto práva na ESĽP. Je otázne, ako bude súd ďalej vykladať svoju tézu o pozitívnej povinnosti štátu prijať opatrenia na uľahčenie vykonania samovraždy dôstojným spôsobom. Súd však zatiaľ obhajuje posvätnosť života v jeho tradičnom vnímaní. Napriek tomu, od prvého prípadu *Pretty proti Spojenému kráľovstvu* až po zatiaľ chronologicky posledný prípad *Lambert a ďalší proti Francúzsku*, nemožno si nevšimnúť určitý posun v rozhodovaní ESĽP smerom k liberálnejším tendenciám.

Tretia kapitola príspevku je zameraná na trestnoprávnu analýzu problematiky eutanázie v SR. Podľa slovenského právneho poriadku je život chránený aj vtedy, keď človek nie je schopný ďalšieho života. Život je chránený aj v dobe, keď osoba, o ktorú ide, je nevyliečiteľne chorá alebo zranená alebo je jej zdravotný stav taký, že jej smrť je už neodvratná. Aj preto je trestný útok na život osoby z dôvodu eutanázie, ktorou sa rozumie urýchlenie smrti zo súcitu, aby bolo skrátené utrpenie umierajúceho, aj keď je to na jeho vlastnú žiadosť. Pokiaľ ide o aktívnu formu eutanázie, náš právny poriadok neobsahuje právny predpis, ktorý by aproboval úmyselné konanie, ktorého výsledkom je usmrtenie pacienta na základe jeho žiadosti. Osoba (bez ohľadu na to, či ide o zdravotníckeho pracovníka alebo nie), ktorá by na základe žiadosti fyzickej osoby vykonala úkon, následkom ktorého by bola smrť žiadateľa, dopustila by sa trestného činu úkladnej vraždy (§ 144 TZ) alebo vraždy (§ 145 TZ), a to potenciálne aj v ich kvalifikovaných formách. To sa vzťahuje aj na formu pasívnej eutanázie, kedy by došlo k medicínsky a eticky neodôvodnenému nezačatiu alebo ukončeniu liečby, napr. v klasickej forme odpojenia od život udržujúcich prístrojov. Posudzovanie trestnej zodpovednosti eutanázie podľa skutkovej podstaty trestného činu (úkladnej) vraždy je však podľa viacerých v príspevku citovaných autorov neprimerane prísne. Avšak privilegovaná skutková podstata na spôsob trestného činu usmrtenia na požiadanie v našom právnom poriadku zatiaľ neexistuje, aj keď sa minimálne na akademickej pôde takéto návrhy už viackrát objavili, vrátane konkrétnych nárhov *de lege ferenda*. Skutočnosť, že páchateľ čin vykonal na základe žiadosti

poškodeného, resp. zo súcitu s cieľom zbaviť poškodeného bolestí, nemá vplyv na posúdenie trestnosti, iba ak na prípadné mimoriadne zníženie trestu podľa § 39 ods. 1 TZ. To rovnako platí v prípade asistovanej samovraždy. Osoba, ktorá by inej osobe pomohla k samovražde alebo ju k nej pohla, spáchala by trestný čin účasti na samovražde podľa § 154 TZ.

Umožňuje však slovenský právny poriadok niektorú z ďalších foriem eutanázie? Odpoveď znie áno, hoci v týchto prípadoch už morálne ani právne nepôjde o eutanáziu v jej obvyklom chápaní. *Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti* definuje princíp, podľa ktorého je až na pár výnimiek možné zdravotnú starostlivosť poskytovať len na základe informovaného súhlasu pacienta, ktorý ho môže kedykoľvek odvolať a lekár je povinný jeho rozhodnutie rešpektovať, hoci by tento negatívny reverz znamenal hoc aj smrť pre pacienta. Samozrejme, pacient, ktorý rozhoduje o svojom osude, mal by mať všetky informácie o svojom zdravotnom stave, ako aj o možnostiach liečby a o rizikách jej zastavenia. Prvok slobodnej vôle bude bezpochyby najpodstatnejším znakom, ktorý bude nevyhnutné v každom osobitnom prípade podrobne skúmať. V tejto súvislosti je preto potrebné uviesť akúsi pomyselnú deliacu čiaru medzi trestne stíhateľnou pasívnou eutanáziou a prípustným konaním lekára spočívajúcom v nezačatí alebo nepokračovaní v liečbe. Tá spočíva jednak v odbornej indikovanosti medicínskeho postupu, najmä s ohľadom na posúdenie *lege artis* starostlivosti, pričom poskytovať možno len takú liečbu, ktorá je lege artis a nie je medicínsky márna, a zároveň v kľúčovom vyjadrení vôle pacienta. Za týchto podmienok, teda ak je tu negatívny reverz pacienta, alebo lekár vidí márnu, neúčelnú liečbu a postupuje lege artis, spravidla nebude možné trestne stíhať nezahájenie život udržujúcej liečby alebo nepokračovanie v nej.

V príspevku podrobujeme trestnoprávnej analýze aj prípady tzv. nepriamej eutanázie, teda prípady tzv. paliatívnej starostlivosti. Ide spravidla o prípady dlhodobého podávania utišujúcich liekov pacientom v terminálnom štádiu, ktorých vedľajším účinkom je často skrátenie života chorého, kde však úmysel lekára nesmeruje k usmrteniu pacienta, ale k medikamentóznemu zmierneniu jeho veľkých bolestí. V súčasnom období prevládajú názory, podľa ktorých tíšenie bolesti a nepredlžovanie agónie v terminálnom štádiu s následkom skrátenia života zapríčinenom podávaním liekov na zmiernenie útrap umierajúceho, nie je v rozpore s medicínskou etikou ani právnym poriadkom, ak je to vykonávané lege artis. Prípustnosť takéhoto vedľajšieho následku možno dedukovať na základe toho, že súčasné možnosti medicíny nedovoľujú efektívne zmierňovať bolesť bez toho, že by zároveň nedošlo k skráteniu života chorého, a teda ak zákonodarca zaviazal zdravotníckeho pracovníka zmierňovať utrpenie a bolesť umierajúcich a nevyliečiteľne chorých, musel počítať s uvedenými následkami takéhoto konania.

Sme názoru, že slovenská právna úprava dostatočným spôsobom odpovedá na potreby takýchto pacientov a súčasne zachováva úctu pred hodnotou ľudského života ako absolútne najvyššej hodnoty, ktorú si má spoločnosť vážiť a chrániť. Nemyslíme si, že je tu v súčasnosti priestor na otváranie akýchsi pandoriných skriniek, ktoré by nabúrali „posvätné“ návyky, ktoré pomáhajú regulovať celú spoločnosť už desaťročia a vzťahy v nej. Iste, nemôžeme potierať problém nevyliečiteľne chorých pacientov, ktorí trpia neznesiteľnými bolesťami. Avšak pasívna forma eutanázie vo forme nezačatia alebo ukončenia neúčelnej liečby pri postupe lege artis, resp. inštitút negatívneho reverzu, ako aj využitie paliatívnej starostlivosti poskytujú zatiaľ dostatočný priestor pre slobodnú vôľu pri rozhodovaní o takých dôležitých otázkach, ako je život a smrť človeka.

Zásadne však nesúhlasíme s legalizáciou aktívnej eutanázie a neobmedzenej či nevyžiadanej pasívnej eutanázie, keď lekár smrť zamýšľa a nejde o márnu, neúčelnú liečbu. Aj keby sa takéto právo prehlásilo za legálne, aj tak by hodnotovo zostalo nemorálnym. Mravnosť totiž nestojí na zákonodarstve ani na výsledkoch referenda. Zákon môže byť dobrý len vtedy, ak je postavený na pevnom etickom základe. Je potrebné si uvedomiť, že chorí v terminálnom štádiu choroby sú veľmi zraniteľní, cítia sa byť odcudzení voči zdravým, vinní tým, že sú záťažou pre ostatných, zahanbení pre svoje ťažkosti, plní strachu. Patričné zvládnutie bolesti a ťažkostí a súčasná duševná, sociálna a duchovná podpora dokazujú, že zabíjanie nie je nevyhnutné, chorí ošetrení s porozumením a s láskavým súcitom nežiadajú ukončenia života. Pravý súcit neradno zamieňať s ľútosťou. Súcit s trpiacim vedie k otázke, prečo je ten druhý v takej beznádeji, prečo žiada smrť, ako mu môžem skutočne pomôcť, nielen hľadať únik z ťažkej situácie. Zabitie formou eutanázie je totiž opustením

chorého, jeho ponechaním v samote. Nie je to dôstojná smrť, lebo navzdory moderným tendenciám, choroba a utrpenie nezbavujú človeka jeho dôstojnosti. Ľudia majú svoju dôstojnosť jednoducho preto, lebo sú ľudskými bytosťami. O dôstojnosť nemôžu prísť tým, že sú slabí, znetvorení alebo tým, že trpia. V statočne trpiacom človeku možno nájsť omnoho viac dôstojnosti ako v tých, ktorí len hovoria o dôstojnosti iných. Eutanázia nie je ani súkromnou záležitosťou, zabíjanie má dopad na všetkých, rozvracia celú spoločnosť. Je správne, ak sloboda jedného človeka stojí v protiklade k ochrane celej spoločnosti, ktorej hodnoty rozleptáva? Nehovoriac o priamych protikladoch s náplňou lekárskeho povolania. Je len fikcia, že z „práva" na eutanáziu by sa postupne mohla stať povinnosť? Osobitne pre starých, chorých a hendikepovaných, najmä vzhľadom k záťaži, ktorú ťažko chorí kladú na svoje okolie, verejné financie, obete od príbuzných a priateľov, ošetrujúci personál. Tieto osoby by mohli mať pocit, že voľba smrti je to, čo sa od nich očakáva, a že by bolo sebecké chcieť žiť za daných podmienok ďalej.

Opakovane preto vyjadrujeme svoje hlboké presvedčenie, že neexistuje žiadne morálne, legálne, sociálne alebo vedecké opodstatnenie pre legalizáciu eutanázie. Dobro by bolo iluzórne a sociálne konzekvencie hrozivé. Uvažovanie o výlučne dvoch možnostiach, navyše úplne antagonistických, buď smrť v bolestiach alebo eutanázia, je v dnešnej dobe moderných metód paliatívnej medicíny a starostlivosti prežitkom. Výzvou našej civilizácie je pozítívne zmeniť starostlivosť o chorého, trpiaceho a umierajúceho a nie legalizovať eutanáziu.

Právo tak čelí vo vzťahu k biomedicíne a etike novým výzvam, pred akými doposiaľ nestálo. Sme však presvedčení, že keď „nevieme naisto", vždy je lepšie byť na strane života!

Resumé
Posledné desaťročia priniesli nové biomedicínske výzvy, ktorým musí čeliť aj právo. Jednou z najpálčivejších tém je problematika eutanázie. Aký je rozdiel medzi aktívnou a pasívnou eutanáziou, tak v morálnej ako aj právnej oblasti? Existuje právo na smrť? Môže si človek slobodne vybrať, kedy a ako zomrie? Musí mu štát poskytnúť zakaždým ochranu, keď sa odvoláva na svoje právo na súkromie? V ochrane práva na život má významné postavenie judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva. Judikáty z oblasti eutanázie sa objavujú až po roku 2000. Z nich možno zatiaľ vyčítať konzervatívny postoj ESĽP k absolútnej hodnote ľudského života. Slovenská trestnoprávna úprava v predmetnej oblasti nepovoluje aktívnu ani pasívnu eutanáziu, a spravidla ju subsumuje pod trestný čin (úkladnej) vraždy. Privilegovanú skutkovú podstatu vo forme usmrtenia na žiadosť alebo usmrtenia zo súcitu nepozná. Predsa sú však určité hranice, v rámci ktorých je možné *lege artis* nezačať alebo ukončiť liečbu, resp. prejsť na paliatívnu starostlivosť.

Resumé
The last decades have brought new biomedical challenges, which are also new for law. One of the most pressing issues is euthanasia. What is the difference between active and passive euthanasia, both in moral and legal terms? Is there a right to death? Can one freely choose when and how he will die? Does the state always have to protect him when he invokes his right to privacy? The case law of the European Court of Human Rights has a significant role in protecting the right to life, but in the question of euthanasia does not appear until 2000. There is still a conservative attitude of the Court to the absolute value of human life. In general, Slovak criminal law does not permit active or passive euthanasia, and prosecutes them like a murder. Substantive criminal law in our country does not know killing on request or killing from compassion. However, there are certain limits within which it is possible *lege artis* terminate the treatment or not to initiate it, respectively to switch to palliative care.

Zoznam bibliografických odkazov:

1. BALÁŽ, P.: *K problematike trestno-právnej zodpovednosti eutanázie.* In: KURUC, P. (ed.): *Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe.* Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 511-519. ISBN 978-80-89447-57-2.

2. BELEŠ, A.: *Niektoré aspekty účasti na samovražde a komparácia právnych úprav vo vybraných krajinách.* In: Acta Facultas Iuridicae Universitas Comenianae, roč. 36, 2017, č. 1, s. 5-20. ISSN1336-6912.
3. BURDA, E.: *Vražda versus úkladná vražda a problematika eutanázie v rekodifikovanom Trestnom zákone.* In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. XI, 2005, č. 12, s. 31-39. ISSN 1335-1079.
4. CANTOR, N. L.: *On Hastening Death Without Violating Legal and Moral Prohibition.* In: Loyola University Chicago Law Journal, roč. 37, 2006, č. 2, s. 407-431, dostupné on-line na: https://pdfs.semanticscholar.org/0210/90a83fcc5afa9338ff9ad8e6cb811666fc53.pdf, cit. 18. 3. 2019.
5. CÍSAŘOVÁ, D. a kol.: *Dříve vyslovená přání a pokyny Do Not Resuscitate v teorii a praxi. Monografie*. Praha: Právnická fakulta UK v Praze, 2010, 97 s. ISBN 978-80-87146-31-6.
6. ČAHOJOVÁ, K. – MURÁŇOVÁ, M.: *Eutanázia a asistovaná samovražda z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.* In: Justičná revue, roč. 66, 2014, č. 2, s. 233-241. ISSN 1335-6461.
7. ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie.* Bratislava: Eurokodex, 2015. 956 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
8. DOLEŽAL, A.: *Eutanazie a rozhodnutí na konci života. Právní aspekty.* Praha: Academia, 2017, 284 s. ISBN 978-80-200-2687-3.
9. DRAŠTÍK, A. – FREMR, R. – DURDÍK, T. – RŮŽICKA, M – SOTOLÁŘ, A. a kol.: *Trestní zákoník. Komentář. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1568 s. ISBN 978-80-7478-790-4.
10. ECKSTEIN, K.: *Eutanazie a trestní právo v Německu.* In: Právní rozhledy, roč. 11, 2003, č. 4, s. 113-115. ISSN 1210-6410.
11. HOLČAPEK, T. – ŠUSTEK, P.: *K § 115 návrhu nového trestního zákoníku (usmrcení na žádost).* In: Trestněprávní revue, roč. 3, 2004, č. 11, s. 325-326. ISSN 1213-5313.
12. HUMENÍK, I: *Ochrana osobnosti a medicínske právo.* Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011, 288 s. ISBN 978-80-89447-58-9.
13. ISRAËL, L.: *Contro l´eutanasia. Un grande medico, laico e non credente, ci spiega perché non possiamo accettare l´eutanasia.* Torino: Lindau, 2007, 120 s. ISBN 978-88-71806-71-6.
14. IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, 625 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
15. JAHNSOVÁ, A. – KUČA, R.: *Právní aspekty euthanasie.* In: Právní rozhledy, roč. 5, 1997, č. 7, s. 356-360. ISSN 1210-6410.
16. JÁN PAVOL II.: *Evangelium vitae.* Encyklika o hodnote a nenarušiteľnosti ľudského života. Dostupné on-line: https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/evangelium-vitae, cit. 14. 2. 2019.
17. JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 4. vydání. Praha: Leges, 2013, 1216 s. ISBN 978-80-87576-69-4.
18. KERECMAN, P.: *Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty.* Bratislava: Eurounion, 1999, 263 s. ISBN 80-88984-01-7.
19. KERECMAN, P.: *Trestnoprávne aspekty samovrážd*. In: Právny obzor, roč. 79, 1996, č. 5, s. 421-428. ISSN 0032-6984.
20. KUŘE, J.: *Co je eutanazie: studie k pojmu dobré smrti.* Praha: Academia, 2018, 297 s. ISBN 978-80-200-2762-7.
21. LUCE, J. M. – ALPERS, A.: *Legal Aspects of Withholding and Withdrawing Life Support from Critically Ill Patients in the United States and Providing Palliative Care to Them.* In: American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine, roč. 162, 2000, č. 6, s. 2029-2032. ISSN 1535-4970.
22. MALÍŘ, J. – DOLEŽAL, T.*: Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základných svobod a zdravotnictví: současný stav a perspektivy.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, 212 s. ISBN 978-80-75522-58-0.

23. MATOCHOVÁ, S.: *Etika a právo v kontextu lékařské etiky.* Brno: Masarykova univerzita, 2009, 201 s. ISBN 978-80-210-4757-0.
24. MITLÖHNER, M.: *Ke vztahu trestného činu účasti na sebevraždě a euthanasie.* In: Trestní právo, roč. VIII., 2003, č. 6, s. 15-17. ISSN 1211-2860.
25. MUNZAROVÁ, M.: *Eutanazie, nebo paliativní péče?* Praha: Grada Publishing, 2005, 108 s. ISBN 80-247-1025-0.
26. NÉMETH, G.: *Bioetikai vázlatok. Bioetikai és más életerkölcsi kérdések.* Budapest: Szent István Társulat, 2018, 422 s. ISBN 978-963-277-755-9.
27. PETERKOVÁ, H.: *Pokyny Do Not Resuscitate a problematika neposkytnutí pomoci.* In: Trestní právo, roč. XIII, 2009, č. 9, s. 3-16. ISSN 1314-3758.
28. PTÁČEK, R. a kol.: *Eutanazie – pro a proti.* Praha: Grada, 2012, 256 s. ISBN 978-80-24746-59-3.
29. RAUS, K. – STERCKX, S.: *How defining clinical practices may influence their evaluation: The case of continuous sedation at the end of life.* In: Journal of Evaluation in Clinical Practice, roč. 22, 2016, č. 3, s. 425-432. ISSN 1365-2753.
30. SMITH, J. E. – KACZOR, CH.: *Életbe vágó kérdések. Bioetika katolikus szemmel.* Budapest: Szent István Társulat, 2017, 224 s. ISBN 978-963-277-712-2.
31. STOLÍNOVÁ, J. – MACH, J.: *Právní odpovědnost v medicíně.* Druhé, doplněné a přepracované vydání. Praha: Galen, 2010, 313 s. ISBN 978-80-72626-86-1.
32. SUTTON, A.: *Christian Bioethics: A guide for the perplexed.* London: T&T Clark, 2008, 192 s. ISBN 978-05-67031-96-9.
33. ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákononík II. § 140 až 421. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
34. ŠUSTEK, P. – HOLČAPEK, T. a kol.: *Zdravotnické právo.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, 852 s. ISBN 978-80-7552-321-1.
35. TEN HAVE, H. – WELLIE, J.: *Death and Medical Power. An Ethical Analysis of Dutch Euthanasia Practice.* Berkshire-New York: McGraw-Hill, 2005, 256 s. ISBN 978-03-35217-55-7.
36. TĚŠÍNOVÁ, J. – ŽĎÁREK, R. – POLICAR, R.: *Medicínské právo.* Praha: C. H. Beck, 2011, 414 s. ISBN 978-80-7400-050-8.
37. URBÁNEK, J.: *Eutanazie – problém napětí mezi lékařstvím, etikou a právem.* In: Trestní právo, roč. XII, 2007, č. 9, s. 9-15. ISSN 1211-2860.
38. VLČEK, R. – HRUBEŠOVÁ, Z.: *Zdravotnícke právo.* Bratislava: Epos, 2007, 319 s. ISBN 978-80-8057-705-6.
39. VOZÁR, J.: *Pojem eutanázia.* In: Právník, roč. 135, 1996, č. 3, s. 221-231. ISSN 0324-7007.
40. WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2012, 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6.
41. WICKS, E.: *The right to refuse medical treatment under the European Convention on Human Rights.* In: Medical Law Review, roč. 9, 2001, č. 1, s. 17-40. ISSN 0967-0742.
42. WYATT, J.: *Matters of life and death. Human dilemmas in the light of the Christian faith.* Nottingham: Inter-Varsity Press, 2009, 303 s. ISBN 978-1844-743-67-4.
43. Ada Rossi a ďalší proti Taliansku, rozhodnutie o sťažnosti 936 z 22. decembra 2008.
44. Burke proti Spojenému kráľovstvu, rozhodnutie o sťažnosti č. 19807/06 z 11. júla 2006.
45. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokoly na tento Dohovor nadväzujúce uverejnené v oznámení Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. v znení oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR č. 102/1999 Z. z.
46. Dohovor Rady Európy o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny – Dohovor o ľudských právach a biomedicíne, oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 40/2000 Z. z.
47. Doporučení představenstva České lékařské komory č. 1/2010 k postupu při rozhodování o změně léčby intenzivní na léčbu paliativní u pacientů v terminálním stavu, kteří nejsou schopni vyjádřit svou vůli.

48. Etický kódex lekára – príloha k zákonu č. 219/2002 Z. z. o povolaní lekára, o Slovenskej lekárskej komore, o povolaní zubného lekára, o Slovenskej komore zubných lekárov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
49. Etický kódex zdravotníckeho pracovníka - Príloha č. 4 k zákonu č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
50. Glass proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 61827/00, rozsudok z 9. marca 2004.
51. Gross proti Švajčiarsku, sťažnosť č. 67810/10, rozsudok zo 14. mája 2013.
52. Haas proti Švajčiarsku, sťažnosť č. 31322/07, rozsudok z 21. januára 2011.
53. Koch proti Nemecku, sťažnosť č. 497/09, rozsudok z 19. júla 2012.
54. Lambert a ďalší proti Francúzsku, sťažnosť č. 46043/14, rozsudok z 5. júna 2015.
55. Nález Ústavného súdu ČR z 18. mája 2001, sp. zn. IV. ÚS 639/2000.
56. Nález Ústavného súdu ČR z 18. mája 2001, sp. zn. IV. ÚS 639/2000.
57. Pretty proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 2346/02, rozsudok z 29. apríla 2002.
58. R 16/1986.
59. R 24/1986.
60. R 37/1963,
61. R 37/1969.
62. R 6/1998.
63. R 9/1967,
64. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR 6 Tdo 353/2012.
65. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, 8 Tdo 1421/2008.
66. Sanles Sanles proti Španielsku, rozhodnutie o sťažnosti č. 48335/99 z 26. októbra 2000.
67. Tlačová správa ESĽP o rozhodnutiach vo veciach konca života vo vzťahu k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z januára 2019, dostupné anglicky on-line: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Euthanasia_ENG.pdf, cit. 18. 2. 2019.
68. Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky.
69. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
70. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
71. Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje autorov:
JUDr. Štefan Zeman, PhD. - doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: zpista@gmail.com
miroslava.vrablova@truni.sk

TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ

ZÁKLADNÉ ASPEKTY JUSTIČNEJ SPOLUPRÁCE V TRESTNÝCH VECIACH V EURÓPSKEJ ÚNII

JUDr. Juraj DRUGDA, PhD.
Katedra vyšetrovania
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Príspevok sa zameriava na problematiku justičnej spolupráce v trestných veciach v Európskej únii a jej teoretických aspektov. Približuje základné pojmy, zásady a formy justičnej spolupráce v trestných veciach medzi jednotlivými členskými štátmi Európskej únie. Osobitná analýza je venovaná zásade vzájomného uznávania justičných rozhodnutí v trestných veciach a najdôležitejším nástrojom justičnej spolupráce, za ktoré autor považuje európsky zatýkací rozkaz a nástroje na zaisťovanie majetku a dôkazov v prípadoch vyšetrovania spáchanej cezhraničnej kriminality.*
Kľúčové slová: *justičná spolupráca, vzájomné uznávanie, európsky zatýkací rozkaz, zaisťovanie majetku a dôkazov*

Annotation: *The article focuses on the issue of judicial cooperation in criminal matters in the European Union and its theoretical aspects. It outlines the basic concepts, principles and forms of judicial cooperation in criminal matters between individual Member States of the European Union. Special analysis is devoted to the principle of mutual recognition of judicial decisions in criminal matters and to the most important instruments of judicial cooperation, for which the author considers the European Arrest Warrant and the tools for securing property and evidence in cases of investigating committed cross-border crime.*
Keywords: *Judicial Cooperation, Mutual Recognition, European Arrest Warrant, Seizure of Property and Evidence*

Úvod

„Justičnú spoluprácu v trestných veciach v rámci Európskej únie možno charakterizovať ako spoluprácu uskutočňovanú medzi dvoma alebo viacerými štátmi Európskej únie, v trestnej oblasti postavenú na zásade vzájomného uznávania rozhodnutí justičných orgánov a ich priameho styku.“[1] Právny základ justičnej spolupráce v trestných veciach nájdeme v Zmluve o fungovaní Európskej únie. Vychádza zo súboru viacerých zásad, ktorých cieľom je zjednodušenie a zefektívnenie spolupráce medzi justičnými orgánmi členských štátov Európskej únie na poli trestného procesu s medzinárodným charakterom. Za najdôležitejšiu zásadu môžeme pokladať zásadu vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí, ktorá v sebe zahŕňa aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov v záujmových oblastiach, za účelom odstránenia podstatných rozdielov a harmonizácie vnútroštátnych legislatív členských štátov v trestno-procesnej oblasti s nadnárodným rozmerom.

Medzi ďalšie podstatné zásady súvisiace s justičnou spoluprácou v trestných veciach zaraďujeme:

- zásadu reciprocity,
- zásadu ochrany verejného poriadku,
- zásadu obojstrannej trestnosti skutku,
- zásadu subsidiarity Trestného poriadku,
- zásadu špeciality a
- zásadu lex fori.

Európsky parlament a Rada, ako hlavné normotvorné orgány Európskej únie ovplyvňujú oblasť justičnej spolupráce v trestných veciach v súlade s riadnym legislatívnym postupom dvojako. Jednak prostredníctvom prijímania opatrení zameraných na vytváranie pravidiel a postupov na zabezpečovanie uznávania všetkých foriem rozsudkov a iných súdnych rozhodnutí v celej Únii, predchádzaním sporov o právomoc a príslušnosť medzi členskými štátmi a ich riešením, podporou vzdelávania sudcov a justičných pracovníkov a uľahčovaním spolupráce medzi justičnými orgánmi

[1] BALGA, J. – VALČOVÁ, G. Právne aspekty justičnej spolupráce v trestných veciach v rámci EÚ. In Policajná teória a prax, 2014, roč. 22, č. 2, s. 107

alebo rovnocennými orgánmi členských štátov v rámci trestného stíhania a výkonu rozhodnutí. A na druhej strane stanovením minimálnych pravidiel týkajúcich sa vzájomnej prípustnosti dôkazov medzi členskými štátmi, práv jednotlivcov v trestnom konaní, práv obetí trestných činov a ďalších osobitných aspektov trestného konania.

Justičná spolupráca v trestných veciach funguje na základe kvalifikovaného podnetu, resp. dožiadania, kedy jeden zo spolupracujúcich členských štátov má postavenie dožadujúceho a druhý dožiadaného. Vzájomný styk justičných orgánov sa realizuje buď priamo, diplomatickou cestou alebo prostredníctvom ústredných justičných orgánov.

Dožiadaniami, ako úkonmi právnej pomoci po začatí trestného konania sa najčastejšie realizujú doručovania písomností, výsluchy osôb a vykonávanie dôkazov. *„Cieľom medzinárodnej justičnej spolupráce v oblasti dožiadaní v trestnom konaní je získanie dôkazu použiteľného v konaní pred trestným súdom.“*[2] S problematikou dožiadaní priamo súvisí výkon niektorých osobitných foriem právnej pomoci, ktorý je vo väčšine prípadov viazaný na vydanie povolenia zo strany dotknutého členského štátu. Medzi osobitné formy právnej pomoci zaraďujeme:

- prevoz,
- cezhraničné sledovanie,
- dočasné odovzdanie osoby na vykonávanie úkonov do cudziny,
- dočasné prevzatie osoby z cudziny na vykonávanie úkonov,
- odovzdanie veci,
- zaistenie majetku a
- poskytnutie informácií z registra trestov.

Pre úspešnú realizáciu konkrétnych inštitútov justičnej spolupráce v trestných veciach, je nevyhnutné odstránenie rozdielov vo vnútroštátnej legislatíve členských štátov. Na odstránenie rozdielov slúžia harmonizačné opatrenia, ktoré umožňujú aproximáciu právnych predpisov v oblasti trestného práva. Zjednocovanie trestnoprávnych legislatív členských štátov sa vykonáva prostredníctvom právnych aktov primárneho a sekundárneho práva Európskej únie, medzi ktoré zaraďujeme smernice, nariadenia a rámcové rozhodnutia.

Vzájomné uznávanie justičných rozhodnutí v trestných veciach

Zásada vzájomného uznávania rozhodnutí v trestných veciach bola schválená Európskou radou ako základný kameň justičnej spolupráce v rámci Európskej únie v roku 1999. Bez ohľadu na to, že nie je priamo uvádzaná v medzinárodných dokumentoch z tohto časového obdobia, hlboko ovplyvnila vývoj Európskeho trestného práva a jeho vzťah s vnútroštátnymi právnymi poriadkami.

„Princíp vzájomného uznávania je koncept, ktorého zmyslom je, že súdne rozhodnutia a rozsudky vydané príslušnými orgánmi v jednom členskom štáte, by mali byť akceptované aj orgánmi ostatných členských štátov. Predpokladom pre vzájomné uznávanie je dôvera členských štátov v ich právne systémy, ktorá je možná len v prostredí, kde prevládajú rovnaké spoločensky uznávané hodnoty. Počas krátkeho časového obdobia sa tento koncept vyvinul od futuristickej vízie, až po základný kameň spolupráce v trestných veciach.“[3]

Môžeme tvrdiť, že cieľom vzájomného uznávania rozhodnutí v trestných veciach je uľahčenie vyšetrovania, trestného stíhania a zabezpečenie výkonu trestov v prípadoch týkajúcich sa trestnej činnosti presahujúcej hranice jednotlivých členských štátov. Princíp vzájomného uznávania by sa mal uplatňovať vo všetkých fázach trestného konania. *„Možno ho vymedziť ako zásadu uznávajúcu justičné rozhodnutia iného členského štátu Európskej únie, ktorý rieši niektoré záležitosti rovnakým alebo podobným spôsobom ako iný členský štát, no jeho výsledky sú prijímané ako rovnocenné rozhodnutie, a to s minimálnymi formalitami. Rozhodnutia sú prijímané, aj keď porovnateľný orgán ani nemusí existovať, alebo nemôže prijať takéto rozhodnutia, alebo dokonca by zaujal úplne rozdielne rozhodnutie v porovnateľnom prípade.“*[4]

[2] FENYK, J. – KLOUČKOVÁ S.: Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech. Praha : Linde, 2005. s. 215
[3] ASP, P.: Mutual recognition and the development of criminal law within the EU. Antverpen : Intersentia, 2005. s. 26
[4] KLIMEK, L. Možno pochybovať o vzájomnom uznávaní justičných rozhodnutí v trestných veciach? In Justičná revue, 2012, roč. 64, č. 11, s. 1365

Princíp vzájomného uznávania sa prakticky odzrkadľuje prostredníctvom rámcových rozhodnutí, ktoré považujeme za právne nástroje tretieho piliera Európskej únie, ktoré boli zavedené Amsterdamskou zmluvou na účel zbližovania právnych predpisov členských štátov. Záväznosť rámcových rozhodnutí pramení z výsledkov, ktoré majú dosiahnuť, pričom formy a metódy ich dosiahnutia sú ponechané na vnútroštátne orgány. Funkcia rámcových rozhodnutí sa prejavuje v postupnom zavádzaní zásady vzájomného uznávania rozhodnutí v trestných veciach do praxe, pričom obsah jednotlivých rámcových rozhodnutí môžeme definovať ako podmienky, ktoré je členský štát povinný dodržať za účelom dosiahnutia ich uznania a výkonu. Rámcové rozhodnutia sú koncipované tak, že napĺňajú podstatu zásady vzájomného uznávania tým, že predpokladajú vysokú mieru vzájomnej dôvery, používajú odbornú terminológiu zodpovedajúcu jednotlivým národným úpravám, určujú pôsobnosť a príslušnosť orgánov podieľajúcich sa na výkone týchto rozhodnutí, stanovujú podmienky vzájomného uznávania, ale aj dôvody neuznania, prípadne nevykonania rámcového rozhodnutia, určujú potrebné lehoty, rešpektujú základné práva a slobody a taktiež aj zásady subsidiarity a proporcionality. *„Miera účinnosť princípu vzájomného uznávania je priamo úmerná stupňu harmonizácie trestného práva členských štátov. Preto princíp vzájomného uznávania, ak by sme ho skutočne mali považovať za nejakú alternatívu, tak skôr za alternatívu vytvorenia skutočne jednotného európskeho trestného práva.“*[5]

Európsky zatýkací rozkaz

Stále zbližovanie právnych poriadkov členských štátov EÚ za ktoré môžeme vďačiť efektívnemu budovaniu vzájomnej dôvery prostredníctvom fungujúcej spolupráce v trestných veciach sa prejavilo prispôsobovaním priebehu trestného konania s medzinárodným prvkom, ktorého určité súčasti fungovali na základe inštrumentov medzinárodného práva, ktorým bol v tomto prípade princíp tradičného vydávania alebo extradície páchateľov trestnej činnosti medzi dvoma alebo viacerými štátmi na účely vyšetrovania alebo výkonu trestu. Nakoľko právny systém EÚ umožňuje harmonizáciu právnych poriadkov členských štátov na spoločnom základe bolo logické implementovať tomu odpovedajúci jednoduchší a účinnejší systém odovzdávania odsúdených alebo podozrivých osôb medzi justičnými orgánmi členských štátov EÚ, ktorý sa uplatňuje pomocou európskeho zatýkacieho rozkazu a iných jemu podobných príkazov.

Právny základ tohto inštitútu môžeme nájsť v rámcovom rozhodnutí o európskom zatýkacom rozkaze, ktorého prvý článok vymedzuje jeho definíciu nasledovne: *„európsky zatykač je súdne rozhodnutie vydané členským štátom s cieľom zatknúť a vydať požadovanú osobu inému členskému štátu na účely vedenia trestného stíhania alebo výkonu trestu alebo ochranného opatrenia.“* Pričom vykonávanie európskeho zatýkacieho rozkazu je postavené na zásade vzájomného uznávania s podmienkou zachovávania a dodržiavania základných ľudských práv a slobôd. Európsky zatýkací rozkaz nie je priamo vykonateľný na území iného členského štátu, čo v princípe znamená, že len samotná existencia a vydanie EZR jedným členským štátom nezakladá právny dôvod na zatknutie a následné vydanie osoby podozrivej zo spáchania trestného činu do iného členského štátu. Výkon EZR je viazaný na vnútroštátne rozhodnutie justičného orgánu, ktorý ho prijal, pretože v tomto procese musí byť dodržiavaný určitý princíp justičnej kontroly, ktorý necháva rozhodovacie právomoci na orgány prijímajúceho členského štátu, pričom postavenie justičných orgánov členského štátu, ktorý vydal EZR je obmedzené len na úkony praktickej a administratívnej pomoci.[6]

Výkon EZR je postavený na systéme určitých zásad, ktoré by mali byť členskými štátmi dodržané za účelom jeho efektívnej aplikácie.

Jedná sa o:

- zásadu vzájomného uznávania justičných rozhodnutí,
- zásadu vzájomnej dôvery vo vnútroštátne právne poriadky členských štátov,
- zásadu uplatňovania požiadavky obojstrannej trestnosti,
- zásadu priameho styku justičných orgánov členských štátov,
- zásadu špeciality a

[5] KMEC, J.: Evropské trestní právo. Praha : C.H. Beck, 2006. s. 133

[6] HERZEG, J. Evropský zatýkací rozkaz. In Acta Universitatis Carolinae, 2008, č. 2, s. 89

- zásadu výkonu EZR podľa ustanovení rámcového rozhodnutia o EZR.

Zásada vzájomného uznávania justičných rozhodnutí v trestných veciach zakotvuje uznávanie a vykonateľnosť vydaného EZR na území celej EÚ. Zásada vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi vyrovnáva rozdiely medzi vnútroštátnymi právnymi poriadkami, rešpektuje systém trestného súdnictva iných členských štátov a obmedzuje pochybnosti pri uplatňovaní platného trestného práva iného členského štátu, aj v podmienkach, kedy by prijímajúci členský štát vec riešil odlišným spôsobom. Zásada uplatňovania požiadavky obojstrannej trestnosti znamená, že EZR môže byť vydaný len za trestné činy uvedené v právnom poriadku vydávajúceho štátu, ktorých horná hranica trestnej sadzby je najmenej 12 mesiacov a pri vynesení rozsudku alebo uloženie ochranného opatrenia pre tresty s minimálnou dĺžkou 4 mesiace. Výnimka dodržiavania zásady obojstrannej trestnosti sa uplatňuje pri vybraných kategóriách trestných činov, ktoré sú trestné v štáte vydania EZR, ktorý vydal rozhodnutie o treste odňatia slobody alebo o ochrannom opatrení, ktorých horná hranica je najmenej 3 roky. Jedná sa o trestné činy závažnejšieho charakteru, ktorých väčšina podlieha harmonizácii svojich skutkových podstát vo vnútroštátnych právnych poriadkoch členských štátov. Zásada priameho styku justičných orgánov členských štátov prináša efektívnu komunikáciu medzi spolupracujúcimi justičnými orgánmi členských štátov hlavne v prípadoch, kedy je známe miesto požadovanej osoby, čo znamená, že je známy aj justičný orgán, ktorému je potrebné doručiť vydaný EZR. Zásada špeciality vyjadruje, že odovzdaná osoba môže byť trestne stíhaná alebo odsúdená len za trestný čin, ktorý je predmetom EZR, nie za akékoľvek iné trestné činy, ktoré mohla v prechodnom období spáchať. Zásada výkonu EZR podľa ustanovení rámcového rozhodnutia o EZR, čo znamená, že justičné orgány členských štátov musia postupovať v súlade s pravidlami obsiahnutými v rámcovom rozhodnutí alebo podľa vnútroštátnej právnej úpravy vyjadrujúcej transpozíciu rámcového rozhodnutia o EZR.[7]

Začatie konania o odovzdávaní prináleží justičným orgánom oprávneným vydať EZR. Príslušné orgány si vo vnútroštátnych právnych poriadkoch určili členské štáty. Obligatórne formálne náležitosti EZR týkajúce sa jeho obsahu sú stanovené vo formuláre o EZR, ktorý je prílohou rámcového rozhodnutia a musí byť preložený do úradných jazykov štátov, ktorých sa konanie o EZR týka. V prípade, že je vyžiadaná osoba zatknutá musí byť justičným orgánom informovaná o obsahu EZR, pričom EZR musí byť prejednaný a vykonaný bezodkladne. Vyžiadaná osoba v rámci vyjadrenia sa k predmetnému EZR dostane možnosť súhlasiť s odovzdaním, v týchto prípadoch je konečné rozhodnutie o výkone EZR prijaté v lehote do 10 dní a v ostatných prípadoch je daná 60 dňová lehota na rozhodnutie. Hľadanej osobe a osobe zaistenej za účelom výkonu EZR sú priznané určité základné práva, ktorými sú právo na obhajobu, právo na tlmočníka a právo na informácie o EZR a jeho obsahu.

Povinnosť vykonania každého EZR pre členské štáty nie je absolútna. V rámcovom rozhodnutí sú vymedzené obligatórne a fakultatívne dôvody pre nevykonanie EZR. Povinnosť odmietnutia vykonania EZR justičným orgánom členského štátu sa uplatňuje v prípadoch keď sa na trestný čin, ktorý je podkladom vydania EZR vzťahuje amnestia v členskom štáte v ktorom sa vykonáva, justičný orgán vykonávajúci EZR má znalosť o právoplatnom odsúdení požadovanej osoby orgánom iného členského štátu za trestný čin, ktorý je obsahom EZR, čo priamo súvisí s dodržiavaním zásady ne bis in idem a prípady, kedy je možné na požadovanú osobu uplatniť okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť z dôvodu veku.

Medzi fakultatívne dôvody odmietnutia vykonania EZR zaraďujeme: prípady začatia trestného stíhania osoby, na ktorú je vydaný EZR členským štátom, ktorý ho má vykonať za identické trestné činy, ktoré sú predmetom EZR, uplynutie premlčacej doby za trestné činy, ktoré sú predmetom EZR v členskom štáte jeho vykonania a prípad, kedy je justičný orgán členského štátu upovedomený o právoplatnom odsúdení osoby na ktorú je vydaný EZR nečlenským štátom EÚ za rovnaké trestné

[7] IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : EUROKÓDEX, 2013. s. 542 - 545

činy, aké sú predmetom EZR. *„Justičný orgán môže odmietnuť vykonať EZR, ak sa dotknutá osoba osobne nezúčastnila konania.“*[8]

Implementácia rámcového rozhodnutia o EZR do právneho poriadku SR sa realizovala prostredníctvom už novelizovaného zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze, ktorý má povahu lex specialis pred ustanoveniami Trestného poriadku SR. Predmetný zákon jednak vymedzuje základné ustanovenia týkajúce sa EZR a upravuje postup slovenských orgánov pri výkone EZR v prípadoch, keď je SR štátom pôvodu aj výkonu EZR, taktiež upravuje procesné postupy týkajúce sa procesu vydania a výkonu EZR, postup pri zadržaní požadovanej osoby a dôvody pre nevykonanie EZR.

Zaisťovanie majetku a dôkazov v EÚ

Medzi ďalšie významné formy justičnej spolupráce v trestných veciach zaraďujeme spoločné postupy členských štátov pri vyšetrovaní trestnej činnosti, ktoré sa realizujú prostredníctvom zaisťovania dôkazov významných pre trestné konanie s medzinárodným prvkom a zaisťovanie majetku, ktorý bol nadobudnutý aktivitami nezákonného charakteru. Nasledujúca časť príspevku sa bude zaoberať dvoma hlavnými inštitútmi a to príkazom na zaistenie majetku alebo dôkazov a európskym dôkazným príkazom. Priamy výkon týchto inštitútov členskými štátmi je založený ako inak na zásade vzájomného uznávania.

Podstata príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ je vo vymedzení pravidiel vykonávania príkazu na zaistenie, vydaného justičným orgánom členského štátu na účely prebiehajúceho trestného konania. Pričom za hlavný cieľ môžeme považovať bezodkladné akceptovanie príkazu na zaistenie žiadaným členským štátom za účelom predchádzania možnej nežiaducej manipulácii pri ktorej môže dôjsť k poškodeniu alebo zničeniu dôkazov alebo prevodu nezákonne nadobudnutého majetku na iné osoby za účelom vyhnutia sa trestnému stíhaniu.

Vydanie príkazu na zaistenie nepodlieha preskúmavaniu trestnosti činu v štáte jeho vykonania ak sa jedná o závažnú trestnú činnosť s cezhraničným prvkom podliehajúcu spoločnej právnej úprave na úniovej úrovni a pri ostatných kategóriách trestnej činnosti sa môže uplatňovať zásada obojstrannej trestnosti. Príkaz na vydanie spolu s osvedčením rámcového rozhodnutia odosiela justičný orgán vydávajúceho členského štátu prijímajúcemu štátu spôsobom, ktorý umožňuje overenie jeho autenticity. *„Pri žiadosti o vykonanie príkazu sa justičné orgány stýkajú priamo.“*[9] V prípade, že nie je známy vykonávajúci justičný orgán, vyšetrovanie sa vykonáva v členskom štáte jeho vydania v spolupráci so styčnými miestami Európskej justičnej siete.

Pokiaľ neexistujú dôvody na nevykonanie príkazu na zaistenie alebo dôvody odkladu jeho vykonania postupuje štát jeho prijatia okamžite. Odmietnutie uznania alebo vykonania príkazu na zaistenie je možné len v prípadoch kedy, nie je dodržaná formálna a obsahová stránka príkazu na zaistenie, v práve štátu jeho vykonania existuje určitá imunita alebo výnimka, ktorá znemožňuje vykonanie príkazu na zaistenie a vykonaním príkazu na zaistenie by došlo k porušení zásady ne bis in idem. Medzi dôvody odkladu vykonania príkazu na zaistenie zaraďujeme prípady, ktoré by mohli ohroziť prebiehajúce vyšetrovanie trestnej činnosti a v prípadoch, kedy predmetný majetok alebo dôkaz už je obsahom existujúceho príkazu na zaistenie na účely trestného konania.

Implementácia tohto inštitútu do právneho poriadku SR sa realizovala zákonom č. 650/2005 Z. z. o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ, ktorý ustanovuje náležitosti a mieru použitia príkazu na zaistenie, upravuje vzťahy, metódy a oprávnenia justičných orgánov SR pri vydávaní, uznávaní a výkone príkazu na zaistenie na účely trestného konania.

[8] KLIMEK, L. Zmeny európskeho zatýkacieho rozkazu, týkajúce sa konania „in absentia“. In Justičná revue, 2009, roč. 61, č. 10, s. 1284

[9] IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava : IURA EDITION, 2010. s. 885

„Európsky dôkazný príkaz predstavuje rozhodnutie justičného orgánu vydané za účelom zaistenia a odovzdania predmetov, listín a údajov z členského štátu pre účely trestného konania v inom členskom štáte.“[10]

Vymenované dôkazy môžu byť získané z:

- prehliadky priestorov podozrivého,
- použitím informačno-technických prostriedkov na účely trestného konania,
- údajov získaných pri vypočúvaní, výsluchoch a výpovediach a
- použitím osobitných vyšetrovacích techník.

Prípady, kedy nemožno vydať európsky dôkazný príkaz sú vymedzené spôsobom, kedy od vykonávajúceho orgánu nemožno požadovať:

- uskutočňovanie výsluchu alebo získavania výpovedí zúčastnených osôb,
- výkon telesných prehliadok alebo získavanie biologického materiálu,
- získavať informácie v reálnom čase používaním informačno-technických prostriedkov,
- analyzovanie dokumentov a
- získavanie komunikačných údajov od telekomunikačných operátorov.

Prípady, kedy nie je možné žiadať o vykonanie európskeho dôkazného príkazu by sme mohli zhrnúť tak, že od vykonávajúceho štátu nemožno požadovať realizáciu akýchkoľvek prostriedkov používaných pri vyšetrovaní na účely získania dôkazov relevantných pre trestné konanie prebiehajúce v inom členskom štáte.

Členský štát pristúpi k vydaniu EDP pri splnení nasledujúcich podmienok: nevyhnutnosť získania žiadaných predmetov, dokumentov alebo údajov pre potreby trestného konania, ktoré je týmto potrebám primerané a možnosť získania predmetov, dokumentov alebo údajov v porovnateľnom prípade, ak by boli k dispozícii na území štátu, ktorý vydal EDP aj použitím odlišných procesných opatrení, čo môžeme chápať ako akúsi alternatívu podmienky obojstrannej trestnosti používanej napr. pri EZR, ale prispôsobenú na účely EDP.

Uznanie a výkon prípustného EDP sa realizuje bezodkladnou realizáciou potrebných opatrení v súlade s podmienkami vyšetrovania obsiahnutými v Trestnom poriadku vykonávajúceho štátu v lehote do 30 dní, ktorá môže byť v určitých prípadoch primerane predĺžená na základe poskytnutého vysvetlenia zo strany vykonávajúceho členského štátu.

Vyšetrovanie trestných činov v EÚ

Iniciovanie spolupráce v trestných veciach použitím foriem a nástrojov justičnej spolupráce je podmienené spáchaním určitého trestného činu. Justičné orgány majú povinnosť spoľahlivo zistiť a overiť existenciu protiprávneho konania na ktorého základe je možné začatie trestného stíhania.

Z požiadavky zvyšovania úspešnosti trestného stíhania cezhraničnej trestnej činnosti priamo vyplynula potreba zavedenia spoločného nástroja, ktorým sa stal európsky vyšetrovací príkaz. Definíciu európskeho vyšetrovacieho príkazu nájdeme v čl. 1 smernice o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach a znie nasledovne: *„Európsky vyšetrovací príkaz je justičné rozhodnutie, ktoré vydal alebo overil justičný orgán členského štátu na účely vykonania jedného alebo viacerých konkrétnych vyšetrovacích opatrení v inom členskom štáte s cieľom získať dôkazy.“*

Špecificky sú stanovené druhy konania podliehajúce vydaniu EVP. EVP je možné vydať v začatom trestnom konaní pre trestný čin uvedený vo vnútroštátnom právnom poriadku vydávajúceho štátu, v konaní začatom správnym orgánom vo vzťahu k skutkom, ktoré sú trestné podľa právneho poriadku vydávajúceho štátu a v konaniach, ktoré začali justičné orgány pre skutky, ktoré sú trestné podľa právneho poriadku vydávajúceho štátu.

„Cieľom tohto nástroja je vytvorenie jediného, účinného a flexibilného nástroja na účely získavania dôkazov z iného členského štátu EÚ v rámci trestného konania, ktorým sa má nahradiť

[10] JELÍNEK, J. – IVOR, J. a kol.: Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky. Praha : Nakladatelství Leges, 2015. s. 107

zložitý právny stav v súčasnosti. Takáto perspektíva je v celku pozitívna z hľadiska uľahčenia a urýchlenia vykonania dôkazov, ak sú k dispozícii v inom členskom štáte. Jediný nástroj, ktorý možno použiť ako žiadosť o takmer všetky typy dôkazov je omnoho praktickejší a efektívnejší.“[11]

Resumé (v slovenskom jazyku)

Fungovanie systému justičnej spolupráce v trestných veciach môžeme hodnotiť v zásade pozitívne a dodržiavanie zásad na ktorých je postavený pri spolupráci vo vyšetrovaní, postihovaní cezhraničnej kriminality a jej páchateľov sa prejavuje v zjednodušení a zrýchlení celej oblasti trestného konania v ktorom sú zainteresované justičné a policajné orgány viacerých členských štátov. Avšak sú viditeľné aj nemalé nedostatky, na ktorých by mali členské štáty zapracovať. Najväčšie problémy sú spojené s nedostatočnou alebo žiadnou implementáciou esenciálnych úniových právnych nástrojov do vnútroštátnych právnych poriadkov členských štátov, pomalšie tempo je viditeľné aj pri odstraňovaní jazykovej bariéry, ktorá je logickým aspektom spolupráce 28 členských štátov, čo neuľahčuje proces skvalitňovania personálneho zabezpečenia fungovania justičnej spolupráce, ktoré by sa malo realizovať pomocou vzájomného zdieľania praktických skúseností a výskumu na poli justície a bezpečnosti.

Resumé (v anglickom jazyku)

Practical realization of the system of judicial cooperation in criminal matters can be assessed in a positive way and compliance with the basic principles of cooperation in investigating, prosecuting cross-border crime and its perpetrators is reflected in the simplification and acceleration of the entire criminal justice area involving judicial and police authorities of the several Member States. However, considerable shortcomings are also visible in which the further work of the Member States is required. The biggest problems are associated with insufficient or missing implementation of essential Union legal instruments to the codes of national law of the Member States, the slower pace is also visible in the removal of the language barrier, which is a logical aspect of cooperation between 28 Member States, which does not facilitate the process of improving quality of personal of judicial and police cooperation, which should be implemented through the sharing of practical experience and research in the field of justice and security.

Zoznam bibliografických odkazov:

ASP, P. 2005. *Mutual recognition and the development of criminal law within the EU.* Antverpen : Intersentia, 2005. 23-40s. ISBN 90-5095-474-x

BALGA, J. – VALČOVÁ, G. 2014. Právne aspekty justičnej spolupráce v trestných veciach v rámci EÚ. In *Policajná teória a prax.* ISSN 1335-1370, 2014, roč. 22, č. 2, s. 107 – 117

FENYK, J. – KLOUČKOVÁ S. 2005. *Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech.* Praha : Linde, 2005. 1019 s. ISBN 80-7201-527-3

HERZEG, J. 2008. Evropský zatýkací rozkaz. In *Acta Universitatis Carolinae.* ISSN 0323-0619, 2008, č. 2, s. 87 – 99

IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J. 2013. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky.* Žilina : EUROKÓDEX, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1

IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné.* Bratislava : IURA EDITION, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9

[11] KLIMEK, L. Európsky vyšetrovací príkaz – vývoj v oblasti získavania dôkazov na účely trestného konania. In Justičná revue., 2011, roč. 63, č. 8-9, s. 1148

JELÍNEK, J. – IVOR, J. a kol. 2015. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky.* Praha : Nakladatelství Leges, 2015. 384 s. ISBN 978-80-7502-080-2

KLIMEK, L. 2011. Európsky vyšetrovací príkaz – vývoj v oblasti získavania dôkazov na účely trestného konania. In *Justičná revue.* ISSN 1335-6461, 2011, roč. 63, č. 8-9, s. 1145 – 1151

KLIMEK, L. 2012. Možno pochybovať o vzájomnom uznávaní justičných rozhodnutí v trestných veciach? In *Justičná revue.* ISSN 1335-6461, 2012, roč. 64, č. 11, s. 1360 – 1379

KMEC, J. 2006. *Evropské trestní právo.* Praha : C.H. Beck, 2006. 230 s. ISBN 80-7179-535-6

KLIMEK, L. 2009. Zmeny európskeho zatýkacieho rozkazu, týkajúce sa konania „in absentia“. In *Justičná revue.* ISSN 1335-6461, 2009, roč. 61, č. 10, s. 1282 – 1288.

RÁMCOVÉ ROZHODNUTIE RADY 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi

SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach

Zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze

Zákon č. 650/2005 Z. z. o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v EÚ

Kontaktné údaje:
JUDr. Juraj Drugda, PhD.
Katedra vyšetrovania
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57468
e-mail: juraj.drugda@minv.sk

K VYBRANÝM OTÁZKÁM ŘÍZENÍ V TRESTNÍCH VĚCECH MLADISTVÝCH PACHATELŮ V ČESKÉ REPUBLICE

JUDr. PhDr. Jana FIRSTOVÁ, Ph.D.,
Vysoká škola podnikání a práva, katedra práva

Anotace: *Příspěvek se zabývá legislativními úpravami v oblasti soudnictví ve věcech mládeže v období po patnácti letech účinnosti speciální právní úpravy dotýkající se řešení trestné činnosti spáchané osobami do osmnácti let věku. Poukazováno je na vybrané aspekty evropských doporučení, které mají být implementovány do stávající právní úpravy.*
Klíčová slova: *čin jinak trestný, dítě, mladistvý, mládež, práva dítěte, provinění.*

Abstract: *The paper deals with legislative changes in the field of juvenile justice in the period after the fifteen years of effectiveness of special legal regulations concerning the resolution of crimes committed by persons under 18 years of age. Selected aspects of European recommendations, which are to be implemented in the existing legislation, are highlighted.*
Key words: *act otherwise criminal, child, juvenile, youth, rights of the child, wrongdoing.*

Úvod

Česká republika disponuje stejně tak jako řada dalších států specifickými mechanismy zacházení s dětskými delikventy. Právní řád České republiky zakotvuje řadu ustanovení dotýkajících se opatření, jež je možné aplikovat ve vztahu k rizikovému, svým způsobem ohroženému dítěti s cílem eliminace rozvoje sociálně nežádoucích způsobů chování, delikventní činnost nevyjímaje. V novodobě historii právního státu České republiky je právě v souvislosti s řešením problematiky delikvence mládeže preferována širší aplikace prostředků na poli prevence a širší realizace prvků restorativní justice. Tyto myšlenky významným způsobem vystupovaly do popředí v rámci přípravy a schvalování specifické právní úpravy zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Legislativci se při tvorbě této speciální právní úpravy inspirovali minulostí, kdy již v roce 1931 byla na našem území přijata na tu dobu velice progresivní právní úprava, která specificky upravovala zacházení s dětskými delikventy po linii trestního práva. Jednalo se konkrétně o zákon č. 48/1931 Sb. z. a n. , o trestním soudnictví nad mládeží.

Vůdčí myšlenkou tohoto zákona bylo co nejméně trestat a co nejvíce vychovávat. Trestní řízení mělo být přizpůsobeno věku mladistvých pachatelů a jako orgán spolurozhodující a kontrolující se měli účastnit též zástupci sociální péče. Osoba, která v době spáchání činu nedovršila 14. rok věku, nebyla trestně odpovědná a mohla jí být uložena pouze potřebná výchovná nebo léčebná opatření. Priorita výchovného působení před represí se projevila též v komplexní úpravě ochranných opatření, kam dle tehdejší právní úpravy byl zahrnut ochranný dozor, ochranná výchova rodinná a ochranná výchova ústavní. I ve všech dalších otázkách, jež zákon upravoval, jako např. uvalování a výkon vazby či trestu odnětí svobody, způsob dozoru, podmínečné propuštění apod., se významně prolínala snaha o upřednostnění výchovných aspektů před donucením.[1] Tato, na svou dobu velice zdařilá a progresivní právní úprava byla bohužel v roce 1950 bez náhrady zrušena a trestněprávní problematika dotýkající se pachatelů z řad mládeže byla opět včleněna do obecné právní úpravy. Po více jak padesáti letech, kdy v důsledku velké redukce problematiky zacházení s dětskými delikventy v obecné právní úpravě došlo u této specifické kategorie pachatelů trestné činnosti, kteří bezesporu

[1] VÁLKOVÁ, Helena, DUNKEL, F. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Praha: Leges, 1992, s. 19-38. ISBN 80-85638-00-2.
Více: FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0

vyžadují specifický přístup, k potlačení možnosti zajištění výchovné funkce trestu, se Česká republika k tomuto modelu v podstatných, relevantních aspektech vrátila.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

K 1. 1. 2004 nabyl v České republice účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen zákon o soudnictví ve věcech mládeže), jehož cílem je mimo jiné předcházení kriminalitě mládeže včetně její recidivní podoby prostřednictvím pozitivních intervenčních zásahů, jež nabízejí jednotlivá opatření, která přispějí k tomu, aby se dítě dalšího protiprávního jednání zdrželo a plnohodnotně se zapojilo zpět do společenského a rodinného života. V duchu restorativní justice by mělo dítě též přijmout odpovědnost za své jednání a dle svých sil a schopností přispět k odčinění vzniklé újmy.[2] Zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanoví mimo jiné též odlišný postup orgánů činných v trestním řízení, aplikaci široké škály alternativních trestů, zapojení probačních úředníků, sociálních pracovníků a dalších subjektů za účelem převýchovy a nápravy dětského pachatele.

Přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže došlo k přijetí specifické hmotně-právní a procesně-právní úpravy mimo rámec trestního zákona a trestního řádu. Odlišný postup orgánů činných v trestním řízení je nezbytně nutnou podmínkou, která vyplývá již z ústavních zákonů České republiky, kdy čl. 32 Listiny základních práv a svobod[3] zaručuje zvláštní ochranu dětí a mladistvých. Taktéž některé mezinárodní dokumenty zavazují orgány České republiky k odlišným postupům v řízení v trestních věcech dětských pachatelů. Jedná se například o Úmluvu o právech dítěte[4], kterou podepsala bývalá Česká a Slovenská Federativní republika 30. září 1990 a samostatná Česká republika je tak smluvní stranou této úmluvy od jejího vzniku k 1.1.1993. Článek 37 Úmluvy stanoví:

„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby:

a) žádné dítě nebylo podrobeno mučení nebo jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Za trestné činy spáchané osobami mladšími 18 let nebude ukládán trest smrti a trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění na svobodu,

b) žádné dítě nebylo nezákonně nebo svévolně zbaveno svobody. Zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte se provádí v souladu se zákonem a používá se pouze jako krajní opatření a na co nejkratší možnou dobu,

c) s každým dítětem zbaveným svobody bylo zacházeno s lidskostí a s úctou k vrozené důstojnosti lidské bytosti a způsobem, který bere ohled na potřeby osoby daného věku. Především musí být každé takové dítě umístěno odděleně od dospělých, ledaže by se uvážilo, že neoddělovat je od dospělých je v jeho vlastním zájmu, a s výjimkou závažných okolností musí mít právo udržovat písemný a přímý styk se svou rodinou,

d) každé dítě zbavené svobody mělo právo okamžitého přístupu k právní nebo jiné odpovídající pomoci, jakož i právo odvolávat se k soudu nebo jinému pravomocnému, nezávislému a nestrannému orgánu proti rozhodnutí o odnětí svobody a v každém takovém případě na přijetí neodkladného rozhodnutí.“

Do okamžiku přijetí speciální právní úpravy soudnictví ve věcech mládeže byla procesní úprava řízení v trestních věcech mladistvých upravena v hlavě dvacáté trestního řádu[5] oddílu prvním. Tato úprava byla z trestního řádu vypuštěna a uplatnění trestního řádu v řízení proti mladistvým pachatelům je na místě pouze tehdy, nestanoví-li zákon jinak. Zvláštní přístupy v rámci řízení

[2] ust. § 1 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.
[3] Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
[4] Úmluva o právech dítěte č. 104/1994 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí
[5] Zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád, v platném znění.

v trestních věcech mladistvých jsou odůvodněny specificky psychosociálního vývoje této věkové kategorie pachatelů trestné činnosti, které je vždy třeba individuálně v každém konkrétním případě přísně posuzovat. Zákon zdůrazňuje výchovnou funkci řízení a taktéž nutnost zajištění ochrany osobnosti mladistvého, jeho psychické a sociální rovnováhy ve smyslu zajištění dalšího bezproblémového vývoje. Tyto základní požadavky řízení v trestních věcech mladistvých jsou v praxi naplňovány mimo jiné též působením specializovaných subjektů v rámci vyšetřování, projednávání či rozhodování v trestních věcech mládeže (policejních orgánů, státních zástupců, či soudů pro mládež), jež dbají o zajištění výchovného účelu řízení. Opomenout není možné též úzkou spolupráci s Probační a mediační službou a orgány sociálně-právní ochrany dětí. Specializovaná právní úprava, uplatňovaná na území České republiky ve vztahu k delikventní mládeži již patnáct let, se jeví jako efektivní. Za dobu účinnosti tohoto zákona došlo k výraznému snížení evidované kriminality spáchané pachateli z řad dětské populace.

Samozřejmě nelze jednoznačně připisovat zásluhy na tomto pozitivním trendu dotýkajícím se evidované kriminality mládeže pouze přijetí a následné aplikaci speciálních ustanovení dotýkajících se řešení delikvence mládeže. V potaz je nutné brát řadu dalších společenských, ekonomických, politických změn, který vývoj české společnosti v posledních patnácti letech účinnosti zákona doprovázejí. Vývoj je nutné sledovat též v mezinárodním kontextu, kdy pokles registrované kriminality zaznamenáváme též v řadě dalších evropských zemích. Reflektovat při úvahách nad tímto stavem musíme též mezinárodní dokumenty vztahující se bezprostředně též k české právní úpravě soudnictví ve věcech mládeže. Aktuálně lze poukázat na implementaci požadavků zakotvených ve směrnici Evropského parlamentu a Rady 2016/800 ze dne 11. května 2016 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelé nebo obviněné v trestním řízení do českého právního řádu.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2016/800

Poslancům Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky byl dne 8. října 2018 doručen návrh předkladatele Ministerstva spravedlnosti, který doporučuje změnu zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže ve smyslu nutnosti implementace požadavků výše uvedené směrnice Evropského parlamentu do data 11. června 2019.

Po posouzení souladu uvedené směrnice s právním řádem České republiky je ze strany ministerstva poukazováno především na tyto problematické oblasti:

a) zakotvení pravidla, podle kterého osoba, u které není jisté, zda dosáhla věku 18 let, se považuje za mladistvého, ve smyslu článku 3 směrnice;
b) katalog informací, které je třeba mladistvému poskytnout v souladu s článkem 4 směrnice;
c) poskytnutí nutné obhajoby v souladu s článkem 6 ve spojení s článkem 2 odst. 3 směrnice;
d) právo mladistvého na to, aby byla informována osoba vykonávající rodičovskou odpovědnost nebo jiná vhodná dospělá osoba podle článku 5 směrnice;
e) zapojení zákonného zástupce či jiné vhodné dospělé osoby do individuálního posouzen podle článku 7 směrnice, včasnost provedení takového posouzení a jeho aktualizace;
f) preference pořizování audiovizuálního záznamu během výslechu mladistvého;
g) oddělení mladistvého od dospělých osob v případě umístění mladistvého do vazby podle článku 12 směrnice i po tom, co mladistvý dosáhne 18 let.[6]

Dle českého právního řádu není ten, kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok věku trestně odpovědný. Dosažení věku patnácti let je tedy jednou ze základních hmotněprávních podmínek trestní odpovědnosti. Určení věku pachatele v trestně procesní praxi ve většině případů nečiní potíže. Nicméně se můžeme setkat i s případy, kdy je věk pachatele záměrně zamlčován, nebo zkreslován,

[6] Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 218/2003Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

často ponižován s ohledem na vyloučení trestní odpovědnosti z důvodu nedovršení požadovaného věku, či z důvodu „mírnějšího“ posuzování skutku ve smyslu zvláštních způsobů trestního řízení a uplatnění opatření méně zasahující osobní svobodu. Takováto praxe je známa například u pachatelů majetkové trestné činnosti – kapesních krádeží, kdy jsou k tomuto druhu trestné činnosti využívány dívky, převážně bulharské národnosti, které svým fyzickým vzhledem budí dojem nedosažení požadované věkové hranice trestní odpovědnosti 15 let. Není výjimkou, že tato často dvacetiletá děvčata mají falešné doklady, jež uvádějí věk 13, 14 let. Na první pohled při setkání s takovouto osobou ověření totožnosti nebudí ve většině případů žádné pochybnosti. Při důkladnějším, odborném zkoumání pravosti dokladů se přichází na skutečnost jejich falzifikace, kdy je na místě zjistit pravou totožnost kontrolované osoby, často pachatele/lky trestné činnosti, která se úmyslně vydává za osobu mladší 15 let v zájmu vyhnutí se trestní odpovědnosti. V zájmu naplnění ustanovení § 2 odst. 5 trestního řádu (zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti) je nutné též spolehlivě zjistit věk osoby pachatele. V předkládaném návrhu změny zákona o soudnictví ve věcech mládeže jde v tomto kontextu o doplnění stávajícího znění § 2 odst. 1 písmene b) o slova *„ má se za to, že dítětem mladším patnácti let je i ten, u něhož není možné bez důvodné pochybnosti určit, že v době spáchání činu jinak trestného dovršil patnáctý rok věku“*. Obdobná úprava se navrhuje též u vymezení pojmu mladistvý. Jako zásadní se na tomto místě jeví slovní spojení „*důvodná pochybnost*“. Ve vládním návrhu je uvedeno odstranění důvodné pochybnosti prostřednictvím lékařského vyšetření, které se pro tento účel v praxi využívá. O jaké lékařské vyšetření se jedná, již uvedeno není. Otázkou tak zůstává, kdo bude posuzovat objektivitu a relevantnost použitého lékařského postupu pro spolehlivé určení věku příslušné osoby. V lékařské praxi se běžně užívá pro tzv. orientační určení věku fyzické ohledání těla a dále specializované antropologické vyšetření. Ve světě je uznávanou metodou určení kostního věku osoby prostřednictvím metody TW 2. Tato metoda hodnotí stupeň kostní zralosti z RTG snímku levé ruky a tisícibodovou stupnicí posuzuje velikostní i tvarový vývoj článků palce, prostředníku a malíku, zápěstních kostí a kostí zápěstí. V České republice však při využití této metody narážíme na některé problémy související s nejednotnou praxí lékařských pracovišť, co se týče uvádění zjištění v lékařských zprávách. Některá pracoviště potvrzují pouze obecně skutečnost, že osoba je mladší či starší např. 18 let, jiná pracoviště ve zprávách uvádějí příslušný věk s odchylkou +, - 3 roky.[7] V takovýchto případech pak musíme uvažovat o přítomnosti důvodné pochybnosti a postupovat dle zásady *in dubio pro reo,* tedy považovat osobu za mladší 15 let, tedy trestně neodpovědnou či v případě osoby mladší 18 let využívat zvláštní postupy řízení. Je tedy nutné respektovat článek 3 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2016/800. *Osoba, u které není jisté, zda dosáhla 18 let věku, se považuje za dítě.* Otázkou, kterou je v tomto ohledu nezbytně nutné se též zabývat, je určení příslušného lékařského vyšetření, které bude možné při určení věku v případech vzniklých pochybností dle trestněprávních předpisů akceptovat.

Článek 4 uvedené směrnice upravuje povinnost informovat mladistvého podezřelého či obviněného v trestním řízení o jeho právech a obecných aspektech trestního řízení. Směrnice tuto informační povinnost příslušných orgánů činných v trestním řízení vůči mladistvým stanoví šířeji, než je doposud předmětná problematika upravena v českém právním řádu, v trestním řádu či v rámci výčtu práv mladistvého ve speciální právní úpravě tj. v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. S ohledem na stávající právní úpravu navrhuje předkladatel doplnit stávající katalog informací poskytovaných mladistvému, který reflektuje směrnici Evropského parlamentu a Rady 2012/13/EU, pouze v rozsahu, který naše právní úprava doposud neupravuje. V navrhovaném katalogu[8] by měla být obsažena poučovací povinnost mladistvého o těch jeho zárukách, které zákon o soudnictví ve věcech mládeže, resp. jiný právní předpis neupravuje explicitně jako právo mladistvého, ale například

[7] Více viz Bulharské dívky. Dostupné na https://docplayer.cz/18702494-Bulharske-divky-1-popis-problemu-2-statistiky-3-struktura-a-fungovani-zlocineckych-organizaci-4-etnicky-princip-a-hranice-komunit.html

[8] Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 218/2003Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

jako právo jiné osoby – zákonného zástupce, opatrovníka, případně jako povinnost orgánu činného v trestním řízení.

Ustanovení § 42 zákona o soudnictví ve věcech mládeže by mělo být dle vládního návrhu doplněno o další okolnosti, o kterých musí být mladistvý informován o:

a) stadiích trestního řízení a úloze orgánů činných podle tohoto zákona během těchto stadií,
b) právu zákonného zástupce nebo opatrovníka mladistvého být poučen o právech, která mladistvému náleží,
c) právu zákonného zástupce nebo opatrovníka mladistvého zúčastnit se těch úkonů, kterých se může podle zákona zúčastnit mladistvý,
d) ochraně jeho soukromí v trestním řízení,
e) povinnosti orgánů činných podle tohoto zákona se zvláštní pečlivostí objasňovat dokazovat příčiny jeho provinění a skutečnosti významné pro posouzení jeho osobních rodinných i jiných poměrů a
f) nutnosti konat hlavní líčení a veřejné zasedání v jeho přítomnosti, nejde-li o řízení uprchlému.

Ve vhodných případech je třeba mladistvého poučit i o
a) tom, že může být vzat do vazby jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak, že rozhodnutí o vzetí do vazby musí být řádně odůvodněno, dále o trvání vazby, přezkoumávání důvodů vazby a o možnostech nahrazení vazby jiným opatřením a
b) podmínkách pro podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání nebo odstoupení od trestního stíhání.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady požaduje mladistvého informovat o obecných aspektech průběhu řízení. Jde především o to, aby byl mladistvý přiměřeně svému věku, rozumové a mravní vyspělosti informován pro něj srozumitelným způsobem o jednotlivých procesních krocích řízení a subjektech účastnících se na tomto řízení s objasněním jejich úlohy tj. především jde o vysvětlení úlohy policejního orgánu, státního zástupce a soudu pro mládež. Z hlediska právní jistoty mladistvého, ale též z dalších sociálně-psychologických důvodů je pro mladistvého nesmírně důležitou informace o tom, že o všech úkonech, kterých se může zúčastnit, jeho právech, možnosti doprovodu ze strany zákonného zástupce během některých stádií řízení, budou též informováni jeho zákonní zástupci, případně opatrovník.

Do navrhovaného katalogu informací, o nichž musí být mladistvý poučen, je zahrnuta též informace o dnes již v právní úpravě poměrně podrobně upravené ochraně soukromí mladistvého v trestním řízení. Mladistvý je po celou dobu řízení, ale též poté chráněn před zveřejňováním jakýchkoli informací obsahující jeho jméno, příjmení případně další informace vedoucí k jeho individuální identifikaci (výjimky jsou výslovně stanoveny zákonem). Utajení informací dotýkající se protiprávních činů mladistvých je odůvodněno nejen respektováním ústavní zásady presumpce neviny, ale též ochranou doposud dostatečně (i když v jednotlivých případech individuálně odlišně) nevyzrálého, zvláště zranitelného jedince před často necitlivými, negativními zásahy z vnějšího prostředí, což je v rozporu s naplňováním účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže ve směru k prevenci recidivy. V zájmu úspěšného resocializační úsilí odborníků za úzké součinnosti samotného mladistvého pachatele trestné činnosti je ochrana soukromí, osobních údajů jedním z nezbytných předpokladů. V souvislosti s často v médiích prezentovanými závažnými formami trestné činnosti, jejímiž aktéry na straně pachatelů jsou právě mladiství, volá veřejnost po zveřejňování bližších informací o jejich osobě, vedoucích k jejich individuální identifikaci s odkazem na škody, újmy, ztráty, které tyto osoby působí jiným členům společnosti. Otázkou však na tomto místě je, k čemu by tyto informace měly potencionálním zájemcům, kteří po nich „prahnou“ sloužit. Je třeba též zdůraznit, že v našich právních předpisech zakotvená právní ochrana soukromí mladistvých pachatelů (a taktéž dětí do patnácti let věku) je ústavně konformní, v souladu s mezinárodními úmluvami,

kterými je Česká republika vázána.[9] V dosavadní právě úpravě se tento aspekt odráží v oblasti výčtu povinností orgánů činných v trestním řízení. Explicitním vyjádřením tohoto práva v samotném zákoně o soudnictví ve věcech mládeže bude naplněn jeden z dalších výše zmíněných požadavků směrnice Evropského parlamentu a Rady.

Další požadovaná informační povinnost vůči mladistvému se dotýká okolností, které jsou již poměrně zdařile ve stávající právní úpravě platné v České republice ošetřeny a to je povinnost orgánů činných v trestním řízení a dalších na trestním procesu participujících subjektů - Probační a mediační služby, orgánů sociálně-právní ochrany dětí - důsledně se zabývat v každém konkrétním případě etiologií protispolečenské činnosti mladistvého. Příčiny a podmínky objevující se v jednotlivých případech je třeba posuzovat ve vzájemných souvislostech s dalšími významnými sociálními, ekonomickými, psychologickými a dalšími pro daného jedince relevantními faktory. Bez důkladného poznání etiologie konkrétního případu není možné v praxi zaujmout adekvátní stanovisko k dané věci, přijmout a následně realizovat pokud možno co nejefektivnější opatření vedoucí k nápravě vzniklého stavu.

Taktéž nutnost přítomnosti mladistvého na hlavním líčení a veřejném zasedání je v naší právní úpravě zakotvena *„Nejde-li o řízení proti uprchlému, nelze hlavní líčení a veřejné zasedání konat v nepřítomnosti mladistvého“*. V tomto ohledu je navrhováno pouze doplnění úpravy - povinnosti informovat mladistvého o této skutečnosti. Mladistvému by v této souvislosti měla být vysvětlena důležitost jeho účasti, mimo jiné též v kontextu uplatňování dalších práv, ve smyslu jeho aktivní participace na celém trestním řízení.

V neposlední řadě je nutné v souvislosti s předkládaným návrhem změn zákona uvést ustanovení dotýkající se nutné obhajoby mladistvého. Dle požadavků evropské směrnice jsou členské státy povinny zajistit, aby děti v trestním řízení získaly pomoc obhájce bez zbytečných průtahů, poté co jsou informovány o tom, že jsou podezřelými nebo obviněnými osobami. Pomoc obhájce musí být dle směrnice čl. 6 odst. 3 poskytnuta mladistvému:

a) *nejpozději před výslechem ze strany policejního nebo jiného orgánu činného v trestním řízení nebo soudního orgánu*
b) *nejpozději při provádění vyšetřovacího či jiného úkonu za účelem shromáždění důkazních prostředků podle odst. 4 písm. c) ze strany vyšetřovacího či jiného příslušného orgánu;*
c) *bez zbytečného prodlení po zbavení osobní svobody;*
d) *pokud byly předvolány k soudu příslušnému v trestních věcech, v přiměřené lhůtě před tím, než se k tomuto soudu dostaví.*

Dle stávající České právní úpravy musí mít mladistvý obhájce v případech uvedených v ustanovení § 42 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže a to do dovršení osmnácti let věku. Evropská směrnice však požaduje ve článku 2 odst. 3 poskytování všech práv, které upravuje, osobám až do věku 21 let za předpokladu, že trestní řízení proti nim bylo zahájeno před dovršením osmnáctého roku věku, je-li to vhodné s přihlédnutím ke všem okolnostem případu, včetně vyspělosti a zranitelnosti dotčené osoby. Vládní návrh zákona tak obsahuje zakomponování ustanovení, dle kterého budou dány důvody nutné obhajoby až do dovršení 21 let osoby za současného naplnění okolností uvedených ve zmiňované směrnici. Nutná obhajoba mladistvého by tak měla být upravena v samostatném ustanovení § 42a takto[10]:

§ 42a

[9] Více: Sotolář, Alexandr. *K ochraně soukromí mladistvých a dětí mladších patnácti let v řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže – 1. část*. Právní rozhledy 7/2004, s. 237. ISSN 1210-6410.

[10] Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 218/2003Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

Nutná obhajoba mladistvého

(1) Mladistvý musí mít obhájce

a) od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit,

b) ve vykonávacím řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání, nebo

c) v řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání, a to do dovršení osmnácti let věku.

(2) V případě podle odstavce 1 písm. a) musí mít mladistvý obhájce až do dovršení jednadvaceti let věku, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za vhodné s přihlédnutím k dosaženému stupni rozumové a mravní vyspělosti mladistvého a okolnostem případu.

Navrhovaná právní úprava tak rozšiřuje okruh subjektů, u kterých je v rámci řízení proti mladistvému nutná obhajoba s akcentem kladeným nejen na věk osoby, ale též na její rozumovou, mravní vyspělost s přihlédnutím ke všem okolnostem případu.

Závěr

Uvedená směrnice Evropského parlamentu a Rady Evropské unie byla přijata s cílem zavedení procesních záruk, které budou zajišťovat, že osoby mladší 18 let, jež jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení, budou schopny toto řízení chápat a sledovat a uplatňovat své právo na spravedlivý proces. Dalším sledovaným cílem je též zabránit dětem v opakování trestné činnosti a podpořit jejich sociální integraci. Česká republika v tomto ohledu již disponuje poměrně zdařilými nástroji, pomocí nichž se tento cíl daří v praxi naplňovat. Nicméně se v naší právní úpravě objevují určité mezery, které se implementací požadavků zakotvených ve směrnici Evropského parlamentu a Rady EU 2016/800 ze dne 11. května 2016 jistě podaří zdárně v požadovaném termínu odstranit. Z výše uvedeného vyplývá, že se jedná pouze o dílčí změny, či spíše doplnění zákona o soudnictví o věcech mládeže, trestního řádu a zákona o výkonu vazby. Ve světle navrhované změny se nebude jednat o nějaký zásadní průlom do oblasti trestního řízení ve věcech mladistvých, ale spíše o doplnění ve smyslu vyššího zabezpečení jejich procesních práv, což je jistě v zájmu naplňování účelu zákona více než žádoucí.

Resumé: Právní řád České republiky disponuje již patnáct let speciální právní úpravou dotýkající se řešení případů kriminality dětských pachatelů trestné činnosti. Zvláštní pozornost je v této právní úpravě věnována kategorii dětí trestně neodpovědných, to jest dětí do patnácti let věku a možnostem reakce společnosti na jejich protiprávní činy a dále pak kategorii mladistvých, tedy osob mezi 15 a 18 rokem věku. Tato právní úprava se jeví jako poměrně efektivní. Za dobu účinnosti tohoto zákona došlo v České republice k výraznému snížení evidované trestné činnosti páchané nedospělými jedinci. Samozřejmě nelze „zásluhy“ přičítat pouze tomuto legislativnímu nástroji, ale o určitém efektu můžeme v tomto kontextu hovořit. V souvislosti s vývojem evropské legislativy zaznamenáváme také v této oblasti v určitých časových periodách požadavky na sjednocení právní úpravy s ostatními evropskými státy. Posledním příkladem je implementace požadavků směrnice Evropského parlamentu a Rady EU 2016/800, která upravuje specifičtěji některé procesní záruky dětských pachatelů v rámci trestního řízení. Na základě provedené analýzy této oblasti však můžeme konstatovat, že v mnohém stávající česká právní úprava nastaveným požadavkům odpovídá a v praxi tak půjde pouze o dílčí změny, které je nutné do aktuálních předpisů efektivně zakomponovat.

Summary: The legal order of the Czech Republic has for 15 years been subject to special legal regulations concerning the resolution of cases of criminality of child offenders. Particular attention is paid in this legislation to the category of non-responsible children, children under the age of 15, and the possibility of the society's reaction to their unlawful acts, as well as the category of juveniles,

persons between 15 and 18 years of age. This legislation seems relatively effective. During the effective date of this Act, there has been a significant reduction in registered crime committed by juveniles in the Czech Republic. Of course, merit cannot only be attributed to this legislative instrument, but we can speak of a certain effect in this context. In connection with the development of European legislation, we have also noted requirements for unification of legislation with other European countries in this area in certain time periods. The last example is the implementation of the requirements of the European Parliament and Council Directive 2016/800, which more specifically provides for certain procedural guarantees for child offenders in criminal proceedings. On the basis of the analysis of this area, however, we can say that in many respects the existing Czech legislation corresponds to the set requirements and in practice it will be only partial changes, which must be effectively incorporated into the current regulations.

Použité zdroje:

FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0.

SOTOLÁŘ, Alexandr. *K ochraně soukromí mladistvých a dětí mladších patnácti let v řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže – 1. část*. Právní rozhledy 7/2004, s. 237. ISSN 1210-6410.

VÁLKOVÁ, Helena, DUNKEL, F. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Praha: Leges, 1992, s. 19-38. ISBN 80-85638-00-2.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Úmluva o právech dítěte č. 104/1994 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí.

Zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád, v platném znění.

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 218/2003Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

Bulharské dívky. Dostupné na https://docplayer.cz/18702494-Bulharske-divky-1-popis-problemu-2-statistiky-3-struktura-a-fungovani-zlocineckych-organizaci-4-etnicky-princip-a-hranice-komunit.html

Kontaktní údaje:

JUDr. PhDr. Jana Firstová, Ph.D.
Prorektorka pro vědu a výzkum
Vysoká škola podnikání a práva
Vltavská 585/14
150 00 Praha 5
Email: Jana.firstova@vspp.cz
Tel. + 420 777 601 885

AGENT – PROSTRIEDOK OPERATÍVNO-PÁTRACEJ ČINNOSTI

Mgr. et Bc. Jakub JAGNEŠÁK
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *V príspevku autor analyzuje jeden z inštitútov trestného práva – agenta. Pozornosť predmetnému prostriedku operatívno-pátracej činnosti je venovaná najmä z hľadiska trestného práva procesného, a to v súvislosti so zákonným aplikovaním agenta do tej-ktorej trestnej veci.*
Kľúčové slová: *agent, agent kontrolór, agent provokatér, prostriedky operatívno-pátracej činnosti.*

Annotation: *In the paper author analyses one of the institutions of the Criminal law – Agent. Attention to the instrument of the operative-search activity is given mostly from the perspective of the Code of Criminal Procedure in connection with the legal application of agent into the criminal case.*
Keywords: *agent, agent controller, provocative agent, operative-search activity tools.*

Úvod

Sofistikované páchanie trestných činov je priamoúmerne spojené s náročným vyšetrovaním trestnej činnosti. To, že páchatelia vymýšľajú nové *modi operandi* (spôsoby spáchania trestného činu), nemôže ostať bez odozvy u orgánov činných v trestnom konaní. Nato, aby orgány činné v trestnom konaní mohli s páchateľmi minimálne držať krok, slúžia aj osobitné prostriedky v rámci dokumentovania trestnej činnosti. Takýmito sú napríklad prostriedky operatívno-pátracej činnosti alebo informačno-technické prostriedky. Avšak v tejto súvislosti je potrebné, aby orgány činné v trestnom konaní používaním týchto prostriedkov nevybočovali z medzí zákona.

Jedným z prostriedkov operatívno-pátracej činnosti, ktorý sa vyznačuje osobitosťou, je **agent**. Predmetný prostriedok operatívno-pátracej činnosti je z procesného hľadiska reglementovaný v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj „TP"). Hmotnoprávna úprava je kodifikovaná v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „TZ")[1] a parciálne informácie o tomto inštitúte nájdeme v zákone č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej aj „ZoPZ").[2]

Ustanovenie agenta do nášho právneho poriadku sa uskutočnilo až zákonom č. 247/1994 Z. z., ktorým sa novelizoval vtedy ešte starý Trestný poriadok, zákon č. 140/1961 Zb. tým, že bolo prijaté nové ustanovenie § 88b – agent. Prelomové zmeny v predmetnom ustanovení nenastali až do prijatia zákona 457/2003 Z. z., kedy bolo zavedené do starého Trestného poriadku konanie agenta provokatéra, ktorý bol prebratý aj do Trestného poriadku z roku 2005. Na XVI. Medzinárodnom kongrese trestného práva, ktorý sa konal v meste Brisbane v roku 2002 boli rezolúciou XVI. Medzinárodného kongresu trestného práva prijaté zásady, ktoré je potrebné uplatňovať pri aplikácii agenta a iných obdobných prostriedkov, ktoré proaktívne odhaľujú trestnú činnosť. Išlo o tieto zásady:[3]

a) **Zásada zákonnosti** – prostriedok na proaktívne odhaľovanie trestnej činnosti musí byť upravený v zákone a pri jeho používaní musia byť dodržiavané ľudské práva;
b) **Zásada subsidiarity** – ten-ktorý prostriedok je možné použiť až vtedy, ak sledovaný účel nie je možné dosiahnuť inak;
c) **Zásada proporcionality** – prostriedok, ktorý proaktívne odhaľuje trestné činy je možné použiť len pri obzvlášť závažných trestných činoch;

[1] Napr. ustanovenie § 30 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov upravuje okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť pri plnení úloh agenta.
[2] Pozri ustanovenie § 39a až § 40 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
[3] REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo.* Praha : Orac, 2002, s. 198.

d) **Zásada judiciality** – uvedené prostriedky je možné využiť len na základe schválenia toho-ktorého prostriedku súdom a pod jeho kontrolou.

Inštitút agenta predstavuje jeden z najúčelnejších prostriedkov v boji proti najzávažnejšej trestnej činnosti. Terminologicky tento inštitút možno označiť ako skryté vyšetrovanie, skrytá aktivita polície a osobu agenta ako skrytý agent, skrytý vyšetrovateľ.[4] Podstata agenta kontrolóra je v tom, že polícia neinicializuje u kontrolovanej osoby vôľu spáchať trestný čin, ale páchanie trestnej činnosť tej-ktorej osoby, o ktorej sa dozvie buď operatívno-pátracou činnosťou polície alebo oznámením inej osoby, zákonným spôsobom zadokumentuje a následne takto získané dôkazy použije v trestnom konaní proti tomu-ktorému páchateľovi. Inštitút agenta možno definovať tak, že ide najmä o skryté zaznamenávanie deja trestnej činnosti, kde agent nepodporuje u páchateľa myšlienku spáchať trestný čin (osoba už uskutočňuje trestno-protiprávne konanie - napr. predáva ilegálne drogy, pácha trestné činy korupcie), ale agent len nevyhnutne s páchateľom spolupracuje (skrytá aktivita polície), s cieľom zabezpečiť skutočnosti dôležité pre trestné konanie tak, aby bolo možné vykonať spravodlivé potrestanie páchateľa trestného činu, v čoho dôsledku sa mu zabráni v pokračovaní páchaní trestnej činnosť a minimalizuje sa tým vznik škôd. To znamená, že aj aktívny agent je agentom kontrolórom, nie agentom provokatérom.[5]

*„**Skrytou aktivitou polície** je činnosť zameraná na zistenie skutočností dôležitých pre trestné konanie, odhalenie páchateľa trestného činu, zabezpečenie dôkazov o jeho trestno-právne postihnuteľnom konaní, zabránenie mu v jeho pokračovaní a na minimalizáciu spôsobených škôd ...*

Pokiaľ by však činnosť polície bola vedená len snahou, aby kontrolovaná osoba spáchala trestný čin, šlo by už o policajnú provokáciu trestného činu.[6] *Kľúčovú odlišnosť skrytej aktivity polície od policajnej provokácie charakterizuje skutočnosť, že polícia neiniciuje, t.j. neovplyvňuje u osoby vôľu spáchať trestný čin, ale takýmto zámerom vytvára u nej podmienky na dokonanie trestného činu, ktoré však nesmú byť výnimočné, ale objektívne možné, v danej situácii obvyklé a musia nastať až s časovým odstupom potom, čo sa páchateľ rozhodol spáchať trestný čin a preukázateľne urobil kroky k jeho spáchaniu.“*[7]

Agentom sa v zmysle § 10 ods. 20 Trestného poriadku rozumie: *„príslušník Policajného zboru alebo príslušník polície iného štátu, ktorý na základe príkazu prokurátora alebo súdu prispieva k odhaľovaniu, zisťovaniu a usvedčovaniu páchateľov zločinu, trestných činov uvedených v treťom diele ôsmej hlavy osobitnej časti Trestného zákona (korupcia), trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa a trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti. Pri odhaľovaní, zisťovaní a usvedčovaní páchateľov korupcie alebo trestných činov terorizmu môže byť agentom aj iná osoba ako príslušník Policajného zboru ustanovená prokurátorom na návrh policajta alebo príslušníka Policajného zboru povereného ministrom vnútra SR.“* Z nasledovného vyplývajú 2 typy agentov:

a) **Agent, ktorý je príslušníkom polície** bez ohľadu na štát, v ktorom pôsobí ako príslušník polície (Polícia v Slovenskej republike, Karabinierske sily v Taliansku, Polícia v Českej republike, a pod.);
b) **Agent – civilná osoba**, ktorá nie je príslušníkom polície (živnostník, zamestnanec, a pod.).

[4] IVOR, J. *Agent provokatér v trestnom konaní.* In: Justičná revue. 2004, č. 8 – 9, s. 838.
[5] http://www.pravnelisty.sk/monitoring-literatury/a65-agent-v-trestnom-konani [dostupné online dňa 06.11.2018].
[6] Pozri aj nález Ústavného sú ČR zo dňa 22. júna 2000, sp. zn. III. ÚS 597/99: *„je neprípustný taký zásah štátu do skutkového deja, ktorý vo svojej komplexnosti tvorí trestný čin, resp. taký podiel štátu na konaní osoby, ktorého dôsledkom je trestná kvalifikácia takého konania.“*
[7] Judikát Najvyššieho súdu SR R 52/2014. Uznesenie Najvyššieho súdu SR 5TdO 58/2012. Pozri aj R 47/2012.

Všeobecne k podmienkam pre aplikáciu agenta

Každá ingerencia do práv a slobôd osôb zo strany štátu musí prebiehať zákonným spôsobom. Základnými dokumentmi, v ktorých je konštituovaná ochrana súkromia sú najmä Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, hlavne čl. 8, Listina základných práv a slobôd a ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky, najmä čl. 19 ods. 2, ods. 3, čl. 22 ods. 3. Z prostriedkov, ktoré Trestný poriadok zaraďuje medzi operatívno-pátracie si dovoľujeme konštatovať, že agent predstavuje najinvazívnejšiu formu obmedzenia súkromného života tej-ktorej osoby, o ktorej agent zabezpečuje informácie do trestného konania. Z tohto dôvodu sú **materiálne podmienky** na jeho použitie v rámci trestného konania naplnené až vtedy, ak menej invazívne prostriedky na zabezpečenie informácii, resp. procesné úkony štvrtej hlavy všeobecnej časti Trestného poriadku – Zaistenie osôb a vecí (kde patria aj niektoré prostriedky operatívno-pátracej činnosti) by sa pravdepodobne minuli účinkom, alebo ich využitie by bolo podstatne sťažené a zároveň existujú poznatky, ktoré odôvodňujú podozrenie, že taxatívny vymenovaný trestný čin bol spáchaný, resp. má byť uskutočnený. Takto definovanými podmienkami na aplikáciu agenta sú naplnené aj základné zásady trestného konania, najmä zásada primeranosti a zdržanlivosti.[8] **Formálne podmienky** na eventuálne využitie inštitútu agenta pri odhaľovaní, zisťovaní a usvedčovaní páchateľov trestných činov sú nasledovné. Musí ísť o trestné konanie pre:[9]

a) Zločin;[10]
b) Korupciu;[11]
c) Trestný čin extrémizmu;[12]
d) Trestný čin zneužívanie právomoci verejného činiteľa,[13] alebo
e) Trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti.[14]

„Nasadený" agent vystupuje z dôvodu konšpiratívnosti pod dočasnou, resp. trvalou legendou.[15] *„Legenda predstavuje súhrn krycích údajov o osobe agenta, najmä o jeho totožnosti, rodinnom stave, vzdelaní a zamestnaní."*[16] Z uvedeného vyplýva, že krycím dokladom môže byť napr. občiansky preukaz, poľovný lístok a pod. V súvislosti s vytvorením legendy alebo zachovaním legendy „nasadeného" agenta, je možné podľa zákona o Policajnom zbore vydať, vyhotoviť a používať krycie doklady[17] (krycie doklady sa vydávajú podľa zákona o Policajnom zbore aj pre potreby Finančnej správy pri operatívno-pátracej činnosti podľa zákona o colníctve).[18] Krycie doklady v Trestnom poriadku nie sú definované, ale na základe *analógie legis* sú nimi listiny a predmety slúžiace na utajenie skutočnej totožnosti agenta alebo príslušnosti agenta k orgánom

[8] ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Šamorín : Heuréka, 2016, s. 43-44.
[9] Ustanovenie § 117 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[10] Zločin je úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby viac než 5 rokov, alebo ak v prísnejšej skutkovej podstate prečinu, ktorý bol spáchaný úmyselne je ustanovená v osobitnej časti TZ horná hranica trestnej sadzby viac než 5 rokov. – ustanovenie § 11 ods. 1, ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
[11] Ustanovenie § 328 až § 330 TZ – prijímanie úplatku, § 332 až § 334 TZ – podplácanie, § 336 TZ – nepriama korupcia, § 336a TZ – volebná korupcia, § 336b TZ – športová korupcia.
[12] Pozri ustanovenie § 140a zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
[13] Ustanovenie § 326 – zneužívanie právomoci verejného činiteľa zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
[14] Ustanovenie § 233 až § 234 – legalizácia príjmu z trestnej činnosti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
[15] Ustanovenie § 117 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[16] Ustanovenie § 117 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[17] Ustanovenie § 117 ods. 4 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[18] Ustanovenie § 31a ods. 4 zákona č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

verejnej moci. Krycím dokladom, ktorým sa preukazuje „nasadený“ agent nesmie byť preukaz poslanca NR SR, člena vlády SR, služobný preukaz sudcu/prokurátora a diplomatický pas.[19]

Príkaz na použitie agenta (zásada judiciality)

Inštitút agenta je možné využiť v predsúdnom aj súdnom štádiu trestného konania. V závislosti od etapy trestného konania sa odlišuje orgán, ktorý má právomoc na odobrenie použitia agenta. Avšak v oboch prípadoch ide o súdne orgány v zmysle naplnenia zásady judiciality. Na základe ustanovenia § 162 ods. 1 TP v spojitosti s § 117 ods. 5 TP, príkaz na použitie agenta vo fáze súdneho konania vydáva predseda senátu, a v predprípravnom, resp. prípravnom konaní je to sudca pre prípravné konanie. V predsúdnom štádiu musí predmetnému príkazu predchádzať návrh prokurátora, ktorý prokurátor musí odôvodniť, a to aj skutkovými okolnosťami toho-ktorého prípadu, kým v štádiu súdneho konania predseda senátu môže vydať príkaz na použitie agenta aj *ex offo*.

Trestný poriadok predpokladá aj situáciu kedy reálne nie je možné, z časového hľadiska a promptného využitia inštitútu agenta, získať príkaz na aplikáciu agenta v trestnom konaní vopred. V takejto situácii je možné postupovať podľa ustanovenia § 117 ods. 6 TP. Ten uvádza alternatívu, že pokiaľ vec nestrpí odklad, môže prokurátor v štádiu predsúdneho konania, predbežne aj ústne, vydať príkaz[20] na použitie agenta, za splnenia nasledovných podmienok:

a) „Nasadený“ agent nesmie vstúpiť do obydlia iného;
b) Predmetný príkaz musí v písomnej podobe do 72 hodín od začatia „nasadenia“ agenta potvrdiť sudca pre prípravné konanie;
c) Nesmie ísť o „nasadenie“ agenta provokatéra.

Ak by len jedna z taxatívne vymenovaných podmienok nebola dodržaná, vydaný príkaz okamihom nesplnenia tej-ktorej podmienky stráca platnosť. Podľa nášho názoru, na základe *analógie legis,* je potrebné, aby bez meškania boli získané informácie z takého príkazu zákonným spôsobom zničené tak, aby ich ďalej nebolo možné použiť nielen na účely trestného konania.[21]

Všeobecné obsahové náležitosti príkazu vyplývajú z ustanovenia § 181 TP, avšak § 117 ods. 7 TP vymedzuje špecifické náležitosti, ktoré má príkaz na použitie agenta obsahovať. Ak ide o príkaz vydaný predsedom senátu alebo sudcom pre prípravné konanie, okrem príkazu prokurátora podľa § 117 ods. 6 TP, ktorý má predbežný charakter a môže byť aj ústny, je potrebné, aby mal písomnú formu. Ďalej musí obsahovať vymedzenie časového obdobia kedy je možné agenta, ako prostriedok operatívno-pátracej činnosť a inštitút na zabezpečovanie informácií, použiť. Takto stanovený čas nesmie presiahnuť dobu 6 mesiacov. Pred exspiráciou 6 mesiacov je možné, aby predseda senátu a v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie na základe návrhu prokurátora, opakovane predlžoval skôr vydaný príkaz, ale zakaždým už len o 2 mesiace.

Inštitút agenta môže byť spojený aj s cezhraničným prvkom, tzn. agent podľa Trestného poriadku pôsobí v zahraničí alebo opačne, agent cudzieho štátu je využívaný na území Slovenskej republiky. Pokiaľ ide o agenta, ktorý má plniť úlohy pre účely trestného konania mimo územia SR je potrebný:[22]

a) súhlas príslušného justičného orgánu, na ktorého území má agent pôsobiť;
b) príkaz sudcu pre prípravné konanie, resp. predsedu senátu podľa § 117 ods. 5 TP.;
c) rozhodnutie prezidenta Policajného zboru.

[19] Ustanovenie § 40 ods. 1, ods. 2 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
[20] Pozri ustanovenie § 162 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[21] Pozri ustanovenie § 115 ods. 2 druhá veta zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[22] Ustanovenie § 117 ods. 14 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Ak je situácia opačná, t.j. na území SR sa má použiť agent cudzieho štátu, ktorý ale musí byť príslušníkom polície cudzieho štátu,[23] na účely trestného konania musí byť vydaný:[24]

a) súhlas príslušného justičného orgánu štátu, pre ktorý agent vykonáva činnosť;
b) príkaz sudcu pre prípravné konanie, resp. predsedu senátu podľa § 117 ods. 5 TP;
c) rozhodnutie prezidenta Policajného zboru.

Inak upravené podmienky na použitie agenta môžu byť upravené aj medzinárodnou zmluvou.[25]

Konanie agenta

Agent, ktorého úlohou je preniknúť do kriminálneho prostredia, zväčša musí páchať trestné činy z dôvodu získania dôvery ostatných členov kriminálnej skupiny. Pokiaľ by tak nečinil, v očiach jednotlivých členov týchto gangov by mohol pôsobiť nedôverčivo a tým zvyšovať pravdepodobnosť, že by sa mu do tej-ktorej skupiny nepodarilo infiltrovať. Čo však z morálneho hľadiska ospravedlňuje takéto skutky „nasadeného“ agenta je, že týmto konaním sa zväčša dokážu usvedčiť páchatelia najzávažnejšej trestnej činnosti (zločinov a obzvlášť závažných zločinov).

Z hľadiska trestnej zodpovednosti agenta za skutky, ktoré na prvý pohľad vykazujú znaky trestného činu, ktoré počas svojho „nasadenia“ uskutoční, je potrebné nazrieť do úpravy Trestného zákona, ktorý o. i. upravuje **okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu** vo svojej všeobecnej časti (§§ 24 - 30 TZ). Teória trestného práva označuje prípady, kedy čin za bežných okolností trestný je, ale v tom-ktorom prípade nie je, ako okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu. Takáto situácia nastáva vtedy, keď spáchaný čin napĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu, ktoré sú uvedené v osobitnej časti Trestného zákona, ale zároveň aj spĺňa zákonné podmienky niektorej z okolnosti vylučujúcich protiprávnosť činu. Pri takomto čine **od začiatku chýba protiprávnosť**, ako jeden z definičných znakov trestného činu,[26] a preto od začiatku nie je trestným činom, z čoho vyplýva, že medzi štátom a osobou, ktorá spáchala takýto skutok vôbec nevzniká hmotnoprávny vzťah.[27]

Ustanovenie **§ 30 TZ – Plnenie úlohy agentom** upravuje okolnosť vylučujúcu protiprávnosť činu nasledovne: *„Čin inak trestný nie je trestným činom, ak ním agent ustanovený podľa osobitného predpisu* (Trestný poriadok – poznámka autora) *pri odhaľovaní trestného činu a pri zisťovaní jeho páchateľa ohrozí alebo poruší záujem chránený týmto zákonom len preto, že bol k tomu donútený zločineckou alebo teroristickou skupinou, v ktorej pôsobí, alebo ak spácha taký čin v dôvodnej obave o život alebo zdravie svoje alebo blízkej osoby (ods. 1).“* Odsek 2 predmetného ustanovenia taxatívne enumeruje trestné činy, ktoré keď agent spácha alebo následky, ktoré ak nastanú uskutočnením konania uvedeného v ods. 1, neuplatní sa na konanie agenta okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu podľa § 30 TZ. Eventuálne by v takomto prípade mohlo dôjsť k splneniu podmienok v zmysle krajnej núdze, resp. nutnej obrany.[28]

[23] Pozri ustanovenie § 10 ods. 20 druhá veta zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[24] Ustanovenie § 117 ods. 14 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[25] ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný poriadok : Veľký komentár.* 3. vyd. Žilina : Eurokódex, 2017, s. 339.
[26] *„Trestný čin je **protiprávny čin**, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak.“* – ustanovenie § 8 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
[27] MERCENOVÁ, I. – TOBIÁŠOVÁ, L. – TURAYOVÁ , Y. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť.* 2. vyd., Šamorín : Heuréka, 2015, s. 93.
[28] BURDA, E. *Plnenie úlohy agenta ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu – vybrané aspekty.* In: Days of public law (Dny veřejného práva): Sborník příspěvku z mezinárodní konference, Brno : Masarykova univerzita, 2007, s. 633 – 648.

Ustanovenie § 30 TZ, ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu, je založená na 5 princípoch:[29]

- **a)** Princíp utajeného pôsobenia agenta v kriminálnom prostredí (najmä organizovaný zločin);[30]
- **b)** Princíp ochrany celospoločenských záujmov na úkor niektorých záujmov chránených Trestným zákonom s cieľom odhalenia a usvedčenia páchateľov najzávažnejšej trestnej činnosti;[31]
- **c)** Princíp subsidiarity páchania činu vykazujúceho znaky trestného činu agentom – agent je oprávnený spáchať čin inak trestný len vtedy, keď nemá inú alternatívu konania, ktoré by bolo v závislosti od okolnosti prípadu rozumné od neho vyžadovať;
- **d)** Princíp limitácie skutkových podstát trestných činov, ktoré môže agent za splnenia zákonných podmienok naplniť bez následku vzniku hmotnoprávneho vzťahu (štát – páchateľ);[32]
- **e)** Princíp profesionálneho výkonu funkcie agenta – ak je „nasadený" agent príslušníkom Policajného zboru vždy, ide o profesionála. Pokiaľ je agentom civilná osoba, tak Nariadenie MV SR č. 63/2000 o výbere a používaní agenta v znení novely č. 58/2002 určuje podmienky, za ktorých môže byť civilná osoba použitá ako agent;[33]
- **f)** Princíp provokácie – v prípade agenta provokatéra.

V nadviazaní z hmotnoprávnej na procesnoprávnu úpravu agenta je potrebné uviesť, že konanie agenta musí byť konformné s účelom Trestného poriadku,[34] nesmie byť neprimerane neúmerné protiprávnosti konania na odhaľovaní, zisťovaní alebo usvedčovaní ktorého sa zúčastňuje, a zároveň nesmie iniciatívne navádzať na spáchanie trestného činu. Posledná vymenovaná podmienka neplatí, pokiaľ ide o konanie **agenta provokatéra.** Zároveň dodávame, že „nasadený" agent môže vstúpiť do obydlia tej-ktorej osoby iba s jej súhlasom, ale predmetný súhlas nesmie získať tým, že predstiera právo na vstup.[35]

Informácie získané agentom

Ak bol vydaný príkaz na použitie agenta, je potrebné o takejto činnosti viesť osobitnú evidenciu. Predmetnú evidenciu tvorí napr. návrh prokurátora podľa § 117 ods. 5 TP, príkaz sudcu pre prípravné konanie na použitie agenta, legenda a pod., ktorá predstavuje utajovanú skutočnosť. Takéto písomnosti sa musia založiť do vyšetrovacieho spisu vtedy, ak prokurátor v podanej obžalobe v tej-ktorej trestnej veci navrhne vykonanie dôkazu skutočnosťami, ktoré zistil agent počas svojho „nasadenia".[36]

Ak „nasadený" agent koná pod legendou v zmysle § 117 ods. 3 TP jeho pravá totožnosť musí byť aj po ukončení jeho použitia utajená. Je to tak nielen z bezpečnostných dôvodov, pretože infiltrácia do organizovanej resp. zločineckej/teroristickej skupiny často nezostáva ani po rokoch zabudnutá a môže byť pomstená, ale aj z dôvodov taktických, aby agent „nasadený" v jednom prípade, by mohol byť použitý aj o rok neskôr pri inej organizovanej trestnej činnosti. Prokurátor, ktorý podáva návrh na použitie agenta a ani sudca pre prípravné konanie, resp. predseda senátu nepotrebujú poznať pravú identitu agenta, ktorého „nasadenie" navrhujú alebo schvaľujú. Zákonná

[29] BURDA, E. *Plnenie úlohy agenta ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu – vybrané aspekty.* In: Days of public law (Dny veřejného práva): Sborník příspěvku z mezinárodní konference, Brno : Masarykova univerzita, 2007, s. 633 – 648.

[30] Pozri ustanovenie § 30 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[31] Pozri ustanovenie § 30 ods. 1, ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[32] Pozri ustanovenie § 30 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[33] MEČÍR, M. *Agent v trestnom práve.* In: Justičná revue, 2016, č. 5, s. 589.

[34] Primárnym účelom trestného konania je náležite zistiť, či bol trestný čin spáchaný, ak áno tak kto ho spáchal, určiť tejto osobe spravodlivý trest a zabezpečiť jeho vykonanie. Pozri: ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Šamorín : Heuréka, 2016, s. 16.

[35] Ustanovenie § 117 ods. 2, ods. 9 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

[36] Ustanovenie § 117 ods. 8 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

úprava ale ustanovuje povinnosť oznámiť pravú totožnosť agenta skôr spomenutým osobám, ak o to požiadajú.[37]

Agent, ktorý je vypočúvaný trestnej veci, v ktorej bol, resp. je „nasadený" a hovorí o skutočnostiach, ktoré sú dôležité pre trestné konanie, ktoré bezprostredne alebo sprostredkovane vnímal, nikdy nie je v pozícii svedka. Je tomu tak preto, lebo agent je jeden z prostriedkov operatívno-pátracej činnosti. Zároveň je potrebné uviesť, že ide o subjekt trestného konania[38] s osobitným charakterom, ktorý vyplýva z toho, že má zákonom určený rozsah použitia a má procesné postavenie.[39] Výpoveď, ktorú v trestnom konaní uskutoční agent je považovaná za dôkaz.[40]

Ak v prípravnom konaní dôjde k situácii, že je potrebné vypočuť agenta, vykonanie tohto procesného úkonu neprináleží policajtovi podľa Trestného poriadku, ale iba prokurátorovi. Výsluch sa musí uskutočniť pomocou technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu a to takým spôsobom, aby totožnosť agenta nemohla byť odhalená. Je bezpredmetné, či agent vystupuje, resp. nevystupuje pod legendou.

Zákon výnimočne počíta s vypočutím agenta aj v štádiu súdneho konania, ktoré sa taktiež uskutočňuje za pomoci technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu, pričom má byť použitý filter najmä na zmenu vzhľadu a hlasu agenta, primerane podľa § 136 TP. Pri takto uskutočňovanom výsluchu musí byť prítomný aj náhradný sudca.[41] Ak predseda senátu/samosudca nepostupuje primerane podľa § 136 TP, má možnosť aplikovať ustanovenie § 262 TP, na základe ktorého uskutoční iné vhodné opatrenia, ktoré zabezpečia utajenie totožnosti agenta, prípadne vylúči obžalovaného, jeho dôverníkov a verejnosť po dobu výsluchu agenta z pojednávacej miestnosti.[42] Na hlavnom pojednávaní pri vypočúvaní agenta nesmie byť prítomná verejnosť a ani prípadní dôverníci obžalovaného.[43] Účelom všetkých týchto opatrení je zabezpečiť, aby totožnosť agenta nebola odhalená.

V prípravnom konaní a aj v štádiu súdneho konania je možné, pokiaľ agentom nie je príslušník Policajného zboru, resp. obdobného zboru iného štátu, tzn. agentom je civilná osoba (§ 10 ods. 20 druhá veta TP), aby sa pri vypočúvaní agenta použili ustanovenia o vypočúvaní svedkov (§§ 127 až 134 TP), za predpokladu, že takýto agent súhlasí s odhalením svojej totožnosti. Spôsob utajenia identity je v tomto smere irelevantný.[44] Situácia, kedy sa pri výsluchu agenta takto postupuje nastáva pri agentovi – civilnej osobe, ktorý bol „nasadený" na korupčný trestný čin.[45]

Pokiaľ ide o agenta, ktorého totožnosť je naďalej utajovaná, či už zo zákona alebo na základe vôle agenta, nie je možné ho konfrontovať s obvineným, svedkom a pod., a to počas celého trestného konania. Ak agent – civilná osoba udelil súhlas na odhalenie svojej totožnosti, potom je možné konfrontáciu vykonať.[46]

Doručenie predvolania na súdne konanie sa agentovi doručuje prostredníctvom Prezídia Policajného zboru, konkrétne povereným príslušníkom Policajného zboru, ktorý je splnomocnený prezidentom Policajného zboru.[47] Poverený príslušník policajného zboru má v tej-ktorej veci

[37] Ustanovenie § 117 ods. 10 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[38] *„Subjekt trestného konania je každý, kto má a vykonáva vplyv na priebeh konania a komu tento zákon na uskutočnenie tohto vplyvu priznáva určité procesné práva alebo ukladá povinnosti."* – ustanovenie § 10 ods. 11 prvá veta zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[39] ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný poriadok : Veľký komentár.* 3. vyd. Žilina : Eurokódex, 2017, s. 338.
[40] ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Šamorín : Heuréka, 2016, s. 320.
[41] Ustanovenie § 246 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[42] Ustanovenie § 249 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[43] Ustanovenie § 250 ods. 2 druhá veta zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[44] Ustanovenie § 117 ods. 11 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[45] ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný poriadok : Veľký komentár.* 3. vyd. Žilina : Eurokódex, 2017, s. 338. Pozri aj: MINÁRIK, Š a kol. *Trestný poriadok : Stručný komentár.* 2 vyd. Bratislava : Iura edition, 2010, s. 383.
[46] Ustanovenie § 125 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[47] Ustanovenie § 117 ods. 11 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

procesné postavenie svedka. Ak ho súd vypočúva o skutočnostiach získaných agentom, do zápisnice uvedie jeho meno, priezvisko, pracovisko a krycie meno agenta.[48]

Informácie, ktoré „nasadený" agent získa, je možné využiť nielen v trestnej veci, v ktorej bol použitý, ale aj v iných konaniach nesúvisiacich s tou-ktorou trestnou vecou, pokiaľ agentom nadobudnuté poznatky sa týkajú zločinov, korupcie, trestného činu zneužívanie právomoci verejného činiteľa alebo trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti.[49]

Agent pri odhaľovaní, zisťovaní a usvedčovaní páchateľov trestných činov vymenovaných v § 117 ods. 1 TP môže použiť informačno-technické prostriedky. Všetky písomnosti, ktoré súvisia s aplikáciou informačno-technických prostriedkov využitých agentom sa zakladajú do spisu len vtedy, pokiaľ prokurátor v obžalobe navrhne vykonanie dôkazu, ktorý bol získaný týmto spôsobom.[50] Ak sa má napr. agentom vyhotovený obrazovo-zvukový záznam vykonať ako dôkaz, je potrebné uskutočniť jeho doslovný prepis.[51]

Agent a právna úprava v zákone o Policajnom zbore

Ako sme už v úvode článku uviedli, parciálna problematika trestno-procesného inštitútu agenta je reglementovaná aj v zákone o Policajnom zbore. Tento zákon neupravuje *lege artis* postup pri „nasadení" agenta, tak ako je to v explicitne vyjadrené v Trestnom poriadku, ale stanovuje prostriedky operatívno-pátracej činnosti v zmysle zákona o Policajnom zbore, ktoré je možné použiť predtým ako sa v tom-ktorom prípade aplikuje ustanovenie § 117 Trestného poriadku, ďalej opatrenia, ktorými Policajný zbor „nasadeného" agenta chráni a spôsob financovania agenta v kriminálno-policajnej situácii.[52]

Predtým ako dôjde k splneniu podmienok na použitie agenta v zmysle Trestného poriadku je Policajný zbor oprávnený o.i. využiť prostriedky operatívno-pátracej činnosti v intenciách zákona o Policajnom zbore, *in concreto*, v súvislosti s agentom ide o **kriminálne spravodajstvo** a **používanie krycích dokladov**.

Kriminálnym spravodajstvom sa rozumie *„činnosť, ktorou sa utajeným spôsobom získavajú, sústreďujú a vyhodnocujú informácie o trestných činoch a ich páchateľoch a vytvárajú sa podmienky na použitie agenta."*[53] V súvislosti s kriminálnym spravodajstvom možno použiť legalizanta – príslušník Policajného zboru, ktorý vystupuje v kriminálno-policajnej situácii pod dočasnou alebo trvalou legendou.[54] Legenda v zákone o Policajnom zbore nie je definovaná, no na základe *analógie legis* predstavuje krycie údaje o osobe, najmä pravej totožnosti osoby, rodinnom stave, vzdelaní, zamestnaní a pod.[55] Ak policajt – legalizant používa krycie doklady,[56] aplikuje ďalší prostriedok operatívno-pátracej činnosti v zmysle zákona o Policajnom zbore, a to **používanie krycích dokladov.**[57] Pokiaľ ide o konanie policajta – legalizanta, jeho činnosť je možné pretransformovať na

[48] Ustanovenie § 131 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[49] Ustanovenie § 117 ods. 12 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[50] Ustanovenie § 117 ods. 13 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[51] Bližšie pozri ustanovenie § 115 ods. 6 v spojitosti s § 114 ods. 6 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[52] K pojmu kriminálno-policajná situácia pozri: LISOŇ, M. – VAŠKO, A. a kol. *Teória kriminálno-policajného poznania.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 233.
[53] Ustanovenie § 39a ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
[54] Ustanovenie § 39a ods. 2 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
[55] Ustanovenie § 117 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[56] **Krycími dokladmi sa rozumejú:** *„listiny a predmety slúžiace na utajenie skutočnej totožnosti alebo príslušnosti k orgánom verejnej moci, svedka, chráneného svedka, agent a osoby konajúcej v prospech Policajného zboru."* – ustanovenie § 40 ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov
[57] V rámci teórie kriminálno-policajného poznania je presadzovaný názor, že určité prostriedky operatívno-pátracej činnosti, konkrétne používanie krycích dokladov, objekty a miesta používané pod legendou majú byť zaraďované do operatívno-logistických prostriedkov a nie do operatívno-informačných prostriedkov. Bližšie pozri: LISOŇ, M. – VAŠKO, A. a kol. *Teória kriminálno-policajného poznania.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 294-296.

činnosť agenta v zmysle Trestného poriadku, teda do procesnej roviny trestného konania za dodržania ustanovení Trestného poriadku.[58]

Na činnosť „nasadeného“ agenta a na vykonávanie operatívno-pátracej činnosti sú vyčlenené osobitné finančné prostriedky Ministerstva vnútra, ktoré sú vedené na samostatnom mimorozpočtovom účte Ministerstva vnútra. V tejto súvislosti sa na ne vzťahuje osobitný režim hospodárenia, ktorý má exempciu od zákonom predpísaného postupu vykazovania údajov o hospodárení s prostriedkami štátneho rozpočtu, priznávania dane z príjmov, vykazovanie zdravotného poistenia, a pod. Ak Policajný zbor, na základe žiadosti kompetentným štátnym orgánom, poskytuje informácie o vykazovaní použitia osobitných finančných prostriedkov, uskutočňuje to takým spôsobom a v takom rozsahu, aby nedošlo k ohrozeniu plnenia úloh Policajného zboru, alebo k ohrozeniu bezpečnosti policajtov. Policajný zbor pri výkone operatívno-pátracej činnosti a v súvislosti s používaním agenta má k dispozícii nielen osobitný režim na finančné prostriedky, ale aj na ostatný majetok štátu, ktorý je v správe Ministerstva vnútra. Predmetné osobitné hospodárenie s aktívami štátu, resp. Ministerstva vnútra a jeho kontrolu upravuje minister interným právnym predpisom.[59]

Agent provokatér (policajná provokácia)

Činnosť, ktorú vykonáva agent provokatér, sa označuje ako policajná provokácia. Zákonom č. 457/2003 Z. z., ktorým bol novelizovaný vtedy ešte starý Trestný poriadok (zákon č. 141/1961 Zb.), bolo pôvodné ustanovenie § 88b ods. 2[60] nahradené nasledovne: *„Agent nesmie iniciatívne navádzať na spáchanie trestného činu;* ***to neplatí, ak ide o korupciu verejného činiteľa alebo zahraničného verejného činiteľa a zistené skutočnosti nasvedčujú, že páchateľ by spáchal taký trestný čin aj vtedy, ak by príkaz na použitie agenta nebol vydaný****.“* Uvedená zmena, ktorá bola neskôr prevzatá aj do nového Trestného poriadku účinného od 01. januára 2006, zákon č. 301/2005 Z. z., spôsobuje delenie agenta na:

a) **Agent (agent kontrolór);**[61]
b) **Agent provokatér (policajná provokácia).**[62]

Toto delenie agenta podľa Trestného poriadku rozlišuje agenta podľa toho, akú rolu v tej-ktorej trestnej veci uskutočňuje. V prípade agenta kontrolóra, tak ako sme poznamenali už v úvode príspevku, ide najmä o skryté zaznamenávanie deja trestnej činnosti, kde agent nepodporuje u páchateľa myšlienku spáchať trestný čin (osoba už uskutočňuje trestno-protiprávne konanie - napr. predáva ilegálne drogy, pácha trestné činy korupcie), ale agent len nevyhnutne s páchateľom spolupracuje (skrytá aktivita polície) s cieľom zabezpečiť skutočnosti dôležité pre trestné konanie tak, aby bolo možné vykonať spravodlivé potrestanie páchateľa trestného činu, v čoho dôsledku sa mu zabráni v pokračovaní páchaní trestnej činnosti a minimalizuje sa tým vznik škôd. Naproti tomu konanie agenta provokatéra, ktoré je implikované v ustanovení § 117 ods. 2 druhá veta TP, umožňuje agentovi provokatérovi iniciatívne navádzať osobu na spáchanie korupčného trestného činu,[63] pokiaľ ide o korupciu verejného činiteľa[64] alebo zahraničného verejného činiteľa,[65] ak zo zistených

[58] Ustanovenie § 39a ods. 3 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
[59] Ustanovenie 39c zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
[60] *„Neprípustnou činnosťou agenta je, ak sám iniciatívne: a) koná v úmysle, aby on alebo iný mal z trestného činu prospech alebo výhodu alebo iný mal pre to ujmu, b) podstrčí alebo podhodí inému nechcenú drogu, peniaze alebo inú vec ako dôkaz o trestnej činnosti tejto osoby.“*
[61] Ustanovenie § 117 ods. 2 prvá a druhá veta po bodkočiarku zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[62] Ustanovenie § 117 ods. 2 druhá veta časť za bodkočiarkou zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
[63] Ôsma hlava tretí diel osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
[64] Ustanovenie § 128 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
[65] Ustanovenie § 128 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

skutočností vyplýva, že páchateľ by spáchal korupciu aj vtedy, ak by príkaz na použitie agenta nebol vydaný.

Policajnou provokáciou možno rozumieť *„zámerné, aktívne podnecovanie alebo navádzanie či iné iniciovanie spáchania trestnej činnosti druhej osoby, ktorá by inak protiprávne nekonala,"*[66] alebo *„taký neprípustný zásah štátu do skutkového deja, ktorý vo svojej komplexnosti tvorí trestný čin, resp. taký podiel štátu na konaní osoby, ktorého dôsledkom je trestná kvalifikácie takého konania."*[67]

Policajnú provokáciu judikátom R 52/2014 definoval aj Najvyšší súd SR: *„Pod policajnou provokáciou treba rozumieť zámerné, aktívne podnecovanie alebo navádzanie, či iné iniciovanie spáchania trestnej činnosti vedené snahou, aby osoba, ktorá by inak protiprávne nekonala, spáchala trestný čin."*[68]

„... Pokiaľ by činnosť polície bola vedená len snahou, aby kontaktovaná osoba spáchala trestný čin bez zistenia skutočností, ktoré nasvedčujú tomu, že páchateľ by spáchal trestný čin aj vtedy, ak by príkaz na použitie agenta nebol vydaný (§ 117 ods. 2 Tr. por.), išlo by o neprípustnú policajnú provokáciu."[69]

Inštitút agenta provokatéra pochádza z USA a je založený na metóde *sting operation (žihadlové operácie),* ktoré možno nazvať ako testy integrity, ktorými sa skúša, najmä na verejných činiteľoch, schopnosť odolať korupčnému návrhu. Takéto utajované policajné akcie *(undercover policing),* ktoré využívajú predstieranie *(deceptive techniques),* je potrebné rozlíšiť tenkou čiarou, za ktorú vyšetrovacie orgány na účely trestného konania nesmú zájsť.[70] V USA je to účinný prostriedok na potieranie najmä drogovej trestnej činnosti, prania špinavých peňazí, ilegálneho obchodu s pornografiou a korupcie. Justičné orgány tejto krajiny rozlišujú dva postupy:[71]

a) Postup nastraženia pasce *(entrapment)* na inak nevinnú osobu, ktorý je označovaný ako nedovolený;

b) Postup povzbudenia *(encouragement)* osoby, ktorá má sklony k páchaniu trestnej činnosti (metóda *sting operation*).

V kontinentálnom trestnom práve je právne relevantný iba vonkajší prejav konania, tzn. ak sa osoba rozhodne spáchať trestný čin, pokiaľ v reálnom svete nič pre jeho naplnenie nevykoná, nemôže ísť trestným právom o postihnuteľné konanie. Naproti tomu, trestné právo v USA používaním metódy *sting operation* posúva trestnú zodpovednosť do štádia, ktoré ešte nie je vo vonkajšom svete prejavené, ale je zatiaľ vnútorným stavom, ktorý polícia neskôr umelo objektivizuje. Týmto dochádza k vzniku „predprípravného štádia trestného činu", ktoré v našom trestnom práve za štádium trestného činu považované nie je.[72] U nás platí zásada rímskeho práva *cogitationis poenam nemo patitur*, t.j. za samotný úmysel spáchať trestný čin sa netrestá.

Niektorí slovenskí odborníci konštatujú, že nie je vhodné *a priori* takéto proaktívne techniky, ktorými štát bojuje s trestnou činnosťou, označiť za nezákonné, v rozpore s medzinárodnými dokumentmi, hlavne Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd.[73] Iní naopak tvrdia, že inštitút agenta provokatéra je potrebné kategoricky odmietnuť.[74] My sme zástancovia názoru, ktorý s používaním agenta provokatéra nesúhlasí. Odôvodňujeme to nielen tým, že máme kontinentálny

---

[66] CHMELÍK, J. *Úvahy k agentovi provokatérovi a korunnímu svědkovi.* In: Kriminalistika, 2005, č. 1, s. 69.
[67] KRATOCHVÍL, V. *Policejní provokace „trestného činu" z pohledu právního a ústavněprávního.* In: Trestní právo, 2001, č. 10, s. 3.
[68] Judikát Najvyššieho súdu SR R 52/2014. Uznesenie Najvyššieho súdu SR 5TdO 58/2012. Pozri aj R 47/2012.
[69] Judikát Najvyššieho súdu R 47/2012.
[70] HRUBALA, J. *Limity vstupu štátu do sledovaného deja v trestnom konaní.* In: Justičná revue, 2016, č. 8 – 9, s. 947 – 949.
[71] IVOR, J. *Agent provokatér v trestnom konaní.* In: Justičná revue. 2004, č. 8 – 9, s. 839 – 840.
[72] FENYK, J. *K operativnim medotám odhalování korupce.* In: Trestní právo, 2003, č.2, s.2.
[73] HRUBALA, J. *Limity vstupu štátu do sledovaného deja v trestnom konaní.* Justičná revue, 2016, č. 8 – 9, s. 949.
[74] http://www.pravnelisty.sk/monitoring-literatury/a65-agent-v-trestnom-konani [dostupné online dňa 21.03.2018].

právny systém, ale aj **nálezom Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 597/99**[75] zo dňa 22. júna 2000, ktorý bol obsiahnutý aj v právnych záverov uznesenia **Najvyššieho súdu SR sp. zn. Tzo V 5/2001**[76] zo dňa 21. júna 2001, a ten okrem iného konštatoval: *„... je neprípustným porušením **čl. 39 Listiny***[77] ***a čl. 7 ods. 1 Dohovoru***,[78] *ak konanie štátu (v danej veci Polície) sa stáva súčasťou skutkového deja, celej postupnosti úkonov, z ktorých sa trestné konanie skladá (napr. provokácia či iniciovanie trestného činu, jeho dokonanie a pod.). Inými slovami – je neprípustný taký zásah štátu do skutkového deja, ktorý vo svojej komplexnosti tvorí trestný čin, resp. taký podiel štátu na konaní osoby, ktorého dôsledkom je trestná kvalifikácia tohto konania"* a provokáciu ako postup polície jednoznačne odmietol. Pripomíname, že zákon č. 141/1961 Sb. Trestní řád inštitút agenta provokatéra neupravuje.

Na uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. Tzo V 5/2001 zo dňa 21. júna 2001 a nález Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 597/99 zo dňa 22. júna 2000 v odôvodnení odkazuje aj **uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 Toš 8/2009**[79]zo dňa 15. apríla 2015.

Ďalej aj **uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Tdo 58/2012,**[80] zo dňa 19. septembra 2012, konanie o drogovej trestnej činnosti, posudzuje prípustnosť konania agenta (či išlo o policajnú provokáciu) a poukazuje na kontinuitu svojho rozhodovania v otázke posudzovania policajnej provokácie, konkrétne na uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 Toš 8/2009[81] zo dňa 15. apríla

---

[75] Išlo o prípad v ČR. Policajt – kriminalista sa stretával s informátorom, ktorý patril medzi podozrivé osoby v rozpracovanom prípade hospodárskej trestnej činnosti. Tento policajt ponúkol informátorovi možnosť zabezpečenia nestíhania a nevzatia jeho osoby do väzby, za čo počítal s finančnou odmenou. Informátor kontaktoval Políciu ČR a Inšpekciu MV ČR, následne sa s nimi stretol. Inšpekcia „nasadila odposluch" na policajta bez príkazu súdu a bez toho, aby bolo proti tomuto policajtovi začaté trestné stíhanie. Na stretnutie informátora s policajtom Inšpekcia zaobstarala informátorovi (agentovi provokatérovi) obálku s 250 000 Kč, ktorú informátor pri spoločnom obede policajtovi podal, a ten ju bez otvorenia odložil. V tej chvíli príslušníci Inšpekcie policajta zadržali. Ústavný súd ČR posúdil konanie Inšpekcie ako neprípustný zásah do skutkového deja, **pretože o. i. Inšpekcia určila výšku úplatku** a tým aj právnu kvalifikáciu trestného činu.

[76] Podstata trestnej veci bola v tom, že **polícia sama určila výšku úplatku 500 000 Sk** pre komisára J. R., pretože obvinená osoba ponúkla komisárovi, ktorý vystupoval ako svedok, úplatok v sume 20 000 Sk, čo v tom čase nebolo trestné, nakoľko nešlo o prípravu obzvlášť závažného trestného činu v zmysle § 41 ods. 2 Tr. zák. (§ 158 ods. 1 písm. c), § 166 ods. 1 Tr. zák.) a pretože trestný čin podplácania podľa § 161 Tr. zák. bol zákonom č. 102/1995 Z. z. z Trestného zákona vypustený. Policajné orgány následne určili hodnotu úplatku, ktorú si má komisár pýtať od obvinenej osoby na 500 000 Sk, a tým obvinený rozšíril rozsah protiprávneho konania tak, aby výška úplatku dosahovala intenzitu trestnosti konania obvineného.

[77] Čl. 39 Listiny základný práv a slobôd: *„Iba zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno za jeho spáchanie uložiť."*

[78] Čl. 7 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd – Uloženie trestu výlučne na základe zákona: *„(1) Nikoho nemožno uznať za vinného zo spáchania trestného činu na základe skutku alebo opomenutia, ktoré v čase jeho spáchania nie je považované podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva za trestný čin. Takisto nesmie byť uložený trest prísnejší, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu."*

[79] Prípad korupčného konania sudcu Okresného súdu Čadca.

[80] Agent policajt sa telefonicky nakontaktoval na Ing. P. B. Neskôr sa s obžalovaným Ing. P. B.aj osobne stretol, kde mu obžalovaný dal vzorku marihuany na vyskúšanie. Po dohode sa o týždeň neskôr stretli opäť. Pri tomto stretnutí obžalovaný odovzdal agentovi igelitku s marihuanou a plastové nádoby s tabletami (extáza). Po otestovaní extázy začal agent obžalovanému vyplácať dohodnutú peňažnú sumu, pričom pri tomto konaní došlo k zásahu polície a zadržaniu obžalovaného. Obžalovaný v dovolaní o. i. argumentoval, že vecné dôkazy, t.j. drogy (marihuana a extáza) OČTK získali nezákonným spôsobom tým, že agent konal provokatívne. Provokácia agenta mala spočívať v tom, že agent vyjadril ponuku obžalovanému odkúpiť od neho väčšie množstvo marihuany, čím ho podnietil (vyprovokoval) k spáchaniu trestného činu. S argumentom obžalovaného sa Najvyšší súd SR nestotožnil a uviedol, že agent musel s obžalovaným nadviazať kontakt, pretože bez nadviazania kontaktu by nebolo možné uskutočniť predstieraný prevod. V predmetnej veci nemohol nikto iný navodiť takúto situáciu, iba kupujúci tým, že nadviaže kontakt s predávajúcim. Zákonnosť konania agenta dopĺňame aj **uznesením Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 29/04**, ktorý sa zaoberal obdobným prípadom a konštatoval nasledovné: *„modus operandi, použitý sťažovateľom pri prevode drog, zodpovedá podľa všetkých kriminalistických skúseností obvyklému postupu, ku ktorému dochádza pri páchaní trestnej činnosti tohto druhu a nenesie žiadne znaky mimoriadneho ovplyvnenia vonkajším policajným zásahom."* https://www.najpravo.sk/judikatura/trestne-pravo-procesne/zabezpecovanie-informacii/policajna-provokacia-verzus-skryta-reakcia-policie.html [dostupné online: 19.11.2018].

[81] Prípad korupčného konania sudcu Okresného súdu Čadca.

2010, uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. Tzo V 5/2001 zo dňa 21. júna 2001 a nález Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 597/99 zo dňa 22. júna 2000, ktoré skúmali konanie agenta (či išlo o provokáciu) pri korupčnom trestnom čine, ktorá je na Slovensku podľa § 117 ods. 2 druhá veta TP za taxatívne určených podmienok (no nie definovaných) možná. Ak však súd konštatoval, že išlo o inštitút agenta provokatéra, takto získane dôkazy označil za nezákonné.

Na základe vyššie uvedených informácií a z analýz predmetných rozhodnutí máme za to, že slovenské súdy v korupčných trestných veciach neskúmajú, či išlo o prípustnú provokáciu, i keď ustanovenie § 117 ods. 2 druhá veta TP za určitých podmienok takéto provokačné konanie dovoľuje, ale len generálne pri všetkých trestných konaniach (korupčných, drogových, nedovolené ozbrojovanie, a pod.) kde bol použitý agent, posudzujú **či pri získavaní dôkazového materiálu agentom išlo o policajnú provokáciu alebo nie**. Pokiaľ súd dospeje k názoru, že páchateľ vykonal skutok, ktorý napĺňa skutkovú podstatu trestného činu len preto, lebo bol k tomu vyprovokovaný, súd konštatuje konanie agenta provokatéra za neprípustné a dôkazy získané agentom provokatérom za nezákonné.

Preto podľa nás ustanovenie § 117 ods. 2 druhá veta TP je obsolétne a navrhujeme ho *de lege ferenda* novelou Trestného poriadku zrušiť. K tomu pripájame názor, s ktorým sa stotožňujeme, a to, že aktívny agent je agent kontrolór a nie agent provokatér.[82] Demonštrujeme to na nasledovnom príklade: osoba AB má väčšie množstvo drog a hľadá odberateľa. Už toto konanie osoby AB je z pohľadu trestného práva relevantné. Štát sa o tejto činnosti osoby AB dozvie prostredníctvom operatívno-pátracej činnosti služby kriminálnej polície podľa zákona o Policajnom zbore. Následne OČTK, použitím agenta kontrolóra v zmysle Trestného poriadku, chcú zaistiť drogu a tým zabrániť jej distribúcii v spoločnosti. V tejto súvislosti agent kontrolór kontaktuje osobu AB, vystupuje ako kupec, zisťuje ceny, množstvo, navrhuje stretnutie, odskúšanie kvality drogy a pod. Takéto aktívne konanie agenta stále predstavuje konanie agenta kontrolóra, ktorý vstúpil do fázy skutkového deja, z dôvodu zabránenia páchať trestnú činnosť. Na základe toho môžeme konštatovať, že ide o prípustné konanie agenta, a teda aj štátu.[83]

Diametrálne odlišný prípad je, keď agent provokatér sa nakontaktuje na osobu XY a vyslovene od nej chce kúpiť určité množstvo drogy aj napriek tomu poznatku, že osoba XY sa predajom a distribúciou drog nezaoberá. Agent provokatér by osobu testoval, či nebude schopná zohnať konkrétne množstvo drogy. Tento agent by dával osobe XY indície, kde by eventuálne drogu mohla nadobudnúť a pod.[84]

Z týchto dvoch učebnicových príkladov nám jasne vyplýva, že obaja agenti sú aktívni, ale rozdiel je v tom, že agent kontrolór vstupuje do deja až vo fáze, keď existuje dôvodné podozrenie, že bol spáchaný trestný čin, minimálne v štádiu prípravy.

K nášmu názoru o neprípustnosti agenta provokatéra (policajná provokácia) pripájame aj historický argument, a to, že zákon č. 119/1873 Trestný poriadok súdny, ktorý bol platný v Československu za 1. republiky a na území Čiech až do 01. augusta 1950 nepripúšťal policajnú provokáciu, čo vyplýva z § 25 vyššie uvedeného zákona: *„orgánom bezpečnostným, ako aj všetkým úradníkom a sluhom, je pod najprísnejším trestom zakázané, aby sa snažili o usvedčenie podozrivého tým, že by ho chceli zviesť k podniknutiu alebo dokončeniu trestného činu alebo k pokračovaniu v ňom alebo aby osobami tajne dohodnutými ho zvádzali k priznaniu.“*[85]

Záverom so štipkou humoru dodávame Z knihy o Ernestovi Valkovi od Jozefa Vozára: *„Potom, čo NS SR rozhodol, že advokát nemôže byt agentom provokatérom, spoločne sme skomentovali toto rozhodnutie jednou vetou: sudcovia sa nemusia báť brať od advokátov úplatky, lebo majú istotu, že títo nemôžu byt agentmi provokatérmi.“*[86]

---

[82] http://www.pravnelisty.sk/monitoring-literatury/a65-agent-v-trestnom-konani [dostupné online dňa 21.03.2018].

[83] Porovnaj konanie na 1. stupni Okresný súd Senica sp. zn. 2 T 132/2010, na 2. stupni Krajský súd Trnava sp. zn. 6 To 22/2012, dovolacie konanie Najvyšší súd SR sp. zn. 5Tdo 58/2012.

[84] Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. ÚS 710/01 zo dňa 25. jún 2003 alebo rozhodnutie ESĽP vo veci *Teixeira de Castro proti Portugalsku* zo dňa 09. jún 1998.

[85] http://www.pravnelisty.sk/monitoring-literatury/a65-agent-v-trestnom-konani [dostupné online dňa 21.03.2018].

[86] VOZÁR, J. *Spomienky na Ernesta.* Bratislava : Veda, 2011, s. 85.

Agent provokatér z pohľadu judikatúry ESĽP

ESĽP vo svojej judikatúre rozlišuje či konanie agenta bolo dovolené alebo zakázané. Pri tomto vyhodnocovaní ESĽP zohľadňuje subjektívne a objektívne faktory. Medzi subjektívne činitele zaraďuje najmä sklon ten-ktorej osoby k páchaniu trestnej činnosti. K objektívnym faktorom možno priradiť autorizáciu *(autorization)*, t.j. zásada judiciality (pozri stať 1.2), navádzanie osoby agentom k spáchaniu trestného činu, resp. vyvíjanie tlaku na osobu agentom.[87] Na základe toho ESĽP rozlišuje 2 typy agentov:

a) Agent, ktorého konanie **je v súlade s čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd** (ďalej aj „Dohovor"), t.j. **agent kontrolór** alebo aj označovaný ako infiltrovaný agent. Použitie tohto agenta je ESĽP považované za prípustné (dovolené);

b) Agent, ktorý svojím konaním **spôsobuje porušenie čl. 6 Dohovoru** v neprospech tej-ktorej osoby, ktorú agent vyprovokoval k spáchaniu trestného činu, t.j. **agent provokatér (policajná provokácia).** V zmysle judikatúry ESĽP je takéto použitie agenta neprípustné (zakázané).

Prvým prelomovým rozhodnutím, ktoré sa venovalo agentovi provokatérovi je rozsudok ESĽP zo dňa 8. júna 1998 vo veci Teixeira de Castro proti Portugalsku.[88] V tejto veci súd poukázal na porušenie čl. 6 Dohovoru najmä s poukazom na to, že pôvodne sa trestná vec netýkala Teixeiru (k nemu vyšetrovacie orgány prišli až sprostredkovane) a činnosť agentov nebola autorizovaná. Autorizácia *(autorization)* je schválenie utajeného konania polície nezávislým orgánom (napr. predseda senátu, sudca pre prípravné konanie a pod.), ktorému patrí právomoc rozhodovať o tom-ktorom zásahu do základných ľudských práv a slobôd a zároveň vykonávať dozor nad zákonnosťou už uskutočňovaného zásahu.[89] ESĽP konštatoval prípustnosť použitia agenta kontrolóra (skrytých agentov) v trestnom konaní, ale činnosť agenta nesmie presiahnuť hranicu policajnej provokácie.

V prípade Lüdi proti Švajčiarku ESĽP vyslovil súlad konania agenta s Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Agent policajt konal pod autorizáciou zákonného sudcu, Lüdi nebol k dodaniu drogy vyprovokovaný, ale sám aktívne sľúbil agentovi dodanie drogy.[90]

Rozsudok ESĽP zo dňa 05. februára 2008 vo veci Ramanauskas proti Litve tiež konštatoval neprípustnú policajnú provokáciu. Tá vyplývala z toho, že agent (policajt) oslovil Ramanauskas-a prostredníctvom jeho známeho a navyše konal bez autorizácie. Ramanauskas preukázateľne ponuku odmietol, no po viacnásobnom presviedčaní vyhovel agentovi a nechal sa zlákať na korupčné konanie. ESĽP jednohlasne dospel k záveru, že išlo o policajnú provokáciu.

ESĽP posudzoval porušenie čl. 6 Dohovoru aj v prípade Bannikova proti Rusku, Vanyan proti Rusku, Van Mechelen proti Holandsku, Kostovski proti Holandsku, Delcourt proti Belgicku a pod.

Záverom dodávame, že v konaní pred ESĽP sa v tejto súvislosti uplatňuje opačné dôkazné bremeno, tzn. ak osoba tvrdí, že bola v rámci vnútroštátneho konania na svojich právach ukrátená, najmä čl. 6 Dohovoru, ten-ktorý štát musí preukázať, že k porušeniu práv sťažovateľa nedošlo.[91]

Záver

---

[87] HRUBALA, J. *Limity vstupu štátu do sledovaného deja v trestnom konaní.* In: Justičná revue, 2016, č. 8 – 9, s. 952 – 953.

[88] Dvaja agenti policajti sa nakontaktovali na osoby VS a FO. Táto činnosť agentov bola zameraná práve na spomínané osoby. Agenti mali záujem o hašiš od osoby VS, tá im dodanie hašišu sľúbila, no hašiš im nezohnala, pretože nenašla dodávateľa na žiadané množstvo agentov. Policajti ju aj napriek tomu viackrát kontaktovali, že teraz majú záujem o heroín. VS im podal informáciu, že Teixeira by mohol niečo mať. VS kontaktoval FO, pretože VS nevedel kde nájsť Teixeira. Neskôr FO Teixeiru našiel a uskutočnilo sa stretnutie medzi FO, agentmi a Teixeirom, kde ho oslovili so záujmom o dodanie heroínu. Teixeira sám heroínom nedisponoval, ale navštívil dom osoby JPO. Následne bol Teixeira zatknutý.

[89] HRUBALA, J. *Limity vstupu štátu do sledovaného deja v trestnom konaní.* In: Justičná revue, 2016, č. 8 – 9, s. 953 – 954.

[90] Rozsudok ESĽP zo dňa 15. júna 1992 vo veci Lüdi proti Švajčiarsku.

[91] HRUBALA, J. *Limity vstupu štátu do sledovaného deja v trestnom konaní.* In: Justičná revue, 2016, č. 8 – 9, s. 954.

Slovenská republika je demokratickým a právnym štátom, a preto činnosť orgánov verejnej moci je limitovaná čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej aj „Ústava"): *„štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon."* K orgánom verejnej moci zaraďujeme aj orgány činné v trestnom konaní a súdy. V kontexte tohto príspevku aj použitie trestno-procesného inštitútu – agenta podlieha prísnemu dodržiavaniu predmetného článku Ústavy. To, že Policajný zbor a orgány činné v trestnom konaní bojujú proti kriminalite, teda konajú pre dobro spoločnosti, ešte neznamená, že môžu použiť na tento boj aj nezákonné prostriedky, resp. postupy. V takomto prípade by štátna moc bojovala proti protizákonnému konaniu osôb právne reprobovaným spôsobom, čo je vo vyspelej demokratickej spoločnosti neakceptovateľné. Nemôže platiť staré, známe slovné spojenie *„účel svätí prostriedky"*.

Na základe predchádzajúceho textu si myslíme, že na elimináciu trestnej činnosti je agent ako prostriedok operatívno-pátracej činnosti vhodným inštitútom. Zároveň je ale potrebné upozorniť na to, že pri jeho aplikácii musí byť dodržiavaný právny poriadok Slovenskej republiky a medzinárodné dohovory, ktorými je Slovenská republika viazaná (najmä Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd). Z príspevku vyplýva, že zákonná aplikácia agenta praxi možná je, ak kompetentné subjekty disponujú dostatočne erudovanými pracovníkmi. Preto, ak sa objavujú v tomto smere nedostatky, je vhodné vyvodiť personálnu zodpovednosť voči týmto osobám[92] a vymyslieť vhodnejší spôsob výučby predmetnej problematiky.

Resumé: Autor v článku priblížil prostriedok operatívno-pátracej činnosti – agenta. Poukázal na základné zásady, ktoré je potrebné rešpektovať pri aplikácia agenta. Ďalej vymedzil diferenciáciu agenta z pohľadu, či ide o civilnú osobu alebo o profesionála, t.j. príslušníka Policajného zboru. V článku opísal zákonný postup používania agenta, v tej-ktorej trestnej veci tak, aby bol postup orgánov činných v trestnom konaní *lege artis,* čo následne umožňuje agentom získané informácie využiť ako dôkaz v trestnom konaní. V neposlednom rade autor vymedzil rozdiel medzi agentom kontrolórom a agentom provokatérom (policajná provokácia) a v tejto súvislosti vyslovil svoj názor na platnú a účinnú právnu úpravu v Slovenskej republike.

Resumé: Author of the paper has explained one of the operative-search activity tolls – the agent. He has illustrated basic principles which need to be respected while agent is applicated. He has also noticed the defference between agent civil citizen and agent that is a professional member of the Police force. In the articel he has shown legal process of using the agent in the each criminal case. This legal process is important because of ability to use the information gained by the agent in the criminal process. Futher more has interpreted difference betweeen agent contoller and the provocative agent (police provocation). In the end of the paper author has written his opinion on the actual legal regulations in the Slovak republic.

[92] Napr. trestná vec „kvetinárka", sp. zn. PK- 2T/21/2014, v ktorej bol nezákonne použitý inštitút agenta.

Zoznam bibliografických odkazov:

BURDA, E. *Plnenie úlohy agenta ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť činu – vybrané aspekty.* s. 633 – 648.In: Days of public law (Dny veřejného práva): Sborník příspěvku z mezinárodní konference, Brno : Masaryk Univerzity, 2007, ISBN 978-80-210-4430-2.

ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný poriadok : Veľký komentár.* 3. vyd. Žilina : Eurokódex, 2017, 971 s. ISBN 978-80-8155-070-6.

ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Šamorín : Heuréka, 2016, 438 s. ISBN 978/80-8173-020-7.

FENYK, J. K operativnim medotám odhalování korupce. In: Trestní právo, 2003, č.2, s.2-9.

HRUBALA, J. Limity vstupu štátu do sledovaného deja v trestnom konaní. In: Justičná revue, 2016, roč. 68, č. 8 – 9, s. 947 – 956.

CHMELÍK, J. Úvahy k agentovi provokatérovi a korunnímu svědkovi. In: Kriminalistika, 2005, č. 1, s. 69-75.

IVOR, J. *Agent provokatér v trestnom konaní*. In: Justičná revue. 2004, roč. 56, č.8-9, s. 837-843.

KRATOCHVÍL, V. Policejní provokace „trestného činu" z pohledu právního a ústavněprávního. In: Trestní právo, 2001, č. 10, s. 2-10.

KYJAC, Z. *Použitie informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní- odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2015, s. 307. ISBN 978-80-8168-266-7.

MEČÍR, M. *Agent v trestnom práve*. In: Justičná revue, 2016, roč. 68, č. 5, s. 587-593.

MERCENOVÁ, I. – TOBIÁŠOVÁ, L. – TURAYOVÁ , Y. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť.* 2. vyd., Šamorín : Heuréka, 2015, 501 s. ISBN 978-80-8173-011-5.

REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha : Orac, 2002, s. 263. ISBN 80-86199-57-6.

VOZÁR, J. Spomienky na Ernesta. Bratislava : Veda, 2011, 173 s. ISBN 9788022411974.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 652/2004 Z. z. o orgánov štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Listina základných práv a slobôd.

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Nález Ústavního soudu ČR z dňa 22. júna 2000, sp. zn. III. ÚS 597/99.

Nález Ústavního soudu ČR z dňa 25. júna 2003, sp. zn. ÚS 710/01.

Uznesení Ústavního soudu ČR zo dňa 24. marca 2004, sp. zn. III. ÚS 29/04.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z dňa 15. apríla 2010, sp. zn. 1 Toš 8/2009.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z dňa 19. septembra 2012, sp. zn. 5Tdo 58/2012.

Judikát Najvyššieho súdu SR R 47/2012.

Judikát Najvyššieho súdu SR R 52/2014.

Rozhodnutie ESĽP Malone proti Spojenému kráľovstvu, 1984.

Rozhodnutie ESĽP Lüdi proti Švajčiarku, 1992.

Rozhodnutie ESĽP Teixeira de Castro proti Portugalsku, 1998.

Rozhodnutie ESĽP Ramanauskas proti Litve, 2008.

http://www.pravnelisty.sk/monitoring-literatury/a65-agent-v-trestnom-konani [dostupné online dňa 21.03.2018].

https://www.najpravo.sk/judikatura/trestne-pravo-procesne/zabezpecovanie-informacii/policajna-provokacia-verzus-skryta-reakcia-policie.html [dostupné online: 19.11.2018].

Kontaktné údaje:
por. Mgr. et Bc. Jakub Jagnešák
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57519
e-mail: jakub.jagnesak@minv.s

PROBLÉMY PRI ZABEZPEČOVANÍ DÔKAZOV V PREUKAZOVANÍ PODVODNÉHO KONANIA ŽIADATEĽOV NÁROKU JEDNOTNEJ PLATBY NA PLOCHU

Mgr. Bc. Peter JAKUBÍK, LL.M.
JUDr. Františka JAKUBÍKOVÁ
Prezídium Policajného zboru

Anotácia: *Snaha o efektívne a správne využívanie finančných prostriedkov Európskej únie zakladá nutnosť ingerencie národných inštitúcií pri plnení úloh na úseku ochrany rozpočtu Európskej únie. Krajnú inštitúciu pri plnení ochrany investovaných finančných prostriedkov Európskej únie v Slovenskej republike predstavujú orgány činné v trestnom konaní. Cieľom autorov príspevku je poukázať na aktuálne problémy dokonca až „mýty" vyskytujúce sa vo vyšetrovaní trestného činu Poškodzovania finančných záujmov Európskej únie v oblasti poskytovania podpory Pôdohospodárskou platobnou agentúrou v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka.*
Kľúčové slová: *trestný čin, Pôdohospodárska platobná agentúra, jednotná platba na plochu.*

Anotation: *The effective and correct use of EU financial sources depends on the involvement of national institutions in the area of EU budget protection. Law enforcement agencies represent the utmost institutions tasked with those duties in Slovak Republic. The aim of the authors is to show actual problems, hardly "myths", in investigation of the crime Attacks on EU financial interests in providing support by Agricultural Paying Agency in agriculture and rural development.*
Key words: *crime, Agricultural Paying Agency, single area payment.*

Úvod do problematiky

Ochrana finančných záujmov Európskej únie patrí medzi základné priority inštitúcií na úrovni Európskej únie a musíme uznať, že v poslednom období aj na úrovni vnútroštátnej.

Príslušné orgány Slovenskej republiky prevzali úlohu ochrany prerozdeľovania prostriedkov Európskej únie zodpovedne a zaviedli právne inštitúty v snahe predísť neoprávnenému čerpaniu prostriedkov z rozpočtu Európskej únie, ale aj inštitúty, ktorými je možné konanie neoprávneného čerpania prostriedkov z Európskej únie sankcionovať. Podľa závažnosti konania žiadateľa tak môžeme hovoriť o sankcii na úrovni priestupku alebo správneho deliktu a v prípade najzávažnejších konaní o postihoch, ktoré upravuje zákon č. 300/2005 Z. Trestný poriadok (ďalej už len „Trestný poriadok").

Finančné záujmy Európskej únie

Finančné záujmy Európskej únie predstavujú jednak oblasti hospodárenia s rozpočtovými prostriedkami, opatreniami a aktívami Európskej únie, ale aj samotných členských štátov, ak sa týkajú finančných prostriedkov poskytnutých z rozpočtu Európskej únie. S prihliadnutím na predmet témy môžeme hovoriť o príjmoch, výdavkoch a aktívach, ktoré boli nadobudnuté z rozpočtu Európskej únie, ako aj z rozpočtov inštitúcií, úradov a orgánov Európskej únie zriadených v súlade so Zmluvou o Európskej únii a so Zmluvou o fungovaní Európskej únie. Je preto logické, že Európska únia, resp. jej inštitúcie, sa snažia všetkými legálnymi spôsobmi ochraňovať svoje investície v rozsahu zosúladenia so samotnými cieľmi, ktoré mali byť dosiahnuté pri ich „správnom" použití.

V súlade s cieľom ochrany finančných záujmov Európskej únie jednotlivé členské štáty do občianskeho práva, správneho práva a samozrejme práva trestného aproximovali normy s týmito koherentné.

Podľa čl. 3 ods. 1 smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva (ďalej

len „Smernica 2017/1371“), cit.: *„Členské štáty prijmú potrebné opatrenia, aby zabezpečili, že podvod poškodzujúci finančné záujmy Únie predstavuje trestný čin, ak bol spáchaný úmyselne.“*

Podľa čl. 3 ods. 2 písm. a) Smernice 2017/1371, cit.:

„a) pokiaľ ide o výdavky nesúvisiace s verejným obstarávaním, akékoľvek konanie alebo opomenutie týkajúce sa:

i) používania alebo prekladania falšovaných, nesprávnych alebo neúplných výkazov alebo dokladov, ktoré majú za následok spreneveru alebo neoprávnené zadržiavanie finančných prostriedkov alebo aktív z rozpočtu Únie alebo z rozpočtov spravovaných Úniou, alebo v jej mene;

ii) neposkytnutia informácií v rozpore s konkrétnou povinnosťou, a to s rovnakým následkom; alebo

iii) zneužitia takýchto finančných prostriedkov alebo aktív na iné účely, než na ktoré boli pôvodne poskytnuté.“

Najzávažnejšie druhy protiprávneho konania mali jednotlivé členské štáty povinnosť upraviť, prípadne nanovo zaviesť, v právnych normách venujúcich sa trestnoprávnemu postihu. V rozsahu delegovania povinností Komisiou sú členské štáty povinné vymedziť spoločenskú oblasť, kde sa bude konkrétna právna norma uplatňovať, s čím súvisí aj presné vymedzenie subjektov, voči ktorým bude norma smerovať.

Smernica 2017/1371 v bode č. 11 uvádza, cit.: „*Pokiaľ ide o trestné činy stanovené v tejto smernici, úmyselnú povahu musia napĺňať všetky znaky tvoriace tieto trestné činy. Úmyselná povaha konania alebo opomenutie môže vyplývať z objektívnych skutkových okolností.“*

Účelom smernice tak nie je upravenie disciplinárnych opatrení alebo sankcií, ktoré nemajú trestnú povahu, ale práve naopak snaží sa pre konkrétne trestné činy[1] stanoviť ich nebezpečenstvo pre spoločnosť, ako aj minimálnu hornú hranicu trestu odňatia slobody na štyri roky. Dohľad nad implementáciou Smernice 2017/1371 bol ponechaný členským štátom a týmto bola zároveň určená povinnosť, aby právnické osoby,[2] ktoré boli uznané za zodpovedné zo spáchania trestných činov uvedených v čl. 3 až 5 Smernice 2017/1371 boli náležite postihnuté.

Nakoľko Slovenská republika je jednou z krajín Európskej únie, ktorá v aktuálnom rozpočtovom období na roky 2014 – 2020 získa miliardy eur na štrukturálne a investičné projekty, a to vo väčšej miere ako prispeje do rozpočtu Európskej únie, je potrebné, aby bola zabezpečená aj najvyššia možná miera ochrany týchto finančných prostriedkov.

Finančné prostriedky sú Slovenskej republike poskytované v podobe refundácie[3] alebo zálohových platieb[4]. Osobitnými systémami poskytovania finančných prostriedkov z Európskej únie sú predfinancovanie, paušálne platby a priame podpory v rámci Programu rozvoja vidieka Slovenskej republiky za roky 2014 - 2020.

---

[1] Skutkové podstaty trestných činov, ktoré v sebe subsumujú spôsobenie značnej škody alebo značný prospech, teda presahujú minimálne sumu vo výške 100 000 €, samozrejme s prihliadnutím na konkrétnu právnu úpravu členského štátu.

[2] „Criminal Corporate Liability“ má svoj základ v common law systéme. Pôvodne vychádzala zo zodpovednosti zamestnávateľa za protiprávny činy, ktorý spáchal zamestnanec. V našom právnom systéme je zodpovednosť právnických osôb pri vybraných trestných činoch upravená zákonom č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb.

[3] *„Pri systéme refundácie sa prostriedky Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka (ďalej už len „EPFRV“) a štátneho rozpočtu na spolufinancovanie preplácajú v pomere stanovenom na projekt na základe skutočne vynaložených výdavkov zo strany prijímateľa, tzn. že prijímateľ je povinný realizovať výdavky najskôr z vlastných zdrojov a tie sú mu pri jednotlivých platbách refundované v pomernej výške. Každá platba prijímateľovi z prostriedkov EPFRV a štátneho rozpočtu na spolufinancovanie je realizovaná maximálne do výšky súčtu pomeru prostriedkov EPFRV a štátneho rozpočtu na spolufinancovanie schváleného na projekt (resp. aktivitu v prípade Technickej pomoci a Národnej siete rozvoja vidieka).“* (Systém finančného riadenia Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka, Verzia 2.1, Konsolidované znenie, s. 37)

[4] *„Systém zálohovej platby zabezpečuje prijímateľovi počiatočnú finančnú hotovosť na realizáciu projektu. Zálohová platba je prijímateľovi poskytnutá pomerne za zdroje EPFRV a štátneho rozpočtu na spolufinancovanie, a to na základe predloženia žiadosti o platbu (zálohová platba) a stanovenej dokumentácie na PA v zmysle platnej Príručky pre žiadateľa o poskytnutie nenávratného finančného príspevku.“* (Systém finančného riadenia Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka, Veria 2.1, Konsolidované znenie, s. 41)

Kontrola oprávnenosti priamych platieb v systéme jednotnej platby na plochu na úrovni právnej úpravy Európskej únii

Európska únia (Európske spoločenstvo) zo zreteľom na Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva s prihliadnutím na stanovisko Európskeho parlamentu, Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru a Výboru regiónov nariadením Rady (ES) č. 1782/2003 z 29. septembra 2003, ktorým sa stanovujú spoločné pravidlá režimov priamej podpory v rámci Spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zavádzajú niektoré režimy podpory pre poľnohospodárov a ktorým sa menia a dopĺňajú nariadenia (EHS) č. 2019/93, (ES) č. 1452/2001, (ES) č. 1453/2001, (ES) č. 1454/2001, (ES) č. 1868/94, (ES) č. 1251/1999, (ES) č. 1254/1999, (ES) č. 1673/2000, (EHS) č. 2358/71 a (ES) č. 2529/2001 (ďalej len „Nariadenie Rady č. 1782/2003“) stanovila spoločné podmienky pre priame platby v rámci rôznych režimov podpory príjmov v rozsahu spoločných podmienok v oblasti Spoločnej poľnohospodárskej politiky.

Systém (režim) jednotnej platby na plochu bol Nariadením Rady č. 1782/2003 zavedený z dôvodu zjednodušenia podpory príjmov najmä pre pristupujúce členské štáty k Európskej únii v rokoch 2004 a 2007. Režim bol pôvodne stanovený ako režim prechodný na obdobie piatich rokov po pristúpení nového členského štátu. Aplikáciou režimu jednotnej platby malo byť členským štátom uľahčené čerpanie prostriedkov z Európskej únie, ktoré bolo nasmerované na konkrétnych žiadateľov[5] podávajúcich si žiadosti v systéme jednotnej platby na plochu.

Najmä z dôvodu ešte väčšieho uľahčenia a po skúsenostiach z oprávnenosti čerpania finančných prostriedkov z prostriedkov Európskej únie, orgánmi Európskej únie boli prijaté ďalšie nariadenia a vykonávacie nariadenia.

Na tomto mieste možno spomenúť nariadenie Rady (ES) č. 73/2009 z 19. januára 2009, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá režimov priamej podpory pre poľnohospodárov v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa ustanovujú niektoré režimy podpory pre poľnohospodárov, ktorým sa menia a dopĺňajú nariadenia (ES) č. 1290/2005, (ES) č. 247/2006, (ES) č. 378/2007 a ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1782/2003 (ďalej len „Nariadenie Rady č. 73/2009“). Jeho cieľom bolo najmä rozšírenie oddelenia priamej podpory, čím sa malo dosiahnuť aj zjednodušenie fungovania systému jednotnej platby. Z predchádzajúcich skúseností mali byť minimálne zachované prvky integrovaného kontrolného systému,[6] teda kontroly vykonávanej tak na mieste ako aj kontroly administratívnej. Kontrolné orgány sa mali v režime jednotnej platby sústrediť na identifikáciu platobných nárokov žiadateľov. Preukázané nároky sa kontrolnému orgánu prikazovalo riadne zaevidovať. Následnou kontrolou sa mali vylúčiť žiadatelia, ktorí nevedeli riadne preukázať už od začiatku obchodný účel zameraný na podnikateľskú činnosť v poľnohospodárstve. Nariadenie sa sústredilo na úpravu kontrolnej činnosti, ako už pri podávaní žiadosti žiadateľom, tak aj kontroly počas priamych platieb, ale aj po nich. Pred akceptáciou žiadateľovej žiadosti o poskytnutie priamej platby v systéme jednotnej platby bola členským štátom uložená povinnosť vykonať administratívnu kontrolu s cieľom overiť podmienky oprávnenosti na poskytnutie podpory.

Nariadenie Rady č. 73/2009 jasne zadefinovalo priebežnú kontrolu a následnú kontrolu, ktoré bolo možné realizovať inštitútom kontroly krížového plnenia. Členské štáty tým dostali do vienka inštitút, ktorým bolo možné preveriť, či žiadateľ dodržiava povinnosti poľnohospodára ako aj to, či neustále spĺňa podmienky na poskytnutie príspevku. Oprávnenie mohli členské štáty realizovať aj

[5] Žiadateľom bola fyzická alebo právnická osoba či skupina fyzických alebo právnických osôb. Nebola potrebná ani podmienka splnenia postavenia žiadateľov, ktorí by obhospodarovali pôdu v žiadosti nahlásenú ako poľnohospodársku plochu uvedenú v evidencii pôdnych blokov.

[6] Podľa čl. 15 Nariadenia Rady č. 73/2009, cit.: *„Integrovaný systém zahrňuje tieto prvky:*

a) počítačovú databázu;

b) systém identifikácie poľnohospodárskych pozemkov;

c) systém identifikácie a evidencie platobných nárokov;

d) žiadosti o podporu;

e) integrovaný kontrolný systém;

f) jednotný systém na zaznamenanie totožnosti každého poľnohospodára predkladajúceho žiadosť o podporu.“

kontrolou na mieste a za účelom riadneho zadokumentovania stavu na mieste kontrolovaného žiadateľa použiť fotodokumentáciu ako aj video dokumentáciu, či prostriedky diaľkového snímania a globálny satelitný navigačný systém.

Nariadenie Rady č. 73/2009 členským štátom „rozviazalo ruky" v oblasti kontroly až do takej miery, že im za účelom dosiahnutia maximálnej efektívnosti kontroly umožnilo použiť v členskom štáte už existujúce administratívne a kontrolné systémy. Vo všeobecnosti bolo cieľom uplatňovania kontrol zabezpečenie riadneho hospodárenia dobrého poľnohospodára a enviromentálneho stavu.

Výsledkom nedodržania už vyššie kontrolovaných parametrov zo strany žiadateľa malo byť vylúčenie žiadateľa pre nedodržanie podmienok oprávnenosti, či zníženie platieb alebo v krajnom prípade vylúčenie z nároku na ne v prípade nedodržania podmienok žiadateľa zistených pri krížovom plnení, ktorému bolo nedodržanie podmienok dokázané v priamej zodpovednosti.

Nariadenie Rady č. 73/2009 vytýčilo smerovanie priorít pri priamych platbách v podobe poskytovaní jednotných platieb na plochu. Takto nastavená právna úprava má jasné a postupom času zreteľne identifikované kontúry s cieľom zabezpečiť účinným, nediskriminačným a koherentným spôsobom ochranu finančných záujmov Európskej únie.

V danom kontexte nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1307/2013 zo 17. december 2013 , ktorým sa ustanovujú pravidlá priamych platieb pre poľnohospodárov na základe režimov podpory v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zrušuje nariadenie Rady (ES) č. 637/2008 a nariadenie Rady (ES) č. 73/2009 (ďalej len „Nariadenie Rady č. 1307/2013") ale hlavne nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013 zo 17. decembra 2013 o financovaní, riadení a monitorovaní spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zrušujú nariadenia Rady (EHS) č. 352/78, (ES) č. 165/94, (ES) č. 2799/98, (ES) č. 814/2000, (ES) č. 1290/2005 a (ES) č. 485/2008 (ďalej len „Nariadenie Rady č. 1306/2013") upravili podmienky kladené na žiadateľa pri podávaní jednotnej žiadosti na plochu a taktiež povinnosti orgánu poskytujúcemu podporu. Podmienky sa netýkali len samotného žiadateľa ako fyzickej alebo právnickej osoby či združenia ale aj poľnohospodárskej plochy,[7] na ktorú bola žiadaná podpora.

Právna úprava priamych platieb na plochu na základe jednotnej žiadosti pri aplikácii akejkoľvek schémy nevyžadovala a ani toho času nevyžaduje zo strany žiadateľa deklarovať právny vzťah k pôde,[8] na ktorú žiada pomoc alebo podporu. Overenie splnenia podmienok oprávnenosti žiadateľa, následnú administratívnu kontrolu a kontrolu na mieste všetkých žiadostí o pomoc alebo žiadosti o platbu vykonáva v súlade s národnými právnymi prepismi, regulačnými a správnymi opatreniami v rozsahu vykonávacieho nariadenia Komisie (EÚ) č. 908/2014 zo 6. augusta 2014 , ktorým sa stanovujú pravidlá uplatňovania nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013 vzhľadom na platobné agentúry a ostatné orgány, finančné hospodárenie, schvaľovanie účtovných závierok, pravidlá kontroly, zábezpeky a transparentnosť (ďalej len „Nariadenie komisie č. 908/2014") akreditovaná platobná agentúra[9] členského štátu.

Základné akreditačné kritériá patriace do oblasti vnútorného prostredia, kontrolnej činnosti, informácií, komunikácie a monitorovania, ktoré má povinnosť akreditovaná platobná agentúra splniť, pridržiavajúc sa dosiahnutia cieľa tohto príspevku a vychádzajúc z delegovaného nariadenia Komisie (EÚ) č. 907/2014 z 11. marca 2014 , ktorým sa dopĺňa nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013, pokiaľ ide o platobné agentúry a ostatné orgány, finančné hospodárenie, schvaľovanie účtovných závierok, zábezpeky a používanie eura (ďalej len „Nariadenie komisie č.

[7] Poľnohospodárska plocha musí mať celkovú výmeru, na ktorú sa žiada podpora najmenej 1 ha, pričom táto výmera môže byť zložená z viacerých súvislých častí pôdnych dielov pôdnych blokov príslušného druhu poľnohospodárskej plochy s výmerou najmenej 0,3 ha.

[8] Podľa čl. 36 Nariadenia Rady č. 1307/2013, cit.: „*Jednotná platby na plochu sa poskytuje na ročnom základe pre každý hektár, na ktorý možno poskytnúť podporu a ktorý poľnohospodár nahlásil v súlade s článkom 72 ods. 1 prvým pododsekom písm. a) Nariadenia Rady č. 1306/2013.*"

[9] Platobné agentúry členský štát akredituje len vtedy, ak spĺňajú minimálne akreditačné kritériá, ktoré sa uvádzajú v prílohe 1 Nariadenia komisie č. 907/2014.

907/2014“), možno stotožniť s povinnosťami, ktoré sú na ňu pri kontrole príjemcu pri poskytovaní podpory alebo dotácie kladené, tak aby boli v súlade s pravidlami Európskej únie,

- za využitia inštitútov administratívnej kontroly a kontroly na mieste,
- dostatočne primeranej odbornej prípravy pracovníkov či úradníkov,[10]
- postupov prijímania, zaevidovania, spracovania žiadostí,
- vykonania dostatočných kontrol, najmä v súlade s čl. 58 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady č. 1306/2013,[11]
- overiť, či žiadatelia rešpektovali podmienky poskytnutia pomoci a za týmto účelom navrhnúť a realizovať postupy monitorovania žiadateľov na predchádzanie podvodom.

Členské štáty si s ohľadom na osobitné prvky, či už veľkosť agentúry alebo samotné územie štátu môžu stanoviť aj ďalšie akreditačné kritériá.

Implementácia práva Európskej únie Slovenskou republikou v systéme jednotnej platby na plochu

Postupný vývoj úpravy systému režimov jednotnej platby na plochu (Pozn. autorov: V ďalšom texte budú používané pojmy upravené zákonom č. 543/2007 Z. z. o pôsobnosti orgánov štátnej správy pri poskytovaní podpory v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka a nariadením vlády Slovenskej republiky č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb) na úrovni Európskej únie mal za následok nutnosť úpravy tohto režimu aj na úrovni členských štátov. Členské štáty sa podľa svojich schopností, možností ako aj s prihliadnutím na „mentalitu spoločnosti“ snažili aplikovať základné princípy ako vedúce právne idey obsiahnuté v prameňoch práva Európskej únie upravujúce režim jednotnej platby na hektár.

Každý členský štát mal možnosť si vybrať akým spôsobom bude podporovať žiadateľov v systémoch režimu jednotných platieb, a to až do roku 2013, odkedy sa začal uplatňovať režim základnej platby, ktorý trval do 31. 12. 2018 (prechodné obdobie). Od roku 2019 členské štáty Európskej únie prešli na režim jednotnej platby na hektár.

Slovenská republika ako jeden z členských štátov Európskej únie upravila oblasť spoločenských vzťahov týkajúcich sa priamych podpôr režimom jednotnej platby na plochu alebo platbou na poľnohospodárske postupy prospešné pre klímu a životné prostredie. Pri tejto úprave zákonodarca vychádzal jednak z objektívneho práva na úrovni Európskej únie, ale aj zo vžitých tradícií obyvateľov Slovenskej republiky, tak historických ako aj územných, nakoľko každý národ či krajina sa naprieč generáciám v historických obdobiach vyvíjal v konkrétnych podmienkach odlišne.

---

[10] Podľa nariadenia komisie č. 907/2014 príloha I B iv) agentúra zabezpečí, cit.: „*primeranú odbornú prípravu pracovníkov na všetkých operačných úrovniach vrátane informovanosti o podvodoch a uplatňovanie buď politiky striedania pracovníkov v citlivých funkciách alebo zvýšeného dohľadu.“*

[11] Podľa čl. 58 Nariadenia Rady č. 1306/2013, cit.: „*1. Členské štáty prijímajú v rámci SPP všetky právne predpisy, regulačné a správne opatrenia, ako aj všetky ďalšie opatrenia potrebné na zabezpečenie účinnej ochrany finančných záujmov Únie, najmä na: a) kontrolu zákonnosti a správnosti operácií financovaných z fondov; b) zabezpečenie účinnej ochrany proti podvodom, najmä pokiaľ ide o oblasti s vyššou mierou rizika, ktoré majú pôsobiť ako odstrašujúci prostriedok, so zreteľom na náklady a výnosy, ako aj primeranosť opatrení; c) predchádzanie nezrovnalostiam a podvodom, ich zistenie a nápravu; d) zavádzanie účinných, odrádzajúcich a primeraných sankcií v súlade s právom Únie, prípadne vnútroštátnym právom, a podľa potreby na začatie súdneho konania; e) vymáhanie neoprávnených platieb a úrokov a podľa potreby na začatie súdneho konania.*

2. Členské štáty zavedú účinné systémy riadenia a kontroly s cieľom zabezpečiť dodržiavanie právnych predpisov upravujúcich režimy podpory Únie, a tak minimalizovať riziko finančnej ujmy pre Úniu.

3. Členské štáty informujú Komisiu o ustanoveniach a opatreniach prijatých podľa odsekov 1 a 2.

Akékoľvek podmienky, ktoré členské štáty stanovia navyše k podmienkam stanoveným v pravidlách Únie na získanie podpory financovanej z EPZF alebo EPFRV, musia byť overiteľné.

4. Komisia môže prijať vykonávacie akty, ktorými sa ustanovia potrebné pravidlá na účely jednotného uplatňovania tohto článku v súvislosti s: a) postupmi, lehotami, výmenami informácií v súvislosti s povinnosťami stanovenými v odsekoch 1 a 2; b) informovaním Komisie zo strany členských štátov v súvislosti s povinnosťou stanovenou v odseku 3.

Uvedené vykonávacie akty sa prijmú v súlade s postupom preskúmania uvedeným v článku 116 ods. 3“.

Vyššie uvedený prístup pri zohľadňovaní úpravy podmienok poskytnutia priamych platieb v systéme režimu jednotnej platby na plochu mal používať zákonodarca v zákonnej ale aj podzákonnej úprave podmienok poskytnutia priamych platieb už od počiatku, t. j. od 1.5.2004, kedy sa Slovenská republika stala členom Európskej únie. Uvedené umožňujú Slovenskej republike úpravy podmienok poskytnutia priamych platieb na úrovni Európskej únie.

Vágnosť alebo dokonca úplná neúprava niektorých krokov smerujúcich k poskytnutiu priamych platieb zo strany Slovenskej republiky je evidentná a neodôvodnená, a to najmä v štádiu podávania žiadostí zo strany žiadateľa o takúto priamu podporu. Slovenská republika od roku 2004 niektoré kroky, ktoré je potrebné vykonať pre splnenie podmienok na poskytnutie priamej podpory žiadateľovi, napriek výrazným a stále sa opakujúcim aplikačným problémom ani do súčasnosti neupravila do uspokojivého stavu, tak, aby k týmto problémom nedochádzalo. Teda do takého stavu, aby nedochádzalo k napĺňaniu zneužívania finančných prostriedkov Európskej únie ale aj finančných prostriedkov poskytnutých Slovenskou republikou.

Preukazovanie práva žiadateľa k užívaniu poľnohospodárskej plochy

Povinnosť žiadateľa preukazovať právo k užívaniu poľnohospodárskej plochy pri podávaní žiadostí sa od vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie až do účinnosti zákona č. 280/2017 Z. z. o poskytovaní podpory a dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka a o zmene zákona č. 292/2014 Z. z. o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 280/2017 Z. z.“) nemenila, a to aj napriek pretrvávajúcim problémom, ktoré toho času vyústili až do zaangažovania verejnosti na kontrole „zákonného užívania“ poľnohospodárskej pôdy.

Otázku zákonného užívania pôdy žiadateľom Poľnohospodárska platobná agentúra[12] (ďalej len „PPA“) realizuje až pri postupe podľa § 16b ods. 1 zákona č. 543/2007 Z. z. o pôsobnosti orgánov štátnej správy pri poskytovaní podpory v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka (ďalej len „zákon č. 543/2007 Z. z.“), resp. od 1.1.2018 v zmysle § 28 a § 29 zákona č. 280/2017 Z. z., ktorý stanovuje, že ak žiadosť o poskytnutie podpory na tú istú poľnohospodársku pôdu podali viacerí žiadatelia, PPA ich vyzve, aby v lehote, ktorú im zároveň určí, preukázali splnenie ustanovených podmienok, medzi ktoré patrí aj užívacie právo k pôde.

Povinnou prílohou žiadostí o priame podpory v zmysle platnej právnej úpravy, ktorá sa ako sme už uviedli v priebehu času zásadne nemenila, nie sú nájomné zmluvy ani listy vlastníctva, ale grafický materiál poľnohospodárskej plochy, ktorá je vedená v evidencii dielov pôdnych blokov,[13] zoznam poľnohospodárskych pozemkov a čestné vyhlásenie o pravdivosti predkladaných údajov.

V nadväznosti na uvedené sa priame platby poskytnú žiadateľovi, ktorý na výzvu príslušného orgánu riadne preukáže vlastnícke právo k poľnohospodárskej ploche alebo právo užívať poľnohospodársku plochu. V prípade, že sa zistí, že právo užívania žiadateľov k pôde je sporné, t.j. prihlásia sa k tej istej poľnohospodárskej ploche minimálne dvaja, PPA na spornej výmere neurčí

[12] Na úseku podpory a dotácií v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka a príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov bola zákonom č. 473/2003 Z. z. o Pôdohospodárskej platobnej agentúre, o podpore podnikania v pôdohospodárstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov zriadená Pôdohospodárska platobná agentúra, ktorá je v zmysle zákona č. 280/2017 Z. z. orgánom štátnej správy pri poskytovaní podpory a dotácie. Jej úlohou ako akreditovaného orgánu štátnej správy je zabezpečovanie administratívnej činnosti pri poskytovaní podpôr a dotácií z finančných prostriedkov Európskej únie, ako aj so spoločných programov spolufinancovaných Slovenskou republikou a Európskou úniou. Rozhoduje najmä o poskytovaní podpory a o poskytovaní preddavkov, koná a rozhoduje o dotáciách, o posúdení opodstatnenosti žiadosti o poskytnutie podpory a overenia plnenia podmienok na jej poskytnutie, o kontrole dodržiavania operačných programov a opatrení a o porušení finančnej disciplíny, ukladaní a vymáhaní odvodov, pokút a penálov za porušenie finančnej disciplíny prijímateľov pri nakladaní s prostriedkami Európskej únie a s prostriedkami štátneho rozpočtu.

[13] Register poľnohospodárskych produkčných plôch (LPIS) (http://www.podnemapy.sk/default.aspx).

stanovenú plochu a v súlade s ustanovenými podmienkami rozhodne podľa osobitného predpisu,[14] t. j. výmera spornej pôdy u dotknutých žiadateľov sa dostane do
nadhodnotenia, pričom podľa výšky nadhodnotenia PPA pristúpi k zníženiu, príp. neposkytnutiu podpory. Proti rozhodnutiu o poskytnutí podpory zníženej o spornú výmeru nie je prípustný opravný prostriedok.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že v prípade sporného práva užívania poľnohospodárskej pôdy, PPA poskytne podporu tomu žiadateľovi, ktorý jednoznačne preukáže užívacie právo k spornej poľnohospodárskej pôde relevantnými dôkazmi a zároveň preukáže obhospodarovanie tejto pôdy a v neposlednom rade splní ďalšie podmienky vyžadované platnou legislatívou Slovenskej republiky a Európskej únie.

Preukazovanie práva žiadateľom až v prípade keď sa zistí, že právo užívateľa je sporné má za následok, že žiadateľ v čase administratívnej kontroly žiadosti nemusí disponovať vlastníckym titulom ani titulom držby či iným dôvodom oprávňujúcim ho na obhospodarovanie vytýčenej pôdy.[15] Podľa doteraz platnej právnej úpravy,[16] ako aj metodiky a Usmernenia Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky k nariadeniu vlády Slovenskej republiky č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb (ďalej len „usmernenie k NV SR č. 342/2014 Z. z.“) postačí, ak hospodár v čase žiadosti s pôdohospodárskou pôdou skutočne zákonne disponuje, čo ako sme už uviedli má za následok vyplatenie neoprávnených podpôr zo strany PPA (samozrejme za nesplnenia ďalších podmienok určujúcich oprávnenosť podpory).

Priestorová identifikácia deklarovaných hraníc dielov pôdnych blokov žiadateľom

PPA administratívnou kontrolou podaných žiadostí, ktorých schválenie je podmienené splnením podmienok podľa § 2 ods. 2 nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb (ďalej len „NV SR č. 342/2014“), kontroluje aj geopriestorové identifikované diely pôdnych blokov alebo ich častí.

V období od roku 2004 až do roku 2017 vrátane žiadateľ nemohol vykonať presnú identifikáciu dielov pôdnych blokov a tobôž nemal možnosti vykonať presnú identifikáciu časti dielu pôdneho bloku, na ktorú si podával žiadosť.

V praxi mal potom žiadateľ do roku 2018[17] povinnosť si takto deklarované hranice užívania v súlade s § 2 ods. 2 písm. c) NV SR č. 342/2014 zakresliť ručne. Zákres vykonal perom na papier grafickej prílohy k žiadosti. Vzhľadom na takýto spôsob deklarovania hraníc dielu pôdneho bloku, dochádzalo k nezrovnalostiam v prípadoch, ak si žiadateľ nedeklaroval celý diel pôdneho bloku.

---

[14] Napríklad čl. 73 ods. 3 vykonávacieho nariadenia komisie (EÚ) č. 809/2014 zo 17. júla 2014, ktorým sa stanovujú pravidlá uplatňovania nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013 v súvislosti s integrovaným administratívnym a kontrolným systémom, opatreniami na rozvoj vidieka a krížovým plnením (ďalej len „Vykonávacie nariadenie komisie č. 809/2014“).

[15] Podľa § 2 ods. 2 NV SR č. 342/2014 Z. z., cit.: *„Priame platby sa poskytnú na základe žiadosti žiadateľovi, ak poľnohospodárska plocha*
a) dosahuje výmeru najmenej 1 ha, pričom táto výmera môže predstavovať viaceré súvislé časti dielov pôdnych blokov príslušného druhu poľnohospodárskej plochy s výmerou najmenej 0,3 ha obhospodarovanej jedným žiadateľom,
b) je mu k dispozícii k 31.máju príslušného roka,
c) má viditeľne označené a vymedzené hranice, ak nie je prirodzene ohraničená,
d) využívaná napestovanie rýchlorastúcich drevín druhov stromov je vysadená druhmi stromov,
ktoré sú uvedené v prílohe č.1, vrátane do držania maximálneho cyklu zberu,
e) využívaná na pestovanie konope je osiata osivom odrôd podľa osobitného predpisu.)

[16] Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb.

[17] Od roku 2018 vznikla všetkým žiadateľom povinnosť podávať žiadosť spolu s grafickou prílohou ku žiadosti zhotovenou prostredníctvom Geopriestorovej žiadosti o podporu (ďalej len „GSAA“ – www.gsaa.vupp.sk).

Deklaráciu časti dielu pôdneho bloku nebolo možné, a ani toho času dodatočne na predchádzajúce obdobie pred rokom 2018 nie je možné, stotožniť s vlastníkmi konkrétnych katastrálnych parciel pod deklarovanými časťami. Z dôvodu nepresnej identifikácie sa v praxi stávalo skoro pravidelnosťou, že na časť dielu pôdneho bloku bolo podaných viacero žiadostí o priame podpory, v ktorých žiadatelia zákresom deklarovali rovnaké časti dielu pôdneho bloku. PPA až následne vykonala krížovú kontrolu nedostatočnej deklarácie zo strany jedného zo žiadateľov,[18] ktorá mohla mať 3 výsledky, a síce:

- stanovenie plochy voči všetkým žiadateľom o výmere 0,00 ha,[19]
- stanovenie časti deklarovanej plochy každému zo žiadateľov v rozsahu preukázania oprávnenosti hospodárenia na ploche alebo práva k deklarovanej ploche,
- stanovenie celej deklarovanej plochy jednému zo žiadateľov a ďalším žiadateľom určiť výmeru 0,00 ha.

Od roku 2018 došlo k odstráneniu vyššie uvedeného nedostatku,[20] čo malo pozitívny vplyv už v počiatočnej etape administratívnej kontroly.[21] Výsledkom bola identifikácia nezrovnalostí medzi zoznamom poľnohospodárskych pozemkov ako aj pozemkov zakreslených v GSAA a údajmi uvedenými v Registri poľnohospodárskych produkčných plôch a následne údajmi v žiadosti žiadateľa, ako aj so všetkými predloženými žiadosťami na príslušný rok.

Trestný čin poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie a subvenčný podvod

Podľa § 261 Trestného poriadku cit.: „*Kto použije alebo predloží falšovaný, nesprávny alebo neúplný výkaz alebo doklad, alebo neposkytne povinné údaje, alebo použije prostriedky zo všeobecného rozpočtu Európskej únie, z rozpočtu spravovaného Európskou úniou alebo v zastúpení Európskej únie na iný účel, ako boli pôvodne určené, a tým umožní spôsobenie sprenevery alebo protiprávne zadržanie prostriedkov z uvedeného rozpočtu, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“*

Podľa § 225 Trestného poriadku cit.: *„Kto vyláka od iného dotáciu, subvenciu, príspevok alebo iné plnenie zo štátneho rozpočtu, z rozpočtu verejnoprávnej inštitúcie, rozpočtu štátneho fondu, rozpočtu vyššieho územného celku alebo rozpočtu obce, ktorých poskytnutie alebo použitie je podľa všeobecne záväzného právneho predpisu viazané na podmienky, ktoré nespĺňa, a to tým, že ho uvedie do omylu v otázke ich splnenia, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.“*

Vychádzajúc z predchádzajúceho načrtnutia dvoch výrazných problémov, ktoré vyvstávajú pri schvaľovaní žiadostí žiadateľov o poskytovanie priamych podpôr[22] možno „*per analogiam“* tieto problémy stotožniť aj s problémami, ktoré sa pretavujú do praxe orgánov činných v trestnom konaní

[18] Krížová kontrola napr. v zmysle čl. 11 ods. 4 Vykonávacieho nariadenia komisie č. 809/2014.

[19] Ani jeden zo žiadateľov hodnoverne nepreukázal hospodárenie na deklarovanej ploche alebo ani jeden zo žiadateľov nepreukázal právo k deklarovanej ploche. Alebo všetci preukázali hospodárenie na deklarovanej ploche alebo právo k deklarovanej ploche.

[20] Žiadatelia sú povinní podávať si žiadosť o priamu podporu prostredníctvom aplikácie GSAA.

[21] PPA po vykonaní administratívnej kontroly, ktorá bola začatá podľa § 18 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) (ďalej len „zákon č. 71/1967 Zb.“) oznámi žiadateľovi (žiadateľom) nezrovnalosti zistené kontrolou a vyzve ich, aby podľa § 32 a § 33 zákona č. 71/1967 Zb. potvrdili skutočné údaje o výmerách upravené v podobe špecifikácií nezrovnalostí a zároveň im určí preukázanie práva užívania k pôde či už ako vlastníka, nájomcu lebo iného právneho dôvodu.

[22] Jednotná platba na plochu poskytovaná podľa § 7 NV SR č. 342/2014 Z. z. je poskytovaná na plochu pôdy poľnohospodársky využívanej jedným žiadateľom, zároveň vedenú v evidencii pôdnych blokov a dielov pôdnych blokov o rozlohe najmenej 1 ha, ktorá je žiadateľovi k dispozícii k 31.5. príslušného roka s jasne vymedzenými hranicami alebo s hranicami prírodnými.
Platba na poľnohospodárske postupy prospešné pre klímu a životné prostredie je podľa § 8 NV SR č. 342/2014 Z. z. poskytovaná pri splnení podmienok na poskytnutie jednotnej platby na plochu podľa § 7 NV SR č. 342/2014 Z. z. a zároveň za podmienky, že žiadateľ na obhospodarovanej poľnohospodárskej ploche dodržiava poľnohospodárske postupy prospešné pre klímu a životné prostredie.

v procese dokumentovania, či dokazovania spáchania trestného činu poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie a trestného činu subvenčný podvod ako samotného skutku[23] a taktiež pri preukazovaní spáchania tohto skutku konkrétnou osobou.[24]

Orgán činný v trestnom konaní de facto prevzal na svoje ramená pri dokazovaní vyššie uvedených skutkov v každom štádiu vyšetrovania nedokonalosť zákonnej ako aj podzákonnej úpravy poskytovania priamych podpôr žiadateľom.

Účelom tejto časti nášho článku je zaoberať sa predmetom a rozsahom dokazovania okolností objektívneho charakteru a mantinelmi, ktorými je diapazón okolností predmetu a hraníc dokazovania limitovaný.

Predmet dokazovania trestného činu poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie a trestného činu subvenčný podvod je určovaný predovšetkým znakmi skutkových podstát a potrebou zisťovať a následne aj dokazovať skutočnosti dôležité pre konkrétny trestný čin.

Problém č. 1 môžeme definovať ako problém pri preukazovaní (resp. nutnosti nepreukazovania) dispozície plochy pôdy poľnohospodársky využívanej jedným žiadateľom, ktorú má mať žiadateľ k dispozícii k 31. 5. príslušného roka.

Orgán činný v trestnom konaní sa po prijatí trestného oznámenia alebo po podaní podnetu[25] okrem iného musí vysporiadať s problémom výkladu „dispozícia“.[26]

PPA spravidla vo svojich správach, ktoré zasiela orgánu činnému v trestnom konaní na základe žiadosti, „formulárovo“ konštatuje, že pri podávaní žiadosti neskúma právny titul k nahláseným plochám. Odôvodnenie PPA spočíva v nemožnosti takéto informácie na základe nariadení Európskej únie ako aj slovenskej vnútroštátnej zákonnej či podzákonnej právnej úpravy požadovať.

Podmienkou poskytovania priamych podpôr podľa akreditovanej agentúry, ktorou je v Slovenskej republike PPA, tak nie je preukazovanie oprávnenosti užívania pôdy. Preukazovanie oprávnenosti užívania nahlásenej poľnohospodárskej plochy požaduje až v prípade krížovej kontroly kontrolnou skupinou.

V praxi sa zo strany PPA jedná o oneskorený inštitút, ktorý má vychádzajúc z podania podľa § 62 Trestného poriadku za následok neoprávnené vyplatenie priamych podpôr, nakoľko žiadateľ nemohol deklarovanú pôdu obhospodarovať, keďže ju nemal k dispozícii, a teda nebol jej vlastníkom, nájomcom a ani k nej nemal iný právny vzťah. Takáto kontrola „ex post“ je kontrolou až následnou a nie kontrolou, ktorou by mala akreditovaná platobná agentúra predchádzať páchaniu trestného činu poškodzovanie finančných záujmov Európske únie a trestného činu subvenčného podvodu.

Orgán činný v trestnom konaní musí podľa § 119 ods. 1 Trestného poriadku dokazovať najmä, či sa skutok stal a ak sa stal, či má znaky trestného činu. Následne zisťuje kto je páchateľom skutku a aké pohnútky páchateľa k jeho spáchaniu viedli. Zákonom upraveným postupom orgánov činných v trestnom konaní musí zistiť a spoznať všetky skutočnosti dôležité pre rozhodnutie. Je nutné vziať na zreteľ, že v takomto prípade sa zisťujú skutočnosti a dokazujú okolnosti udalosti, ktorá sa stala v minulosti. Preto sa s danou udalosťou možno oboznámiť len nepriamo.

Problém č. 2 na základe predchádzajúceho odseku potom predstavuje aj dokazovanie okolností, ktoré súvisia s udalosťou, ktorá sa stala od roku 2004 až do roku 2017 vrátane v podobe preukazovania oprávnenosti obhospodarovania pôdy žiadateľom o priame podpory len zakreslením deklarovaných hraníc užívania pôdy ručne perom na papier grafickej prílohy žiadosti. Žiadateľovi nemožno najmä s odstupom času preukázať, ktorú časť dielu pôdneho bloku skutočne obhospodaroval alebo neobhospodaroval, resp. ku ktorej ploche vedel preukázať právo pri stotožnení vlastníkmi konkrétnych katastrálnych parciel pod deklarovanými časťami.

[23] Dokazovanie pred začatím trestného stíhania (tzv. predprípravné konanie) ale aj po vydaní uznesenia podľa § 199 Trestného poriadku.

[24] Dokazovanie po vykonaní postupu podľa § 206 Trestného poriadku.

[25] §62 Trestného poriadku.

[26] Pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 8Sžo/222/2015, rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4Sžo/105/2015.

V praxi potom nie je možné zo strany policajta[27] vykonať procesné úkony v podobe výsluchov vlastníkov konkrétnych katastrálnych parciel nachádzajúcich sa pod časťami dielov pôdnych blokov zakreslenými žiadateľom len ručne perom do grafickej prílohy žiadosti. Uvedenú identifikáciu nevie vykonať ani PPA.

PPA do roku 2017 vrátane vie identifikovať katastrálne parcely vlastníkov len pod celými pôdnymi dielami. PPA síce pri poskytovaní informácií týkajúcich sa identifikácie prekrytia častí dielov pôdnych blokov ako aj celých dielov pôdnych blokov aktuálne spolupracuje s Národným poľnohospodárskym a potravinárskym centrom – Výskumný ústav pôdoznalectva a ochrany prírody, prax však aj v tomto prípade dáva za pravdu tej skupine odborníkov, ktorá tvrdí, že ide o zlú aplikáciu práva Európskej únie týkajúceho sa problematiky priamych podpôr v pôdohospodárstve do právneho poriadku Slovenskej republiky, nakoľko ani táto inštitúcia nevie stotožniť, a teda zabezpečiť presnú identifikáciu prekrytia častí dielov pôdnych blokov s konkrétnymi katastrálnymi parcelami.

Záver

Na záver možno skonštatovať neprimerane sťažené východiskové podmienky zo strany vyšetrovateľa pri zozbieraní podkladov týkajúcich sa preukazovania trestnej činnosti súvisiacej s podmienkami poskytovania priamych podpôr, pri ktorých okrem iných skutočností je potrebné preukázať „podozrivej“ osobe konanie, ktoré je v súlade so skutkovou podstatou trestného činu poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie alebo trestného činu subvenčného podvodu, čo do oprávnenosti pôdy, ktorú mal žiadateľ k dispozícii do 31.5. konkrétneho roka, a taktiež kumulatívne preukázať akú časť dielu pôdneho bloku mal k dispozícii. Nemožno sa potom ani čudovať, napriek imanentnému záujmu spoločnosti na tom, aby došlo k zisteniu, objasneniu, preukázaniu ale aj odsúdeniu páchateľa týchto trestných činov, že vyšetrovateľ v predmetných prípadoch postupuje vydaním rozhodnutia podľa § 197 ods. 1 pís. d) Trestného poriadku najmä s poukazom na nedodržanie potrebnej miery opatrnosti zo strany štátneho orgánu pri poskytovaní priamych podpôr, hoci by bolo možné predpokladať, že najmä štátne orgány budú ešte vo vyššej miere ako bežnej mieru opatrnosti aplikovať v praxi.

Odstránením nedokonalosti kompletnosti a aktuálnosti žiadostí žiadateľov, čo do deklarácie práva na dispozíciu k pôde obdobnou cestou akou bola vyriešená identifikácia majiteľov konkrétnych katastrálnych parciel nachádzajúcich sa pod časťami dielov pôdnych blokov, ktorú je možné už od roku 2018 realizovať, bude možné v plnom rozsahu využiť kompetencie orgánov činných v trestnom konaní ochrany pri ochrane finančných záujmov Európskej únie.

Resumé: Z analyzovanej témy je zrejmé, že nedostatočná právna úprava prideľovania dotácií z finančných prostriedkov Európskej únie alebo štátneho rozpočtu žiadateľom obhospodarujúcim poľnohospodársku pôdu Pôdohospodárskou platobnou agentúrou, pokiaľ ide o záruky reálneho právneho titulu žiadateľa k pôde, na ktorej obhospodarovanie sa jeho žiadosť o finančné príspevky vzťahuje, za inkriminované obdobie tvorí prekážky v rozhodovacej praxi orgánov činných v trestnom konaní a s poukazom na nedodržanie potrebnej miery opatrnosti zo strany štátneho orgánu zapríčiňuje jediný možný spôsob rozhodnutia orgánu vo veci samej, i keď možno spoločnosťou nevítaný.

Resumé: Analysed topic proves that insufficient legal framework of allocation of EU and national grants as regards the legal right of applicants to the land pieces in connection with which they apply for grants, in the mentioned time period, builds obstacles in application praxis of law enforcement agencies and regarding the doctrine of necessary caution of state bodies it causes the only one possible type of LEA`s decision, however not liked by society.

Zoznam bibliografických odkazov

[27] Policajtom sa na účely Trestného poriadku rozumie policajt uvedený v § 10 ods. 8 Trestného poriadku.

ČENTÉŠ, J. a kol. 2014. *Trestný poriadok - Veľký komentár.* Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2014. 944 s. ISBN 978-80-8155-021-8.

ČENTÉŠ, J. a kol. 2013. *Trestný zákon - Veľký komentár.* Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2013. 880 s. ISBN 978-80-8155-020-1.

Delegované nariadenie komisie (EÚ) č. 640/2014 z 11. marca 2014, ktorým sa dopĺňa nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013 vzhľadom na integrovaný administratívny a kontrolný systém, podmienky zamietnutia alebo odňatia platieb a administratívne sankcie uplatniteľné na priame platby, podporné nariadenia na rozvoj vidieka a krížové plnenie.

Delegované nariadenie komisie (EÚ) č. 907/2014 z 11. marca 2014, ktorým sa dopĺňa nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013, pokiaľ ide o platobné agentúry a ostatné orgány, finančné hospodárenie, schvaľovanie účtovných závierok, zábezpeky a používanie eura.

DRGONEC, J. 2012. *Ústava Slovenskej republiky – Komentár*. Šamorín: Heuréka, 2012. 1620 s. ISBN 80-89122-73-8.

FÁBRY, B. – KASINEC, R. – TURČAN, M. 2017. *Teória práva*. Bratislava : Wolters Kluwer, s. r. o., 2017. 356 s. ISBN 978-808168-595-8.

IVOR, J. a kol. 2006. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava : Iura Edition, 2006. 607 s. ISBN 80-8078-099-4.

IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J. 2013. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky.* Žilina : Eurokódex, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1.

KLÁTIK, J. 2008. Trestný čin poškodzovania finančných záujmov Európskych spoločenstiev. In: *Justičná revue*, 2008, č. 3, s. 409 – 416.

KRAJČO, J. *Občiansky zákonník pre prax I. – Komentár.* Bratislava : Eurounion, 2015. 1247 s. ISBN 978-80-89374-32-8.

LAZAR, J. a kol. 2010. *Občianske právo hmotné – 1. Časť*. Bratislava : Iura Edition, 2010. 715 s. ISBN 978-80-8078-346-4.

LAZAR, J. a kol. 2010. *Občianske právo hmotné – 2. Časť*. Bratislava : Iura Edition, 2010. 548 s. ISBN 978-80-8078-346-4.

LUBY, Š. 2002. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava : Iura Edition, 2002. 626 s. ISBN80-89047-48-3.

Nariadenie Rady (ES) č. 1782/2003 z 29. septembra 2003, ktorým sa stanovujú spoločné pravidlá režimov priamej podpory v rámci Spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zavádzajú niektoré režimy podpory pre poľnohospodárov a ktorým sa menia a dopĺňajú nariadenia (EHS) č. 2019/93, (ES) č. 1452/2001, (ES) č. 1453/2001, (ES) č. 1454/2001, (ES) č. 1868/94, (ES) č. 1251/1999, (ES) č. 1254/1999, (ES) č. 1673/2000, (EHS) č. 2358/71 a (ES) č. 2529/2001.

Nariadenie Rady (ES) č. 73/2009 z 19. januára 2009, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá režimov priamej podpory pre poľnohospodárov v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorými sa ustanovujú niektoré režimy podpory pre poľnohospodárov ktorým sa menia a dopĺňajú nariadenia (ES) č. 1290/2005, (ES) č. 247/2006, (ES) č. 378/2007 a ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1782/2003.

Nariadenie európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 182/2011 zo 16. februára 2011, ktorým sa ustanovujú pravidlá a všeobecné zásady mechanizmu, na základe ktorého členské štáty kontrolujú vykonávanie vykonávacích právomocí Komisie.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ, EURATOM) č. 883/2013 z 11. septembra 2013 o vyšetrovaniach vykonávaných Európskym úradom pre boj proti podvodom (OLAF), ktorým sa zrušuje nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1073/1999 a nariadenie Rady (Euratom) č. 1074/1999.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013 zo 17. decembra 2013 o financovaní, riadení a monitorovaní spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zrušujú nariadenia Rady (EHS) č. 352/78, (ES) č. 165/94, (ES) č. 2799/98, (ES) č. 814/2000, (ES) č. 1290/2005 a (ES) č. 485/2008.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1307/2013 zo 17. december 2013, ktorým sa ustanovujú pravidlá priamych platieb pre poľnohospodárov na základe režimov podpory v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zrušuje nariadenie Rady (ES) č. 637/2008 a nariadenie Rady (ES) č. 73/2009.

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 342 z 20. novembra 2014, ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4Sžo/105/2015.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 8Sžo/222/2015.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva

Systém finančného riadenia Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka, Verzia 2.1, Konsolidované znenie.

ŠANTA, J. 2016. Trestné činy poškodzovania finančných záujmov Európskych spoločenstiev – aktuálne aplikačné problémy. In: *Justičná revue*, 2016, č. 1, s. 37 – 51.

Usmernenie Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky k nariadeniu vlády SR č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb.

VIKTORYOVÁ, J. a kol. 2015. *Vyšetrovanie.* Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2015. 687 s. ISBN 978-80-8054-643-4.

Vyhláška Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky č. 172 z 28.mája2018, ktorou sa ustanovujú podrobnosti o spôsobe a rozsahu vedenia a poskytovania evidencií a stanovenia obvyklej výšky nájomného.

Vykonávacie nariadenie komisie (EÚ) č. 809/2014 zo 17. júla 2014, ktorým sa stanovujú pravidlá uplatňovania nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013 v súvislosti s integrovaným administratívnym a kontrolným systémom, opatreniami na rozvoj vidieka a krížovým plnením.

Vykonávacie nariadenie komisie (EÚ) č. 908/2014 zo 6. augusta 2014, ktorým sa stanovujú pravidlá uplatňovania nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013 vzhľadom na platobné

agentúry a ostatné orgány, finančné hospodárenie, schvaľovanie účtovných závierok, pravidlá kontroly, zábezpeky a transparentnosť.

Vykonávacie nariadenie komisie (EÚ) č. 1227/2014 zo 17. novembra 2014, ktorým sa určuje miera úpravy priamych platieb podľa nariadenia Rady (ES) č. 73/2009, pokiaľ ide o kalendárny rok 2014, a ktorým sa zrušuje vykonávacie nariadenie Komisie (EÚ) č. 879/2014.

ZÁHORA, J – ŠIMOVČEK, I. 2016. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb – komentár.* Bratislava : Wolters Kluwer, s. r. o., 2016. 342 s. ISBN 978-80-8168-413-5.

Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok).

Zákon č. 473/2003 Z. z. o Pôdohospodárskej platobnej agentúre, o podpore podnikania v pôdohospodárstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

Zákon č. 543/2007 Z. z. o pôsobnosti orgánov štátnej správy pri poskytovaní podpory v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka.

Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Zákon č. 280/2017 Z. z. o poskytovaní podpory a dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka a o zmene zákona č. 292/2014 Z. z. o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zmluva o Európskej únii (ZEÚ).

Zmluva o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ).

http://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/32/boj-proti-podvodom-a-ochrana- financnych-zaujmov-europskej-unie.

https://www.unia.sk/vstup-slovenska-do-europskej-unie.

http://www.podnemapy.sk/default.aspx.

https://www.unia.sk/vstup-slovenska-do-europskej-unie.

https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-brochure_sk_0.pdf.

Kontaktné údaje

Mgr. Bc. Peter JAKUBÍK, LL.M.
starší referent špecialista
Prezídium Policajného zboru
národná kriminálna agentúra
národná protikorupčná jednotka
expozitúra Bratislava
peter.jakubik@minv.sk

JUDr. Františka Jakubíková
starší referent špecialista
Prezídium Policajného zboru
frantiska.jakubikova@minv.sk

ODŠKODŇOVANIE OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV V SLOVENSKEJ REPUBLIKE NA ZÁKLADE KONTINUITY MEDZINÁRODNÝCH ZÁVÄZKOV

JUDr. Patrícia KRÁSNÁ, LL.M.
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Autorka v príspevku analyzuje súčasný, ale aj predchádzajúci stav odškodňovania obetí trestných činov v rámci legislatívy v Slovenskej republike, ktorý je podporený samozrejme legislatívnym rámcom medzinárodne platných právnych záväzkov. V rámci príspevku autorka navrhuje i odporúčania de lege ferenda, ktoré môžu prispieť k efektívnemu systému podpory obetí trestných činov.*
Kľúčové slová: *odškodnenie, obete trestných činov, adhézne konanie, Zákon o obetiach trestných činov, ujma*

Annotation: *The author analyzes the present but also the previous state of compensation for victims of crime in the framework of legislation in the Slovak Republic, which is, of course, supported by the legislative framework of internationally valid legal obligations. The author also proposes de lege ferenda recommendations that can contribute to an effective system of support for victims of crime.*
Keywords: *indemnification, victims of crime, adhesion procedure, Crime Victims Act, injury*

Úvod

Obsahom nami spracovaného príspevku bude priblíženie problematiky odškodňovania obetí trestných činov. Uvedené sme sa rozhodli spracovať z dôvodu, že odškodnenie je pre obeť niekedy práve dôvodom oznámenia spáchania trestného činu. Obeť pociťuje akúsi potrebu odškodnenia ujmy, ktorá jej vznikla v dôsledku spáchania trestného činu. Ozrejmíme si všeobecné pojmy v rozsahu potreby odškodňovania obetí trestných činov. Budeme sa tiež zaoberať aj legislatívnou úpravou odškodňovania obetí v medzinárodnom meradle s dôrazom na, podľa nášho názoru, najdôležitejšie medzinárodné dokumenty. Tiež sa budeme venovať slovenskej legislatíve, ktorá vznikla i na podkladoch legislatívy Európskej únie (ďalej už len „EÚ“ týkajúcej sa odškodňovania obetí trestných činov, ale tiež poukážeme aj na jednotlivé prvky adhézneho konania. Pre potreby nami spracovaného príspevku sa budeme podrobnejšie venovať aj odškodňovaniu obetí na základe Zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov (ďalej už len „ZoOTČ“).

Práva obetí trestnej činnosti, tak ako aj restoratívna justícia[1] sa formovali postupne, najväčší rozmach však nastal v 20. storočí, kedy sa systém právnych noriem začal intenzívnejšie dopĺňať o humánny mechanizmus, ktorý kladie dôraz na posilnenie práv a ochranu obetí a ich odškodnenie. Toto obdobie môžeme považovať za veľmi pozitívne v kontexte poňatia práv obetí trestných činov a vôbec budovania systému podpory obetí trestných činov.

Ujma, ako dôsledok trestného činu

Pre konkretizáciu uvedenej problematiky uvádzame aj v stručnosti význam pojmu „ujma“ z trestnoprávneho hľadiska, a to z dôvodu, že môže mať niekoľko relevantných charakteristík.

Ujmu môžeme charakterizovať ako škodu, ktorá nastane v priamej súvislosti po spáchaní trestného činu a v príčinnej súvislosti s trestným činom, pre ktorý je vedené trestné stíhanie. Je potrebné, aby tam existoval kauzálny nexus, medzi konaním a následkom.[2] Spomínaná ujma je zároveň zásadne vyjadriteľná v peniazoch.

Vzhľadom na uvedené ide o každú ujmu na zdraví, majetkovú, morálnu, či inú ujmu. V zmysle trestného práva, je možné klasifikovať škodu nasledovne.

---

[1] KURILOVSKÁ, L. 2015. *Možnosti riešenia postavenia obetí v intenciách restoratívnej spravodlivosti ako inštitútu posilnenia dôvery obetí v justičný systém Slovenskej republiky.* In Obete kriminality a ich práva. 1. vydanie, s. 7.

[2] MAŠLANYOVÁ, D., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2011. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť,* s. 75.

- Škoda na zdraví vychádza z legálnej definície pojmu „ublíženie na zdraví“ obsiahnutého v § 123 odsek 2 až 4 Trestného zákona. Za ublíženie na zdraví možno považovať taký stav (ochorenie alebo poranenie), ktorý porušením normálnych telesných alebo duševných funkcií sťažuje výkon obvyklých činností, alebo má iný vplyv na obvyklý spôsob života poškodeného, a ktorý vyžaduje lekárske ošetrenie, aj keď nezanecháva trvalé následky.[3]
- Majetková škoda, je ujma, ktorá nastala v majetkovej sfére obete a je objektívne vyjadriteľná peniazmi. Skutočnou škodou na veci je nutné rozumieť takú ujmu, ktorá znamená zmenšenie majetkového stavu obete oproti stavu pred spáchaním trestného činu. Predstavuje majetkové hodnoty, ktoré je potrebné vynaložiť na to, aby bola vec uvedená do predchádzajúceho stavu.[4]
- Morálna škoda je ujma vzniknutá porušením práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti [5], nachádzajúce sa v druhej hlave - v druhom diely a v deviatej hlave osobitnej časti Trestného zákona. Vyjadruje ju psychická trauma, stres, úzkosť, frustrácia a podobne. V prípadoch vzniku morálnej škody je pomerne časté badať jej vznik v súbehu s materiálnou škodou, v dôsledku čoho je často uplatňovaná popri nárokoch na náhradu škody, ktorá má charakter materiálnej škody.[6]
- Inou škodou je ujma, ktorá môže byť spôsobená na iných právach obete, napr. porušenie autorského práva, porušenie práv vyplývajúcich zo zmlúv. Predstavuje škodu, ktorá vznikla poškodenému v dôsledku protiprávneho konania, avšak nie je ju možné subsumovať pod žiadnu z vyššie vymedzených druhov škôd. Môže ísť buď o škodu na zdraví, ktorá nedosahuje intenzitu ublíženia na zdraví, alebo o ujmu na iných právach a slobodách poškodeného. Takýmito inými právami sú napr. práva poškodeného patriace do oblasti práva duševného vlastníctva.

Je možné teda vyvodiť súhrn, že doplnenie výpočtu druhov škôd slovným spojením „iná škoda“ zabezpečilo zákonodarcovi pokryť všetky druhy škôd, ktoré by v budúcnosti mohli vzniknúť a neboli by subsumovateľné pod základne druhy škôd.[7]

Definovali a vymedzili sme si ujmu, škodu, ktorá môže vzniknúť pri spáchanom trestnom čine. Je zrejmé, že obeť utrpí škodu pri trestnom čine a nahradenie tejto ujmy ako sme spomínali je možné uskutočniť viacerými spôsobmi. Konkrétny spôsob odškodnenia, na konkrétny druh ujmy však neexistuje. Neexistuje i z dôvodu, že každá jedna obeť je špecifická a jedinečná preto ani odškodnenie nie je možné, aby bolo totožné.

Radi by sme v tomto prípade poukázali na skutočnosť, kedy napr. v prípade krádeže mobilného telefónu je obeť odškodnená vo vyššej miere vtedy, ak mobilný telefón dostane naspäť. Teda obeť je odškodnená navrátením ujmy do pôvodného stavu, ako by mala byť odškodnená právoplatným uložením trestu páchateľovi súdom.

Ďalším typom uspokojenia je morálne plnenie páchateľa trestného činu vo vzťahu k obeti. Pod uvádzaním je potrebné predstaviť si ospravedlnenie, či úprimné prejavenie ľútosti nad trestným činom a jeho následkami. V tomto prípade je však rozhodujúci moment, kedy si páchateľ uvedomí čo spôsobil a aké to malo následky. Odškodnenie môže byť realizované finančným odškodnením obete, ktorej bola trestným činom spôsobená ujma na zdraví vo forme majetkovej náhrady bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia. Realizácia odškodnenia sa však môže uskutočniť i vo forme nahradenia nemajetkovej ujmy v rozsahu určenom rozsudkom vo výroku o náhrade škody, napr. pri trestnom čine znásilnenia.

---

[3] ČENTÉŠ, J. 2018. *Trestný zákon. Veľký komentár 4. aktualizované vydanie,* s. 223.

[4] ČENTÉŠ, J. 2008. *Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní.* In: Justičná revue, s. 1670.

[5] MINÁRIK, Š., ČENTÉŠ, J., HAŤAPKA, M., MATHERN, V., PALAREC, J., ŠTIFT, P. 2010. *Trestný poriadok: Stručný komentár,* s. 223.

[6] KERECMAN, P. 2006. *Právo na primerané zadosťučinenie a náhradu nemajetkovej ujmy v slovenskom právnom poriadku (2. časť - dokončenie).* In: Justičná revue, s. 1433.

[7] SOLČANSKÁ, A. 2015. *Podstata a význam škody vo vybraných právnych odvetviach.* In: STUDIA IURIDICA Cassoviensia, s. 75.

Pri uplatňovaní náhrady ujmy, ktorá vznikla obeti je dôležité zamyslieť sa nad otázkou: „Kto má obeti odškodnenie poskytnúť?“ Z predchádzajúceho textu vyplýva jednoznačná odpoveď, a to, že odškodnenie je primárnou záležitosťou páchateľa. „Je to však naozaj tak?“ Myslíme si, že úplná pravda to nie je. Pomerná časť odškodnenia je aj na zodpovednosti štátu. Uvádzané je v zmysle skutočnosti, kedy štát určuje podmienky odškodnenia, garantuje legislatívne vymedzenia inštitútu odškodnenia a v prípadoch, kedy nie je možné, aby páchateľ trestného činu odškodnil obeť vykoná tak štát. Štát sa považuje za gestora podpory a zabezpečenia práv pre obete trestných činov a preto zastáva svoju jasnú pozíciu pri odškodňovaní obetí násilných trestných činov. Podrobnejšie sa budeme venovať systému štátneho odškodňovania obetí v ďalšom texte.

Legislatívne vymedzenie odškodňovania obetí trestných činov

V rámci medzinárodnej legislatívy ako prvú spomenieme *Rezolúciu (77) 27 Výboru ministrov Rady Európy o odškodňovaní obetí trestných činov* (ďalej už len „Rezolúcia“). Výbor ministrov v uvádzanej Rezolúcii poukazuje na odškodňovanie obetí trestných činov, kde v bode 2. prízvukuje odškodnenie obetí i v prípade kedy páchateľ nemohol byť stíhaný z adekvátnych dôvodov. Rezolúcia tiež poukazuje na uskutočnenie kompenzácie buď prostredníctvom systému sociálneho zabezpečenia alebo zavedením osobitného systému náhrad, či využívaním poistenia. Zo samotnej podstaty odškodnenia vyplýva, že pramení zo subsidiarity odškodnenia zo strany štátu, kde je potrebné vyváženie medzi odškodnením a ujmou, a tiež podľa situácie konkrétnej obete.[8]

Ďalším bolo *Odporúčanie č. R (85) 11 z 28. júna 1985 o postavení obetí v rámci trestného práva a trestného konania* (ďalej už len „Odporúčanie“).[9] Spomínané Odporúčanie poukazovalo vo svojom úvode na skutočnosť, že trestné súdnictvo sa zaoberá vo vyššej miere páchateľom trestného činu. Obeť trestného činu je v úzadí a tento jav je potrebné odstrániť, resp. navodzuje skutočnosť, že jednou z najdôležitejších úloh aj trestného súdnictva je zmiernenie ujmy vzniknutej trestným činom obeti v čo najvyššej možnej miere. Toto Odporúčanie bolo kategorizované do siedmych rovín, a podľa nášho názoru, v tej dobe to bol súbor poznatkov o obetiach trestných činov, ktorý zastával popredné miesto. V ďalšom texte si v stručnosti priblížime spomínaných sedem častí. I v prepojení s cieľom našej dizertačnej práce poukazujeme na 1. časť, ktorá hovorila o špecifickom výcviku policajtov. Ten mal byť zameraní na ohľaduplné, konštruktívne jednanie s obeťou trestného činu.

Policajti na základe Odporúčania majú informovať obeť o možnostiach právnej pomoci, o možnostiach odškodnenia. 1. časť Odporúčania tiež hovorí a odporúča skutočnosť, aby obete, v prípade záujmu boli informované o priebehu trestného konania. Nasledujúce zložky Odporúčania upravujú obžalobu, výsluch obetí , a to že vo všetkých štádiách trestného konania by sa obeť mala vypočúvať spôsobom, ktorý zohľadňuje osobnú situáciu obete, jej práva a dôstojnosť.

Deti a duševne choré alebo postihnuté osoby odporúča, aby sa vypočúvali v prítomnosti rodičov alebo opatrovníkov alebo iných kvalifikovaných osôb. Ďalej upravuje časti pojednávajúce o súdnom konaní, vynútiteľnosti odškodnenia a špeciálnych opatreniach na ochranu obetí organizovanej kriminality.

Európsky dohovor o odškodňovaní obetí násilných trestných činov (ďalej už len „ED“) môžeme považovať za najvýznamnejší pre oblasť odškodňovania obetí trestných činov. Tento ED bol otvorený na podpis 24. novembra 1983. Koncept ED je založený na skutočnosti, že štát je potrebné, aby zabezpečil odškodnenie obete trestného činu. Uvedené nastane v tom prípade ak nie je možné realizovať odškodnenie z iných zdrojov a to obetiam, ktoré utrpeli ťažkú ujmu na zdraví následkom úmyselného trestného činu, a tie obete, ktoré boli závislé od obetí, ktoré zomreli v dôsledku trestného činu. Nárok na spomínané odškodné má obeť aj v prípade, keď nie je možné páchateľa trestne stíhať alebo potrestať. ED vo svojom znení hovorí aj o prípade, kedy môže dôjsť na území štátu k nároku na odškodnenie, a to občanovi štátu, ktorý pristúpil k ED, ale i občanom všetkých členských štátov Rady Európy, ktorí majú evidované trvalé bydlisko v štáte, na ktorého

[8] GŘIVNA, T. 2008. *Účinky europeizace na postavení oběti a poškozeného v trestním řízení i mimo něj.* In: Acta Universitatis Carolinae, s. 77.

[9] Recommendation no. R (85) 11 of the Committee of Ministers to Member States on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure (Adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting on the Ministers´ Deputies).

území bol spáchaný trestný čin. V transpozícii ED do legislatívy Slovenskej republiky poukazujeme na fakt, že Slovenská republika podpísala uvádzaný ED 14. decembra 2006 v Štrasburgu. Po podpise vyslovila súhlas Národná rada Slovenskej republiky a to uznesením č. 1137 zo 6. novembra 2008. Po uvedenom, ED prezident ratifikoval 20. februára 2009. Pri vzhliadnutí na transformáciu ED do legislatívy našej krajiny, poukážeme na skutočnosť vyhlásenia Slovenskej republiky prostredníctvom jej orgánov. Vyhlásenie znelo, že na základe článku 18 ods. 1 tohto dohovoru bude Slovenská republika uplatňovať dohovor aj na osoby, ktoré nie sú občanmi EÚ.

Odškodňovanie obetí trestných činov bolo po prvý raz zakotvené do právneho systému našej krajiny v roku 1999. Uskutočnilo sa tak prostredníctvom účinnosti *Zákonom o odškodňovaní.* Na základe uvedeného bol priznávaný nárok na odškodnenie od štátu, prostredníctvom príslušného ministerstva, osobám poškodeným na zdraví v dôsledku násilného trestného činu.[10] Základom spomínaného zákona bol *Európsky dohovor o odškodňovaní obetí násilných trestných činov z 24. novembra 1983*[11]*a Smernica 2004/80/ES.*

Dovolíme si však tvrdiť, že spomínaný Zákon o odškodňovaní osôb, ktorým bola v dôsledku úmyselných násilných trestných činov spôsobená ujma na zdraví mal niekoľko nedostatkov. Síce bol výrazným krokom priblíženiu sa k európskej legislatíve, ale obsahoval skutočnosti, ktoré bolo potrebné podrobiť korektúre. Za prvok, ktorý bolo potrebné podľa nášho názoru podrobiť korektúre jednoznačne považujeme fakt o neexistencii právneho nároku na odškodnenie.[12] To znamená, že predmetnom Zákone o odškodňovaní bolo uvádzané odškodnenie len na základe vôle štátu.

Taktiež bolo potrebné uskutočniť korektúre v súvislosti s oprávnenými obeťami. Potrebná čiastočná korektúra bola realizovaná v roku 2002, kedy bol Zákon o odškodňovaní novelizovaný *Zákonom č. 422/2002 Z. z.*[13]

Novelizácia spočívala v rozšírení okruhu obetí, ktoré mohli žiadať o odškodnenie, kedy s výnimkou násilných trestných činov a znásilnenia, smeli žiadať o odškodnenie aj obete trestných činov sexuálneho zneužívania a sexuálneho násilia.[14]

V roku 2006 bol prijatý *Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi* (ďalej už len „Zákon č. 215/2006 Z. z.“), kedy sa uskutočnila implementácia, už nami spomínanej, *Smernice 2004/80/ES.*

V prípade Zákona č. 215/2006 Z. z. došlo i ku reparácii nami pripomienkovanému právnemu nároku na odškodnenie.

Určite považujeme za dôležité poukázať i na odškodnenie expressis verbis, ktoré je vymedzené v § 5 ods. 1 Zákona č. 215/2016 Z. z. pre obete trestného činu znásilnenia, sexuálneho násilia a sexuálneho zneužívania na základe dvoch právnych nárokov, ktoré nie sú vzájomne podmienené.

- Právo na vyplatenie odškodnenia za utrpenú fyzickú ujmu na zdraví vo výške vyčíslenej podľa predpisu upravujúceho poskytovanie náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia.
- Právo na vyplatenie odškodnenia za spôsobenú morálnu škodu vo výške ustanovenej v zákone.

---

10 KOVÁČ, P., MEDVEĎOVÁ, S. 2005. *Nový zákon o odškodnení za bolesť a sťaženie a spoločenského uplatnenia.* In: VIA PRACTICA, s. 56.

11 Poznámka autora: Oznámenie MZV SR č. 162/2009 Z. z.

12 Poznámka autora: V § 2 ods. 2 bolo uvedené: „Na odškodnenie nie je právny nárok.“

13 Poznámka autora: V § 1 ods. 3 sa slová "smrť a znásilnenie" nahrádzajú slovami "smrť, znásilnenie, sexuálne násilie a sexuálne zneužívanie".

14 ZÁHORA, J. 2018. *Zákon o obetiach trestných činov. Komentár*, s. 243.

Sukcesívne bola realizovaná novelizácia spomínaného zákona a to konkrétne *Zákonom č. 79/2008 Z. z.* V tomto prípade novelizácie považujeme za potrebné poukázať na skutočnosť vymedzenia zodpovednosti pre štát aj za iné osoby, ako je osoba obete, resp. osoba poškodeného.[15]

Ďalší zákon, ktorý novelizoval Zákon č. 215/2006 Z. z. bol *Zákon č. 146/2013 Z. z.* Zámerom tejto novelizácie bolo zapracovať požiadavky z aplikačnej praxe do systému odškodňovania obetí. Došlo tak k zavedeniu morálnej škody.[16] Ale taktiež došlo k vymedzeniu skutočnosti, že trestným činom je aj čin inak trestný spáchaný osobou, ktorá nie je trestne zodpovedná pre nepríčetnosť alebo pre vek.[17]

Systém štátneho odškodňovania obetí násilných trestných činov na základe ZoOTČ

ZoOTČ prebral do svojej tretej časti Čl. I znenie Zákona č. 215/2006 Z. z., ktorý bol týmto zrušený. V porovnaní so Zákonom č. 215/2006 Z. z. zapracoval ZoOTČ do svojho textu postrehy, odporúčania a informácie z aplikačnej praxe, ktoré bolo potrebné zakomponovať i do legislatívnej úpravy. V ďalšom texte poukážeme na niektoré zmeny, ktoré ZoOTČ z pohľadu odškodňovania obetí trestných činov priniesol. ZoOTČ rozšíril: okruh trestných činov, u ktorých sa uplatňuje odškodnenie za morálnu škodu a to o trestný čin obchodovania s ľuďmi. Ale tiež aj o okruh obetí násilných trestných činov oprávnených na odškodnenie, ktoré majú na území Slovenskej republiky udelený azyl.

Tiež aj doplnkovú ochranu, dočasné útočisko, pobyt alebo tolerovaný pobyt ak k ujme prišlo na území našej krajiny, výslovne je tak uvedené v § 10 ods. 1 ZoOTČ.

- § 10 ods. 2 písm. b) ZoOTČ hovorí o skutočnosti, že odškodnenie na základe systému štátneho odškodnenia nie je možné priznať pozostalému, ktorý je páchateľom trestného činu, v súvislosti s ktorým sa považuje za obeť násilného trestného činu.
- V § 11 ods. 2 ZoOTČ[18] došlo k doplneniu o ďalšie rozhodnutia, ktoré zákon určuje pre vznik nároku na odškodnenie.[19]rozsudku a trestného rozkazu.
- V § 11 ods. 3 ZoOTČ bolo zavedené pravidlo, že obeti, ktorá sa stala obeťou trestného činu sexuálneho zneužívania nie je možné poskytnúť odškodnenie, resp. nemá právo na odškodnenie. Je tomu tak vtedy, ak príde k oslobodeniu obžalovaného spod obžaloby alebo k zastaveniu trestného stíhania z dôvodu, že obžalovaný alebo obvinený pre vek nie je trestne zodpovedný.
- Predĺžila sa doba na podanie žiadosti na odškodnenie zo 6 mesiacov na 1 rok od právoplatnosti meritórneho rozhodnutia v § 15 ods. 2 ZoOTČ. Táto lehota podľa ZoOTČ je prekluzívna. Žiadosť o odškodnenie sa podáva na predpísanom tlačive.[20]
- V § 16 ods. 3 ZoOTČ sa ustanovila možnosť obete zabezpečiť si právne zastupovanie v konaní o poskytnutí odškodnenia. Právne zastupovanie obete môže striktne realizovať len advokát, Centrum právnej pomoci, akreditovaný subjekt, subjekt poskytujúci pomoc obetiam alebo aj blízka osoba.

---

[15] Poznámka autora: V § 2 písmeno a) znie: poškodeným osoba, ktorej bola v dôsledku trestného činu spôsobená ujma na zdraví; ak táto osoba v dôsledku tohto činu zomrela (ďalej len „zomretý“), pozostalý manžel po zomretom a pozostalé dieťa po zomretom, a ak ich niet, pozostalý rodič po zomretom, a ak ho niet, osoba, ku ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť,“.

[16] Poznámka autora: Psychická trauma, stres, úzkosť, frustrácia, teda škoda spôsobená porušením práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti.

[17] Poznámka autora: § 2 sa dopĺňa písmenom e).

[18] Poznámka autora: Ide o prerušeniu trestného stíhania z dôvodov podľa § 228 ods. 2 písm. a) až e) Trestného poriadku, k zastaveniu trestného stíhania z dôvodov podľa § 215 ods. 1 písm. d) až f) Trestného poriadku alebo z dôvodu podľa § 215 ods. 2 písm. a) Trestného poriadku, prípadne k odloženiu veci z dôvodu podľa § 215 ods. 2 písm. a) Trestného poriadku, a výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania orgánov činných v trestnom konaní nevyvolávajú dôvodné pochybnosti o tom, že sa stal trestný čin, ktorým bola obeti násilného trestného činu spôsobená ujma na zdraví.

[19] Poznámka autora: V Zákone č. 215/ 2006 Z. z. bol uvedený „rozsudok a trestný rozkaz“.

[20] Poznámka autora: Predpísané tlačivo je dostupné online: https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Trestne-pravo/Informacie-pre-obete-trestnych-cinov.aspx.

Odškodnenie obetí, tak ako vyplýva už aj z nami prezentovaných skutočností prináleží k povinnostiam štátu, samozrejme okrem daných prípadov. Táto povinnosť štátu je odvodená zo skutočnosti, že, štát, ako garant zachovania ochrany spoločnosti a všetkých jej členov nedokázal zabrániť vzniku násilného trestného činu. V odbornej literatúre sme sa stretli s existenciou troch tvrdení, teórií, prečo je štát garantom odškodňovania obetí. Prvým tvrdením je už aj nami spomenutá zodpovednosť štátu za trestný čin. Druhým tvrdením je, že existuje koncepcia solidarity a spravodlivosti. Táto koncepcia vychádza z myšlienky, že základom práva na odškodnenie je solidarita všetkých členov spoločnosti. Tretím tvrdením je, že odškodnenie obete bude pre obeť prvkom odstránenia pocitu nespravodlivosti.[21] V nasledujúcom obrázku, ktorý je našim vlastným spracovaním, zhrnieme samotný systém štátneho odškodňovania obete násilného trestného činu na základe ZoOTČ.

Obrázok - Systém štátneho odškodňovania na základe ZoOTČ.

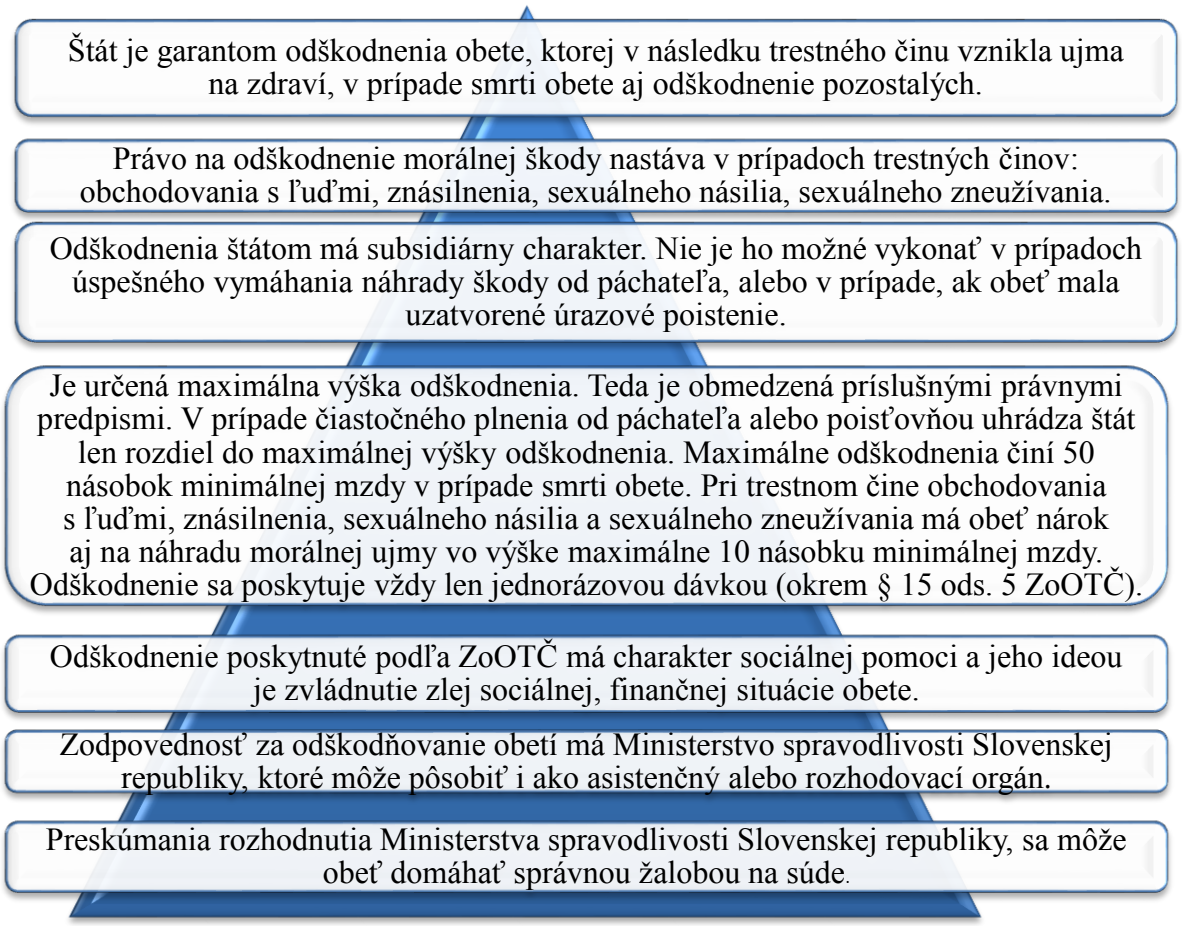

Dovolíme si taktiež ešte v nasledujúcom obrázku zreteľne vymedziť základné skutočnosti o tom, kto je oprávnený žiadať o odškodnenie podľa ZoOTČ.

[21] JELÍNEK, J. 1998. *K odškodňování obětí trestné činnosti - vybrané problémy*. In: Kriminalistika, s. 284.

Obrázok - Oprávnené obete na odškodnenie podľa ZoOTČ.

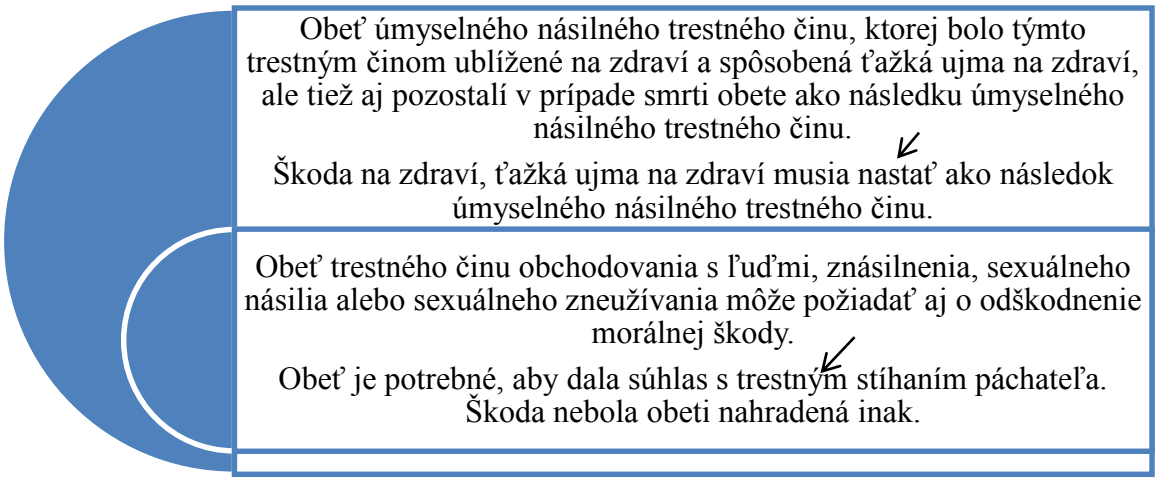

Adhézne konanie (oprávnenia poškodeného a uplatnenie nároku na náhradu škody) vs. odškodnenie obetí násilných trestných činov na základe ZoOTČ

V kontexte podpornej formy odškodňovania poškodeného v rámci obsahu Trestného poriadku existuje, tzv. adhézne konanie. Radi by sme sa v našom príspevku vyjadrili aj k tomuto inštitútu. Samotný pojem „adhézne konanie“ v Trestnom poriadku uvedené nie je.

Napriek tejto skutočnosti uplatnenie si škody poškodeným v adhéznom konaní je súčasťou trestného konania, respektíve s ním splýva, najmä pokiaľ ide o dokazovanie.[22] Sémantický význam pojmu „adhézne“ je priľnavý, resp. adhézia – priľnavosť, kedy v tomto prípade ide o prepojenie trestnoprávnych prvkov s občianskoprávnymi prvkami. Adhézne konanie je súčasťou hlavného pojednávania.

V porovnaní s odškodnením obete na základe ZoOTČ je rozdielne v podstatných rysoch, avšak jedným z tých najzákladnejších je, že poškodený si právo na odškodnenie v adhéznom konaní uplatňuje voči obvinenému a v rámci ZoOTČ ide o odškodnenie obetí násilných trestných činov.[23] Právo na odškodnenie v rámci adhézneho konania vzniká poškodenému na základe jednotlivých paragrafových znení Trestného poriadku.[24] Poškodený má podľa Trestného poriadku proti obvinenému nárok na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom. V prípade, keď poškodený podá návrh na náhradu škody, súd nie je možné, aby túto žiadosť zamietol.

Súd má však v kompetencii odkázanie poškodeného na civilný proces, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom.[25] Náhrada škody je však realizovaná na základe skutočnosti, že poškodený navrhne, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť túto škodu.[26] Tiež sa vyžaduje, aby spomínaný návrh poškodený uplatnil najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania.[27] Návrh na náhradu škody, ktorý poškodený podáva je potrebné aby bol zrejmý, teda musia byť zrejmé jeho dôvody. V návrhu je taktiež potrebné, aby bolo uvedené v akej výške sa nárok na náhradu škody uplatňuje.[28] Primárnym predpokladom skutočnosti, kedy
si môže poškodený uplatniť požiadavku na náhradu škody v adhéznom konaní je, že mu trestným činom spáchaným obvineným bola spôsobená škoda.

---

22 ČENTÉŠ, J. 2015. *Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní.* In: Justičná akadémia. [online]. [cit.2019.01.22.].Dostupné na internete: < www.ja-sr.sk/files/Uplatnenie.doc>.

23 Poznámka autora: Pod pojmom obvinený primerane chápeme aj pojem obžalovaný, či odsúdený.

24 Poznámka autora: § 46 ods. 1, ods. 3, ods. 4, § 256 ods. 2, § 287 a § 288. Okrem týchto sú náležitosti adhézneho konania upravené sprostredkovane aj v ďalších §.

25 Poznámka autora: § 288 ods. 1 Trestného poriadku.

26 SLUNSKÝ, P. 2001. *Vazba adhezního řízení na občansképrávo a civilní proces.* In: Bulletin advokacie, s. 73.

27 Poznámka autora: z § 46 ods. 3, 164 písm. a) a 287 ods. 1 Trestného poriadku vyplýva, že predpokladom výroku súdu o náhrade škody je, že poškodený nárok na náhradu škody včas uplatnil.

28 Poznámka autora: § 46 ods. 3 Trestného poriadku.

Tiež sa vyžaduje, kontinuita medzi vznikom škody a spáchaným skutkom, za ktorý je obvinený stíhaný. S prihliadnutím na uvedené je opodstatnene možné tvrdiť, že predmetom adhézneho konania nie je možné, aby bola škoda spôsobená odlišným skutkom, za ktorý nie je páchateľ trestne stíhaný. Dokonca aj v prípade keby sa vzťahoval na skutok, ktorý je predmetom trestného stíhania.

Z uvádzaného pre osobu poškodeného vyplýva význam a podstata adhézneho konania práve to, že počas jedného konania – trestného konania, bude rozhodnuté i o vine a treste za trestný čin, i o náhrade škody, ktorá mu v dôsledku trestného činu vznikla. Veľmi dôležitým prvkom adhézneho konania je aj skutočnosť, že poškodený sa nebude musieť opakovane stretávať s odsúdeným a nebude musieť zažívať možnú sekundárnu viktimizáciu.[29]

Pri prihliadnutí na význam adhézneho konania máme za to, že je efektívne i vzhľadom na osobu páchateľa. Myslíme si, že prostredníctvom adhézneho konania sa zvýši i výchovné pôsobenie a to práve rozhodnutím o tom, že odsúdený má nahradiť škodu, ktorú spôsobil v príčinnej súvislosti so spáchaním trestným činom poškodenému.

V aplikačnej praxi slovenského súdnictva, čo nám vyplýva i z názorov odborníkov je často krát presadzujúci variant, že súdy aj pri elementárnych okolnostiach skutku odkazujú poškodených na uplatnenie si nárokov alebo časti nárokov na odškodnenie z daného trestného činu na civilný proces.[30] Najčastejšou argumentáciou je z určitého hľadiska i odôvodnené predĺženie času trvania trestného súdneho procesu. Avšak pri zhodnotení práv poškodených a prizretí na nami spomínanú podstatu adhézneho konania pre poškodeného, si dovolíme tvrdiť, že uplatnenie nároku škody pri civilnom procese je z pohľadu poškodeného podstatne zdĺhavejšie a neefektívne. Je tomu tak preto, že na základe prekážky litispendencie nie je možné konať súčasne v trestnoprávnom i v civilnom konaní.[31] Na základe zistených poznatkov pri riešení problematiky poškodených a obetí trestných činov, aj pohľadom na iné krajiny v Európe uvádzame, že existujú právne systémy, napr. vo Francúzsku,[32] kde súd konajúci v trestnej veci rozhoduje o úplne všetkých aspektoch trestného činu, ktorý je predmetom trestného konania. Koná tak bez akejkoľvek možnosti „odporučiť“ poškodeného s nárokom na náhradu škody na občianske súdne konanie. Takáto aplikačná prax sa z pohľadu efektivity a zaručenia právnej určitosti pre poškodených de lege ferenda prezentuje jednoznačne ako vhodnejšia. V ostatnom čase je možné pozorovať určitý pokrok v takejto rozhodovacej praxi. Jedným z prvých rozsudkov, kde bolo rozhodnuté i o odškodnení poškodeného sa stal Rozsudok Krajského súdu v Žiline,[33] ktorý uložil povinnosť nahradenia nemajetkovej ujmy v prospech poškodených trestným činom zabitia.[34]

Záver

Právo na odškodnenie podľa Trestného poriadku, či odškodnenie obetí násilných trestných činov podľa ZoOTČ je inštitútom, ktorý priznáva obetiam trestných činov v právnom systéme postavenie, na ktoré majú nárok. Tak ako bolo už nami spomínané práva obetí trestných činov sa vyvíjali postupom času a prihliadalo sa na nich v minulosti s postrehom ľahostajnosti. Je podstatné a pozitívne, že súčasnej dobe je to inak a pre obete trestných činov je vybudovaný systém ochrany a podpory. Súhrn prvkov obsahujúci práva obetí trestných činov a v tomto rámci práv i právo na odškodnenie považujeme za podstatné a dôležité. V nadväznosti na uvedené sme preto spracovali tento príspevok, ktorý sumárne poukazuje na práve inštitútu odškodnenia obetí trestných činov i s akcentom na medzinárodnú legislatívu, ktorá je oporou a podporou našej legislatívy. De lege

[29] Poznámka autora: Zdrojom sekundárnej viktimizácie môže byť páchateľ, orgány činné v trestnom konaní, či sociálne prostredie.

[30] Poznámka autora: Napr. 4To/1/2018, 23To/86/2016, 23To/23/2017.

[31] Poznámka autora: § 159 Civilný sporový poriadok: „Začatie konania bráni tomu, aby o tom istom spore prebiehalo na súde iné konanie. Ak na súde prebieha o tom istom spore iné konanie, súd zastaví konanie, ktoré sa začalo neskôr.“

[32] Poznámka autora: Commission d'Indemnisation des Victimes d'Infractions – CIVI – Komisia pre odškodňovanie obetí trestných činov, ktorá pôsobí na prvostupňovom súde.

[33] Poznámka autora: sp. zn. 1To/10/2011-427.

[34] ČENTÉŠ, J., BURDA, E. 2014. *Rozhodovanie o náhrade škody v adhéznom konaní.* In: Dny práva 2013 - Days of law 2013:Postavení poškozeného a oběti v trestním řízení, s. 9.

ferenda je možné konštatovať, že systém odškodňovania obetí násilných trestných činov v rámci ZoOTČ má určité limity, ktoré je potrebné korigovať, resp. uskutočniť ich korektúru i v nadväznosti na medzinárodnú aplikačnú prax.

Resumé

Spracovaný príspevok poskytuje čitateľovi možnosť nazretia na inštitút odškodňovania obetí trestných činov v Slovenskej republike na základe kontinuity medzinárodných záväzkov.
Príspevok prináša zhrnutie najdôležitejších medzinárodných, ale hlavne národných právnych predpisov, ktorých obsahom je práve podstata odškodňovania obetí. Autorka poukázala na dané prostredníctvom nadobudnutia teoretických faktov, ale i prostredníctvom poukázania na konkrétne príklady z aplikačnej praxe vyúsťujúce do podnetov, autorky, de lege ferenda. Príspevok je teda súhrnom teoretických skutočností, ale aj podnetov, ktoré pramenia z aplikačnej praxe.

Resumé

The processed contribution provides the reader with the opportunity to see the institute of compensation for crime victims in the Slovak Republic based on the continuity of international obligations. The contribution brings a summary of the most important international, but mainly national, legislation, the substance of which is the compensation of victims. The author pointed out given through the acquisition of theoretical facts, but also by pointing to concrete examples from application practice resulting in suggestions, the author, de lege ferenda. The contribution is thus a summary of theoretical facts, but also stimuli stemming from application practice.

Zoznam bibliografických odkazov:

ČENTÉŠ, J. 2008. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. In: *Justičná revue*, roč. 60, č. 12, s. 1689–1701. ISSN 1335-6461.

ČENTÉŠ, J. 2015. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. In: *Justičná akadémia*. [online]. [cit.2019.01.22.].Dostupné na internete: < www.ja-sr.sk/files/Uplatnenie.doc>.

ČENTÉŠ, J. 2018. *Trestný zákon. Veľký komentár 4. aktualizované vydanie*. Žilina: Eurokódex. ISBN 978-80-8155-076-8.

ČENTÉŠ, J., BURDA, E. 2014. Rozhodovanie o náhrade škody v adhéznom konaní. In: *Dny práva 2013 - Days of law 2013:Postavení poškozeného a oběti v trestním řízení*, Brno: Masarykova univerzita, s. 7-14. ISBN 978-80-210-6810-0.

GŘIVNA, T. 2008. Účinky europeizace na postavení oběti a poškozeného v trestním řízení i mimo něj. In: *Acta Universitatis Carolinae*, 2008, č. 2, s. 61-86. ISSN 0323-0619.

JELÍNEK, J. 1998. K odškodňování obětí trestné činnosti - vybrané problémy. In: *Kriminalistika*, roč. 31, č. 4, 1998, s. 281-291. ISSN 1210-9150.

KERECMAN, P. 2006. Právo na primerané zadosťučinenie a náhradu nemajetkovej ujmy v slovenskom právnom poriadku (2. časť - dokončenie). In: *Justičná revue*, roč. 58, č. 10, 2006, s. 1431-1445. ISSN 1335-6461.

KOVÁČ, P., MEDVEĎOVÁ, S. 2005. Nový zákon o odškodnení za bolesť a sťaženie a spoločenského uplatnenia. In: VIA PRACTICA, roč. 2, č. 1, 2005, s. 55-58. ISSN 1336-4790.

KURILOVSKÁ, L. 2015. Možnosti riešenia postavenia obetí v intenciách restoratívnej spravodlivosti ako inštitútu posilnenia dôvery obetí v justičný systém Slovenskej republiky. In: *Obete kriminality a ich práva. 1. vydanie*, Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 5-17. ISBN 978-80-971911-0-8.

MAŠLANYOVÁ, D., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2011. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-338-4.

MINÁRIK, Š., ČENTÉŠ, J., HAŤAPKA, M., MATHERN, V., PALAREC, J., ŠTIFT, P. 2010. *Trestný poriadok: Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition. ISBN 80-8078-085-4.

SLUNSKÝ, P. 2001. Vazba adhezního řízení na občansképrávo a civilní proces. In: *Bulletin advokacie*, 2001, č. 3, s. 72-78. ISSN 1805-8280.

SOLČANSKÁ, A. 2015. Podstata a význam škody vo vybraných právnych odvetviach. In: *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, roč. 3, 2015, č. 1, s. 70-79. ISSN 1339-3995.

ZÁHORA, J. 2018. *Zákon o obetiach trestných činov. Komentár.* Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o. ISBN 978-80-8168-850-8.

Zákon č. 301/ 2005 Z. z. Trestný poriadok.

Zákon č. 274/ 2017 Z. z. o obetiach trestných činov.

Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi.

Európsky dohovor o odškodňovaní obetí násilných trestných činov z 24. novembra 1983.

Európsky dohovor o odškodňovaní obetí násilných trestných činov.

Odporúčanie č. R (85) 11 z 28. júna 1985 o postavení obetí v rámci trestného práva a trestného konania.

Recommendation no. R (85) 11 of the Committee of Ministers to Member States on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure (Adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting on the Ministers´ Deputies).

Rezolúciu (77) 27 Výboru ministrov Rady Európy o odškodňovaní obetí trestných činov.

Smernica 2004/80/ES.

Kontaktné údaje:
por. JUDr. Patrícia Krásná, LL.M.
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57425
e-mail: patricia.krasna@minv.sk

VPLYV ANONYMNÝCH PODANÍ NA ODHAĽOVANIE PROTISPOLOČENSKEJ ČINNOSTI

Mgr. Nikola KUČEROVÁ
Ústav verejného práva, Fakulta práva
Paneurópska vysoká škola, Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

Anotácia: *V príspevku je charakterizovaná aktuálna právna úprava v oblasti boja proti protispoločenskej činnosti. Zvláštny dôraz je kladený na nejednotnú právnu úpravu využívania anonymných podaní a jej dopad na boj proti takejto činnosti.*
Kľúčové slová: *protispoločenská činnosť, korupcia, anonymné podanie, whistleblower*

Annotation: *The report describes current legislation in the field of confrontation with anti-social activity. Particular emphasis is placed on inconsistent regulation of the use of anonymous submissions and its impact on the confrontation with such activities.*
Keywords: *antisocial activity, corruption, anonymous submission, whistleblower*

Úvod

Odhaľovanie protispoločenskej činnosti[1] je náročný a dlhodobý proces. Existuje veľké množstvo foriem takéhoto konania a tieto sa aj sústavne modifikujú. Jedným zo závažných a rozšírených foriem protispoločenskej činnosti v súčasnosti je korupcia. Korupcia sa vyskytuje v rôznej intenzite a v rôznych oblastiach života spoločnosti. Sprevádza ju rad nebezpečných javov, medzi ktoré patrí napríklad oslabovanie občianskych aj profesionálnych cností, rozpad dôvery v právny štát, ohrozovanie ekonomickej stability spoločnosti, atď.. Preto aj boj proti nej je veľmi aktuálny. Ide však o zložitý proces, ktorý musí byť predovšetkým strategický, ucelený a zahrňujúci kombináciu legislatívnych nástrojov, ale aj opatrení inštitucionálneho, politického a ekonomického charakteru. Stáva sa prioritou a to nielen na vnútroštátnej, ale aj na medzinárodnej úrovni. Svedčí o tom aj tá skutočnosť, že Organizácia spojených národov vyhlásila dátum 9. december za Medzinárodný deň boja proti korupcii. O nie veľkej efektivite tohto boja na Slovensku svedčí aj index vnímania korupcie za rok 2018, ktorý uverejnila organizácia Transparency International. Podľa tohto indexu sa stanovilo poradie krajín z hľadiska miery, do akej je vnímaná prítomnosť korupcie v súvislosti s verejnými činiteľmi a politikmi. Podľa tohto hodnotenia sa Slovensko umiestnilo na 57 mieste spomedzi 180 krajín, oproti vlaňajšku kleslo o tri priečky. O stále vysokej korupcii u nás hovorí aj akruálna Národná správa o Slovensku, ktorú vydala Európska komisia. Podľa tejto správy neuralgickým bodom Slovenska je naďalej korupcia a súdnictvo. V správe sa píše, že bolo len slabé odhodlanie stíhať prípady korupcie na vysokej úrovni.

Jednou z príčin nízkej efektívnosti boja proti korupcii je aj vývoj názorov na korupciu, najmä pokiaľ sa to týka úplatkov, darov či pozorností v spoločnosti. Úplatok je spravidla vnímaný ako majetkové obohatenie, ktorého hodnotu, či výšku zákon neurčuje. Môže tiež ísť aj o výhodu iného, než majetkového druhu, napríklad protislužbu. V súvislosti s poskytovaním niektorých služieb je prípustné napríklad obsluhe v reštaurácii ako výraz spokojnosti zákazníka ponúknuť prepitné. Pri výkone štátnej moci a správy sú však úplatky vo forme darov či pozorností celkom neprípustné a to ani nepatrnej hodnoty. Inak je to napríklad v zdravotníctve, kde je bežné poskytnúť lekárovi dar ako výraz spokojnosti pacienta po vykonaní operácie.

Korupciu možno charakterizovať z rozličných uhlov pohľadu. Jej základnými charakteristickými znakmi, či menovateľmi je v prvom rade to, že jej subjekty sú minimálne dva,

[1] *Zákon č. 583/2009 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov § 3 písm. b), c)*

teda korumpovaný a korumpujúci. Jeden z nich návrh dáva, ten druhý ho prijíma. Charakteristickou črtou tohto vzťahu je že tu neexistuje personifikovaná obeť. Každá strana svojim konaním niečo získava a jediným poškodeným je spoločnosť, na úkor ktorej sa toto konanie deje.[2] Druhým znakom každej korupcie je určité zneužitie verejnej moci, postavenia, verejných prostriedkov a podobne. Posledným spoločným znakom je neoprávnený prospech, ktorý môže mať podobu finančnú, alebo aj akúkoľvek inú, napríklad poskytnutie služby, informácie, zvýhodnenia a podobne. Tento neoprávnený prospech získava každá strana korupčného vzťahu. Všetky tieto vyššie uvedené znaky sú súčasťou každej korupcie, aj keď nie sú vždy explicitne vyjadrené.

Korupciou najviac zasiahnutou oblasťou života spoločnosti je verejný sektor. Má viacero foriem. Prejavuje sa pri úradnom styku, kde dochádza k porušovaniu riadnych rozhodovacích a kontrolných systémov na základe dohôd medzi tými ktorí disponujú postavením alebo verejnou mocou a jednotlivými občanmi, či podnikateľskými subjektmi. Zvlášť nebezpečnými formami tejto korupcie sú rôzne nekalé spôsoby s nakladaním majetku štátu, pri vydávaní rôznych rozhodnutí, certifikátov, posudkov, stanovísk a podobne. Dochádza aj k porušovaniu zákonnej alebo zmluvnej mlčanlivosti z dôvodu neoprávneného šírenia a poskytovania týchto informácií. K negatívnym následkom môže prísť v týchto prípadoch najmä pri verejných súťažiach, obstarávaniach a podobne. Takéto konanie narušuje zdravé konkurenčné prostredie a primeraný rast ekonomiky. Jednou z príčin korupcie v tejto oblasti je prevládajúci dopyt nad ponukou, nedokonalá legislatíva, nedostatočná kontrolná činnosť, ale aj nízke uplatnenie transparentnosti činnosti orgánov verejnej správy.

Aktuálne otázky právnej úpravy boja proti protispoločenskej činnosti

Na Slovensku sa bojom proti protispoločenskej činnosti zaoberajú ústredné orgány štátu, Rada koordinátorov protikorupčnej prevencie, Odbor prevencie korupcie na Úrade vlády Slovenskej republiky, Úrad na ochranu oznamovateľov protikorupčnej činnosti a protikorupčný koordinátor. Samozrejme v tejto oblasti pôsobí aj celý rad mimovládnych, spoločenských, záujmových a iných organizácií. Funguje aj dobrá spolupráca s medzinárodnými organizáciami. Máme tiež prijaté dokumenty upravujúce boj proti korupcii, ako napríklad Programové vyhlásenie vlády, či Program protikorupčnej politiky Slovenskej republiky na roky 2019 – 2023. Teda existuje národný protikorupčný program i rezortné protikorupčné programy. V týchto dokumentoch je objektívne vyhodnotený stav v oblasti boja proti korupcii, sú stanovené najmä základné úlohy jednotlivých subjektov, zásady protikorupčnej prevencie, priority a ciele protikorupčnej politiky a zásady protikorupčnej prevencie.

Medzi najvýznamnejšie dokumenty radíme Návrh protikorupčnej politiky Slovenskej republiky na roky 2019 – 2023. Tento dokument schválila vláda Slovenskej republiky na svojom rokovaní dňa 12. decembra 2018. V materiáli sa nanovo a komplexne upravuje protikorupčná politika na ďalšie obdobie a zdokonaľuje sa systém protikorupčnej prevencie. Ambíciou je nahradiť formalistický, resp. úradnícky prístup k zápasu s korupciou prístupom, ktorý kladie dôraz na dosiahnutú účinnosť protikorupčných opatrení, ktorú budú občania registrovať. To znamená, že nestačí vypracovať, prijať, či schváliť príslušný predpis, dokument, či protikorupčné opatrenie, ale sa treba sústrediť predovšetkým na preukázateľnosť účinkov protikorupčných opatrení. Od rezortov sa teda očakáva zvýšenie efektívnosti zápasu s korupciou.

Podľa tohto dokumentu stanovené priority a ciele zahŕňajú presadzovanie a ochranu verejného záujmu, zmenšenie priestoru a príležitostí pre korupciu, podporu a presadzovanie transparentnosti, zlepšenie kvality legislatívneho a právneho prostredia, ako aj zlepšenie podmienok na podnikanie. Vymedzujú sa zásady protikorupčnej prevencie vrátane riadenia korupčných rizík a prehlbovania kultúry morálnej integrity. Tento materiál obsahuje aj návrhy základných opatrení, ktoré by sa mali podrobne rozpracovať v rezortných protikorupčných programoch.

Na túto protikorupčnú politiku bude nadväzovať národný protikorupčný program, ktorý úrad vlády predloží v spolupráci s ministerstvom vnútra do konca júna 2019 a jednotlivé ministerstvá do konca augusta 2019.

[2] BALÁŽ, P., JALČ. A. 2006. *Spoločensko-právna ochrana pred korupciou,* s. 28.

Medzi základné priority a ciele protikorupčnej politiky na roky 2019 – 2023 podľa tohto dokumentu patria :

1. Presadzovať a chrániť verejný záujem prostredníctvom zmenšovania priestoru a príležitostí na korupciu
2. Zlepšiť kvalitu legislatívneho prostredia
3. Zlepšiť podmienky na podnikanie

Sú tiež stanovené zásady protikorupčnej prevencie nasledovne :

1. Zásada právneho štátu
2. Zásada nulovej tolerancie korupcie
3. Zásada vyvoditeľnej zodpovednosti
4. Zásada transparentnosti
5. Zásada integrity a čestného a dôveryhodného výkonu verejnej moci
6. Zásada zvyšovania protikorupčného povedomia
7. Zásada spolupráce
8. Zásada dôkazného tlaku.[3]

Vo vyššie uvedenom dokumente sú uvedené aj korupčné riziká, na ktoré je potrebné sa zamerať. Keďže formy a spôsoby korupcie a korupčné riziká sú vzhľadom na oblasť pôsobnosti jednotlivých rezortov rozdielne, dňa 31. januára 2019 vydal Úrad vlády Slovenskej republiky prostredníctvom odboru prevencie korupcie Metodické odporúčanie k riadeniu korupčných rizík. Je určené najmä ústredným orgánom štátnej správy, ako aj všetkým úrovniam verejnej moci vrátane orgánov samosprávy a organizácií v zriaďovateľskej právomoci orgánov verejnej správy a verejného sektora. Posudzovanie korupčných rizík ako súčasť riadenia podľa tohto dokumentu zahŕňa súbor činností a mechanizmov, prostredníctvom ktorých sa stanoví pravdepodobnosť výskytu priestoru, podmienok, príčin či príležitostí na korupciu alebo pravdepodobnosť výskytu samotnej korupcie. Posudzovanie korupčných rizík však nie je jednorazová ani samoúčelná činnosť. Je to sústavný proces. Všetky prvky riadenia korupčných rizík sa pritom v systéme protikorupčného riadenia a protikorupčnej prevencie berú do úvahy v ich vzájomnej previazanosti. Prijaté opatrenia na oslabovanie a odstraňovanie korupčných rizík sa sústavne monitorujú, vyhodnocujú a zdokonaľujú, aby sa dosiahol žiaduci výsledok. Orgán, ktorý nedokáže oslabiť alebo odstrániť korupčné riziká, ktorým je vystavený, spôsobuje problémy nielen sebe, ale aj ostatným organizáciám, mimo pôsobnosti svojho rezortu. Podieľa sa tým napríklad na strate dôvery verejnosti v štátne inštitúcie, mrhaní verejnými zdrojmi, demoralizovaní zamestnancov, ako aj na vytváraní podmienok pre korupčné schémy a systémovú korupciu. Úloha všetkých osôb zodpovedných v rezorte za prevenciu korupcie je preto rozhodujúca pre jeho udržateľnú dôveryhodnosť a výkonnosť.

Podľa tohto dokumentu je účasť v korupčnom vzťahu podmienená existenciou okolností a podmienok, ktoré úplatným osobám uľahčujú korupciu alebo ich od nej odrádzajú. Táto účasť je často umocňovaná príležitosťou nezákonne maximalizovať zisk alebo výhody pre seba alebo tretie osoby, bezprostrednosťou a sťaženou odhaliteľnosťou páchateľov korupcie. Ďalšou osobitosťou je existencia príležitostí a vhodných podmienok umožňujúcich beztrestný nátlak na osobu, aby poskytla úplatok.

Základné príčiny vzniku korupčných rizík sú úzko prepojené. Môže to byť náhodný charakter udalostí, nedokonalé alebo neúplné poznatky alebo informácie, nedostatočný vplyv kontroly, nedostatočná integrita zamestnancov, neexistencia protikorupčnej politiky a etickej kultúry v rezortnom orgáne, tolerancia či akceptovateľnosť korupcie, nízke finančné ohodnotenie osôb pracujúcich v pozíciách vystavených korupcii a podobne. „Z hľadiska zdroja vzniku sa korupčné riziká môžu klasifikovať ako:

- externé korupčné riziká (majú vplyv na príležitostnú korupciu). Je to napríklad zaužívané korupčné správanie verejnosti, vysoká tolerancia verejnosti voči drobnej i väčšej korupcii, nekonzistentné chápanie etických zásad a morálky vo verejnosti, neexistujúci systém verejnej

[3] *Program protikorupčnej politiky Slovenskej republiky na roky 2019 -2023*, s. 11-16.

integrity, nejasné pravidlá dávania darov a poskytovania pohostinnosti, existencia priaznivých podmienok na legalizáciu príjmu z trestnej činnosti, nízky odrádzajúci účinok postihov za korupciu, neexistencia pravidiel lobingu, poskytovania darov, pohostení a pod.,

- interné korupčné riziká (rezortný orgán by ich mal vedieť ovplyvniť). Je to napríklad nedostatočná odbornosť zamestnancov, neetické spôsoby interakcie s verejnosťou v rámci organizácie, možnosť uplatňovať alebo beztrestne zneužívať diskrečnú právomoc v neprospech klientov alebo pracovnoprávnych vzťahoch v neprospech oznamovateľov nekalej činnosti na pracovisku, chýbajúce etické vzory na pracovisku, neexistencia kultúry verejnej integrity v organizácii, neúčinné presadzovanie etického správania a konania zamestnancov, najmä ak ho presadzujú osoby, ktoré nie sú prirodzenými morálnymi autoritami, neúčinná protikorupčná stratégia (ak existuje), spôsob riadenia útvarov, ktorý umožňuje vytvárať priestor, príležitosti a podmienky pre korupciu, nedostatočná kvalita vnútorného kontrolného systému, nekvalitná personálna politika, klientelizmus, nepotizmus, tolerovanie konfliktu záujmov, tolerovanie zneužívania právomoci, neexistencia pravidiel oznamovania porušenia normatívnych a iných predpisov, nízke finančné ohodnotenie zamestnancov vydávajúcich rozhodnutia, povolenia a sankcie, a pod.“[4]

Koniec anonymom na Slovensku?

Ako sme už uviedli, boj proti korupcii a inej protispoločenskej činnosti sa vedie v rôznych oblastiach, rôznymi metódami a prostriedkami. V tomto boji sú často využívané aj anonymné podania. Mali by však mať určitý zákonný rámec. V tomto duchu boli prijaté aj vyššie uvedené dokumenty. Boli však prijaté aj viaceré zákony, ktoré z dôvodu ich aktuálnosti, ale aj možnej kontraproduktívnosti z pohľadu boja proti korupcii spomenieme. V prvom rade sa jedná o zákon č. 307/2014 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Hlavným cieľom prijatia tohto zákona bola potreba zaviesť právnu ochranu osôb pri oznamovaní trestných činov korupcie. Pri tvorbe toho zákona sa vychádzalo z odporúčania OECD, v ktorom bolo Slovenskej republike odporučené podniknúť kroky na zvýšenie povedomia o podmienkach a postupe pri zabezpečovaní ochrany týchto osôb. Napriek tomu, že toto odporúčanie sa zameralo iba na ochranu oznamovateľov korupčného správania, predkladateľ zákona rozšíril možnosti poskytovania ochrany aj na oznámenia inej protispoločenskej činnosti. Ochrana sa v zmysle tohto zákona vzťahovala na zamestnanca, ktorý v dobrej viere uviedol skutočnosti, ktoré mohli významnou mierou prispieť k objasneniu protispoločenskej činnosti alebo k usvedčeniu jej páchateľa a o ktorých sa dozvedel v súvislosti s výkonom svojho povolania, postavenia alebo funkcie. Podstata ochrany zamestnanca spočívala v odsúhlasení pracovného úkonu zamestnávateľa voči takémuto zamestnancovi, na ktorý je potrebný súhlas zamestnanca, inšpektorátom práce. Takejto osobe bolo možné v rámci trestného konania poskytnúť ochranu. Chceme zdôrazniť, že tento zákon v ustanovení § 2 ods. 1 písm. d) bod 1 tiež stanovil, že podnet je aj oznámenie vrátane anonymného oznámenia.[5] Tento zákon bol doteraz trikrát novelizovaný. Prax však ukázala, že ani napriek týmto novelizáciám sa zákon nedostal do širšieho spoločenského povedomia. Tiež sa ukázalo, že činnosť inšpektorátov práce pri realizácii tohto zákona bola neefektívna. Preto bol tento zákon zrušený a dňa 30. januára 2019 bol prijatý nový zákon o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov číslo 54/2019 Z. z. s účinnosťou od 1. marca 2019. Okrem cieľov stanovených v pôvodnom zákone je cieľom nového zákona najmä:

1. zriadením úradu na ochranu oznamovateľov protispoločenskej činnosti, ktorý ako nezávislý orgán štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, bude najmä poskytovať ochranu oznamovateľom (namiesto terajšieho inšpektorátu práce), kontrolovať dodržiavanie tohto zákona, poskytovať odborné stanoviská a poradenstvo k aplikácii tohto zákona, robiť osvetu v oblasti poskytovania ochrany tzv. whistleblowerom, poskytovať odmenu oznamovateľom (namiesto terajšieho

[4] *Metodické odporúčanie k riadeniu korupčných rizík*, s. 12.

[5] *Zákon č. 307/2014 Z. Z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*

Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky), raz ročne predkladať Národnej rade Slovenskej republiky správu o svojej činnosti,
2. vytvorením mechanizmu kreovania predsedu úradu Národnou radou Slovenskej republiky spomedzi dvoch kandidátov vybraných odbornou komisiou zloženou z členov vymenovaných prezidentom Slovenskej republiky, vládou Slovenskej republiky, verejným ochrancom práv, Radou pre štátnu službu a poradným orgánom vlády v oblasti mimovládnych organizácií a rozvoja občianskej spoločnosti,
3. poskytnutím oznamovateľovi postavenia v trestnom konaní,
4. úpravou definície oznámenia, ktorej súčasťou už nebude kvalitatívne kritérium „významnej miery“ prispenia oznámených skutočností nasvedčujúcich spáchanie, resp. páchanie protispoločenskej činnosti,
5. rozšírením definície závažnej protispoločenskej činnosti o trestné činy právnických osôb, čím sa reaguje na vývoj právneho poriadku od účinnosti terajšieho zákona, ako aj rozšírením definície znížením hornej hranice pokuty z 50 000 eur na 30 000 eur,
6. precizovaním úpravy poskytnutia ochrany v rámci trestného konania prokurátorom tak, že pri neposkytnutí ochrany sa oznamovateľ bude môcť obrátiť sám, alebo prostredníctvom novozriadeného úradu na nadriadeného prokurátora ako na druhú inštanciu,
7. obdobne ako v bode 6. dôjde k precizovaniu poskytnutia ochrany v rámci konania o správnom delikte, kde sa zavedie pri poskytnutí ochrany druhá inštancia,
8. ustanovením kvalitatívnych kritérií odbornosti zodpovednej osoby a precizovaním úpravy postavenia zodpovednej osoby v rámci právnickej osoby vrátane zvýšenia jej ochrany, a tým aj jej nezávislosti v rámci štruktúry zamestnávateľa,
9. zavedením administratívnej zodpovednosti osoby, ktorá urobí voči whistleblowerovi pracovnoprávny úkon bez súhlasu úradu, alebo ktorá vyzradí totožnosť whistleblowera.[6]

V novom zákone už nie je ani zmienka o anonymnom podaní a o jeho vybavovaní tak, ako to bolo v pôvodnom zákone. Je síce pravda, že zvýšením ochrany oznamovateľov protispoločenskej činnosti novým (navrhovaným) zákonom je šanca na zvýšenie počtu neanonymných podaní, avšak realitu prostredia, či spoločenskej situácie na Slovensku zrejme ukáže až čas.

Prijatím nového zákona o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti vznikne tiež ďalší nový štátny úrad, ktorý rozšíri už aj tak veľký počet rôznych úradov a inštitúcií zaoberajúcich sa bojom proti korupcii a inej protispoločenskej činnosti. Je preto namieste otázka, či práve zriadenie ďalšieho byrokratického úradu zabráni rozširovaniu korupcie a inej protispoločenskej činnosti na Slovensku. Problém je totiž v tom, že u nás oznamovatelia fakticky nie sú zvlášť chránení a neexistuje základná kultúra ich rešpektovania. Teda nielen zriadenie nového úradu, ale najmä zmena politickej kultúry môže prispieť k ich ochrane.

Týmto zákonom bola prijatá aj ďalšia novela Trestného poriadku, ktorého podstatou je najmä úprava postavenia oznamovateľa protispoločenskej činnosti v trestnom konaní.

Ďalej sa jedná o zákon č. 3/2019. Ide o zákon, ktorým sa dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. Tento zákon bol prijatý dňa 7. decembra 2018 a účinný je od 1. februára 2019. Týmto zákonom sa dopĺňa § 62, kde sa za odsek 2 vkladá nový odsek 3, ktorý znie: „Podanie, ktoré neobsahuje údaje o totožnosti odosielateľa alebo obsahuje nepravdivé údaje o totožnosti odosielateľa, sa považuje za anonymné podanie; to platí aj na trestné oznámenie. Ak z obsahu anonymného podania nevyplýva dôvodné podozrenie, že bol spáchaný trestný čin, orgán činný v trestnom konaní nie je povinný anonymné podanie vybavovať; orgán činný v trestnom konaní odstúpi takéto anonymné podanie na prešetrenie jeho obsahu inému orgánu, ak z jeho obsahu vyplýva, že ide o vec, ktorá patrí do pôsobnosti iného orgánu. O postupe s anonymným podaním vyhotoví záznam.“[7]

[6] *Dôvodová správa k návrhu zákona o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov,* s. 1-2.

[7] *Zákon č. 3/2019 Z. Z., ktorým sa dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov*

Novela tohto zákona má iste svoje opodstatnenie. Ako dôvod jeho prijatia je v dôvodovej správe napríklad uvedené pomerne veľké množstvo podaní charakteru anonymných trestných oznámení, ktorých cieľom je často dehonestovať určité osoby (napríklad v konkurenčnom prostredí), či zahltiť orgány činne v trestnom konaní iba všeobecnými informáciami (často bezvýznamnými a prevzatými z médií), ktoré neobsahujú nič podstatné o možnej trestnej činnosti. Prípadne môže ísť o rôzne nepravdivé, či vyslovene lživé oznámenia, pri ktorých sa oznamovateľ skrýva za anonymitu a vyhýba sa tak možnému trestnému postihu za spáchanie trestného činu krivého obvinenia a podobne. Ide teda o zefektívnenie činnosti orgánov činných v trestnom konaní. Tiež ide o ochranu práv a zákonom chránených záujmov dotknutých osôb pred šikanóznymi anonymnými podaniami.

Proti prijatiu tohto zákona bolo v pripomienkovom konaní okrem iného namietané, že odradí tých oznamovateľov trestnej činnosti, teda aj korupcie, ktorí majú relevantné poznatky o možnej trestnej činnosti a túto sa boja nahlásiť pod svojim menom (napríklad úradník sa bojí o svoje miesto). Túto námietku mnohí nepovažujú za podstatnú, pretože v novele zákona sa nehovorí nič o tom, že podanie anonymných trestných oznámení je zakázané, ale sa hovorí, že bude záležať len na orgánoch činných v trestnom konaní, či oznámené skutočnosti posúdia ako právne relevantné z hľadiska vyvodenia trestnej zodpovednosti. Tiež tvrdenia o tom, že doterajšia povinnosť orgánov činných v trestnom konaní zaoberať sa aj anonymnými trestnými oznámeniami prispela k odhaleniu závažnej trestnej činnosti je len mýtus, pretože nič také sa v aplikačnej praxi vo väčšom rozsahu nedialo. Na druhej strane názorov sú tie, ktoré poukazujú na negatívne dôsledky prijatia tohto zákona. Argumentujú najmä tým, že aj doteraz sa veľa oznamovateľov trestnej činnosti oprávnene obávalo podať legálne trestné oznámenie. Takýto oznamovatelia boli často označovaní za udavačov a zradcov, mali problémy v zamestnaní a podobne. Vzhľadom na takúto spoločenskú situáciu v tomto prípade len anonymné podanie mohlo splniť svoj cieľ.

Ďalšou podstatnou námietkou bola tá skutočnosť, že prijatím takejto úpravy riešenia anonymných podaní dôjde k porušeniu jednej zo základných zásad trestného konania, ktorá je stanovená v § 2 ods. 5 Trestného poriadku. Podľa tejto zásady „Ak tento zákon, medzinárodná zmluva vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom alebo rozhodnutie medzinárodnej organizácie, ktorým je Slovenská republika viazaná, neustanovuje inak, prokurátor je povinný stíhať všetky trestné činy, o ktorých sa dozvedel.“[8] Podstatná v tejto veci je však absencia konkrétnych, jednoznačných, možno až taxatívne vymedzených dôvodov pre ktoré prokurátor, či iný orgán činný v trestnom konaní „nie je povinný anonymné podanie vybavovať“. Zákon „musí byť terminologicky správny, presný, jednotný a všeobecne zrozumiteľný.“[9] Neexistencia takýchto dôvodov, či právne relevantných skutočností môže vyvolávať rôzny spôsob vybavenia takýchto podaní u rôznych orgánov činných v trestnom konaní. Pôvodný zámer novely spočívajúci v posilnení vlastnej rozhodovacej činnosti orgánov činných v trestnom konaní pri rozhodovaní o anonymných podaniach sa možno naplní. Ale je dosť ťažké si predstaviť takéto vlastné rozhodovanie napríklad na malých obvodných oddeleniach polície s mladými a neskúsenými policajtmi. Pre tieto orgány činné v trestnom konaní uvedený právny stav môže priniesť do ich rozhodovania skôr neistotu, či sa majú anonymným podaním zaoberať, alebo nie. Môže nastať výklad zásady oficiality a ďalších svojho druhu a môže v takýchto prípadoch spôsobiť konfliktné situácie.

Aj preto nepovažujeme túto prijatú novelu Trestného poriadku za užitočnú a zmysluplnú. Novela nie je ani najšťastnejšie riešenie v prípadoch boja proti korupcii a inej protispoločenskej činnosti.

Za ďalšiu aktuálnu právnu úpravu v boji proti protispoločenskej činnosti považujeme prijatie zákona o neprimeraných podmienkach v obchode s potravinami, ktorý zrušil zákon č. 362/2012 Z. z. o neprimeraných podmienkach v obchodných vzťahoch. Nový zákon bol schválený dňa 5. februára 2019 s účinnosťou od 1. apríla 2019. Prvou oblasťou úpravy tohto zákona bola oblasť neprimeraných podmienok, kde boli tieto podmienky stanovené v precíznejšom znení. Druhou oblasťou bola úprava kontrolnej činnosti kontrolórov Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej

[8] *Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, § 2 ods. 5*
[9] *Legislatívne pravidlá vlády Slovenskej republiky, čl. 6 ods. 2*

republiky odlišne od úpravy stanovenej zákonom č. 10/1996 Z. z. o kontrole. Posilnilo sa postavenie týchto kontrolórov, zjednodušil sa postup kontroly a zaviedli sa nové oprávnenia, ktoré prispejú k zefektívneniu kontrol a tým aj k efektívnejšiemu odhaľovaniu neprimeraných podmienok. Ďalšia oblasť úpravy sa týka anonymných podnetov. Doterajšia právna úprava vyžadovala od predkladateľov podnetov uvádzať v rámci podnetov svoje identifikačné údaje, čo v praxi subjektov odrádzalo od ich predkladania. Zákon zaviedol možnosť predkladať ministerstvu pôdohospodárstva aj anonymné podnety upozorňujúce na výskyt neprimeraných podmienok. Konkrétne je uvedená úprava zakotvená v § 4 ods. 3 nového zákona takto: „ Podnet účastníka obchodného vzťahu alebo inej osoby na vykonanie kontroly u kontrolovaného subjektu musí obsahovať

a) identifikačné údaje toho, proti komu je podnet podaný,
b) opis skutočnosti, ktorá má byť predmetom kontroly.“ [10]

Ministerka Gabriela Matečná sa k tejto problematike vyjadrila takto: „pokladám za najväčší bonus tohto zákona práve možnosť anonymného podania. Podľa môjho názoru sa tým prelomí bariéra strachu, pretože dodávatelia zo strachu pred tým, že ich reťazce „vylisujú“, vôbec podania na ministerstvo, ani na štátnu veterinárnu a potravinovú správu nepodávali. Myslím si, že ak uplatníme tento zákon, postavenie poľnohospodárov a potravinárov v celom dodávateľskom reťazci sa zlepší.“[11]

Prezident Slovenskej republiky tento zákon však nepodpísal a dňa 21. februára 2019 ho vrátil Národnej rade Slovenskej republiky. Nesúhlasil s navrhovanou úpravou odvolaní proti rozhodnutiam orgánov štátnej správy a s úpravou propagácie a marketingu poľnohospodárskych výrobkov a potravín vyrobených v Slovenskej republike. K problematike anonymných podaní sa nevyjadril, preto je reálny predpoklad, že navrhovaná zákonná úprava bude schválená.

Záver

Protispoločenská činnosť je spoločnosťou vnímaná ako jeden z najzávažnejších problémov súčasnej doby. Je dlhodobo diskutovanou multidisciplinárnou problematikou. Ohrozuje stabilitu demokratického a právneho štátu, morálne hodnoty spoločnosti, narúša hospodársku súťaž a oslabuje demokratické inštitúcie, čím oslabuje aj dôveru občanov v nich. Osobitne korupčné konanie je natoľko vžité do spoločnosti, že mnohí si už ani neuvedomujú jeho nebezpečnosť a podceňujú ním vyvolané dôsledky. Práve tieto skutočnosti vedú spoločnosť ku snahe vytvárať efektívne prostriedky, ktorých účelom je predchádzať korupčnému správaniu, pomáhať jeho včasnému odhaleniu a k následnému potrestaniu jeho páchateľov. Domnievame sa, že na Slovensku tieto prostriedky, najmä pokiaľ sa týka právnej úpravy postihu za korupciu v oblasti trestného práva sú dostačujúce a sú porovnateľné s právnou úpravou vo vyspelých štátoch sveta. Problém je však najmä v tom, že ich využitie v spoločenskej aj v justičnej praxi nie je dostatočne účinné. Ďalším problémom je právna úprava vybavovania anonymných podaní, keď v jednom zákone sa ich vybavovanie prakticky eliminuje a v druhom sa naopak tento inštitút novo zavádza. Niektoré subjekty sa teda anonymným podaniam nebudú venovať a ďalšie, ako napríklad Národný inšpektorát práce, Slovenská obchodná inšpekcia či Centrálny register dlžníkov budú anonymné podania akceptovať. Niektoré subjekty, ako napríklad generálna prokuratúra, ministerstvo spravodlivosti či úrad vlády majú zriadené protikorupčné linky, na ktoré je tiež možné podať anonymné podania. Nastáva tým nevyváženosť celého právneho poriadku. Je pochopiteľné, že pri dokazovaní korupcie je typická dôkazná núdza. Často ide o vysoko sofistikovanú činnosť. Informácií, ktoré sú trestno-právne relevantné je pomerne málo, pričom mnohé z nich nie sú dostupné vzhľadom na to, že majú povahu zákonom uznaných a chránených tajomstiev. Iné sú zatierané priamo rozhodovacou činnosťou či právomocou dotknutých osôb. Musia sa zohľadniť všetky vecné, miestne i osobnostné súvislosti a osobitosti korupcie. Špecifikom tejto trestnej činnosti je i to, že trestnoprávne relevantné konanie je realizované účastníkmi korupčného vzťahu, kde sú obaja páchateľmi rôznych trestných činov, nie je tam nevinná obeť v pravom slova zmysle, ktorá by odhalenie trestného činu iniciovala. Teda pri korupcii žiadna

[10] *https:www.nrsr.sk/zákononeprimeranýchpodmienkachvobchodespotravinami, § 4 ods. 3*
[11] *https://poľnoinfo.sk/matecna-bonusomzakonajeanonymnepodanie*

zo strán nemá záujem na odhalení, či objasnení korupčného konania orgánom činným v trestnom konaní. Obidve strany sú s výsledkom svojho konania spravidla spokojné, pričom sa snažia, aby korupcia zostala skrytá. Je teda zrejmé, že odhaľovanie korupčnej kriminality je veľmi zložité a časovo náročné. Obdobná situácia je aj v prípadoch domáceho násilia. Nemáme totiž vytvorenú dostatočnú infraštruktúru na to, aby sa oznamovatelia tejto činnosti cítili chránení. Napriek tomu si dovolíme konštatovať, že efektivita odhaľovania, objasňovania a postihu korupcie na Slovensku nie je dostatočná. Práve preto je potrebné využiť všetky možnosti boja proti takejto činnosti, vrátane anonymných podaní. V tomto duchu vyzdvihujeme aj legalizáciu tohto zdroja informácií v novom zákone o neprimeraných podmienkach v obchode s potravinami a veríme, že to bude prínosom v boji proti protispoločenskej činnosti.

Resumé: V Slovenskej republike došlo v roku 2018 k nárastu korupcie. Túto skutočnosť potvrdila aj organizácia Transparency International, ktorá zverejnila index vnímania korupcie, podľa ktorého sme sa umiestnili na 57. mieste spomedzi 180 štátov sveta. Preto bolo prijatých viacero opatrení na zefektívnenie boja proti korupcii ale aj komplexného boja proti protispoločenskej činnosti. Bol prijatý program protikorupčnej politiky Slovenskej republiky na roky 2019 – 2023. Bude zriadený Úrad na ochranu oznamovateľov protispoločenskej činnosti. Boli prijaté aj viaceré zákony upravujúce túto problematiku. V novej právnej úprave však došlo k osobitnému stavu vzhľadom na to, že niektoré zákony (trestný poriadok, zákon o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti) obmedzili zaoberanie sa anonymnými podaniami týkajúcimi sa protispoločenskej činnosti a naopak iné zákony (zákon o neprimeraných podmienkach v obchode s potravinami) akceptovanie anonymných podaní zavádza. Preto bolo v tomto príspevku poukázané na možný dopad tohto stavu v oblasti boja proti protispoločenskej činnosti.

Resumé: In 2018, corruption increased in the Slovak Republic. This fact was also confirmed by organization Transparency International, which published the Corruption Perceptions Index, which ranked Slovak Republic as 57th out of 180 countries in the world. Therefore, several actions have been taken to make the fight against corruption more effective, as well as the complex dispute with anti-social activity. The program of anti-corruption policy of the Slovak Republic for the years 2019 - 2023 has been adopted. The Office for the Protection of Notifiers of Anti-Social Activities will be established. Several laws governing this issue have also been adopted. However, in the new legislation, a special situation has occurred as some laws (Code of Criminal Procedure, Law on the Protection of Whistleblowers) limit the treatment of anonymous filings concerning anti-social activities and, on the contrary, other laws (Law on unfair terms in food trade) introduce accepting of anonymous submissions. Therefore, this report pointed to the possible impact of this situation on the confrontation with anti-social activity.

Zoznam bibliografických odkazov:

BALÁŽ, P., JALČ. A., 2006. *poločensko-právna ochrana pred korupciou.*Bratislava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, Veda. s. 28.

Legislatívne pravidlá vlády Slovenskej republiky, čl. 6 ods. 2

Zákon č. 3/2019 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, § 2 ods. 5

Zákon č. 307/2014 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 583/2009 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov § 3 písm. b), c)

https://www.bojprotikorupcii.gov.sk. Metodické odporúčanie k riadeniu korupčných rizík. Odbor prevencie korupcie úradu vlády Slovenskej republiky. 2019. s. 12.

https://www.bojprotikorupcii.gov.sk. Program protikorupčnej politiky Slovenskej republiky na roky 2019 -2023. s. 11-16.

https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?si. Dôvodová správa k návrhu zákona o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. s. 1-2. https:www.nrsr.sk/zákononeprimeranýchpodmienkachvobchodespotravinami, § 4 ods. 3 https://poľnoinfo.sk/matecna-bonusomzakonajeanonymnepodanie

Kontaktné údaje:
Mgr. Nikola Kučerová
Paneurópska vysoká škola
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
t. č. 0908 686 676
e-mail: nikola.kucerova5@gmail.com

TEORETICKO-PRAKTICKÉ ASPEKTY SÚČINNOSTI A SPOLUPRÁCE VYŠETROVATEĽA V PROCESE VYŠETROVANIA TRESTNÉHO ČINU VRAŽDY

doc. JUDr. Antonín NESVADBA, PhD.
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Autor vo svojom článku na základe svojich teoretických poznatkov, ako aj praktických skúseností uvádza aspekty súčinnosti a spolupráce vyšetrovateľa s jednotlivými službami PZ a mimorezortnými subjektami v procese vyšetrovania trestných činov vrážd, pričom pozornosť čitateľa upriamuje najmä na súčinnosť vyšetrovateľa s orgánmi služby kriminálnej polície, kriminalistickým technikom a kriminalistickým expertom. Nie menšiu pozornosť venuje aj spolupráci vyšetrovateľa s mimorezortnými subjektami, ako sú súdni lekári z ústavov súdneho lekárstva, znalci psychiatri a psychológovia a ďalší špecialisti z odvetvia medicíny. Dôležitú časť článku tvoria aj aspekty spolupráce vyšetrovateľa s verejnosťou.*
Kľúčové slová: *Proces vyšetrovania, vražda, vyšetrovateľ, súčinnosť, spolupráca, kriminálna polícia, kriminalistický technik, kriminalistický expert, súdny lekár, znalec psychiater, forenzny psychológ, verejnosť.*

Annotation: *Based on his theoretical knowledge and practical experience, the author describes the aspects of co-operation between the investigator and the individual services of the Police Force and the non-consensual subjects in the process of investigating crimes of murder, with the reader's attention especially on the co-ordination of the investigator with the criminal police services, and forensic experts. Not less attention is paid to the co-operation of an investigator with extraordinary subjects such as forensic doctors, psychiatrists and psychologists, and other medical specialists. An important part of the article also includes aspects of the co-operation of the investigator with the public.*
Keywords: *Investigative process, murder, investigator, co-operation, criminal police, criminologist, forensic expert, forensic psychologist, psychiatric expert, forensic psychologist, public.*

Úvod

Účinný boj s najzávažnejšími trestnými činmi ako sú vraždy patrí medzi základné úlohy Policajného zboru. Úspešnosť procesu vyšetrovania trestných činov vrážd je nemysliteľná bez účinnej súčinnosti a spolupráce vyšetrovateľa jednak s rezortnými, ako aj mimorezortnými subjektami participujúcimi na tomto procese. Je dôležité, aby zákonitosti súčinnosti a spolupráce v procese vyšetrovania trestných činov vrážd nezostali len na teoretickej úrovni, ale aby prenikli do praxe a stali sa súčasťou odborných poznatkov všetkých participujúcich subjektov. Táto myšlienka sa stala aj hlavnou motiváciou môjho príspevku. Vo svojom príspevku na základe jednak mojich teoretických poznatkov, no najmä vychádzajúc z mojich praktických vyšetrovateľských skúseností uvádzam typické a najčastejšie formy spolupráce vyšetrovateľa s jednotlivými službami Policajného zboru, ako aj s mimorezortnými službami, predovšetkým so súdnymi lekármi z ústavov súdneho lekárstva, znalcami psychiatrami a psychológmi, ako aj ďalšími špecialistami z odboru medicíny, bez odborných znalostí a skúseností ktorých by som sa nezaobišiel. Nie menej významnou súčasťou môjho príspevku je aj časť pojednávajúca o aspektoch spolupráce vyšetrovateľa s verejnosťou, zameraná najmä na zisťovanie informácii o osobe páchateľa a jeho obeti, o veciach, ktoré mala obeť v čase útoku pri sebe, o správaní obete pred jej smrťou, o správaní a pohyboch podozrivých osôb, o kontaktoch obete s osobami, o pohybe obete a pod.

1. Aspekty súčinnosti vyšetrovateľa s rezortnými službami Policajného zboru

Pre proces vyšetrovania trestných činov vrážd má neoceniteľný význam súčinnosť a spolupráca vyšetrovateľa či už s jednotlivými službami Policajného zboru, ako aj s relevantnými mimorezortnými subjektami. Podstata tejto súčinnosti a spolupráce spočíva v maximálnom a efektívnom využití celého komplexu síl, prostriedkov a metód, ktorými zúčastnené subjekty disponujú. Vychádzajúc z teórie bezpečnostných služieb sa koordinácia člení na dve formy, a to na súčinnosť a spoluprácu. Pokiaľ ide o koordináciu vo forme súčinnosti, v procese vyšetrovania

trestného činu vraždy ide najmä o súčinnosť vyšetrovateľa s policajným orgánom, kriminalistickým technikom, kriminalistickým expertom Kriminalistického a expertízneho ústavu, s orgánmi služby kriminálnej polície, stálou službou obvodného oddelenia PZ, ako aj s operačným strediskom krajského riaditeľstva PZ. Súčinnosť vyšetrovateľa s vyššie uvedenými rezortnými súčasťami PZ je možné z časového hľadiska rozdeliť na súčinnosť pred začatím trestného stíhania a po začatí trestného stíhania. Predmetom súčinnosti pred začatím trestného stíhania je najmä činnosť vykonávaná pri ohliadke miesta trestného činu vraždy alebo miesta nálezu mŕtvoly alebo jej častí.

Ohliadku miesta trestného činu vraždy alebo nálezu mŕtvoly alebo jej častí vykonáva vyšetrovateľ. Túto činnosť by však veľmi ťažko zvládol bez aktívnej účasti kriminalistického technika. Obaja spoločne obhľadávajú miesto činu, odhaľujú kriminalistické stopy, ktoré budú predmetom neskoršieho expertízneho skúmania a následného spracovania znaleckého posudku. Kriminalistický technik naviac na mieste označuje, dokumentuje a zaisťuje vyhľadané kriminalistické stopy, ako aj zhotovuje kompletnú dokumentáciu z miesta udalosti zahrnujúcu náčrtok, plánok, fotodokumentáciu, prípadne videozáznam.

Vyšetrovateľ veľmi často prizýva k obhliadke miesta trestného činu vraždy alebo nálezu mŕtvoly alebo častí jej tela kriminalistického experta z Kriminalistického a expertízneho ústavu PZ. Je to najmä z toho dôvodu, že v prípadoch trestných činov vrážd, spravidla už pri ohliadke miesta činu alebo nálezu mŕtvoly je potrebné riešiť náročné otázky týkajúce sa zaistených kriminalistických stôp alebo vecných predmetov, resp. ak je potrebné priamo na mieste posúdiť a rozhodnúť, ktoré zo zaistených kriminalistických stôp alebo vecných predmetov sú upotrebiteľné a majú byť predložené na expertízne skúmanie. Ide najmä o stopy po výbuchu nástražného výbušného systému, trasologické stopy, chemické, biologické alebo iné kriminalisticky relevantné stopy, ktoré súvisia s vyšetrovaným prípadom a na posúdenie ktorých už na mieste samom sú potrebné odborné znalosti. Kriminalistickí experti okrem činnosti na mieste udalosti a podávania znaleckých posudkov, vypracovaných na základe nimi vykonaných expertíz často potvrdzujú závery znaleckých posudkov aj na hlavnom pojednávaní pred súdom a odpovedajú na otázky súvisiace so závermi ich znaleckých posudkov.

Vyšetrovateľ v procese vyšetrovania trestných činov vrážd už na samom začiatku tohoto procesu v rámci súčinnosti úzko spolupracuje s príslušníkmi a funkcionármi obvodného oddelenia Policajného zboru (ďalej len OO PZ), v obvode ktorého došlo k spáchaniu vraždy, alebo bolo nájdené telo obete vraždy. Miesto trestného činu vraždy alebo nálezu tela obete alebo jej časti proti vstupu nepovolaných osôb tak do príchodu výjazdovej skupiny, ako aj počas obhliadky zabezpečujú príslušníci OO PZ, v obvode ktorého došlo ku vzniku danej udalosti. Riaditeľ OO PZ, alebo ním poverený funkcionár OO PZ do príchodu výjazdovej skupiny organizuje činnosť svojich podriadených na mieste udalosti, najmä pokiaľ ide o zisťovanie svedkov, zisťovanie dôležitých skutočností a údajov o udalosti, ako aj o osobe páchateľa, ako je napríklad jeho popis, smer a čas jeho pohybu, resp. odchodu alebo úteku z miesta udalosti a pod. Ak ide o vraždu, ktorá bola spáchaná krátko pred jej oznámením, riaditeľ OO PZ alebo ním poverený funkcionár OO PZ zabezpečuje tzv. pátranie po horúcej stope a ak zistí konkrétne poznatky o páchateľovi vraždy, resp. o smere jeho úteku, o použití dopravného prostriedku, prostredníctvo stálej služby, resp. operačného strediska organizuje jeho prenasledovanie, pátranie po ňom, prípadne organizuje ďalšie vhodné opatrenia, ako je uzáver, blokovanie štátnych hraníc apod. Ak bol páchateľ vraždy zaistený alebo ak bola obmedzená jeho osobná sloboda, zabezpečuje jeho stráženie, predvádzanie na miesto výsluchu, resp. iného procesného úkonu a následne ak bol páchateľ už obvinený z trestného činu vraždy a sudcom vzatý do väzby, organizuje jeho eskortu do ústavu pre výkon väzby. Okrem vyššie uvedených úkonov riaditeľ OO PZ alebo ním poverený funkcionár OO PZ v rámci súčinnosti na mieste činu zabezpečuje potrebný servis, ako je napríklad zabezpečenie vozidla pre odvoz mŕtvoly na patologické oddelenie v súvislosti vykonaním prehliadky a pitvy mŕtvoly obete, zabezpečuje dopravenie predvolaných alebo predvedených osôb na výsluch resp. na iné úkony a podobne.

Vyšetrovateľ v procese vyšetrovania trestného činu vraždy už priamo na mieste udalosti, najmä pri vykonávaní počiatočných neodkladných úkonov v rámci súčinnosti ďalej úzko spolupracuje s orgánmi služby kriminálnej polície. Súčinnosť vyšetrovateľa s orgánmi služby

kriminálnej polície sa diferencuje podľa toho, či na začiatku vyšetrovania mŕtvola chýba, alebo či sa vyšetrovanie začína nálezom mŕtvoly alebo častí jej tela. Ak na začiatku vyšetrovania trestného činu vraždy mŕtvola chýba, orgány služby kriminálnej polície v rámci plnenia úloh vyplývajúcich z plánu spoločného postupu, či už v zostave výjazdovej skupiny alebo v zostave vyšetrovacieho tímu vykonávajú operatívno-pátracie úkony zamerané na vypátranie nezvestnej osoby alebo jej mŕtvoly, ďalej sa podieľajú spolu s vyšetrovateľom a kriminalistickým technikom na obhliadke bytu nezvestnej osoby, nebytových priestorov, pracoviska nezvestnej osoby, s cieľom nájsť veci alebo predmety, ktoré by uľahčili pátranie po nezvestnej osobe, resp. spresnili smer pátrania. V súvislosti s pátraním po nezvestnej osobe využívajú kriminalistické evidencie, vykonávajú informatívne výsluchy osôb formou podania vysvetlenia podľa § 17 ods. 1 zák. č. 171/1993 o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, na základe nariadenia vyšetrovateľa vykonávajú zadržanie korešpondencie pochádzajúcej od nezvestnej osoby, alebo adresovanej nezvestnej osobe.

V prípade ak sa vyšetrovanie trestného činu vraždy začína nálezom mŕtvoly alebo častí jej tela, orgány služby kriminálnej polície v súlade úlohami vyplývajúcimi z plánu spoločného postupu vykonávajú pátranie po známom alebo nezistenom páchateľovi, zisťujú osoby, ktoré prichádzajú do úvahy ako možní svedkovia a vykonávajú ich informatívne výsluchy formou podania vysvetlenia podľa vyššie uvedeného ustanovenia zákona o Policajnom zbore. Taktiež vykonávajú pátranie zamerané na zistenie identity nájdenej neznámej mŕtvoly nesúcej stopy použitého fyzického násilia, vykonávajú pátranie po veciach, ktoré boli odcudzené zavraždenej obeti, vykonávajú tipovanie možného páchateľa na základe vyprofilovaného modelu možného páchateľa v operatívno-pátracích evidenciách, ako aj ďalšie operatívno-pátracie úkony s využitím operatívno-pátracích a operatívno-technických prostriedkov v zmysle ustanovení zákona o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

2. Aspekty spolupráce vyšetrovateľa s mimorezortnými subjektami

Druhou formou koordinácie v procese vyšetrovania trestných činov vrážd je spolupráca vyšetrovateľa s mimorezortnými subjektami. Významným prejavom spolupráce vyšetrovateľa s mimorezortnými subjektmi v procese vyšetrovania trestných činov vrážd je najmä spolupráca vyšetrovateľa s lekárom z ústavu súdneho lekárstva (ďalej len so súdnym lekárom) a to už pri vykonávaní počiatočných neodkladných úkonov, konkrétne pri vykonávaní obhliadky miesta trestného činu vraždy, alebo nálezu mŕtvoly, alebo jej častí, ako aj pri prehliadke a súdnej pitve mŕtvoly. Spolupráca medzi vyšetrovateľom a súdnym lekárom pri obhliadke miesta trestného činu vraždy, alebo nálezu mŕtvoly, alebo častí jej tela sa rozdeľuje na činnosť vykonávanú vyšetrovateľom a činnosť vykonávanú súdnym lekárom. Pritom však v žiadnom prípade nejde o dve samostatné činnosti, nebodaj o činnosť vykonávanú výlučne iba súdnym lekárom za pasívnej prítomnosti vyšetrovateľa. Hlavným aktérom obhliadky miesta trestného činu vraždy, alebo nálezu mŕtvoly, alebo jej častí, ktorej súčasťou je obhliadka mŕtvoly, alebo jej častí je vždy vyšetrovateľ. Prítomný súdny lekár iba pomáha vyšetrovateľovi odhaľovať, skúmať a posudzovať všetky významné javy nachádzajúce sa na mŕtvole, ktoré môžu byť dôležité pre vyšetrovanie, ako aj správne formulovať odborné výrazy uvádzané do zápisnice o obhliadke.

Činnosť vykonávaná súdnym lekárom v rámci spolupráce s vyšetrovateľom pri obhliadke miesta trestného činu vraždy, alebo nálezu mŕtvoly, alebo častí jej tela sa zameriava na zisťovanie faktov, ktoré majú súdno lekársky charakter. Týmito faktami sú najmä popis vonkajších zranení na tele obete, posmrtné zmeny, ako sú napríklad teplota tela obete, posmrtná stuhlosť jej tela, posmrtné škvrny a ich rozmiestnenie po tele obete, hnilobné zmeny, predpokladaný čas smrti, príčina smrti, mechanizmus vzniku zranení, početnosť a intenzita jednotlivých útokov, vzájomná poloha obete a páchateľa v momente útoku a pod. Práve z dôvodu zistenia uvedených faktov vyšetrovateľ na miesto trestného činu vraždy, alebo nálezu mŕtvoly, alebo častí jej tela, k tomuto úkonu prizýva lekára z ústavu súdneho lekárstva a nie lekára patológa, resp. lekára z anatomicko - patologického oddelenia nemocnice s poliklinikou, ako so to pomerne často stáva v praxi. Súdny lekár v rámci obhliadky tela obete, alebo častí jej tela na mieste činu alebo nálezu skúma a registruje aj bezprostredné prostredie, resp. terén, v ktorom sa mŕtvola alebo častí jej tela nachádzajú. Dôkladne skúma aj lôžko mŕtvoly,

to je miesto zemského povrchu, ktorého sa dotýka telo obete alebo časti jej tela. Pozorne si všíma aj predmety a javy v bezprostrednom okolí tela obete, alebo častí jej tela, najmä ak tieto môžu mať súvislosť so vznikom zranení obete. Ako vyplýva z uvedeného, súdny lekár si z miesta trestného činu vraždy, alebo nálezu mŕtvoly, alebo častí jej tela odnáša cenné poznatky, ktoré pri vykonávaní následnej prehliadky a súdnej pitvy a podávaní znaleckého posudku o prehliadke a pitve mŕtvoly porovnáva s faktami zistenými pri prehliadke a súdnej pitve.

Na základe poznatkov získaných pri obhliadke miesta trestného činu vraždy, alebo nálezu mŕtvoly, alebo častí jej tela, ako aj pri výkone prehliadky a súdnej pitvy tela obete alebo častí jej tela súdny lekár môže kompetentne a často so sto percentnou istotou určiť mechanizmus a časovú následnosť vzniku jednotlivých zranení, ďalej môže vysloviť pomerne presný predpoklad, akým predmetom alebo zbraňou mohli byť spôsobené jednotlivé zranenia. V tejto súvislosti obvykle skúma a posudzuje zaistené a predložené predmety alebo zbrane, ako aj predmety nájdené a zaistené pri obhliadke miesta činu alebo nálezu, ako aj predmety a zbrane, ktorými mohli byť skúmané zranenia spôsobené, alebo naopak, môže ich ako útočné predmety vylúčiť. Súdny lekár môže taktiež vzhľadom na situovanie jednotlivých zranení, ich charakter a tvar, poškodenie kože v okolí zranení, uhly bodných kanálov, uhly vstrelov a výstrelov spoľahlivo určiť, v akej polohe a vzdialenosti sa nachádzala obeť a útočník v momente útoku, resp. v momente vzniku jednotlivých zranení. Súdny lekár môže napokon na základe ďalších zistení, ako sú vývojové štádium posmrtnej stuhlosti, vývojové štádium posmrtných škvŕn, teplota tela obete konfrontovaná s teplotou mikro-prostredia (to je prostredie v teréne alebo v uzavretom priestore, kde bolo nájdené telo obete alebo jeho časti), ako aj na základe výsledkov chemických a biologických skúmaní spoľahlivo a vcelku presne určiť čas smrti obete. Naproti tomu lekár anatomicko patologického oddelenia nemocnice s poliklinikou môže spravidla len popísať jednotlivé poranenia na povrchu a vo vnútri tela obete, môže určiť ich rozsah, môže popísať posmrtné zmeny, ako sú teplota tela obete, posmrtná stuhlosť, posmrtné škvrny, môže konštatovať, ktoré životne dôležité orgány ľudského tela boli útokom zasiahnuté, resp. ktoré boli útokom ohrozené, môže konštatovať chorobné zmeny, ktoré nastali na jednotlivých orgánoch tela obete, podľa posmrtnej stuhlosti a vývojového štádia posmrtných škvŕn približne určiť čas smrti, ale na rozdiel od súdneho lekára viac zistení vykonať nemôže. Preto najmä z týchto uvedených dôvodov je dôležité, aby vyšetrovateľ k obhliadke miesta trestného činu vraždy alebo nálezu mŕtvoly alebo jej častí vždy radšej prizýval lekára z ústavu súdneho lekárstva. Uľahčí mu tak prácu pri neskoršom podávaní znaleckého posudku o prehliadke a pitve mŕtvoly, zameraného najmä na určenie mechanizmu vzniku zranení, intenzitu ich vzniku, čas ich vzniku, ako aj na ďalšie dôležité otázky spadajúce do kompetencie ústavu súdneho lekárstva.

Činnosť vykonávaná vyšetrovateľom pri obhliadke miesta trestného činu vraždy alebo nálezu mŕtvoly, alebo častí jej tela sa na rozdiel od činnosti súdneho lekára týka zisťovania a dokumentovania skutočností, ktoré nemajú súdno lekársky charakter. Takýmito skutočnosťami sú najmä: presná poloha tela a jeho častí vo vzťahu k pevným okolitým bodom (napr. roh miestnosti, okno, zárubňa dverí, strom, okraj cesty, breh potoka a pod.), spôsob ukrytia, resp. zamaskovania mŕtvoly alebo jej častí, druh a podrobný popis odevu a obuvi obete, charakter poškodenia odevu obete, charakter zemského povrchu (lôžka mŕtvoly) na ktorom mŕtvola leží a stopy, najmä stopy fauny a flóry v lôžku mŕtvoly a pod. Všetky tieto zistené skutočnosti musia byť uvedené v zápisnici o ohliadke miesta činu, v časti ohliadka mŕtvoly. Okrem zisťovania vyššie uvedených skutočností, inými slovami, okrem zmyslového poznávania, t. j. zisťovania a evidovania vyššie uvedených stôp, skutočností a faktov vyšetrovateľom a súdnym lekárom, má pre úspešné vyšetrovanie značný význam aj abstraktné poznávanie vyšetrovateľa a prizvaného súdneho lekára. Ohliadka miesta trestného činu vraždy, alebo nálezu mŕtvoly, resp. jej častí je zložitý poznávací a myšlienkový proces, vyznačujúci sa často zložitými abstraktnými úvahami, nevyhnutnými najmä pre poznanie skutočností, ktoré sa vzhľadom na ich špecifičnosť nedajú poznať iba vizuálnym, resp. zmyslovým pozorovaním. Pritom odbornosť a teda aj myšlienkový proces súdneho lekára je odlišný od odbornosti a myšlienkového procesu vyšetrovateľa. Obaja sa však vzájomne vo svojich úvahách a záveroch môžu doplňovať a tak dospieť k vytvoreniu

uceleného obrazu o tom, ako sa skúmaná udalosť pravdepodobne udiala, čo môže mať nie malý význam pre určenie ďalšieho smeru vo vyšetrovaní.

V kompetencii súdneho lekára je aj vykonanie prehliadky a súdnej pitvy tela obete, ktorá spravidla nasleduje bezprostredne po vykonaní obhliadky tela obete alebo častí jej tela vykonávanej v rámci obhliadky miesta trestného činu vraždy, alebo nálezu mŕtvoly, alebo jej častí. Prehliadku tela obete alebo častí jej tela však treba odlišovať od ohliadky tela obete, alebo jej častí. Prehliadka tela obete je súčasťou odborného skúmania tela obete vykonávaného dvoma znalcami - súdnymi lekármi v rámci nimi vykonávanej súdnej pitvy.[3] Prehliadky a súdnej pitvy mŕtvoly, alebo častí jej teľa by sa mal zúčastniť aj vyšetrovateľ a to najmä vzhľadom na vyššie rozoberanú neoddeliteľnú spätosť myšlienkových procesov vyšetrovateľa a súdneho lekára, často neoceniteľnú pre ďalší postup vo vyšetrovaní. Naviac, pri prehliadke a pitve mŕtvoly môžu súdni lekári vykonávajúci pitvu zamerať svoje skúmanie aj podľa požiadaviek prítomného vyšetrovateľa, potrebných pre vyšetrovanie daného prípadu a v tomto zmysle rozšíriť a upresniť svoje zistenia na základe vykonanej prehliadky a pitvy a uviesť ich do znaleckého posudku o prehliadke a pitve mŕtvoly.

Vyšetrovateľ často spolupracuje so súdnym lekárom aj po začatí trestného stíhania. Konzultuje s nim napríklad vhodnosť zamerania a formulácie otázok, ktoré mu mieni položiť v súvislosti s podaním znaleckého posudku o prehliadke a súdnej pitve mŕtvoly, prizýva súdneho lekára k jednotlivým procesným úkonom, ako sú napríklad výsluch obvineného, previerka výpovede obvineného na mieste, vyšetrovací pokus, rekonštrukcia, ak je prítomnosť súdneho lekára pri týchto úkonoch potrebná, najmä pre posúdenie mechanizmu vzniku jednotlivých zranení, resp. smrteľného zranenia, smeru a intenzity útoku, vzájomnej polohy páchateľa a obete v momente útoku, ako aj na vyvrátenie lživých výpovedí obvineného, resp. na odstránenie entrópie a pod. Vyšetrovateľ taktiež pomerne často vypočúva súdneho lekára ako znalca na potvrdenie záveru podaného znaleckého posudku, resp. na odstránenie určitých nejasností uvedených v znaleckom posudku, alebo na doplnenie konštatovaných zistení. Napríklad pri vyšetrovacom pokuse alebo rekonštrukcii sa prítomný súdny lekár na základe vykonanej prehliadky a pitvy a následne podaného znaleckého posudku vyjadruje k otázke možnosti alebo nemožnosti existencie určitého javu alebo faktu, napríklad či vzájomné postavenie resp. poloha páchateľa a obete v momente útoku mohla byť taká ako uvádza obvinený, alebo ako uvádzajú znalci. Tiež, či mechanizmus vzniku zranení, časová následnosť jednotlivých útokov a ich intenzita útoku sú v súlade s pitevným nálezom alebo mu odporujú a pod. Spolupráca súdneho lekára a vyšetrovateľa často prekračuje rámec prípravného konania. Súdny lekár ako znalec z odboru súdneho lekárstva často podporuje závery vyšetrovania aj na hlavnom pojednávaní pred súdom, kde obvykle podporuje a podľa potrieb súdu bližšie objasňuje záver svojho znaleckého posudku a odpovedá na otázky súdu, ktoré súvisia s podaným znaleckým posudkom a vyšetrovaným prípadom.

Okrem súdneho lekára vyšetrovateľ v procese vyšetrovania trestných činov vrážd pomerne často spolupracuje aj so súdnymi znalcami z odboru súdnej psychiatrie. Ako vyplýva z praxe, takmer každý vrah je psychopatická osobnosť. Preto takmer v každom vyšetrovanom prípade vraždy je potrebné vyšetriť duševný stav obvineného.[4] Skúmanie duševného stavu obvineného je nutné nariadiť najmä vtedy, ak zistené dôkazy vzbudzujú pochybnosť o plnej príčetnosti obvineného. Pochybnosti o príčetnosti obvineného môžu vyvolať napríklad zistené skutočnosti, že obvinený často a v nadmernej miere konzumuje alkohol, drogy, preukázateľne spáchal trestný čin pod vplyvom alkoholu alebo drog alebo bol liečený na psychiatrii na duševnú chorobu.[5] Ak ide o mladistvého obvineného, musí byť aspoň jeden zo znalcov z odvetvia detskej alebo dorastovej psychiatrie. Ak ide o vraždu so sexuálnym motívom, bolo by vhodné, aby aspoň jeden zo znalcov mal atestáciu z odboru sexuológie. Znalci psychiatri však tiež môžu na zodpovedanie otázok týkajúcich sa sexuálnej deviácie obvineného požiadať o ich zodpovedanie špecialistu z odboru sexuológie ako odborného konzultanta.

[3] ŠIMOVČEK, I. a kol.: Kriminalistika. Bratislava: 1997, s. 282.
[4] BANGO, D. a kol.: Metodika vyšetrovania vybraných druhov násilných trestných činov. A PZ Bratislava: 1997, s.33.
[5] CINGR, P.: Správny výber znalcov, vymedzenie úloh a formulácia otázok k spracovaniu niektorých druhov znaleckých posudkov. Kriminalistický sborník č. 9, Praha: 1997, s. 333.

Pri posudzovaní drogovej závislosti by mal mať aspoň jeden zo znalcov atestáciu z príslušného odboru.

Ak je u obvineného možné predpokladať zníženie rozpoznávacej schopnosti následkom zníženého intelektu je nutné, aby sa na vyšetrení a následnom podaní psychiatrického znaleckého posudku zúčastnil aj znalec forenzny psychológ. Vyšetrovateľ ho môže pribrať samostatne, alebo súčasne so znalcami psychiatrami. Ak vyšetrovateľ v uznesení o pribratí znalcov psychiatrov uvedie otázky z odvetvia psychológie a psychológa nepribral, môže znalec psychiater na zodpovedanie otázok týkajúcich sa stupňa intelektu pribrať ako konzultanta znala z odboru forenznej psychológie. Vyšetrovateľ znalcom psychiatrom v súvislosti s vyšetrením duševného stavu obvineného kladie najmä otázky, či obvinený v čase spáchania trestného činu vraždy trpel nejakou duševnou chorobou alebo poruchou, ak áno akou, a či táto duševná choroba alebo porucha mala vplyv na jeho rozpoznávaciu a ovládaciu schopnosť. Či vzhľadom na svoj duševný stav, resp. duševnú chorobu alebo poruchu chápe zmysel trestného konania a bude schopný vystupovať pred súdom a náležite sa obhajovať. Či trpí závislosťou na alkohole alebo omamných prostriedkoch, či jeho pobyt na slobode pre jeho duševnú chorobu alebo poruchu, alebo závislosť na alkohole alebo omamných prostriedkoch je nebezpečný pre spoločnosť a či znalci z tohoto dôvodu navrhujú uložiť mu psychiatrické, protialkoholické alebo protidrogové ochranné liečenie vykonávané ambulantnou alebo ústavnou formou.

Okrem vyšetrovania duševného stavu obvinených môže vyšetrovateľ, ak sú závažné pochybnosti, či nie je u svedka, ktorého výpoveď je pre rozhodnutie obzvlášť dôležitá, podstatne znížená schopnosť správne vnímať alebo vypovedať, dať podnet na vyšetrenie i duševného stavu svedka. Na vyšetrenie duševného stavu svedka postačí pribratie jedného znala z odboru súdnej psychiatrie, ale toto vyšetrovanie možno vykonať len ambulantne.

Ako už bolo spomenuté vyššie, v procese vyšetrovania trestných činov vrážd vyšetrovateľ spolupracuje aj so znalcom psychológom. Spolupráca so znalcom psychológom v tomto procese môže mať viaceré formy. Jednou z takýchto foriem je profilácia osobnosti neznámeho páchateľa trestného činu vraždy. Pojem profilácia osobnosti zahrnuje súhrn znakov typických pre určitého jedinca, ktorými sa odlišuje od ostatných. Okrem znakov fyziologických a sociálnych sú to aj znaky psychologické. Najmä z tohoto dôvodu v procese profilácie osobnosti vraha musí vyšetrovateľ spolupracovať aj so znalcom psychológom, ktorý posudzovaním mentálnej úrovne osobnosti, jej špecifických osobnostných čŕt, vrátane abnormálnych príznakov, výrazne prispieva k typovaniu osôb, ktoré by prichádzali do úvahy ako potencionálni páchatelia trestného činu vraždy. Spolupráca vyšetrovateľa so znalcom psychológom spočívajúca v profilovaní osobnosti vraha prichádza do úvahy v prípade, ak je pátranie po páchateľovi bezúspešné. Ide o prípady, kedy je potrebné konkretizovať vlastnosti páchateľa vraždy a vytvoriť profil jeho osobnosti, typickej pre páchateľa daného trestného činu. Vyprofilovaním osobnostných vlastností vyšetrovateľ za pomoci znalca psychológa získava predstavu, o aký typ človeka ide, v akom sociálnom prostredí, resp. v ktorej lokalite po ňom treba pátrať. Profilovanie osobnosti vraha má význam predovšetkým na začiatku vyšetrovania pri vytyčovaní vyšetrovacích verzii o páchateľovi trestného činu vraždy. V tejto súvislosti však musím opäť pripomenúť, že aj pri zostavovaní profilu páchateľa sa vyšetrovateľ okrem spolupráce so znalcom psychológom nezaobíde ani bez spolupráce s ďalšími odborníkmi, ktorými sú najmä súdny lekár a psychiater.

Pri vyšetrovaní trestného činu vraždy vyšetrovateľ spolupracuje so znalcom psychológom aj vtedy, ak je potrebné riešiť otázky, ktoré sa týkajú intelektu, resp. stupňa duševného vývoja osoby obvineného, osobnostných vlastností osoby obvineného a pod. Vychádzajúc z praxe, väčšina vrahov sú ľudia s nižším intelektom, často mentálne retardovaní, s IQ pohybujúcim sa v hraniciach ľahkej alebo strednej debility. Aj z tohoto dôvodu sú psychiatrické znalecké posudky často doplňované aj znaleckými posudkami z odboru klinickej psychológie. Psychológovia sa zameriavajú na zisťovanie stupňa duševného vývoja obvineného, na skúmanie jeho povahových vlastností a etických hodnôt, motiváciou jeho konania, ako aj stupňom degenerácie osobnosti vraha vzhľadom na jeho alkoholovú alebo drogovú závislosť a pod.

Pred rokmi som vyšetroval prípad vraždy, v ktorom asi štyridsať ročný vrah osamelo žijúci iba so svojím bratom na lazoch pri obci Hriňová bol tak degenerovanou a primitívnou osobnosťou, že si takmer neuvedomoval nebezpečnosť svojho konania pre spoločnosť. Veľmi citlivo však nástojil na rovnoprávnosti s jeho o pár rokov starším bratom. Keď starší brat túto rovnoprávnosť narušil, s tým že ho poslal nakŕmiť dobytok, jednoducho ho prebodol nožom. Ako bolo znalcami zistené, v tomto prípade sa doplňovali znalci psychiatri so znalcom klinickým psychológom. Znalci v závere svojom posudku konštatovali, že vo veľkej miere sa na degenerácii osobnosti vyšetrovaného obvineného podieľal po domácky vyrábaný a pravidelne páchateľom užívaný alkohol.

Poznatky znalca psychológa môže vyšetrovateľ veľmi dobre využiť aj pri príprave plánu výsluchu osoby obvineného, alebo svedka. Napríklad aj z toho dôvodu, že schopnosť vnímať a diferencovať relevantnosť a závažnosť metakomunikatívnych informácií (mimika, gestikulácia, sfarbenie hlasu, vegetatívne prejavy a pod.) sa vo významnej miere môže podieľať na určovaní taktiky vedenia výsluchu. Obdobne aj cieľavedomé a premyslené ovládanie správania sa vyšetrovateľa zvyšuje efektívnosť výsluchu. Ďalším dôvodom je aj posúdenie vierohodnosti výpovede, ktoré je podmienené nie len psychologickými poznatkami vyšetrovateľa, ale aj empatiou, t. j. schopnosťou vcítiť sa do pocitov druhého človeka a pochopiť ho. Tieto odborné znalosti často presahujú štandardný formát odborných vedomostí vyšetrovateľa. Preto v zložitých prípadoch je vhodné, aby si vyšetrovateľ k príprave výsluchu osoby prizval ako konzultanta znalca psychológa. Napokon vyšetrovateľ spolupracuje so znalcom psychológom aj vtedy, ak sa musí zaoberať otázkou stupňa duševného vývoja obvineného alebo svedka aj v súvislosti s hodnotením ich výpovede, s akcentom na prípadné psychopatologické zmeny ich osobnosti. U svedka maloletého sa znalec psychológ vyjadruje k otázke, či maloletá osoba vzhľadom na stupeň jej rozumového vývoja nemá sklon ku sugestibilite alebo ku klamstvu, resp. či sklon ku sugestibilite vzhľadom na vek a rozumový vývoj maloletého je v medziach normy a pod. Znalec psychológ sa ďalej môže vyjadrovať k otázke, či obvinený alebo vypočúvaný svedok vzhľadom na svoj stupeň rozumového vývoja a psychické vlastnosti mohol a bol schopný správne vnímať, zapamätať si, znovu si vybaviť v pamäti a reprodukovať okolnosti prípadu, a či teda jeho výpoveď z uvedených dôvodov je vierohodná.

Aj pri hodnotení výsluchov, ako aj konfrontácii, v zložitých prípadoch je vhodné, aby vyšetrovateľ využíval ako dokumentáciu z úkonu videozáznam a po vykonaní úkonu jeho priebeh, ako aj správanie sa vypočúvaného alebo konfrontovaných osôb konzultoval so znalcom psychológom. Na význam takéhoto postupu poukazuje napr. kazuistika publikovaná v kriminalistickom zborníku.[6] V uvádzanom prípade bola v širokej miere využívaná videografia. Výpovede obvinených a ich konfrontácie boli dokumentované na videozáznam a potom dôkladne analyzované za účasti porézneho psychológa, ktorý následne vyšetrovateľovi odporučil ďalší postup. Nešlo ani tak o to, aby sa dosiahlo úplné priznanie obvinených, ale aby výpovede a konfrontácie zachytené na videozáznam poskytli znalcovi psychológovi a orgánom činným v trestnom konaní podrobné informácie o priebehu a správaní vypočúvaných osôb.

Znalec psychológ v súvislosti s druhom alebo výškou uloženia možného trestu odňatia slobody, upustenia od potrestania, ako aj v prípade mladistvého obvineného s možnosťou nariadenia jeho ochrannej výchovy sa môže už v prípravnom konaní vyjadrovať k otázke možnosti resocializácie obvineného, vzhľadom na jeho osobnostné vlastnosti, osobné pomery, druh spáchaného trestného činu, spôsob spáchania trestného činu, motív spáchania trestného činu, aj keď výsledok skúmania danej otázky využíva až súd pri svojom konečnom rozhodovaní. Záver znalca psychológa teda môže mať význam pri rozhodovaní súdu o druhu a výške trestu, prípadne o inom druhu rozhodnutia súdu.[7]

V procese vyšetrovania trestných činov vrážd vyšetrovateľ často okrem súdnych lekárov, súdnych psychiatrov a psychológov spolupracuje pri riešení odborných otázok aj so znalcami z niektorých ďalších vedných odvetví. Napríklad ak pri obhliadke miesta trestného činu vraždy, alebo nálezu mŕtvoly, alebo častí jej tela vyšetrovateľ zistí prítomnosť lariev hmyzu, resp. tzv. mŕtvolnú faunu, čo by mohlo prispieť k upresneniu času smrti, prizve k obhliadke znalca entomológa.

---

[6] MALÝ, K: Oběti z Jizery. Kriminalistický sborník č. 2/1998. Praha: Kriminalistický ústav Praha, P ČR 1998. s.2.

[7] BORZOVÁ, E., VAČOK, P.: Prínos forenznej psychológie k úvahám kriminalistu. Psychológia, psychiatria a sociológia v prevencii kriminality. Bratislava: MV SR, 1995. s. 81.

Pri nálezoch neznámych mŕtvol k ich identifikácii vyšetrovateľ prizýva znalca stomatológa. Stomatológ skúma identifikáciu neznámych mŕtvol na základe osobitostí nachádzajúcich sa v čeľustno-tvárovej oblasti. Najmä morfologické a stomatologické osobitosti môžu prispieť k usvedčeniu páchateľa alebo pomôcť určiť podľa morfologických daností vek, úroveň ošetrenia v ústach a na tvári a z toho vydedukovať približnú sociálnu skupinu, z ktorej obeť pochádza. Podľa použitých materiálov pri rekonštrukcii defektných chrupov možno približne zistiť krajinu, v ktorej sa liečebné postupy realizovali.[8] Ak bola napríklad vražda spáchaná v súvislosti s cestnou premávkou alebo priamo motorovým vozidlom, do úvahy prichádza aj spolupráca so znalcom z odboru dopravy, najmä ak má byť objasnená skutočnosť, či porucha na vozidle obete nebola spôsobená úmyselne pred jazdou a pod.

Okrem znalcov vyšetrovateľ v procese vyšetrovania trestných činov vrážd spolupracuje aj s ďalšími subjektami mimo rezort ministerstva vnútra. Ide predovšetkým o spoluprácu vyšetrovateľa s prokurátorom a súdmi, ako aj so subjektami, ktorými sú rôzne štátne orgány a orgány štátnej správy, s obcami, fyzickými osobami, ktoré vykonávajú podnikateľskú činnosť, ako aj so záujmovými združeniami. Spolupráca s prokurátorom a súdom má osobitný charakter. Je to z dôvodu, že vzťahy medzi vyšetrovateľom, prokurátorom a sudcom upravuje Trestný poriadok, ktorý presne vymedzuje postavenie uvedených subjektov. V Trestnom poriadku sú presne vymedzené ich kompetencie, oprávnenia a povinnosti, procesná nadriadenosť aj podriadenosť, pričom tieto vzťahy nie je možné porušiť bez toho, aby to nemalo konkrétne procesné dôsledky.

3. Aspekty spolupráce vyšetrovateľa s verejnosťou

Pre vyšetrovanie trestných činov vrážd ma svoj význam aj spolupráca vyšetrovateľa s verejnosťou. Cieľom tejto spolupráce je neustále znižovať počet vrážd a tým zvyšovať úroveň ochrany života a zdravia občanov. Ako vyplýva z praktických skúseností, verejnosť má ochotu spolupracovať s políciou pri vyšetrovaní vrážd, nakoľko vraždy hodnotí ako najzávažnejšie a najzavrhnutiahodnejšie trestné činy. Kladný vplyv na spoluprácu vyšetrovateľa s verejnosťou má najmä páchanie vrážd so sexuálnym alebo lúpežným motívom, najmä z obavy verejnosti pred opakovaním týchto vysoko závažných trestných činov. Verejnosť sleduje prostredníctvom masmédií priebeh vyšetrovania najzávažnejších vrážd a často vyjadruje kritické pripomienky k priebehu vyšetrovania. Preto získané informácie a pripomienky od občanov mávajú značný význam pre získavanie dôkazov, navyše môžu veľmi dobre poslúžiť pri vytváraní vyšetrovacích verzií, profilovaní modelu páchateľa a usmerňovaní postupu vo vyšetrovaní. Do úvahy prichádza niekoľko foriem spolupráce, resp. zapájania verejnosti do procesu vyšetrovania trestných činov vrážd. Najčastejšie je využívaná pomoc verejnosti pri pátraní po neznámom páchateľovi vraždy. V rámci pátrania po neznámom páchateľovi vraždy sú verejnosti cestou masmédií adresované výzvy na podanie informácii o výskyte podozrivých osôb v blízkosti miesta činu alebo nálezu mŕtvoly, na podanie popisu týchto osôb, na informácie o pohybe, prípadne popise vozidiel a pod. Je dôležité, aby výzva adresovaná verejnosti na podanie informácii o možnom páchateľovi vraždy bola vhodne formulovaná, aby jednak vzbudila pozornosť a vyvolala spoločenské odsúdenie činu, ako aj, aby vo verejnosti vyvolala snahu po účinnej spolupráci. V tejto súvislosti má značný význam aj spolupráca vyšetrovateľa s verejnosťou pri pátraní po neznámom páchateľovi podľa rôznych markantov na jeho tvári, tele, odeve, ako aj podľa vecí ktoré zanechal na mieste činu.

Spoluprácu s verejnosťou je možné úspešne využívať aj pri prenasledovaní páchateľa, ktorý z miesta trestného činu ušiel alebo odišiel na neznáme miesto, ďalej pri zisťovaní svedkov, resp. osôb, ktoré by mohli podať dôležité informácie o páchateľovi, o obeti alebo o odcudzených veciach (pri lúpežných vraždách), resp. o ďalších okolnostiach dôležitých pre vyšetrovanie. Formou spolupráce vyšetrovateľa s verejnosťou je aj požadovanie informácii o osobe obete. O informácie o obeti sú často požiadaní obyvatelia z okolia bydliska obete, ako aj jej spolupracovníci, ktorí môžu vysloviť rôzne domnienky o motívoch vraždy, o páchateľovi, ďalej môžu podať informácie o stykoch obete z neznámymi osobami, ako aj o tom, či sa im obeť krátko pred smrťou zdôverila so svojimi

[8] Článok 7 ods. 1 písm. d, usmernenia k formám a metódam, organizácii, nariadeniu a kontrole činnosti služieb PZ pri odhaľovaní vrážd a zisťovaní ich páchateľov č. p.: VKE-1025/VP-10-97.

rodinnými resp. s inými problémami a pod. Tieto informácie bývajú veľmi cenné pre vytyčovanie vyšetrovacích verzii a pre profilovanie modelu páchateľa. Napokon spolupráca s verejnosťou býva taktiež účinná aj pri pátraní po nezvestných osobách a pri zisťovaní totožnosti neznámych mŕtvol. V takýchto prípadoch býva veľmi vhodné obrátiť sa na verejnosť cestou masmédií s prosbou o poskytnutie akýchkoľvek informácii o nezvestnej osobe, alebo nájdenej mŕtvole, ktorých fotografie sú zverejnené napríklad v televízii. Pokiaľ ide o nájdenú mŕtvolu, jej tvár by mala byť vhodne upravená, najmä ak už jej telo začalo podliehať hnilobnému procesu.

Použitá literatúra

BANGO, D. a kol.: Metodika vyšetrovania vybraných druhov násilných trestných činov. A PZ Bratislava: 1997, s.33.

BORZOVÁ, E., VAČOK ,P.: Prínos forenznej psychológie k úvahám kriminalistu. Psychológia, psychiatria a sociológia v prevencii kriminality. Bratislava: MV SR, 1995. s. 81.

CINGR, P.: Správny výber znalcov, vymedzenie úloh a formulácia otázok k spracovaniu niektorých druhov znaleckých posudkov. Kriminalistický zborník č. 9, Praha: 1997, s. 333.

KORGO, D., MARKOVÁ, V.: Trestné právo procesné, 2. aktualizované a doplnené vydanie. Akadémia PZ Bratislava: 2017, s. 62.

NESVADBA, A.: Vyšetrovanie trestných činov vrážd. Akadémia PZ Bratislava: 2001. s. 69- 72.

ŠIMOVČEK, I. a kol.: Kriminalistika. Bratislava: 1997, s. 282.

Kontaktné údaje:
doc. JUDr. Antonín NESVADBA, PhD.
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 096057460
e-mail: antonin.nesvadba@minv.sk

EURÓPSKY VYŠETROVACÍ PRÍKAZ – APLIKAČNÉ PROBLÉMY PRI JEHO VYUŽÍVANÍ

JUDr. Slavomír ŠAMIN
Okresná prokuratúra
Rimavská Sobota
Právnická fakulta UK
Bratislava

Anotácia: *Autor v príspevku analyzuje súčasné využívanie európskeho vyšetrovacieho príkazu z pohľadu justičných orgánov Slovenskej republiky, najmä v rozsahu jeho využívania na uľahčenie právneho styku medzi členskými štátmi Európskej únie – v trestnom konaní.*
Kľúčové slová: *európsky vyšetrovací príkaz, justičná spolupráca, justičné orgány, zabezpečovanie dôkazov.*

Annotation: *Author analyses current using of european investigation order as cooperation between judicial authorities of Slovak republic, in particular to the extent of its use to facilitate legal assistance between the Member States of the European Union - in criminal matters.*
Keywords: *European investigation order, judicial cooperation, judicial authorities, providing evidence.*

Úvod

Európsky vyšetrovací príkaz (ďalej len „EVP“) odzrkadľuje potrebu členských štátov zjednodušiť spoluprácu justičných orgánov pri zabezpečovaní dôkazov takým spôsobom, ktorý by tento postup zjednodušoval, uľahčoval a v celkovom kontexte spolupráce úplne sprehľadnil s prihliadnutím na medzinárodnú justičnú spoluprácu. Potreba EVP teda vystala jednoznačne z výziev dotknutých justičných orgánov, aby sa spolupráca zjednodušila, aby sa celkovo spolupráca realizovala rovnako vo všetkých štátoch Európskej únie.

Na základe požiadaviek justičných orgánov sa v rámci medzinárodného konsenzu dohodla vzájomná spolupráca, ktorá sa pretavila do prijatia smernice o európskom vyšetrovacom príkaze a to smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach (1). Na základe tohto právneho aktu došlo k prijatiu zákona NR SR č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze (ďalej len „Zákon o EVP“) a to 6. septembra 2017. Účinnosť zákona bola určená na 15. októbra 2017 s tým, že počnúc účinnosťou tohto zákona sa tento začal využívať v plnej miere aj na území Slovenskej republiky.

Spočiatku justičné orgány (zvlášť prokuratúra Slovenskej republiky) prijala dikciu smernice s určitým rozčarovaním s poukazom na to, že viacero dovtedy využívaných právnych nástrojov umožňujúcich vzájomnú spoluprácu medzi členskými štátmi EÚ, mala prijatím smernice už byť obsolentná. Treba dať do pozornosti, že niektoré inštitúty, predtým upravené do celého radu dohovorov sa zrazu obmedzili len na existenciu jedného článku v smernici o európskom vyšetrovacom príkaze (napr. § 37 Zákona o EVP – zaistenie veci ako dôkazu v trestnom konaní). Okrem toho, prijatím smernice došlo k tomu, že

a) Európsky dohovor Rady Európy z 20. apríla 1959 o vzájomnej pomoci v trestných veciach, ako aj dva dodatkové protokoly k nemu a dvojstranné dohody uzavreté na základe článku 26 uvedeného dohovoru (základný nástroj justičnej spolupráce používaný nielen s členskými štátmi EÚ – ďalej len „ED o VzPvTV“),

b) Dohovor, ktorým sa vykonáva Schengenská dohoda zo 14. júna 1985 (Schengenský vykonávací protokol),

c) Dohovor z 29. mája 2000 o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie a protokol k nemu (ďalej len „MLA 2000“),

sa prestali v justičnej spolupráci používať a zostali len na využitie v kontakte so štátmi mimo EÚ resp. so štátmi, ktoré prijatie smernice neakceptovali (Dánske kráľovstvo a Írska republika). V súčasnosti transponovalo do právneho poriadku smernicu o EVP 26 štátov; medzi poslednými Česká

republika, Slovinsko a Luxemburské veľkovojvodstvo. Teda všetky štáty EÚ mimo dvoch vyššie uvedených.

Do konca roka 2017 (od 15. októbra 2017) sa EVP začalo využívať, pričom až v roku 2018 môžeme hovoriť o aktívnom jeho využívaní (do konca roka 2017 bolo zaslaných do cudziny len 3 EVP – údaj je pre KP Banská Bystrica k 31. decembru 2017). S tým boli spočiatku spojené určité nezrovnalosti a to napríklad v tom, že preklad formuláru (uvedeného v prílohe A zákona č. 236/2017 Z. z. o EVP) nie je správny a nezodpovedá dikcii prílohy k smernici o EVP. Na základe toho prokuratúra SR uložila pri aktívnom právnom styku s cudzinou používať formulár obsiahnutý v smernici a nie formulár obsiahnutý v prílohe k zákonu o EVP. Okrem toho sa používanie javí byť aj ekonomickejšie z dôvodu existencie prekladov formulára smernice o EVP vo všetkých jazykoch štátov EU[1].

Samotné znenie smernice obsahuje (tak ako sme uviedli vyššie) formulár EVP (formulár A), formulár k potvrdeniu prijatia EVP (formulár B) a formulár na realizáciu odpočúvania v aktívnom právnom styku s cudzinou (formulár C). Jazykové mutácie sú k dispozícii na stránke Európskej justičnej siete (EJN Atlas)[1]. Význam jednotlivých formulárov môžeme v podstate zhrnúť do užívania formulára A pri aktívnom právnom styku s cudzinou a formulára B pri pasívnom právnom styku s cudzinou. Formulár C pri odpočúvaní, kde Slovenská republika žiada o odposluchy na území iného členského štátu EÚ či za využitia cudzozemských orgánov.

Musíme uviesť, že v pomeroch prokuratúry SR (ako justičného orgánu) sa kontaktným bodom pre vybavovanie EVP v pasívnom právnom styku stali krajské prokuratúry (predtým aj okresné prokuratúry) a teda v tomto smere boli OP odbremené od vybavovania EVP pri pasívnom právnom styku. Zmenou oproti minulej úprave sa stala aj nevyhnutnosť zabezpečovania prekladov EVP do jazykov dožiadaných štátov (teda aj do štátov, kde sa preklady predtým nevyžadovali (Maďarsko, Rakúska republika a Poľská republika)). Na základe toho sa teda rozšírila agenda a preklady zvýšili náklady spojené s realizáciou EVP do cudziny. Treba však v zapätí uviesť to, že dožiadaný štát, ktorému je EVP doručené už od začiatku disponuje prekladom EVP a teda ho môže okamžite vybavovať. K lehote určenej na preklad a k zmene potom čo sa začalo EVP uvádzam, že najmenej EVP do Maďarska sa zrýchlili, kde preklady zabezpečuje a aj zabezpečovala len jedna štátna agentúra[2], ktorá má pobočky len štyroch veľkých mestách Maďarska (čo malo za následok prieťahy pri vybavovaní žiadostí o právnu pomoc pred transpozíciou EVP zo strany Maďarska).

EVP – aplikačné problémy súčasnosti

K aktuálnym otázkam využívania EVP môžeme ustáliť tie ktoré inštitúty, vypĺňania EVP (formulár A) najmä teda kedy a ako vypĺňať formulár s cieľom zabezpečiť efektívne a rýchle vybavenie EVP v cudzine. Formulár A je v podstate zrozumiteľný, problém však nastane, keď je potrebné realizovať úkon spôsobom podľa nášho právneho poriadku a je teda potrebné dožadujúcu stranu informovať o spôsoboch akým má úkon vykonať. Tieto postupy sa uvádzajú v časti I., s tým, že sa tam uvedú všetky náležitosti a postupy. Problém nastáva, ak sa vyžaduje, aby sa úkonu zúčastnil náš právny zástupca (advokát obvineného) a cudzí štát takýto postup nepozná resp. ho nedovoľuje. V takom prípade stojí teda za úvahu, či takýto úkon môže byť platný (napr. výsluch obvineného, ktorý je vo výkone trestu odňatia slobody v SR a obhajca obvineného sa chce zúčastniť výsluchu svedka v cudzine), ak ho na úkon cudzí štát „nepustí“ neumožní mu sa úkonu zúčastniť. Zastávame názor, že ak k takejto situácii dôjde a do žiadosti o právnu pomoc resp. do EVP sa uvedie potreba prítomnosti obhajcu na úkone a dožiadaný štát mu nevyhovie tak postačí, že dožiadaný štát uvedie, že žiadosti o povolenie účasti nevyhovel a uvedie dôvod. Keďže filozofia vybavovania EVP (a aj žiadosti o právnu pomoc) je daná tým, že je potrebné cudzie postupy akceptovať je potrebné

[1] Znenie smernice, formulára A, B, C v jazykových mutáciách štátov EU je možné nájsť na adrese: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A32014L0041

[2] Hungarian Office for translation and atestation, Zrt. „Offi“

akceptovať aj tento zamietavý prístup a takto vykonaný dôkaz akceptovať a to aj v konaní pred súdom. Tento prístup zostal zachovaný pri vybavovaní EVP, pričom tento prístup bol už aj v čl. 4 ods. 1 MLA2000[3] či v čl. 3 odsek 1 ED o VzPvTV[4]. Zastávame názor, že vyjadrenie žiadosti o povolenie účasti obhajcu na úkone spolu s uvedením § 213 ods. 1 Tr. poriadku SR[5] či § 213 ods. 2 Tr. poriadku SR[6] na takúto akceptáciu postačuje a dôkaz bude platný.

Ako aplikačný problém sa javí byť aj nevyhnutnosť vybavovania EVP v režime, keď je príslušných na vybavenie príslušných viacero dožadujúcich orgánov (prokuratúr, štátnych zastupiteľstiev či iných justičných autorít). Existujú v podstate možnosti kde sa spracuje EVP a zašle sa príslušnému orgánu na vybavenie alebo sa spracuje jedno komplexné EVP (so zhrnutím všetkých úkonov) a zašle sa na vybavenie jednému orgánu a ten následne EVP vybaví a drží gesciu nad jeho vybavovaním aj na iných orgánoch. Tento koncentrovaný prístup sa javí byť ekonomickejší (potreba zabezpečenia je jedného EVP a jedného jeho prekladu) a má aj oporu v § 7 ods. 1 Zákona o EVP (alinea druhá). Je však potrebné uviesť, že tento prístup je podľa nášho názoru neefektívny, i keď lacnejší, nakoľko sa vybavuje zdĺhavo s potrebou jeho vybavovania cez jeden „centrálny“ orgán. Rýchlejším sa javí byť možnosť zaslať EVP s uvedením tých – ktorých úkonov do cudziny a presne zadefinovať, čím sa dožiadaný orgán zaoberať. Tento prístup je kritizovaný najmä z finančného hľadiska, ale podľa nášho názoru je potrebné sa hlavne venovať vecnej stránke a rýchlosti konania (najmä ak sa jedná o väzobné trestné veci). V súčasnosti, už sú reálne poznatky o štátoch, ktoré vyžadujú prvý či druhý postup ....

Vo vzťahu k EVP musíme uviesť, že ten je realizovaný a vydaný tak ako to predpokladá § 5 ods. 1 Zákona o EVP ak je potrebné vykonať vyšetrovací úkon v inom členskom štáte s cieľom získať dôkaz na účel trestného konania, vydá predseda senátu alebo sudca európsky vyšetrovací príkaz. V prípravnom konaní vydá európsky vyšetrovací príkaz prokurátor .... Z tohto plynie (a contrario) záver, že EVP nie je možné vydať ak by sa jeho vydaním nezabezpečoval dôkaz. Pod tým, môžeme chápať v negatívnom ponímaní napr. zabezpečenie záverečného preštudovania vyšetrovacieho spisu podľa § 208 ods. 1 Tr. poriadku SR (veta pred bodkočiarkou)[7]. Z dikcie ustanovenia § 208 ods. 1 Tr. poriadku nevyplýva, že jeho realizovaním sa získa dôkaz v trestnom konaní. Jedná sa len o zachovanie práva obvineného na obhajobu. Na základe tejto skutočnosti je teda zrejmé, že ak justičný orgán vyžaduje potrebu záverečného preštudovania vyšetrovacieho spisu tak nemôže na tento úkon vydať EVP; musí byť realizovaný v tzv. režime žiadosti o právnu pomoc za použitia čl. 1 ods. 1 ED o VzPvTV (súčasne za použitia čl. 3 ods. 1 ED o VzPvTV resp. čl. 4 ods. 1 MLA2000).

Rovnako tak nie je možné použiť EVP na doručovanie písomnosti, keďže doručovanie (aj keď sa jedná o procesne dôležitú skutočnosť) nemožno považovať za dôkaz. Doručovanie písomnosti prostredníctvom EVP je teda spôsobom, ktorý dožiadané štáty nemusia akceptovať. Dôraz musíme klásť na možnosť akceptácie EVP zo strany dožiadaných štátov, s tým, že SR by nemala zasielať EVP len pre doručovanie písomnosti. Nič však nebráni zaslať EVP za účelom získania dôkazu (napr.

---

[3] Pri poskytovaní vzájomnej pomoci dožiadaný členský štát dodrží náležitosti a postupy, ktoré výslovne uviedol dožadujúci členský štát, ak nie je v tomto dohovore ustanovené inak a za predpokladu, že takéto náležitosti a postupy nie sú v rozpore so základnými zásadami právneho poriadku dožiadaného členského štátu.

[4] Dožiadaná strana vykoná spôsobom upraveným v jej právnom poriadku každé dožiadanie týkajúce sa trestnej veci, ktoré jej zaslali justičné orgány dožadujúcej strany za účelom vykonania dôkazu alebo odovzdania vecí, ktoré sa majú použiť ako dôkazy, spisov alebo listín.

[5] Policajt môže povoliť účasť obvineného na vyšetrovacích úkonoch a umožniť mu klásť vypočúvaným svedkom otázky. Postupuje tak najmä vtedy, ak obvinený nemá obhajcu a úkon spočíva vo výsluchu svedka, pri ktorom je dôvodný predpoklad, že ho nebude možné vykonať v konaní pred súdom, iba ak by zabezpečovanie jeho prítomnosti alebo jeho prítomnosť mohli ohroziť vykonanie tohto úkonu.

[6] Obhajca má právo od vznesenia obvinenia zúčastniť sa úkonov, ktorých výsledok môže byť použitý ako dôkaz v konaní pred súdom, iba ak vykonanie úkonu nemožno odložiť a obhajcu o ňom vyrozumieť. Obvinenému a iným vypočúvaným osobám môže obhajca klásť otázky potom, keď policajt výsluch skončí.

[7] Ak policajt považuje vyšetrovanie alebo skrátené vyšetrovanie za skončené a jeho výsledky za postačujúce na podanie návrhu na obžalobu alebo na iné rozhodnutie, umožní obvinenému, obhajcovi, poškodenému, jeho splnomocnencovi alebo opatrovníkovi, zúčastnenej osobe a jej splnomocnencovi v primeranej lehote preštudovať spisy a podať návrhy na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania; ...

výsluch obvineného) a súčasťou EVP bude aj žiadosť aby sa obvinenému doručilo napr. uznesenie o vznesení obvinenia obvinenému pred samotným výsluchom. Tým vlastne justičný orgán realizuje okrem výsluchu aj doručenie písomnosti, pričom samotné doručenie bude procesne správne a nemôže byť pochýb o jeho zákonnosti. O to viac, že doručenie vykonával justičný orgán (či orgán ním poverený); čo zakladá predpoklad oboznámenia sa obvineného s obsahom uznesenia.

Ako aplikačný problém sa črtá aj zabezpečovanie rozsudkov či iných trestných rozhodnutí keď je to potrebné pre ukladanie trestu či pre určenie iných významných skutočností potrebných pre spravodlivé rozhodnutie. Vo vzťahu k tomuto uvádzame ako významný § 7b ods. 2 Tr. zákona SR[8] (od 1. januára 2013) podľa, ktorého právoplatné odsúdenie súdom iného členského štátu Európskej únie v trestnom konaní sa na účely trestného konania zohľadní rovnako, ako keby bolo vydané súdom Slovenskej republiky, ak bolo vydané pre čin trestný aj podľa právneho poriadku Slovenskej republiky. Na naplnenie dikcie tohto všeobecného ustanovenia Tr. zákona SR potrebujeme mať k dispozícii právoplatné rozhodnutie súdu členského štátu EU, ktorý obvineného v našej trestnej veci predtým odsúdil. Jednoznačne zastávame názor, že pre správne posúdenie a aplikovanie § 7b ods. 2 Tr. zákona nepostačuje odpis registra trestov a ani výstup z ECRIS (European Criminal Records Information System) - Informačný systém záznamov odsúdení (2). Na posúdenie obojstrannej trestnosti potrebujeme mať odsudzujúce rozhodnutie a toto je potrebné vyžiadať od štátu a orgánu, ktorý obvineného predtým odsúdil. K tomuto podľa nášho názoru je možné použiť EVP, práve preto, že odsudzujúce rozhodnutie na účely využitia podľa § 7b ods. 2 Tr. zákona SR je dôkazom, ktorý môže svedčiť nielen v neprospech ale aj v prospech obvineného. Ako príklad uvádzame kvalifikovanie protiprávneho konania obvineného podľa § 212 ods. 1, ods. 3 písm. b) Tr. zákona ak aplikujeme predchádzajúce odsúdenie za taký čin v predchádzajúcich 24 mesiacoch a relevantné predchádzajúce odsúdenie je uložené cudzozemským súdom a je kvalifikované ako krádež. Po zabezpečení rozsudku sa však zistí, že odsúdenie bolo za trestný čin, kde škoda bola nižšia ako 266 € (§ 125 ods. 1 Tr. zákona SR alinea prvá). Na základe toho sa teda nemôže protiprávne konanie obvineného kvalifikovať ako prečin krádeže podľa § 212 ods. 1, ods. 3 písm. b) Tr. zákona SR ale len ako prečin krádeže podľa § 212 ods. 1 Tr. zákona SR.

Pri analyzovaní problematiky využívania EVP nie je zrejmé v akom rozsahu bude EVP realizované po 29. marci 2019 (čiže od 30. marca 2019) kedy by malo dôjsť k vystúpeniu Spojeného kráľovstva z Európskej únie tzv. brexit (náhradná termín je termín volieb do Európskeho parlamentu 26. mája 2019). Ak dôjde k vystúpeniu Spojeného kráľovstva bez dohody tzv. tvrdý brexit nebude ani jedna zo strán Spojeného kráľovstva či hociktorý zo štátov aplikujúcich smernicu o EVP viazaní vybavením EVP. Jedinou možnosťou bude už zaslané EVP či už v aktívnom alebo pasívnom právnom styku „pretransformovať“ na štandardnú žiadosť o právnu pomoc a tak ju vybaviť. Na margo toho je potrebné uviesť, že ani európsky zatýkací rozkaz (ďalej len „EZR“) nebude po 29. marci 2019 vykonateľný. Ak dôjde k situácii, že bude páchateľ obmedzený na osobnej slobode na podklade EZR bude musieť byť zo zadržania prepustený. EZR ako nástroj zabezpečenia obvinených či odsúdených na úkonoch trestného konania či výkone trestu resp. ochranného opatrenia je výsledkom transponovania normy o európskom zatýkacom rozkaze do nášho právneho poriadku, teda sa jedná o európsku normotvorbu[9], ktorá bude vystúpením Spojeného kráľovstva dotknutá. Následok tzv. tvrdého brexitu pre justičnú spoluprácu nie je podľa nášho názoru ešte teraz predpokladať; bude však znamenať neistotu či vôbec bude justičná spolupráca pokračovať; v prípade kladnej odpovede nie je zrejmé akým spôsobom. K tomuto je potrebné doplniť, že nie je zrejmé ako by sa postupovalo ak by bol zaistený majetok na podklade zákona č. 650/2005 Z. z. o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v Európskej únii.

Ďalším z identifikovaným aplikačným problémom vo vzťahu k EVP je existencia duplicitných EVP za predpokladu, že SR zašle do cudziny EVP s cieľom vykonať úkon voči obvinenému a následne EVP ako voči svedkovi. Jedná sa o situáciu kedy justičný orgán vedie

[8] Zákon č. 334/2012 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 330/2007 Z. z. o registri trestov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

[9] Rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi (Mimoriadne vydanie Ú.v. EÚ, kap. 19/zv. 6).

najmenej dve trestné stíhania a k vydaniu EVP došlo z dôvodu potreby výsluchu tej istej osoby v rôznych procesných postaveniach a dožiadaným je ten istý justičný orgán v cudzine. V takom prípade, je dožiadaný štát povinný vybaviť všetky EVP a takto vybavené ich zaslať dožadujúcemu orgánu. Problém však nastáva vtedy ak dožiadaný štát vybavenie EVP spojí do jedného vybavenia a osobu, o ktorej výsluch ide, nevypočuje alebo ju zákonným spôsobom nepoučí. Vtedy je potrebné na vybavení EVP trvať opätovne ju zaslať späť a upozorniť dožiadaný štát na nevyhnutnosť úkonu a jeho realizácie procesným postupom (po zákonnom poučení podľa právneho poriadku SR).

Pri využívaní EVP sme sa v našej praxi stretli aj s prípadmi, kedy dožiadaný štát neuveril existencii kauzálneho nexu medzi trestným skutkom a výsluchom svedka. Dožiadaný štát vo svojom dopyte smerujúcom k vydávajúcemu štátu žiadal o záruku, že výsluch osoby na jej území má súvis s trestným skutkom. Na základe toho (keďže výsluch svedka bol pre trestné konanie dôležitý) musel dať záruku dožiadanej strane, že svedok bol na mieste činu a teda vie svojou výpoveďou napomôcť dospieť k objektívnej pravde. Až na základe takejto komunikácie (vedenej v jazyku dožiadaného štátu s potrebou prekladov do cudzozemského jazyka) bolo možné opätovne požiadať o vybavenie EVP. Tento jav nie je častý; avšak ak SR ako štát pôvodu trvá na vybavení EVP, tak sa musí „podrobiť" žiadostiam o doplnenie zo strany dožiadaných štátov.

K aplikačným problémom je aj to, že dožiadané štáty nemajú snahu potvrdzovať prijatie EVP a to na formulári, ktorý je pripojený k smernici ako príloha B. Niektoré dožiadané štáty je potrebné vyzvať na zaslanie potvrdenia na formulári B a niektoré dokonca musia byť urgované prostredníctvom kontaktných bodov Európskej justičnej siete.

Výhody EVP či nevýhody

Ako súčasť našej práce môžeme uviesť, že odkedy sa smernica stala účinnou na území Slovenskej republiky (teda 15. október 2017) tak sa rýchlosť konania zvýšila, a EVP sú vybavované spravidla v maximálne 90 dňovej lehote od doručenia EVP do cudziny. Teda prijatie EVP možno hodnotiť ako pozitívny krok smerujúci k zjednodušeniu a zrýchleniu justičnej spolupráce medzi členskými štátmi EÚ. Smernica o EVP je teda dobrým počinom, ktorý pomáha justičným orgánom v zabezpečovaní dôkazov v trestnom konaní. Je však potrebné uviesť, že smernica EVP nenahrádza napr. Dohovor o počítačovej kriminalite[10], teda nie je ju možné použiť na zabezpečovanie tzv. počítačových dôkazov. EVP nie je možné použiť ani voči mimoeurópskym štátom či voči USA (kde sú sídla všetkých významných prevádzkovateľov sociálnych sietí), čím žiadosti o právnu pomoc majú stále nezastupiteľné miesto v justičnej spolupráci medzi justičnými orgánmi. Odhliadnuc od toho je EVP potrebné hodnotiť ako najvýznamnejší „projekt" v zjednodušení justičnej spolupráce za poslednú dekádu.

Resumé (v slovenskom jazyku)

EVP môžeme hodnotiť ako významný predel v justičnej spolupráci medzi členskými štátmi EÚ, ktorý kontakt medzi justičnými autoritami zjednodušuje a urýchľuje vzhľadom k jazykovému režimu ako aj vzhľadom k unifikovanému textu formulárov používaných pri vydávaní a vybavovaní EVP.

Resumé (v anglickom jazyku)

EIO we can take as a very important asset in judicial assistance between EU Member States, which simplifies and speeds up contact between judicial authorities in relation to the language regime as well as with regard to the unified text of the forms used for issuing and handling EIO.

Zoznam bibliografických odkazov:

[10] Dohovor o počítačovej kriminalite podpísaný 23. novembra 2001 v Budapešti (Zákon č. 137/2008 Z. z.)

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/41/EÚ z 3. apríla 2014 o európskom vyšetrovacom príkaze.

Európska Rada a Rada Európskej únie: *https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2017/12/08/european-criminal-records-information-system-ecris-council-agrees-its-position/.*

Kontaktné údaje:
JUDr. Slavomír Šamin
námestník okresného prokurátora
Okresná prokuratúra Rimavská Sobota
Jesenského 1
979 80 Rimavská Sobota
Tel. č. +421(0)905624963
e-mail office: slavomir.samin@genpro.gov.sk
e-mail private: slavosamin@outlook.com

ZMENKOVÉ TRESTNÉ ČINY – ASPEKTY PRÁVNO-EKONOMICKÉ S DÔRAZOM NA ZNALECKÉ DOKAZOVANIE

JUDr. Ján ŠANTA, PhD., LL.M., MBA,
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Úrad špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry SR Bratislava

Abstrakt: *V tomto príspevku sa autor sústreďuje na niektoré trestné činy odvíjajúce sa od existencie zmeniek. Okrem úvodného popisu súvislostí s právom cenných papierov a popisu zmeniek autor svoju pozornosť zameriava na procesné aspekty zisťovania samotnej existencie zmeniek ako pravých cenných papierov. Následne sa zameriava tiež na znalecké dokazovanie zmeniek z odborov Ekonómia a Kriminalistika.*
Kľúčové slová: *zmenky, falšovanie, pozmeňovanie, znalecké dokazovanie, cenné papiere, účtovanie, písmoznalectvo, marenie spravodlivosti*

Abstract: *In this work, author focuses on criminality connected to the existence of bank exchanges. Except the initial description of various elements of securities and bank exchanges, procedural aspects regarding the existence of bank exchanges as original securities are also analysed. Furthermore, attention is given to specialist substantiation of bank exchanges especially from the spheres of economy and graphoanalysis.*
Keywords: *Bank exchanges, falsification, fraudulent alteration, specialist substantiation, securities, accounting, graphoanalysis, obstructions to justice.*

1. Úvod

Cenné papiere sa tradične považujú za špecifický druh majetkovej hodnoty a ako také sú objektom právnych vzťahov. Prvými cennými papiermi boli zmenky, ktoré sa používali v talianskych mestských republikách. Jednotlivé druhy cenných papierov vznikli na urýchlenie obehu subjektívnych práv a zvýšenie právnej istoty a bezpečnosti účastníkov súkromnoprávnych vzťahov. Napríklad prvé zmenky plnili jednak funkciu valutovej výmeny, ale boli tiež prostriedkom relatívne bezpečného transportu peňazí. Pojem cenný papier nevznikol historicky ako všeobecný pojem označujúci určité majetkové hodnoty, ale najprv existovali jednotlivé druhy cenných papierov a až neskôr sa hľadali ich spoločné znaky. Pojem cenného papiera vznikol teda ako výsledok určitého zovšeobecnenia konkrétnych právom aprobovaných majetkových hodnôt.

V tradičnom význame sa cenný papier stotožňuje s listinou, ktorá je bezprostredným nositeľom práva. Obsahom listiny je písomný prejav vôle (skriptúrny akt), s ktorým sú spojené právne následky. Pomenovanie cenný papier síce v sebe obsahuje slovo „papier“, čo by mohlo viesť k predpokladu, že cenný papier ako listina musí mať vždy hmotnú podobu, že teda ide o určitý údaj, ktorý je napísaný na hmotnom podklade.

Historicky boli cenné papiere spojené najmä s ich listinnou podobou, kde listina bola nositeľom práva. Vývoj ale v záujme uľahčenia operácií s cennými papiermi opustil tento princíp a umožnil odpútanie sa práv spojených s cenným papierom od hmotného substrátu, od jeho materiálnej podstaty. Tak sa aj v našom právnom poriadku od roku 1992 presadila tzv. dematerializácia cenných papierov. Rozlišujeme preto cenné papiere v listinnej a zaknihovanej podobe. Pojem cenný papier tak nie je presný a odôvodnený je len tradíciou. Nie je rozhodujúce, či cenný „papier“ je hmotným substrátom. Pre cenné papiere v listinnej, ako aj v zaknihovanej podobe je spoločné to, že sú vo svojej podstate určitou písomnosťou, skriptúrnym aktom, určitým záznamom. V prípade cenného papiera v zaknihovanej podobe je však tento zápis inde ako na listine, ich evidencia sa vedie v elektronickej podobe a v hmotnej podobe existujú len záznamy o cenných papieroch, napr. výpis z účtu majiteľa a nie cenný papier ako taký. Zaknihované cenné papiere neexistujú ako fyzické predmety. Fyzicky existujú v podobe peniazmi oceniteľných zápisov v evidencii zaknihovaných cenných papierov.[1]

[1] Holub, D.: Právo cenných papierov. Iura Edition spol. s r. o. Bratislava, r. 2013, s. 12-13

Právny význam cenného papiera presahuje jeho formálnoprávnu funkciu, t. j. funkciu dôkaznú, alebo legitimačnú. Cenný papier v sebe obsahuje predovšetkým samotné právo, a tak má aj hmotnoprávny význam. Hmotnoprávny význam cenného papiera spočíva v tom, že je v zásade nenahraditeľnou podmienkou na vznik, prevod, výkon a trvanie práva. Jeho stratu je možné nahradiť len zákonom predpísaným spôsobom. Hlavné a určujúce na cennom papieri je právo, ktoré je s ním spojené a ktoré je v ňom stelesnené. Listina, na ktorej je právo zachytené, predstavuje podmienku pre vznik, trvanie, uplatnenie, prípadne prevod práva. Práva spojené s cennými papiermi sú práva, ktoré sú stelesnené v listine alebo v osobitnom zázname nahradzujúcom listinu. Tieto subjektívne práva prechádzajú spolu s hmotným nosičom a ich hodnota predstavuje hodnotu cenného papiera. Cenné papiere ako špecifický predmet právnych vzťahov sú spojením subjektívneho práva a nosiča, v ktorom je toto subjektívne právo stelesnené (inkorporované). Subjektívne právo patrí tomu, kto je majiteľom nosiča, s ktorým je subjektívne právo spojené. Nosičom je buď listina, alebo elektronický záznam. Vlastníctvo nosiča oprávňuje jeho majiteľa na výkon subjektívneho práva, ktoré je s nosičom spojené. Vlastník nosiča je súčasne majiteľom práva, ktoré je spojené s nosičom. Hodnotu cenného papiera nevytvára hodnota nosiča, v ktorom je právo stelesnené, ale hodnota práva, ktoré je s nosičom spojené. Pre vyriešenie vzťahu medzi právom a listinou treba určiť, ako sa definuje osoba oprávnená z cenného papiera, najmä pri cenných papieroch na doručiteľa, v ktorých oprávnená osoba nie je uvedená. V začiatkoch práva cenných papierov sa za oprávnenú osobu považoval ten, kto mal cenný papier v držbe. Vývojom cez oprávnenú držbu sa dospelo k názoru, že určujúce je vlastníctvo cenného papiera, vlastníctvo hmotného substrátu, listiny, čo sa samozrejme môže týkať len listinných cenných papierov.[2]

Krátky pohľad do histórie zmenky napovedá, že v čase 2. svetovej vojny a po vojnových udalostiach sa na Slovensku uskutočnila recepcia ženevského práva zákonom Slovenského štátu č. 255/1941 Sl. z. – zákon zmenečný. Obnovené Československo v roku 1945 začínalo s komplikovanou situáciu, pokiaľ ide o zmenkové právo. Vzhľadom k čl. 1 a 2 dekrétu prezidenta republiky zo dňa 3. septembra 1944 o obnovení právneho poriadku, ktorý bol publikovaný pod č. 30/1945 Zb., zrejme nemali vojnové zmenkové právne predpisy takú povahu, aby sa stali neplatnými. Avšak zotrval tu problém dvojitej právnej úpravy – protektorátnej a Slovenského štátu i pretrvávajúci problém vzťahu k medzivojnovému zák. č. 1/1928 Zb., ktorý nebolo možné považovať za zrušený. Prax sa však pridržiavala v tomto období ženevskej predlohy, ktorá bola u nás v dobe druhej svetovej vojny inkorporovaná. Nejasnosti definitívne odstránil až doposiaľ platný zmenkový a šekový zákon č. 191/1950 Zb., ktorý zachoval našu príslušnosť k ženevskej zmenkovo-právnej skupine a zároveň zrušil ako zák. č. 1/1928 Zb. aj vládne nariadenie č. 111/1941 Zb., tak aj zákon zmenkový č. 255/1950 Zb., čím sa vyriešili i problémy spojené s konkurenciou doterajších predpisov i hroziaci právny dualizmus.[3]

Zmenka je cenný papier. Patrí medzi cenné papiere dokonalé, ktoré sú niekedy nazývané aj skriptúrami. Aj pre zmenku sú charakteristické niektoré znaky spoločné všetkým cenným papierom. Takýmto základným znakom je väzba práva na konkrétny hmotný podklad. Podstatou cenného papiera je záväzok určitej osoby poskytnúť majiteľovi cenného papiera, spravidla listiny, určité plnenie, prevažne plnenie peňažité, čo však nie je podmienkou. Charakteristickým rysom cenných papierov pritom je, že sú vydávané v určitej forme stanovenej zákonom a na jeho základe. Ide teda o formu veľmi kvalifikovanú a formálnu. Dlžník, ktorý cenný papier vydáva (emituje) vteľuje pri tom (inkorporuje) svoj záväzok do tejto listiny, do tohto papiera a zakladá tak nerozlučnú väzbu medzi nárokom a touto listinou. Cenný papier teda nie je len listinným dôkazom o existencii určitého práva, určitej pohľadávky ako je tomu napríklad pri písomne uzavretých zmluvách. Pri jednoduchých zmluvných záväzkoch aj keby išlo o prípad, kedy musí byť zmluva obligatórne uzavretá v písomnej forme, neznamená zánik listiny, na ktorej je zmluva zachytená zánik príslušného práva alebo povinnosti, ale len sťaženie dôkazného postavenia pri preukazovaní existencie tohto práva alebo povinnosti, pričom nie je vylúčené preukázať ich existenciu iným spôsobom. Cenný papier v sebe

[2] Holub, D.: Právo cenných papierov. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Wolters Kluwer s.r.o. Bratislava, r. 2016, s. 35

[3] Kovařík, Z.: Směnka a šek v České republice. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, r. 2011, s. 10

zahŕňa nesporne aj túto preukázanú funkciu – je dôkazom o nároku určitej osoby voči vystavovateľovi cenného papiera. K tejto funkcii pristupuje ešte významnejšia funkcia – legitimačná. Oprávnený majiteľ cenného papiera sa týmto papierom zároveň legitimuje pri výkone svojich práv. Bez predloženia tejto legitimácie, bez predloženia cenného papiera nenastáva dlžníkovi z tohto cenného papiera povinnosť poskytnúť plnenie. Cenný papier z tohto hľadiska stelesňuje nárok na plnenie voči dlžníkovi. Veriteľom z cenného papiera je ten, kto je jeho vlastníkom. Teda ten, kto je vlastníkom hmotného substrátu, listiny, na ktorej je záväzok dlžníka zachytený a tým do neho vtelený, je zároveň veriteľom voči vystaviteľovi cenného papiera. Prevodom vlastníctva k listine dochádza zároveň k zmene veriteľa.[4]

Existujú dva druhy zmeniek. Jedná sa o zmenky vlastné a zmenky cudzie. Vyššie uvedená charakteristika sa vzťahuje ako na zmenku vlastnú, tak na zmenku cudziu. Zmenka vlastná a zmenka cudzia sú cenné papiere, ktorých obsah nie je rovnaký, právny režim vlastných a cudzích zmeniek je však veľmi podobný. Rozdielov v právach a povinnostiach účastníkov zmenkových vzťahov, ktoré sú ich emisiami založené, je pomerne málo. Vlastnú a cudziu zmenku odlišujú dva definičné znaky. Jedná sa o počet účastníkov základného zmenkového vzťahu a jadro prejavu vôle vystaviteľa (platobný sľub a platobný príkaz).

Vlastná zmenka – emisiou vlastnej zmenky je zakladaný zmenkový vzťah, na ktorom sa bezprostredne po emisii zúčastnia dve osoby – vystaviteľ (hlavný zmenkový dlžník) a remitent (veriteľ). Vlastná zmenka obsahuje platobný prísľub – vystaviteľ v zmenke sľubuje zaplatiť remitentovi zmenkovú sumu.

Cudzia zmenka – emisiou cudzej zmenky vzniká zmenkový vzťah, na ktorom sa zúčastnili tri osoby – vystaviteľ (postihový zmenkový dlžník), zmenečník (latentný hlavný zmenkový dlžník s doposiaľ neutrálnym postavením) a remitent (veriteľ). Cudzia zmenka obsahuje platobný príkaz – vystaviteľ prikazuje zmenečníkovi, aby remitentovi zaplatil zmenkovú sumu. Zmenečník do zmenkového vzťahu vstupuje prijatím zmenky, pričom sa zaväzuje splniť vystaviteľov platobný príkaz a zaplatiť remitentovi uvedenú zmenkovú sumu. Vystaviteľ zmenky ručí za splnenie príkazu udeleného zmenečníkovi, teda za zaplatenie zmenkovej sumy.

Vlastná cudzia zmenka – neprípustné je zmiešavanie prvkov cudzej a vlastnej zmenky. Zmenka, ktorá obsahuje prvky cudzej aj vlastnej zmenky, je neplatná. Neplatnosť zmenky teda spôsobuje kumuláciu platobného sľubu a údaja zmenečníka, alebo absencia údaja zmenečníka, pokiaľ listina obsahuje platobný príkaz.[5]

Spôsobilosť osoby byť nositeľom zmenkových práv a povinností nie je zmenkovým právom regulovaná. Na jej posúdenie sa použije všeobecný predpis civilného práva, ktorým je Občiansky zákonník.

Spôsobilosť fyzickej osoby byť nositeľom zmenkových práv a povinností sa nadobúda jej narodením (t. j. nie je viazaná na plnoletosť) a trvá až do jej smrti (§ 7 Občianskeho zákonníka „OZ“). Tejto spôsobilosti nemožno fyzickú osobu zbaviť.

Spôsobilosť právnickej osoby byť nositeľom zmenkových práv a povinností sa nadobúda v zásade jej vznikom (§ 18 a nasl. OZ). Uvedené však neplatí, ak je právnická osoba zriadená priamo zákonom alebo na základe rozhodnutia orgánu verejnej moci na základe zákona. V týchto prípadoch uvedenú spôsobilosť nadobúda účinnosťou zákona alebo právoplatnosťou rozhodnutia orgánu verejnej moci.

Od spôsobilosti osoby byť nositeľom zmenkových práv a povinností je potrebné odlišovať spôsobilosť osoby na zmenkové právne úkony, t. j. spôsobilosť prejavom svojej vôle (napr. podpisom zmenky) vyvolať právne následky (napr. vznik zmenkového záväzku).

Fyzická osoba nadobúda spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu plnoletosťou (§ 8 ods. 1 OZ). Aj maloletí majú spôsobilosť na právne úkony, ale len obmedzenú, a to na také úkony, ktoré sú primerané rozumovej a vôlovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku (§ 9 OZ). Spôsobilosť na zmenkové právne úkony nadobúda fyzická osoba v zásade až plnoletosťou vzhľadom na ich vysokú

[4] Kovařík, Z.: Zmenky. Komora komerčných právnikov. Bratislava. 1994, s. 6
[5] Chalupa, R.: Základy směnečného práva. Linde. a.s., Praha. r. 2003, s. 21-22

formálnosť. V určitých prípadoch je však možné pripustiť, že zmenkový právny úkon môžu vykonať aj maloletí, čo je však skôr raritou.

Pri právnických osobách vznik spôsobilosti na zmenkové právne úkony splýva so vznikom spôsobilosti byť nositeľom práv a povinností.[6]

2. K niektorým základným hmotnoprávnym aspektom zmenkových trestných činov

Ako to vyplýva z jednotlivého znenia skutkových podstát trestných činom zakotvených v osobitnej časti Trestného zákona, trestné činy s priamym pomenovaním Trestné činy zmenkové, Trestný zákon nepozná.

Vzhľadom na už uvádzaný charakter zmeniek ako cenných papierov, do úvahy prichádzajúcimi je postih protiprávnych konaní súvisiacich so zmenkami najmä ako trestných činov falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa § 270 Trestného zákona a uvádzania falšovaných, pozmenených a neoprávnene vyrobených peňazí a cenných papierov podľa § 271 Trestného zákona.

Trestného činu falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa § 270 ods. 1 Trestného zákona, s trestnou sadzbou trestu odňatia slobody od troch do ôsmych rokov sa dopustí ten, kto sebe alebo inému zadováži falšované, pozmenené alebo neoprávnene vyrobené peniaze alebo cenné papiere alebo kto také peniaze alebo cenné papiere prechováva.

Zadovážením je každý spôsob získania falšovaných cenných papierov s vedomím, že sú falšované (kúpa, výmena, darovanie, záloh, nález, krádež, podvodné vylákanie a podobne), nie však ich výroba (falšovanie a pozmeňovanie) s úmyslom uviesť ich do obehu ako pravé. Takéto konanie by už bolo závažnejšou formou trestného činu podľa odseku 2.

Prechovávaním je pretrvávanie držby falšovaných alebo pozmenených cenných papierov po ich zadovážení pre seba, alebo ich držba pre iného po akúkoľvek dobu (úschova, preprava, výpožička).

Iba o zadováženie alebo prechovávanie falšovaných cenných papierov sa nejedná, ak ich už páchateľ ponúkol inému spôsobom, ktorý by po akceptovaní ponuky znamenal ich uvedenie do obehu.[7]

Podľa § 270 odsek 2 Trestného zákona se trestného činu falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov dopustí ten, kto falšuje, pozmení alebo neoprávnene vyrobí peniaze alebo cenné papiere alebo kto falšuje, pozmení alebo neoprávnene vyrobí peniaze alebo cenné papiere v úmysle dať ich ako pravé alebo ako peniaze alebo cenné papiere vyššej hodnoty, alebo kto falšované, pozmenené alebo neoprávnene vyrobené peniaze alebo cenné papiere dá ako pravé . Za to sa páchateľ potrestá trestom odňatia slobody na sedem až desať rokov.

Falšovaním cenných papierov sa rozumie neoprávnená výroba napodobnenín listinných cenných papierov, podobou porovnateľných s pravými listinnými cennými papiermi tej istej emisie do tej miery, že vzhľadom na svoju kvalitu i vzhľad by za určitých podmienok mohli byť pri ich bežnom použití zameniteľné za pravé cenné papiere a ako také preniknúť do obehu, resp. na trh s cennými papiermi. Technika výroby falšovaných cenných papierov, ani povaha použitých materiálov pritom nerozhoduje.

Pozmenením cenných papierov je grafická, technická alebo iná úprava platných cenných papierov, ktorá ich tým zvýhodňuje (napríklad zvyšuje ich hodnotu, umožňuje im vrátiť sa späť do obehu alebo na trh s cennými papiermi, i keď už boli z neho vyradené a podobne).

Neoprávnená výroba (najmä peňazí) je výroba pravej komodity, avšak bez povolenia.

Dá ako pravé - znamená uvedenie falšovaných cenných papierov na trh s cennými papiermi. Na spôsobe uvedenia do obehu (resp. na trh) nezáleží - môže mať formu kúpy, predaja, výmeny, darovania, pôžičky, zálohy alebo záruky a pod. (R 58/1978 , R 29/1982). Páchateľ je trestne zodpovedný aj vtedy, ak druhá strana vie o tom, že zmenka je falošná (TR NS ČR 54/2009 – T 1173). Nie je rozhodujúce ako s takýmto falzifikátom naloží jej príjemca (R 58/1978).

[6] Jablonka, B.: Zákon zmenkový a šekový. Komentár. Wolters Kluwer, s.r.o. Bratislava, r. 2017, s. 267

[7] Čentéš, J. a kol.: Trestný zákon s komentárom, Eurokódex Poradca podnikateľa, spol. s.r.o. Žilina, r. 2006, s. 380

Práve ako obzvlášť závažný zločin falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa § 270 odsek 2, odsek 4 písm. b/ Trestného zákona v jednočinnom súbehu so zločinom marenia spravodlivosti podľa § 344 odsek 1 písm. a/, odsek 2 písm. a/ Trestného zákona je kvalifikovaný skutok tohto znenia :

po tom, ako si obvinený v roku 2010 zadovážil nepodpísané tlačivo vlastnej zmenky vystaviteľa A vo svoj prospech na zmenkovú sumu 3.000.000 €, s miestom platenia ..., s dátumom vystavenia ... 2008 a splatnú ... 2012, ktoré v najmenej dvoch vyhotoveniach nezistená osoba na nezistenom mieste a čase opatrila napodobeninami podpisu osoby A, a hoci vedel, že A žiadnu z týchto dvoch zmeniek na celkovú zmenkovú sumu 6.000.000 € nikdy nepodpísal, predložil ich ako pravé dňa ...2015 o ... h. prostredníctvom splnomocnenej osoby C na Okresnom súde ...spolu s Návrhom na vydanie zmenkového platobného rozkazu vo výške 6.000.000 €, na základe čoho Okresný súd... vydal Zmenkový platobný rozkaz, ukladajúci A zaplatiť obvinenému zmenkovú sumu 6.000.000 € so 6 percentným ročným úrokom zo zmenkovej sumy, zmenkovú odmenu ...€ a náhradu trov konania v celkovej sume ...€, a to do 3 dní od doručenia zmenkového platobného rozkazu, ktorý sa následne stal exekučným titulom na začatie exekúcie proti A, vykonávanej pod č. EX ...súdnym exekútorom Exekútorského úradu so sídlom ... , na základe návrhu obvineného na vykonanie exekúcie podaného ...2016, pričom obvinený takto konal s cieľom získať pre seba peňažné prostriedky zodpovedajúce celkovej zmenkovej sume vo výške 6.000.000 € a spôsobiť tak poškodenému A škodu v uvedenej výške.

V súvislosti s problematikou analyzovanou v tomto príspevku je potrebné zdôrazniť, že aktuálnou trestnou činnosťou súvisiacou so zmenkami, konkrétne s predkladaním falošných zmeniek vysokej (aj niekoľkomiliónovej hodnoty) súdom zo strany domnelých žalobcov, je trestná činnosť, okrem uvádzaného § 270 Trestného zákona, právne kvalifikovaná ako trestný čin marenia spravodlivosti podľa § 344 Trestného zákona. Tohto trestného činu sa podľa § 344 ods. 1 písm. a), písm. b) Trestného zákona, a nie iného trestného činu, najmä nie podvodu podľa § 221 Trestného zákona, špecificky v súvislosti so zmenkami dopustí ten, kto v konaní pred súdom alebo v trestnom konaní predloží dôkaz, o ktorom vie, že je sfalšovaný alebo pozmenený, na účel použiť ho ako pravý (písm. a) alebo sfalšuje, pozmení alebo zmarí dôkaz, alebo bráni v získaní dôkazu (písm. b).[8]

Predložením dôkazu sa rozumie predloženie niektorého z dôkazov ustanoveným spôsobom súdu alebo orgánom činným v trestnom konaní, pričom predkladateľ takéhoto dôkazu ho nemusel sám falšovať alebo meniť. Stačí, že si je toho vedomý. Nie je rozhodujúce, či ide o dôkaz tzv. korunný, alebo menej významný. Sfalšovaným dôkazom je taký dôkaz, ktorý je vyrobený ako falzifikát (v tomto prípade zmenka). O pozmenený dôkaz ide vtedy, ak páchateľ do pôvodného pravého dôkazu úmyselne zasiahol tým, že niečo doplnil, vynechal alebo zmenil (napr. spracovanie originálneho textu tak, že vynechaním a pospájaním slov a viet vznikne úplne iný obsah, doplnenie textu do zmenky a pod.). Trestné je takéto konanie iba vtedy, ak tak urobí páchateľ v úmysle, aby uvedené orgány takýto dôkaz použili ako pravý. V prípade naplnenia pojmov falšuje, pozmení alebo marí dôkaz alebo bráni v získaní dôkazu sa páchateľ bezprostredne sám alebo s inou osobou podieľa na falšovaní alebo pozmenení dôkazu, pričom ho súdu alebo iným orgánom nemusí predložiť sám. Keďže ide o úmyselný trestný čin, musí vedieť, že falšuje alebo mení vec, ktorá môže byť použitá ako dôkaz. Marením dôkazu sa rozumie činnosť, ktorou sa niektorý z dôkazov konaním páchateľa znehodnotí do takej miery, že ho ako dôkaz nebude možné použiť, alebo bude mať iba obmedzenú výpovednú hodnotu. Môže ísť o zničenie vecných dôkazov, zlikvidovanie stôp. Bránením v získaní dôkazu je úmyselné neposkytnutie potrebných listín a iných predmetov, ktoré môžu slúžiť ako dôkaz, utajenie alebo skrytie dôkazov pred ďalšími osobami a pod. Pokiaľ však advokát obvineného alebo obvinený neposkytne uvedeným orgánom informácie o im známych dôkazov, ktoré by mohli byť

[8] Šanta, J., 2015. Zmenka a jej trestnoprávne aspekty. In: Viktoryová, J. ed.,2015. 20 rokov Katedry vyšetrovania – Dôkazné prostriedky vo vyšetrovaní: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 174 - 187

použité proti obvinenému, nejde o tento trestný čin. Nesmú ich však úmyselne zničiť, skryť, znehodnotiť a pod.[9]

3. K niektorým špecifikám dokazovania zmenkových trestných činov – aspekty právno-ekonomické

V zmysle § 7 zákona č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov je účtovná jednotka povinná účtovať tak, aby účtovná závierka poskytovala verný a pravdivý obraz o skutočnostiach, ktoré sú predmetom účtovníctva, a o finančnej situácii účtovnej jednotky. Zobrazenie v účtovnej závierke je verné, ak obsah položiek účtovnej závierky zodpovedá skutočnosti a je v súlade s ustanovenými účtovnými zásadami a účtovnými metódami. Zobrazenie v účtovnej závierke je pravdivé, ak sú pri ňom použité účtovné zásady a účtovné metódy, ktoré vedú k dosiahnutiu verného zobrazenia skutočností v účtovnej závierke. Účtovníctvo účtovnej jednotky je správne, ak účtovná jednotka vedie účtovníctvo podľa zákona o účtovníctve a príslušných postupov účtovania a zároveň aj v súlade s osobitnými predpismi, napr. v tomto prípade v súlade aj so zákonom č. 191/1950 Zb. - Zmenkovým a šekovým zákonom v platnom znení a Zákonom č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách v platnom znení. Uvedené zákony vymedzujú právnu úpravu zmenky obsahovo a formálne, náležitosti zmenky, pravidlá používania, vymáhania a platnosti zmenky. Účtovná jednotka je povinná doložiť účtovné prípady účtovnými dokladmi. Účtovanie účtovných prípadov v účtovných knihách vykoná účtovná jednotka účtovným zápisom iba na základe účtovných dokladov. Každá účtovná jednotka je povinná inventarizovať majetok, záväzky a rozdiel majetku a záväzkov, zostaviť a zverejniť individuálnu účtovnú závierku v súlade s vedeným účtovníctvom. Účtovníctvo účtovnej jednotky je preukázateľné, ak všetky záznamy sú preukázateľné (§ 32) a účtovná jednotka vykonala inventarizáciu. Z uvedeného teda jednoznačne vyplýva, že účtovná jednotka je povinná zaúčtovať a vykázať všetky skutočnosti, t.j. aj všetky operácie týkajúce sa zmeniek.

Zmenka je individuálne limitovaný, obchodovateľný a prevoditeľný cenný papier, ktorý plní úverovú, platobnú a zabezpečovaciu funkciu. Je to cenný papier v listinnej forme, z ktorého vyplýva na jednej strane záväzok dlžníka zaplatiť sumu uvedenú na zmenke a na druhej strane právo majiteľa zmenky požadovať v stanovenom termíne túto úhradu. Vždy musí mať listinnú podobu. Ak sa zmenka stratí, zničí alebo bude odcudzená, veriteľ nemôže uplatniť svoje nároky vyplývajúce zo zmenky. Jedinou možnosťou v takomto prípade je umorenie zmenky, s tým totiž zostanú zmenkové záväzky a práva zachované.

Účtovanie o zmenkách od roku 2000 do 2002 upravovalo Opatrenie MF SR č. 3177/1998-KM, ktorým sa ustanovuje účtovná osnova a postupy účtovania pre podnikateľov (FS č. 13/1998). Účtovanie o zmenkách upravoval Čl. XVI Úvodných ustanovení, takto:

Zmenky sa oceňovali v nominálnej hodnote, t.j. v zmenečnej sume podľa osobitného predpisu. Rozdiel medzi zmenenčnou a nákupnou sumou, príp. predajnou cenou zmenky (úrokový výnos alebo náklad, diskont) sa účtoval v okamihu nákupu, predaja alebo eskontu na účtoch zmeniek súvzťažne s príslušnými účtami finančných výnosov alebo finančných nákladov. Ak sa tento rozdiel časovo a vecne vzťahoval aj na iné ako bežné účtovné obdobie, časovo sa musel rozlíšiť. Povinne sa účty časového rozlíšenia na účtovanie diskontu používali pri tých zmenkách, pri ktorých čas pre zmenkový záväzok, príp. pohľadávku účtovnej jednotky, ktorý vyplýval zo zmenky, presahoval jedno účtovné obdobie. Ručenie neskorším majiteľom zmenky, ktoré vzniklo z titulu prevodov (indosamentu) zmenky, s výnimkou eskontu, sa účtovalo na podsúvahových účtoch, a to od okamihu prevodu do dňa splatnosti zmenky. Ručenia sa znižovali o splatené sumy pri čiastočnom splácaní. Pri eskonte zmenky bankou sa zmenka previedla na účet 313 – Pohľadávky za eskontované cenné papiere. Do doby splatenia bankou eskontovanej zmenky zmenečným dlžníkom trval záväzok predávajúceho voči banke. O tomto záväzku sa účtovalo v prospech účtu 232 – Eskontné úvery, ak ide o dlhodobý záväzok, tak v prospech účtu 461 – Bankové úvery.

[9] Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť 2. Iura Edition, spol. s r.o. Bratislava, r. 2006, s. 374

Ďalej účtovanie zmeniek upravovali v postupoch účtovania platných do roku 2002 Čl. II a Čl. III ÚT – 3, Čl. IV ÚT – 4, Čl. II ÚT-7.

Na podsúvahových účtoch v účtovných skupinách 75 a 79 sa sledovali skutočnosti, o ktorých sa neúčtovalo v účtovných knihách a ktorých znalosť bola podstatná na posúdenie majetkovo právnej situácie účtovnej jednotky a jej ekonomických zdrojov, ktoré bolo možné využiť, predovšetkým o využívanie cudzieho majetku, ku ktorému účtovná jednotka nemala vlastnícke právo, príp. právo hospodárenia, ďalej evidencia práv, ktoré sa neúčtovali (hypotéky) alebo materiálu, ktorého obstaranie, uchovanie, udržiavanie a sledovanie vyplývalo zo všeobecne platných právnych predpisov. Na podsúvahových účtoch sa účtovali aj zmenky na inkaso použité na úhradu do doby ich splatnosti.

Účtovanie o zmenkách od 01.01.2003 upravujú najmä ustanovenia §§ 15, 49, 50, 61 a 85 Opatrenia MF SR č. 23054/2002-92, ktorým sa stanovujú podrobnosti o postupoch účtovania a rámcovej účtovnej osnove pre podnikateľov účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva v znení neskorších predpisov (ďalej len „postupy účtovania“). O zmenkách sa účtuje v závislosti od toho, akú majú funkciu, akým spôsobom záväzok zo zmenky vznikol a z hľadiska toho, kto vyrovnáva záväzok zo zmenky. Podľa postupov účtovania sa o zmenkách účtuje buď ako o cennom papieri alebo ako o platobnom prostriedku, pričom účtovné operácie súvisiace so zmenkami sa účtujú na účtoch hlavnej knihy alebo v podsúvahovej evidencii. Podľa § 15 ods. 2 postupov účtovania sa o zmenke ako o platobnom prostriedku účtuje v účtovníctve veriteľa na účte 312 – Zmenky na inkaso. Obstarávacou cenou zmenky je hodnota pohľadávky. Hodnota účtu 312 – Zmenky na inkaso sa zvyšuje o dosahovaný úrokový výnos. V účtovníctve dlžníka sa účtuje o tejto zmenke v prospech účtov 322 – Zmenky na úhradu alebo 478 – Dlhodobé zmenky na úhradu.

Zmenky ako zabezpečovací prostriedok sa sledujú na podsúvahových účtoch. Pri predaji zmenky účtovanej na účte 312 – Zmenky na inkaso sa účtuje ako o postúpení pohľadávky. Pri eskonte zmenky bankou alebo pobočkou zahraničnej banky (ďalej aj „banka“) sa zmenka prevedie na účte 313 – Pohľadávky za eskontované cenné papiere v ocenení menovitou hodnotou. Do doby splatnosti eskontovanej zmenky zmenkovým dlžníkom o tomto záväzku sa účtuje v účtovníctve príjemcu úveru a o tomto záväzku sa účtuje v prospech účtu 232 – Eskontné úvery, a ak ide o záväzok dlhodobý, účtuje sa v prospech účtu 461 – Bankové úvery. Bankový úrok sa účtuje v časovej a vecnej súvislosti do finančných nákladov.

Ručenie voči neskorším majiteľom zmenky, ktoré vzniklo z dôvodu prevodu (indosamentu) zmenky, s výnimkou eskontu, sa sleduje na podsúvahových účtoch, a to odo dňa prevodu do dňa vyinkasovania zmenky. V odôvodnených prípadoch sa na záväzky vyplývajúce z ručenia vytvára rezerva. Ručenie sa znižuje o splatené sumy pri čiastočnom splácaní. Na podsúvahových účtoch v účtových skupinách 75 až 79 sa sledujú skutočnosti, o ktorých sa neúčtuje v účtovných knihách a ktorých znalosť je podstatná na posúdenie majetkovo právnej situácie účtovnej jednotky a jej ekonomických zdrojov, ktoré možno využiť. Na podsúvahových účtoch sa účtujú aj zmenky na inkaso použité na úhradu do doby ich splatnosti.

Spôsob dodatočného overenia správnosti zaúčtovania zmeniek právnickými osobami je možné overiť v inventarizačných záznamoch a konkrétne inventarizáciou týchto zmeniek, preverením zostatkov na jednotlivých uvedených účtoch, vrátane podsúvahových účtov, vykázanie na konkrétnych riadkoch individuálnej účtovnej závierky a v zostavených poznámkach.

V zmysle jednotlivých ustanovení konkrétnych opatrení, ktorými sa ustanovujú podrobnosti o usporiadaní, označovaní a obsahovom vymedzení položiek individuálnej účtovnej závierky a rozsahu údajov určených z individuálnej účtovnej závierky na zverejnenie pre jednotlivé účtovné jednotky, je povinnosť uvádzať v Poznámkach k účtovnej závierke informácie o finančných povinnostiach účtovnej jednotky, ktoré sa nevykazujú v súvahe, ale sú významné na posúdenie finančnej situácie účtovnej jednotky, preto účtovná jednotka uvedie v Poznámkach informáciu o vydanej zmenke, ak nebola použitá na úhradu záväzku a nebola vykázaná v súvahe. [10]

Na základe uvedených východísk potom najmä znalci z odboru Ekonómia a manažment dávajú odpovede na otázky, či zainteresované subjekty o nadobudnutí práva inkasa zo zmeniek ako

[10] Šlosár, R. a kol.: Podvojné účtovníctvo pre podnikateľov. Edícia Ekonómia, r.2005, s.168

o cenných papieroch alebo o pohľadávkach účtovali alebo neúčtovali na účtoch súvah, alebo či ich evidovali na podsúvahových účtoch a či o týchto skutočnostiach pojednáva text v Poznámkach.

V prípade negatívnych zistení je potom v kontexte iných dôkazov možný záver, že zmenky neboli vystavené v určitom čase, ako to tvrdia obvinení, ale až oveľa neskôr, kedy sa skutočne a preukázateľne objavujú záznamy o ich účtovaní v účtovníctve skúmanej spoločnosti.

4. K niektorým špecifikám znaleckého dokazovania z odboru Kriminalistika, odvetvia grafická diagnostika

Aktuálnymi aplikačnými problémami a poznatkami hodnými zovšeobecnenia pri dokazovaní zmenkových trestných činov sú niektoré postupy, metódy a závery smerujúce k určeniu veku papiera ako hmotného nosiča zmenky testovaním jeho vzoriek a veku atramentov ako náplní písacích prostriedkov, ktorými sú zmenky vypĺňané.

K metódam tohto skúmania možno zaradiť mikroskopické skúmanie, u ktorého sa jedná o nedeštruktívnu metódu skúmania stôp malých rozmerov, ktoré môžu byť prítomné na dokumente a ktoré sú voľným okom neidentifikovateľné, resp. nerozlíšiteľné. Dva body ležiace blízko seba totiž dokáže ľudské oko rozlíšiť iba do určitej hranice. Tento hraničný limit (rozlišovacia medza) je daný optickými parametrami oka. Rozlišovacia medza sa vyjadruje v stupňoch a pre ľudské oko je rovná 1´ (jedna uhlová sekunda). Limitná hodnota je daná veľkosťou priemeru čapíku v ľudskom oku, nakoľko oko rozlíši od seba dva body ležiace blízko seba, ak medzi ich obrazmi na sietnici leží aspoň jeden čapík. Pri veľkosti čapíku 5.10^{-6} je táto podmienka splnená len vtedy, ak sú dva body pozorované pod uhlom 1´. Ak medzi oko a predmet vložíme spojnú šošovku (lupu) je zorný uhol zväčšený a dokážeme rozlíšiť dva body, ktoré ležia bližšie ako ich je schopné rozlíšiť ľudské oko. Mikroskop je sústava spojných šošoviek tvorená dvomi optickými sústavami. Objektív vytvára skutočný a zväčšený obraz a okulárom je zväčšený zorný uhol pozorovania. Pri využití mikroskopickej metódy skúmania sú využívané rôzne druhy osvetlenia. Využíva sa odrazené i prechádzajúce svetlo, osvetlenie pod šikmým uhlom, kolmé osvetlenie, polarizované svetlo, ultrafialové a infračervené žiarenie, ako i monochromatické svetlá a využívajú sa tiež rôzne druhy monochromatických farebných filtrov, s cieľom zvýšiť kontrast medzi jednotlivými prvkami, ktoré skúmame.

Princíp ultrafialovej (UV) fluorescencie spočíva vo vybudení vyšších energetických hladín prvkov pod vplyvom UV žiarenia a následnom vyžiarení energie vo viditeľnej oblasti spektra (čo sa prejavuje ako výrazné viditeľné svietenie skúmanej látky). Princíp skúmania UV absorpcie spočíva v rozdielnej absorpcii ultrafialového žiarenia jednotlivými látkami, čo sa prejavuje tmavším alebo svetlejším vzhľadom skúmaného materiálu vo viditeľnej oblasti. Skúmanie v dlhovlnnom ultrafialovom (UV) žiarení (300-400 nm) alebo krátkovlnnom UV žiarení (245 nm) dáva informácie o optickej jasnosti povrchu jednotlivých látok prítomných na doklade, ktoré reflektuje ich povrchové zloženie.

V prechádzajúcom svetle sú skúmané vnútorné vlastnosti dokumentu, ako sú štruktúra a opacita papiera, prípadne zabudované ochranné prvky (ochranné vlákna, perforácia), V prechádzajúcim svetle sú skúmané poškodenia spôsobené pozmeňovaním dokumentu (napr. prepísanie a odstránenie údajov). Skúmanie spočíva v presvietení skúmaného objektu a pozorovanie oproti zdroja bieleho svetla. Pri presvietení sú zviditeľnené jeho vnútorné vlastnosti, prípadne vlastnosti jednotlivých kontrolovaných ochranných prvkov alebo iných znakov. Rôzne listiny sú skúmané v priehľade oproti zdroju svetla, pričom sú skúmané a porovnávané ich jednotlivé vlastnosti: sitový charakter, rovnomernosť a oblačnosť papiera, priehľadnosť a nepriesvitnosť papiera, vykreslenie a tvar vodoznaku a ďalších zabudovaných ochranných prvkov, poškodenie listiny – povrchu papiera a grafiky, stopy po pozmeňovaní.

Skúmanie infračervenej (IČ) luminiscencie – ak skúmame dve rozdielne látky aplikované na dokumente je možné pod vplyvom vysoko intenzívneho monochromatického budiaceho svetla z oblasti vlnových dĺžok 350-650 nm, prípadne monochromatického žiarenia argón – iónového lasera vybudiť prechod elektrónov látok aplikovaných na dokumente do vyšších energetických hladín a následnej emitácii svetla v blízkej infračervenej oblasti spektra (700-2000 nm). Nakoľko citlivosť

ľudského oka končí v oblasti červenej farby (780 nm), je potrebné použiť na zviditeľnenie IČ luminiscencie vhodné zariadenie, schopné snímať v blízkej infračervenej oblasti. Je nutné použiť vysoko citlivú CCD kameru spojenú s monitorom, digitálny fotoaparát, alebo fotografiu citlivú v IČ oblasti, prípadne luminiscenčné tienidlo. Kombináciou budiacich svetiel rôznej vlnovej dĺžky a bariérových filtrov je možné zviditeľniť luminiscencie materiálov použitých na dokumente, a týmto ich od seba odlišovať.

Skúmanie infračervenej absorpcie – princíp skúmania IČ absorpcie spočíva v rozdielnej absorpcii svetla rôznymi materiálmi, ktorú sú použité na dokumente (písacie prostriedky, tlačiarenské farby, náplne reprodukčných zariadení a pod) v blízkej infračervenej oblasti. Skúmanie infračervenej absorpcie je druhou metódou, ktorá umožňuje skúmať rozdielnosť materiálov použitých na vyhotovenie dokumentu bez poškodenia tohto skúmaného predmetu. Na zviditeľnenie IČ absorpcie je nutné použiť vysoko citlivú CCD kameru s monitorom, digitálny fotoaparát, alebo fotografiu citlivú v IČ oblasti, prípadne luminiscenčné tienidlo, pred ktoré sú postupne vkladané bariérové filtre s definovanou vlnovou dĺžkou (570-2000 nm). Pri osvetlení silným zdrojom bieleho svetla a použití bariérových filtrov rôznych vlnových dĺžok majú rôzne materiály rôznu absorpciu a priehľadnosť, čo sa prejavuje s potemnením alebo zosvetlením skúmaného materiálu, ktorý sa javí vo viditeľnej oblasti ako homogénny, čo znamená, že je pozorovaný rozdiel v absorpcii, priepustnosti alebo v ich absencii. Skúmanie je vykonávané v odrazenom i prechádzajúcom svetle. V prípade skúmania písacích prostriedkov, ak je náplň písacieho prostriedku v infračervenej oblasti priehľadná, je zreteľne viditeľný prítlak písacieho prostriedku. Dátum vyhotovenia podpisu na staršej listine rukou vyhotovených zápisov a dátum vytlačenia samotnej listiny nie je možné stanoviť priamo meraním nejakej fyzikálnej veličiny.

Na približné určenie veku (približnej doby vzniku) listín sú preto používané porovnávacie metódy, ktoré sú založené na predpoklade, že počas doby, ktorá uplynula od doby predpokladaného vzniku písomnosti (napr. rok 2010) a súčasnosti došlo k zmene niektorých skutočností, napr. zmena spôsobu výroby papiera, vyplňovania, resp. zmena zariadenia, na ktorom sa listiny vyhotovujú, vývin tvaru podpisu u pisateľa, zmena používaného tlačiva, zmena niektorých údajov, ako sú adresa, názov firmy, čísla telefónov a pod.

Falšovateľ, ktorý chcel antedatovať listinu – zmenku, t. j. vytvoriť „staršiu“ listinu, musí použiť papier, ktorého vek zodpovedá dátumu vzniku listiny. Pri tomto spôsobe falšovania má niekoľko možností. Môže použiť inú listinu z daného obdobia a odstrániť pôvodný text listiny (mechanickými, fyzikálnymi alebo chemickými metódami) a nahradiť ho textom súčasným, alebo odstrihnúť časť papiera s textom a vytvoriť novú listinu menšieho formátu. Ďalšou možnosťou je získať čistý papier z daného obdobia. Najčastejšie však falšovatelia použijú v súčasnosti bežne dostupný papier. Na získaný papier vytlačia text a vyplnia údaje. Na vyplnenie údajov sa v súčasnosti najčastejšie používajú guľôčkové perá. Ak falšovateľ použije „nové“ papiere a vyhotoví „nové“ zápisy je možné porovnávaním s reálne starými listinami zistiť rozdielne znaky. Falšovatelia však môžu použiť metódy na urýchlenie starnutia, napr. expozíciu intenzívnym svetlom alebo teplom, a tým „nové“ listiny „zostarnúť“.

V niektorých prípadoch vystavovatelia podpíšu čisté – bianko papiere a text je vytlačený až následne. Pri podpísaní bianko papierov je zrejmé, že línie podpisu sú vyhotovené ako prvé a cez ne je následne vytlačený text listiny. Pri štandardne vyhotovovaných listinách je najskôr vytlačený text listiny a až následne je listina podpísaná. V tomto prípade línie písacieho prostriedku prechádzajú cez vytlačené znaky textu v miestach ich vzájomného kríženia. Z ohľadom na to je skúmanie zamerané na určenie druhu a prípadne veku použitého papiera, porovnanie skúmaného papiera s listinou rovnakého veku, zistenie či sa na skúmanej listine – zmenke nachádzajú stopy po odstraňovaní pôvodného textu, prípadne stopy po pozmeňovaní a prepisovaní údajov, zistenie či skúmaná zmenka nie je orezaná, t. j. zmenšená na menší formát ako A/4, zistenie či neboli podpisy vyhotovené skôr ako vytlačený text na skúmanej zmenke, porovnanie údajov obsiahnutých na listine s reáliami doby vystavenia listiny a zistenie iných skutočností, ktoré by identifikovali prípadnú nepravosť zmenky.

Pri stanovení veku papiera – testovaním vzoriek papiera je cieľom testovania určenie datovania výroby papiera u predložených dokumentov, porovnanie vzoriek papierov v rôznych vlastnostiach a určenie ich zhody, resp. nezhody v sledovaných parametroch.

Metódami analýzy a testovania sú – ATR FTIR spektroskopia, UV VIS remisna spektroskopia, meranie optických parametrov CIE Whiteness, Yellowness 1925, remisné spektrum vo viditeľnej oblasti spektra, meranie pH povrchu papiera (STN 500374 Skúšanie buničiny a papiera. Určenie povrchového pH papiera a buničiny).

V súvislosti s určovaním veku listín/zmeniek nemožno opomenúť jedinú priamu metódu, ktorá by vypovedala o ich veku, konkrétne v čase ich podpisovania, a tou je stanovenie veku atramentov na základe vyparovania rozpúšťadla 2-PE, u ktorého sa meria percentuálna hodnota a ktorá sa po cca 2 rokoch rovná 0%, v dôsledku čoho vek atramentu po tomto čase nie je možné zistiť. Stanovenie veku papiera nie je priamym parametrom, ktorý by mohol vypovedať o veku listiny ako takej. To, že napr. papierne takýto typ papiera nevyrábajú minimálne od roku 1990, neznamená, že by nemohol byť aj neskôr, napr. po roku 2005, resp. v súčasnosti, dostupný. Určenie veku papiera má zmysel predovšetkým v opačnom prípade, teda vtedy, ak sa papier, použitý ako podklad spornej listiny, začal vyrábať neskôr, ako mala táto listina vzniknúť. To platí aj o ostatných komponentoch, ktoré listina obsahuje – o tlači, písacích prostriedkoch, odtlačkoch pečiatok a pod.

Datovanie atramentu patrí medzi hlavné a doposiaľ nie uspokojivo vyriešené problémy forenznej kriminalistiky. Je tomu tak z viacerých dôvodov – napr. z dôvodu veľkého množstva rôznych záznamových prostriedkov dostupných na trhu, ale najmä z dôvodu zložitosti procesov prebiehajúcich v dokumente po nanesení záznamu. V momente nanesenia záznamu na podložku začnú na atrament vyplývať vnútorné i vonkajšie faktory, ktoré pôsobia na jeho stabilitu a záznam začína starnúť. Medzi vnútorné činitele ovplyvňujúce záznam patria zložky atramentu, druh papiera a jeho zloženie, fyzikálne a chemické interakcie medzi prijímajúcou vrstvou (papierom) a atramentom. Medzi vonkajšie činitele patrí vplyv prostredia: najmä teplota, relatívna vlhkosť, svetlo. Následne po nanesení atramentu na podložku prebiehajú fyzikálno - chemické deje, ktoré možno študovať a na základe získaných poznatkov predpokladať, kedy došlo k naneseniu záznamového prostriedku na podložku. Týmito dejmi sú: vyparovanie rozpúšťadla, polymerizácia prítomných živíc a degradácia farbív. Rozpúšťadlá tvoria viac ako 50% hmotnosti atramentu. Najčastejšie používaným rozpúšťadlom v moderných písacích prostriedkoch je 2-fenoxyetanol, ktorý nachádzame až u 90% guľôčkových pier.[11] Po nanesení záznamu na podložku simultánne nastáva odparovanie a difúzia/absorpcia rozpúšťadla do papiera. Práve tento proces – sledovanie odparovania (vysychania) rozpúšťadiel zo záznamu na papieri napísaným guľôčkovým perom - viedol k intenzívnemu výskumu na rozvoj metód starnutia atramentov. V poslednej dekáde bolo navrhnutých niekoľko postupov založených na analýze rozpúšťadiel plynovou chromatografiou s hmotnostnou spektrometriou (GC-MS). Všetky v súčasnosti používané metódy datovania atramentov založené na princípe sledovania odparovania prchavých rozpúšťadiel pracujú na podobnom princípe, ktorý ako prvý popísal a rozpracoval p. Aginsky. Skúmaná vzorka sa extrahuje vhodným extrakčným činidlom a následne je extrakt analyzovaný metódou GC-MS. Z výsledkov chromatografie sa vypočíta hodnota, na základe ktorej možno určiť, či je daný atrament starší alebo mladší ako stanovená hranica. Hraničné hodnoty sú stanovené empiricky (2-24 mesiacov) a pri každej z používaných metód sa mierne odlišujú. V praxi to znamená, že z analýzy možno iba uzavrieť, či je záznam starší alebo mladší ako hraničná hodnota. Metóda je deštruktívna, t. j. spotrebováva dôkazný materiál alebo aspoň jeho časť. Živice prítomné v atramente začínajú tvrdnúť v momente jeho nanesenia na podložku. Tuhnutie/tvrdnutie živíc je zložitý fyzikálno - chemický proces, zahŕňajúci viacero chemických dejov – polymerizáciu, zmenšovanie intermolekulárnej vzdialenosti, sieťovacie reakcie a pod. Ich rozpustnosť sa znižuje, ale čo je dôležitejšie, dochádza k obmedzeniu extrahovateľnosti ostatných prítomných zložiek – farbív a prchavých rozpúšťadiel. Tvrdnúca živica

[11] Roman, S. et. al.: Datinik pilot study: An effectvie methodology for ballpoint pen ink dating in questioned documents. Analytica Chimica Acta 892, r. 2015, s. 114

ich molekuly v systéme uzatvára. Čím dlhšie je atrament na papieri, tým ťažšia je jeho izolácia zo systému. Tento proces je časovo obmedzený, keďže vytvrdzovanie živíc sa stabilizuje v intervale 8 mesiacov až 2 roky.[12]

V moderných záznamových prostriedkoch sa používa široká škála syntetických farbív o rôznej stálosti, napr. farbivá skupiny metylvioleti, arylmetánové farbivá, azofarbivá, ftalocyanínové farbivá a pod. Tieto podliehajú viac alebo menej intenzívnej degradácii v závislosti od ich chemickej štruktúry, ktorú tvorí hlavný reťazec a vedľajšie substituenty. Napr. ak je na hlavnom reťazci naviazaná amino - alebo hydroxylová skupina, svetlostálosť farbiva sa znižuje, naopak prítomnosť hydroxy - alebo sulfo - skupín stabilitu zvyšujú. O miere degradácie významne rozhodujú aj podmienky uchovávania záznamov počas doby ich života – vplyv svetla, tepla, vzdušnej vlhkosti, polutantov ovzdušia, prípadne mikroorganizmov.[13] Z uvedeného dôvodu z hľadiska degradácie farbív nie je možné určiť čas vytvorenia záznamu, pretože okrem samotného času sú významnými ďalšie spomínané premenné (vnútorné a vonkajšie faktory). V tomto prípade je východiskom vytvárania databáz vlastností písacích prostriedkov rôzneho druhu - nestarnutých i starnutých v rôznych podmienkach.

Na základe takýchto metód a postupov potom znalec dáva odpovede na otázky, najmä:
- či je skúmaná listina – zmenka pravá, resp. aké znaky nepravosti uvedená listina vykazuje
- či zodpovedá vek listiny - zmenky dátumu vzniku listiny na nej uvedenom
- či zodpovedá vek podpisov danej osoby dátumu vzniku listiny - zmenky na nej uvedenom
- či sú indosácie na zadnej strane zmenky napísané rovnakým perom
- či mohla byť zmenka podpísaná inkriminovanou osobou v určitom skúmanom roku.

V súvislosti s danou problematikou osobitnú kapitolu predstavuje znalecké dokazovanie z odboru Písmoznalectvo, odvetvie ručné písmo (identifikácia pisateľa), ktorého úlohou je zodpovedanie najmä na otázky, či podpisy na skúmaných listinných vyhotovila inkriminovaná osoba (osoby), či podpisy na zmenkách sú podpismi pravými, či tieto podpisy boli vyhotovené k času, ktorým je datovaná zmenka, pričom úlohou znalca je tiež posúdiť variabilitu pisárskeho prejavu pisateľa porovnávacích podpisov (inkriminovanej osoby) z pohľadu časovej väzby.

Vzhľadom na rozsah tohto znaleckého dokazovania, s prihliadnutím aj na limity tohto príspevku, táto problematika bude zrejme predmetom ďalšieho samotného spracovania.

5. Záver

Vychádzajúc z doposiaľ uvedeného možno zosumarizovať niekoľko dôležitých zistení, vychádzajúcich z teórie, ale najmä aplikačnej praxe:

Pojem cenného papiera vznikol ako výsledok určitého zovšeobecnenia konkrétnych právom aprobovaných majetkových hodnôt. V tradičnom význame sa cenný papier stotožňuje s listinou, ktorá je bezprostredným nositeľom práva. Obsahom listiny je písomný prejav vôle (skriptúrny akt), s ktorým sú spojené právne následky. Pomenovanie cenný papier síce v sebe obsahuje slovo „papier“, čo by mohlo viesť k predpokladu, že cenný papier ako listina musí mať vždy hmotnú podobu a že teda ide o určitý údaj, ktorý je napísaný na hmotnom podklade, v súčasnosti to však už bezvýhradne neplatí, pretože bežným je tiež cenný papier zaknihovaný.

Zmenka je cenný papier. Patrí medzi cenné papiere dokonalé, ktoré sú niekedy nazývané aj skriptúrami. Aj pre zmenku sú charakteristické niektoré znaky spoločné všetkým cenným papierom. Takýmto základným znakom je väzba práva na konkrétny hmotný podklad. Podstatou zmenky je záväzok určitej osoby poskytnúť jej majiteľovi peňažité plnenie.

V súvislosti s problematikou analyzovanou v tomto príspevku je potrebné zdôrazniť, že aktuálnou trestnou činnosťou súvisiacou so zmenkami, konkrétne s predkladaním falošných zmeniek vysokej (aj niekoľkomiliónovej hodnoty) súdom zo strany domnelých žalobcov, je trestná činnosť,

[12] Ezcurra, M. et. al. : Analytical methods for dating modern writing instruments inks on paper. Forensic Science International 197, r. 2010, s. 20

[13] Koperska, M. et. al.: Vibrational spectroscopy to study degradation of natural dyes. Assessment of oxygen-free cassette for safe exposition od artefacts. Analytical and Bioanalytical Chemistry 399, r. 2010, s. 3283

okrem uvádzaného § 270 Trestného zákona, zakotvujúceho trestný čin falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov, právne kvalifikovaná aj ako trestný čin marenia spravodlivosti podľa § 344 Trestného zákona. Tohto trestného činu sa podľa § 344 ods. 1 písm. a), písm. b) Trestného zákona, a nie iného trestného činu, najmä nie podvodu podľa § 221 Trestného zákona, špecificky v súvislosti so zmenkami za daných okolností, sa dopustí ten, kto v konaní pred súdom alebo v trestnom konaní predloží dôkaz, o ktorom vie, že je sfalšovaný alebo pozmenený, na účel použiť ho ako pravý (písm. a) alebo sfalšuje, pozmení alebo zmarí dôkaz, alebo bráni v získaní dôkazu (písm. b).

V zmysle § 7 zákona č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov je účtovná jednotka povinná účtovať tak, aby účtovná závierka poskytovala verný a pravdivý obraz o skutočnostiach, ktoré sú predmetom účtovníctva a o finančnej situácii účtovnej jednotky. Zobrazenie v účtovnej závierke je verné, ak obsah položiek účtovnej závierky zodpovedá skutočnosti a je v súlade s ustanovenými účtovnými zásadami a účtovnými metódami. Zobrazenie v účtovnej závierke je pravdivé, ak sú pri ňom použité účtovné zásady a účtovné metódy, ktoré vedú k dosiahnutiu verného zobrazenia skutočností v účtovnej závierke. Účtovníctvo účtovnej jednotky je správne, ak účtovná jednotka vedie účtovníctvo podľa zákona o účtovníctve a príslušných postupov účtovania a zároveň aj v súlade s osobitnými predpismi, v tomto prípade v súlade aj so zákonom č. 191/1950 Zb. - Zákonom zmenkovým a šekovým v platnom znení a Zákonom č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách v platnom znení. Uvedené zákony vymedzujú právnu úpravu zmenky obsahovo a formálne, náležitosti zmenky, pravidlá používania, vymáhania a platnosti zmenky.

Na základe uvedených a mnohých ďalších východísk potom najmä znalci z odboru Ekonómia a manažment dávajú odpovede na otázky, či zainteresované subjekty o nadobudnutí práva inkasa zo zmeniek ako o cenných papieroch alebo o pohľadávkach účtovali alebo neúčtovali na účtoch súvah, alebo či ich evidovali na podsúvahových účtoch a či o týchto skutočnostiach pojednáva text v Poznámkach. V prípade negatívnych zistení je potom v kontexte iných dôkazov možný záver, že zmenky neboli vystavené v určitom čase, ako to tvrdia obvinení, ale až oveľa neskôr, kedy sa skutočne a preukázateľne objavujú záznamy o ich účtovaní v účtovníctve skúmanej spoločnosti.

Aktuálnymi aplikačnými problémami a poznatkami hodnými zovšeobecnenia pri dokazovaní zmenkových trestných činov sú niektoré postupy, metódy a závery smerujúce k určeniu veku papiera ako hmotného nosiča zmenky testovaním jeho vzoriek a veku atramentov ako náplní písacích prostriedkov, ktorými sú zmenky vypĺňané. Na približné určenie veku (približnej doby vzniku) listín sú používané porovnávacie metódy, ktoré sú založené na predpoklade, že počas doby, ktorá uplynula od doby predpokladaného vzniku písomnosti a súčasnosti došlo k zmene niektorých skutočností, napr. zmena spôsobu výroby papiera, vyplňovania, resp. zmena zariadenia, na ktorom sa listiny vyhotovujú, vývin tvaru podpisu u pisateľa, zmena používaného tlačiva, zmena niektorých údajov, ako sú adresa, názov firmy, čísla telefónov a pod. Stanovenie veku papiera nie je priamym parametrom, ktorý by mohol vypovedať o veku listiny ako takej. V súvislosti s určovaním veku listín/zmeniek nemožno opomenúť jedinú priamu metódu, ktorá by vypovedala o ich veku, konkrétne v čase ich podpisovania, a tou je stanovenie veku atramentov na základe vyparovania rozpúšťadla 2-PE, u ktorého sa meria percentuálna hodnota a ktorá sa po cca 2 rokoch rovná 0%, v dôsledku čoho vek atramentu po tomto čase nie je možné zistiť. Na základe takýchto metód a postupov potom znalec dáva odpovede na otázky, najmä či je skúmaná listina – zmenka pravá, resp. aké znaky nepravosti uvedená listina vykazuje, či zodpovedá vek listiny - zmenky dátumu vzniku listiny na nej uvedenom, či zodpovedá vek podpisov danej osoby dátumu vzniku listiny - zmenky na nej uvedenom, či sú indosácie na zadnej strane zmenky napísané rovnakým perom a či mohla byť zmenka podpísaná inkriminovanou osobou v určitom skúmanom roku.

Zoznam bibliografických odkazov

Čentéš, J. a kol.: Trestný zákon s komentárom, Eurokódex Poradca podnikateľa, spol. s.r.o. Žilina, r. 2006

Ezcurra, M. et. al.: Analytical methods for dating modern writing instruments inks on paper. Forensic Science International 197, r. 2010

Holub, D.: Právo cenných papierov. Iura Edition, spol. s r.o. Bratislava, r. 2013

Holub, D.: Právo cenných papierov. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Wolters Kluwer s.r.o. Bratislava, r. 2016

Chalupa, R.: Základy směnečného práva. Linde. a.s., Praha, r. 2003

Ivor. J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť 2. Iura Edition, spol. s r.o. Bratislava, r. 2006

Jablonka, B.: Zákon zmenkový a šekový. Komentár. Wolters Kluwer, s.r.o. Bratislava, r. 2017

Koperska, M. et. al.: Vibrational spectroscopy to study degradation of natural dyes. Assessment od oxygen-free cassette for safe exposition od artefacts. Analytical and Bioanalytical Chemistry 399, r. 2010

Kovařík, Z.: Směnka a šek v České republice. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, r. 2011

Kovařík, Z.: Zmenky. Komora komerčných právnikov. Bratislava. r. 1994

Roman, S. et. al: Datink pilot study: An effectvie methodology for ballpoint pen ink dating in questioned documents. Analytica Chimica Acta 892, r. 2015

Šanta,J., 2015. Zmenka a jej trestnoprávne aspekty. In: Viktoryová, J. ed., 2015. 20 rokov Katedry vyšetrovania – Dôkazné prostriedky vo vyšetrovaní: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Šlosár, R. a kol.: Podvojné účtovníctvo pre podnikateľov. Edícia Ekonómia, r. 2005

Kontaktné údaje
JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA
prokurátor Úradu špeciálnej prokuratúry GP SR Bratislava
Štúrova 2, Bratislava
e-mail: jan.santa@genpro.gov.sk

TECHNIKY VYŠETROVANIA NEDOVOLENÉHO OZBROJOVANIA A OBCHODOVANIA SO ZBRAŇAMI

prof. JUDr. Mgr. Jana VIKTORYOVÁ, PhD.
JUDr. Jaroslav BLATNICKÝ, PhD.
Katedra vyšetrovania
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Zefektívnenie prípravného konania si vyžaduje neustálu inováciu a rozvíjanie procesných postupov a techník vo vyšetrovaní. Predmetnou činnosťou sa dlhodobo zaoberá katedra vyšetrovania, ktorá rozvíja jednotlivé metodiky vyšetrovania trestných činov. Autori vo svojom vedeckom príspevku poukazujú na vybrané komponenty jednej z nosných metodík vyšetrovania a to vyšetrovania nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami. Svoju pozornosť orientovali na podnety, osobitosti opatrení, neodkladných a neopakovateľných úkonov, zvlášť v počiatočnej etape vyšetrovania, ktorá úzko súvisí s plánovaním vyšetrovania. Autori širokej odbornej verejnosti ponúkajú prepojenie teórie s trestno-procesnou praxou, a to aj v podobe krátkej charakteristiky, podania spôsobu spracovania, obsahu nového diela o trestnoprávnych aspektoch držania strelných zbraní v Slovenskej republike. V roku 2018 bol slovenský odborný knižný trh obohatený o predmetnú vedeckú prácu. Ide o nový pohľad riešenia danej problematiky. Jeho prepojenie s vybranými komponentmi metodiky vyšetrovania nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami čitateľom sprostredkuje nové, zákonné a efektívne možnosti riešenia postupov, techník a problémov v danej oblasti.*
Kľúčové slová: *nedovolené ozbrojovanie, obchodovanie so zbraňami, strelivo, strelné zbrane*

Annotation: *Making the preparation process more effective requires constant innovation and the development of process procedures and techniques in investigations. This activity has long been dealt with by the Department of Investigation, which develops individual methods of investigating criminal offenses. In their scientific contribution, the authors point to selected components of one of the main investigative methodologies of investigating illicit arms and arms trafficking. They focused their attention on the suggestions, the specificities of the actions, the urgent and irreparable actions, especially at the initial stage of the investigation closely related to the planning of the investigation. Authors of the broad professional public offer a link between theory and criminal practice, including in the form of brief characteristics, presentation of the method of processing, and the content of a new work on the criminal aspects of the possession of firearms in the Slovak Republic. In 2018 the Slovak professional book market was enriched with the scientific work in question. This is a new perspective on the solution of the issue. Its link with selected components of the methodology for the investigation of illicit arms and arms trafficking provides readers with new, legal and effective ways to solve procedures, techniques and problems in the area.*
Keywords: *illicit arming, arms trading, ammunition, firearms*

Úvod

Vedecký výskum sa na katedre vyšetrovania systematicky rozvíja už desiatky rokov. Poznávanie podstaty vyšetrovania sa stalo nosným vedeckým problémom, pričom na základe vedeckého skúmania bola vytvorená vedecká disciplína Vyšetrovania, ktorá predstavuje teoreticko-praktický otvorený systém vedeckých poznatkov. Jednou stránkou predmetnej vedeckej sústavy sú práve metodiky vyšetrovania vybraných druhov trestných činov. V súčasnosti osobitnú vedeckú pozornosť si získalo vyšetrovanie nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami. Vedecký výskum v danej oblasti sa zameriava na hľadanie spôsobov ako zefektívňovať zaužívané postupy a prostriedky, ako ich inovovať, meniť, tak aby boli prínosom pre prax a ďalšie teoretické bádanie. Preto sa v tejto vedeckej práci spojila teória metodiky vyšetrovania nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami s vybranými návrhmi aplikačnej praxe v podobe novej vedeckej práce o strelných zbraniach. Obchodovanie so zbraňami, muníciou a strelivom tvorí finančne výnosnú oblasť organizovanej trestnej činnosti, ktorá môže mať presah aj v oblasti terorizmu, financovania terorizmu či legalizácie príjmov z trestnej činnosti. Jej vplyv je badateľný aj pri iných formách organizovanej a závažnej trestnej činnosti.[1] Preto je nevyhnutné sa ňou systematicky zaoberať a diskutovať nosné otázky nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami aj na takomto

[1] Ivor, J., Klimek, L., Záhora, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina, Eurokódex, 2013, s. 332 – 333.

významnom vedeckom fóre, aké nesporne vedecká konferencia Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi predstavuje.

Strelné zbrane a trestné právo po novom

V roku 2018 sa na slovenský odborný knižný trh dostala vedecká monografia Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike[2], ktorá poskytuje všestranný pohľad na riešenú problematiku, poukazuje na existujúce odborné problémy, na ktoré ponúka možné riešenia, nebráni sa ani polemike a diskusii. Vedecká monografia predstavuje vydarený autorský a vydavateľský počin, pretože práca takéhoto druhu na slovenskom knižnom trhu už dlhší čas absentovala. Monografia predstavuje aj tvorivý impulz pre ďalšie rozpracovanie niektorých jej problémových častí. Autor Blažek, R. je skúsený praktik, s rozsiahlymi praktickými skúsenosťami, ktoré odovzdáva aj študentom na vysokoškolskej pôde. Jeho devízou je pútavý a zrozumiteľný štýl. Preto vedecká monografia môže byť cenným prameňom poznania pre každého koho táto problematika zaujíma. Zbrane autor rozoberá v troch rovinách – v rovine technickej, v rovine administratívnoprávnej a v rovine trestnoprávnej. Tieto tri roviny nemožno striktne od seba oddeliť, preto sa vzájomne prelínajú a dopĺňajú.[3]

Ťažiskovým cieľom bolo u autora Blažeka, R. spracovanie právnej úpravy v oblasti strelných zbraní so zameraním na trestné právo v rozsahu, v akom sa táto právna úprava týka držiteľov zbraní a zbrojných preukazov, pretože osoby držiace strelnú zbraň musia byť v prvom rade znalé svojich povinností a práv a musia poznať trestnoprávne následky porušenia povinností stanovených zákonom alebo iným všeobecne záväzným právnym predpisom. Musia nevyhnutne vedieť, kedy trestné právo ich konanie aprobuje a kedy sankcionuje. Zbrane ako predmety nebezpečné pre život a zdravie musia byť obzvlášť pod dohľadom aj trestného práva, a práve v súvislosti so zbraňami dochádza často k ešte prísnejším postihom ako pri porušeniach trestnoprávnych predpisov bez zbrane. V publikácii boli okrajovo spracované aj iné ako strelné zbrane a právne predpisy týkajúce sa týchto zbraní. Diskusia o zbraniach totiž nevyhnutne smeruje k tomu, aby boli zbrane systematicky kategorizované a rozdelené do jednoznačných skupín, aby bolo zrejmé nielen to, ako zákon reguluje strelné zbrane, ale aj všetky ostatné zostávajúce zbrane. Je tiež potrebné si ujasniť, ktorá právna úprava sa vzťahuje na ktoré druhy zbraní. Z uvedeného dôvodu bolo potrebné rozobrať všetky relevantné zákony venujúce sa zbraniam a až následne rozobrať trestnoprávnu rovinu súvisiacu so strelnými zbraňami. Na základe uvedeného sa čitateľ na stránkach vedeckej monografie má možnosť oboznámi s uceleným prehľadom právnych predpisov, ktoré akokoľvek upravujú problematiku strelných zbraní. Autor veľmi fundovane analyzuje mnohé praktické situácie a ponúka čitateľovi desiatky súdnych stanovísk, ktoré riešia zložité aplikačné otázky spojené s držbou strelných zbraní. Jednou z ťažiskových častí je aj úvaha o použití strelnej zbrane v nutnej obrane a krajnej núdzi na jednej strane a spáchanie trestných činov na druhej strane, pričom oba aspekty predstavujú logický súvis strelných zbraní s trestným právom, a to jednak so všeobecnou časťou Trestného zákona, ale aj jeho osobitnou časťou. Nie je možné pochopiť použitie strelnej zbrane v nutnej obrane či krajnej núdzi bez toho, aby boli vysvetlené podmienky, za ktorých vôbec osoba môže strelnú zbraň nadobudnúť, držať, nosiť a následne použiť proti inému. Takisto rovnako je potrebné chápať, aké trestné činy súvisia s porušením ustanovení zákona č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive. Podnetná je aj časť, ktorá sa venuje tzv. zbraňovej amnestii, ktorá predstavuje špecifický spôsob zániku trestnosti trestného činu nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami. Aj keď aktuálne nie je vyhlásená ďalšia zbraňová amnestia, vzhľadom na tri predchádzajúce zbraňové amnestie nie je vylúčené, že takéto opatrenie na stiahnutie nelegálnych strelných zbraní z obehu budú prichádzať aj v budúcnosti. Preto vedecká monografia oboznamuje aj s účelom zbraňovej amnestie a s procesom, ktorý sa aplikuje v rámci zbraňovej amnestie a umožňuje tak držiteľom strelných zbraní informovať

[2] Blažek, R.: Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike. Šamorín, Heuréka, 2018.
[3] Blažek, R.: Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike. Šamorín, Heuréka, 2018, s. 7.

sa, ako zbraňová amnestia funguje, čo to vlastne je, a ako postupovať v prípade, že sa chcú vyhnúť trestnosti za nelegálne držané strelné zbrane v prípade, že bude vyhlásená ďalšia zbraňová amnestia.[4]

Vedecká monografia sa vo svojej obsahovej štruktúre zaoberá zbraňami v technickom poňatí, podáva stručnú históriu vývoja zbraní, druhy a kategórie zbraní a streliva. Autor podáva výklad čo sa týka zbraní a ich právnej regulácie. V tejto časti je osobitne zaujímavá definícia zbraní a streliva, kategorizácia zbraní, skupiny zbrojných preukazov a zbrojných licencií, podmienky na nadobudnutie zbrojného preukazu, práva držiteľa zbrojného preukazu, držanie a nosenie zbrane, povinnosti držiteľa zbrojného preukazu. Čitatelia určite uvítajú súhrnné spracovanie právnej úpravy zbraní, ktorá sa nachádza v ich právnych predpisoch, ako je napríklad zákon o ozbrojených silách, zákon o Policajnom zbore, zákon o zákaze chemických zbraní, zákon o zákaze biologických zbraní, zákon o priestupkoch, zákon o zhromažďovacom práve a zákon o organizovaní verejných športových podujatí. Ústredné miesto vo vedeckej monografii zaberajú časti upriamené na zbraň a Trestný zákon všeobecnú a osobitnú časť a zbraň a Trestný poriadok. Za osobitné povšimnutie v súvislosti s riešenou problematikou stojí právny výklad skutkovej podstaty nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami. Ide o najštandardnejší trestný čin týkajúci sa zbraní a streliva. Výklad skutkovej podstaty príslušného trestného činu je veľmi vhodne doplnený príkladmi. V tejto súvislosti možno uviesť príklad trestnej zodpovednosti držiteľa zbrojného preukazu za trestný čin nedovoleného ozbrojovania v intenciách uznesenia NS SR, sp. zn. 6Tz 4/2002 zo dňa 26. marca 2002: „Obvinený spáchal trestný čin nedovoleného ozbrojovania podľa § 185 ods. 2 písm. b/, ods. 4 písm. b/ Trestného zákona na tom skutkovom základe, že od presne nezisteného času až do dňa 11. mája 2001 vo svojom rodinnom dome v D. č. 312 mal na rôznych miestach zbrane, a to 15 pušiek a 5 pištolí rôznych druhov a značiek, a hoci je držiteľom platného zbrojného preukazu a je registrovaný ako podnikateľ v odbore zbraní a streliva, uvedené zbrane nemal zapísané ani v zbrojnom preukaze a ani v záznamovej knihe. Okrem toho v rozpore s ustanovením § 32 ods. 1 zákona č. 246/1993 Z.z. zo znehodnotených zbraní vyrábal funkčné strelné zbrane, ktoré prechovával vo svojej domácnosti. Čo sa týka výroby zbraní navyše išlo o nepovolenú činnosť, lebo podľa koncesnej listiny vydanej Okresným úradom v T., odborom živnostenským a ochrany spotrebiteľa z 29. júla 1999 č. ŽO-99/10413, reg. Č. 2089/99, bolo obvinenému J.Š. udelené oprávnenie na vykonávanie koncesovanej živnosti zahŕňajúcej vývoj, opravu, úpravu a znehodnocovanie zbraní, ich nákup, predaj a požičiavanie, ako aj nákup a predaj streliva. Obvinený podľa vlastného priznania nadobudol zbrane viacerými spôsobmi. Časť z nich mal odňať pytliakom. Malokalibrovú pušku továrenskej značky Simson s tlmičom hluku výstrelu, ktorá bola klasifikovaná ako nedovolená zbraň podľa § 55 písm. a/ zákona č. 246/1993Z.z., mal kúpiť ako znehodnotenú v Rakúsku, a aj ďalšie zaistené strelné zbrane, s výnimkou tých, ktoré mu boli dané do opravy, mal vyrobiť zo znehodnotených zbraní ich repasovaním, t.j. generálnou opravou tak aby sa stali streľbyschopnými.“

Najvyšší súd SR bol toho názoru, že v predmetnej veci došlo k naplneniu znakov trestného činu nedovoleného ozbrojovania, pretože: „Spomenuté rozhodnutie orgánu štátnej správy mu totiž takúto činnosť na úseku zbraní a streliva jednoznačne nedovoľovalo vykonávať, lebo toto sa, okrem iného vzťahovalo na vývoj, opravy, úpravy a znehodnocovanie zbraní. Ostatne uvedenou činnosťou sa v zmysle § 32 ods. 1 zákona č. 246/1993 Z.z. rozumie vykonanie takých úprav, ktoré znamenajú trvalú nespôsobilosť zbrane a streliva na streľbu. Z toho možno vyvodiť, že z už znehodnotených zbraní nie je možné vyrábať zbrane streľbyschopné a na ich výrobu nemožno použiť ani hlavné časti znehodnotených zbraní, ktorými sa podľa § 54 ods. 2 zákona č. 246/1993 Z.z. rozumejú najmä závery, rámy krátkych zbraní a nábojové komory, ak nie sú súčasťou hlavne. Obvinený teda nemohol uskutočňovať akúkoľvek výrobu zbraní, či už úplne nových, alebo generálnou opravou predtým znehodnotených zbraní. Jeho oprávnenie zahŕňalo opačnú činnosť a síce znehodnocovať streľbyschopné zbrane.[5]

[4] Blažek, R.: Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike. Šamorín, Heuréka, 2018, s. 349 – 351.

[5] Blažek, R.: Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike. Šamorín, Heuréka, 2018, s. 237 – 238.

Autor Blažek, R. podáva veľmi podrobný výklad v súvislosti s vybranými ustanoveniami Trestného poriadku týchto kategórii, a to obmedzenia osobnej slobody, povinnosti na vydanie veci a odňatie veci, osobnej prehliadky, domovej prehliadky a prehliadky iných priestorov a pozemkov. Vo svojej najnovšej práci autor v závere objasňuje otázky zbraňovej amnestie a to jednotlivé zbraňové amnestie, postup pri odovzdaní zbrane, prínos zbraňovej amnestie.

Z recenzií vyplýva, že publikácia predstavuje jedinečné dielo, aké na slovenskom knižnom trhu nemá ekvivalent, pretože žiadna z dostupných publikácií, týkajúcich sa strelných zbraní, nie je špecificky zameraná na trestné právo, väčšinou ide výlučne o príručky na prípravu na skúšky pre žiadateľov o vydanie zbrojného preukazu. Predmetná vedecká monografia venuje ťažiskový pohľad na strelné zbrane z trestnoprávneho hľadiska. Publikácia komplexne a ucelene spracováva problematiku prepojenia strelných zbraní a trestného práva. Vedecká monografia môže byť cenným prameňom poznania pre všetkých, ktorých táto problematika zaujíma.

Ako sme sa už zmienili v úvode, medzi základné ciele výskumnej činnosti katedry vyšetrovania patrí tvorba nových a aktualizácia už existujúcich metodík vyšetrovania jednotlivých druhov trestných činov, a to na základe systematickej analýzy súčasného stavu spracovania jednotlivých čiastkových komponentov tvoriacich metodiku vyšetrovania vybranej trestnej činnosti a odporučiť možnosti jej zdokonaľovania v súlade s potrebami trestnoprocesnej praxe.

V spracovanom príspevku sme aktuálne zamerali svoju pozornosť na problematiku vyšetrovania nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami. Nadväzujúc na predchádzajúcu časť, predkladáme záujemcom, vzhľadom na rozsah skúmanej problematiky, len vybrané komponenty metodiky vyšetrovania, pričom sme dôraz položili na analýzu podnetov, osobitostí opatrení, neodkladných a neopakovateľných úkonov, ako aj plánovaciu činnosť pri vyšetrovaní tohto druhu trestnej činnosti.

Podnety, osobitosti opatrení, neodkladných a neopakovateľných úkonov vyšetrovania nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami

Spôsob zrealizovania počiatočnej etapy vyšetrovania predznačuje úspešnosť ďalšieho vyšetrovania, ako aj zamedzenie vzniku tzv. dôkaznej núdze. Preto je potrebné na tomto mieste zdôrazniť práve počiatočnú etapu vyšetrovania, ktorú predstavujú podnety, osobitosti opatrení, neodkladných a neopakovateľných úkonov. V tejto časti im budeme venovať osobitnú pozornosť. Súčasťou bude aj plánovanie predmetnej trestnej činnosti.

Najčastejším podnetom na vyšetrovanie trestných činov nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami sú podania v podobe oznámení o skutočnostiach nasvedčujúcich tomu, že bol spáchaný trestný čin, alebo v podobe návrhu na začatie trestného stíhania na základe operatívneho rozpracovania, vykonanej kontroly, z vlastnej vyšetrovacej alebo inej policajnej činnosti. Tieto prichádzajú do úvahy, ak:

- bol spáchaný trestný čin so zbraňou alebo s nástražným výbušným systémom proti životu a zdraviu, násilie proti skupine obyvateľov a jednotlivcovi, nebezpečné vyhrážanie, vydieranie, lúpež a pod.,
- trestný čin bol oznámený anonymom, svedkom alebo pracovníkom orgánu štátnej správy (fyzickou alebo právnickou osobou),
- trestný čin bol zistený pri kontrole totožnosti alebo pri cestnej kontrole hliadkou Policajného zboru,
- trestný čin bol zistený na základe operatívno-pátracej činnosti pracovníkov služby kriminálnej polície, resp. na základe vlastného výkonu služby príslušníkov Policajného zboru,
- trestný čin bol zistený pri domovej prehliadke alebo prehliadke iného priestoru a pozemku v súvislosti s vyšetrovaním iného trestného činu,
- trestný čin nedovolené ozbrojovanie bol zistený v súvislosti s vyšetrovaním samovraždy,
- trestný čin nedovolené ozbrojovanie bol zistený inými príslušníkmi (Vojenskej polície, colníkmi).

Medzi počiatočné opatrenia, neodkladné úkony alebo neopakovateľné úkony pri trestných činoch nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami z hľadiska vyšetrovacieho procesu patria:

- pátranie po páchateľovi, po zbraniach a strelive,
- vydanie a odňatie veci,
- zadržanie a obmedzenie osobnej slobody podozrivej osoby,
- prehliadka tela a iné podobné úkony,
- osobná prehliadka,
- domová prehliadka,
- prehliadka iných priestorov a pozemkov,
- zaistenie miesta činu (ak to prichádza do úvahy),
- obhliadka miesta činu (ak to prichádza do úvahy).

Vydanie a odňatie veci. Pôjde o zbrane, strelivo, súčasti, komponenty, protipechotnú mínu, výbušninu a pod., najmä ak sú v nelegálnej držbe.

Vydanie zbrane prichádza do úvahy v prípade, že je zbraň „vecou dôležitou pre trestné konanie“. Najčastejšie pôjde o prípady trestných činov spáchaných so zbraňou, ak na mieste trestného činu boli zaistené balistické stopy. Taktiež je potrebné zaisťovať zbrane, pri ktorých je podozrenie zo spáchania trestného činu nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami, teda zbrane nadobudnuté nelegálne, nelegálne držané, podomácky zhotovené alebo upravené, zakázané zbrane alebo zbrane nájdené ukryté napr. v šopách a starých domoch, patriace neznámym alebo zosnulým vlastníkom. Pri všetkých týchto zbraniach je potrebné ich zaistiť na účely trestného konania ako „veci dôležité pre trestné konanie“, ktoré budú slúžiť ako vecné dôkazy, alebo ako objekty znaleckého skúmania.[6]

Ak je zbraň zistená ako nedovolená alebo nelegálna, a teda je predmetom podozrenia zo spáchania trestného činu nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami, táto sa nikdy nevracia vlastníkovi, ale je predmetom buď prepadnutia veci alebo je predmetom zhabania veci.[7]

Zadržanie a obmedzenie osobnej slobody podozrivej osoby. V prípade podozrenia, že má u seba neoprávnene zbraň, strelivo, výbušniny a pod., alebo že so zbraňami bez povolenia obchoduje.

Prehliadka tela a iné podobné úkony. Pri prehliadke tela sa môžu odobrať stery povýstrelových splodín z tela osoby alebo z odevu.

Osobná prehliadka. Osobná prehliadka môže byť vykonaná s cieľom zaistiť strelnú zbraň, strelivo, komponenty zbrane a jej súčasti, výbušninu alebo chemickú zbraň.

V súvislosti so zbraňami a držiteľmi zbraní prichádza inštitút osobnej prehliadky do úvahy najmä voči držiteľovi zbrojného preukazu skupina A, u ktorého je predpoklad, že by mohol mať zbraň u seba v rámci bežného presunu po ulici a podobne. U ostatných držiteľov zbrojného preukazu možno predpokladať, že osoba má u seba legálne držanú zbraň len v prípade presunu z miesta uloženia zbrane na miesto, kde je oprávnený ju použiť. Ďalším možným prípadom osobnej prehliadky z dôvodu držania zbrane bude prípad nelegálnych držiteľov zbraní. Po odňatí zbrane pri osobnej prehliadke je potrebné ďalej postupovať ako pri bežnom vydaní a odňatí veci.[8]

Previerka v evidencii zbraní. Previerka v evidencii zbraní, streliva a výbušnín sa vykonáva lustrovaním. Lustráciou v evidencii zbraní, streliva a výbušnín sa zisťujú nasledovné skutočnosti:

- pri strelnej zbrani:
- či zbraň je evidovaná v evidencii zbraní príslušného Okresného riaditeľstva Policajného zboru,
- kto je jej majiteľom, akého druhu zbrojného preukazu je držiteľom (pre aký typ a kaliber zbrane), resp. aký druh zbrane a kaliber nie je oprávnený držať a nosiť,

[6] Blažek, R.: Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike. Šamorín, Heuréka, 2018, s. 321 – 322.
[7] Blažek, R.: Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike. Šamorín, Heuréka, 2018, s. 323.
[8] Blažek, R.: Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike. Šamorín, Heuréka, 2018, s. 328.

- zistiť či zbraň nebola ukradnutá, ak áno, kto je jej majiteľom a za akých okolností ku krádeži došlo,
- výbušniny:
- kto môže s výbušninami príslušného druhu disponovať a na aké účely,
- komu sú príslušné druhy výbušnín distribuované (príslušné firmy a organizácie, okrem armády).

Výsluch oznamovateľa. K počiatočným úkonom patrí výsluch oznamovateľa, resp. prijatie oznámenia o trestnom čine. Ak je oznamovateľ súčasne poškodeným, musí byť vypočutý aj k spôsobenej škode. Podrobný výsluch oznamovateľa, resp. poškodeného sa vykoná po vykonaní opatrení a úkonov, resp. po ohliadke miesta činu.

Výsluch oznamovateľa je potrebné zamerať na zodpovedanie nasledovných otázok:

- čo sa stalo,
- kde a ako došlo k trestnému činu (zodpovedanie tejto otázky je dôležité pre zhodnotenie situácie a pre prípadné vytipovanie možného páchateľa),
- kedy došlo k spáchanému skutku, alebo kedy sa o ňom oznamovateľ dozvedel, (zodpovedanie tejto otázky dáva celý rad taktických záverov nutných nielen pre ďalší postup vo vyšetrovaní, ale aj pre prípadnú previerku alibi podozrivých osôb).

Domová prehliadka a prehliadka iných priestorov a pozemkov. Domovú prehliadku možno vykonať, ak je dôvodné podozrenie, že v byte alebo v inom priestore slúžiacom na bývanie alebo v priestoroch k nim patriacich alebo v iných priestoroch a pozemkoch sa nachádza:

- strelivo, strelná zbraň, jej súčasť alebo komponent alebo zbraň bez označenia určeného na jej identifikáciu podľa medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná,
- hromadne účinná zbraň alebo jej súčasť, alebo komponent, výbušniny alebo protipechotné míny,
- predmety a komponenty na výrobu chemických zbraní.

Vo vzťahu k zbraniam je potrebné sa zaoberať domovou prehliadkou z dôvodu, že domová prehliadka môže byť zameraná práve na zbrane, teda na zaistenie zbraní ako vecí dôležitých pre trestné konanie. Môže ísť buď o dôvod, že držiteľ zbrane, ktorý v uvedenom obydlí zbrane prechováva, je podozrivý zo spáchania trestného činu spáchaného uvedenou zbraňou, alebo iná osoba je podozrivá z toho, že spáchala trestný čin uvedenou zbraňou. Takúto zbraň je potrebné zaistiť a podrobiť ďalšiemu skúmaniu. V tomto prípade by malo byť v príkaze na domovú prehliadku špecifikované obydlie, ktoré má držiteľ zbrojného preukazu evidované ako miesto uloženia zbrane, ktorá sa má zaistiť, pretože tam by sa podľa príslušného zákona mala zbraň nachádzať. V prípade, že zbraň sa na uvedenom mieste nenachádza, musí držiteľ zbrane zároveň podať vysvetlenie, prečo je zbraň na inom mieste, a či je takto umiestnená zbraň na danom mieste legálne. Zbraň možno zaisťovať aj v inom obydlí ako v tom, kde sa má podľa preukazu zbrane nachádzať, a to v prípadoch, keď držiteľ zbrane vedome zbraň ukrýva na inom mieste, aby sa tak vyhol jej zaisteniu. V takom prípade musí byť z operatívno-pátracej činnosti dostatočne zrejmé, kde sa zbraň nachádza, a ako k tejto informácií policajné orgány dospeli. V prípade, že je zbraň nájdená pri domovej prehliadke a držiteľ zbrane ju nevydá dobrovoľne, bude mu táto zbraň odňatá, pričom sa postupuje v zmysle ustanovení o vydaní veci.

Ďalším prípadom výkonu domovej prehliadky je podozrenie, že sa v uvedenom obydlí prechovávajú nelegálne držané zbrane alebo strelivo. Objektom domovej prehliadky môže byť v tomto prípade akákoľvek nehnuteľnosť, kde sa majú na základe podozrenia nachádzať uložené nelegálne držané zbrane alebo strelivo. Nie je podstatné, či ide o obydlie podozrivého alebo iné obydlie, pretože podstatné je vymedziť dôvod podozrenia, prečo sa práve v uvedenej nehnuteľnosti majú nachádzať nelegálne držané zbrane, pričom vlastník nehnuteľnosti, ako aj identifikácia

podozrivej osoby, sú až sekundárne informácie. Aj v tomto prípade je po nájdení zbraní v uvedenom obydlí potrebné tieto zbrane podrobiť balistickému skúmaniu.[9]

Inštitút prehliadky iných priestorov a pozemkov možno využiť vo vzťahu k zbraniam v prípade, ak je podozrenie, že zbraň prevåža držiteľ v motorovom vozidle pri dodržaní príslušných zákonných ustanovení, zbraň má jej držiteľ podľa zákona uloženú mimo obydlia v priestoroch neslúžiacich na bývanie a to za dodržania zákonných ustanovení, zbraň ukryl držiteľ zbrane mimo obydlia, v priestoroch neslúžiacich na bývanie ak má miesto uloženia zbrane zapísané ako svoje obydlie, je podozrenie, že v mieste neslúžiacom na bývanie sa nachádzajú nelegálne držané zbrane alebo strelivo.[10]

Obhliadka miesta činu. Obhliadka miesta činu pri týchto trestných činoch nie je taká bežná ako pri iných trestných činoch. Obhliadka miesta činu sa vykonáva hlavne, keď bol spáchaný iný trestný čin, ako napr. krádež zbrane a streliva, alebo trestný čin so zbraňou, s nástražným výbušným systémom alebo chemickou zbraňou a tieto sa našli na mieste činu. V týchto prípadoch sa postupuje pri obhliadke miesta činu podľa príslušnej metodiky vyšetrovania jednotlivých druhov trestných činov (napr. krádeže vlámaním, vydierania, lúpeže, vraždy). Pri prehliadke miesta činu je možné zaistiť stopy, ako napr.: zbraň, s ktorou bol spáchaný iný trestný čin, zariadenia, ktoré slúžia na výrobu alebo úpravu zbraní, komponenty a súčasti zbraní.

Takisto je možné zaistiť stopy po páchateľovi a to najmä: daktyloskopické stopy (na zaistených zbraniach, súčastiach a komponentoch), trasologické stopy (otlačky topánok), mikrostopy (povýstrelové splodiny z odevu), stratené alebo zahodené predmety (napr. cigaretové ohorky).

Pri vyšetrovaní trestných činov nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami je možné využiť aj špecifické prostriedky. Pôjde najmä o zámenu obsahu zásielok, kontrolovanú dodávku, predstieraný prevod a sledovanie osôb a vecí, odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky, vyhotovovanie obrazových, zvukových, obrazovo-zvukových záznamov a využitie agenta.

Zámena obsahu zásielky. Použitie zámeny obsahu zásielky prichádza do úvahy, ak sa zistí, že v zásielke sa nachádzajú strelné alebo hromadne účinné zbrane, strelivo, výbušniny, zakázané chemické látky (jadrový alebo iný obdobný rádioaktívny materiál, vysoko rizikové chemické látky, z ktorých možno vyrobiť chemické alebo biologické zbrane). Účelom je zistiť osoby, ktoré sa zúčastňujú na nakladaní s uvedenou zásielkou.

Kontrolovaná dodávka. Účelom je zistiť osoby, ktoré sa podieľajú na nakladaní s takouto zásielkou. Ide hlavne o zistenie totožnosti ľudí, ktorí obchodujú so zbraňami, strelivom, výbušninami, alebo sa iným spôsobom zúčastňujú na tejto trestnej činnosti.

Predstieraný prevod. Tento prostriedok je určený aj na odhaľovanie páchateľov obchodovania so zbraňami, keď sa predstiera kúpa streliva, zbraní, hromadne účinných zbraní a výbušnín, na obchodovanie s ktorými je potrebné povolenie štátneho orgánu.

Sledovanie osôb a vecí. Sledovanie osôb a vecí sa použije pri dokumentovaní a zisťovaní osôb podieľajúcich sa na obchodovaní so zbraňami, strelivom, výbušninami, zisťovaní miest kde sú zbrane, strelivo, hromadne účinné zbrane a výbušniny uschované alebo držané.[11]

---

[9] Blažek, R.: Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike. Šamorín, Heuréka, 2018, s. 333.

[10] Blažek, R.: Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike. Šamorín, Heuréka, 2018, s. 338 – 339.

[11] Straus, J., Porada, V. a kol.: Teória, metódy metodológia kriminalistiky. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2017, s. 68, s. 367 – 378. Straus, J., Němec, M. a kol.: Teória a metodológia kriminalistiky. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 283 - 289. Viktoryová, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava, Akadémia PZ, 2015, s. 450 - 453. Planka, B. a kol.: Kriminalistická balistika. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. Konrád, Z., Porada, V., Straus, J., Suchánek, J.: Kriminalistika. Teória, metodológia a metódy kriminalistickej techniky. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, s. 38 – 44, s. 53 - 70. Porada, V. a kol.: Kriminalistika. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, s. 133 – 159. Palarec, J.: Vyšetrovanie nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami. In: Viktoryová, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava, Akadémia PZ, 2015, s. 450 - 453.

Plánovanie vyšetrovania nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami.

Do plánu vyšetrovania môžeme zapracovať aj taktické postupy pri vykonávaní jednotlivých úkonov, ako sú výsluchy, konfrontácia a pod., alebo sa spracujú samostatné plány vykonávania jednotlivých úkonov.

Vzhľadom k zmyslu plánu vyšetrovania musí byť spracovaný tak, aby:

- zaistil správnu postupnosť vykonávania jednotlivých úkonov,
- zaistil vzájomnú súčinnosť skupiny alebo tímu hlavne medzi vyšetrovateľmi, operatívnymi pracovníkmi a kriminalistickými technikmi a expertmi,
- zabezpečil, aby nedochádzalo k duplicite niektorých úkonov (napr. výsluchu svedkov a osôb podozrivých) a na druhej strane, aby sa na niektoré úkony nezabudlo,
- zabezpečil nielen deľbu a zladenosť práce, ale aj konkrétnu osobnú zodpovednosť za plnenie jednotlivých uložených úloh,
- plnil úlohu časového harmonogramu v plnení čiastočných úloh a činností v jednotlivých fázach vyšetrovania.

Pri spracovaní plánu vyšetrovania je však potrebné vychádzať z konkrétneho vyšetrovaného prípadu, jeho osobitostí, z poznatkov a informácií, ktoré máme k dispozícii. Plán vyšetrovania podľa konkrétnej vyšetrovacej situácie je potrebné dopĺňať o nové verzie, úkony a opatrenia, resp. upresňovať ho, alebo korigovať.[12]

Pri plánovaní vyšetrovania nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami je dôležité najmä organizačné zapojenie iných zložiek mimo Policajného zboru a spolupráca s medzinárodnými policajnými orgánmi. Vyšetrovanie tohto druhu kriminality prebieha prevažne za súčinnosti viacerých osôb, ktoré tvoria vyšetrovacie tímy.[13]

Pri plánovaní jednotlivých úkonov je potrebné dbať na to, aby sa zabránilo použitiu zbraní jednotlivými páchateľmi pri páchaní trestnej činnosti, ochromil informačný systém zločineckej organizácie, zabránilo sa prieniku organizačných štruktúr zločineckej skupiny do orgánov ochrany zákonnosti, vyradili sa ochranné mechanizmy zločineckej skupiny, zabránilo sa likvidácii dôkazov a poskytla sa ochrana svedkom, agentom a iným ohrozeným osobám. Ďalej je potrebné zabezpečiť úkony s medzinárodným prvkom, a to vyžiadanie páchateľov z cudziny, vydanie páchateľov do cudziny, spoločné vyšetrovacie tímy a podobne.[14]

Záver

Prípravné konanie, osobitne jeho počiatočná etapa plní zvláštne a špecifická funkcie, ktorými sa toto procesné štádium odlišuje od iných štádií a etáp trestného konania. V špecifických funkciách etáp prípravného konania spočíva jeho osobitosť a význam.[15] Z uvedeného dôvodu bola pozornosť autorov osobitne zameraná na počiatočnú etapu vyšetrovania nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami, konkrétne na podnety, osobitnosti opatrení, neodkladných a neopakovateľných úkonov, ako aj plánovanie vyšetrovania.

Resume

The preparatory procedure, especially its initial stage, fulfills special and specific functions that distinguish this stage from other stages and stages of the criminal proceedings. The specific features of the stages of the preparatory process are its individuality and meaning. For this reason, the

[12] Porada, V. a kol.: Kriminalistika. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, s. 336, 346. Palarec, J.: Vyšetrovanie nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami. In: Viktoryová, J.a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava, Akadémia PZ, 2015, s. 452 - 453 . Planka, B. a kol.: Kriminalistická balistika. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. Konrád, Z., Porada, V., Straus, J., Suchánek, J.: Kriminalistika. Teória, metodológia a metódy kriminalistickej techniky. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, s. 73. Straus, J., Porada, V. a kol.: Teória, metódy a metodológia kriminalistiky. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2017, s. 172.

[13] Blažek, R.: Kriminalistika. Šamorín, Heuréka, 2016, s. 223.

[14] Blažek, R.: Kriminalistika. Šamorín, Heuréka, 2016, s. 224.

[15] Ivor, J. a kol.: Optimalizácia prípravného konania trestného. Praha, Leges, 2017, s. 56.

authors' attention was specifically focused on the initial stage of the investigation into illicit arms trafficking and arms trafficking, specifically on the suggestions, the specificities of the measures, the urgent and irreproachable actions, as well as the planning of the investigations.

Zoznam použitej literatúry

Blažek, R.: Kriminalistika. Šamorín, Heuréka, 2016, 264 s. ISBN 978-80-8173-030-6.

Blažek, R.: Trestnoprávne aspekty držania strelných zbraní v Slovenskej republike. Šamorín, Heuréka, 2018, 365 s. ISBN 978-80-8173-060-3.

Ivor, J. a kol.: Optimalizácia prípravného konania trestného. Praha, Leges, 2017, 608 s. ISBN 978-80-7502-216-5.

Ivor, J., Klimek, L., Záhora, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina, Eurokódex, 2013, 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1.

Konrád, Z., Porada, V., Straus, J., Suchánek, J.: Kriminalistika. Teória, metodológia a metódy kriminalistickej techniky. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, 318 s. ISBN 978-80-7380-535-7.

Palarec, J.: Vyšetrovanie nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami. In: Viktoryová, J.a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava, Akadémia PZ, 687 s. ISBN 978-80-8054-643-4.

Planka, B. a kol.: Kriminalistická balistika. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2010, 660 s. ISBN 978-80-7380-036-9.

Porada, V. a kol.: Kriminalistika. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, 464 s. ISBN 978-80-7380-490-9.

Straus, J., Němec, M. a kol.: Teória a metodológia kriminalistiky. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, 512 s. ISBN 978-80-7380-214-1.

Straus, J., Porada, V. a kol.: Teória, metódy a metodológia kriminalistiky. Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, s.r.o., 2017, 420 s. ISBN 978-80-7380-666-8.

Viktoryová, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava, Akadémia PZ, 2015, 687 s. ISBN 978-80-8054-643-4.

Viktoryová, J., Bango, D., Blatnický, J.: Spôsoby páchania a utajovania trestných činov. Bratislava, Akadémia PZ, 2013, 215 s. ISBN 978-80-8054-562-8.

Kontaktná údaje:

prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoryová, PhD.
e-mail: jana.viktoryova@minv.sk
JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.
e-mail: jaroslav.blatnicky@minv.sk
Katedra vyšetrovania
Akadémia PZ v Bratislave
Sklabinská č. 1
835 17 Bratislava 35
Slovenská republika

SÚVISIACE VEDY,
VEDNÉ DISCIPLÍNY A ODBORY

SUBJEKTÍVNE KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY RASOVO A ETNICKY MOTIVOVANEJ TRESTNEJ ČINNOSTI

JUDr. Zuzana DOBROVANOV ŠIMOVÁ
Fakulta práva,
Paneurópska vysoká škola v Bratislave

Anotácia: *V článku je venovaná pozornosť osobnosti páchateľa rasovo a etnicky motivovanej trestnej činnosti, psychologickej charakteristike osobnosti páchateľa a kriminologickej charakteristike osobnosti páchateľa rasovo a etnicky motivovanej trestnej činnosti , ako aj typológii páchateľov a klasifikácii páchateľov rasovo a etnicky motivovanej trestnej činnosti.*
Kľúčové slová: *etnikum, kriminológia, páchateľ, psychológia, rasa, trestná činnosť*

Annotation: *The article focuses on the personality of the perpetrator of racially and ethnically motivated crime, the psychological characteristics of the perpetrator's personality and the criminological characteristics of the personality of the perpetrator of racially and ethnically motivated crime, as well as the typology of the perpetrators and the classification of perpetrators of racially and ethnically motivated crime.*
Keywords: *crime, criminology, ethnicity, perpetrator, psychology, race*

Úvod

Uvedenú v názve článku trestnú činnosť je možné skúmať z rôznych hľadísk. Jedným z nich je osoba páchateľa. Informácie, ktoré sú o nej dostupné, totiž môžu nielen objasniť existujúcu situáciu z hľadiska skúmaných trestných činov, ale aj navrhnúť efektívnejšie spôsoby na odstránenie podmienok a príčin realizovanej trestnej činnosti.

Osobnosť páchateľa rasovo a etnicky motivovanej trestnej činnosti

„Osobnosť páchateľa je v kriminológii rovnako ako v psychológii najčastejšie chápaná ako organický celok duševného života človeka zahrňujúci ako biologický základ jedinca, tak i spoločenské podmienky jeho života spoločne so spoločenskými vzťahmi.“[1] Pre jeho vymedzenie sa odborné vedy sústredia na špecifické vlastnosti, ktoré ho odlišia od ostatných jedincov.

Na páchateľa sa z hľadiska kriminológie nazerá jednak ako na jednotlivca, ktorý spáchal konkrétny trestný čin ako aj na príslušníka skupiny osôb, ktoré realizujú obdobnú trestnú činnosť a hľadá ich spoločné vlastnosti. Takto vymedzená skupina páchateľov je následne porovnávaná so skupinou osôb, ktoré trestnú činnosť nerealizujú, pričom sa pri tejto komparácií pozornosť upriamuje na podobné a odlišné znaky. Takto získaný komplex informácií sa následne využíva aj v iných vedných disciplínach, najčastejšie v oblasti trestného práva, kriminalistike, psychológii a podobne.

Napriek individuálnym vlastnostiam, ktoré sú typické pre každého jednotlivca, je možné ich členiť na základe vlastností, ktoré majú totožný charakter, a to z hľadiska rôznych faktorov, napríklad z hľadiska ich životného štýlu a podmienok, spôsobu realizácie trestného činu, motívu ich správania. Tieto prejavy, činnosti a znaky možno sledovať, popisovať a odlišovať, prípadne porovnávať. V súčasnosti sa však kriminológia zameriava na vopred stanovené a vymedzené znaky osobnosti páchateľov, medzi ktoré zaradzujeme znaky:

- Všeobecné.
- Osobitné.
- Individuálne. [2]

Okrem samotného pochopenia páchateľa nám objasnenie obrazu jeho osobnosti pomáha vytvoriť efektívny spôsob zaobchádzania s touto osobou. Výsledný obraz o páchateľovi nám

[1] HYHLÍK, F., NAKONEČNÝ, M., 1973. *Malá encyklopedie současné psychologie*. Praha: SPN, s. 36.
[2] HYHLÍK, F., NAKONEČNÝ, M., 1973. *Malá encyklopedie současné psychologie*. Praha: SPN, s. 3.

poskytujú rôzne vedné disciplíny, teda nie len kriminológia, ale aj sociológia, filozofia, antropológia, pedagogika, psychiatria, ale aj história a iné vedy. Dokonca sa za účelom objasnenia osobnosti páchateľa vytvorila aj samostatná veda, konkrétne personológia, teda veda zaoberajúca sa psychológiou osobnosti. [3]

Súčasné vedné odbory, či už hovoríme o kriminológii alebo iných vedách, sa o samotnú osobu páchateľa nezaujímajú v takej miere, akú sme mohli pozorovať v minulosti. Spoločenské zmeny totiž spôsobili, že sa uvedené vedné disciplíny dívajú na páchateľa nie len z hľadiska trestania ale aj z pohľadu nápravy a prevencie. Spoločnosť si uvedomuje, že potrestanie páchateľa vyvoláva určitú mieru prevencie, avšak týmto spôsobom už nie je možné napraviť vzniknuté škody. Stále viac sa pozornosť venuje objektívnym podmienkam a príčinám, ktoré v mnohých prípadoch ku kriminalite vedú. Kriminológia tak z hľadiska osobnosti páchateľa rôznych trestných činov zaoberá v súčasnosti niekoľkými základnými problémami:

- Vzťah medzi kriminálnym správaním páchateľa a jeho osobnostnými predpokladmi a jeho okolím.
- Existencia alebo absencia rozdielov medzi páchateľmi trestných činov a medzi osobami, ktoré trestnú činnosť nepáchajú.
- Možnosť prevýchovy páchateľa k spôsobu života bez porušovania právneho poriadku alebo aspoň predlženie obdobia, v ktorom sa recidíva u páchateľa nevyskytuje.
- Vplyv psychického stavu alebo poruchy na trestnú činnosť páchateľa a jej možná liečba.
- Vplyv závislosti na návykových látkach na trestnú činnosť páchateľa a jej možná liečba. [4]

Odpovede na uvedené problémy závisia na samotnej osobnosti páchateľa, na zaobchádzaní príslušných orgánov činných v trestnom konaní s ním, vhodný výber trestu alebo výchovného opatrenia, vhodný výber zariadenia na výkon trestu, zabezpečenie poradenskej a inej vhodnej výchovnej činnosti a možnosť začlenenia jednotlivca do spoločnosti po skončení výkonu trestu. Všetky tieto faktory totiž vplývajú na osobnosť páchateľa, ktorú samotná kriminológia posudzuje na základe jeho schopností, charakterových vlastností, temperamentu, jeho vlastnosti z pohľadu vôle a motivácie, jeho záujmov postojov a podobne. Taktiež je dôležitá aj jeho adaptácia po tom, čo absolvuje výkon trestu. V tejto oblasti sú dôležité aj postoje spoločnosti, teda nakoľko umožňuje jedincom so záznamom v registri trestov v spoločnosti pracovať a koexistovať, respektíve sa socializovať. Pohľad na osobnosť páchateľa sa zmenil aj z hľadiska rozsahu skúmania jej jednotlivých vlastností. Zatiaľ čo v minulosti sa kriminológia skôr zameriavala skôr na analýzu jednotlivých vlastností, ktoré považovala za statické, v súčasnosti sa na osobnosť páchateľa nazerá komplexným spôsobom, pričom odborníci berú do úvahy možnosť jej zmeny, na základe rôznych podmienok, ktoré počas života na páchateľa pôsobia. Kriminológia v súčasnosti uznáva, že z hľadiska osobnosti páchateľa je možné realizovať spoločensky vhodné zmeny, ktoré zároveň uľahčia život aj samotnému jedincovi. [5]

V praxi sa osobnosť páchateľa opisuje na základe týchto zavedených charakteristík:

- Sociodemografické charakteristiky – zaradzujeme sem vek a pohlavie páchateľa, údaje o trestnom čine, z hľadiska trestného práva hmotného, údaje o osobe páchateľa z hľadiska trestného práva procesného, motiváciu, ktorá stála za spáchaným trestným činom a podobne.
- Informácie o spoločenskom a sociálnom zaradení páchateľa – predovšetkým vo svojom bezprostrednom okolí, kde príkladmo zaradzujeme školu, rodinu, prácu alebo iné sociálne skupiny, napríklad rôzne voľnočasové aktivity. Predovšetkým sa skúma schopnosť jedinca zladiť svoje interné potreby s potrebami uvedenej skupiny, ktorej je členom.

[3] SUCHÝ, O. et al., 1985. *Osobnost pachatele. I. díl.* Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, s. 110.
[4] MAREŠOVÁ, A., 1994. *Pachatelé trestných činů, K problematice jejich osobností a vybraných typologií*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 101 s.
[5] MAREŠOVÁ, A., 1994. *Pachatelé trestných činů, K problematice jejich osobností a vybraných typologií*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 101 s.

- Rodinná a osobná anamnéza – zaradzujeme sem zdravotnú a kriminálnu anamnézu rodiny a jedinca.
- Výsledok znaleckého posudku – v prípade ak došlo k jeho nariadeniu, predovšetkým z hľadiska psychiatrie, sexuológie a psychológie. [6]

Osobnosť páchateľa sa môže skúmať aj z hlbšieho hľadiska, do ktorého kriminológia zaradzuje:

- Podmienky, ktoré pôsobia na zmeny psychiky páchateľa.
- Kriminogénne podmienky príslušnej situácie v živote páchateľa, ktoré stoja za spáchaním trestného činu.
- Charakteristiky osobnosti z hľadiska sociológie, psychológie s cieľom objasnenia možností nápravy páchateľa a jeho opätovného zaradenia do bežného života.
- Motív páchateľa, ktorý ho vedie k spáchaniu trestného činu z hľadiska širších súvislostí, kde zaradzujeme rôzne skutočnosti ako napríklad závislosti, psychické poruchy a podobne.
- Predchádzajúca trestná činnosť páchateľa so zameraným na okolnosti jeho realizácie a na príčiny jeho spáchania.
- Absolvované druhy trestov, správanie páchateľa počas ich výkonu a úspešnosť alebo neúspešnosť jeho začlenenia do spoločnosti po výkone trestu.
- Spôsob života páchateľa a jeho ekonomická situácia a sociálne začlenenie pred tým, než spáchal trestný čin.
- Prognózy, ktoré sa týkajú možných spôsobov nápravy páchateľa po spáchaní trestného činu. [7]

Osobnosť páchateľa možno charakterizovať z psychologického a kriminologického hľadiska.

Psychologická charakteristika osobnosti páchateľa rasovo a etnicky motivovanej trestnej činnosti

Vývoj z hľadiska skúmania páchateľovej osobnosti, tak prešiel potrebnými zmenami a vytvorila sa forenzná psychológia, ktorá sa práva v prvom rade zameriava práva na páchateľovu osobnosť. Páchateľ sa tak stáva predmetom skúmania psychológie, psychiatrie, ktoré sa snažia ho nie len potrestať, ale aj pochopiť a prevychovať, s cieľom zabezpečenia prevencie trestnej činnosti. [8]

Práve psychologické skúmanie osobnosti páchateľa je zdrojom informácií, na základe ktorých vedné odbory získavajú príslušné charakteristické črty, ktorými sú si jednotliví páchatelia podobní alebo sa od seba alebo od ľudí, ktorí trestnú činnosť nepáchajú, odlišujú. Medzi spoločné vlastnosti páchateľov tak môžeme z hľadiska ich psychologickej charakteristiky zaradiť predovšetkým ich impulzívnosť, hyperaktivitu až agresivitu. Vymedzenie týchto vlastností má pomôcť tvorbe nástrojov pre prevenciu kriminality a pre pochopenie kriminálneho správania a jeho príčin. Mladiství páchatelia sa napríklad v porovnaní s rovesníkmi, ktorí trestnú činnosť nepáchajú, sa vyznačujú zníženou psychickou výkonnosťou alebo inteligenciou. Je však nutné jednotlivé faktory skúmať na základe reálnych skutočností a nie na základe predsudkov alebo neoverených predpokladov. Napríklad uvedená znížená miera inteligencie nie je nutne podmienená zníženou ekonomickou situáciou jednotlivca. Prirodzená miera inteligencie nie je podmienená ekonomickým postavením jednotlivca.[9]

Psychologické posudzovanie páchateľa sa v súčasnosti orientuje aj na základe jeho správania s ostatnými ľuďmi, ktoré podmieňujú jeho sociálne zaradenie, jeho vnímanie okolia a ľudí v ňom a jeho samotné charakterové vlastnosti. Výskum v tejto oblasti rozčlenil páchateľov na základe spoločenského správania na:

[6] MAREŠOVÁ, A., 1994. *Pachatelé trestných činů, K problematice jejich osobností a vybraných typologií.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, s. 76.
[7] MAREŠOVÁ, A., 1994. *Pachatelé trestných činů, K problematice jejich osobností a vybraných typologií.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, s. 76.
[8] MATUOŠKOVÁ, I., 2013. *Aplikovaná forenzní psychologie.* Praha: Grada Publishing, s. 176-177. ISBN 80-247-4580-1.
[9] HERETIK, A., 2004. *Forenzná psychológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. s. 62. ISBN 80-1000-341-7.

- Dominantné správanie – takto orientovaní jednotlivci majú potrebu všetko riadiť a po okolí často požadujú, aby ich nasledovalo.
- Agresívne správanie – osoba sa k svojmu okoliu správa agresívne, a to z hľadiska presadzovania svojich názorov, z hľadiska komunikácie alebo vystupovania. Je pre ňu typická ráznosť alebo prísnosť pri správaní v spoločnosti.
- Submisívne správanie – jedinec sa voči svojmu okolí správa podriadene, väčšinou sa mu snaží zavďačiť. Zvykne sa prispôsobovať, vyznačuje sa podriadenosťou, neochotou postaviť sa za svoje názory alebo potreby. Je možné ho označiť za skromného alebo poslušného.
- Afiliatívne správanie – osoba je voči svojmu okoliu priateľská, otvorená a srdečná a nemá problém s nadväzovaním vzťahov alebo hľadaním priateľov.[10]

Psychologické vymedzenie osobnosti páchateľa v súčasnosti postúpilo k skúmaniu slabomyseľnosti a psychopatie. V prípade slabomyseľnosti vývoj dospel k poznaniu, že túto skutočnosť je nutné u osobnosti páchateľa z psychologického hľadiska posudzovať a v prípade je potvrdenia aj zohľadňovať pri súdnych rozhodnutiach. Takto postihnutú osobnosť kriminológia označuje ako oligofréna, pričom ju vymedzuje prostredníctvom nasledujúcich charakterových vlastností:

- Jedná sa o takzvaného „rodeného zločinca“, teda jednotlivca, ktorého psychologické postihnutie alebo ochorenie je vrodené a nie je možné nápravy.
- Vyznačuje sa nebezpečným správaním násilného alebo sexuálneho charakteru.
- Páchajú trestnú činnosť na základe nedostatku iných sociálnych faktorov. Väčšinou im v rannom veku chýbajú vzory, ktoré by im vštepili základné hodnoty.
- Z hľadiska vnímania udalostí títo jedinci nedokážu posudzovať následky svojich činov, preto je u nich prevenčná funkcia trestu bezpredmetná.
- Títo jedinci sú náchylní na nasledovanie silných osobností, preto sú vhodnými kandidátmi pre rôzne podradné práce v rámci organizovaných zločineckých skupín.
- V prípade ak sa narodia do prostredia, v ktorom sú bežné kriminálne aktivity, je vysoký pravdepodobnosť, že toto správanie budú replikovať. [11]

Tieto vlastnosti boli neskôr vyvrátené novými poznatkami odborných vied, ktoré vyvracali vzťah medzi inteligenciou a trestnou činnosťou a za nosné faktory skôr považovali vzdelanie, kultúrne postavenie jedinca a jeho okolia a podobne.

Druhou teóriou, ktorá vznikla pri psychologickom posudzovaní osobnosti páchateľa, je stotožňovanie osoby páchateľa so psychopatom. Považuje sa za reakciu na potreby súdnej praxe, aj keď je nutné povedať, že stále komplexná definícia tohto pojmu stále chýba. Je nutné však povedať, že psychopatická osobnosť nie je zárukou trestného činu. V praxi je jej vznik podmienený rôznymi faktormi, pričom vedci stále nevedia s presnosťou určiť kombináciu, ktorá by s istotou spôsobovala psychopatiu. Medzi predpokladané faktory odborníci zaradzujú poruchy v rámci prenatálneho vývinu alebo pôrodu, opustenie rodičmi v rannom detstve alebo nezdravý a citovo chladný vzťah s matkou. Psychopatická osobnosť môže, ale nemusí realizovať trestnú činnosť. Na druhej strane však v prípade trestnej činnosti často spôsobujú najväčšie škody, na základe ktorých si potom verejnosť spája pojem psychopata spolu s pojmom sériový alebo masový vrah. V praxi však v spoločnosti existujú spoločensky funkční psychopati, ktorí žijú celý život beztrestne. Je však veľmi ťažké vymedziť v takom prípade ich počet v spoločnosti. Z hľadiska ich osobnostných vlastností odborníci tvrdia, že sa jedná o pomerne egocentrických ľudí, ktorí sa nevyznačujú empatiou a emóciami, sú nezodpovední a absentuje u nich pocit viny a výčitky svedomia. Vyznačujú sa vysokou mierou sebectva a nedokážu často odložiť uspokojovanie svojich potrieb.

[10] LILLY, R. J., CULLEN F. T., BALL R. A., 2011. *Criminological theory. Context and Consequences. 5. vyd.* SAGE Publicatons. ISBN 14-129-8145-X.
[11] KUCHTA, J., et al., 1993. *Kriminologie, I. část*, Brno: Masarykova univerzita, s. 98. ISBN 80-210-0616-1.

Kriminologická charakteristika osobnosti páchateľa rasovo a etnicky motivovanej trestnej činnosti

Z hľadiska kriminológie sa za páchateľa považujú tak osoby, ktoré spáchali trestný čin ako aj osoby, ktoré spáchali priestupok. Mnohokrát sa osobnosť páchateľa trestného činu formuje práve prostredníctvom priestupkov, ktoré realizoval pred tým, než pristúpil k realizácií závažnejšej trestnej činnosti. [12]

Kriminológia sa z hľadiska osobnosti páchateľa zameriava na adekvátne posudzovanie osobnosti páchatelia z hľadiska osobitných podmienok, ktoré stoja za jednotlivými druhmi trestnej činnosti. Medzi ne patria predovšetkým poruchy neurotického charakteru, ktoré sa označujú aj ako úzkostné poruchy. Nemajú vplyv na nervovú sústavu jedinca a ani na jeho osobnosť. Vznikajú v prípade ak jednotlivec dlhodobo ignoruje existujúce problémy v rôznych oblastiach života a väčšinou nepodmieňujú vznik protiprávneho konania. Často sa však prejavujú u mladistvých páchateľov, u ktorých ich kumulácia vedie realizácií náhodných trestných činov, prostredníctvom ktorých si kompenzujú svoje nenaplnené potreby psychologického charakteru. [13] Pri týchto páchateľoch môže dochádzať práve v prípade mladistvých k rasovo, etnicky motivovanej trestnej činnosti, ktorá môže byť podmienená túžbou mladého človeka niekam patriť, či zažiť prijatie a ocenenie. Z tohto dôvodu sa stávajú jednoduchým cieľom pre organizované skupiny, ktorých členmi sa stávajú.

Z hľadiska kriminologickej charakteristiky osobnosti páchateľa nami skúmaných trestných činov sa môžu u týchto osôb vyskytovať poruchy neurotického charakteru, nálad a závislosti na alkohole a v menšej miere aj prípadná schizofrénia alebo poruchy osobnosti. Ostatné poruchy nepovažujeme z hľadiska ich povahy za smerodajné u uvedených páchateľov, pretože nimi postihnuté osoby buď nimi trestnú činnosť páchajú nevedome alebo sa zameriavajú na inú skupinu trestných činov.

Typológia páchateľov rasovo a etnicky motivovanej trestnej činnosti

Páchateľov trestných činov možno z kriminologického hľadiska klasifikovať na základe rôznych skupín znakov, ktoré slúžia na ich zaradenie do rôznych skupín, z ktorých každá podlieha určitej charakterizácií. Tieto vymedzené skupiny sa často označujú ako typy páchateľov, pričom samotný pojem typ môžeme vymedziť ako „určitý komplex vlastností, ktoré síce necharakterizujú celú osobnosť jedinca, ale sú spoločné pre väčší počet osôb, z ktorých možno podľa výskytu práve týchto vlastností pre neskoršie praktické použitie vytvoriť skupinu.“[14] Toto typologické zaradzovanie páchateľov do vymedzených skupín zaradzuje v praxi ich rýchlejšiu identifikáciu, na základe existujúcich poznatkov. Kriminológia má však k tomuto správaniu ďalšie dôvody, medzi ktoré zaradzujeme predovšetkým zabezpečenie prevencie páchania trestnej činnosti. Ak sa jej totiž podarí úspešne klasifikovať jednotlivé typy páchateľov, môže v praxi svoju pozornosť upriamiť práve na rizikové skupiny osôb, v rámci ktorých sa osoby trestne činne nachádzajú. Je však nutne uviesť, že jednotlivé typológie kriminalistiky a kriminológie môžu byť odlišné, pretože v praxi dochádza len málokedy k vzniku páchateľa, ktorý by presne zapadol len do jednej vytvorenej skupiny. Týchto skupín tak v praxi vzniklo veľké množstvo, pretože nové poznatky vedú vedné obory k vzniku nových a nových klasifikácií, ktoré prekrývajú tie staršie. K tomu procesu prispievajú rôzne vedné odbory, medzi ktoré môžeme zaradiť sociológiu, psychológiu, psychiatriu, pedagogiku a iné. V súčasnosti v tejto oblasti naberá na význame aj štatistika, ktorá napomáha v overovaní nových hypotéz o páchateľoch. Typológia tak v praxi napomáha nie len rýchlejšiemu procesu objasnenia trestného činu, ale aj pri práci s problémovými jednotlivcami, predovšetkým s mládežou, v zariadeniach psychiatrického charakteru, v ústavoch na výkon trestu a pri práci s osobami, ktoré svoj výkon trestu už absolvovali. Taktiež typológia napomáha aj z hľadiska prevencie, pretože

[12] OLEJÁR. F., CVIK.A., TATRANSKÝ.Š., 1979. Utváranie osobnosti delikventa. In: *Psychológia a patopsychológia*, roč. 14, č. 5, s. 441. *ISSN* 0555-5574.

[13] ČÍRTKOVÁ, L., 2000. *Policejní psychologie.* Praha: Portál, s. 78-79. ISBN 80-7178-475-3.

[14] MAREŠOVÁ, A., 1995. K problematice klasifikace pachatelů trestných činů. In: *Kriminalistika*, roč. 28, č. 1, s. 32. *ISSN* 1210-9150.

prostredníctvom nej dochádza k inovovaniu metód na obmedzovanie vzniku kriminality. Prvotné typologické pokusy sa realizovali na základe posudzovania známych páchateľov, ktorí sa preslávili svojou trestnou činnosťou a verejnosť sa tak o nich zaujímala, čo viedlo k tomu, že kriminológia mala k dispozícií dostatok rôznych informácií o ich živote alebo o nich samých. Samozrejme sa nemuselo vždy jednať o presné informácie, avšak ich kumulácia v obdobných prípadoch potvrdzovala prvotné typologické teórie. V prvopočiatkoch sa tak predmetom typologickej činnosti stali sérioví a masoví vrahovia, páchatelia závažných trestných činov ako napríklad lúpeže, politické delikty alebo útoky a podobne. Až neskorší vývoj priniesol pozorovanie páchateľov bez takéhoto pozadia a vybraných na náhodnom základe, pričom takto získané výsledky práve vyhodnocuje štatistika. V prvotnom období sa z hľadiska typológie upriamovala pozornosť len na páchateľa, pričom obeti sa nevenoval pozornosť. Obdobne sa z typologického hľadiska až neskôr začalo dbať aj na spoločenské faktory a páchateľ prestal byť „rodeným zločincom“.[15]

Klasifikácia páchateľov rasovo a etnicky motivovanej trestnej činnosti

Páchateľov možno klasifikovať na základe špecifických znakov, na ktorých základe môžeme vymedziť jasnejší obraz o konkrétnej skupine tých osôb, ktoré páchajú rasovú, etnickú trestnú činnosť.

Na základe pohlavia môžeme konštatovať, že páchateľom bývajú častejšie muži než ženy. Tí sa na trestnej činnosti podieľajú vo zvýšenej miere, predovšetkým na násilnej trestnej činnosti. V prípade žien páchateliek môžeme skôr hovoriť o majetkových alebo hospodárskych trestných činoch, teda páchajú menšie škody. V praxi sa väčšinou jedná o trestný čin krádeže, sprenevery alebo podvodu. Ženy sa v prípade zhoršenej ekonomickej situácie uchyľujú ku vreckovým krádežiam, ktoré sa stávajú v niektorých prípadoch dokonca zdrojom obživy. Do uvedených štatistík však nemôžeme zarátať trestné činy, ktoré neboli nahlásené z rôznych dôvodov. [16]

V prípade klasifikácie páchateľov podľa pohlavia je nutné uviesť, že často dochádza aj k vzniku sekundárnych obetí, ktorými sú najmä deti. Tie často trpia kriminalitou rodičov, predovšetkým žien. Okrem uvedených trestných činov hospodárskeho charakteru je potrebné u žien spomenúť hlavne podružnú trestnú činnosť, ktorá sa vyskytuje pri výkone prostitúcie. Okrem drobných krádeží sem môžeme zaradzovať predovšetkým konzumáciu, skladovanie a prenos nezákonných návykových látok a podobne.

Z hľadiska nami skúmaných trestných činov tak ich páchateľmi budú s väčšou pravdepodobnosť muži, pretože trestné činy rasovo, etnicky orientované majú prevažne násilný charakter. Samozrejme nie je vylúčené, aby túto trestnú činnosť realizovali aj ženy, avšak z hľadiska klasifikácie trestných činov je táto pravdepodobnosť menšia.

Druhým kvalifikačným znakom je vek páchateľa, pretože ten spôsobuje zmeny v rámci osobnosti a ovplyvňuje jeho temperament. Jednotlivci rôznych vekových skupín väčšinou na rovnakú udalosť reagujú rôzne, čo samozrejme platí aj pre páchateľov rôzneho veku. Mladiství páchatelia sa vo svojej trestnej činnosti skôr orientujú na získavanie psychotropných látok, respektíve zdrojov, za ktoré by si ich mohli zabezpečiť. Samotné obchodovanie s drogami je však už záležitosťou dospelých osôb. Obdobne aj iná organizovaná trestná činnosť.

Z hľadiska násilnej trestnej činnosti sa viac realizujú starší páchatelia, na rozdiel od hospodárskych a majetkových trestných činov, ktoré skôr realizujú z rôznych dôvodov ostatné kategórie. Vo väčšine prípadov sa trestných činov v najvyššej miere dopúšťajú osoby do dvadsať deväť rokov, pričom sa väčšinou jedná o mužov, pričom sa dopúšťajú tak majetkovej ako aj hospodárskej trestnej činnosti. [17]

Z pohľadu nami skúmanej trestnej činnosti sa kategória veku vymedzuje o čosi náročnejšie pretože násilných trestných činov sa môžu dopúšťať rôzne vekové kategórie, predovšetkým ak sa

[15] MAREŠOVÁ, A., 1995. K problematice klasifikace pachatelů trestných činů. In: *Kriminalistika*, roč. 28, č. 1, s. 32. *ISSN* 1210-9150.

[16] REGOLI M., R., HEWITT, J., 1994. *Delinquency in society: A child-centered approach. 2. ed.* New York: McGraw Hill.

[17] MAGUIRE, M., MORGAN, R., REINER, R., 1994. *The Oxford Handbook of Criminology.* Oxford: Oxford University Press. ISBN 01-987-6242-9.

trestné činy rasovo a etnicky motivované realizujú prostredníctvom organizovaných skupín. Na ich čele väčšinou stoja dospelý, často aj starší jedinci, pričom jej členmi sú aj mladiství členovia, ktorí z rôznych dôvodov vykonávajú podradné funkcie.

Klasifikáciu na základe národnosti a štátnej či etnickej príslušnosti je realizovaná v kriminológii kvôli častým presunom obyvateľstva. To v minulosti bolo považované často za spôsob trestu alebo sa cestu ako sa páchatelia vyhýbali trestu v rodnej krajine. Tento dôvod ani v súčasnosti nevymizol, preto krajiny zvyšujú pozornosť z hľadiska trestnej činnosti prisťahovalcov. Kriminológia sa v tomto prípade zameriava na oprávnenosť tejto zvýšenej pozornosti a podmienok, ktoré ovplyvňujú trestné kriminálne správanie prisťahovalcov, predovšetkým ich spoločenské a kultúrne podmienky v domovskej krajine, ich vzdelanie a kriminálnu minulosť.

Táto klasifikácia páchateľov v súčasnosti naberá stále viac na aktuálnosti, predovšetkým z hľadiska problematiky terorizmu a extrémizmu. Rasovo a etnicky orientované trestné činy totiž môžeme čiastočne zaradiť medzi aktivity typické pre tieto inštitúty. Súčasné problémy, ktoré vyvolali migrácie do Európskej únie vyvolali nie len všeobecnú paniku, ale poukázali aj na problémy bezpečnosti EU z hľadiska zabezpečenia bezpečnosti pred recidivistami, ktorí sa mohli nachádzať medzi týmito utečencami. Z hľadiska nenávistných trestných činov a ich páchateľov sem môžeme začleniť práve skupiny páchateľov, ktorých možno zaradiť do uvedenej klasifikácie. Typickým príkladom sú príslušníci teroristických skupín, ktorí sa hlásia k islamskej viere, pričom ich teroristická a extrémistická činnosť obsahuje práve uvedené trestné činy, aj keď často je prvotnou motiváciou skôr napadnutie samotného demokratického systému a vraždenie kresťanov alebo Európanov je len nástrojom na šírenie strachu.

Klasifikačnou kategóriou je aj spôsoby spáchania trestného činu, kde kriminológia zaradzuje predovšetkým:

- Náhodných páchateľov – svoje trestné činy realizujú na základe určitého spúšťača alebo konkrétnej situácie. Väčšinou nie sú ich trestné činy plánované.
- Príležitostných páchateľov – páchateľ realizuje trestný čin na základe príležitosti, ktorá sa mu naskytne, napríklad jedinec ukradne peniaze človeku, ktorý vedľa neho spí vo vlaku.
- Páchateľov majetkovej trestnej činnosti – predmetom trestnej činnosti je väčšinou sprenevera a páchateľom väčšinou osoba, ktorá v danej organizácií pracuje.
- Páchateľov násilnej trestnej činnosti – osoby si zabezpečujú naplnenie svojich potrieb prostredníctvom násilia páchaného na ľuďoch alebo dané trestné činy realizujú len s úmyslom ublížiť alebo usmrtiť určitú osobu.
- Páchateľov mravnostnej trestnej činnosti – ich činnosť je zameraná na kriminalitu sexuálneho charakteru alebo na kriminalitu, ktorá súvisí s prostitúciou.
- Páchateľov drogovej trestnej činnosti – ich vek štatisticky klesá a v praxi sa venujú väčšinou činnostiam súvisiacim s výrobou alebo distribúciou nezákonných návykových látok.
- Páchateľov organizovanej kriminality – tí svoju činnosť realizujú na základe vytvoreného plánu, pričom jej výsledkom je finančný zisk alebo získanie sféry vplyvu v rôznych oblastiach, predovšetkým vo verejnej alebo štátnej správe.

Z tohto hľadiska sú pre nás najviac zaujímavými opäť páchatelia násilnej trestnej činnosti, a to na základe povahy rasovo a etnicky orientovanej trestnej činnosti, prostredníctvom ktorej ubližujú alebo usmrcujú ľudí na základe nimi vybraných spoločných znakov.

Resumé: V článku bola upriamená pozornosť na páchateľov trestných činov rasovo a etnicky motivovaných. Z dostupných materiálov možno konštatovať, že ide prevažne o občanov nerómskeho pôvodu, mladších vekových skupín s výrazným podielom mladistvých, ide o sociálne narušené osoby s nízkym vzdelaním, nízkymi príjmami, bez sociálneho zázemia a páchateľmi sú v prevažnej miere muži. Objasnenie obrazu osobnosti páchateľa nám pomáha vytvoriť efektívny spôsob zaobchádzania s touto osobou.

Summary: In the article attention was drawn to perpetrators of racially and ethnically motivated crimes. Available materials can be said to be mostly non-Roma citizens, younger age groups with a

high proportion of juveniles, socially impaired people with low education, low incomes, without social background. Perpetrators are mostly men. Clarifying the image of the perpetrator's personality helps us to create an effective way of handling with this person.

Zoznam bibliografických odkazov:

ČÍRTKOVÁ, L., 2000. *Policejní psychologie.* Praha: Portál, s. 78-79. ISBN 80-7178-475-3.

HERETIK, A., 2004. *Forenzná psychológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 62. ISBN 80-1000-341-7.

HYHLÍK, F., NAKONEČNÝ, M., 1973. *Malá encyklopedie současné psychologie*. Praha: SP, s. 36.

HYHLÍK, F., NAKONEČNÝ, M., 1973. *Malá encyklopedie současné psychologie*. Praha: SPN, s. 3.

KUCHTA, J., et al., 1993. *Kriminologie, I. část*, Brno: Masarykova univerzita, s. 98. ISBN 80-210-0616-1.

LILLY, R. J., CULLEN F. T., BALL R. A., 2011. *Criminological theory. Context and Consequences. 5. vyd.* SAGE Publicatons. ISBN 14-129-8145-X.

MAGUIRE, M., MORGAN, R., REINER, R., 1994. *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 01-987-6242-9.

MAREŠOVÁ, A., 1995. K problematice klasifikace pachatelů trestných činů. In: *Kriminalistika*. roč. 28, č. 1, s. 32. *ISSN* 1210-9150.

MAREŠOVÁ, A., 1994. *Pachatelé trestných činů, K problematice jejich osobností a vybraných typologií*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 101 s.

MATUOŠKOVÁ, I., 2013. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing, s. 176-177. ISBN 80-247-4580-1.

OLEJÁR. F., CVIK.A., TATRANSKÝ.Š., 1979. Utváranie osobnosti delikventa. In: *Psychológia a patopsychológia*, roč. 14, č. 5, s. 441. *ISSN* 0555-5574.

REGOLI M., R., HEWITT, J., 1994. *Delinquency in society: A child-centered approach. 2. ed.,* New York: McGraw Hill.

SUCHÝ, O. et al., 1985. *Osobnost pachatele. I. díl*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, s. 110.

Kontaktné údaje:

JUDr. Zuzana Dobrovanov Šimová
Fakulta práva
Paneurópska vysoká škola n.o.
Tomášiková 20
820 09 Bratislava
t.č. 09158 75198
e-mail: zuzana.simova11@gmail.com

K FENOMENOLÓGII EKONOMICKEJ KRIMINALITY

PhDr. JUDr. Štefan HRČKA
Advokátska kancelária
Hrčka – Sabo s.r.o.

Anotácia: *Autor sa v predkladanom príspevku zameriava na charakteristiku fenomenologických podôb ekonomickej kriminality. Vychádza zo všeobecných východísk vzniku a rozvoja kriminálneho správania sa toto druhu a zameriava sa na poznávanie stavu ekonomickej kriminality u nás po vzniku samostatnej republiky. Identifikuje viacero kriminogénne pôsobiacich faktorov a súčasne popisuje stať a vývoj ekonomickej kriminality. V závere sa zameriava na prognózu budúceho vývoja ekonomickej kriminality.*
Kľúčové slová: *ekonomická kriminalita, kriminogénne faktory, stav ekonomickej kriminality, dynamika, prognóza.*

Annotation: *Abstract: The author focuses on the characteristics of phenomenological forms of economic crime. It is based on the general background of the emergence and development of this type of criminal behavior and focuses on the knowledge of the state of economic crime in our country after the establishment of the independent republic. It identifies a number of criminologically acting factors and at the same time describes the state and development of economic crime. In conclusion, it focuses on the prognosis of future development of economic crime.*
Key words: *economic crime, criminogenic factors, state of economic crime, dynamics, prognosis.*

Úvod

Fenomenológia predstavuje integrálnu súčasť kriminológie, pričom vo svojej podstate sa zaoberá skúmaním javových podôb, ktoré jednotlivé druhy kriminality môžu nadobúdať.[1] Podľa názoru G. Dianišku predstavuje základ pre uvažovanie, pre úvahy o konkrétnych druhoch kriminality.[2] Na základe zistených poznatkov z oblasti života spoločnosti a kriminalite v nej je možné stanoviť jednotlivé kriminologické ukazovatele vo vzťahu ku všetkým druhom kriminality a následne ich sledovať, porovnávať a hodnotiť. Ide o veľmi dôležité poznatky, od ktorých dôslednej analýzy sa odvíja nie len legislatívna činnosť, ale aj strategická a plánovania (predovšetkým národné stratégie zamerané na kontrolu kriminality a jej jednotlivých druhov).

Všeobecne platí, že ekonomická kriminalita predstavuje veľmi závažný druh kriminality, ktorý má ďalekosiahle dopady nie len vo vzťahu k podnikateľským subjektom, ale taktiež aj vo vzťahu k štátu. Typické pre tento druh kriminality je, že nevyniká ani tak množstvom prípadov, ale skôr výškou škôd, ktorá je touto trestnou činnosťou spôsobovaná. Často sa tiež uvádza, že práve ekonomická kriminalita spôsobuje niekoľko násobne vyššie škody ako všetky zvyšné druhy kriminality spoločne. Popri tom je pre ekonomickú kriminalitu charakteristická vysoká latencia a určitá miera tolerancie zo strany spoločnosti. Tento fakt pritom ovplyvňuje do značnej miery aj jednotlivé kriminologické ukazovatele, ktoré môžu vychádzať výhradne z kriminality registrovanej. Do určitej miery je ich tak možno považovať za relatívne, keďže skutočná situácia je v dôsledku vysokej latencie značne odlišná. Niekedy sa vo vzťahu k páchateľom tohto druhu trestnej činnosti stretávame s obdivnými reakciami z dôvodu ich osobných schopností a do určitej miery aj šikovnosti. Faktom však je, že ekonomická kriminalita predstavuje pomerne rozšírený druh kriminality a to nie len u nás. Napriek tomu, že zahŕňa pomerne širokú škálu konaní subsumovateľných pod ustanovenia IV. a V. hlavy osobitnej časti TZ (zákona č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov, v ďalšom texte „TZ“ alebo „Trestný zákom“) a tiež pod ustanovenia niektorých ďalších, bežne sa stretávame s určitými typickými formami konaní, ktoré sú najrozšírenejšie (sprenevera, podvodné konania, korupcia a iné).

Nižšia výpovedná hodnota štatistických údajov sa vo vzťahu k ekonomickej kriminalite zdôvodňuje aj skutočnosťou, že tento pojem je veľmi široký a rozmanitý. Tiež sa pritom líšia relevantné policajné a súdne štatistiky. Súdne štatisticky totiž vychádzajú výhradne z chápania tohto

[1] Holcr, K. a kol.: Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, 2008, s. 268 a nasl.
[2] Dianiška, G.: Kriminológia. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2014, s. 42

druhu kriminality ako zo súhrnu trestných činov zaradených do V. hlavy osobitnej časti TZ, teda k trestným činom hospodárskym. Policajné štatistiky naopak do tejto skupiny zaraďujú aj niektoré majetkové a ďalšie trestné činy (zaradené v ďalších hlavách osobitnej časti TZ), ktoré je možné na základe posúdenia rozhodujúcich ukazovateľov pod pojem ekonomickej kriminality zaradiť.[3] V každom prípade je však v súvislosti s určovaním jednotlivých kriminologických ukazovateľov ekonomickej kriminality vychádzať zo stavu registrovanej resp. evidovanej kriminality. Vzhľadom na vysokú latenciu ekonomickej kriminality však môžu byť reálne ukazovatele značne odlišné.

1. Determinanty vývoja ekonomickej kriminality

Ekonomická kriminalita tak ako každá kriminalita predstavuje neželaný sociálny jav, ktorý sa opodstatnene označuje ako patologický. S ľudskou spoločnosťou je však prirodzene spätý a svoje počiatky má práve vo vzniku a následnom rozvoji trhového hospodárstva. Výrazne k jej rozvoju tiež napomohlo formovanie sa štátov, ktoré sú prezentované celou sústavou štátnych orgánov, ktoré v mene štátu vykonávajú jeho úlohy. Nie len funkčnosť trhového hospodárstva, ale aj činnosť štátnych orgánov nemohla byť ponechaná bez akejkoľvek regulácie. Vzhľadom na dôležitosť a význam uvedených oblastí s pohľadu štátu i jeho obyvateľstva sa uvedené oblasti prirodzene začali regulovať prostredníctvom systému právnych noriem o sile zákonov i právnych predpisov nižšej právnej sily. Zabezpečovanie fungovania trhového hospodárstva (ekonomiky), ale aj zabezpečenie riadneho fungovania štátnych inštitúcií sa však automaticky spája finančnými, materiálnymi a personálnymi požiadavkami. Materiálne aj finančné zabezpečenie musí pritom podliehať prísnym pravidlám systému prerozdeľovania a následne aj efektívneho hospodárenia, ktoré musí byť externou aj internou formou kontrolované. Personálne zabezpečenie taktiež nie je ľahké a vyžaduje si dôsledný výber morálnych, zodpovedných a vysoko kvalifikovaných zamestnancov na pozície riadových zamestnancov i riadiacich pracovníkov. Nedostatky, pochybenia alebo zlyhania v ktorejkoľvek z uvedených oblastí sa totiž spájajú so vznikom možností resp. príležitostí na páchanie ekonomickej trestnej činnosti.[4]

Trhová ekonomika sa automaticky spája so širokou podnikateľskou slobodou, uplatňovaním pravidiel hospodárskej súťaže a s nevyhnutými zásahmi štátu. Tieto sú okrem iného zamerané proti monopolistickým praktikám a získavaniu prevahy na trhu s monopolnou povahu a taktiež aj na ochranu rovného postavenia účastníkov hospodárskej súťaže. Všestranný rozvoj spoločnosti výrazne napomohol k vzniku nových foriem protiprávneho konania, ktoré sú zamerané do ekonomickej oblasti. V porovnaní s predošlými obdobiami sa na účely ekonomickej trestnej činnosti podstatne rozsiahlejšie a intenzívnejšie využívajú novodobé informačné, komunikačné, lokalizačné a celkovo technické prostriedky, zariadenia. Týmito novými technikami a technológiami je však ovládaná celá naša spoločnosť. V dôsledku toho dochádza k elektronizácii obchodného styku, využívajú sa najmodernejšie prostriedky bezhotovostného platobného styku, minimalizujú sa osobné kontakty pri riešení obchodných záležitostí, pri doručovaní sa stále viac a viac využívajú elektronické formy podpisov a zabezpečenia. Nie len z obchodných operácií sa tak postupne vytráca jeho osobný charakter, ktorý možno nebol najbezpečnejší, no poskytoval určité možnosti osobnej verifikácie a kontroly. V súčasnosti sa už z obchodných, finančných a celkovo ekonomických oblastí vytratila pôvodná osobnosť resp. osobný kontakt a zahradila ich anonymita a neosobnosť. Množstvo technických a elektronických operácií na seba nadväzuje tak, aby v konečnom dôsledku mohol byť konkrétny styk, kontakt či operácia zrealizovaná. Okrem toho, že vnútorne ide o veľmi náročné postupy, ich nadväznosť podstatne viac komplikuje ich štruktúru a prehľadnosť jednotlivých kokov. Taktiež je podstatne náročnejšie lokalizovať možné zlyhanie operácie či už do oblasti ľudských faktorov alebo do oblasti techniky a technológií.

Všeobecne a nie len v oblasti ekonomiky, kriminality a oblasti štátnej správy platí pravidlo, že čím zložitejšia sieť pokynov, postupov a obmedzení existuje, tým častejšie dochádza k ich

[3] Kuchta, J., Válková. H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. BECK, 2005, s. 357

[4] Sabó, M.: K etiológii hospodárskej kriminality. In Vývojové determinanty práva v Slovenskej republike. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, FP PEVŠ, 2018, s. 139 a nasl.

porušovaniu. Nestáva sa tak pritom iba v dôsledku neznalosti systému, ale podstatne častejšie v dôsledku úmyselného konania. V tejto súvislosti sa tiež často uvádza, že čím väčšmi štát prostredníctvom relevantných nástrojov zasahuje do oblasti ekonomiky, tým viac sa vytvárajú možnosti a otvára sa priestor pre vznik a rozvoj ekonomickej kriminality alebo podmienok, ktoré jej vznik a rozvoj umožňujú. Nepochybne, právna regulácia v tejto oblasti je nanajvýš potrebná. Na druhej strane však ani táto nesmie prekročiť skutočne potrebnú úroveň a intenzitu, nakoľko v opačnom prípade sa stáva kontraproduktívnou a vedie k presne opačnému efektu. Vzniká nepomer medzi výrobou a odbytom, medzi zásobovaním a skutočnými potrebami výroby, medzi ponukou a dopytom na trhu. Ide o vážne problémy národnej ekonomiky, ktoré v mnohých prípadoch vyúsťujú do vzniku kriminálnej aktivity subjektov na trhu. Rovnako tak tomu bolo v roku 1989 a v nasledujúcich obdobiach, kedy na jednej strane bola zdôrazňovaná sloboda podnikania a jej možnosti, no na druhej strane absentovali viaceré základné podmienky pre jej rozvoj. Obstarávanie výrobných faktorov, prostriedkov výroby a tiež materiálne zabezpečovanie výroby sa často realizovalo práve prostredníctvom protiprávnych foriem konaní, ktoré mali hospodársku resp. ekonomickú povahu. V tejto súvislosti je možné vysloviť požiadavku primeranej regulácie ekonomickej oblasti štátu, ktorá bude predstavovať určitý kompromis. Taktiež zásady štátu do oblasti ekonomiky by mali byť obmedzovaná skutočne na nevyhnutné prípady tak, aby sa nenarúšala rovnováha trhu, ktorá často vyúsťuje do protiprávnej činnosti práve ekonomického charakteru.

Rozvoj ekonomickej kriminality je v našich podmienkach spájaný hlavne s obdobím roku 1989 a rokmi nasledujúcimi. Zmena systému ekonomického, politického, právneho i sociálneho, ktorá mala prebehnúť zo dňa na deň sa prirodzene takto a uvedeným tempom nedala zvládať. Práve v dôsledku chaosu, ktorý v tomto období vládol vo všetkých spoločenských štruktúrach došlo k podstatnému nárastu kriminality. Prechod na nový ekonomický aj právny systém mal za následok, že niektoré konania, ktoré pred tým mali povahu trestných činov sa už za trestné nepovažovali. Do ustanovení TZ pritom boli včlenené viaceré nové skutkové podstaty, ktorými sa spoločnosť snažila reagovať na zmenu spoločenských podmienok, ale aj na prudký nárast kriminality, ktorý je pre toto obdobie charakteristický.[5]

V našich podmienkach možno za kľúčové z pohľadu vzniku a rozvoja ekonomickej kriminality považovať dva momenty. Prvým bola zmena trhového systému a uplatňovanie a rozvoj slobody podnikania a druhým je prechod štátneho vlastníctva do rúk súkromných, tzv. malá privatizácia a následne aj veľká privatizácia prebiehajúca v dvoch etapách. Ekonomická kriminalita v tomto období mala hlavne charakter ovplyvňovania subjektov rozhodovania s cieľom presadenia svojich záujmov a s cieľom získania majetku za podstatne nižšie protiplnenie ako by sa inak vyžadovalo. Na tieto účely sa využívalo nie len násilné konanie, ale aj rôzne formy vyhrážania sa, donucovania. Začala sa tiež rozvíjať korupčná trestná činnosť a samozrejme podvodné konania (ohľadom zaradenia resp. nezaradenia objektov do dražieb, ovplyvňovanie dražby, získavanie majetkov za nízke ceny, ovplyvňovanie iných účastníkov dražieb a podobne). Tento jav sa natoľko rozmohol, že jeho dôsledky sa patričným spôsobom museli prirodzene premietnuť aj do kriminologických ukazovateľov ekonomickej kriminality. Ich alarmujúci nárast mal za dôsledok novelizáciu trestnoprávnych kódexov, do ktorých boli doplnené nové skutkové podstaty, ktoré narúšali priebeh verejnej dražby a súťaže.

Ďalším dôležitým krokom bola už spomenutá veľká privatizácia, ktorou sa prevádzal majetok štátu na základe tzv. transformačného zákonaej základnou metódou bola metóda kupónová. Išlo o veľmi netradičnú a v Európe skôr nevyužívanú metódu. Okrem toho za ďalší problém možno považovať to, že vznikajúce investičné fondy nepodliehali zákonnej regulácii tak, ako by ich činnosť regulovaná byť mala. Mnohí štátni zamestnanci sa pritom na veľkej privatizácii zúčastňovali tiež, pričom s titulu svojej pozície disponovali informáciami, ktoré verejnosti prístupné však neboli. Týmto spôsobom vy tvoril priestor pre ich obohatenie sa na úkor iných účastníkov. Problémom tiež bolo, že veľká privatizácia bola vyňatá s pôsobnosti súdnictva, ktoré tak na jej priebeh nemalo žiaden dosah

[5] Sabó, M.: Vývoj legislatívy v oblasti postihu daňovej kriminality. In zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Minulost, současnost a budoucnost finančního plánovaní státu“, Olomoucké právnické dny 2018, Olomouc, 2018, s. 95 a nasl.

a ani možnosti. Viaceré privatizačné projekty, na základe ktorých sa rozpredával štátny majetok boli ovplyvnené podvodnými formami konaní a korupciou. Množstvo peňažných prostriedkov sa získalo od bankových inštitúcie z nekrytých bankových prostriedkov (úverov). Tieto úverové podvody spôsobili nakoniec aj finančné problémy niektorých bánk a ich následný bankrot, čo veľmi negatívne vnímala hlavne verejnosť. Táto v dôsledku množstva negatívnych javov v uvedenom období postupne strácala dôveru v činnosť ekonomiky štátu a tiež v metódy, ktoré využíva na zabezpečenie jej fungovania.

Veľmi rozšírenie v tomto období bolo aj závažné protiprávne konanie, ktoré je známe pod pojmom „tunelovanie". Vedenie a vedúci zamestnanci s dosahom na hospodárenie podnikov vo veľkom odčerpávali prostriedky spravidla zo štátnych a tiež z pološtátnych podnikov a inštitúcií na účely vlastného prospechu. Rovnaké problémy mali v tomto období mnohé družstvá a taktiež aj investičné fondy spravujúce akcie a cenné papiere občanov. Pre súkromné spoločnosti bolo charakteristické hlavne vyhýbanie sa plneniu daňových a odvodových povinností a transformovanie zisku v zahraničí a tiež poškodzovanie veriteľov počas konkurzných konaní. v dôsledku týchto aktivít protiprávneho charakteru prirodzene trpeli colné a daňové úrady, ktorým vznikali značné škody. Paradoxne, podvodné formy konaní priamo umožňovala a podporovala novo vytvorená, veľmi komplikovaná a neprehľadná daňová sústava, v ktorej sa doslova povinné platby (dane) strácali medzi článkami sústavy a iba veľmi ťažko bolo lokalizovateľné kde sa tak stalo.

Aj v súčasnom období na ekonomickú kriminalitu vplýva množstvo faktorov. Ide o nové techniky a technológie, ktoré z pohľadu občana predstavujú uľahčenie každodenného života a mnohých povinností. Postupná elektronizácia jednotlivých oblastí spoločenského života je na jednej strane prospešná a veľa aktivít uľahčuje, no na druhej strane sa s ňou spája aj pomerne vysoké riziko zneužitia. Vytvára tak priestor pre rozsiahle zneužívanie či už to údajov, ktoré podliehajú zákonnej ochrane, ale aj prostriedkov, ktoré patria spoločnostiam, štátu či jednotlivcom. Elektronické bankovníctvo, vedenie databáz, informačných systémov, evidenčných systémov, elektronizácia verejnej správy i súdnictva – to všetko a tiež mnohé ďalšie moderné techniky a technológie priamo vytvárajú priestor pre páchanie ekonomickej trestnej činnosti. Neosobné a anonymné vzťahy jej rozvoj iba podporujú. Okrem toho, tak ako sa rýchlo rozvíjajú technológie zabezpečujú pokrok spoločnosti, tak rýchlo sa inovujú a modernizujú aj prostriedky a nástroje, ktoré sú na účely ekonomickej kriminality využívané.

2. Stav ekonomickej kriminality

Pod pojmom stav kriminalita a teda aj kriminality ekonomickej rozumieme počet trestných činov ekonomickej povahy, ktoré boli spáchané na určitom území (Slovenská republika), za určitú časovú jednotku trestne zodpovednými osobami. Ako bolo vyššie uvedené, pre ekonomickú kriminalitu je charakteristická vysoká latencia, ktorá ovplyvňuje aj proces odhaľovania a zisťovania tejto trestnej činnosti. Aj tento poznatok odôvodňuje potrebu využívať v procese odhaľovania ekonomickej kriminality nové a ofenzívne prostriedky, ktoré trestno-procesná úprava ponúka.[6] Nepochybne s týmto súvisí aj vysoká dynamika ekonomickej kriminality, jej rozmanitosť a jej variabilita.

Pre vytvorenie objektívneho obrazu o stave ekonomickej kriminality na našom území je potrebné vychádzať z historického vývoja. V období pred rokom 1989 predstavovala ekonomická kriminalita približne 1/3 všetkej registrovanej kriminality. Pre samotné obdobie roku 1989 bol charakteristický jej nárast spojený s množstvom ekonomických, právnych i sociálnych kriminogénnych faktorov, pričom následne (1990) dochádza k postupnému poklesu. V tomto období boli zavedené do ustanovení trestnoprávnych kódexov nové skutkové podstaty trestných činov, čím sa spoločnosť snažila reagovať na nárast kriminality, ktorý sa s uvedeným obdobím spájal. Najnižší podiel ekonomickej kriminality je zaznamenaný v roku 1991 a postupne začal každoročne stúpať a to až do roku 1996, kedy začal mierne klesať. V roku 1998 síce mierne stúpol, no podstatný nárast je

[6] Tóthová, M.: Špecifiká odhaľovania korupcie. In Notitiae ex Academia Bratislavensti Iurisprudentiae, č.1/2011, s. 98 a nasl.

datovaný na rok 2002, kedy oproti roku 1998 stúpol podiel ekonomických trestných činov o približne 50%. Pre roky 2003 a 2004 je typický mierny pokles a pre obdobie rokov 2005 a 2006 zase mierny nárast. Od roku 2007 až do roku 2009 je zaznamenaný pokles podielu ekonomickej kriminality na kriminalite celkovej.

V súvislosti s objasnenosťou ekonomickej kriminality je potrebné uviesť, že sa pohybuje hneď za objasnenosťou násilnej a mravnostnej kriminality. Najvyššia objasnenosť sa spája s rokom 1989 (približne 92%), pričom od tohto roku až do roku 1993 objasnenosť stále klesala. V nasledujúcich rokoch mierne narástla a pre roky 1995 a 1996 je zase typický jej mierny pokles. Celkovo je pre nasledujúce obdobie typické kolísanie, teda mierny nárast a pokles objasnenosti ekonomickej kriminality. Pritom ešte v roku 2005 sa pohybovala nad polovicou všetkých prípadov. Pre obdobie rokov 2006, 2007 a pre nasledujúce obdobie je typický pokles objasnenosti pod spomenutú 50% hranicu.

V tejto súvislosti je však dôležité uviesť, že aj napriek tomu, že od roku 1997 sústavne rastie počet trestných činov ekonomickej povahy, ktoré boli odhalené, jej percentuálna objasnenosť stále klesá pod čo sa podpisuje predovšetkým nárast celkového počtu ekonomických trestných činov. Celosvetovo sa zaznamenáva postupný nárast ekonomickej kriminality a zvyšuje sa teda jej podiel na kriminalite celkovej. Dôležité však je, s narastajúcim počtom prípadov narastá aj množstvo objasnených trestných činov, percentuálny podiel objasnenosť klesá.[7]

Z pohľadu škôd, ktoré ekonomická kriminalita spôsobuje možno uviesť, že v roku 1999 škody spôsobené samotnou ekonomickou kriminalitou presiahli 11 mld. SKK. Najvyšší nárast bol zaznamenaný v rozpätí rokov 2002 – 2005, následne poklesol. Hranica 11 mld. SKK bola presiahnutá opätovne v roku 2006. Je pritom všeobecne známe, že práve ekonomická kriminalita sa najväčšou mierou podieľa na škodách spôsobených celkovou kriminalitou. V roku 1996 predstavovala škoda spôsobená ekonomickou kriminalitou na celkovej škode približne 65%. Následne tento podiel klesol na polovicu, no v rokoch 2003 – 2006 predstavovala viac ako 90%. Pre nasledujúce obdobia je typický pokles približne na 70% škôd, ktoré sú spôsobené celkovou kriminalitou (2007). Podobný charakter si v súvislosti s podielom škôd zachovali aj nasledujúce obdobia, pričom je typické, podiel škôd, ktoré spôsobuje ekonomická kriminalita sústavne narastá spoločne s počtom a spoločne so závažnosťou ekonomických trestných činov.

3. Štruktúra ekonomickej kriminality

Štruktúra ekonomickej trestnej činnosti je tvorená jednotlivými trestnými činmi, ktoré je možné pod tento pojem subsumovať. V súvislosti s ňou je dôležité hlavne poznanie, ktorý z ekonomických trestných činov je v sledovanom období najfrekventovanejší resp. podieľa sa na ekonomickej kriminality najväčším percentuálnym podielom. Podľa tohto ukazovateľa je možné zostaviť poradie ekonomických trestných činov z hľadiska početnosti ich výskytu. Ide o veľmi dôležitý ukazovateľ, nakoľko z neho môžu následne vychádzať nie len jednotlivé aktivity realizované v rámci kontroly kriminality, ale aj aktuálna legislatívna činnosť. Vždy je však potrebné brať do úvahy vysokú mieru latencie ekonomickej kriminality, ktorá do značnej miery robí aj tento ukazovateľ relatívnym. Skutočná situácia totiž môže byť podstatne odlišná ako zistené údaje, nakoľko tieto sa opierajú o poznatky z registrovanej kriminality. Tieto sú pritom zhrnuté v štatistikách, ktoré vytvára Policajný zbor na základe prípadov, ktorými sa príslušné orgány zaoberajú.

Na základe poznatkov zostavených za obdobie rokov 1998 až 2014 možno uviesť, že popri podvodných konaniach (trestný čin podvodu a úverového podvodu), ktoré boli najzastúpenejšie značne dominovali aj trestné činy sprenevery. Početnosť trestných činov podvodu postupne od roku 1998 vzrastala a najvyššiu hranicu dosiahla v roku 2002. Po tomto období postupne mierne klesala až roku 2006, od ktorého bol zaznamenaný znova jej mierny nárast. Rovnako tak aj výskyt trestného činu úverového podvodu od roku 1998 postupne vzrastal. Prudkejší nárast je typický pre rozpätie rokov 2004 až 2006. Práve v roku 2006 bol zaznamenaný najvyšší počet týchto trestných činov. V tomto roku z hľadiska početnosti výskytu presiahol aj výskyt trestný činov podvodu v danom roku.

[7] Holcr, K. a kol.: Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, 2008, s.304

Od roku 2006 postupne klesá približne na úroveň početnosti trestného činu podvodu. Výskyt trestného činu sprenevery taktiež postupne od roku 1998 vzrastal. Výraznejší nárast bol zistený v rokoch 2002 až 2004, pričom v roku 2004 dosiahol výskyt sprenevery najvyššiu hranicu za celé sledované obdobie. Počet prípadov v tomto roku (2004) však nedosiahol početnosť trestného činu podvodu, no pohyboval sa na úrovni početnosti trestného činu úverového podvodu. Od roku 2004 postupne výskyt z hľadiska početnosti prípadov klesá. Taktiež je pozorovaný značný výskyt trestných činov daňového charakteru, teda trestný čin skrátenie dane a poistného dane a neodvedenia dane a poistného, nezaplatenie dane a viaceré trestné činy namierené proti mene. Veľký výskyt sa predpokladá aj v súvislosti s korupčnou trestnou činnosťou. Doslova sa uvádza, že ide o novodobý negatívny fenomén, ktorý už prenikol do všetkých oblastí a sfér spoločnosti. Jeho preukázanie na základe údajov z policajných štatistík je však veľmi málo výpovedné, keďže korupcia a jednotlivé jej formy sú typické vysokou latenciou, skrytosťou. Predpokladá sa však, že skutočný počet prípadov korupcie je podstatne, niekoľkonásobne vyšší ako vyplýva zo súčasných štatistík. Z toho dôvodu sa predpokladá aj podstatne vyšší podiel korupcie na celkovej kriminalite. Z hľadiska štruktúry ide o trestné činy prijímania úplatku i podplácania a taktiež aj trestný čin nepriamej korupcie.

4. Závery a prognóza vývoja kriminologických ukazovateľov

Prognózovanie v najvšeobecnejšej rovine znamená predpovedanie ďalšieho, budúceho vývoja určitého javu. V súvislosti s kriminalitou a jednotlivými jej druhmi možno uvažovať o predpokladaní budúceho vývoja jednotlivých druhov kriminality do budúcna to z hľadiska jednotlivých kriminologických ukazovateľov. Tak ako uvádza prof. Holcr, je o aplikovanú vednú disciplínu, ktorej podstata spočíva v skúmaní princípov, zákonov, metód a tiež jednotlivých foriem, pomocou ktorých je možné poznávať budúci vývoj kriminologických ukazovateľov vo vzťahu ku kriminalite celkovej a tiež vo vzťahu k všetkým jej parciálnym častiam.[8] Vo svojej podstate však ide o veľmi náročný proces, keďže je len veľmi ťažko možné určiť konkrétnu vývojovú tendenciu. Úvahy v tomto smere majú spravidla iba pravdepodobnostný charakter. Napriek tomu však treba uviesť, že na základe predošlého vývoja určitých ukazovateľov a pri zohľadnení možného budúceho vývoja spoločnosti je možné odhadovať ako sa ten-ktorý druh kriminality bude do budúcna vyvíjať. Samozrejme aj samotné prognózy vývoja kriminality môžu mať rôznych charakter a rôznu povahu. Z hľadiska plynutia času rozlišujeme prognózy, ktoré sú krátko-, stredno- aj dlhodobé. Podľa toho, aké obsahové predpoklady sú obsahom danej prognózy poznáme:

a.) *optimistickú variantu prognóz* – pre túto je charakteristické optimistické nahliadanie na budúci vývoj kriminality a jej jednotlivých zložiek, pričom sa predpokladá, že dôjde k posilneniu retardačných faktorov a tiež že z hľadiska akceleračných faktoro[9]v dôjde k oslabeniu,

b.) *realistickú variantu prognóz* – v tomto prípade vychádza stanovovaný predpoklad z toho, že aj do budúca sa zachová rovnaký kvalitatívny stav ako je v súčasnosti a tiež, že nedôjde k zmene pomeru medzi retardanými a akceleračnými faktormi,

c.) pesimistickú variantu prognóz – pri tejto prognóze v protiklade s prognózou optimistickou posilňujú akceleračné vplyvy a oslabujú sa vplyvy retardačné, pričom sa predpokladá, že v súvislosti s kriminalitou a jej zložkami sa situácia kvalitatívne zhorší v porovnaní s aktuálnym stavom.

[8] Holcr, K. a kol.: Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, 2008, s. 47

[9] Za akceleračné faktory je možné považovať zaostávanie právnej úpravy a legislatívnej reakcie na podstatne rozvinutejšiu formu kriminálnej činnosti, nové a moderné spôsoby páchania ekonomickej kriminality, prepojenie na zahraničie a využívanie zahraničného potenciálu, čoraz väčšiu profesionalizáciu páchateľov, veľmi slabú alebo dokonca žiadnu resp. nefunkčnú internú a externú kontrolu v podnikateľskom sektore, pokles podnikateľskej morálky, nedostatočnú znalosť právnych, technických i organizačných predpisov, finančné problémy, machinácie s peňažnými prostriedkami, korupciu, ovplyvňovanie vstupu cudzieho kapitálu na náš trh. Tiež však môžu mať vnútrorezortný charakter, pričom do tejto skupiny možno zaradiť slabé technické a materiálne vybavenie príslušníkov Policajného zboru, klesajúcu objasnenosť ekonomickej kriminality a tiež absentujúce alebo iba veľmi slabé využívanie zverených právomocí.

Ekonomická kriminalita je charakteristická tým, že sa vyznačuje nie len vysokou závažnosťou a škodami, ktoré v oblasti ekonomiky ako takej spôsobuje, no je typická aj vysokou latenciou. Tým je ovplyvnený aj proces zisťovania a odhaľovania tohto druhu kriminality. Ide pritom o základné charakteristiky ekonomickej kriminality a preto možno predpokladať aj do budúcna, že ekonomická kriminalita si ich zachová. Snaha o eliminovanie tohto druhu kriminalita pozostáva z celého radu nástrojov, ktoré sú zamerané nie len do oblasti právnej, ale aj politickej a ekonomickej. Práve prostredníctvom nich je možné ovplyvniť budúci vývoj tohto druhu kriminality. Je však potrebné pochopiť, že ich dopad na ekonomickú kriminalitu a jednotlivé zložky jej štruktúry bude rôzny.

Ak uvažujeme o zmenách štruktúry hospodárskej kriminality, tak je potrebné uviesť, že táto by aj do budúcna mala zodpovedať zmenám kriminality v spoločnosti ako takej. Vzhľadom na úroveň dosiahnutého poznania a pokroku sú aj v súčasnej ekonomickej kriminalite hojne zastúpené moderné prvky, techniky a technológie. Rozvoj spoločnosti predstavuje nezadržateľný proces, ktorý významnou mierou ovplyvní aj vývoj ekonomickej kriminality do budúcna. Predpokladá sa čoraz silnejšie a početnejšie využívanie techník a postupov, ktoré so sebou prináša rozvíjajúca sa spoločnosť.

Samotná prognóza ekonomickej kriminality sa zakladá na predpoklade nárastu početnosti ekonomických trestných činov. Aj do budúcna sa zachová základný znak tohto druhu kriminality, ktorým je latentnosť. Vzhľadom na to, že jej mieru je možné aj v súčasnosti iba predpokladať, prognózy tohto druhu kriminality sú veľmi náročné. Môže sa tiež stať, že skutočný budúci vývoj ekonomickej kriminality nebude zodpovedať ani jednej z vyššie uvedených modelov (variantov) prognóz. Zrejme najpravdepodobnejšie v tejto súvislosti je, že v pomere akceleračných faktorov a faktorov retardačných budú prevažovať práve faktory akceleračné, hoci možno iba mierne. Diametrálne zmeny sa neočakávajú ani v oblasti ekonomickej, legislatívnej či v sociálnom vývoji. Za menej pravdepodobný možno považovať pesimistický model (variantu). Tento by do úvahy prichádzal však iba v tom prípade, ak by sa v našich podmienkach uskutočnili výrazné zmeny v oblasti ekonomického i sociálneho vývoja a v oblasti legislatívy. Jeho naplneniu by tiež nasvedčovalo sústavné klesanie miery objasnenosti ekonomickej kriminality, narastanie počtu neobjasnených trestných činov a počtu nepostihnutých páchateľov ekonomickej kriminality. Veľmi málo pravdepodobný je však aj optimistický model (variant). Jeho základom je podstatné zlepšenie organizačné, materiálne, finančné a tiež personálne. Práve toto je totiž základný predpoklad zvyšovania objasnenosti ekonomických trestných činov. Výrazne tiež zlepšenie uvedených oblastí napomôže zisťovaniu a odhaľovaniu ekonomických trestných činov na jednej strane a podstatné sťaženie podmienok pre páchanie tejto trestnej činnosti na strane druhej. Na tomto mieste treba uviesť, že tak ako nemožno zrejme počítať ani s katastrofickým scenárom vývoja do budúcna, nie je možné očakávať ani výrazné zlepšenie súčasnej situácie.

V súvislosti s dynamikou ekonomickej kriminality prognózy odhadujú jej vzostupnú (narastajúcu) tendenciu. Odhaduje sa, že podiel ekonomických trestných činov na kriminalite celkovej by mohol vzrásť približne o 20%. Rovnako tak sa miernejší nárast predpokladá aj v oblasti spôsobených škôd týmto druhom kriminality. Predpokladá sa tiež, že v štruktúre ekonomickej kriminality sa budú podstatne viac vyskytovať trestné činy korupčného charakteru, neoprávnené podnikanie, skracovanie daní, falšovanie a pozmeňovanie verejných listín a na ústupe nebudú ani súčasne vedúce trestné činy podvodov a celkovo jednotlivé formy podvodných konaní a sprenevery.

Resumé: Ekonomická kriminalita predstavuje závažný spoločenský jav. Ako taká poškodzuje vo svojej podstate štát, dopadá na jej fungovanie, ovplyvňuje jej chod a v konečnom dôsledku negatívne dopadá aj na jednotlivcov a koncepciu ľudských práv. S cieľom jej eliminácie je preto významné poznávať typické kriminogénne faktory, ktoré podporili vznik a rozvoj kriminálneho správania sa u nás po vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Od tohto momentu je možné poznávať stav ekonomickej kriminality a sledovať to, akým spôsobom, akým smerom a ako rýchlo prebiehajú konkrétne zmeny stavu. Na tomto podklade je možné odhadovať aj vývoj do budúcich období, teda prognózovať jej vývoj.

Resume: Economic crime is a serious social phenomenon. As such, it damages the state in its essence, affects its functioning, affects its functioning and ultimately affects individuals and the concept of human rights. In order to eliminate it, it is therefore important to know the typical criminogenic factors that have supported the emergence and development of criminal behavior in our country after the establishment of the independent Slovak Republic. From this moment on, it is possible to know the state of economic crime and to observe the way in which specific changes in the state take place. On this basis, it is also possible to estimate future development, to forecast its development.

Zoznam bibliografických odkazov:

Dianiška, G. a kol.*: Kriminológia*. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2014.

Holcr, K. a kol.: *Kriminológia.* Bratislava: IURA EDITION, 2008.

Kuchta, J., Válková. H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. BECK, 2005.

Sabó, M.: *K etiológii hospodárskej kriminality*. In Vývojové determinanty práva v Slovenskej republike. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, FP PEVŠ, 2018.

Sabó, M.: *Vývoj legislatívy v oblasti postihu daňovej kriminality.* In zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Minulost, současnost a budoucnost finančního plánovaní státu“, Olomoucké právnické dny 2018, Olomouc, 2018.

Tóthová, M.: *Špecifiká odhaľovania korupcie.* In Notitiae ex Academia Bratislavensti Iurisprudentiae, č.1/2011.

Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.

Kontaktné údaje:
PhDr. JUDr. Štefan Hrčka
AK Hrčka – Sabó s.r.o.
Obchodná 187/6
078 01 Sečovce
stefanhrcka@akhs.sk

KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY VYBRANÝCH NEGATÍVNYCH SPOLOČENSKÝCH JAVOV

JUDr. Michaela JURISOVÁ, PhD.
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
JUDr. Michaela ŠLUCHOVÁ
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

***Anotácia**:Príspevok venuje pozornosť vybraným negatívnym spoločenským javom, teda konaniam nekriminálnej povahy, ktoré nie sú síce platným právom sankcionované, ale odchyľujú sa od noriem a hodnôt akceptovaných danou spoločnosťou. Vybranými javmi sú bezdomovectvo, patologické hráčstvo a alkoholizmus. Uvedené javy sú v texte analyzované z kriminologického uhla pohľadu, vzhľadom na fakt, že kriminológiu a trestné právo je možné považovať za vedy úzko súvisiace a spolupracujúce. Nosnú, empirickú časť príspevku tvorí riadený rozhovor a zúčastnené pozorovanie realizované v občianskom združení Dobrý pastier, konzultácia s praktickou lekárkou z oblasti psychiatrie a protidrogovej liečby a zúčastnené pozorovanie príslušníčky Policajného zboru v rámci výkonu povolania. Poznatky z aplikačnej praxe sú doplnené o teoretické postrehy.*
***Kľúčové slová**: negatívne spoločenské javy, bezdomovectvo, patologické hráčstvo, alkoholizmus, prevencia.*

***Annotation:** The article is focusing on selected negative social phenomena as an activity of non-criminal nature. These negative social phenomena are different from standards and values which are accepted by society but they aren't punished by rightful law. In article there are mentioned negative social phenomena like homelessness, gambling and alcoholism. These phenomena are analyzed from criminology point of view because of fact, that criminology and criminal law are closely related. The main empirical part is dedicated to interviews in civil association "Dobrý pastier", consultation with specialized doctor and participating observation as a police officer during her profession. Practical information is added by theoretical remarks.*
***Key words:** negative social phenomena, homelessness, gambling, alcoholism, prevention.*

Úvod

V systéme vzťahov kriminológie s inými vedami dominuje *vzťah kriminológie a trestného práva*. Aj autori publikácie Kriminológia[1] upriamujú pozornosť na zdôraznenia mnohých kriminológov, podľa ktorých trestné právo dáva odpoveď prečo, kedy a do akej miery sú určité konania pre spoločnosť nebezpečné. Poukazujú však tiež na to, že trestné právo nemôže komplexne skúmať spoločenskú alebo aj osobnostnú determináciu správania nebezpečného pre spoločnosť a jeho prepojenosť so spoločenskou štruktúrou a z toho vyplývajúcimi spoločenskými vzťahmi. A práve tu nachádza uplatnenie kriminológia, využívajúca metódy empirických vied, ktorá skúma kriminalitu ako sociálno-patologický jav. Z uvedeného vyplýva, že *kriminológia a trestné právo sa navzájom veľmi potrebujú*, čo evidentne dokumentuje tvrdenie: *„Trestné právo bez kriminológie je slepé a kriminológia bez trestného práva bezbrehá"*.

Kriminológia v komparácii s trestným právom nahliada na protiprávne konania z omnoho širšieho uhla pohľadu. Kriminológia pracuje okrem pojmov kriminalita (zločinnosť)[2] či delikvencia pomerne často aj so slovným spojením *negatívne spoločenské javy*. Za negatívne spoločenské javy je

[1] DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. Kriminológia, s. 21 a nasl.

[2] *Kriminalita (zločinnosť)* predstavuje súhrn trestných činov, ktoré spáchali, či už úmyselne alebo z nedbanlivosti, trestnoprávne zodpovední jedinci na istom mieste a za isté obdobie. Napríklad *počet registrovaných trestných činov za rok 2018 v Slovenskej republike bol 61 392*.
Delikvencia je širším pojmom ako kriminalita a zahrňuje aj trestné činy, ktoré spáchali osoby, ktoré nie sú trestne zodpovedné (mladšie ako 14 rokov) alebo nepríčetné. Patria sem aj činy hrubo porušujúce ustanovenia občianskeho či rodinného práva a iných noriem.
DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. Kriminológia, s. 19.
Evidenčno-štatistický systém kriminality.

možné považovať také prejavy správania, ktoré sa nemôžu či nedajú posudzovať a postihovať ako prestúpenia zákona, sú však z rôznych dôvodov, napríklad etických, sociálnych či zdravotných spoločensky nežiaduce. Patrí k ním napríklad alkoholizmus či iné toxikománie, rozvodovosť, xenofóbia, rasizmus alebo samovražednosť.[3]

Vyššie uvedené potvrdzujú aj autori publikácie Základy kriminologie a trestní politiky H. Válková a J. Kuchta - pri takzvanom legálnom (právnickom) poňatí kriminality, je za zločin označované iba to čo upravuje trestné právo a v tom prípade je dokonca nutné aj predmet kriminologického bádania výrazne zúžiť oproti takzvanému sociologickému poňatiu. V sociologickom poňatí do kriminality zahŕňame aj sociálno-patologické javy, ktorých výskyt síce ešte nemusí byť regulovaný trestným právom, ale aj napriek tomu s trestnou činnosťou úzko súvisia, predchádzajú jej alebo ju podmieňujú (napríklad domáce násilie či prostitúcia).[4]

V jadre príspevku je venovaná pozornosť vybraným negatívnym spoločenským javom – *bezdomovectvo, patologické hráčstvo a alkoholizmus*. V rámci empirického skúmania uvedených negatívnych spoločenských javov boli využité vybrané techniky kriminologickej metodológie, konkrétne riadený rozhovor a zúčastnené pozorovanie.

V rámci systému kontroly kriminality je represia spájaná predovšetkým s uplatňovaním trestného práva a prevencia s kriminologickým poňatím predmetného konania osôb. Z uvedeného vyplýva, že v jadre príspevku je pozornosť venovaná kriminologickému poňatiu vybraných negatívnych spoločenských javov s akcentom na možnosti uplatňovania prevencie.

Vybrané negatívne spoločenské javy a ich kriminologické poňatie

Nadväzujúc na vyššie uvedené je možné tvrdiť, že čoraz častejším fenoménom dnešnej doby sa stávajú negatívne spoločenské javy, a to nielen u detí a mládeže, ale aj u dospelých jedincov. Ruka v ruke, tieto javy súvisia s prevenciou (s hľadaním najoptimálnejších možností realizácie prevencie), keďže snahou spoločnosti je na nich pôsobiť predovšetkým preventívnym spôsobom. Účinná prevencia by mala zohľadniť a zamerať sa na multifaktorovosť a špecifickosť tejto problematiky, s ktorou súvisí aj tvorba preventívnych projektov a ich následná transformácia do aplikačnej praxe. Prevencia je v súčasnosti neodmysliteľnou časťou spoločenského vývoja, ktorá napomáha k regulácii problematických javov. Laicky je chápaná ako postupnosť istých krokov, ktoré majú pomôcť zabrániť vzniku, prehlbovaniu alebo opakovaniu nežiadúcich/negatívnych javov. V súvislosti s uvedeným sú vykonávané kroky vedúce k vytváraniu preventívnych stratégií, preventívnych projektov a programov. Preventívne aktivity sa dnes zameriavajú na rešpektovanie ľudskej dôstojnosti a multifaktoriálnosť vzniku riešených problémov. Sústreďujú sa na komplexný prístup k problému a na ich vypracovaní sa podieľajú mnohí odborníci, pričom ide o kooperáciu heterogénnych poznatkov a vedomostí.[5]

Problematiku negatívnych spoločenských javov charakterizuje napríklad ich rôznorodosť, závažnosť či rozsah. Pre účel predchádzania týmto javom je aktuálne a reálne fungujúcich niekoľko preventívnych aktivít, ktoré vo veľkej miere zastrešujú občianske združenia ako neštátne subjekty prevencie, no niektoré z nich spadajú aj do kompetencie tých štátnych.

K takýmto inštitúciám patrí napríklad ***občianske združenie*** (ďalej iba „OZ“) ***Proti prúdu***, ktoré svoju činnosť sústredí na pomoc osobám bez domova a bolo založené tromi študentmi sociálnej práce v roku 2001. Cieľom OZ je pomáhať ľudom bez domova integrovať sa naspäť do spoločnosti, aktívne sa interesovať v oblasti prevencie bezdomovectva a pozitívne vplývať na postoj verejnosti voči týmto ľuďom. Hlavným nástrojom pomoci sa na začiatku v roku 2001 stal projekt *Nota bene* (v preklade „venujte pozornosť“) - predaj pouličného časopisu umožňujúci ľudom bez domova získať dôstojný príjem, sociálne kontakty a sebaúctu. V súčasnosti tento časopis predáva približne 350 osôb v sedemnástich mestách Slovenskej republiky. Predajcom tohto časopisu sa môže stať nielen človek bez domova, ale aj osoba, ktorej hrozí strata strechy nad hlavou z finančných dôvodov. Predajcovia obdržia preukaz s číslom, ktorý musia mať umiestnený na viditeľnom mieste. Pri porušení pravidiel

[3] DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2016. Kriminológia, s. 19.
[4] VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. a kol. 2012. Základy kriminologie a trestní politiky, s. 1.
[5] OĽŠAVSKÁ, M. 2014. Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov – 1. časť. [online]. s. 4. [cit. 14.04.2018]. Dostupné na internete: <https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/olsavska_uz_1_1.pdf>.

môže byť predajca z projektu vylúčený (podľa závažnosti na rôzne dlhé obdobie - od týždňa až po rok, alebo aj nastálo). Okrem možnosti mesačného príjmu im OZ Proti prúdu poskytuje aj individuálne sociálne a právne poradenstvo, v prostredí kancelárie alebo aj priamo na predajných miestach. Predajcovia môžu ponúkať aj knihy, krížovky, diáre či kalendáre vydávané týmto združením. Združenie sa podieľa aj na mnohých iných projektoch zameraných na ľudí bez domova - napríklad od mája 2014 je aktívny projekt zamestnávania a oddlžovania ľudí bez domova - *Nosiči batožín na hlavnej železničnej stanici v Bratislave.* Nosiči pracujú na polovičný úväzok, zbavujú sa postupne dlhov a zároveň v poobedňajších hodinách predávajú časopis Nota bene. Hodná zmienky je aj informácia, že počas svojej existencie OZ uviedlo do realizácie niekoľko inovatívnych projektov, ako napríklad *Streetwork s ľuďmi bez domova* či *projekt Krištof – stratégia zamestnávania bezdomovcov*. OZ ponúka svojim predajcom aj vybrané „podporné služby" – napríklad možnosť bezplatne využiť telefón, počítač s internetom pre účel hľadania si zamestnania či ubytovania alebo kontaktu s rodinou aj úradmi. Možnosť nechať si doručovať osobnú poštu na adresu združenia, prístup k voľnočasovým aktivitám ako výlety, kultúrne akcie, výstavy, výučba angličtiny či práce s počítačom, ale aj finančné prispievanie na zdravotné potreby i lieky patria tiež k aktivitám tohto združenia.[6]

Skúmanie fenoménu *bezdomovectva*, ako aj nastavovanie politík jeho prevencie a riešenia, je iba ťažko uskutočniteľné bez jednoznačného vymedzenia tohto pojmu. Zároveň je však nutné dodať, že nie je účelné a v súčasnosti ani bežné vtesnať definíciu bezdomovectva iba do niekoľkých slov. V rámci európskej úrovne bola pred časom vypracovaná pomerne obsiahla „definícia" bezdomovectva známa ako typológia ETHOS[7], ktorá zachytáva viac ako dvadsať rôznych životných situácií, v ktorých možno hovoriť o bezdomovectve alebo vylúčení z bývania. Táto typológia býva východiskom národných definícií bezdomovectva pre potreby verejných politík či výskumu, a to vo väčšine krajín EÚ.[8] *ETHOS typológia bezdomovectva a vylúčenia z bývania* bola organizáciou FEANTSA postupne vypracovávaná od roku 2002. Jedným z dôvodov vzniku typológie bolo úsilie o komparáciu dát o bezdomovectve na európskej úrovni.

Detailnejšie poukazujeme na východiská typológie ETHOS v tabuľke nižšie.

Tab. 1 Typológia ETHOS

Typológia ETHOS	Koncepčná kategória	Fyzická oblasť	Právna oblasť	Sociálna oblasť
BEZDOMOVECTVO	bez prístrešia	žiadne miesto na bývanie	žiadne oprávnenie na výhradné užívanie[9]	žiadny priestor pre vlastné súkromie s možnosťou sociálnych vzťahov
	bez bývania	má miesto na bývanie, ktoré je vhodné na bývanie	žiadne oprávnenie na výhradné užívanie	žiadny priestor pre vlastné súkromie s možnosťou sociálnych vzťahov
VYLÚČENIE Z BÝVANIA	neisté a nevyhovujúce bývanie	má miesto na bývanie, ktoré je	žiadna istota výhradného užívania	má priestor na sociálne kontakty

[6] *Nota bene*. [online]. [cit. 05.05.2018]. Dostupné na internete: <https://www.notabene.sk/?o-nas>.

[7] Pozn. autoriek: ETHOS: European Typology of Homelessness and Housing Exclusion – Európska typológia bezdomovectva a vylúčenia z bývania. Uvedená typológia bola vypracovaná organizáciou FEANTSA: European Federation of National Organisation Working with the Homeless – Európska federácia národných organizácií pracujúcich s bezdomovcami.
KLIMENT, P., DOČEKAL, V. 2016. Pohled na bezdomovectví v České republice, s. 21.

[8] Pozn. autoriek: je na mieste podotknúť, že niektoré kategórie a životné situácie typológie ETHOS sú ako také predmetom odborných diskusií a môžeme hovoriť o niekoľkých otvorených otázkach, ktoré môžu vyvstať pri využívaní tejto typológie v slovenskom kontexte.
CEIT.SK. [online]. [cit. 04.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiqiYPipOjgAhWGK1AKHU2iA3EQFjAAegQICRAC&url=https%3A%2F%2Fwww.ceit.sk%2FIVPR%2Fimages%2FIVPR%2Fvyskum%2F2015%2FOndrusova%2Fkapitola1.pdf&usg=AOvVaw3CNFfwWOqRr_xojzMMTWQp>.

[9] Pozn. autoriek: pod pojmom „výhradné užívanie" rozumieme predovšetkým užívanie na základe vlastníckych a nájomných vzťahov.

		neisté a nevhodné na bývanie		
	nevyhovujúce bývanie a sociálna izolácia v oprávnene užívanom obydlí	obydlie nevhodné na bývanie	má oprávnenie/istotu výhradného užívania	žiadny priestor pre vlastné súkromie s možnosťou sociálnych vzťahov
	nevhodné bývanie s právnou istotou	obydlie nevhodné na bývanie	má oprávnenie/istotou výhradného užívania	má priestor pre vlastné súkromie
	neisté bývanie, vhodné obydlie	má miesto na bývanie	neistota výhradného užívania	má priestor pre vlastné súkromie
	sociálne vylúčenie v istom a vyhovujúcom bývaní	má miesto na bývanie	má oprávnenie/istotu výhradného užívania	žiadny priestor pre vlastné súkromie s možnosťou rozvíjania sociálnych vzťahov

Zdroj: CEIT.SK. [online]. [cit. 04.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiqiYPipOjgAhWGK1AKHU2iA3EQFjAAegQICRAC&url=https%3A%2F%2Fwww.ceit.sk%2FIVPR%2Fimages%2FIVPR%2Fvyskum%2F2015%2FOndrusova%2Fkapitola1.pdf&usg=AOvVaw3CNFfwWOqRr_xojzMMTWQp>

Uvedené koncepčné kategórie (teoretické kategórie bezdomovectva a vylúčenia z bývania) typológie ETHOS boli identifikované jednotlivým a postupným vývojom. V tabuľke vyššie je uvedených sedem týchto kategórií: bez prístrešia; bez bývania; neisté a nevyhovujúce bývanie; nevyhovujúce bývanie a sociálna izolácia v oprávnene užívanom obydlí; nevhodné bývanie s právnou istotou; neisté bývanie, vhodné obydlie; sociálne vylúčenie v istom a vyhovujúcom bývaní. V tabuľke je poukázané aj na *oblasti vytvárajúce domov,* z ktorých sú ľudia bez domova v rôznej miere vylúčení. Ide o fyzickú oblasť (mať primerané bývanie, ktoré môže osoba a jej rodina výlučne užívať), sociálnu oblasť (mať priestor pre vlastné súkromie s možnosťou sociálnych vzťahov) a právnu oblasť (mať oprávnenie užívať dané obydlie). Nevyhnutné je však podotknúť, že v tabuľke uvedené informácie môžu byť charakterizované ruka v ruke s vývojom a dynamickými zmenami v čase.

Typológia ETHOS je vytváraná ako súhrnná európska typológia, ktorá má vo svojich koncepčných kategóriách odrážať jednotlivé formy bezdomovectva a vylúčenia z bývania, pričom nemá ambíciu uvádzať jasnú hranicu medzi bezdomovectvom a vylúčením z bývania. Je ponechané na národné úpravy, aby si tieto hranice stanovili v súlade s kultúrnym kontextom, pričom v niektorých prípadoch ETHOS kategórie nemajú svoj ekvivalent v národných úpravách, inde zasa životné situácie v niektorých krajinách môžu spadať pod viaceré takéto kategórie. Preto vyplývajúc z uvedeného možno túto typológiu aj v podmienkach Slovenskej republiky ponímať nie ako „definíciu bezdomovectva“, ale skôr ako relevantné východisko pri určovaní cieľových skupín obyvateľstva podľa životných situácií pre potreby politík či výskumu zamerané na tento jav.[10]

K preventívnym aktivitám zameraným na negatívne spoločenské javy, konkrétne patologické hráčstvo, patrí aj internetová stránka *„**www.hrajsrozumom.sk**“*. Ide o projekt vytvorený pre ľudí, ktorí sa potrebujú zorientovať a získať viac informácií o tomto negatívnom fenoméne. Stránka je určená nielen pre tých, ktorí potrebujú podať pomocnú ruku pri svojich problémoch s hraním, ale aj pre ľudí, ktorí poznajú osoby závislé na hraní a chcú im pomôcť. V rámci uvedenej stránky je možné dohľadanie informácií rozdelených do nasledujúcich skupín:

[10] CEIT.SK. [online]. [cit. 04.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiqiYPipOjgAhWGK1AKHU2iA3EQFjAAegQICRAC&url=https%3A%2F%2Fwww.ceit.sk%2FIVPR%2Fimages%2FIVPR%2Fvyskum%2F2015%2FOndrusova%2Fkapitola1.pdf&usg=AOvVaw3CNFfwWOqRr_xojzMMTWQp>
KLIMENT, P., DOČEKAL, V. 2016. Pohled na bezdomovectví v České republice, s. 19 a nasl.

- „som hráč a chcem vedieť, ako hrať zodpovedne“, kde sa nachádzajú informácie o tomto probléme, test závislosti, ako aj miesta, kam sa obrátiť so žiadosťou o pomoc,
- „hráča poznám a chcem mu pomôcť, aby hral zodpovedne“, kde je možné nájsť varovné signály ako spoznať patologického hráča a možnosti ako mu pomôcť.[11]

Na webovom portáli *Hraj s rozumom* je možné otestovať - či osoba dokáže hrať s rozumom alebo to jedincovi už „prerastá cez hlavu“. Na posúdenie závažnosti patologického hrania slúžia rôzne škály, kritéria či dotazníky, ktorým sa venuje viacero odborných organizácií a liečebných oddelení. V rámci uvedenej stránky je možné dohľadanie najnovšej a najobjektívnejšej formy testu v zjednodušenej podobe - anonymný test pozostávajúci z deviatich otázok, na ktoré je možné odpovedať iba „áno“ alebo „nie“. Tiež je možné dohľadať a vyskúšať aj rozšírený test hráčskej závislosti pozostávajúci z dvadsiatich otázok. V rámci internetovej stránky sú uvedené aj možnosti odbornej pomoci pre patologických hráčov, pričom významnou novinkou je najmä *linka pomoci pri problémoch s hraním*, ktorej číslo je 0800 800 900, kde sa môže osoba obrátiť a požiadať o pomoc odborníkov v danej oblasti. Linka je v prevádzke od 1. februára 2013. Okrem tejto linky je upriamená pozornosť aj na niektoré špecializované zariadenia zamerané na liečbu (nielen) patologického hráčstva - napríklad *Centrum pre liečbu drogových závislostí – Bratislava*.[12]

Patologické hráčstvo je behaviorálnou závislosťou, ktorá má v medzinárodnej klasifikácii chorôb svoje vlastné číselné kódovanie: F63.0. Je poruchou pozostávajúcou z častých a opakovaných epizód hazardného hrania a tie ovládajú život jedinca natoľko, že vedú k narušeniu jeho sociálneho, profesionálneho a rodinného života, ako aj k materiálnemu poškodeniu a k jeho zadlžovaniu. Hráčstvo je spojené so zhoršeným sociálnym fungovaním, zníženou kvalitou života a s vysokým rizikom bankrotov, rozvodov či uväznenia. Objektmi závislosti sú napríklad hracie automaty, ruleta alebo stávkovanie na výsledky športových podujatí a tipovanie, či iné hazardné hry. V širšom meradle ide o voľnočasové aktivity, ktorým však jedinec venuje čoraz viac času, a to na úkor rodinných, profesionálnych a spoločenských vzťahov, svojho zamestnania, predchádzajúcich finančných záujmov a na úkor činností, ktoré si kedysi cenil a obľuboval viac. Hranie sa stáva centrom života tejto osoby, podriaďuje mu postupne celý harmonogram (ak vôbec v prípade hráča môže byť o harmonograme reč), venuje svoje myšlienky, túžby a fantázie, obetuje všetky dostupné financie, až prichádza do bodu, kedy ich začína získavať pokútne. Z pôvodného života patologického hráča môže ostať iba potrhané torzo bez zmyslu, čo napokon aj sám pociťuje a čo podmieňuje jeho suicidálne úvahy. Väčšinou však žije ďalej s nevyslovenou potrebou pomoci, ktorú si ale neraz skreslene predstavuje len ako doplnenie finančných zásob, aby mohol všetko vyhrať späť. Vratko sa pohybuje medzi snahou o abstinenciu a relapsom, ako to je evidentné aj pri iných závislostiach. Samotný cyklus závislosti sa vyvíja od podmieneného posilňovania (záujem o hazardnú hru, opakované strety s ňou), cez pozitívne posilňovanie (vzrušenie z hry, potešenie z výhry), až napokon prichádza na rad negatívne posilňovanie (podráždenosť pri nemožnosti hrať, pri deficite finančných prostriedkov potrebných na hru). Významnou motiváciou tu nie je iba výhra, ako koncová méta, ale aj samotné vzrušenie z hry a z podstupovania rizika. To najprv vytvára analógiu opojného stavu, neskôr slúži na zahnanie stresu, dysfórie[13], podráždenosti a napokon i priamo stresogénne pôsobí. Pre patologické hráčstvo sú stanovené presné kritéria, s príslušnými nutnými i vylučovacími znakmi (Tab. 2).

[11] *Hraj s rozumom.* [online]. [cit. 05.05.2018]. Dostupné na internete: < http://hrajsrozumom.sk/>.
[12] *Telefonické linky pomoci.* [online]. [cit. 06.05.2018]. Dostupné na internete: <https://www.zdravie.sk/clanok/27634/telefonicke-linky-pomoci>.
[13] Pozn. autoriek: rozladenosť, druh nálady, ktorá sa prejavuje nahnevanosťou či napätím.

Tab. 2 Diagnostické kritériá patologického hráčstva podľa MKCH-10

Patologické hráčstvo (F63.0) Porucha pozostáva z častých a opakovaných epizód hazardného hrania, ktoré ovládajú život postihnutého jedinca, a to na úkor jeho sociálnych, profesionálnych, materiálnych a rodinných hodnôt, či záväzkov.
Diagnostické kritériá a) V priebehu obdobia najmenej jedného roka sa vyskytnú dve alebo viacej epizód hazardného hrania. b) Tieto epizódy nie sú pre jedinca finančne výhodné, ale opakujú sa napriek tomu, že v ňom vyvolávajú tiesnivé pocity a narušujú jeho každodenný život. c) Jedinec pociťuje silné nutkanie k hre, ktoré možno ťažko ovládnuť a hovorí o tom, že hre nie je schopný silou vôle odolať. d) Jedinec je zaujatý myšlienkami a predstavami hrania alebo okolnosťami, ktoré túto činnosť sprevádzajú.
Vylučovacie kritériá - Nadmerné/symptomatické hazardné hranie u manických pacientov (F30). - Hazardné hráčstvo a stávkovanie (Z72.6). - Hráčstvo u jedincov s disociálnou poruchou osobnosti (F60.2).

Zdroj: PATARÁK, M. 2016. Patologické hráčstvo, In Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor), s. 85.

Splnené musia byť všetky štyri diagnostické kritériá a prítomné nesmie byť ani jedno vylučovacie kritériu, čo znamená, že u diagnostikovaného patologického hráča nemôže ísť o hranie ako následok disociálnej poruchy osobnosti alebo hyperaktivity pri maniackej epizóde.[14]

V ďalšom texte upriamujeme pozornosť na vybranú preventívnu aktivitu pochádzajúcu „z dielne“ Ministerstva vnútra Slovenskej republiky – konkrétne preventívny projekt ***„Viete čo teraz robí vaše dieťa?“***, fungujúci od roku 2012. Kampaň pomenúva rizikové javy zasahujúce do života mladej generácie. Pozornosť je upriamená na situácie s podtónom drogy či negatívne javy ako alkohol medzi mládežou, obchod s ľuďmi, nástrahy virtuálneho sveta, záškoláctvo, a iné. Cieľovou skupinou aktivity sú však predovšetkým rodičia detí. Subjektom projektu je Informačné centrum na boj proti obchodovaniu s ľuďmi a prevenciu kriminality. Veľmi pozitívnou myšlienkou je voľba niekoľkých realizačných foriem predmetnej aktivity – bilboardy, brožúra a televízny spot. Ambíciou tvorcov projektu bolo, aby rodičia našli odpovede na nepoznané situácie odohrávajúce sa okolo ich dospievajúcich ratolestí. Symbolom kampane sa stal obrázok vyjadrujúci a vystihujúci zraniteľnosť dieťaťa pred nástrahami súčasnosti - *červený cukrík na špagátiku, po ktorom sa naťahuje drobné chlapča v krátkych nohaviciach.* Dieťa alebo mladý človek po nich môže, ale tiež nemusí siahnuť.[15]

[14] PATARÁK, M. 2016. Patologické hráčstvo, In Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor), s. 77 a nasl.
[15] *Viete, čo teraz robí vaše dieťa.* [online]. [cit. 06.05.2018]. Dostupné na internete: <https://minv.sk/?preventivne-projekty-pre-siroku-verejnost-1>.
MINV. [online]. [cit. 06.05.2018]. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=viete-co-teraz-robi-vase-dieta>.
MINV. [online]. [cit. 06.05.2018]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?obchodovanie_s_ludmi_a_preventivne_kampane>.

Obr. 1 Symbol kampane „VIETE ČO TERAZ ROBÍ VAŠE DIEŤA?“

Zdroj: Viete čo teraz robí vaše dieťa. [online]. [cit. 06.05.2018]. Dostupné na internete: <https://www.google.sk/search?q=viete+%C4%8Do+teraz+rob%C3%AD+va%C5%A1e+die%C5%A5a&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjK7pPyxu_gAhWQY1AKHerQAZQQ_AUIDigB&biw=1920&bih=944#imgrc=AWv7ZaVP1tqImM:>.

Prevažná väčšina preventívnych aktivít je zameraná na mládež – uvedené je reálnou aplikačnou praxou. Menej reálnej prevencie je, na strane druhej, zameranej na dospelú populáciu, aj keď v rámci problematiky negatívnych spoločenských javov by bolo na mieste klásť dôraz na zvyšovanie povedomia dospelých osôb o nástrahách spomenutých fenoménov. Uplatňovanie primárnej prevencie je prioritne zamerané na mládež. Jej účinky sa prejavia po čase, v budúcnosti. V spojitosti s dospelými osobami (resp. osobami, ktoré už došli do kontaktu s negatívnymi spoločenskými javmi) by bolo pravdepodobne na mieste uplatnenie sekundárnej prevencie.

V nasledujúcom texte je na skutočných prípadoch poukázané na prítomnosť negatívnych spoločenských javov, ich reálne dôsledky a následky, s náznakom možnej a účinnej prevencie v slovenskej aplikačnej praxi.

Riadený rozhovor v občianskom združení Dobrý pastier

V súčasnosti existuje množstvo organizácií, ktoré pomáhajú ľuďom ocitajúcim sa v ťažkej životnej situácii. Osoby bez domova, ľudia závislí na alkohole či patologickí hráči – ich spoločnou charakteristickou črtou je odcudzenie od spoločnosti. Napriek pádu na dno má mnoho z nich snahu zaradiť sa naspäť do bežného života a práve v takýchto prípadoch sa obracajú na rôzne združenia s prosbou o pomoc. K takýmto patrí aj ***občianske združenie*** (ďalej iba „OZ“) ***Dobrý pastier***, ktoré sa nachádza v Kláštore pod Znievom. Na „život“ v tomto združení sme sa pýtali priamo duchovného otca pána Vladimíra Masláka prostredníctvom využitia techniky riadeného rozhovoru.

Pán Maslák začal realizovať myšlienku pomoci osobám v núdzi už počas pôsobenia vo farnosti Koš, kde zároveň pôsobil aj v resocializačnom zariadení Provital. Počas roku 2007 pomohol približne desiatim mužom, ktorí museli opustiť resocializačné zariadenie tým, že ich prichýlil na farský úrad. Nakoľko však farské priestory nemohli dlhodobo slúžiť na tieto účely bolo nutné zabezpečiť budovu, kde by bolo možné prakticky realizovať jeho myšlienku – pomáhať slabším a odstrčeným osobám. Budova, ktorá v súčasnosti slúži ako domov pre týchto ľudí je kláštor Panny Márie v dedine Kláštor pod Znievom, nachádzajúcej sa blízko mesta Martin. Ako pán Maslák uviedol, pôvodne bol kláštor nevyužívaný a nebola v ňom funkčná elektrina, voda ani žiadne sociálne zariadenie, no postupom času spoločnými silami prepracovali budovu na plne obývateľnú. V tejto budove sídlia od roku 2008, kedy vykonali nevyhnutné úpravy častí, ktoré boli v dezolátnom stave. Dozvedeli sme sa, že toto zariadenie patrí medzi jedno z najväčších v Slovenskej republike - poskytuje sociálne služby a pomoc chudobným, ako aj ľudom, ktorí o všetko prišli. Sociálne služby v zariadení zabezpečujú sociálni pracovníci, terapeuti, zdravotné sestry, pomocní pracovníci a dobrovoľníci nielen zo Slovenskej republiky, ale aj zo zahraničia. Svojou pomocou dobrej veci prispievajú aj sestry Božského Vykupiteľa a sestry Sv. Vincenta. Názov tohto občianskeho združenia

– *„Dobrý pastier“* - má kresťanský význam, nakoľko duchovný otec prirovnáva osoby, ktoré potrebujú pomoc k zatúlaným ovečkám hľadajúcim svoje stádo a pastiera. Uviedol aj, že dobrý pastier je jedným z najstarších symbolov, ktoré mali kresťania a cirkev, a práve z dôvodu tejto symboliky bol jasnou voľbou názvu.

Duchovný otec pre predstavu informatívne uviedol, že v roku 2015 bolo v zariadení približne 216 mužov (ženy sa nachádzajú v osobitnom zariadení mimo obce). Jedným dychom dodal, že počet klientov sa veľmi rýchlo mení, avšak počet osôb v zariadení je zvyčajne okolo 200. *Osoby žiadajúce o pomoc majú za sebou zložitú minulosť, či už ide o alkoholizmus, stratu rodinného zázemia, bezdomovectvo, a pod. Niektorí z klientov dokonca nevedia písať a čítať. Často do zariadenia prichádzajú bez dokladov, v zlom psychickom stave, špinaví a zapáchajúci*. Zásada a rada otca Masláka je však pre každého z nich rovnaká - „minulosť nechať za bránami zariadenia a žiť prítomnosť“. Zároveň potvrdil, že najmilší sú pre neho tí, ktorí sú v zariadení najdlhšie, a to najmä preto, lebo vidí obrovský pokrok v ich správaní, v ich životoch. Opäť si budujú kontrolu nad sebou a obnovujú vzťahy so svojimi blízkymi. Hoci je možné v zariadení sa stretnúť s rôznymi osudmi, pravidlá platia pre všetkých rovnako. *Jedným z najdôležitejších pravidiel je zákaz alkoholu. Ďalším zo zásadných pravidiel je, že každý kto príde, musí pracovať*. Každý muž je zaradený popri absolvovaní terapie aj na rôzne práce. Napríklad varenie, pranie, žehlenie, upratovanie, stavebné a tesárske práce alebo práce v hospodárstve. Osoby si podľa výšky svojich príjmov pobyt v zariadení hradia a zvyšná suma je odkladaná na ich účet. Z prípadných zvyšných peňazí sú splácané dlhy, ktoré majú takmer všetci, ktorí do zariadenia prídu.

Jedinci nachádzajúci sa v kláštore majú striktne stanovený denný program od pondelka do soboty. Každodenný život v zariadení je spojený s plnením povinností a zverených úloh, kam patria prevažne príprava stravy, udržiavanie hygieny v zariadení, starostlivosť o starších, zdravotne postihnutých alebo chorých jedincov. Prioritou v pracovnej činnosti je starostlivosť a chov domácich zvierat, čím si zariadenie vypomáha pri zabezpečovaní stravy pre klientov. Aj počas našej prítomnosti sa v budove nenachádzali skoro žiadni klienti tohto zariadenia, nakoľko v tom čase vykonávali zadelené práce. Bežný deň v zariadení začína ráno modlitbou, čítaním z evanjelia a životopisov svätých, nasledujú spoločné raňajky s rozdelením dennej práce o 7:00 hod. Do obeda muži pracujú, čo im mnohokrát pomôže zabudnúť na ich trápenie, prípadne majú čas premýšľať. Neskôr sa spoločne naobedujú, pomodlia a potom od 13:30 do 16:30 hod. opäť pracujú. Do 18:00 hod. majú osobné voľno, počas ktorého si môžu dať kávu, porozprávať sa či oddýchnuť si. Nasleduje spoločná svätá omša, večera a osobné voľno až do večierky, t. j. do 22:00 hod. V nedeľu je tento program mierne odlišný s hlavný rozdielom, že muži v tento sviatočný deň nepracujú. Cieľom je pomôcť jedincovi zmobilizovať svoje sily a pomôcť mu prekonať náročnú životnú situáciu tým, že je prostredníctvom striktného programu vedený k sebadisciplíne. Duchovný otec uviedol, že väčšina ľudí v zariadení v minulosti stratila pracovné návyky. Uvedené je snahou zmeniť práve prostredníctvom každodennej práce a zároveň osoby naučiť plnohodnotne tráviť voľný čas.

Život v zariadení nie je iba o práci, ale v režime dňa je vyhradený priestor aj pre výlety, hry, šport a zábavu. Vedenie občianskeho združenia organizuje rôzne výlety v rámci Slovenskej republiky, ale aj zahraničia. Ku každodenným činnostiam patrí aj sprevádzanie klientov na rôzne úrady, napríklad Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny či pobočky sociálnej poisťovne. Klienti majú možnosť konzultovať svoje problémy s kňazom, ktorý stojí na čele združenia.

Zároveň sme v priebehu návštevy občianskeho združenia Dobrý pastier mali možnosť využiť aj techniku zúčastneného pozorovania[16], kedy sme sa ocitli medzi osobami žijúcimi v tomto zariadení, z čoho čerpáme aj mnohé doplňujúce poznatky k danému riadenému rozhovoru.

[16] Pozn. autoriek: Technika zúčastneného pozorovania pozostáva z cieľavedomého, plánovitého a sústavného vnímania javov a procesov vyskytujúcich sa v danej spoločnosti, pričom ide o snahu odhaliť podstatné súvislosti sledovanej skutočnosti. Podmienkami zúčastneného pozorovania sú nenarušenie priebehu aktivity v skupine a odborná pripravenosť subjektu pozorovania.
CEJP, M. 2011. Aplikace výzkumných metod a technik v kriminologii : Obecná část, s. 54.

Zúčastnené pozorovanie a riadený rozhovor v rámci výkonu povolania príslušníčky Policajného zboru

V rámci priameho výkonu povolania príslušníčky Policajného zboru boli zosumarizované *poznatky v oblasti problematiky negatívnych spoločenských javov* získané využitím zúčastneného pozorovania. Vzhľadom na fakt, že práca vo funkcii referenta obvodného oddelenia Policajného zboru v sebe zahŕňa prevažne priamy kontakt s osobami bez domova, závislými na alkohole či patologickými hráčmi (t.j. osobami ovplyvnenými negatívnymi spoločenskými javmi), je možné efektívne zhrnutie získaných poznatkov a skúseností a ich následné zakomponovanie do daného príspevku.

Počas výkonu povolania sa dostávame do pravidelného kontaktu s osobami bez domova či ľuďmi pod vplyvom alkoholu, a to nielen v rámci preventívnej a monitorovacej činnosti, ale najmä pri služobných prevereniach, kedy sa *tieto osoby dopúšťajú rôznych drobných krádeží v obchodoch, nákupných centrách, rôznych výtržností, ublížení na zdraví, priestupkov proti občianskemu spolunažívaniu,* a pod. Je potrebné podotknúť, že jeden negatívny spoločenský jav podnecuje vznik ďalšieho. Človek bez domova sa dostane na ulicu, buď pre svoju závislosť na alkohole alebo na hracích automatoch, prípadne môže ísť o opačný prípad, kedy sa osoba náhle pod vplyvom nepriaznivých okolností stane bezdomovcom, čo ju privedie k alkoholu či drogám. Za účelom získania peňazí sa tieto osoby dopúšťajú rôznych krádeží, často aj medzi sebou navzájom. Sú natoľko odčlenení od spoločnosti, že už úplne stratili záujem o nápravu svojho súčasného stavu, keďže prišli o predchádzajúce sociálne väzby a vytvorili si nové v rámci bezdomoveckej komunity. Máloktorí sa snažia nájsť si prácu a preto sa bezcieľne potĺkajú po meste so snahou vyžobrať nejaké peniaze na lacný alkohol, potraviny sú pre nich druhoradé. V zimnom období, keď nemajú kde zostať sa príležitostne uchyľujú k účelovému páchaniu trestnej činnosti, aby mohli „prečkať zimu“ so strechou nad hlavou v ústave na výkon väzby alebo ústave na výkon trestu odňatia slobody.

Samozrejme nie všetky osoby závislé od alkoholu sú bez domova. V menovaných prípadoch však trpí celá rodina jedinca. Bežne v rámci výkonu činnosti *„riešime v rodine domáce násilie, škody na majetku či ublíženie na zdraví, pretože alkohol u osôb zvyčajne podporuje agresívne správanie a jedinec si plne neuvedomuje dôsledky svojho konania“*. Po vytriezvení, keď je osoba schopná rozumne uvažovať je možné pozorovať ako si začne uvedomovať následky a svoje konanie ľutuje. Ide len o niekoľko názorných príkladov ako negatívne spoločenské javy tvoria pozadie kriminálneho správania, morálneho a spoločenského úpadku života jedinca.

Pri výkone povolania príslušníčky Policajného zboru bol zrealizovaný *riadený rozhovor s jednou (vybranou) osobou bez domova*. Uvedená osoba sa prevažnú väčšinu času zdržiava na miestnej charite. V príspevku nie je uvedené pravé meno osoby.

Oliver pochádza z rómskej osady Bambusky situovanej v blízkosti mesta Martin, má 52 rokov, je závislý na alkohole a v súčasnosti je bez domova. Vyrastal *v nekompletnej rodine so šiestimi súrodencami. Otec ho opustil ešte ako malého, takže si ho skoro vôbec nepamätá a matka potom striedala množstvo partnerov.* Často nemali čo jesť, pretože celá rodina žila iba zo sociálnych dávok. V pätnástich rokoch odišiel z domova a nejakú dobu sa túlal sám po blízkych mestách, často sa dostával do rôznych pouličných bitiek, spolu s partiou začali skúšať alkohol, drogy a kradli. Škola mu veľmi nešla a spolužiaci ho často šikanovali, pretože je róm, takže ledva dokončil základné vzdelanie. Často sa počas rozhovoru zaujímal, prečo sme si vybrali práve jeho, keď podľa jeho slov, je hlúpy. Oliver potvrdil, že mal veľmi ťažké detstvo, čo sa významne odrazilo aj na jeho hodnotách a neskoršom živote.

Ako mladistvý sa *dostal do nevhodnej partie, s ktorou sa túlali po meste, kradli a vyvolávali konflikty.* Prvýkrát ho chytili za krádež alkoholu v potravinách keď mal 18 rokov, za čo dostal pokutu. O niekoľko dní sa situácia zopakovala - dostal „podmienku“ (podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody). Uviedol, že tento trest sa mu ako jediný výraznejšie zapísal do pamäti. Odvtedy strávil vo výkone trestu odňatia slobody s menšími prestávkami spolu približne 20 rokov. Podotkol, že si už nepamätá všetko, za čo „sedel“, no ako príklad uviedol lúpežné prepadnutie, niekoľko vážnejších ublížení na zdraví, krádeže a výtržníctvo.

Po poslednom prepustení z väzenia opätovne začal piť alkohol. Na otázku, prečo znovu začal s alkoholom odpovedal, že pitím „riešil“ problémy. Zároveň dodal, že s triezvou hlavou si uvedomuje ako pitím svoje trápenie iba dočasne odsúva, ale po vytriezvení problémy ostávajú a postupne sa na nich nabaľujú ďalšie. Tvrdí, že už nedokáže prestať. Snažil sa začleniť do spoločnosti a chvíľu pracoval ako skladník. Stalo sa, že občas chodil do práce opitý, preto ho po istej dobe zamestnávateľ prepustil. Prebýval v podradných ubytovniach. Zlom nastal, keď bez práce nemal už ani na jedlo ani na alkohol. Musel opustiť ubytovňu a stal sa z neho bezdomovec. Sám seba opísal ako špinavého zarasteného človeka, ktorý sa len túla po meste a žobre peniaze, aby si mohol „vypiť a zabudnúť“. Už viac ako päť rokov žije na ulici a spí v parku, na polystyréne aby nezamrzol. Život bez domova opisuje ako „každodenný boj“, kedy vždy večer premýšľa či sa ráno zobudí.

Oliver sa podľa svojich slov ocitol na úplnom spoločenskom dne. Vyplývajúc z uvedeného dodal, že už boli aj situácie kedy začal zvažovať pokus o samovraždu. Najprv sa ešte utešoval a dúfal, že sa niečo zmení a dostane sa zo svojej závislosti, no bez odbornej pomoci to nedokázal. *S plynúcim časom zhodnotil, že už takto nechce žiť. Na dodanie odvahy sa opil a ostrou črepinou zo skla si prerezal krčnú tepnu*. Našli ho okoloidúci, v poslednej chvíli. Po tomto čine mu ostala približne desaťcentimetrová jazva, ktorú dnes s hrdosťou ukazuje. Istý čas strávil na psychiatrii. Po prepustení sa dostal znova do rovnakého „starého kolobehu“ - bez strechy nad hlavou, závislý na alkohole a večne zapletený v pouličných bitkách. Druhýkrát sa pokúsil o samovraždu tak, že si pod sebou zapálil matrac, na ktorom spal. Vďaka rýchlemu zásahu Policajného zboru a príchodu hasičov sa ho podarilo zachrániť. Zasa skončil na psychiatrii.

Počas nášho rozhovoru bol Oliver nepokojný a často skákal z témy na tému. Najviac ho zaujímalo, či by mohol za jeho „príbeh“ obdržať nejaké peniaze a odísť aby si už kúpil alkohol. Prejavovali sa u neho mierne abstinenčné príznaky. V súčasnosti už nemá záujem o pomoc zo strany spoločnosti. Viackrát spomenul, že si siahne na život len, aby mohol ostať na psychiatrii.

Ide o alarmujúci prípad skĺbujúci viacero zásadných negatívnych spoločenských javov. V príbehu je poukázané na vybrané kriminologické aspekty súbehu takýchto javov.

Konzultácia s praktickou lekárkou v oblasti psychiatrie a protidrogovej liečby

Pre komplexnejší náhľad na problematiku negatívnych spoločenských javov a ich dopadov na spoločnosť sme sa zúčastnili krátkej konzultácie s praktickou lekárkou vykonávajúcou svoju činnosť v oblasti psychiatrie a protidrogovej liečby.[17] V texte nižšie uvádzame a analyzujeme vybrané myšlienky získané využitím danej techniky skúmania.

Ide o lekárku, ktorá sa zaoberá ambulantnou liečbou pacientov. Ako uviedla, prevažne ju navštevujú osoby závislé na alkohole či iných návykových látkach, ktoré sú k takémuto kroku – vyhľadať odbornú pomoc *motivované prevažne zo strany svojich blízkych a rodiny. Potvrdila, že pri prvotnom kontakte sa tieto osoby snažia svoje problémy bagatelizovať a racionálne zdôvodňovať príčiny prečo konzumujú alkoholické nápoje, nakoľko priznanie svojej závislosti ich privádza do rozpakov.* Závislí jedinci sú prevažne neochotní hovoriť pravdu o svojom probléme a sú obzvlášť citliví na prijímanie kritiky od lekára. Snahou odborníka je pri prvotnom kontakte zmenšiť tieto obavy pacienta, a to empatickým rozhovorom a oboznámením pacienta s faktom, že mnoho z prejavov jeho správania patrí medzi bežné u závislých osôb. Praktická lekárka zdôraznila, že pri ktoromkoľvek druhu liečby je individuálny postoj ku pacientovi veľmi dôležitý. Závislý jedinec by mal mať pocit, že lekár a pacient spolupracujú na spoločne stanovených cieľoch.

Na začiatku lekár vykonáva diagnostický rozhovor, ktorého obsah je chránený povinnou mlčanlivosťou. Otázky musia byť kladené zrozumiteľne a sú zamerané napríklad na množstvo užívaného alkoholu, prípadne iných návykových látok, frekvenciu ich užívania, problémy spojené s užívaním takýchto látok v rôznych oblastiach života, ako sú telesné a duševné zdravie, rodina, zamestnanie. Lekár sa zároveň informuje aj o predošlých pokusoch o liečbu, ako prebiehala, čo sa osvedčilo a čo nie. Podstatným diagnostickým faktom sú aj možné suicidálne pokusy v minulosti. Na základe zistených údajov sa volí najvhodnejšia forma liečby, ktorá je u každého pacienta

[17] Pozn. autoriek: praktická lekárka z odboru psychiatrie a protidrogovej liečby s ktorou bol daný rozhovor realizovaný si želala nezverejnenie mena.

individuálna. Počas odvykacej fázy je hlavným cieľom prerušiť patologický vzťah k návykovej látke, podávajú sa lieky s averzívnym účinkom, anticravingové lieky – znižujúce túžbu po návykovej látke, farmaká zmierňujúce abstinenčné príznaky, realizuje sa individuálna aj skupinová psychoterapia, socioterapia a rodinná terapia.

V texte je poukázané na vybrané aspekty, ku ktorým sa lekárka mohla z profesionálneho hľadiska spojeného s výkonom jej povolania vyjadriť. Mnohé informácie podliehajú povinnosti mlčanlivosti a niektoré poznatky neboli uvedené z dôvodu ochrany detailnejších informácií o postupoch vykonávanej liečby.

Záver

Obsah príspevku tvoria informácie o vybraných negatívnych spoločenských javoch z pohľadu aplikačnej praxe, doplnené o teoretické postrehy týkajúce sa predmetnej problematiky. Z kriminologického uhla pohľadu je v rámci kontroly kriminality snahou pozornosť zamerať na prevenciu vzniku týchto javov, prípadne ich prehlbovania. V texte je upriamená pozornosť na vybrané preventívne aktivity realizované štátnymi aj neštátnymi subjektami. Zdôraznená je spolupráca a vzájomná prepojenosť vied – trestného práva a kriminológie, ktoré však na javy, ktorým bola v príspevku venovaná pozornosť nazerajú z rozdielneho uhla pohľadu. V texte je pozornosť sústredená prioritne na kriminologické aspekty vybraných negatívnych spoločenských javov – na bezdomovectvo, patologické hráčstvo a alkoholizmus. Jedným dychom je potrebné zdôrazniť, že negatívne spoločenské javy patria k výrazným problémom súčasného spoločenského vývoja. Ide o fenomén, ktorý sa neustále a dynamicky vyvíja. Každý negatívny spoločenský jav má svoju mieru spoločenskej nebezpečnosti. Optimálnym, chceným a najlogickejším prístupom k týmto javom by bola vzájomná podmienenosť, a to miery škodlivosti a nebezpečnosti, so záujmom o vysporiadanie sa s problémami (ktoré s týmito javmi súvisia alebo z nich plynú).

Resumé: Autorky sa v príspevku zamerali na vybrané negatívne spoločenské javy – bezdomovectvo, patologické hráčstvo a alkoholizmus. Na predmetné javy detailnejšie nazerali z kriminologického uhla pohľadu. Poznatky o vybraných negatívnych spoločenských javoch získané z aplikačnej praxe sú doplnené o teoretické postrehy. Negatívne spoločenské javy sa výrazne podieľajú na vzniku kriminality, vzhľadom na čo je kvalitná realizácia kontroly kriminality (tak v podobe prevencie ako aj represie) neopomenuteľnou súčasťou predmetnej problematiky.

Summary: The authors focused on selected negative social phenomena - homelessness, pathological gambling and alcoholism. They looked at the phenomena from a criminological point of view. The knowledge took from practical field are added by theoretical information. Negative social phenomena have big part on crimes. Quality of crime control (prevention and repression) is very important part of the issue.

Zoznam bibliografických odkazov

CEIT.SK. [online]. [cit. 04.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiqiYPipOjgAhWGK1AKHU2iA3EQFjAAegQICRAC&url=https%3A%2F%2Fwww.ceit.sk%2FIVPR%2Fimages%2FIVPR%2Fvyskum%2F2015%2FOndrusova%2Fkapitola1.pdf&usg=AOvVaw3CNFfwWOqRr_xojzMMTWQp>.

CEJP, M. 2011. Aplikace výzkumných metod a technik v kriminologii : Obecná část. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2011. 133 s. ISBN 978-80-7338-108-0.

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. et al. 2016. Kriminológia. 3. rozšírené vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2016. 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0.

Evidenčno-štatistický systém kriminality.

Hraj s rozumom. [online]. [cit. 05.05.2018]. Dostupné na internete: < http://hrajsrozumom.sk/>.

KLIMENT, P., DOČEKAL, V. 2016. Pohled na bezdomovectví v České republice. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci. 2016. 122 s. ISBN 978-80-244-5007-0.

MINV. [online]. [cit. 06.05.2018]. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=viete-co-teraz-robi-vase-dieta>.

MINV. [online]. [cit. 06.05.2018]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?obchodovanie_s_ludmi_a_preventivne_kampane>.

Nota bene. [online]. [cit. 05.05.2018]. Dostupné na internete: <https://www.notabene.sk/?o-nas>.

OĽŠAVSKÁ, M. 2014. *Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov – 1. časť.* [online]. s. 4. [cit. 14.04.2018]. Dostupné na internete: <https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/olsavska_uz_1_1.pdf>.

PATARÁK, M. 2016. Patologické hráčstvo, In Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor). ISSN 0862-0350, 2016, roč. 51, č. 1, s. 77-98.

Telefonické linky pomoci. [online]. [cit. 06.05.2018]. Dostupné na internete: <https://www.zdravie.sk/clanok/27634/telefonicke-linky-pomoci>.

VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. et al. 2012. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012. 636 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

Viete čo teraz robí vaše dieťa. [online]. [cit. 06.05.2018]. Dostupné na internete: <https://www.google.sk/search?q=viete+%C4%8Do+teraz+rob%C3%AD+va%C5%A1e+die%C5%A5a&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjK7pPyxu_gAhWQY1AKHerQAZQQ_AUIDigB&biw=1920&bih=944#imgrc=AWv7ZaVP1tqImM:>.

Viete, čo teraz robí vaše dieťa. [online]. [cit. 06.05.2018]. Dostupné na internete: <https://minv.sk/?preventivne-projekty-pre-siroku-verejnost-1>.

Kontaktné údaje

mjr. JUDr. Michaela Jurisová, PhD.
odborná asistentka
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
t. č.: 0961057113
e-mail: michaela.jurisova@minv.sk
stržm. JUDr. Michaela Šluchová
externá doktorandka
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Služ. zarad.: Obvodné oddelenie Policajného zboru Martin – východ
t.č.: 0961643725
e-mail: michaela.sluchova@minv.sk

K PRÍČINÁM A PREJAVOM KORUPCIE

PhDr. JUDr. Igor KLENIAR
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: *Autor sa v príspevku zameriava na identifikáciu typických prejavov korupčného správania sa v spoločnosti. Odhaľovanie a dokazovanie korupcie predstavuje sústavne veľmi náročné úlohy, ktoré sú komplikované nedostupnosťou potrebných informácií a aj celým radom osobitostí korupčného konania. Spravidla k odhaľovaniu dochádza až následne, s určitým odstupom, po spáchaní trestného činu korupčnej povahy, čomu musí však predchádzať určitý podnet. Orgány činné v trestnom konaní disponujú sústavne minimom trestných oznámení, keďže korupčné konanie je vysoko latentné. K dispozícii je rad podnetov z vlastnej činnosti štátnych orgánov, ale rovnako tak to môžu byť aj poznatky z vlastnej činnosti, ktoré môžu smerovať k začatiu trestného stíhania. Ide o náročnú prácu s poznatkami plynúcimi z prejavov korupcie v spoločnosti. V niektorých prípadoch sú napojené na príčiny korupčného konania, hoci nemusí tomu tak nutne vždy byť.*
Kľúčové slová: *korupcia, odhaľovanie, dokazovanie, indikátory korupcie, príčiny, podnety.*

Annotation: *The author focuses on identifying typical manifestations of corrupt behavior in society. Detecting and proving corruption is a constantly demanding task, complicated by the inability of the necessary information and the whole range of specificities of corruption. As a rule, detection occurs only subsequently, with a certain distance, after committing a crime of a corrupt nature, but this must be avoided. Law enforcement agencies have a consistent minimum of criminal records, as corruption is highly latent. There is a range of incentives from the government's own activities, but it can also be the lessons learned from their own activities that can lead to the initiation of criminal prosecution. This is a challenging job with the knowledge of corruption in society. In some cases, they are linked to the causes of corruption, although they may not necessarily always be.*
Key words: *corruption, detection, prooving, corruption indicators, causes, incentives.*

Úvod

Osobitosti korupčnej kriminality plne zdôvodňujú náročnosť postupov odhaľovania a dokazovania tohto druhu trestnej činnosti. Dôsledkom toho, že tieto postupy nie je možné realizovať v čase páchania korupčnej trestnej činnosti, keďže príslušné orgány o páchaní takejto trestnej činnosti nemajú vedomosť, narastá prirodzene *latencia korupcie.* Latentná kriminalita predstavuje neznámu zložku kriminality celkovej, ktorú je možné len odhadmi a určitými prieskumami korupcie predpokladať, odhadovať v akej miere sa asi v spoločnosti vyskytuje.

Na vysokej miere latencie korupcie v spoločnosti sa podieľa celý rad faktorov. Je potrebné zdôrazniť, že k tomu prispievajú jednak osobitosti korupčnej kriminality, ale aj to, že v spoločnosti máme skôr tendenciu niektoré obrovské úniky a podvody obdivovať, ako ich odsudzovať a nahlasovať. Okrem toho, aj strach z možného postihu ako jednej zo strán korupčného konania je relevantným dôvodom, prečo je korupčná kriminalita tak vysoko latentná ako tomu v súčasnosti je. To, že korupcia je pomerne frekventovaným javom, plynie hlavne z prieskumov verejnej mienky. Na druhej strane, ak sa pozrieme na to, ako sa orgány činné v trestnom konaní a súdy skutočne zaoberajú korupčnými kauzami, tak možno vidieť, že nejaké zásadné zmeny a ani diametrálne odlišné počty z roka na rok nie sú vykazované.

Orgány činné v trestnom konaní teda ani len neodhalia prevažnú časť korupčných konaní, ktoré sa v našej spoločnosti vyskytujú. To, že aj niektoré z nich reálne odhalia alebo sú im oznámené, to je samo o sebe síce veľmi pozitívnym javom, no na strane druhej, tento poznatok komplikujú možnosti dokazovania, ktoré sú významné limitované tým, že k odhaľovaniu dochádza aj s istým časovým odstupom po spáchaní korupčného trestného činu. Latencia korupcie má za následok, že z pohľadu orgánov činných v trestnom konaní je v čase a mieste jej páchania neznáma. Proces odhaľovania a poznávania skutkového stavu je tak komplikovaný a prebieha časovo spätne, teda s určitým (väčším alebo aj menším časovým) odstupom po spáchaní trestného činu. Poznávanie korupčnej kriminality je navyše komplikované samotnou konfliktnou situáciu, kedy prirodzene žiadna zo strán korupčného konania nemá záujem na tom, aby jej konanie bolo poznané a odhalené,

nemá záujem o ňom informovať, oznamovať ho, vypovedať, nemá záujem prezentovať obsah svojich pamäťových stôp.[1] Nemožno teda očakávať vzájomnú interakciu týchto subjektov a orgánov činných v trestnom konaní, ale presne naopak, skôr sťažovanie a komplikovanie procesu odhaľovania a poznávania korupčného trestného činu a jeho skutkového stavu, základu. [2]

Aj vzhľadom na tieto skutočnosti, je veľmi dôležité poznávať prejavy korupčného správania sa, teda určité indikátory nasvedčujúce tomu, že dochádza alebo došlo ku korupčnému správaniu. Korupcia sa v spoločnosti prejavuje určitými symptómami, ktoré sú však v materiálnom prostredí veľmi dôsledne kódované. Je tak úlohou hlavne orgánov činných v trestnom konaní, ale aj príslušníkov Policajného zboru SR v rámci širšej stratégie odhaľovania trestnej činnosti poznávať tieto javy, vedieť ich rozpoznať a následne s nimi aj pracovať, posúdiť ich, analyzovať a vyvodzovať ďalšie opatrenia, formulovať ďalšie kroky. Niektoré z týchto sú čiastočne prepojené s príčinami korupčného konania, takže z tohto dôvod na ne poukazujeme aj vo vzájomnej súvislosti.

2. Prejavy korupčnej kriminality

V procese odhaľovania korupčnej kriminality je nutné zohľadňovať okrem osobitostí korupčnej kriminality aj rad ďalších faktorov. Ide hlavne o tieto:[3]

- Poznávanie formálnych znakov skutkových podstát a identifikácia konkrétneho konania, ktoré má korupčnú povahu, preukazovanie úmyslu a povahy určitého plnenia ako úplatku a protihodnoty poskytovanej za úplatok
- Zisťovanie okruhu páchateľov, ktorí vystupujú na oboch stranách korupčnej dohody a nemusí ísť výhradne o jeden jediný subjekt
- Poznávanie podmienok bežnej situácie a odlišností od nej, poznávanie faktorov, ktoré podporili vznik a priebeh korupčnej kriminality, ktoré napomáhali alebo uľahčovali spáchanie takéhoto trestného činu
- Poznávanie prípadných svedkov korupčného trestného činu
- Zisťovanie možných dôkazov korupčného trestného činu
- Poznávanie možných nástrojov preventívneho pôsobenia podľa poznania podmienok danej situácie, ktoré je možné zahrnúť do širšieho preventívno-výchovného pôsobenia ako nástroj kontroly tohto druhu kriminality
- Zameranie na účely generálne preventívneho pôsobenia.

Základom pre poznanie možného korupčného konania je poznanie určitých prejavov, ktorými sa korupcia v spoločnosti odzrkadľuje. Vo svojej podstate ide o veľmi náročnú činnosť, ktorej podstatou je práca s informáciami. Postupy ich identifikácie sa opierajú o zovšeobecnené kriminologické poznatky o prejavoch korupčnej kriminality v spoločnosti, teda o to, ako sa najčastejšie korupčná kriminality v spoločnosti prejavuje, čím je charakteristická, na základe čoho možno vyvodzovať určité podozrenie, že dochádza ku korupčnej trestnej činnosti.

V niektorých prípadoch prebieha zisťovanie korupčného trestného činu na podklade poznatkov, ktoré vychádzajú z kontrolných a dozorných správ orgánov, ktoré sú *ex lege* vybavené takýmito právomocami (Daňové úrady, Finančná správa a pod.). V iných prípadoch sú podávané trestné oznámenia od konkrétnych osôb v podobe oznamovateľov. Aj tu je dôležité mať na zreteli osobitosti korupčnej kriminality a pýtať sa prečo má niekto záujem oznamovať korupciu, keď je to vzťah obojstranne výhodný. Aj tu je vidieť silné prepojenie kriminologickej a kriminalistickej teórie a trestného práva. V postupoch vyšetrovania je nutné priamo pracovať s konkrétnymi verziami, ktoré sa opierajú presne o vymedzené kriminologické osobitosti korupcie. Pracovať možno s viacerými domnienkami, konkrétne ide o tieto:[4]

---

[1] Tittlová, M.: Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 119 a nasl.

[2] Fenyk, J.: K operativním metodám odhalování korupce. In Trestní právo č. 2/2003, s. 2

[3] Polák, P. a kol.: Kriminalistika. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 205 a nasl.

[4] Tittlová, M.: Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 120 a nasl.

- oznamovateľ je sám páchateľom korupčného trestného činu, no jeho ponuka nebola akceptovaná a s cieľom poškodiť osobu, ktorá úplatok nevzala, oznamuje korupčné konanie obrátene, že nie on sám ponúkal úplatok, ale od neho bol žiadaný
- oznamovateľ bol skutočne požiadaný o úplatok a ako uvedomelý v boji proti korupcii sa dostaví pred orgány činné v trestnom konaní a bude s nimi spolupracovať na odhaľovaní korupčného trestného činu (spravidla bude ako civilná osoba nepolicajt ustanovený za agenta na účely odhaľovania korupcie)
- oznamovateľ zámerne nepravdivo oznamuje korupčný trestný čin s cieľom poškodiť iného, spôsobiť mu problémy, nejakým spôsobom ho v spoločenskom či pracovnom a osobnom živote diskreditovať
- oznamovateľ ponúkol úplatok a druhá strana ho prijala, no obstarávané služby či výhody, prednosti, sa oznamovateľovi nepáčili, lebo nie sú podľa jeho predstáv (napr. korupčným plnením sa mala získať určitá výhoda, ale táto je v menšom alebo inom rozsahu ako sa očakávalo)
- oznamovateľ požadoval získanie určitej výhody alebo prednosti, korupčne sa správal, no druhá strana požadovala tak vysoký úplatok, že to nebolo možné pre oznamovateľa akceptovať a pod.

Poznávanie korupčných trestných činov v spoločnosti je náročné na prácu s informáciami, ich získavanie, analyzovanie a vyhodnocovanie. Môže sa javiť, že niektoré príznaky sú skutočne korupčnej povahy, no pritom ku korupcii vôbec nedochádza (môže dochádzať k inej trestnej činnosti, prípadne vôbec k žiadnej) a naopak, niektoré príznaky sú iba minimálne, takmer žiadne a predsa len sa za nich skrýva korupčná trestná činnosť. [5]

Korupčné trestné činy v prostredí zanechávajú určité stopy, určitým spôsobom sa v spoločnosti prejavujú. Ich poznanie je samo o sebe veľmi náročné a rovnako tak aj postupy, ktoré nadväzujú na identifikáciu určitého prejavu korupcie v spoločnosti. Navyše, v každej oblasti výskytu sa korupcia prejavuje iným spôsobom, inak. Prejavy korupcie v spoločnosti majú povahu akýchsi signálov, indikátorov. V prostredí sú však zakódované a je potrebné disponovať značnou znalosťou bežných podmienok v spoločenskom prostredí a citlivosťou na identifikáciu aj najmenšej zmeny, odchýlky od bežnej situácie.[6] Nejde o dôkazy trestnej činnosti korupčnej povahy, sú to len prejavy, aké korupčné konanie v spoločnosti zanecháva (to, čo je ich výsledkom). Je to len určitý signál, že v danom vzťahu „nie je niečo v poriadku“, že dané situácie, pozície a možnosti „zrejme nie sú výsledkom legálneho postupu“, hoci ním byť aj môžu. Poznanie bežných podmienok v spoločnosti je samo o sebe náročné. Nikdy subjekty odhaľovania nemajú možnosť disponovať všetkými poznatkami, nikdy nemôžu poznať všetky situácie a podmienky všetkých oblastí, kde sa len korupcia môže vyskytovať. Okrem týchto podmienok je náročné rovnako tak poznávať všetky právne normy, ktoré sa v jednotlivých oblastiach výskytu korupčnej kriminality, objavujú (zákonné i podzákonné, interné), rozhodovacie procesy a postupy riadenia. S ohľadom na to, že korupcia je skutočne tvárna a objavuje sa vo všetkých oblastiach našej spoločnosti, vidno, ako je toto náročný proces. Je tak otázka, či je možné skutočne všetky prejavy korupčného konania poznať. Vyhodnocovanie takto aj získaných informácií je ďalšou pomerne náročnou činnosťou. Poznatok, signál či indikátor je totiž len základným prvkom, automaticky nemožno na podklade neho hovoriť o trestnej činnosti. Musí byť systematicky preverovaný. Je to iba počiatočný signál, že by bolo vhodné sa viac zaujímať o danú situáciu, viac sa zaoberať procesmi a rizikovými miestami. Ako konštatuje M. Hullová, je priamo potrebné, aby v rámci širšej stratégie boja s trestnou činnosťou, ktorá je zverená do kompetencie Policajného zboru, aktívne policajti pristupovali k odhaľovaniu trestnej činnosti, vyvíjali aktivity k poznávaniu prejavov a signálov korupcie.[7] Výpovedná hodnota pôvodne získaných poznatkov je

[5] Bango, D.: Odhaľovanie a dokumentovanie korupcie. In Odhaľovanie a vyšetrovanie korupcie. Zborník študijných materiálov pre inovačné kurzy ďalšieho vzdelávania. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001, s. 56

[6] Chmelík, J. a kol.: Pozornost, úplatek a korupce. Praha: Linde a.s., 2003, s.118

[7] Hullová, M.: Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru

pritom pomerne nízka, je nutné s poznatkami ďalej pracovať, rozvíjať ich, sledovať, detailnejšie poznávať. Práca s prvotne získanými poznatkami je rozdeľovaná do viacerých etáp:[8]

a.) Zistenie indikátora korupcie, ktoré sa opiera o poznanie bežnej situácie, zaregistrovanie odchýlky, rozpoznanie (poznávacia a analytická činnosť, kedy je potrebné poznávať aj
   - Právne predpisy upravujúce danú oblasť (všeobecne záväzné, podzákonné, interné)
   - Poznávanie vzťahov a súvislostí, pozícií, kompetencií a možností, ktoré z nich pre konkrétne subjekty plynú,
   - Rozsah a povaha riadiacich, rozhodovacích oprávnení, možné kontrolné mechanizmy a sankcie za zistené porušenia noriem
   - Transparentnosť procesov rozhodovania, riadenia a pod.
   - Možnosti získavania peňažných prostriedok, ich toky a umiestňovanie

b.) Druhou etapou je analytická činnosť viažuca sa na zistené poznatky a skutočnosti (existencia indikátora a výsledok, ku ktorému smeruje v kontexte zistených skutočností v prvej etape); vstupné poznatky získané v prvej etape sa spájajú a porovnávajú, hodnotia v časovom a miestnom kontexte, v kontexte právnej úpravy a formulujú do určitých výstupných poznatkov a záverov a tom, ako sa sledovaný prejav mohol vyvolať alebo ako sa vyvolať nemohol; je dôležité poznať aj mantinely právnej úpravy všeobecnej zákonnej, podzákonnej a internej a v ich kontexte hodnotiť dôsledky a poznávať, analyzovať príčiny, ktoré mohli k tomuto javu a stavu viesť a smerovať (analytická činnosť sa musí zamerať aj na miesto a čas spáchania činu, na právnu úpravu, je potrebné poznávať širšie kriminálne správanie sa potenciálnych subjektov trestného činu korupčnej povahy – či už boli a za aké trestné činy stíhaní, treba poznávať ich osobnostné charakteristiky, ktoré čiastočne vypovedajú o sklonoch k protiprávnemu konaniu a aj vzťahy medzi rôznymi subjektami a ich vzájomné prepojenie).

c.) Poslednou etapou je formulácia záverov a odporúčaní o tom, či za daných podmienok a v danej situácii je skutočne možné, že došlo alebo ešte dochádza k trestnej činnosti korupčnej povahy, na podklade čoho možno formulovať odporúčania pre orgány činné v trestnom konaní.

Vzhľadom na to, že korupčné trestné činy môžu byť ešte len páchané, uvedené fázy môžu čiastočne splývať s cieľom zoperatívnenia postupu. Nejde však len o ich detailnosť, ale aj o to, aby prebiehali postupne, priebežne, vzájomne koordinovane a operatívne tak, aby sa prípadná trestná činnosť, ktorá sa ešte len realizuje, dala následne orgánmi činnými v trestnom konaní odhaľovať v čase a na mieste, kde k nej skutočne dochádza a nie až dodatočne.[9]

3. Indikátory korupčnej kriminality

Pokiaľ ide o samotné prejavy korupčného konania, tu je potrebné uviesť, že v dostupných zdrojoch sa stretneme s rôznymi členeniami a rôznymi uhlami pohľadov na to, aké to skutočne sú. Ide o zovšeobecnenie kriminologických poznatkov o tom, ako sa korupcia prejavuje na podklade zistených prípadov. Je to však jav veľmi tvárny a vysoko latentný, takže aj smerom do budúcna možno predpokladať, že tieto takéto prejavy sa budú ešte dopĺňať do bohatšej štruktúry. Najčastejšie sa za indikátory korupčného konania označujú takéto javy, odrazy v spoločenskej realite: [10]

- získavanie dominancie na trhu bez potrebných referencií, základne a bez dostatočného záujmu o činnosť subjektu
- ľahko získané bankové úvery, hoci zrejme na to nie sú splnené všetky potrebné požiadavky (získavanie úverov na úvery a pod.)

v Bratislave, 2012, s. 52

[8] Lisoň, M., Polák, P.: Taktické aspekty aplikácie prostriedkov pri napĺňaní účelu operatívno-pátracej činnosti. In Kriminalistika 2/2008, s. 138

[9] Kočan, Š.: Indikátory odhaľovania a vyšetrovania trestných činov korupcie. In Policajná teória a prax č. 3/2010, s. 71-73 a nasl.

[10] Tittlová, M.: Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 128 a nasl.

- podozrivé získavanie štátnych dotácií, príspevkov, subvencií a to aj opakovane, bez zrejme dostatočnej základne (personálnej, organizačnej, finančnej) na účely ich získavania
- podozrivé poistné udalosti
- nie celkom štandardné správanie sa osôb na kapitálovom trhu.

Niektorí autori sa neobmedzujú výhradne na oblasť obchodnoprávnu, ale indikátory, či prejavy korupčnej kriminality v spoločnosti vysvetľujú a popisujú o niečo širšie. Skôr sa charakterizujú ako také, ktoré sa týkajú fyzickej osoby na rozdiel od vyššie uvedenej sústavy, ktorú popisuje Tittlová a viažu sa viac na podnikateľské subjekty. Napríklad Augustín hovorí o týchto prejavoch korupcie v spoločnosti: [11]

- nadštandardný spôsob života, ktorý však nezodpovedá pracovnej pozícii a príjmom konkrétnej osoby
- podozrivé kontakty a vzťahy s osobami, ktoré pôsobia v záujmovom alebo dokonca priamo kriminálnom prostredí
- rôzne druhy závislostí, sociálne a pracovné problémy
- podozrenie z daňovej alebo všeobecne ekonomickej, hospodárskej trestnej činnosti, prípadné trestné stíhania.

Vyššie uvedené sústavy pokrývajú tak prejavy vzťahujúce sa k fyzickým, ako aj právnický osobám. Omnoho všeobecnejšie je popisovaná sústava štyroch indikátorov, ktoré sú následne rozpracované a je možné ich aplikovať na všetky prípady korupčného konania. Prejavy nasvedčujúce tomu, že v spoločnosti dochádza ku korupčnému konaniu, sú zamerané do týchto štyroch oblastí: [12]

a.) indikátory týkajúce sa spôsobu života a životného štýlu subjektov korupčnej dohody,
b.) indikátory, ktoré sa týkajú finančných a majetkových možností subjektov
c.) indikátory aktív subjektov
d.) indikátory zamerané na aktivity subjektov potenciálnej korupčnej dohody

Ad. a.) Indikátory spôsobu života a životného štýlu – korupčné aktivity sa v spoločenskom prostredí môžu prejavovať takto:[13]

- Životný štýl, ktorý je nadštandardný, finančne náročný, no subjekt nedisponuje takým zamestnaním (podnikaním) a z neho plynúcimi príjmami, ktoré by ho zdôvodňovalo a umožňovalo
- Zmena životného štýlu bez inej pracovnej, spoločenskej zmeny
- Rôzne formy závislostí financované z neznámych zdrojov
- Nevhodné, agresívne formy správania sa
- Styky so záujmovými osobami, osobami pohybujúcimi sa v kriminálnom alebo vysokom politickom prostredí
- Nadmerná ústretovosť, netypická veľkorysosť od partnerov, podnikateľských subjektov a pod.
- Získavanie dominantného postavenia na trhu bez toho, aby na to existovali pracovné a podnikateľské predpoklady, zázemie, štruktúry
- Množstvo úverov a pôžičiek, ktoré boli získané ľahko
- Poistné udalosti, ktoré vznikli za podozrivých okolností, časté poistné udalosti vo vzťahu relatívne novým predmetom
- Mediálna prezentácia životného štýlu bez zodpovedajúceho zázemia a zdôvodnenia tohto životného štandardu

Ad b.) Indikátory týkajúce sa finančných a majetkových možností vypovedajú o možnostiach subjektov potenciálneho korupčného konania. Hodnotia sa finančné možnosti a schopnosti v najširšom kontexte, podnikateľské aktivity, súkromný život, výdavky a všetky možné investície, vlastníctvo nehnuteľností, cenných papierov.[14]

[11] Augustín, P.: Korupcia. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2008, s. 99 - 100
[12] Tamtiež, s. 101-102
[13] Hullová, M.: Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, s. 52
[14] Tamtiež, s. 62 a nasl.

Ad c.) Aktíva subjektu zahŕňajú také prejavy potenciálne korupčného správania sa, pre ktoré je typická protiprávnosť konania, ktoré súčasne podliehajú zákonnej ochrany. Sú to poznatky, ktoré majú inak povahu bankového či daňového tajomstva, prípadne sú to údaje spadajúce do oblasti tajomstva obchodného.

Ad d.) Konkrétne aktivity subjektov sú takými prejavmi, ktoré sú zamerané do pracovnej, aj osobnej a rodinnej oblasti a vypovedajú o živote a o správaní sa potenciálnych subjektov korupčného vzťahu. Je to asi najpestrejšia skupina rôznych prejavov korupčného konania, ku ktorým možno zaradiť:

- Ekonomickú činnosť,
- Pracovné aktivity,
- Kreatívne účtovníctvo, evidenčné záznamy
- Delenie spoločnosti, zriaďovanie dcérskych pobočiek
- Zriaďovanie a rušenie účtov, zmena vlastníctva, účty v daňových rajoch
- Výhodné služby a ponuky výhodných tovarov
- Netypické obchodné výhody, netypické partnerstvá
- Časté získavanie darov, pozorností v značnom objeme
- Investičné záujmy v zahraničí
- Nadčasy vykonávané bezodplatne a na základe vlastnej žiadosti,
- Pracovné stretnutia mimo pracovnej doby, na konkrétnych miestach, stretnutia s osobami patriacimi do záujmovej skupiny
- Doručovanie na inú ako pracovnú adresu, domov nie do práce, náklady na reklamné predmety vo veľkej výške a pod.

4. K príčinám korupčnej kriminality

V súvislosti s etiológiou korupčnej kriminality sa veľmi často konštatuje, že príčiny tohto negatívneho javu sú v našich podmienkach historicky zakorenené a podmienené hlavne rôznymi formami štátno-právneho usporiadania, najmä povahou predošlých režimov a nedostupnosťou tovarov a služieb. Ak by sme mali hovoriť o príčinách ako takých, nutne by bolo potrebné preukazovať kauzálny vzťah, čo je mimoriadne náročné. Aj preto sa omnoho častejšie hovorí o kriminogénnych faktoroch, ktoré ovplyvňujú vznik a priebeh, nárast možností korupčne sa správať. To, čo skutočne je dôvodom korupčného konania, predstavuje značne neprebádanú oblasť. Je tomu tak najmä preto, že to, čo je príčinou a podnetom korupčného konania v jednej oblasti, nemusí mať povahu korupčného faktora inde. Navyše, nie je to ani finančné podhodnotenie niektorých oblastí, ktoré sa často ako dôvod korupčného konania uvádza. Protiargumentom tohto je jedna to, že aj keď sa rovnaké pozície odmeňujú finančne zaujímavo, či dostatočne, ani to nie je dostatočný dôvod na to, aby sa korupčné konanie v danej oblasti a u konkrétnych predstaviteľov neobjavovalo. Okrem toho, možno sa pýtať, čo je to v našich podmienkach nedostatočné ohodnotenie subjektov, keďže je vždy na odmeny zamestnancov potrebné prihliadať optikou aj iných povolaní a ich odmeňovania. Nie je to výhradne jedna oblasť, ktorá by bola finančne podhodnotená a naproti tomu ostatné, ktoré sú finančne pokryté podstatne lepšie. Ak by sme skutočne rozmýšľali v tomto kontexte, že verejná správa je finančne podhodnotená, potom je prirodzené, že automaticky na to by sa mohla odvíjať úvaha o tom, či je školstvo, zdravotníctvo, súdnictvo dostatočne finančne zabezpečené. Zrejme by sme dospeli k záveru, že je to finančne veľmi podobne hodnotená oblasť a tak zrazu by sme dospeli k tomu, že korupcia by mala byť vlastne prítomná všade v štátnom sektore. Tomu ale treba zdôvodniť že je financovaný štátom a je nezávislí od aktivít a činnosti fyzických či právnických osôb v podobe obchodných spoločností. Ak sa niekto cíti byť podhodnotení a priamo nútení korupčne sa správať v dôsledku nízkej odmeny, potom má možnosť sa presúvať do sektora súkromného, kde stráca časovú nenáročnosť a viazanosť pracovného času, je povinný pracovať podstatne častejšie, dalo by sa povedať že viac s ohľadom na absenciu pracovnej doby a tomu prirodzene zodpovedá aj zaujímavejšie finančné ohodnotenie. Je asi potrebné vždy dávať do súvisu náklady časové i osobnostné a pracovné zaťaženie, potrebu udržania sa v pracovnom procese a tomu zodpovedajúce finančné ohodnotenie. Jednoznačne sa konštatuje, že korupčné konanie nie je otázkou slabého či

problematického finančného ohodnotenia konkrétnych pracovných pozícií. Ako bolo uvedené, jednak ich treba hodnotiť v kontexte konkrétnej pracovnej a časovej náročnosti a rovnako tak v kontexte systémových odmien ako takých. Okrem toho, to, čo je a čo nie je dostatočné ohodnotenie, vždy závisí na subjekte ako takom. Platí pravidlo, že samotné sklony ku korupčnému konaniu je potrebné hodnotiť hlavne v kontexte morálnosti a etickosti správania sa a hodnotovej orientácie konkrétneho subjektu – zamestnanca. V opačnom prípade by sme museli povedať, že korupčné správanie sa je podmienené systémov – kým nebude dostatočné ohodnotenie konkrétnych pozícií, nebude možné oslobodiť určité pracovné pozície od korupcie a naopak, kým si zamestnanci v konkrétnej oblasti nezaslúžia svojou aktivitou a zainteresovanosťou lepšie finančné ohodnotenie, nie je možné im ho ani priznať. Je to tak začarovaný kruh, z ktorého nie je v zásade žiadne logické východisko.

V kriminologicky orientovaných zdrojoch sa ako dôvody korupčného konania, v súvislosti s popisovaním etiológie korupčnej kriminality, spomínajú viaceré faktory, ktoré majú schopnosť podporovať a podmieňovať vznik a nárast korupčnej kriminality. Konkrétne, dvojica moderných kriminológov, ktorí nahliadajú na kriminológiu v moderných súvislostiach, konštatuje, že za takéto faktory podporujúce vznik korupčného konania je možné považovať hlavne tieto:[15]

a.) *hodnota úplatku* – konštatuje sa, že azda každý je korumpovateľný, ale skutočne závisí od výšky úplatku a od situácie, kedy sa poskytuje; čím je hodnota úplatku vyššia a teda zaujímavejšia, tým viac sa pôsobí na osobnostné charakteristiky, na morálnosť osoby s cieľom ich nalomenia a prelomenia; síce všetci asi korupčné konanie odsudzujeme, ale skúsme si predstaviť a navodiť tú situáciu, že o zdravie a život bojuje naše dieťa, nám blízka osoba, niekto na kom nám záleží; nebudeme mať potrebu a schopnosť starať sa a postarať sa o najlepšiu alebo lepšou zdravotnú starostlivosť osôb, na ktorých nám takto záleží? Aj na tom je možné vidieť, ako zásadne je korupčné konanie ovplyvnené aj osobnou zainteresovanosťou osôb a konkrétnou životnou situáciou,

b.) *normatívny systém* – hlavne neprehľadnosť konkrétnych oblastí a ich právnej regulácie má vplyv na možnosť vzniku a podpory rozvoja korupčného konania (problémové vymedzenie vzájomných vzťahov, kompetencií, kontrolných mechanizmov, slabá transparentnosť),

c.) *administratívny systém a problémy jeho fungovania* – ak štátna správa nefunguje tak, ako by fungovať mala, len márne možno očakávať, že by sa v nej nevytvárali podmienky pre korupčné konanie; ide hlavne o komplikovanosť úpravy, problematické a náročné (časovo aj finančne) riešenie bežných problémov, vybavovanie podnetov a návrhov zo strany občanov, neefektívne konania, prieťah v konaní a pod.,

d.) *nefungujúce kontrolné mechanizmy, slabá efektivita kontroly* – v prípade ak kontrolné mechanizmy nefungujú, alebo ak nevykonávajú svoje činnosti efektívne a účinne, potom len ťažko možno predpokladať odhaľovanie korupcie; ak aj fungujú a sú neefektívne, nikto nemá obavu, strach z výkonu tejto kontroly, lebo aj tak vie, že nebude dôsledná a že nedôjde k odhaleniu konkrétnych pochybení, ku ktorým došlo v dôsledku korupčného konania

e.) *systém postihovania* – na jednej strane ani nadmerne prísny, ale ani veľmi benevolentný systém kontroly nie je zárukou dostatočného generálneho pôsobenia v smere prevencie korupčnej trestnej činnosti a ako v smere individuálneho pôsobenia na nápravu osoby, ktorá sa korupčne správala,

f.) *korupčné tradície* – v niektorých oblastiach a aj v niektorých štátoch existujú priamo zakódované tradičné zvyklosti, ktoré majú povahu korupčných tradícií; je to korupčné konanie, ktoré sa odovzdáva z generácie na generáciu ako konanie, ktoré je priamo žiaduce a potrebné v styku s určitými úradmi,

g.) *sociálny a spoločenský chaos*

h.) *klientelizmus* – je napojený na tradície, že niektoré záležitosti je vhodné riešiť inou ako úradnou a právnou cestou, mimo pracovného času, bez podávania oficiálnych žiadostí, cestou svojich známych alebo známych svojich známych,

[15] Polák, P., Tittlová, M.: Kompendium kriminológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018 s. 71 a nasl.

i.) *hodnotová orientácia* – korupcia je vždy pokles morálnych hodnôt, kedy sa do popredia dostávajú také záujmy, ako osobné, finančné, majetkové svoje alebo najbližšieho okolia, pred tými pracovnými a legálnymi,

j.) *problémy školstva, zdravotníctva, na trhu práce* – potreba alebo akési povedomie, že za kvalitné vzdelanie, služby v oblasti zdravotníctva a aj na trhu práce pri uchádzaní sa o zamestnanie, je potrebné si určitým spôsobom priplatiť, automaticky podporujú korupčné konanie a prejavy v týchto oblastiach; žiaľ ide o systémový problém, ktorý nie je ľahké riešiť

k.) *pôsobenie médií.*

Záver

Odhaľovanie a dokazovanie korupcie prebieha za konfliktnej situácie, kde na jednej strane stoja záujmy štátu a na druhej strane stoja záujmy jednotlivcov, ktorých obojstranne možno postihovať za korupčné konanie, v dôsledku čoho prirodzene nikto z nich nemá záujem na odhalení korupčnej dohody a jej obsahu. Korupčná kriminalita aj vzhľadom na tieto osobitosti, ktoré vykazuje, je vysoko latentným javom. Jej odhaľovanie spravidla prichádza do úvahy až následne po čase spáchania. Iba minimum prípadov je odhaľovaných v čase, kedy ku korupčnému konaniu reálne dochádza. Aj tento časový rozostup, väčší, alebo menší, determinuje a komplikuje možnosti odhalenia korupcie.

Korupcia je súčasne javom, ktorý sa v materiálnom prostredí prejavuje určitými symptómami. Ich poznanie je obsahom náročnej odhaľovacej činnosti, ale nie len orgánov činných v trestnom konaní, ale aj príslušníkov Policajného zboru (a najmä týchto) v rámci širšej stratégie boja s trestnou činnosťou. Z ich pohľadu je primárne potrebné poznať podmienky bežného prostredia a následne identifikovať určitú odchýlku od štandardnej situácie. Následne je potrebné ju analyzovať a posudzovať výstupy tejto analýzy, lebo konkrétne odchýlky síce môžu indikovať korupčné správanie, no nie sú zárukou toho, že ku korupčnému konaniu nutne a nevyhnutne dochádza. Toto sa následne môže potvrdiť, ale aj vyvrátiť. Na tieto účely sú vypracované viaceré typológie indikátorov korupcie, teda toho, ako a čím sa korupčné konanie môže v spoločenskom prostredí prejavovať, ako sa môže v materiálnom prostredí zobrazovať. Samé o sebe nie sú dôkazom o korupčnej trestnej činnosti, ale iba určitým varovným signálom, naznačujúcim potrebu skúmania takejto zmeny bežnej situácie (odchýlky od bežnej situácie). V konečnom dôsledku, niekedy môžu byť napojené priamo na príčiny korupčného konania (vidina zbohatnutia, záujem dosahovať zisk a prejavy nadštandardného života nezodpovedajúceho príjmom), no príčiny korupcie je možné vysvetľovať podstatne širšie. V niektorých prípadoch však uvedené prepojenie identifikovať možno.

Resumé: Korupcia predstavuje negatívny spoločenský fenomén. Ide o závažné konanie poškodzujúce spoločnosť ako takú, jednotlivcov všeobecne. Proces odhaľovania a dokazovania korupcie je komplikovaný nie len celým radom osobitostí korupčného konania, ale aj problémami, ktoré sa spájajú s jej identifikáciou v spoločenskom prostredí. Vo väčšine prípadov prebieha odhaľovanie a dokazovanie korupcie následne po jej spáchaní, s určitým časovým odstupom. Iba minimum je prípadov takých, kedy k dochádza k oznamovaniu korupčného konania, kedy je možné oznamovateľa použiť následne ako agenta za zákonom stanovených podmienok. Inokedy je možné začať trestné stíhanie na podklade výsledkov vlastnej činnosti. Prirodzene, poznávanie prejavov korupčného konania je zložitou činnosťou nie len pre orgány činné v trestnom konaní, ale aj z pohľadu príslušníkov Policajného zboru SR, ktorým je táto úloha zverená v rámci širšieho boja s trestnou činnosťou. Indikátory korupčného konania môžu signalizovať korupčné konanie, ktoré sa však skutočne nemusí potvrdiť. Aj preto je veľmi významná práca s nimi tak, ako ju popisujú metodiky odhaľovania korupcie. V niektorých prípadoch sa priamo prejavy korupčného konania dajú spojiť s príčinami korupcie, čo však tie je nutné a kauzálne pravidlo.

Resume: Corruption is a negative social phenomenon. This is a serious act damaging to society as a whole, individuals in general. The process of detecting and proving corruption is complicated not only by the whole range of particularities of corruption, but also by the problems associated with its identification in the social environment. In most cases, corruption is detected and corroborated after

being committed, with a certain amount of time. Only a very small number of cases are reported when corruption is reported, when the notifier can be used subsequently as an agent under the statutory conditions. It is sometimes possible to initiate criminal prosecution on the basis of the results of its own activities. Naturally, knowing the manifestations of corruption is a complex activity not only for the law enforcement agencies but also for the members of the Police Force of the SR who are entrusted with this role in the framework of a wider fight against criminal activity. Indicators of corruption may indicate corruption, but they may not be corroborated. Therefore, it is very important to work with them as described in the Methods of Disclosure of Corruption. In some cases, direct manifestations of corruption can be linked to the causes of corruption, which is a necessary and causal rule.

Zoznam bibliografických odkazov:

- Augustín, P.: *Korupcia*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2008.
- Bango, D.: *Odhaľovanie a dokumentovanie korupcie.* In Odhaľovanie a vyšetrovanie korupcie. Zborník študijných materiálov pre inovačné kurzy ďalšieho vzdelávania. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001.
- Fenyk, J.: *K operativním metodám odhalování korupce*. In Trestní právo č. 2/2003.
- Hullová, M.: *Indikátory odhaľovania a objasňovania korupcie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012.
- Chmelík, J.: *Pozornosť, úplatek, korupce*. Praha: LINDE, 2003.
- Ivor, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava: IURA EDITION, 2010.
- Kočan, Š.: Indikátory odhaľovania a vyšetrovania trestných činov korupcie. In Policajná teória a prax č. 3/2010.
- Lisoň, M., Polák, P.: *Taktické aspekty aplikácie prostriedkov pri napĺňaní účelu operatívno-pátracej činnosti.* In Kriminalistika 2/2008.
- Polák, P., Tittlová, M.: *Kompendium kriminológie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.
- Polák, P. a kol.: *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016.
- Tanzi, V.: *Corruption, Governmental Activities and Markets.* IMF Working Paper. Washington, D.C.: International Monetary Fun, 1998.
- Tittlová, M.: *Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2015.

Kontaktné údaje:

PhDr. JUDr. Igor Kleniar
Ústav verejného práva
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
Tomášikova 20
821 05 Bratislava
kleniar@transmedic.sk

VÝZNAM TEÓRIE KRIMINÁLNO-POLICAJNÉHO POZNANIA PRE ZABEZPEČENIE NEODVRATNOSTI TRESTNÉHO POSTIHU

prof. Ing. Miroslav LISOŇ, PhD.
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

JUDr. Adrián VAŠKO, PhD.
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Autori vo svojom príspevku vymedzujú svoj prístup pri konštituovaní policajných vied a charakterizujú pozíciu a rolu teórie kriminálno-policajného poznania v jej systéme. Pri tomto postupe rešpektujú, že teoretické poznanie musí byť formulované jazykom vedy, ktorý operuje s najróznejšími kategóriami a pojmami. Tie sú nimi formulované v závislosti od úrovne všeobecnosti, ktorá umožňuje realizovať ich explanáciu a predikciu. V týchto intenciách osobitnú pozornosť orientujú na charakteristiku prístupov príslušníkov polície k plneniu úloh súvisiacich so zabezpečovaním neodvratnosti trestného postihu.*
Kľúčové slová: *policajné vedy, funkcie teórií v systéme policajných vied, kriminálno-policajné poznanie, teória kriminálno-policajného poznania, myslenie príslušníkov polície, neodvratnosť trestného postihu*

Annotation: *In their contribution, the authors define their approach to constituting police sciences and characterize the position and role of the theory of criminal-police knowledge in its system. In doing so, they respect the fact that theoretical knowledge must be formulated in a language of science that operates with a variety of categories and concepts. These are formulated by them depending on the level of generality that allows their explanation and prediction to be realized. In these intentions, they pay special attention to the characteristics of police officers' approaches to fulfilling tasks related to ensuring the inevitable punishment.*
Keywords: *police sciences, functions of theories in the system of police sciences, criminal-police knowledge, theory of criminal-police knowledge, thinking of police officers, inevitability of criminal sanctions*

„VŠETKA SKÚSENOSŤ K NÁM PRICHÁDZA PROSTREDNÍCTVOM URČITÉHO „MODU“. MODUS (SPÔSOB) JE CELKOVOU OBLASŤOU ÚVAH, KONKRÉTNYM, KONZISTENTNÝM NÁHĽADOM NA SVET. NEJDE VLASTNE O POHĽAD NA SVET, SKÔR O SVET SÁM PRE SEBA, S VLASTNÝMI PRAVIDLAMI, NORMAMI, ZVYKLOSŤAMI A PRINCÍPMI FUNGOVANIA. TEORETICKÝ JE MOŽNÝ AKÝKOĽVEK POČET MODU, NAJZNÁMEJŠIE SÚ VŠAK PRAX (TO JEST VŠEDNÝ ŽIVOT), VEDA A HISTÓRIA. PRAX PREDSTAVUJE SVET TÚŽOB A NECHUTÍ, RADOSTI A BOLESTI, ÚŽITKU A ŠKODY, DOBRÉHO A ZLÉHO, SPRÁVNEHO A NESPRÁVNEHO. JEDNÁ SA O NAJDÔLEŽITEJŠÍ MODUS (AK JE TO LEN Z JEHO VLASTNÉHO HĽADISKA), PRETOŽE NAŠE PREŽITIE ZÁVISÍ NA TOM, ČI A AKO HO OVLÁDAME.“

Grant, R. Michael Oakeshot. In. Veľké postavy politickej filozofie. (Praha, Občiansky inštitút, 1996).

Úvod

Kriminálno-policajné poznanie je elementárnou súčasťou policajného konania. Rešpektujúc potreby praxe (v súlade s platnou legislatívnou úpravou) predstavuje systémovú realizáciu spravodajskej činnosti, operatívno-pátracej činnosti a vyšetrovania pri poznávaní trestných činov.[1]

V našom príspevku sú vymedzené základné atribúty teórie kriminálno-policajného poznania, ktorú kreujú pracovníci katedry kriminálnej polície Akadémie PZ v Bratislave v systéme policajných vied.

V danom kontexte uvádzame, že špecifická pozícia teórie kriminálno-policajného poznania je určená tým, že z policajných vied deduktívne preberá všeobecné poznanie a induktívne odovzdáva svoje špecifické poznanie do ich systému. Zjednodušene povedané, objektivita kreovanej teórie je

[1] LISOŇ, M. – VAŠKO, A. a kol. *Teória kriminálno-policajného poznania*. Bratislava: Wolter Kluver, 2018, s. 45

determinovaná súčasným stavom poznania, ktoré je systémovo subsumované v policajných vedách a aplikačnými možnosťami jeho využitia. Tým táto teória plní významné spoločenskovedné funkcie.

Teória je súbor tvrdení o predmete výskumu, ktoré v danej etape poznania považujú jej autori za pravdivé. Predpokladom akceptácie teórie je, aby nebola v rozpore so súčasnými skúsenosťami a výsledkami experimentov a bola vnútorne konzistentná. Teória činnosti je zovšeobecnením skúseností z praxe. Predpovedá vlastnosti a javy, ktoré v čase jej formulovania ešte neboli prakticky pozorované.

V praktických vedách teória predstavuje súbor podložených hypotéz, ktorými sú vysvetľované určité postupy pri plnení stanovených úloh. Ambíciou autorov teórií je, aby sa tieto predpovede potvrdili. Tento stav bude dôkazom o ich pravdivosti.[2]

Tieto skutočnosti sú autormi akceptované pri kreovaní teórie kriminálno-policajného poznania v systéme policajných vied.

Z hľadiska konkrétnych funkcií predkladanej teórie ide predovšetkým o rozpracovanie otázok základného pojmového aparátu, právnej normatívnej regulácie a explanácie kriminálno-policajného poznania, ako celistvého systému (*kategórie*) pri jeho účelovej realizácii. V záujme naplnenia týchto cieľov sú teóriou kriminálno-policajného poznania:

- ✓ špecifikované všeobecné teoreticko-metodologické východiská kriminálno-policajného poznania (*teória, metodológia, poznatky*);
- ✓ v nadväznosti na predchádzajúci stupeň poznania a s dôrazom na systémové poňatie analyzované základné faktory determinujúce realizáciu kriminálno-policajného poznania;
- ✓ sformulované princípy kriminálno-policajného poznania, ako základné idey odrážajúce ich entity a poslanie v spoločnosti, pri rešpektovaní špecifík objektov pôsobenia;
- ✓ vymedzené črty, štruktúra a realizačné možnosti tohto špecifického policajného poznania ako systému;
- ✓ vymedzené hlavné organizačno-taktické formy účelovo realizovaných činností v systéme kriminálno-policajného poznania odrážajúce jeho funkcie a obsah (*na základe dosiaľ vykonaného skúmania*);
- ✓ vytvorené dostatočné informačné predpoklady na aplikáciu výskumu kriminálno-policajného poznania v systéme policajného konania.

Výber metód využitých pri spracovaní teórie je predestinovaný charakterom objektu, ktorý je skúmaný a vysvetľovaný jej špecifickým predmetom. Autori teórie pri ich voľbe rovnako rešpektujú stanovené ciele pri plnení konkrétne vymedzených úloh v oblasti praxe a teórie. Akceptáciou uvedených faktov a obmedzujúcich determinantov aplikujú teoretickú analýzu**.** Je tomu tak preto**,** lebo touto metódou je možné pochopiť zložitosť i rozporuplnosť javov prebiehajúcich v oblasti realizácie kriminálno-policajného poznania v systéme policajného konania. Autori pri skúmaní jeho vývoja a rozbore súčasného stavu dôsledne uplatňujú historický a systémový prístup**.** Ich prezentovaný vyhradený postoj k teoretickému rozpracovaniu problematiky kriminálno-policajného poznania rešpektuje objektívne dané podmienky príslušnej etapy rozvoja spoločnosti. Tieto skutočnosti potvrdzujú, že v obsahu spracovanej teórie sú konkrétne formulované stanoviská, v ktorých sa hlavný dôraz kladie na činnostné poňatie kriminálno-policajného poznania (*napríklad procesy*) rozhodujúce pri plnení stanovených úloh v policajnej praxi. Z ďalších metód využívajú predovšetkým metódy logiky – *analýza, syntéza, dedukcia a indukcia, analógia a iné logické operácie*, bez ktorých nie je možné dosiahnuť adekvátnu úroveň objektívneho poznania. Rovnako aplikujú metódu komparácie, ktorej využitie vykazuje adresnosť predovšetkým pri určovaní identity kriminálno-policajného poznania v Slovenskej republike a iných štátoch – predovšetkým v rámci EÚ. V neposlednom rade v procese kreovania teórie využívajú aj svoje osobné skúsenosti a informácie získané priamym pozorovaním ako základným zdrojom empirickej informácie o objekte skúmania (*kriminálno-policajné poznanie*) v reálnych podmienkach a tiež konzultácie s príslušnými

[2] HOLCR. K. – V. PORADA a kol. *Policajné vedy Úvod do teórie a metodológie*. Plzeň, 2011, s- 55-61.

odborníkmi praxe s následným zovšeobecňovaním ich skúseností (*osobitne v priebehu vzdelávania s poslucháčmi Akadémie PZ v Bratislave*).

Autori rešpektujú, že teoretické poznanie musí byť formulované jazykom vedy, ktorý operuje s najrôznejšími kategóriami a pojmami. Tie sú nimi formulované v závislosti od úrovne všeobecnosti, ktorá umožňuje realizovať ich explanáciu a predikciu. Pri tvorbe teórie kriminálno-policajného poznania používajú presné a jednoznačné terminologické výrazy. Uvedomujú si, že pokiaľ tieto termíny objektívne odrážajú vlastnosti skúmaného fenoménu (*javu, procesu či udalosti*) vopred eliminujú akékoľvek nejasnosti týkajúce sa obsahu slova alebo jeho významu. Používanie osobitných odborných slov, ktoré vylučujú homonymiu (*rovnozvučnosť*), synonymiu a znemožňujú synkretizmus (*prekrývanie*), je charakteristické pre odborne kvalifikovaný jazykový štýl. Táto intelektualizácia spisovného vedeckého jazyka je preto úzko spojená s terminológiou, t. j. s odborným názvoslovím, ktoré je subsumované do využívaného a vytváraného teoretického tezauru. To znamená v kreovanej teórii je nevyhnutné, aby tieto výrazy mali všeobecný charakter a boli univerzálne využiteľné.[3]

Jedným z týchto výrazov je „**neodvratnosť trestného postihu**“. V realizačnej forme presnejšie vyjadrené termínom **„participácia príslušníkov polície pri zabezpečovaní neodvratnosti trestného postihu účelovou realizáciou procesov kriminálno-policajného poznania“.**

1 POLICAJNÉ VEDY

Policajné vedy sú vedy praktické. ***„Prečo sú policajné vedy praktické?“*** Z publikovaných informácií je zrejmé, že odborníci pri zodpovedaní na túto zdanlivo jednoduchú otázku nie sú jednotní. Väčšina z nich sa však zhoduje v tom, že policajné vedy sú **aplikované (*praktické*) vedy**, ktoré sú povinné citlivo vnímať súčasný vývoj celkovej vedeckej atmosféry a dokázať ju samostatne a kriticky zvládnuť. Argumentujú tým, že tak teória policajných vied, ako aj jej výskum, slúžia predovšetkým určitému praktickému účelu. Z výsledkov analýzy uvedených názorov vyplýva, že ak chceme byť dôslední pri riešení tejto otázky, je vhodné rešpektovať klasifikáciu vied a medzi nimi aj členenie na vedy *„základné“* a *„praktické“*.

Základné (*fundamentálne*) vedy sú vedami o dianí *„o tom, čo sa deje, o udalostiach“*. Dianie opisujú, vysvetľujú a predvídajú. **Praktické vedy sú vedami o konaní**. Účelom ich konštituovania je vytváranie predpokladov pre optimálne fungovanie človeka v spoločnosti v rôznych oblastiach – *v oblasti priemyslu, poľnohospodárstva, ochrany zdravia, vzdelávania a pod.*[4] **Praktické vedy systémovo spracovaným poznaním dávajú návod, ako konať, ako projektovať účelovo realizované konanie a dosahovať stanovené ciele..**[5]

Potreba explanácie (*skúmanie a vysvetľovanie*) policajnej praxe vychádza zo samotného filozofického chápania vzťahu praxe a teórie. Jeho vymedzenie je závislé nielen od filozofickej školy či filozofického prúdu, ktoré ho interpretuje, ale aj od toho, aké významné útvary a spojenia dominujú pri ich vymedzovaní. Pokiaľ sa v tomto poňatí vychádza z prvotnosti praxe a druhotnosti poznania, potom potreba vedeckých poznatkov v súčasnej policajnej praxi určuje, diktuje, limituje policajná prax samotná.[6]

Zdrojom vývoja poznania v policajnej praxi a vývoja policajnej teórie je permanentne riešenie filozofického rozporu medzi policajnou teóriou a praxou, pričom policajná prax je určujúcou stránkou tejto rozpornej jednoty. Potrebu a oblasti vedeckého poznávania činnosti polície tak v konečnom dôsledku determinuje policajná prax.

---

[3] PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika věda o edukačních procesech.* Praha, 1997, s. 47.
[4] HOLOMEK, J. – T. ŠIMANOVSKÁ *Úvod do metodológie praktických vied: Policajné vedy ako vedy praktické.* Bratislava, 2002, s. 78.
[5] HOLOMEK, J. – T. ŠIMANOVSKÁ *Úvod do metodológie praktických vied: Policajné vedy ako vedy praktické.* Bratislava, 2002, s. 85.
[6] ERNEKER, J. – V. PORADA a kol. *Poznávání potřeb a transfer vědeckých poznatků do policejní praxe.* Praha, 2006, s. 15.

Úlohou vedeckého poznávania súčasnej policajnej praxe je slúžiť jej samotnej. Pokiaľ má vedecké poznanie plniť túto úlohu, musí rezolútne eliminovať všetky prvky dogmatizmu alebo prakticizmu stále sa ešte prejavujúcich u niektorých policajných *„odborníkov"*. Prakticizmus i dogmatizmus deformujú dynamický vzťah medzi poznaním a praxou, teóriou a skúsenosťami a sú objektívne škodlivé nielen pre policajnú teóriu, ale predovšetkým pre policajnú prax samotnú.[7]

V súvislosti s rozvojom policajných vied je možné uviesť, že často diskutovanou otázkou je vymedzenie ich špecifického predmetu. Z výsledkov tejto diskusie je zrejmé, že vymedzenie tohto základného atribútu policajných vied je v súčasnosti zložitým teoretickým a praktickým problémom. Aplikovaný výskum potvrdzuje, že je to najmä preto, lebo odborníci sa nemôžu zhodnúť na identite teoretických a praktických potrieb konania polície (*v ďalšej časti - policajného konania*).[8] Zhoda v ich diskusii je, že je nutné rozlišovať medzi konaním polície (*v literatúre, predovšetkým nemeckej, sa používa ako synonymum termín policajná práca, v slovenskej a českej literatúre sa v tejto súvislosti často používa termín policajno-bezpečnostná činnosť*) a špeciálnymi policajnými činnosťami (*alebo skrátene policajnými činnosťami*).

Pojem policajné konanie je možné chápať ako syntetický pojem pre celostné uchopenie aktivity polície a jej orgánov. Činnosť policajno-bezpečnostných orgánov sa rozumie: osobitná forma profesionálnej služby štátu, samosprávnym ako aj komerčných organizáciám a v neposlednom rade občanom.[9] Jej obsahom je súbor výkonných, organizačných, riadiacich a ďalších aktivít, ktoré majú charakter služobných zákrokov, služobných úkonov, ostatných služobných činností a ďalších opatrení. Sú vykonávané v súlade s právnym poriadkom a etickými princípmi občianskej demokratickej spoločnosti, preventívnymi a podľa potreby aj represívnymi metódami práce. Ich cieľom je chrániť základné ľudské práva občanov a spoločnosť pred trestnou a ostatnou protispoločenskou činnosťou. [10]

V tezaure policajných vied, policajné činnosti je možné chápať ako pojem vyčleňujúci jednotlivé špecifické aktivity zamerané na dosahovanie cieľov, ktoré vyplývajú z úloh a funkcií polície, napríklad kriminálno-policajné poznanie, pričom sa abstrahuje od činnosti sprievodných a pomocných (*svojim charakterom nepolicajných*).[11] S týmito názormi sa stotožňujeme, pritom vyslovujeme záver, že v súčasnej dobe **policajné vedy** vo svojom obsahu subsumujú vznikajúci **systém vedeckých poznatkov o policajnej realite.**[12]

Policajná realita je objektívne vyskytujúca sa skutočnosť v ľudskej spoločnosti, v ktorej sú realizované procesy policajného konania a vytvárajú sa a fungujú ich konštrukty.

Analogickým výkladom uvedeného je možné uviesť, že objektom policajných vied je policajné konanie. Predmetom je policajná realita.

Niet sporu v tom, že pri explanácii a projektovaní policajného konania a zdôvodňovaní oprávnenej akceptácie tohto predmetu (*„policajná realita")* je možné použiť rôzne argumenty. V tomto smere za rozhodujúce je možné označiť to, že policajná teória musí byť spätá s policajnou praxou, ktorú svojim systémovým poznaním má zlepšovať, rozvíjať, inovovať a pod. Ak by teória neprispievala k zlepšovaniu policajnej praxe, bola by považovaná za nelegitímnu. To potvrdzuje, že

---

[7] ŠKROVÁNEK, J. *K niektorým problémom vzťahu policajnej teórie a praxe*. In. Policajná teória a prax, č. 1/2004, s. 81, 82.

[8] *BANGO, BUDKA, ERNEKER, HOLCR, IVOR, HOLOMEK, LISOŇ, METEŇKO, NEIDHARDT, PORADA, SCHNEIDER, STEINERT, STIERANKA, STOCK, VICENÍK, VIKTORYOVÁ, .. .*

[9] HOLOMEK, J. – T. ŠIMANOVSKÁ *Úvod do metodológie praktických vied: Policajné vedy ako vedy praktické.* Bratislava, 2002, s. 86.

[10] FILÁK, A. a kol. *Základy teórie policejně bezpečnostní činnosti II.* Praha,2006, s. 65.
ŠIMON, L. *Policajno-bezpečnostná činnosť*. Bratislava, 2016, s 94-95.

[11] HOLOMEK, J. *Metodologické východiská praktických vied*. In. HOLCR. K. – V. PORADA, a kol. *Policajné vedy Úvod do teórie a metodológie.* Plzeň, 2011, s. 68 a násl.,

[12] Termín *„realita"* v spojení s určitou vedeckou entitou (*kategóriou*) sa používa pomerne frekventovane, napríklad v pedagogike – PRŮCHA, J. 1997 – *edukačná realita*; v sociológii – MACHONIN, TUČEK a kol. 1996 – *sociálna realita*; a iní)... .

policajná realita musí byť vnímaná, ako systém, ktorého štruktúru tvoria procesy, determinanty a konštrukty konkrétne účelovo realizovaných činností, ktoré sú subsumované v policajnom konaní.

Procesy policajného konania tvoria najmä situácie, v ktorých sú pri plnení úloh účelovo štruktúrovane aplikované metódy a využívané prostriedky (*činnosti*).

Konštrukty policajného konania tvorí zovšeobecnené vedecké poznanie vo forme právnych noriem, stratégií, taktík, metodík, systémov organizácie práce a riadenia, profesionálnej prípravy ich realizátorov, ...

Aj napriek tomu, že to nie je *„expressis verbis"* vyjadrené, to potvrdzuje, že úlohou policajných vied nie je len podpora policajnej praxe, ale aj hlboké poznanie a vysvetlenie policajnej reality.

Policajné vedy predstavujú systém poznania o policajnom konaní, ktorý sa explanáciou a projektovaním policajnej reality, v súlade so spoločenskými potrebami, účelovo rozvíja (*konštituuje*).

Výsledky aplikovaného výskumu potvrdzujú, že kompozícia policajných vied vykazuje konkrétne rezervy. To však nepopiera ich prínos, ktorý korešponduje s čiastkovou saturáciou praktických a teoretických potrieb. Očakávaným pozitívom je, že policajné vedy (*v súčasnej etape ich konštituovania*) plnia dôležité praktické a teoretické funkcie. Je to evidentné z registrovanej zvýšenej úrovne účinnosti a efektivity procesov policajného konania.

2 FUNKCIE TEÓRIÍ V SYSTÉME POLICAJNÝCH VIED

Základnú štruktúru systému policajných vied, ako vedy, vytvárajú **dve zložky – teória a výskum**. Termín **„teória"** sa používa (*v skrátenom vyjadrovaní*) pre označenie vedeckých myšlienkových konštrukcií všetkých úrovní. **Teoretická zložka policajných vied predstavuje systém poznatkov, ktoré prezentujú popis a explanáciu činností a javov policajnej reality.**[13] Výskumná zložka poskytuje dáta a zdôvodnenie pre tento opis a explanáciu. Vo svojej podstate je to vysokokvalifikovaná organizovaná odborná činnosť zameraná na získanie nových poznatkov (*základný výskum*), respektíve na objavovanie postupov, ktorými možno využiť teoretické poznatky v policajnej praxi (*aplikovaný výskum*).[14]

Vedecké poznanie je efektívne, ak systémovo integruje obe jeho roviny, t. j. rovinu empirickú a teoretickú. Aj keď miera ich zastúpenia je v rôznych oblastiach poznania (*dokonca aj v rôznych vedných disciplínach*) rozdielna, nemôže niektorá z nich úplne absentovať. Presadzovanou zásadou pri konštituovaní policajných vied je, aby zložky ich teórie a výskumu boli vzájomne prepojené.

Táto interpretácia potvrdzuje, že pri napĺňaní tohto očakávania sú registrované situácie, v ktorých uvedená synergia nefunguje. To negatívne determinuje akceptáciu policajných vied (*poznania*), a to tak v praktickej, ako aj v teoretickej rovine. Osobitne sa to odráža pri účelovom systémovom členení policajných vied na základe funkčných oblastí policajnej reality, predovšetkým - **spoločenskej (*regulačnej, ochrannej, donucovacej, výchovnej, vzdelávacej a pod.*), poznávacej a organizačno-riadiacej.** Je tomu tak preto, lebo tieto funkcie je možné systémovo využiť pri eventuálnom vytváraní teórií vedných odborov v systéme policajných vied.

Iný pohľad na rozhodujúcu oblasť vedeckého poznávania policajnej reality možno prezentovať podľa základných hľadísk určujúcich postavenie, miesto a úlohy polície v spoločnosti. Podľa toho prístupu by obsah mal vychádzať z hľadiska spoločenského (*politického, občianskeho*), organizačného a z hľadiska bezpečnostného.[15]

Bez ohľadu na úplnosť na základe týchto úvah je možné vysloviť záver, že **poznanie v policajných vedách musí vykazovať charakter systému, v ktorom je možné diferencovať tri aspekty: teóriu, metodológiu a získané poznatky.**

---

[13] HOLCR, K. – V. PORADA a kol. *Policajné vedy Úvod do teórie a metodológie*. Plzeň, 2011, s. 222,

[14] http://slovnik.azet.sk/pravopis/slovnik-sj/ *Výskum je bádanie, skúmanie, v ktorom ide o poznanie doposiaľ nepoznaných skutočností na základe analýzy už známych skutočností. Výskum v policajných vedách je systematická tvorivá činnosť, ktorej cieľom je poznať príčiny a podmienky existencie konkrétnych prírodných a spoločenských javov, ktoré súvisia s plnením funkcií policajného konania*.

[15] PORADA, V. - K. HOLCR a kol. *Policejní vědy*. Plzeň, 2011, s. 72, a násl.

Teória prestavuje pokus o vysvetlenie príčin stavu a zmien pozorovaného javu, procesu alebo udalosti. V tomto kontexte, **policajnú teóriu je vhodné vnímať vo vzťahu ku konkrétnej účelovo realizovanej činnosti v systéme policajného konania (*policajno-bezpečnostných činností, kriminálno-policajného poznania, ...*).**

Metodológia je predovšetkým sústavou pravidiel stanovujúcich postupy, na základe ktorých je možné dospieť k vysvetleniu alebo overeniu uvedených fenoménov.

Poznatky sú „*sumou*" zistení, ku ktorým sa dospelo vedeckým skúmaním vymedzeného javu (*objektu*).

Teória, metodológia a poznatky policajného konania sa natoľko prelínajú, že ktorýkoľvek samostatne vydelený aspekt v sebe implikuje ostatné. Teóriu nie je možné tvoriť, resp. overovať inak než na faktoch; metodológia vymedzuje vedecké fakty a postupy, ako z faktov vytvárať teóriu. Metodológia sama je vlastne teória organizácie pozorovaní a z nich získaných poznatkov v systémoch, ktoré sú označované ako vedecké.[16]

Termín teória je najčastejšie používaný v troch (*navzájom sa nevylučujúcich*) významoch:

1. **Vedecká teória je protikladom praxe**. Kým teória je myšlienkovým zobrazením objektívnej skutočnosti, prax je nástrojom k jej bezprostrednej cieľavedomej premene. Ak sa na premene skutočnosti podieľa teória, deje sa tak sprostredkovane za pomoci praxe.

2. **Vedecká teória je protikladom vedeckej hypotézy**. Kým hypotéza má do svojho overenia vždy len pravdepodobnostnú hodnotu, potom ak má byť teória vedecká, musí byť prinajmenšom objektívne pravdivá. V tomto druhom význame je teda teóriou potvrdená hypotéza (*hypotéza vyvrátená je nazývaná omylom*). To však neznamená, že teória v tomto druhom význame má definitívnu povahu a nemôže byť ďalším poznaním doplňovaná a spresňovaná, alebo nahradená teóriou inou.

3. **Vedecká teória je protikladom fragmentárnych a nesystemizovaných (*aj keď objektívne pravdivých*) poznatkov**. Je systémom zovšeobecnených objektívne pravdivých poznatkov (*alebo systémov poznatkov odvodených z iných teórií*), splňujúcich ďalšie sprísňujúce kritériá.

Vedeckú teóriu tvorí systém objektívne pravdivých poznatkov, ktorý spĺňa nasledujúce požiadavky:

- ✓ musí mať svoj objekt, ktorý na nej existuje nezávisle,
- ✓ musí byť štrukturálne zložený z výpovedí o svojom objekte,
- ✓ musí byť koherentný (*vnútorne neprotirečivý*),
- ✓ musí byť konzistentný, t.j. všetky výpovede vchádzajúce do teórie musia navzájom súvisieť,
- ✓ musí byť overiteľný (*jeho neoveriteľnosť môže byť len podmienená, dočasná, nie však principiálna*).[17]

Základnou funkciou teórie (*eventuálne teórií*) v policajných vedách je vytvorenie takých systémov poznatkov o činnostiach v policajnom konaní, ktoré umožnia subjektom poznávať, vysvetliť a riadiť v nich implementované javy, procesy a udalosti. V konkrétnom vyjadrení sú to funkcie:

- ✓ deskripcie a klasifikácie javov, procesov a udalostí v policajnom konaní,
- ✓ explanácie javov, procesov a udalostí na skúmanom úseku činnosti,
- ✓ pochopenia entity a základných determinant skúmaných fenoménov,
- ✓ riadenia javov, procesov a udalostí v policajnom konaní.[18]

Máme zato, že práve tieto funkcie vykazujú konkrétnu relevanciu, a to najmä vo vzťahu k účelovej diverzifikácii policajnej reality, ktorej prejavy je potrebné rešpektovať pri vytváraní teórií

[16] PORADA, V. - K. HOLCR a kol. *Policejní vědy*. Plzeň, 2011, s. 158.
[17] HOLCR, K. – V. PORADA a kol. *Policajné vedy Úvod do teórie a metodológie*. Plzeň, 2011, s. 55, 56.
[18] PORADA, V. - K. HOLCR a kol. *Policejní vědy.* Plzeň, 2011, s. 159.

v systéme policajných vied. Tento permanentný proces je potrebné zosúladiť s identifikovanými praktickými a teoretickými potrebami.

3 TEÓRIA KRIMINÁLNO-POLICAJNÉHO POZNANIA

Vedeckou ambíciou *pracovníkov katedry kriminálnej polície Akadémie PZ v Bratislave* je vypracovať základnú systémovú štruktúru teoretického poznania, ktorú je možné akceptovať pri kreovaní **vedného odboru *„kriminálno-policajné poznanie“*** . Cieľom tohto procesu je operacionalizovať pojem ***„teória kriminálno-policajného poznania“***, a to popisom jej špecifických čŕt (*rysov*), teda vlastností, ktorými sa táto teória vyznačuje. Pri postupnom napĺňaní týchto cieľov je použité poznanie získavané aplikovaným výskumom. Objektom tohto výskumu sú javy, procesy a udalosti súvisiace s **kriminálno-policajným poznaním**, ktoré je účelovo realizované v systéme policajného konania. Vzhľadom na nekonečnú rozmanitosť tohto objektu, pri jeho skúmaní a vysvetľovaní sú vydeľované len niektoré jeho časti, vlastnosti a stránky, ktoré sú od ostatných nutne abstrahované. Tento zredukovaný súhrn komponentov, stránok, vlastností a vzťahov tejto poznávacej činnosti vymedzuje predmet tohto výskumu, ktorý je pracovne označený termínom ***„realita kriminálno-policajného poznania“* (*ďalej len realita policajného poznania*).**

Realita policajného poznania je teda určitá *„optika“,* prostredníctvom ktorej sú vedecky skúmané a vysvetľované účelovo realizované činnosti v kriminálno-policajnom poznaní.

Voľba objektu skúmania v tejto teórii je určená. Predmet jej skúmania je účelovo a cieľavedomo prispôsobovaný identifikovaným potrebám praxe a teórie. Je determinovaný množstvom obmedzujúcich činiteľov, predovšetkým úrovňou poznania všeobecne a objektom poznania zvlášť, nárokov súvisiacich s personálnou, časovou, regulačnou, materiálnou a inou realizáciou výskumu.[19]

Systematicky spracované poznanie z aplikovaných výskumov má charakter teórie. Tú tvorí systém poznatkov, ktoré prezentujú popis a explanáciu (*vedecké vysvetľovanie*) javov registrovaných pri účelovej realizácii kriminálno-policajného poznania. Obsahovú štruktúru teórie tvorí súbor tvrdení charakterizujúcich črty reality policajného poznania, teda vlastností, ktorými sa prvky tohto predmetu výskumu vyznačujú a môžu sa rozvíjať. Jej autori, v danej etape kreovania, ich považujú za pravdivé. Pri objektivizácii tohto konštatovania je možné využiť závery z verifikácie hypotéz:

1. Teória kriminálno-policajného poznania v súčasnom štádiu vývoja tvorí štruktúrovaný systém s adresným riadením.

2. Systém teórie kriminálno-policajného poznania je a musí byť začlenený do vyššieho systému, ktorým sú konštituované policajné vedy.

3. Konkrétnymi vzťahmi, ktoré sú vytvorené spoločnými a špecifickými vlastnosťami v systéme policajnej reality je možné charakterizovať pomernú samostatnosť teórie kriminálno-policajného poznania.

Akceptujúc uvedené, je možné uviesť, že v systémovom chápaní **teória kriminálno-policajného poznania v súlade so spoločenskými potrebami skúma a vysvetľuje ciele, účel, postup, obsah a podmienky systémovo realizovanej spravodajskej činnosti, operatívno-pátracej činnosti a vyšetrovania pri poznávaní trestných činov a na základe identifikovaných funkčných zákonitostí a získaných skúseností vytvára podmienky pre ich projektovanie a ďalší rozvoj**.

Vo svojej podstate jej kreovanie predstavuje zložitý myšlienkový postup, ktorým sa jej autori (*definovaným postupom*) pokúšajú vysvetliť systém účelovej realizácie konkrétnych činností v policajnom konaní (*účelovo realizované kriminálno-policajné poznanie*). Jej charakteristickou súčasťou nie je len určenie platných postupov pri účelovej realizácii systému policajných činností, ale i predmetné vymedzenie objektov ich pôsobenia. V konkrétnej syntéze táto teória obsah tohto poznania rozpracováva do vedného odboru, v ktorom je explicitne stanovený jeho predmet (*skúmania*).

[19] ERNEKER, J. - V. PORADA, a kol. *Poznávání potřeb a transfer vědeckých poznatků do policejní praxe*. Praha, 2006, s. 78.

Základným predpokladom akceptácie teórie je, aby plnila konkrétne funkcie (*dôsledky*). Z uvedeného dôvodu v procese jej kreovania, prioritnou úlohou je **vymedziť jej špecifické postavenie v systéme policajných vied.** Pri tejto činnosti je nutné akceptovať, že kreovanie teórie má svoje autonómne správanie. **Z uvedeného dôvodu pri hodnotení jej jednotlivých atribútov je potrebné ich konfrontovať s kritériami vedeckej spoľahlivosti, t. j. s poznaním, ktoré je zistené a overené výskumom.**

Kreovanie teórie je zložitý myšlienkový postup. Z uvedených dôvodov vymedzenie jej predmetu je vhodné spájať s hľadaním odpovedí na otázku: ***„Aké špecifické zákonitosti objektívneho sveta skúma a vysvetľuje teória kriminálno-policajného poznania?“.*** Tým sú zároveň určované jej odlišnosti a vzťah k teórii v systéme policajných vied a iným teóriám (*iných vied*).

Dosiahnuté poznanie z aplikovaného výskumu potvrdzuje, že je vhodné ak systém účelovej realizácie kriminálno-policajného poznania je skúmaný, hodnotený a vysvetľovaný využitím predmetu, ktorý sme pracovne označili – realita kriminálno-policajného poznania. Jej štruktúru vytvárajú procesy kriminálno-policajného poznania, ich determinanty a konštrukty (*logistika*). *„Prečo realita kriminálno-policajného poznania?“*

Máme zato, že nami interpretované poznanie dostatočne potvrdzuje, že pri jeho spracovaní sme pragmatickí. Každú aktivitu, ktorú realizujeme účelovo a cieľavedome spájame s potrebami konkrétnych adresátov. Týmto konštatovaním zvýrazňujeme, že teóriu kreujeme nielen pre potreby teoretikov (*teórie*), ale aj pre potreby praxe (*ak to zjednodušíme – predovšetkým, najmä, osobitne*). To potvrdzuje, že ak chceme presvedčivo odpovedať na nami formulovanú otázku sme povinní prioritne vymedziť vzťahy teórie k praktickej realizácii kriminálno-policajného poznania. Tie sú charakterizované v bežne používaných názoroch (*slovných spojeniach*) - *„Prax je protikladom teórie kriminálno-policajného poznávania.“, „Teória v praktickom kriminálno-policajnom poznaní.“, „Prax v teórii kriminálno-policajného poznávania.“ a pod*.

Pri skúmaní týchto názorov je možné zistiť, že **príslušníci polície** pri účelovej realizácii systému spravodajskej činnosti, operatívno-pátracej činnosti a vyšetrovania (*systém kriminálno-policajného poznania*) **preferujú prax pred teóriou**. Termínom **prax označujú aktivity, ktoré realizujú pri výkone svojej profesie.** Táto skutočnosť má logické vysvetlenie, pretože teoretické poznanie nie je nutným predpokladom pre praktické konanie. **Jeho úlohou je saturovať potreby praxe a to požadovaným poznaním javov a procesov týchto špecifických policajných činností, ktoré vznikajú a existujú v určitom prostredí** v konkrétnej spoločenskej **realite – realite kriminálno-policajného poznania** (***ďalej len realita kriminálneho poznania***). V týchto intenciách, len takto vnímaná **prax môže plniť funkcie predmetu teórie.**

Práve tieto skutočnosti sú v zhode s našim stanoviskom k správnosti voľby vymedzeného predmetu teórie. Jeho analogickým výkladom je možné dospieť k záveru, že základným východiskom kreovanej teórie, ktorý určuje jej zmysel a poslanie, je už uvedená štrukturalizovaná realita. Z praktického hľadiska je to objektívna skutočnosť, ktorú táto teória rozvíja a využíva pri plnení svojich funkcií (*praktických – vytváranie predpokladov pre projektovanie činnosti a tým zvyšovanie jej účinnosti a efektivity; teoretických pre explanáciu jej podstaty a prejavov*) a to v konkrétnom prostredí.

4 TEORETICKÁ KATEGÓRIA – NEODVRATNOSŤ TRESTNÉHO POSTIHU

Výsledky z aplikovaných výskumov potvrdzujú, že pri realizácii procesov kriminálno-policajného poznania je akceptovaný štruktúrovaný systém logických foriem myslenia. V určitom slova zmysle, ten je determinovaný postavením subjektov pri účelovom realizovaní kriminálno-policajného poznania. Podľa nášho názoru z uvedeného je možné zdôvodniť oprávnenosť hľadania odpovedí na otázku: *„Ako majú príslušníci polície, realizátori kriminálno-policajného poznania, pristupovať k ukladaniu trestov?“*.

V daných súvislostiach akceptujeme, že **ukladanie trestov je činnosť súdu spájaná s prijatím zodpovednosti sudcu za jeho rozhodnutie, zameraná na zistenie všetkých okolností,**

za ktorých došlo ku spáchaniu trestného činu, objektívnych i subjektívnych príčin, predpokladov prevýchovy páchateľa a najmä ochranu spoločnosti prostriedkami trestného práva. Aby uložený trest splnil očakávaný účel, musí byť spravodlivý a ako taký ho musí pociťovať nielen páchateľ, ale aj spoločnosť. Jednou z podmienok spravodlivosti trestu je jeho primeranosť k povahe, závažnosti trestného činu a osobe páchateľa a **neodvratnosť trestu**. Zárukou správneho ukladania trestov je dodržiavanie dvoch základných zásad - **zásady zákonnosti trestania a zásady individualizácie trestu**. **Trestný zákon upravuje zásadu zákonnosti v § 34 ods. 2 Trestného zákona. Zásada individualizácie trestu má dve roviny - zákonnú a súdnu. Zákonu individualizáciu trestu predstavuje trestná sadzba určená jednotlivo pre každý trestný čin v osobitnej časti Trestného zákona.** Súd musí pri ukladaní trestu vychádzať aj zo zásady individualizácie trestu v zmysle § 34 ods. 4 Trestného zákona, ktorá predstavuje súdnu individualizáciu trestu. Súd má v zmysle tohto ustanovenia pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadať najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, priťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchateľa, jeho pomery a možnosť jeho nápravy. Nie je totiž nevyhnutné, aby bol páchateľovi trestného činu v každom prípade uložený trest odňatia slobody, ale ak to je podľa Trestného zákona možné, páchateľovi by mal byť uložený trest, ktorý spĺňa kritéria individuálnej prevencie bez toho, aby páchateľ trestného činu musel skončiť vo výkone trestu odňatia slobody. Ďalšou zásadou, ktorú upravuje Trestný zákon v ustanovení § 34 ods. 3, je **zásada personality trestu**. Samotné uloženie trestu nepriamo postihuje i rodinu páchateľa a jemu blízke osoby. Preto nie je možné zabezpečiť, aby sa trest uložený odsúdenému vôbec nedotkol jeho rodiny a blízkych osôb. Ustanovenie § 34 ods. 3 Trestného zákona prikazuje súdom pri ukladaní konkrétnych trestov, aby prihliadali aj na záujmy rodiny páchateľa a ďalších jemu blízkych osôb, samozrejme v rámci zákonných podmienok pre uloženie konkrétneho trestu a minimalizovali dopad uloženého trestu na ďalšie osoby.[20]

V súlade s našou ambíciou, touto citáciou zvýrazňujeme, že **neodvratnosť trestného postihu predstavuje mimoprávnu kategóriu. To však neznamená, že táto kategória nevykazuje konkrétnu relevanciu vo vzťahu k plneniu úloh na úseku kriminálno-policajného poznania.** Dá sa povedať, že táto skutočnosť súvisí aj s tým, že štát udeľuje kompetencie súvisiace s realizáciou kriminálno-policajného poznania fakticky jednotlivým príslušníkom polície, ktorí ich využívajú pri plnení úloh v konkrétnych situáciách, okrem iného pri zabezpečovaní neodvratnosti trestného postihu.

Účinný, efektívny a správny výkon funkcií v zložkách polície závisí od toho, aký kvalitný a schopný je každý ich príslušník (*pracovník*). V kriminálno-policajnom poznaní plnenie úloh nie je povolanie, ale poslanie, umenie. Od realizujúcich príslušníkov sa očakáva, aby rozumeli nielen litere zákona, ale aj duchu zákona, i keď problémy, pred ktoré sú postavení, majú jedinečný charakter. Pri ich činnosti nestačí len označiť niečo *za biele alebo za čierne, za správne alebo zlé;* realizujúci príslušníci musia vedieť hlavne rozlišovať aj nepočetné odtiene sivej. Svoju činnosť sú povinní vykonávať za úplného dodržiavania zákona a za správneho a primeraného využívania zákona. Zákon nesmú presadzovať protiprávnym, diskriminačným či svojvoľným spôsobom. Takýto postup by zničil dôveru a podporu verejnosti a podkopal by autoritu celej zložky polície.[21]

Realizujúci príslušníci sú povinní poznať nielen právomoci, ktoré im zveruje zákon; musia si byť tiež vedomí, že v súlade a v rozsahu zákona spôsobujú osobám podozrivým z trestnej činnosti potenciálne škodlivé dôsledky. Napríklad v kriminálno-policajnom poznaní pri plnení úloh dochádza často k najrôznejším situáciám, v ktorých sa realizujúci príslušníci a verejnosť, ktorej slúžia, nachádzajú na opačných stranách. Veľmi často musia konať tak, aby zabránili porušeniu zákona, alebo konajú až potom, keď už bol zákon porušený. Pritom však ich činnosť musí byť úplne zákonná a nesmie sa v nej vyskytovať žiadny prvok svojvôle.

[20] Uznesenie Krajského súdu v Košiciach zo dňa 28. 6. 2017, sp. zn. 4To/42/2017.
[21] ŠULC, Vladimír. Prevence kriminality. In: *Právo-Bezpečnost-Informace* [online]. 2017, roč. 2017, č. 3, s. 1-9. ISSN 2336-3657. Dostupné z: http://www.teorieib.cz/pbi/?section=articles

V praxi sú situácie, v ktorých realizujúce subjekty pri výkone svojich povinností pociťujú nespravodlivosť a nevyváženosť a to najmä vo vzťahu medzi voľnosťou konania páchateľov a zväzujúcimi kompetenciami, ktoré sú povinní akceptovať pri plnení úloh. Je potrebné však zdôrazniť, že je to práve tento pocit, ktorý ich odlišuje (*subjekty presadzujúce dodržiavanie zákona*) od subjektov, ktoré páchajú trestné činy. **Ak by sa príslušník polície uchýlil k praktikám, ktoré sú nezákonné, alebo pri ktorých prekračuje právomoci, ktoré mu priznáva zákon, už by sme ho od páchateľa nemohli odlíšiť.**

Ľudský faktor pri plnení úloh nesmie ohroziť dodržiavanie požiadavky zákonnosti. Preto si realizujúci príslušníci vytvárajú osobné postoje a osvojujú také spôsoby konania, ktoré sú rozhodujúce pre správny výkon ich činnosti. Pre úspešnú realizáciu kriminálno-policajného poznania nestačí, aby mali tieto vlastnosti ako jednotlivci; musia tiež kolektívne pracovať na tom, aby kultivovali a zachovávali taký obraz o svojej činnosti a ich funkciách, ktoré v spoločnosti vytvárajú pocit dôvery a bezpečia (*jej slúžia*).[22]

V kriminálno-policajnom poznaní kvalifikačný predpoklad pri aplikácii konkrétneho konania sa spája práve s otázkami erudície realizujúcich príslušníkov, úrovňou ich poznania o danej problematike a s ňou súvisiacou schopnosťou riešiť vzniknuté problémy. Hoci dosiahnutý stupeň vzdelania deklaruje vo väčšine prípadov aj úroveň poznania, nemusí však ešte vypovedať o erudovanosti daného subjektu riešiť vznikajúce a existujúce problémy (*ich určenie – rozpoznanie, identifikovanie, definovanie a náležité vyrovnanie sa s nimi*). Z toho vyplýva, že riešenie otázky, ktorej obsahom je odborná príprava policajtov na plnenie úloh spojených s realizáciou kriminálno-policajného poznania, musí vychádzať z konkrétnych predpokladov a spoločenských potrieb. Kvalifikácia je stále iba predpokladom, ktorý hovorí o tom, že konkrétny subjekt je vhodný na účasť na realizovaní kriminálno-policajného poznania. Vzdelanie totiž v žiadnom prípade priamo nepredurčuje konkrétneho jednotlivca na to, aby sa podieľal na plnení stanovených úloh. Kvalifikačný predpoklad realizujúceho príslušníka je len jedným zo skupiny determinantov, ktoré ovplyvňujú samotný priebeh, ako aj výsledky a efekty kriminálno-policajného poznania.[23]

Pri kontakte prejavuje občan príslušníkovi polície dôveru. Verí a očakáva, že bude jeho súkromie rešpektovať a že sa bude jeho prípad riešiť ako dôverný. Fakticky sa tým spolieha na existenciu a dodržiavanie určitého kódexu jeho profesijnej etiky. Ten môže byť kodifikovaný (*ale aj nekodifikovaný*) v súbore pravidiel, ktorým je v sumáre typické profesionálne konanie realizujúcich subjektov kriminálno-policajného poznania. To je povinní akceptovať každý príslušník polície, a preto musí vo svojej činnosti permanentne rešpektovať svoje postavenie, funkciu a zodpovednosť za svoje postoje, konanie a pod.[24]

Práve tieto skutočnosti nás oprávňujú uviesť, že vo vzťahu k pozícii a role realizujúcich príslušníkov polície v kriminálno-policajnom poznaní existuje v teórii kriminálno-policajného poznania celý rad javov, ktoré sú zahalené akoby chimérou až tajuplnosťou. Jedným z týchto javov je to, čo možno označiť termínom **„nedovratnosť trestného postihu."**

Na základe dosiahnutých výsledkov z aplikovaného výskumu javy, ktoré priamo súvisia s postojom príslušníkov polície k realizácii kriminálno-policajného poznania, navrhujeme označiť jednotným termínom **„myslenie príslušníka polície".** Tento terminologický prístup je akceptovaný aj v iných teóriách o konaní (*pedagogika, medicína a iné*). Myslenie príslušníka polície má charakter kategórie, ktorú musí teória kriminálno-policajného poznania v súlade s identifikovanými potrebami náležitým spôsobom implementovať do svojho tezauru.[25]

---

[22] ROVER, de C. *Slúžiť a chrániť. Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily.* Bratislava, 2002, s. 155.

[23] ŠULC, V. Základní principy informačního managementu. In: *Právo-Bezpečnost-Informace* [online]. 2017, roč. 2017, č. 3, s. 1-11. ISSN 2336-3657. Dostupné z: http://www.teorieib.cz/pbi/?section=articles

[24] ROVER, de C. *Slúžiť a chrániť. Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily*. Bratislava, 2002, s. 156.

[25] PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika. Věda o edukačních procesech*. Praha, 1997, s. 494 ... „Učiteľove pedagogické myslenie"...

Myslenie príslušníka polície je možné chápať ako komplex profesionálnych ideí, postojov, očakávaní, prianí a predsudkov, ktoré vytvárajú základňu jeho činnosti, vnímania a realizácie kriminálno-policajného poznania.

V daných súvislostiach presadzujeme názor, že jednou zo zložiek „myslenia príslušníka polície“ je akceptovanie právnej regulácie a zodpovednosti pri zabezpečovaní neodvratnosti trestného postihu.

Z poznania policajnej praxe vyplýva, že myslenie príslušníka polície má celý rad čŕt. Sú spoločné pre všetkých, ktorí realizujú kriminálno-policajné poznanie a individuálne variabilné. Ak ich hodnotíme, ďalej môžeme uviesť, že sú uvedomované alebo neuvedomované, majú kognitívny (*vedomostný*) základ a emotívny charakter.

Myslenie realizujúceho príslušníka je obsahovo orientované na samotnú realizáciu kriminálno-policajného poznania, na ich ciele, účel, organizáciu práce a riadenie, metódy a pod. V širších súvislostiach je potrebné pridať myslenie, ktoré sa netýka výlučne prostredia, v ktorom je realizované kriminálno-policajné poznanie, ale napríklad ako príslušník polície vníma svoju vlastnú profesijnú pozíciu a svoju rolu v nej, ako vníma objekty poznávania, svojich kolegov, aké zaujíma postoje k zložke polície, policajnej organizácii, k spoločnosti.

Tieto skutočnosti potvrdzujú, že pri realizácii kriminálno-policajného poznania je potrebné delegovať konkrétnu zodpovednosť až na úroveň jednotlivca za dosiahnutie čiastkových cieľov.

Pociťovaná zodpovednosť za dosahované výsledky a efekty kriminálno-policajného poznania je ďalšou dôležitou zložkou komplexu myslenia realizujúceho príslušníka. Tento vzťah môže pôsobiť na to, ako sa správa v danej pozícii a pri vykonávaní svojej roly. Z empírie je zrejmé, že pri posudzovaní tejto zodpovednosti je potrebné cieľovo sa zamerať na jeho vzťah ku kolektívnej práci, a to v organizačnej štruktúre zložky polície a policajnej organizácie. Nejde totiž len o to, komu realizujúci príslušník pripisuje zodpovednosť za úspechy či neúspechy pri plnení delegovaných úloh, či túto zodpovednosť preberá viac na seba, alebo ju necháva na iných kolegov a pod. V danej súvislosti je možné uviesť, že pre organizáciu a riadenie kriminálno-policajného poznania, za najdôležitejšie je možné označiť zistenie príčin úspešnosti či neúspešnosti zložky polície v systéme policajného konania. V tomto smere možno ako príklad uviesť štruktúru otázok, ktoré môžu byť adresované všetkým subjektom, ktorí realizujú kriminálno-policajné poznanie: *„Čo považuješ za príčiny svojej úspešnosti v delegovanej pozícii?“, „Čo považuješ za príčiny svojej neúspešnosti v delegovanej pozícii?“, „Na základe čoho hodnotíš, že dosahuješ úspech pri plnení úloh v kriminálno-policajnom poznaní?“, „Ako hodnotíš svoju celkovú úspešnosť?“, „Čo považuješ za príčiny úspešnosti zložky polície, ktorej si členom?“* a pod. Pri samotnom vyhodnocovaní týchto odpovedí je potrebné skúmať konkrétne vyjadrenia tých, ktorí plnia konkrétne úlohy vo svojich profesijných pozíciách určitý čas, s určitým odborným vzdelaním a pod. Otázka totižto znie: *„Pociťujú túto zodpovednosť rovnako príslušníci polície na jednotlivých pozíciách?“, „Pociťujú túto zodpovednosť rovnako (mladší, starší, vzdelaní) príslušníci polície?“ a pod.*

V tejto súvislosti považujeme znova za potrebné otvoriť diskusiu o potrebe akceptácie termínu „**neodvratnosť trestného postihu“.** Pritom vychádzame najmä z toho, že jedným zo základných smerov činnosti všetkých štátnych orgánov povolaných participovať pri plnení úloh na úseku kontroly kriminality trestnoprávnymi prostriedkami je neodvratnosť postihu za čin, pri ktorom zákon predpokladá trestnú zodpovednosť. **Vo svojej podstate neodvratnosť trestného postihu znamená vytvorenie predpokladov v spoločnosti pre to, aby hrozba trestom vyjadrená v zákone bola reálna, inak povedané, aby vzápätí za vykonaným trestným skutkom, ktorému sa nepodarilo predísť, nasledoval zákonný postih.**

Na základe praktického poznania je možné uviesť, že uvedomovanie si pozície a roly pri plnení úloh na úseku zabezpečovania neodvratnosti trestného postihu(*rovnako ako iné zložky charakteristiky myslenia*) objektívnymi procedúrami je veľmi zložité. Realizujúci príslušníci si ju mnohokrát uvedomujú v závislosti od toho, aký obraz o kriminálno-policajnom poznaní si vnútorne vytvorili, resp. čo od neho očakávajú. Aj tento vzťah má význam pre zvyšovanie kvality a funkcionality kriminálno-policajného poznania.

Akceptujúc uvedené, **teoretický zoznam dispozičných predpokladov na výkon pozícií realizujúcich príslušníkov je možné znázorniť v tejto štruktúre**:

- ✓ odborno-predmetové (*vedecké poznanie pre realizáciu kriminálno-policajného poznania sa stáva stále viac „conditio sine qua non“*),
- ✓ psychologické *(vnútorná a vonkajšia motivácia, aktivovať myslenie, pracovať na sebe, vytvárať vhodnú pracovnú klímu aj pre seba, dokázať odbúrať stres, ovládať svoje emócie a pod.),*
- ✓ komunikačné *(predovšetkým komunikácia s občanom, nadriadeným, kolegom, a pod.)*,
- ✓ organizačno-riadiace *(plánovať, projektovať, dodržiavať určité pravidlá pri aplikácii svojej činnosti, pracovná zaťaženosť a pod.)*,
- ✓ diagnostické a intervenčné *(vplyv prostredia, prečo tak koná, aké to má príčiny, aké problémy musel páchateľ prekonať v procese kriminálnej aktivity a pod.***)**,
- ✓ poradenské a konzultačné (*nielen vo vzťahu k obetiam kriminálnych aktivít, občanom a kolegom, ale aj k záujmovým osobám a pod.*),
- ✓ reflexie vlastnej činnosti (*analýza, sebahodnotenie, modifikácia svojho konania, prístupov, metód a pod.*).

Z tohto neukončeného, demonštratívneho náčrtu dispozícií je zrejmé, že ide o optimálne požiadavky. Tie musia byť zohľadnené aj pri voľbe kritérií hodnotenia realizujúcich príslušníkov, ktorí participujú pri zabezpečovaní neodvratnosti trestného postihu účelovou realizáciou procesov kriminálno-policajného poznania. V neposlednom rade aj pri následnej orientácie ich prípravy a zdokonaľovaní pre plnenie úloh v týchto procesoch (*výkon tejto špecifickej činnosti*).

Resumé: Autori predneseného príspevku sú presvedčení, že táto prezentácia sa stane predmetom odbornej konštruktívnej diskusie, ktorej výsledky pozitívne ovplyvnia účinnosť a efektivitu účelovo realizovaných špecifických policajných činnosti, osobitne pri plnení úloh v systéme kriminálno-policajného poznania. Pri tejto diskusii odporúčajú akceptovať stanovisko, ktoré zaujali k prístupom príslušníkov polície k zabezpečovaniu neodvratnosti trestného postihu.

V daných súvislostiach presadzujú názor, že jednou zo zložiek „*myslenia príslušníka polície“* je akceptovanie právnej regulácie a zodpovednosti pri zabezpečovaní neodvratnosti trestného postihu. „*Myslenie príslušníka polície*“ (autormi vytvorená metodologická kategória teórie kriminálno-policajného poznania) definujú, ako komplex profesionálnych ideí, postojov, očakávaní, prianí a predsudkov, ktoré vytvárajú základňu jeho činnosti, vnímania a realizácie kriminálno-policajného poznania. Autori zastávajú názor, že analogický výklad aj týchto charakteristík potvrdzuje oprávnenosť a účelnosť predkladaného poznania pre policajnú a právnu prax a teóriu.

Resumé: The authors of this paper are convinced that this presentation will be the subject of a constructive constructive discussion, the results of which will positively influence the effectiveness and efficiency of specific-purpose police activities, especially when performing tasks in the system of criminal-police knowledge. In this discussion, they recommend accepting the position they have taken to access police officers to ensure the inevitable punishment.

In the given context, they advocate that one of the components of "police officer thinking" is the acceptance of regulation and accountability in ensuring the inevitable punishment. The "police officer thinking" (the methodological category of crime-cognitive theory created by the authors) defines, as a complex of professional ideas, attitudes, expectations, wishes and prejudices, which form the basis of his activity, perception and implementation of criminal-police knowledge. The authors take the view that an analogous interpretation of these characteristics also confirms the legitimacy and effectiveness of the knowledge presented for police and legal practice and theory.

Zoznam bibliografických odkazov

ERNEKER, J. – V. PORADA a kol., 2006. *Poznávání potřeb a transfer vědeckých poznatků do policejní praxe.* Praha: Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-217-X.

FILÁK, A. a kol., 2006. *Základy teórie policejně bezpečnostní činnosti II.* Praha: I Police History. ISBN 80-86477-33-9. SBN

HOLCR. K. – V. PORADA a kol., 2011. *Policajné vedy Úvod do teórie a metodológie*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 9788073803292.

HOLOMEK, J. Metodologické východiská praktických vied. In. HOLCR. K. – V. PORADA, a kol. Policajné vedy Úvod do teórie a metodológie. Plzeň, 2011, ISBN 9788073803292.

HOLOMEK, J. – T. ŠIMANOVSKÁ., 2002. *Úvod do metodológie praktických vied: Policajné vedy ako vedy praktické.* Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 80-8054-249-X.

LISOŇ, M. – VAŠKO, A. a kol., 2018. *Teória kriminálno-policajného poznania*. Bratislava: Wolter Kluver. ISBN 978-80-8168-838-6.

ROVER, de C., 2002. *Slúžiť a chrániť. Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily*. Bratislava: Príroda. ISBN 80-07-01200-1.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika. Věda o edukačních procesech*. Praha, 1997, s. 494 ... „Učiteľove pedagogické myslenie“...

ŠIMON, L., 2016. *Policajno-bezpečnostná činnosť*. Bratislava: ISBN 978-80-8054-686-1. ŠKROVÁNEK, J. *K niektorým problémom vzťahu policajnej teórie a praxe*. In. Policajná teória a prax, č. 1/2004,

ŠULC, Vladimír. Prevence kriminality. In: *Právo-Bezpečnost-Informace* [online]. 2017, roč. 2017, č. 3, s. 1-9. ISSN 2336-3657. Dostupné z: http://www.teorieib.cz/pbi/?section=articles

ŠULC, V. Základní principy informačního managementu. In: *Právo-Bezpečnost-Informace* [online]. 2017, roč. 2017, č. 3, s. 1-11. ISSN 2336-3657. Dostupné z: http://www.teorieib.cz/pbi/?section=articles

http://slovnik.azet.sk/pravopis/slovnik-sj/

Kontaktné údaje:
prof. Ing. Miroslav Lisoň, PhD.
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57440
e-mail: miroslav.lison@minv.sk

JUDr. Adrián Vaško, PhD.
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57358
e-mail: adrian.vasko@minv.sk

NOVÉ PRÍSTUPY K DEFINOVANIU DOMÁCEHO NÁSILIA

JUDr. Peter MAJTÁN
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: *Domáce násilie predstavuje jeden z veľmi vážnych problémov súčasnej spoločnosti. Možnostiam jeho riešenia sa v posledných desaťročiach venuje značná pozornosť a zaoberajú sa nimi aj viaceré vnútroštátne i medzinárodné dokumenty. Aj napriek tomu však doposiaľ absentuje univerzálna a jednotná definícia toho, čo je možné za domáce násilie považovať a čo nie. Pritom práve toto vymedzenie je kľúčové z pohľadu efektívneho a účinného riešenia domáceho násilia. Príspevok sa zaoberá zhrnutím prístupov a pohľadov k vymedzeniu domáceho násilia ako jedného z viacerých fenoménov modernej spoločnosti.*
Kľúčové slová: *domáce násilie, pojem, znaky, prístupy k definovaniu domáceho násilia.*

Annotation: *Domestic violence is one of the very serious problems of contemporary society. Considerable attention has been paid to its solution over the last decades, and several national and international documents are also being addressed. Nevertheless, there is still no universal and uniform definition of what can be considered domestic violence and what is not. It is precisely this definition that is crucial in terms of effective and efficient domestic violence. The paper deals with a summary of approaches and perspectives on the definition of domestic violence as one of several phenomena of modern society.*
Key words: *domestic violence, concept, signs, approaches to defining domestic violence.*

Úvod

Domáce násilie predstavuje jeden z najaktuálnejších a zároveň najvážnejších problémov ľudskej spoločnosti všeobecne. Nemožno ho považovať výhradne za problém menej rozvinutých, zaostalých či moslimským náboženstvom ovládaných krajín, aj keď práve v týchto oblastiach sveta nadobúda extrémne formy a rozmery. Domáce násilie je rovnako problémom vyspelých, vysoko rozvinutých a bohatých štátov sveta. Formy a prejavy domáceho násilia, s ktorými sa v jednotlivých oblastiach a sférach stretávame sú prirodzene odlišné tak, ako sa navzájom odlišujú jednotlivé kultúry našej spoločnosti. Popri tzv. klasických formách domáceho násilia (ku ktorým zaraďujeme fyzické, psychické a sexuálne násilie) v súčasnej spoločnosti stále viac a viac rezonujú novšie a modernejšie formy násilia. Ich vznik je úzko spätý s rozvojom spoločnosti a s dosiahnutým stupňom spoločenského pokroku. K týmto novším formám možno zaradiť predovšetkým ekonomické a sociálne násilie, resp. sociálnu izoláciu. Bez ohľadu na tieto formy predstavuje domáce násilie celosvetový problém, ktorý sa neobmedzuje na hranice jednotlivých štátov či kontinentov. Aj z toho dôvodu je dôležité riešiť tento problém nie len na vnútroštátnej, ale taktiež aj na európskej a celosvetovej úrovni. Na týchto úrovniach je tiež potrebné deklarovať spoločný odmietavý postoj k domácemu násiliu a definovať aj spoločné prístupy k jeho riešeniu.

1. K pojmu a obsahu domáceho násilia

Domáce násilie predstavuje vysoko diskutovaný problém, ktorý už pomerne dávno nemožno chápať ako súkromnú záležitosť, ktorá sa verejnosti netýka. Je potrebné si uvedomiť, že domáce násilie síce nie je čisto súkromným problémom, no zároveň ani problémom čisto verejným. Predstavuje celospoločenský problém, na ktorého riešení sa musia spolupodieľať viaceré odvetvia platného a účinného práva. Iba takýto prístup môže byť v boji s domácim násilím efektívny a účinný. Toto konštatovanie podporuje aj skutočnosť, že súkromnoprávne prostriedky a nástroje sú spravidla pri riešení domáceho násilia iba veľmi málo účinné. V mnohých prípadoch ich aplikácia viedla k podstatnému zhoršeniu situácie oproti predošlému stavu. Potreba aplikácie prostriedkov verejnoprávnej povahy je tak nevyhnutná. Tieto sa síce javia ako účinnejšie a efektívnejšie, no aj s nimi sú spojené viaceré problémy. Ide hlavne o trestnoprávnu oblasť, keďže jednotlivé trestnoprávne nástroje majú povahu *ultima ratio.* Ich aplikácia je teda možná až vtedy, ak nápravu nemožno dosiahnuť prostredníctvom miernejších prostriedkov. Navyše, pre ich aplikáciu sa tiež vyžaduje dôsledné naplnenie podmienok, ktoré sú obsiahnuté v aktuálnych trestnoprávnych

predpisoch. Tieto skutočnosti súhrnne v mnohých prípadoch spôsobujú, že prostriedky a nástroje trestného práva nie je možné aplikovať. Práve z tohto dôvodu možno za najvhodnejšie v otázkach riešenia a postihovania domáceho násilia na úrovni práva považovať vhodné kombinovanie súkromnoprávnych a verejnoprávnych prostriedkov.

2. Definovanie a prístupy k definovaniu domáceho násilia

Pre všetky úvahy týkajúce sa možností právneho (trestného i netrestného) i mimoprávneho riešenia domáceho násilia je kľúčové definovanie tohto pojmu a vymedzenie jeho hraníc. Toto definovanie je pritom kľúčové celkovo z pohľadu kontroly domáceho násilia ako formy násilnej kriminality. Samotné definovanie domáceho násilia je však veľmi problematické. Domáce násilie totiž predstavuje veľmi variabilný fenomén, ktorý je typický množstvom najrôznejších foriem a spôsobov konaní, ktoré sa sústavne vyvíjajú, inovujú a získavajú nové, pred tým neznáme prvky.

Popri klasických formách domáceho násilia[1] do popredia stále viac a viac vystupujú novšie a modernejšie formy, ktoré úzko súvisia s vývojom a so všestranným rozvojom spoločnosti. Napriek tomu, že domáce násilie sa z hľadiska foriem nepochybne vyvíja a rozvíja, mnohé autorky (predstaviteľky feministických hnutí) ho vykladajú extrémne extenzívne. Taktiež je potrebné si uvedomiť, že domáce násilie nie je výhradne problémom žien, hoci práve tieto sa jeho obeťami stávajú najčastejšie. Domáce násilie je však rovnako problémom detí, mužov i seniorov a taktiež aj osôb so zdravotným postihnutím. Z pohľadu obetí domáceho násilia tak nemožno pohlavie považovať za rozhodujúci znak. Vymedzenie pojmu domáceho násilia a vytýčenie jeho hraníc je významné aj z pohľadu relevancie a vzájomnej porovnateľnosti výsledkov realizovaných výskumov a prieskumov, ktoré sa týmto problémom zaoberali.

Potreba univerzálneho definovania pojmu domáceho násilia rezonuje pomerne dlho a to nie len na národnej, ale aj na európskej úrovni. Aj napriek tomu doposiaľ absentuje komplexná, ustálená a univerzálna definícia domáceho násilia. Na národnej i európskej úrovni sa pritom stretávame s viacerými užšími, širšími, komplexnejšími alebo menej komplexnými definíciami tohto pojmu. V závislosti od autora sa odlišujú aj pohľady, prístupy a definície domáceho násilia. Mnohí autori sa zhodujú v tom, že cesta definovania domáceho násilia pomocou vymedzenia jeho základných znakov je cestou najefektívnejšou a najschodnejšou.[2] Jednotlivé jeho znaky sa však taktiež líšia v závislosti od prístupu jednotlivých autorov k tomuto problému. Domáce násilie sa považuje za veľmi aktuálny problém a venuje sa mu značná pozornosť, hoci nie vždy tomu tak bolo. Ako významný celospoločenský problém je však na odbornej úrovni skúmané pomerne krátko, čo tiež napomáha roztrieštenosti pohľadov, prístupov a v závislosti od nich sa odlišujú typológie, typické formy a prejavy. Táto skutočnosť je do určitej miery odôvodnená variabilitou domáceho násilia a množstvom foriem a druhov konaní, ktoré je pod neho možné subsumovať. Domáce násilie je širokospektrálne a mnohovrstvové, môže nadobúdať rôzne prejavy, ktorých intenzita pokrýva celú stupnicu. Aj z toho dôvodu sa v literatúre najčastejšie uvádza *všeobecný a konkrétny prístup k definovaniu domáceho násilia. Všeobecný prístup* vymedzuje pojem domáce násilie vo všeobecnej rovine, na základe jeho všeobecných znakov a pomocou všeobecných foriem. Za výhodu tohto prístupu sa považuje skutočnosť, že všetky, aj budúce konania, ktoré budú vykazovať všeobecné znaky domáceho násilia, je možné pod tento pojem zaradiť. Ide však o veľmi málo konkrétny pojem a iba veľmi ťažko z neho možno presne vyvodiť, čo všetko môže byť domácim násilím. Z tohto pohľadu je definovanie domáceho násilia na základe všeobecného prístupu iba veľmi málo výpovedné. *Konkrétny prístup* k definovaniu domáceho násilia presne a aj značne konkrétne vymedzuje všetko to, čo spadá do problematiky domáceho násilia. Jeho výhodou je, že presne je možné určiť, čo sa rozumie pod fyzickým, psychickým i sexuálnym násilím. Takéto vymedzenie je

[1] Klasické formy domáceho násilia predstavuje násilie fyzické, psychické a sexuálne.

[2] Mátel, A.: Naše možnosti pomoci ženám – obetiam domáceho násilia. Domáce násilie ako sociálne patologický jav. Piate vydanie. Skalica: ALIJA, 2009, s. 2 a nasl.

však na druhej strane tak veľmi konkrétne, že nemôže obsiahnuť celú problematiku domáceho násilia a tak sú takéto definície skôr parciálneho charakteru. Často sa uvádza, že konkrétne definície sú značne obmedzené a prezentujú jednostranné chápanie domáceho násilia.

U nás sa domáce násilie najčastejšie chápe ako akákoľvek forma násilia, ktorá je realizovaná v partnerskom vzťahu, ak odôvodnene u jedného z partnerov vyvoláva strach z druhého.[3] V tomto prípade je irelevantné o akú formu vzťahu ide, teda či ide o partnerský, manželský či iný vzťah. V Českej republike je podľa aktuálneho právneho stavu možné pod tento pojem subsumovať aj registrované partnerstvá, hoci u nás tomu tak nie je. Všeobecne však možno povedať, že uvedené konanie je možné považovať za domáce násilie aj v registrovaných partnerstvách za predpokladu, že sú riadne právne uznané a zakotvené. Uvedené definovanie domáceho násilia je typické tým, že v rámci neho jeden z partnerov vo vzťahu zneužíva moc a mocenské postavenie na úkor druhého. Môže ísť o fyzické útoky, psychické násilie, sexuálne násilie, ekonomickú kontrolu a sociálne izolovanie obete. Nemusí ísť vždy iba o toho partnera, ktorý je fyzický silnejší. V mnohých prípadoch sa stáva, že práve slabší a menej dominantný z partnerov násilným správaním kompenzuje toto svoje postavenie vo vzťahu. Často násilník disponuje určitou výhodou alebo prednosťou, ktorou nemusí byť vždy výhradne fyzická sila. Stále viac a viac sa vyskytujú prípady, keď týmto znakom je finančné zázemie a celkovo finančná dominancia vo vzťahu. Vždy sa domáce násilie podľa tejto definície realizuje v rámci okruhu osôb, ktoré sú si istým spôsobom blízke, spolunažívajú v jednej domácnosti (dome či byte). Takto chápané domáce násilie je však iba jednou z foriem, ktoré domáce násilie nadobúda. Aj tento fakt sa odzrkadľuje v probléme definovania domáceho násilia. Popri tejto typickej podobe domáceho násilia sa však stále viac stretávame s názorom, že aj nečinné prizeranie sa domácemu násiliu a jeho neriešenie adekvátnym spôsobom, jeho prehliadanie je možné považovať za určitú jeho formu.[4]

Taktiež sa stretávame s názorom, že domáce násilie je možné chápať jednak ako násilie *osobné, individuálne* a tiež ako násilie *inštitucionálne alebo štrukturálne, systémové.* Individuálne resp. osobné domáce násilie sa takto označuje preto, že jeho pôvodcom je jedinec, fyzická osoba. Obeťou môžu byť nie len ženy, deti, muži, starí ľudia i osoby so zdravotným postihnutím. *Domáce násilie inštitucionálne, systémové alebo štrukturálne* vzniká v dôsledku problémovej činnosti a nesprávneho chodu štátneho systému a inštitúcií štátu, ktoré prezentujú štát. Základnou úlohou štátu by mala byť ochrana pred domácim násilím, avšak v rozpore s týmto sa ho jednotlivé štátne orgány a inštitúcie dopúšťajú. Pre tieto prípady je typická absencia ochrany, ktorú by dané orgány v mene štátu mali obetiam násilia poskytovať. Často tiež dochádza k sekundárnej viktimácii týchto osôb.[5] Ide pritom o absolútne nevhodný a nežiaduci jav, ktorý je potrebné operatívne personálne riešiť.

Na základe rozsahu je možné chápať domáce násilie ako *násilie v užšom a širšom slova zmysle. Do užšieho vymedzenia* zahŕňame všetky druhy fyzického násilia, ktoré je namierené voči fyzickej integrite obete a tiež sexuálne násilie, ktoré zahŕňa veľmi citlivú intímnu oblasť. Povaha a charakter fyzických útokov samozrejme môžu byť rôzne. Aj sexuálne útoky môžu mať rôznu povahu, avšak vždy smerujú k nútenému pohlavnému styku alebo iným formám styku, vrátane vyžadovania rôznych sexuálnych praktík, ktoré sú druhou stranou odmietané resp. nechcené. *Širšie vymedzenie domáceho násilia* zahŕňa okrem vyššie uvedených druhov aj psychické násilie, ktoré je typické najrôznejšími útokmi voči psychike obete. V mnohých prípadoch ide o útoky namierené voči váženosti alebo cti obete. Tieto formy útokov však, na rozdiel od útokov predošlých, nezanechávajú viditeľné stopy na fyzickej schránke obetí. Je potrebné uviesť, že každé fyzické a sexuálne násilie je zároveň spojené aj s násilím psychickým. Obete sa jednoznačne zhodujú na tom, že práve psychická forma násilia je najhoršia a najzákernejšia, keďže nezanecháva viditeľné stopy, no jeho dôsledky sú dlhodobé a ťažko liečiteľné. *Širšie vymedzenie domáceho násilia* zahŕňa aj novšie formy domáceho násilia, ako je sociálna izolácia, ekonomická kontrola či prenasledovanie.

[3] Knápková, D., Tóthová, M.: Aktuálne aspekty postihu domáceho násilia. In Notitiae ex Academia Iurisprudentiae, 3/2010, s. 28 a nasl.

[4] Knápková, D.: Domáce násilie. Dizertačná práca. Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2009, s. 38

[5] Holcr, K. a kol.: Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, 2008, s. 119 a nasl.

Ďalšie vymedzenie domáceho násilia podľa šírky tohto pojmu je závislé od okruhu osôb, ktoré sa môžu stať obeťou domáceho násilia. V zásade platí, že obeťou domáceho násilia sa dnes už môže stať v podstate každý bez ohľadu na vek či pohlavie, pracovné či iné spoločenské začlenenie. *V užšom zmysle* je však domáce násilie chápané iba ako násilie páchané na ženách. Je to násilie, ktoré sa odohráva medzi mužom na jednej strane (v pozícii agresora) a ženou na strane druhej (v pozícii obete). Toto násilie sa tiež označuje ako *násilie v pravom slova zmysle. Za násilie v nepravom, alebo teda širšom chápaní* sa považuje tiež násilie na deťoch, mužoch, starých ľuďoch a samozrejme na osobách zdravotne postihnutých. V zmysle tohto druhého pohľadu sa na domáce násilie nazerá ako na komplex vzťahov, čo podstatne lepšie vystihuje podstatu domáceho násilia. Problémom tohto chápania je, že násilím v pravom slova zmysle by malo byť násilie páchané vo vzťahoch medzi mužmi a ženami. V susednej Českej republike však takúto povahu môže mať aj násilie páchané v registrovaných vzťahoch, teda vzťahoch osôb rovnakého pohlavia. Vzhľadom na fakt, že u nás zatiaľ takéto formy spolunažívania nie sú uznané, takéto násilie by sa za pravé označiť nemohlo, hoci by malo všetky znaky násilia v pravom slova zmysle. Takéto vnímanie násilia je pritom silne obmedzujúce a diskriminačné zároveň. Navyše je skutočne možné diskutovať o tom, o čo je pravejšie domáce násilie odohrávajúce sa medzi mužom a ženou ako násilie na deťoch, mužoch či senioroch. Všetky tieto formy domáceho násilia sú si rovné, rovnako závažné a nežiaduce a nie je možné niektoré z nich vyzdvihovať a iné zľahčovať či podceňovať.

Domáce násilie v pravom aj v nepravom slova zmysle vystupuje do popredia aj pri násilí na deťoch. *Za priame násilie na deťoch* sa považuje násilie, ktoré je nasmerované priamo na dieťa ako také. *Za nepriame násilie na deťoch* je považované násilie, kde síce dieťa nie je priamym objektom, no toto násilie sleduje a jeho dôsledky na iných adresátoch sa ho priamo či nepriamo dotýkajú. Je to jednak násilie na ženách, na mužoch či senioroch, pri ktorom dieťa zažíva a pozoruje túto situáciu. Za nepriame násilie na deťoch sa však považuje aj také násilie, pri ktorom rodič, prípadne starý rodič nie je v dôsledku násilia, ktoré je na ňom páchané, schopný postarať sa riadne o svoje dieťa, ktoré je na túto starostlivosť odkázané.

Definovanie domáceho násilia je pomerne náročné a to aj vzhľadom na rôznosť vyššie uvedených klasifikácií v závislosti od rôznych kritérií. Využitie exemplifikatívneho výpočtu na účely definovania domáceho násilia nie je vhodné, keďže toto definovanie by nebolo exaktné. Taxatívne vymedzenie by však znamenalo uzavretie foriem a spôsobov, ktoré by inak povahu domáceho násilia mohli mať. Vzhľadom na tento problém je podstatne vhodnejšie vymedziť domáce násilie prostredníctvom všeobecných znakov, ktoré sú typické pre každú jeho formu a podobu. V poslednom období sa však aj názory rôznych autorov na tieto všeobecné znaky (ich určenie, povahu i charakter) podstatne líšia.

Stále viac silnejú názory, že domáce násilie je nezávisle od uzavretého priestoru domov a bytov a že k nemu môže dochádzať aj mimo nich. Práve skutočnosť, že k domácemu násiliu dochádza v uzavretých priestoroch sa pritom donedávna považovala za kľúčovú pre jeho identifikovanie. V súčasnosti už povahu domáceho násilia môže mať aj konanie v rámci blízkych, partnerských či iných rodinných vzťahov, ktoré sa realizuje verejne. Odpútaním sa od miesta realizácie násilia sa však podstatne viac zdôraznil vzťah medzi obeťou a agresorom (partnerský, manželský, intímny či iný príbuzenský). Rovnaké prejavy násilia medzi náhodnými osobami by nemali totiž charakter domáceho násilia, ale kvalifikovali by sa ako iný trestný čin.

V súvislosti s definovaním domáceho násilia sa u nás často uvádza austrálska definícia prezentujúca kriminologický pohľad na tento problém. Násilie chápe ako zneužívanie sily (moci) v partnerskom, manželskom, intímnom, alebo inom príbuzenskom vzťahu. Vznikať môže nie len počas trvania uvedeného vzťahu, ale aj po jeho ukončení či zmene.

3. Typické znaky domáceho násilia

Aj keď definícií domáceho násilia je skutočne veľa, vo všetkých je možné vidieť určité spoločné znaky a črty. Tieto musia byť prítomné v každej forme a v každom prejave domáceho násilia na to, aby skutočne mohlo ísť o domáce násilie. K základným znakom možno zaradiť:[6]

a.) opakujúci sa charakter a povahu domáceho násilia,
b.) stupňovanie sa z hľadiska intenzity,
c.) existencia určitého vzťahu medzi agresorom a obeťou a
d.) v súčasnosti značne diskutabilná neverejná povaha útokov.

Domáce násilie teda nie je jednorazovým aktom Je preň charakteristické, že sa nevyskytuje ojedinele, ale sa v určitých intervaloch opakuje. Intervaly, v ktorých k nemu dochádza síce môžu byť pôvodne dlhé, postupne sa však viac a viac skracujú. S týmto súvisí aj narastajúca intenzita útokov. Kým prvotné útoky sú typické pomerne slabou intenzitou, postupne dochádza k jej narastaniu a ku kombinovaniu sa viacerých foriem domáceho násilia (fyzické, sexuálne či psychické). Pre domáce násilie je typické, že útoky sa stupňujú v špirálovitom tvare, čiže každý ďalší útok je už o niečo intenzívnejší a intenzívnejší, až v konečnom dôsledku hraničí s ohrozovaním samotného zdravia a života obete. Obeť a agresor pritom vystupujú v určitom, spravidla manželskom, partnerskom či inom blízkom vzťahu. V ňom možno určiť úlohy obete a úlohy agresora, ktoré však nemusia byť zákonite trvalé a nemenné. Počas života môže dôjsť ich vystriedaniu a tak sa pôvodná obeť môže dosť do pozície agresora a naopak, pôvodný agresor sa môže stať tiež obeťou.

Veľmi diskutovaným je znak neverejnosti resp. verejnosti domáceho násilia, keďže čoraz viac sa objavujú názory, že k domácemu násiliu môže dochádzať a aj dochádza i na verejnosti. Fakt, že násilie sa odohráva za zavretými drevami tak možno považovať za prekonaný. Objavujú sa nové pojmy ako je prenasledovanie, prípadne rôzne formy obťažovania, ktoré majú povahu domáceho násilia. Realizované sú verejne, na pracovisku, v okruhu priateľov a podobne. Tento znak veľmi úzko súvisí so skutočnosťou, že domáce násilie postupne nadobúda modernejšie, novšie formy, ktoré prešli procesom inovácie a prispôsobili sa spoločenskému pokroku.

Skutočnosť, že domáce násilie je nežiaducim fenoménom zasluhujúcim si globálne riešenie je všeobecne známa. Popri probléme jeho definovania do popredia vystupuje aj problém príčin vzniku tohto fenoménu. Ich špecifikácia je pritom dôležitá nie len z pohľadu možností riešenia, ale aj pre možnosti definovania pojmu. Najčastejšie sa uvádza, že hlavnou príčinou domáceho násilia sú rodové stereotypy. Sú to vžité modely a predstavy o úlohách, funkciách a o usporiadaní rodiny v rámci spoločnosti. Problematické je, že ešte donedávna boli ženám upierané základné práva a ich pozícia a osobnosť mohli byť rozvíjané iba pri plnení rodinných a materských povinností. Sloboda prejavu, združovania, právo na vzdelanie, slobodná voľba povolania či právo voliť a celkovo právo slobodne a bez obmedzení sa rozhodovať boli počas celých storočí ženám upierané. Všetky tieto skutočnosti spôsobujú, že žena bola veľmi dlho chápaná ako menej cenná bytosť a podobné postavenie patrilo v spoločnosti aj deťom. Tradičná deľba úloh, právomocí, práv a pozícií medzi ženami a mužmi pretrvávalo veľmi dlho a až postupný rozvoj ľudských práv, liberalizácia, demokratizácia a pokrok v spoločnosti túto situáciu uvoľňovali. Zarážajúce je, že hoci v súčasnosti sú už formálne takéto stereotypy prekonané, v mnohých častiach sveta sa stále uplatňujú a podporujú ich aj islamské náboženstvá. Praktické dopady sú tak v podstate rovnaké ako pred mnohými desaťročiami. Je tomu tak aj napriek tomu, že viaceré medzinárodné dokumenty deklarujú zrovnoprávnenie mužov a žien, ľudské práva patriace ľuďom bez rozdielu, zákaz akejkoľvek diskriminácie vo všetkých oblastiach ľudského života, realizácia týchto požiadaviek nie je vždy úplne úspešná. Dodnes štatistické prieskumy ukazujú, že ženy v totožných profesiách zarábajú podstatne menej ako muži. Vžité sú aj úlohy žien ako matiek, ktorým patrí úloha starať sa o domácnosť, kuchyňu. Sústavne je pomerne

[6] Čirtková. Ľ: Príčiny, formy a projevy domácího násilí. In zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie na tému „Domáce násilie – nová prax a nová legislatívy v EÚ, FP, BVŠP, október 2007. Bratislava: EUROKÓDEX a BVŠP, 2007

málo prípadov, kedy na materskú dovolenku nastupujú muži. Hoci je tento trend je málo rozšírený, možno ho hodnotiť pozitívne. S cieľom zlepšenia súčasného stavu a s cieľom dosiahnutia merateľných výsledkov však našu spoločnosť čaká ešte dlhá cesta.

Za základnú príčinu domáceho násilia sa teda považujú rodové stereotypy[7]. Snaha ich riešenia sa zakladá na zdôrazňovaní základných ľudských, ktoré patria ľuďom bez rozdielu pohlavia, na zdôrazňovaní rovnosti ich postavenia a ich rovnoprávnosti. Veľmi dôležité sú aj vnútroštátne právne i mimoprávne prostriedky, ktoré sa zameriavajú na riešenie domáceho násilia. Predovšetkým na úrovni trestného práva by malo byť domáce násilie primerane postihnuteľné tak, aby páchateľovi bol uložený spravodlivý trest v súlade so všetkými zásadami ukladania trestov.[8] Okrem tohto, si domáce násilie a boj proti nemu vyžaduje koordinovaný, spoločný a aktívny prístup a postup nie len na národnej úrovni, ale aj v európskom či medzinárodnom meradle[9]. Práve na tejto úrovni sa javí byť uvedená apelácia viac ako efektívnejšia a postupne preniká aj do vnútroštátneho chápania a pohľadu na túto problematiku. Ide o náročný a zdĺhavý proces, ktorého výsledky sa dostavujú veľmi pomaly.

V súvislosti s príčinami domáceho násilia možno spomenúť aj sociálny kontext, ktorý nerovnosť mužov a žien má. Napriek viacerým dokumentom, ktoré deklarujú zrovnoprávnenie žien a mužov a napriek viacerým aktivitám, ktoré ju presadzujú, dodnes v mnohých oblastiach absentuje. Svoj pôvod má v historickom vývoji, počas ktorého boli ženy skupinou, ktorá bola značne znevýhodnená. Mnohé, dokonca aj základné práva boli ženám pomerne dlho upierané. Ako bolo vyššie uvedené, ide o rovnoprávnosť iba formálnu, nie skutočnú, reálnu. Aj keď tradičné chápanie ženy ako matky a obstarávateľsky rodinného života je v súčasnej spoločnosti prekonané, iba ojedinele sa stretávame so ženami ako plnohodnotnými živiteľkami rodiny. Jedným z dôvodov je skutočnosť, že naša spoločnosť, aj napriek deklarovanej rovnoprávnosti, podstatne inak vníma v tejto úlohe muža, pre ktorého je prirodzená a inak vníma ženu, ktorú s ňou spája skôr z núdze. V každom prípade, násilie na ženách a celkovo násilie páchané v rodine je problémom s historickými koreňmi. Kedysi sa nepovažovalo za nič výnimočné. Takýmto spôsobom v podstate spoločnosť prispela k legalizácii domáceho násilia tým, že ho mlčky akceptovala a prehliadala. Ide o fakt, ktorý je potrebné akceptovať, pričom zakorenené povedomie nie je možné zmeniť zo dňa na deň. Tento proces je dlhodobý a náročný. Vyžaduje si zmenu všeobecného povedomia a množstvo úsilia, ktoré sa bude vyvíjať dlhodobo.

Násilie na ženách i deťoch predstavuje taktiež aj významný prostriedok zmierňovania a uvoľňovania napätia, ktoré vzniká vo vyhrotených, konfliktných a stresových situáciách. Často sa však takto zastiera jeho pôvodný základ. Pomerne dlho bol tento problém bagatelizovaný a odsúvaný na riešenie do súkromnej sféry jednotlivcov, ktorých sa dotýkal. Vzhľadom na povahu domáceho násilia je potrebné pochopiť, že tieto osoby si v kruhu domáceho násilia nie sú schopné pomôcť sami. Bez pomoci zvonka je ich situácia neriešiteľná. Domáce násilie v žiadnom prípade navyše nie je súkromný problém, ale problém celej našej spoločnosti. Práve táto zohráva najdôležitejšiu úlohu pri jeho riešení, potláčaní a celkovo eliminovaní.

Záver

Domáce násilie predstavuje významný fenomén súčasnosti, ktorý nadobudol globálny charakter. V Slovenskej republike bol dlhú dobu a stále často aj je považovaný za zanedbateľný a prevažne súkromný problém partnerov. Závažnosť tejto témy bola zdôraznená vďaka činnosti viacerých mimovládnych organizácii a projektov EÚ a takto aj vstúpila do povedomia verejnosti.

Pojem „domáce násilie“ je síce všeobecne známy, no je potrebné uvedomiť si dôležitosť jeho všeobecného, komplexného a jednotného definovania na účely právnej i mimoprávnej praxe. Tento pojem je však vysoko variabilný, mnohovrstvový a zároveň aj širokospektrálny, čo komplikuje možnosti jeho definovania. Násilie ako také je veľmi tvárne a môže nadobúdať najrôznejšie podoby. Navyše, ide o pomerne krátko skúmaný fenomén, vďaka čomu sa v teórii stretávame s viacerými

[7] Porubänová, S.: Realita a výzvy rodovej rovnosti na Slovensku. Friedrich Ebert Stiftung. Bratislava 2005, s. 7

[8] Tóhová,M.: Pohľad na systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie COFOLA 2010, PF Brno, s. 2 a nasl.

[9] Voňková, J., Huňková, M., Vavroňová, M., Prokopová, Z.: Domácí násilí nejen z pohledu práva. Praha, 2004, s.35

odlišnými typológiami, pojmami či definovaniami. Táto pojmová roztrieštenosť nie je síce zásadná, no poukazuje na vážne problémy v prístupoch k tomuto problému, ktoré sa následne premietajú aj do problémov pri riešení domáceho násilia. Stretávame sa jednak s názormi, ktoré chápu domáce násilie veľmi úzko z hľadiska typických foriem i z hľadiska obetí a tiež s autormi, ktorý ho vykladajú až extrémne široko. Pritom, práve vymedzenie pojmu domáceho násilia je dôležité z pohľadu relevantnosti a porovnateľnosti výstupov realizovaných výskumov a prieskumov. Nepochybne, aj domáce násilie podlieha vývoju tak, ako celá naša spoločnosť. Sústavne sa inovujú a modernizujú jeho formy, spôsoby i prejavy. Vymedzenie základných znakov domáceho násilia a jeho definovanie prostredníctvom nich je však možné považovať za kľúčové. Práve od vymedzenia tohto pojmu sa odvíjajú nie len možnosti riešenia a postihovania domáceho násilia, ale závisí od nich aj voľba najvhodnejších preventívnych nástrojov v rámci kontroly kriminality.

Resumé

Domáce násilie predstavuje sústavne aktuálny celospoločenský problém. Ukazuje sa, že aj napriek množstvu aktivít, stále ide o vysoko latentný a len problematicky riešiteľný jav. Faktom je, že to, čo sa v jednotlivých prípadoch považuje za domáce násilie, sa odlišuje od uhľa pohľadu, od náhľadu na tento jav. Stretneme sa tak s veľmi široký vymedzením problému domáceho násilia, ako aj s pomerne úzkym, klasickým vymedzením. Je tak skutočne problematické povedať, čo v konkrétnom prípade je a čo nie je domácim násilím. Navyše, modernizácia spoločnosti postupne smerovala k tomu, že aj domáce násilie ako jav nadobúda modernejšie prejavy a formy. Odpútava sa tak od klasického vymedzenia a nadobúda novší rozmer. Typicky ide o verejné formy prenasledovania, o formy fyzického či psychického násilia, ktoré sú prejavované aj na verejnosti. Aj to všetko je potrebné zohľadňovať v postupoch odhaľovania domáceho násilia a v procese jeho postihu.

Resume

Domestic violence is a constantly topical social problem. It turns out that despite a number of activities, it is still a highly latent and only problematic phenomenon. The fact is that what is perceived as domestic violence in individual cases differs from the point of view, from perspective to phenomenon. We will meet a very broad definition of the problem of domestic violence as well as a relatively narrow, classical definition. It is thus truly problematic to say what is and is not domestic violence in a particular case. In addition, the modernization of society has gradually led to domestic violence as a phenomenon taking on more modern manifestations and forms. It breaks away from the classic definition and takes on a newer dimension. Typically these are public forms of persecution, forms of physical or psychological violence that are also manifested in the public. All of this must also be taken into account in the procedures for detecting domestic violence and in the process of prosecuting it.

Zoznam bibliografických odkazov:

Čirtková. Ľ: Príčiny, formy a projevy domácího násilí. In zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie na tmu „Domáce násilie – nová prax a nová legislatívy v EÚ, FP, BVŠP, október 2007, Bratislava: UROKÓDEX a BVŠP.

Holcr, K. a kol.: Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, 2008.

Knápková, D., Tóthová, M.: Aktuálne aspekty postihu domáceho násilia. In Notitiae ex Academia Iurisprudentiae, 3/2010.

Knápková, D.: Domáce násilie. Dizertačná práca. Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Bratislava, 2009.

Mátel, A.: Naše možnosti pomoci ženám – obetiam domáceho násilia. Domáce násilie ako sociálne patologický jav. Piate vydanie. Skalica: ALIJA, 2009.

Porubänová, S.: Realita a výzvy rodovej rovnosti na Slovensku. Friedrich Ebert Stiftung.Bratislava 2005.

Tóhová,M.: Pohľad na systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie COFOLA 2010, PF Brno.

Voňková, J., Huňková, M., Vavroňová, M., Prokopová, Z.: Domácí násilí nejen z pohledu práva. Praha, 2004.

Kontaktné údaje:
JUDr. Peter Majtán
Ústav verejného práva
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
Tomášikova 20
821 05 Bratislava
majtanp@gmail.com

SENIORI AKO OBETE DOMÁCEHO NÁSILIA

JUDr. Peter MAJTÁN
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: *Autor sa v rámci príspevku venuje pomerne mladému spoločenskému fenoménu, ktorým je domáce násilie páchané na senioroch. Kým od polovice predošlého storočia sa postupne stretávame tak so ženskými, ako aj detskými obeťami, osoby zdravotne postihnuté a seniori sa do centra pozornosti dostávajú pomerne neskoro. Stáva sa tak v kontexte dokumentov Svetovej zdravotníckej organizácie a niektorých ďalších aktov, ktoré pomerne neskoro, až v roku 2002 upozornili na takto závažný problém zanedbávania osôb vyššieho veku. Príspevok poukazuje na viaceré problémy spojené s vymedzením šírky a povahy dojmu domáceho násilia v kontexte tejto kategórie obetí a na niektoré špecifiká tejto formy domáceho násilia.*
Kľúčové slová: *domáce násilie, pojem, seniori ako obete domáceho násilia, zanedbávanie seniorov, zlé zaobchádzanie so seniormi.*

Annotation: *The author deals with a relatively young social phenomenon, which is domestic violence against seniors. While since the middle of the previous century we have been experiencing both female and child victims, people with disabilities and seniors are getting rather late. This happens in the context of the World Health Organization documents and some other acts that, until late 2002, pointed to such a serious problem of neglecting older people. The paper highlights a number of problems related to the definition of the breadth and nature of the perception of domestic violence in the context of this category of victims and some specificities of this form of domestic violence.*
Key words: *domestic violence, notion, seniors as victims of domestic violence, neglect of seniors, ill-treatment of seniors.*

Úvod

Domáce násilie všeobecne predstavuje jeden z najaktuálnejších a zároveň najvážnejších problémov, s ktorým sa stretáva súčasná spoločnosť. Je tomu tak z dôvodu, že hoci sa postupne realizujú viaceré národné i nadnárodne koordinované aktivity, sústavne sa javí domáce násilie ako vysoko latentný, problematický a problematicky odhaliteľný a dokázateľný jav. Domáce násilie je rovnako problémom vyspelých, vysoko rozvinutých a bohatých štátov sveta. Formy a prejavy domáceho násilia, s ktorými sa v jednotlivých oblastiach a sférach stretávame sú prirodzene odlišné tak, ako sa navzájom odlišujú jednotlivé kultúry našej spoločnosti. Popri tzv. klasických formách domáceho násilia (ku ktorým zaraďujeme fyzické, psychické a sexuálne násilie) v súčasnej spoločnosti stále viac a viac rezonujú novšie a modernejšie formami násilia. Ich vznik je úzko spätý s rozvojom spoločnosti a s dosiahnutým stupňom spoločenského pokroku.

Tak, ako sa rozvíjajú typické formy a prejavy násilného správania sa, tak postupne dochádzalo aj k rozširovaniu okruhu typických obetí domáceho násilia. Kým primárne sa za obete domáceho násilia považovali výhradne ženy, postupne sa do tejto skupiny zaradili aj deti a neskôr aj osoby zdravotne postihnuté a seniori. Je až alarmujúce, že až v roku 2002 a následne aj v roku 2008 sa stretávame s dokumentami, ktoré popisujú a ktoré sa všeobecne venujú zlému zaobchádzaniu so seniormi ako s problematickým javom, ktorý je možné subsumovať pod domáce násilie. Pritom vôbec nejde o nový alebo dosiaľ neznámy jav. V každom prípade sú seniori poslednou zo skupín obetí, ktoré sa subsumovali pod pojem domáceho násilia a v súvislosti s ktorými sa o domácom násilí uvažuje, ak sa uvažuje o formách zanedbávania seniorov. Problematické sú však viaceré aspekty. Jednak je to samotný pojem, teda to, koho všeobecného je možné pod pojem domáce násilie na senioroch zahrnúť. Otázne je, či je to skôr exaktné vymedzenie osôb z hľadiska veku, alebo skôr individuálne posúdenie, kedy je možné hovoriť o osobe vyššieho veku, prípadne či na tieto účely vychádzať z trestnoprávneho vymedzenia osoby vyššieho veku. Ďalej je otázny aj rozsah foriem správania sa, ktoré môžu mať povahu domáceho násilia a teda hlavne to, či je sem možné zaradiť formy interpersonálneho násilia výhradne, alebo aj formy násilia inštitucionálneho. V konečnom dôsledku sú to aj rôzne a pre túto skupinu osôb charakteristické dôvody, z ktorých k takémuto násilnému správaniu sa dochádza. Na tieto aspekty domáceho násilia na senioroch je zamerané predkladané spracovanie príspevku.

1. Domáce násilie páchané na senioroch a niektoré problémy definovania

V mnohých dostupných zdrojoch sa domáce násilie obmedzuje na jednu skupinu našej populácie a to na ženy. Aj keď možno súhlasiť s tým, že ide o veľmi frekventovaný subjekt – obeť domáceho násilia, nie je subjektom jediným. *Domáce násilie v pravom slova zmysle* je definované ako násilie páchané práve na ženách. Za agresora je považovaný muž, či už partner, manžel alebo druh. Ide o vážny problém, keďže žena predstavuje veľmi zraniteľnú a fyzicky slabšiu stranu, čo je spôsobené biologickým predurčením žien – rodičiek a matiek. Na druhej strane je však potrebné vnímať aj to, že existujú aj iné, rovnako špecifické a fyzicky slabšie subjekty domáceho násilia, ktorými sú deti. Toto násilie je však už označované ako *domáce násilie v nepravom slova zmysle*. Popri deťoch je do tejto kategórie zaraďovaná aj *skupina seniorov*, mužov a zdravotne znevýhodnených osôb. Ide o prvé vymedzenia domáceho násilia na senioroch, s ktorými je možné sa stretnúť. Je úplne opodstatnené klásť si otázku, v čom resp. na základe čoho je možné rozlíšiť pravé a nepravé domáce násilie? Prečo by práve násilie na ženách malo byť domácim násilím pravým? Rovnako špecifickou skupinou obetí je totiž aj kategória seniorov, pričom tejto skupine je možné priznať rovnaké atribúty ako skupine žien, ak nie ešte o niečo špecifickejšie – viažuce sa na pokles mentálnych schopností, obratnosti, rýchlosti, sily. Rozlíšenie na pravé a nepravé domáce násilie preto nepovažujem za správne.

Podľa rozsahu je možné domáce násilie členiť aj v závislosti od toho, aká skupina osôb sa stáva obeťou násilných útokov.[1] Podľa tohto kritéria rozlišujeme jednak násilie páchané na ženách (označuje sa znova ako *násilie v užšom slova zmysle*, prípadne ako *násilie pravé*), ďalej násilie na deťoch, mužoch, *starých ľuďoch - senioroch* a na osobách rôzne zdravotne znevýhodnených (*násilie v širšom zmysle slova* alebo *násilie nepravé*).

Veľmi často sa zamieňajú jednotlivé formy domáceho násilia a uvádzajú, že násilie na ženách je aj násilím páchaným na matkách (zo strany detí) či starých matkách (zo strany vnúčat). Toto násilie nie je domácim násilím na *ženách*, ale domácim násilím na s*enioroch.* Násilia páchaného na ženách sa môže dopustiť výhradne ich partner, manžel, priateľ či druh. Nepovažujeme za správne takéto rozlišovanie, keďže každé domáce násilie, bez ohľadu na druh obete, je vážnym problémom. Podstatne vhodnejšie je jeho rozlíšenie podľa obetí resp. podľa ich skupín. Členenie na pravé a nepravé domáce násilie je však problematické aj z pohľadu niektorých zahraničných úprav (Česká republika a registrované partnerstvá). Keďže k pravému násiliu môže dôjsť iba medzi ženou a mužom v pozícii obeť – agresor, v registrovaných partnerstvách je táto forma násilia úplne vylúčená, hoci spĺňa všetky predpoklady domáceho násilia a vykazuje všetky jeho znaky. Prirodzene, rovnako aj v týchto vzťahoch, ktoré sú obdobné vzťahu muž – žena, môže dochádzať k domácemu násiliu a aj túto skupinu je potrebné zaradiť k pojmu pravé domáce násilie, ak sa rozhodneme pre používanie tohto, podľa mňa nie opodstatneného, členenia.

Jednou zo skupín obetí domáceho násilia – teda skupinou osôb, ktoré sa pomerne často stávajú obeťami domáceho násilia, sú *seniori alebo celkovo starší ľudia*. Pojem senior sa v našich podmienkach spája s dôchodkovým vekom, no do tejto kategórie možno zaradiť aj podstatne mladšie osoby. Násilia na nich sa dopúšťajú vlastné deti, prípadne vnúčatá. Preto za vhodnejšie a výstižnejšie považujem popisovať skupinu starších ľudí ako ľudí, ktorí majú deti a vnúčatá, ktoré sú pôvodcami tohto násilného správania sa. Pritom mnohé z týchto útokov nie sú motivované iba problematickou situáciou so seniormi (starostlivosť o nich, odkázanosť seniorov a pod.) a novou situáciou pre deti (kedy sa o rodičov musia postarať, čo je pri pracovnom zapojení náročné), ale taktiež majetkovo resp. finančne.

Dôležitou otázkou je to, kto je vlastne seniorom, kto je osobou vyššieho veku, osobou staršou. V texte Stanoviska EHSV k téme „Zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi (C 44, z 16. februára 2008) sa táto skupina osôb nijako vekovo nevymedzuje. V jeho texte sa spomínajú celkové populačné problémy, starnutie populácie a z hľadiska vekového sa spomínajú také hranice ako je 65 rokov,

[1] Mikuš, P. Radová, M. : Informácia o domácom a verejnom násilí, In: Ochrana obete v domácom násilí. In Zborník príspevkov národnej konferencie, konanej v dňoch 15.-16. apríla 1999. Bratislava: Národné centrum pre rovnoprávnosť žien a mužov, 1999, s. 17

percentuálne sa vyčísľuje podiel populácie vo veku nad 60 rokov v Európe. Samotný pojem „starší ľudia“ nie je nijako na účely tohto stanoviska vymedzený. Vnútroštátna úprava v našich podmienkach pracuje s vyššie naznačenými pojmami ako osoba vyššieho veku a v druhom prípade s obzvlášť zraniteľnou obeťou (jednou z obetí spadajúcich pod tento pojem je osoba vo veku 75 rokov a viac). Kriminologicky je násilie na senioroch viazané na potomstvo, kedy pôvodcami násilia sú deti, taktiež sú to vnúčatá seniorov, prípadne na vzťah odkázanosti, zverenia do starostlivosti inštitúcií alebo osôb, ktoré takúto starostlivosť a opateru poskytujú.[2]

Pri senioroch a tiež pri deťoch sa stretáme s pojmom *zanedbávanie*. Táto forma domáceho násilia je obsiahnutá v nadnárodných dokumentoch a jej obsahom je celkové zanedbanie starostlivosti po fyzickej, psychickej i morálnej stránke. Zanedbávané osoby vyššieho veku sú spravidla neumyté, nosia staršie a neošetrované oblečenie, sú podvyživené, hladné a chorľavé z nedostatku jedla a vitamínov, málovravné v dôsledku odmietania komunikácie alebo fyzického týrania, často sú rozumovo zaostalejšie, prípadne zaostalé celkovo vo vývine. Seniori, rovnako ako deti, môžu byť v odkázanej pozícii, spravidla zo zdravotných dôvodov. Ide hlavne o zanedbávanie výživy, hygieny, sociálneho kontaktu, morálneho či duševného rozvoja.

2. Zanedbávanie seniorov ako forma domáceho násilia

Ako nový jav sa do centra pozornosti dostáva v súvislosti s dokumentmi Svetovej zdravotníckej organizácie roku 2002[3] aj odporúčajúcich stanovísk Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Zlé zaobchádzanie so seniormi“ z roku 2008. Je vidieť, ako pomerne neskoro sa spoločnosť začína aj na tejto úrovni venovať problémom zlého zaobchádzania so seniormi, hoci vonkoncom nejde o nový a pred týmito rokmi neznámy jav. Faktom je, že v žiadnom takomto dokumente sa vyslovene nespomína domáce násilie, no z typických foriem zlého zaobchádzania je možné vyvodzovať a z ich popisu identifikovať, že nejde o nič iné ako o formy fyzického a psychického, intímneho a sociálneho násilia. Konkrétne v čl. 2.2.4 stanoviska sa konštatuje, že ide o:[4]

- *priame fyzické násilie* (bitie, trasenie, štípanie, používanie fyzického donucovania, mechanické obmedzovanie slobody, odopieranie fyzických pomôcok atď.),
- *nepriame fyzické násilie* (neoprávnené podanie liekov, napr. na upokojenie atď.),
- *pohlavné zneužívanie* (nerešpektovanie individuálnej hranice studu, intímne kontakty bez súhlasu atď.)
- *citové alebo psychické násilie* (slovné útoky, nerešpektovanie alebo ignorovanie, citový chlad, sociálna izolácia, vyhrážanie sa fyzickým alebo iným násilím alebo iným zlom, nadávky, ponižovanie atď.),
- *finančné alebo iné materiálne využívanie* (neoprávnené disponovanie majetkom, predaj nehnuteľností bez súhlasu, prehováranie alebo nútenie k peňažným darom, odcudzenie peňazí a hodnotných predmetov až po vymáhanie peňažných výhod vydieraním, starí ľudia ako cieľ obchodníkov atď.),

[2] Tittlová, M.: Seniori ako obete domáceho násilia. In zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Košické dni trestného práva, 2018, s. 154 a nasl.

[3] Toronto Declaration on the global prevention of elderly abuse: „Elder Abuse is a single or repeated act, or lack of appropriate action, occurring within any relationship where there is an expectation of trust which causes harm or distress to an older person. It can be of various forms: physical, psychological/emotional, sexual, financial or simply reflect intentional or unintentional neglect. (WHO 2002) (http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf.); Action on Elder Abuse (www.elderabuse.org.uk)

K tomu aj Tittlová, M.: Seniori ako obete domáceho násilia. In zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Košické dni trestného práva, 2018.

[4] Stanovisko EHSV k téme „Zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi“ (C 44, z 16. februára 2008), bod 2.2.4

- *zanedbávanie* (neposkytovanie potrebnej pomoci v bežnom živote, hygienickej a všeobecnej starostlivosti, najmä odopretie potravín a tekutín až po vznik tzv. preležanín – dekubitov – následkom nedostatočnej starostlivosti o osoby pripútané na lôžko atď.),
- *vyhrážanie sa opustením resp. premiestnením do opatrovateľského ústavu*,
- *zneužívanie starých ľudí ako pokusné osoby bez ich súhlasu príp. proti ich vôli.*

Tento jav je preň vysoko špecifický v porovnaní s ostatnými druhmi kriminality. Obete z radov seniorov je však možné členiť podľa toho, v akej životnej situácii sa nachádzajú a podľa toho variovať aj vhodné prístupy a nástroje pomoci týmto obetiam. Spomedzi seniorov rozlišujeme tieto také z obetí domáceho násilia, ktoré sú fyzicky vitálne a mentálne dobre vybavené a také, u ktorých je možné badať pokles fyzických, ako aj psychických schopností.

Pre domáce násilie páchané na senioroch za zažil pojem „zanedbávanie“ alebo „zlé zaobchádzanie so seniormi“. Takto ho označujú aj viaceré nadnárodné dokumenty, predovšetkým dokumenty EÚ, ktoré sa tomuto problému venujú.[5] Zanedbávanie však v tomto prípade nezahŕňa iba pasívne formy domáceho násilia, ale aj jeho aktívne formy. Vo svojej podstate sú to fyzické, psychické, intímne či ekonomické alebo sociálne útoky voči seniorom. Rovnako tak sem možno zaradiť zanedbávanie rovnako ako pri deťoch, čiže neposkytovanie dostatočnej a potrebnej starostlivosti, hygieny, stravy, oddychu či odpočinku alebo emocionálnych prejavov. Ide vlastne o všetky útoky smerujúce k fyzickému alebo psychickému poškodeniu či ublíženiu seniorovi. Veľmi časté sú pritom práve psychické útoky, ktoré smerujú k vyzdvihnutiu nepotrebnosti, zbytočnosti alebo neschopnosti seniora vzhľadom na jeho vek alebo zdravotný stav. Fyzické útoky sú tiež časté, no vzhľadom na to, že s narastajúcim vekom fyzická stránka človeka viac slabne, všetky fyzické útoky sú na nej viditeľné. Vznikajú tak viditeľné stopy fyzického násilia, čo nie je z pohľadu agresora žiaduce. Za posledné obdobie je viac a viac zarážajúce intímne násilie na senioroch, o ktorom nás informujú médiá. Veľmi frekventovane sa objavujú ekonomicky či majetkovo orientované útoky, spravidla odoberanie dôchodkov, vyčleňovanie určitej časti príjmov, s ktorými môžu seniori zaobchádzať a pod. Nebezpečné je aj zanedbávanie seniorov, ktorí sú na určitú formu pomoci resp. starostlivosti nevyhnutne odkázaní. Samotné útoky môžu mať prirodzene najrôznejšiu povahu.

Čírtková uvádza, že riziko zanedbávania u seniorov z roka na rok viac a viac narastá.[6] Obdobie staroby je všeobecne charakteristické poklesom fyzickej sily a zdatnosti, hoci mnohí seniori môžu byť aj naďalej fyzicky aktívni. Postupne sa však prejavuje opotrebovanie organizmu, vznikajú alebo sa prehlbujú určité ochorenia. Nezriedkavo sa objavujú určité psychické problémy – zabúdanie, príznaky senility, postupná starecká demencia a iné. Všetky tieto príznaky sa s obdobím staroby prirodzene spájajú, no aj napriek tomuto poznatku, je na ne ťažké reagovať. Deti často veľmi zle znášajú fakt, že tento problém sa už dotýka aj ich rodičov. Stále ich pokladajú za rovnakých ako pred niekoľkými rokmi, čo však už nezodpovedá realite. Rôzne vznikajúce situácie si vyžadujú nie len trpezlivosť, ale aj finančné zabezpečenie a hlavne určitý čas. V mnohých prípadoch je rôznorodosť situácií, často aj veľmi náročných a zložitých, ťažké zvládať. Neschopnosť, nezvládanie situácie či nemožnosť pomôcť predstavujú silný stresujúci faktor, ktorý vedie k vzniku napätia. Finálnou fázou je jeho uvoľňovanie v podobe násilných útokov, v podobe zámerne zlého či nedostačujúceho zaobchádzania so seniormi.

Syndróm zlého zaobchádzania so seniormi resp. syndróm zanedbávania seniorov (syndróm EAN) prvýkrát popísali dokumenty Rady Európy. Jeho obsahom sú všetky dostupné a známe formy násilia, vrátane majetkového vykorisťovania a opomínania základných existenčných potrieb seniorov. Všetky tieto útoky primárne smerujú k spôsobeniu určitého poškodenia, zranenia či určitej ujmy. Konanie agresora tak nesmeruje k likvidácii, či k zničeniu, ale iba k spôsobeniu utrpenia.[7] Nezriedkavo, v dôsledku fyzických útokov však k úmrtiam seniorov dochádza. Tu dôležitú úlohu

[5] Napr. Stanovisko EHSV k téme „Zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi (C 44, z 16. februára 2008)
[6] Čírtková, L., Viroušová, P.: Pomoc obětem (a svedkum) trestných činu. Praha: Grada Publishing, 2007, s.51-61
[7] Koval, Š.: Týranie starých ľudí. Košice: PonT, s. r. o., 2001, s. 29

zohráva práve skutočnosť, že fyzicky ide o labilnejšie konštrukcie, takže aj útoky, ktoré by na jedincovi v produktívnom veku nemali smrteľné dôsledky, v prípade seniorov ich mať môžu. Vyššie uvedené stanovisko, ktoré prvýkrát syndróm zanedbávaných seniorov popísalo, špecifikovalo aj typické formy tohto násilného správania sa.[8]

3. Príčiny zanedbávania seniorov

Špecifickou kategóriou obetí domáceho násilia sú seniori. Domáce násilie majú často tendenciu prehliadať, trpia ho aj napriek často sa opakujúcim útokom. Niektorí z nich nie sú schopní riešiť tento problém vzhľadom na svoju fyzickú a psychickú kondíciu. Mnohí seniori však o ňom vôbec nehovoria a neriešia ho, hoci je to v ich silách. Sú vďační za každú pozornosť, za každý prejav záujmu zo strany agresora, prípadne sami seba vnímajú ako príťaž, takže násilie sa rozhodnú akceptovať. V neposlednom rade sa niekedy obávajú hanby a majú pocity zlyhania z výchovy agresorov, no napriek tomu ide často o jediných príbuzných, ktorých majú, takže vzťahy neprerušia a domáce násilie ani neriešia. Príčiny domáceho násilia na senioroch sú rôzne – od stresových až po finančné či majetkové. Za rizikové faktory na strane seniorov sa považuje najmä:

- vysoký vek,
- fyzická nevládnosť,
- typické ochorenia charakteristické pre vysoký vek, vážnejšie ochorenia spájajúce sa s opotrebovaním organizmu,
- psychické ochorenia,
- potreba starostlivosti o seniora, jeho odkázanosť,
- finančne náročná liečba,
- kvalitné majetkové a finančné zázemie a iné.

Starostlivosť o seniorov rovnako ako o osoby zdravotne znevýhodnené nie je jednoduchá a často si vyžaduje určitú odbornú kvalifikáciu alebo časté návštevy lekárov. Agresor spravidla už má svoju rodinu a svoj vlastný svet, v ktorom chce a musí určitým spôsobom fungovať, takže starostlivosť o seniora sa stáva pre neho finančne, časovo a po všetkých stránkach náročná. Senior sa z pohľadu agresora stáva príťažou, ktorá ho vyčerpáva, nemôže sa venovať tomu, čomu by sa chcel (svojej práci, svojej rodine, záujmom), čo vedie k pocitom bezmocnosti, únavy, často hnevu a vyčerpania. V niektorých prípadoch dochádza aj k pocitom bezmocnosti u agresora, ak starostlivosť nevie zabezpečiť tak, ako by bolo potrebné, seniora nevedome zanedbáva a tak mu určitým spôsobom ubližuje. Všetky tieto pocity – frustrácia, ktorá je nimi spôsobená, je významný rizikový faktor. Ide často o základ, na ktorom sa začínajú objavovať určité formy domáceho násilia. Spravidla ide o fyzické útoky, psychické týranie alebo o zanedbávanie seniorov. Vo veľmi podobnej situácii sa pritom nachádzajú aj osoby zdravotne postihnuté. Zarážajúce je, že obeťami násilia sa seniori stávajú aj z majetkových či finančných dôvodov. Spravidla je v tomto prípade agresorom dieťa či vnuk, ktorí takýmto spôsobom získavajú značnú časť alebo celý dôchodok seniora. Nezriedkavo sa intenzívne agresor zaujíma aj o iný majetok seniora (spravidla rôzne nehnuteľnosti či cenné hnuteľnosti). Násilné správanie sa detí tiež môže byť motivované odkázaním alebo prepisom vlastníckeho práva k nehnuteľnosti, či záujmom donútiť seniora opustiť svoje pôvodné bývanie (spoločný dom, či byt) a uchýliť sa do domova seniorov.

Záver

Za alarmujúce je potrebné považovať to, že otázky zanedbávania a zlého zaobchádzania so seniormi sa do pozornosti spoločnosti (na úrovni národnej i nadnárodnej) dostali veľmi neskoro, v roku 2002 a následne v roku 2008. Riešenie problému zanedbávania seniorov má aj viacero teoretických, praktických i štrukturálnych aspektov a vonkoncom nejde o jednoduchú otázku. Problematické je už len vymedzenie kto je osobou vyššieho veku, kto je seniorom alebo osobou

[8] Čírtková, L.: Rodiče, děti, domácí násilí a traumatizující následky. In Právo a rodina 2007, č. 9, s. 15

staršou a či v tomto smere ísť v rovne definícií trestnoprávnych, alebo akých vlastne, keď dostupné zdroje formulujú rôzne vekové hranice a rôzne pohľady na túto kategóriu osôb.

Otázne je tiež to, či v prípade domáceho násilia ide len a len o útoky interpersonálnej povahy, alebo je možné pod takéto zahrnúť aj formy inštitucionálneho násilia. Je to forma násilia, ku ktorej dochádza zo strany subjektov, ktoré sú na základe zákona alebo na základe zmluvy povinné zaopatrovať seniorov, poskytovať im potrebnú sociálnu alebo zdravotnú starostlivosť alebo opateru. Od tohto sa odvíjajú aj typické formy zanedbávania seniorov alebo zlého zaobchádzania s nimi, ktoré čiastočne idú nad rámec typických foriem a prejavov domáceho násilia. Tým sú špecifické aj dôvody, pre ktoré dochádza k takýmto násilným útokom vo vzťahu k tejto kategórii osôb. Alarmujúce je to, že takto zásadnými otázkami sa spoločnosť začala zaoberať veľmi neskoro. Alarmujúce je však aj to, že mnohé otázky týkajúce sa tejto skupiny obetí, nie sú dosiaľ doriešené a vyžadujú si tak pozornosť na úrovni právnej.

Resumé

Domáce násilie predstavuje sústavne aktuálny celospoločenský problém. Je vidieť ako sa postupne rozširuje nie len z hľadiska typických foriem násilného správania sa, ktoré sa vyvíjajú a rozvíjajú, ale aj z hľadiska okruhu subjektov, ktoré môžu byť obeťou domáceho násilia. Tento sa postupne rozširuje, postupne sa objavujú ďalšie a ďalšie skupiny osôb, ktoré by sa potenciálne i reálne mohli stávať obeťami domáceho násilia. Pomerne neskoro sa stretávame aj s obeťami v podobe seniorov alebo osôb vyššieho veku. Ako azda najmladšia forma domáceho násilia predstavuje tento negatívny spoločenský jav zásadný problém, v súvislosti s ktorým sa otvára viacero otázok. Sú to jednak otázky vymedzenia kategórie osôb vyššieho veku (seniorov alebo starých osôb) a rovnako sú to problémy šírky vymedzenia zanedbávania seniorov, interpersonálnych alebo inštitucionálnych foriem násilia a príčiny, ktoré vedú k takémuto správaniu sa.

Resume

Domestic violence is a constantly topical social problem. It can be seen that it is gradually expanding not only in terms of the typical forms of violent behavior that develop and develop, but also in terms of the range of subjects that may be victims of domestic violence. This is gradually expanding, with more and more groups emerging, potentially and realistically victims of domestic violence. We are also relatively late to meet the victims of the elderly or the elderly. Perhaps the youngest form of domestic violence poses a major problem to this negative social phenomenon, in the context of which many questions are being raised. These are the issues of defining the category of elderly (elderly or elderly) and the problems of broader definition of elderly neglect, interpersonal or institutional forms of violence and the causes that lead to such behavior.

Zoznam bibliografických odkazov

Čírtková, L., Viroušová, P.: *Pomoc obětem (a svedkum) trestných činu*. Praha: Grada Publishing, 2007.

Čírtková, L.: *Rodiče, děti, domácí násilí a traumatizující následky*. In Právo a rodina 2007, č. 9.

Koval, Š.: *Týranie starých ľudí*. Košice: PonT, s. r. o., 2001.

Mikuš, P. Radová, M. : *Informácia o domácom a verejnom násilí.* In: Ochrana obete v domácom násilí. In Zborník príspevkov národnej konferencie, konanej v dňoch 15.-16. apríla 1999. Bratislava: Národné centrum pre rovnoprávnosť žien a mužov,1999.

Stanovisko EHSV k téme „Zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi“ (C 44, z 16. februára 2008).

Tittlová, M.: *Seniori ako obete domáceho násilia*. In zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Košické dni trestného práva, 2018.

Tóhová, M.: *Pohľad na systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike.* In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie COFOLA 2010, PF Brno.

Toronto Declaration on the global prevention of elderly abuse: „Elder Abuse is a single or repeated act, or lack of appropriate action, occurring within any relationship where there is an expectation of trust which causes harm or distress to an older person. (WHO 2002) (http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf.); Action on Elder Abuse (www.elderabuse.org.uk).

Kontaktné údaje:
JUDr. Peter Majtán
Ústav verejného práva
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
Tomášikova 20
821 05 Bratislava
majtanp@gmail.com

ŠIKANA NA PRACOVISKU – PRÁVNE PROBLÉMY

JUDr. Ing. Jitka MLYNARČÍKOVÁ, LL.M.
Fakulta sociálnych vied UCM Trnava

Anotácia: *Autorka v príspevku analyzuje súčasný právny stav šikany na pracovisku a možnosti ochrany obetí pred týmto negatívnym javom v právnom poriadku Slovenskej republiky. Cieľom je poukázať na nutnosť vyvolania širšej diskusie o danom rozmáhajúcom sa probléme v záujme nachádzania efektívnych riešení.*
Kľúčové slová: *pracovné prostredie, šikana, mobbing, diskriminácia, bossing, antidiskriminačný zákon*

Annotation: *The author analyses the present legal state of bullying at the workplace and the possibilities of protecting victims from this negative phenomenon in the legal order of the Slovak Republic. The aim is to point out the need to bring about a wider debate on the growing problem in order to find effective solutions.*
Keywords: *work environment,* **chicanery, mobbing,** *discrimination, bossing, anti-discrimination law*

Úvod

Šikana na pracovisku zahŕňa množstvo rôznych konaní medzi ktoré patrí napr. obťažovanie, diskriminácia, mobbing, bossing či staffing a iné. V pracovnom práve Slovenskej republiky je zásada rovnosti a ochrana pred diskrimináciou zakotvená v zákone č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce (ďalej len „Zákonník práce“) s výslovným odkazom na osobitný právny predpis, ktorým je zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „antidiskriminačný zákon“). Stretávame sa však s problémom ak šikanózne konanie nemožno subsumovať pod žiaden z dôvodov uvedených v antidiskriminačnom zákone.

Východiská problematiky

K šikane dochádzalo už v prvých sociálnych zoskupeniach pravekých ľudí. Problematika šikany na pracovisku nie je v súčasnosti ojedinelým negatívnym javom. Počet správ o psychickom terore na pracovisku rastie a osveta ako predchádzať šikane či ako ju právne riešiť nie je dostatočná. Väčšina populácie sú ekonomicky aktívni ľudia a práca je dôležitou súčasťou ich života. Práca je nevyhnutná k získavaniu materiálneho zabezpečenia a práve pracovisko sa stáva miestom, kde trávime prevažnú časť nášho času. Pokiaľ sa takýto negatívny jav na pracovisku vyskytne, pričom jeho podoby môžu byť rôzne, ide o závažný problém, ktorý môže mať obzvlášť negatívne následky. Pracovné prostredie, kde dochádza k šikanujúcim spôsobom konania sa stáva opakom priaznivého pracovného prostredia.

Na problematiku šikany možno nazerať zo sociologického, psychologického, medicínskeho, sociálne - etického, ale aj právneho hľadiska. Predmetom nášho záujmu sú právne aspekty šikany na pracovisku, a to najmä z pohľadu pracovného práva a trestného práva. Šikana predstavuje celospoločenský problém, ktorý má dôsledky nielen pre samotnú obeť šikany, páchateľa šikany, ale aj pre svedkov šikany, kolegov, zamestnávateľa, príbuzných a v neposlednom rade aj inštitúcie ako sú súdy, inšpektoráty práce, orgány činné v trestnom konaní, Slovenské národne stredisko pre ľudské práva a pod.

Systém základných pojmov a nosnej terminológie

V súčasnej právnej úprave nenájdeme definíciu pojmu šikana. Okrem pojmu šikana sa možno stretnúť aj s pojmom **mobbing**, ktorý je pojmom širším, nakoľko možno pod neho subsumovať širšie spektrum protiprávnych konaní. Podľa Štefana Lubyho je šikana spôsobenie ujmy vykonávaním práva zámerne preto, aby sa inému spôsobila škoda. Do povedomia sa čoraz viac dostáva práve pojem mobbing ako určitá forma šikanujúceho konania, ktoré môže byť identifikované výhradne na pracovisku. Ani tento pojem však naša legislatíva nepozná a nijako

s ním nepracuje. Po prvý krát ho použil švédsky psychológ a lekár Heinzem Leymann, ktorý ním rozumie nepriateľskú a neetickú komunikáciu v pracovnom prostredí, ktorá je systematicky zameraná jednou alebo viacerými osobami (mobber) proti jedincovi (obeť) s tým, že jednotlivými útokmi sa obeť dostane do situácie, z ktorej si nemôže sama pomôcť, pretože je pod neustálym tlakom trvajúcich útokov. Mobbing predstavuje sociálny jav, kedy je jednotlivec po dlhšiu dobu systematicky atakovaný na pracovisku. Je možné rozlíšiť 4 štádia mobbingu:

a) vznik konfliktu, ktorý sa konštruktívne nerieši,
b) prechod k systematickému psychoteroru,
c) konkrétne napádanie a útoky (zapojenie personálneho managementu),
d) „zlomenie" obete, vylúčenie obete zo spoločenstva organizácie.[1]

Formou mobbingu je aj tzv. **bossing**, čo je pomenovanie pre systematickú šikanu zo strany vedúceho voči podriadenému. Nebezpečnosť bossingu spočíva vo väčšom množstve prostriedkov, ktoré môže šikanujúca osoba v podobe nadriadeného zamestnanca využiť, a to práve z titulu svojej pozície.

Možno sa stretnúť aj s pojmom **staffing**, ktorý je protikladom bossingu, nakoľko sa jedná o šikanovanie nadriadeného zo strany podriadených najmä s cieľom zosadiť ho z jeho pozície.

Taktiež do foriem mobbingu možno zaradiť **stalking**, čo je obťažovanie po telefóne a na verejnosti, obťažovanie, ktoré trvá dlhšie a výskyt útokov na obeť je častý, vrátane sexuálneho obťažovania, ktoré má sexuálny kontext a je vykonávané opakovane a vynútene a obeť neprejavuje známky akceptácie či opätovania takéhoto správania.

Bullying možno považovať za synonymický pojem k pojmu mobbing, avšak používaný najmä v anglosaských krajinách. Mimo už zmienených termínov sa vyskytujú aj termíny ako **kyberšikana** - šikana prostredníctvom počítačov, **chairing** - boj a útoky na manažérske/vedúce pozície, keď sa zamestnanci snažia získať vyššie pracovné miesto, **defaming** - útok na povesť jednotlivca či skupiny na verejnosti a ďalšie.[2]

Príčinami mobbingu môže byť prehnaná konkurencia na pracovisku, nezvládnutá organizácia práce, strach zo straty zamestnania či žiarlivosť. Šikana na pracovisku má negatívny dopad na šikanovaného zamestnanca (podlomenie zdravia, zhoršenie pracovného výkonu, zhoršenie úrovne bezpečnosti a ochrany zdravia na pracovisku, zhoršenie súkromného života, znížené sebavedomie a sústredenie), na zamestnávateľa (ekonomická strata v dôsledku nižšieho pracovného výkonu či častej pracovnej neschopnosti obetí šikany, strata dobrého mena), na ostatných zamestnancov (nepriaznivé pracovné prostredie) a v neposlednom rade aj na štátne inštitúcie (napr. súdy, ktoré sa zaoberajú žalobnými návrhmi či orgány činné v trestnom konaní, ktoré sa zaoberajú trestnými oznámeniami).

Súčasný stav riešenia problematiky šikany v podmienkach Slovenskej republiky

Predovšetkým je potrebné zdôrazniť potrebu prevencie šikany na pracovisku. Garanciu základných ľudských práv a slobôd nájdeme v základnom prameni práva Slovenskej republiky, a to v zákone č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava SR"). Ústava SR v čl. 19 zakotvuje právo na ľudskú dôstojnosť a v čl. 36 právo všetkých zamestnancov na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky. Hoci neexistuje osobitná právna úprava ochrany zamestnancov pred šikanou základný pracovnoprávny kódex - Zákonník práce obsahuje v základných zásadách všeobecnú úpravu rovnakého zaobchádzania a ochrany pred diskrimináciou (čl. 1 základných zásad) a rovnako sa do Zákonníka práce premietlo ústavné právo zamestnancov na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci (čl. 8 základných zásad, § 146 a § 150 Zákonníka práce).[3]

[1] Kratz Hans-Jürgen, 2005. *Mobbing. Jak ho rozpoznat a jak mu čelit.* s. 23.
[2] Olšovská, A., 2013. *Mobbing a bossing na pracovisku, správa z výskumnej úlohy VÚ č. 2162*. s. 40 a nasl.
[3] Barancová, H., 2010. *Zákonník práce. Komentár. 1. vydanie,* s. 1-21, s. 36 – 37.

Podľa ust. § 133 ods. 1 Zákonníka práce platí: „*Zamestnávateľ môže určiť normy spotreby práce. Pri určovaní požadovaného množstva práce a pracovného tempa musí vziať do úvahy pracovné tempo primerané fyziologickým a neuropsychickým možnostiam, právne predpisy a ostatné predpisy na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, čas na osobnú očistu po skončení práce a čas na prirodzené potreby zamestnanca*.“

Výkon práva zamestnancov na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci zakotvuje aj zákon č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov a zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Rovnako sa možno obrátiť aj na Občiansky zákonník a na jeho ustanovenia o práve na ochranu osobnosti, ktoré je absolútnym právom fyzickej osoby a pôsobí proti všetkým, na zákon o priestupkoch (priestupky proti občianskemu spolunažívaniu) prípadne aj na Trestný zákon. Na tomto mieste považujeme za potrebné zdôrazniť, že mobbing sám o sebe nezakladá skutkovú podstatu žiadneho trestného činu. Jednotlivé konania, ktoré mobbing sprevádzajú ako napr. ohováranie už však môžu dosahovať intenzitu trestného činu (trestný čin ohovárania podľa § 373 Trestného zákona alebo hrubého nátlaku podľa § 190 Trestného zákona, vydierania podľa § 189 Trestného zákona, nebezpečného vyhrážania podľa § 360 Trestného zákona, nebezpečného prenasledovania podľa § 360a Trestného zákona, krivého obvinenia podľa § 345 Trestného zákona).

Vzniknutý problém šikanovania na pracovisku je možno podľa nášho názoru riešiť nasledovnými krokmi:

- obrátením sa na Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, prípadne na verejného ochrancu práv,
- podaním podnetu na Inšpektorát práce, do ktorého kompetencie patrí kontrola dodržiavania pracovnoprávnych predpisov,
- sťažnosťou podľa Zákonníka práce, prípadne sťažnosťou vo veciach vykonávania štátnej služby ak ide o štátneho zamestnanca alebo obrátením sa na radu pre štátnu službu, či až skončením pracovného/štátnozamestnaneckého/služobného pomeru,
- iniciovaním priestupkového konania pre priestupok proti občianskemu spolunažívaniu,
- podaním trestného oznámenia o podozrení zo spáchania niektorých z vyššie uvedených trestných činov (§ 189, § 190, § 345, § 360, § 360a, § 373, Trestného zákona), ktoré však nemusia vždy pokrývať a ani nepokrývajú rôzne formy mobbingu a preukazovanie ich spáchania je zväčša značne obtiažne,
- mediáciou predstavujúcou zmierlivé vyriešenie sporu pred podaním žaloby na súd,
- podaním žalobného návrhu na súd (napr. antidiskriminačné spory, žaloby o ochranu osobnosti).

Je nutné podotknúť, že mobbing nie je možné vždy považovať za diskrimináciu, a to napr. v dôsledku absencie diskriminačného znaku. Pre konečné posúdenie konania mobbera vo vzťahu k obeti ako diskriminačného je vždy potrebná existencia niektorého z relevantných zakázaných dôvodov diskriminácie uvedených v § 2 ods. 1 antidiskriminačného zákona (pohlavie, náboženské vyznanie, viera, rasa, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotné postihnutie, vek, sexuálna orientácia, manželský/rodinný stav, farba pleti, jazyk, politické alebo iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, majetok, rod, alebo iné postavenie alebo oznámenie kriminality, prípadne inej protispoločenskej činnosti). Ak sa však šikana neviaže na niektorý z diskriminačných dôvodov, ale možno ju považovať za zneužitie práva alebo konanie v rozpore s dobrými mravmi, možno aj v takom prípade použiť antidiskriminačný zákon ako procesnoprávny prostriedok boja proti šikane najmä s prihliadnutím na výslovný odkaz v § 13 Zákonníka práce. Zároveň sa možno v praxi stretnúť aj so žalobami na ochranu osobnosti podľa Občianskeho zákonníka, prípadne o náhradu škody.

Stanovenie návrhov na zlepšenie súčasného stavu riešenia problematiky šikany

Ako je zrejmé z vyššie uvedeného rozobratia možných súčasných prostriedkov ochrany proti šikane v podmienkach Slovenskej republiky, tieto sú nedostatočné a neefektívne. Potrebu zlepšenia nástrojov v účinnom boji proti prejavom šikany vidíme tak v pracovnoprávnej rovine, ako i v možnom zakotvení nových skutkových podstát trestných činov. Vo vzťahu k možnej kriminalizácií šikanózneho konania v záujme ochrany pred týmto negatívnym spoločenským javom však zdôrazňujeme nevyhnutnosť dodržania zásady subsidiarity trestnej represie. Napriek rozvoju informačných technológií a digitalizácii, ktorá je sprevádzaná i takými negatívnymi fenoménmi ako je už zmienená kyberšikana je potrebné zo strany zákonodarcu vnímať trestné právo ako krajný (posledný) spôsob ochrany právne relevantných statkov v situácií, keď na negatívnu sociologickú závažnosť konania určitých subjektov iné, miernejšie prostriedky nepostačujú.[4]

Pri zlepšovaní slovenskej právnej úpravy možno nájsť inšpiráciu v porovnaní úpravy ochrany pred šikanou na pracovisku v právnych poriadkoch iných krajín. Vybranou krajinou môže byť napr. Francúzsko, ktoré v roku 2002 zakotvilo ustanovenia o morálnom obťažovaní nielen do francúzskeho zákonníka práce, ale aj do trestného zákonníka, a to zákonom č. 2002-73 zo dňa 17.01.2002 o zmenách v sociálnej oblasti. Trestný zákon tejto krajiny pozná trestný čin morálneho obťažovania a zákonník práce zas zakotvuje, že žiaden zamestnanec nie je povinný znášať útoky spočívajúce v morálnom obťažovaní, ktoré majú za dôsledok, či ktoré vyvolávajú degradáciu práv a pracovných podmienok zamestnanca, jeho dôstojnosť, ovplyvňujú alebo poškodzujú fyzické a duševné zdravie a ohrozujú jeho budúci profesijný život (kariéru).

Rovnako ako na Slovenku, ani v Taliansku trestný zákon nepozná trestný čin mobbingu a podriadenie jednania a správania, ktoré v pracovnej sfére napĺňa znaky mobbingu pod niektorý z trestných činov je značne problematické. V Taliansku je zhodne s našou krajinou vymedzený ústavno-právny rámec ochrany pred mobbingom, pričom kľúčovým článkom je čl. 2087 talianskeho Občianskeho zákonníka, ktorý zakotvuje ochranu pracovnoprávnych podmienok zamestnancov, ktorú je povinný zaistiť zamestnávateľ. Niektoré talianske regióny započali ochranu pred mobbingom dokonca vydaním regionálnych zákonov s cieľom poskytnúť občanom ich regiónov lepšiu ochranu pred týmto negatívnym javom.[5]

Je nepochybné, že zamestnávateľ a ani spoločnosť sa nemôže nečinne prizerať mobbingu najmä z morálneho a predovšetkým ekonomického hľadiska. K prevencii šikany by malo dochádzať už v pracovnom prostredí v rámci zamestnávateľsko – zamestnaneckých vzťahov. Podľa nášho názoru by mal už zamestnávateľ preventívne pôsobiť pred samotným vznikom šikany prijímaním účinných opatrení. Predovšetkým máme za to, že by u každého zamestnávateľského subjektu mali byť zadefinované zásady, ktoré by odzrkadľovali zamestnávateľovu filozofiu, hodnoty, podnikové ciele a stratégie, vrátane spôsobov ich dosiahnutia. Rovnako by mal zamestnávateľ prioritne presadzovať kooperatívny štýl riadenia a nepodporovať nezdravú súťaživosť či nadmernú ctižiadostivosť.[6] Je nutné vykonávať osvetu o mobbingu, sledovať rozsah záťaže a stresu v pracovnom prostredí, usilovať sa o spolupatričnosť kolektívu a jasne zadefinovať, čo je už mimo hraníc firemnej kultúry.[7] Možno uvažovať aj o zriadení informačného a školiaceho centra vo väčších podnikoch vedených podnikovým psychológom či sociálnym pracovníkom prostredníctvom ktorých by sa realizovali tréningy komunikačných schopností, tréningy pre vedúcich pracovníkov, tréningy zvládania konfliktov, asertívneho správania či poradenstvo pre obete mobbingu. Odporúčaním

[4] Prokeš, J. 2011. *Princíp ultima ratio trestného práva v praxi aplikačných orgánov*, s. 548 -549.
[5] Šimečková E., Jordánová, J. 2015. *Násilí na pracovišti a jeho řešení v právním řádu České republiky, Francie a Itálie*.
[6] Kratz Hans-Jürgen, 2005. *Mobbing. Jak ho rozpoznat a jak mu čelit.* s. 42 a nasl.
[7] Venglářová, M. a kol., 2011. *Sestry v nouzi, Syndrom vyhoření, mobbing, bossing*. s. 120

je i zdôraznenie boja proti šikane na pracovisku v kolektívnej zmluve, prijatie interného riadiaceho aktu, či smernice upravujúceho konkrétny spôsob riešenia v prípade zistenia, či nahlásenia výskytu mobingu. Prijímať antidiskriminačné nástroje a opatrenia je „záťaž“, ktorá sa pripisuje zamestnávateľovi, ako subjektu disponujúcemu vyššou mierou moci, ktorý má aktívne vystupovať k napĺňaniu preventívnej zložky povinnosti dodržiavať zásadu rovnakého zaobchádzania.

Za druhú oblasť, ktorá by si zaslúžila vyššiu pozornosť a precizovanie, sme identifikovali samotný antidiskriminačný zákon, a to i vzhľadom na skutočnosť, že základný pracovnoprávny kódex (Zákonník práce) sa na osobitný právny predpis obsahujúci právnu úpravu v oblasti zásady rovnakého zaobchádzania odvoláva. V zmysle § 9 ods. 2 antidiskriminačného zákona sa možno domáhať, aby ten, kto nedodržal zásadu rovnakého zaobchádzania, upustil od svojho konania, ak je to možné, napravil protiprávny stav alebo poskytol primerané zadosťučinenie. Náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch sa môže poškodená osoba domáhať vtedy ak nedodržaním zásady rovnakého zaobchádzania bola značným spôsobom znížená dôstojnosť, spoločenská vážnosť alebo spoločenské uplatnenie poškodenej osoby.[8] Prostriedky právnej ochrany a sankcie v zmysle antidiskriminačného zákona vykazujú určité problematické aspekty. Predovšetkým by malo dôjsť k výslovenému zakotveniu, že prístup k súdnej ochrane má poškodená osoba i po skončení pracovnoprávneho vzťahu, v ktorom sa mala diskriminácia/zneužitie práva odohrať. Vyplácanie „odškodnenia“ by malo byť efektívnejšie, primerané a malo byť mať preventívny efekt. V antidiskriminačnom zákone by malo byť tiež výslovne uvedené, že je možné sa domáhať určenia neplatnosti skončenia pracovného pomeru v dôsledku porušenia zásady rovnakého zaobchádzania.

V oblasti Zákonníka práce by bolo vhodné právne vymedziť pojem „šikana“ alebo „mobbing“, keďže súčasná explicitná právna úprava a definícia daných pojmov v slovenskom zákonodarstve absentuje. Jedným z návrhov zlepšenia pracovnoprávnej úpravy je i vloženie zvláštnej skutkovej podstaty okamžitého skončenia pracovného pomeru z dôvodu šikany do Zákonníka práce. Komparáciou právnych úprav iných krajín (Francúzska) a v dôsledku narastajúceho trendu tohto negatívneho spoločenského javu nielen na pracoviskách, ale napr. i v školách, by bolo možné dospieť k stanovisku o vhodnosti doplnenia novej skutkovej podstaty trestného činu morálneho obťažovania do Trestného zákona. Za úvahu stojí i vloženie novej skutkovej podstaty správneho deliktu do zákona o priestupkoch spočívajúcej v porušení povinnosti predchádzať vzniku šikany na pracovisku.

Do úvahy v rámci zlepšenia situácie v boji proti šikane a jej negatívnym dôsledkom by prichádzal aj osobitný právny predpis zameraný na predmetnú ochranu pred šikanou na pracovisku vrátane vymedzenia konkrétnych, adresných, záväzných postupov, sankcií, vymáhateľných nárokov či preventívnych povinností zo strany každého zamestnávateľského subjektu, vrátane vymedzenia štandardu správania sa zamestnancov k sebe navzájom ako i k tretím stranám.

[8] Debrecéniová, J., 2008. *Antidskirminačný zákon. Komentár*. s. 27, 202 – 214.

Resumé (v slovenskom jazyku)

V príspevku sa stručne venujeme problematike šikany v pracovnom prostredí, ktorá predstavuje negatívny spoločenský jav so stále stúpajúcou tendenciou. Jedná sa o celospoločenský fenomén, vo vzťahu ku ktorému je potrebné hľadať efektívne riešenia na jeho elimináciu. V slovenskej právnej úprave možno v tomto smere identifikovať značné medzery v nastavení efektívnych nástrojov, ktoré by zaručili tak osvetu, edukáciu, prevenciu ako i relevantný postih využitím trestnej represie v prípade nemožnosti dosiahnutia nápravy inými prostriedkami. Inšpiráciu v legislatívnych riešeniach môže naša krajina hľadať i v okolitých krajinách, ako príklad sme uviedli Francúzsko či Taliansko. Stručne sme načrtli možné návrhy na zlepšenie súčasnej existujúcej antidiskriminačnej legislatívy a vyjadrili sme úvahy nad možným zaradením novej skutkovej podstaty trestného činu morálneho obťažovania do Trestného zákona či zakotvení správneho deliktu spočívajúceho v porušení povinnosti predchádzania vzniku šikany na pracovisku. Boj proti šikane musia zahájiť aj zamestnávateľské subjekty napríklad vydaním smerníc, interných riadiacich aktov, zadefinovaním zásad, či zriadením informačných centier. Uvedený problém si vyžaduje oveľa vyšší záujem tak zamestnávateľských subjektov, zamestnancov, zákonodarcu ako i štátnych inštitúcií s cieľom nachádzania účinných riešení.

Resumé (v anglickom jazyku)

In the article we analysed the issue of bullying in the work environment, which represents a negative social phenomenon with an increasing tendency. It is a socio-cultural phenomenon in relation to which it is necessary to seek effective solutions for its elimination. In the Slovak legislation we can identify significant gaps in the setting up of effective tools that would guarantee education, prevention as well as relevant penalties by the use of criminal repression in case of the inability to remedy by other instruments. Inspiration for legislative changes can be found in the surrounding countries, for example in France or Italy. We briefly outlined possible proposals to improve current anti-discrimination legislation in Slovakia. We have been thinking about amending and defining of a moral harassment into the Criminal Code. In the paper we also suggested to amend a new administrative offense based on violating the duty to prevent bullying at the workplace (for example by adopting adequate directives by employers, or setting up information centres). In aim to find effective solutions it is necessary to pay greater interest to this problem by employers, employees, legislators and state institutions.

Zoznam bibliografických odkazov:

Barancová, H., 2010. *Zákonník práce. Komentár. 1. vydanie,* Praha: C.H. BECK. ISBN 978-80-7400-172-7.

Barancová, H., 2014. *Šikana a mobing na pracovisku. Právne problémy*, Praha: Nakladateľstvo Leges, s.r.o., ISBN 978-80-7502-036-9.

Debrecéniová, J., 2008. Antidiskriminačný zákon. Komentár. Bratislava: Združenie Občan a demokracia, ISBN 978-80-89140-16-9.

Kratz Hans-Jürgen, 2005. *Mobbing. Jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha: Management Press, NT Publishing, s.r.o., ISBN 80-7261-127-5.

Olšovská, A., 2013. *Mobbing a bossing na pracovisku, správa z výskumnej úlohy VÚ č. 2162*, Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. Dostupné na internete: www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2013/Olsovska/2162_mobbing.pdf.

Prokeš, J., 2011. *Princíp ultima ratio trestného práva v praxi aplikačných orgánov.* In: Justičná revue, č. 4, s. 548-549. ISSN 1335-6461.

Šimečková E., Jordánová, J., 2015. *Násilí na pracovišti a jeho řešení v právním řádu České republiky, Francie a Itálie*, Praha: Nakladateľstvo Leges, s.r.o., ISBN 978-80-7502-070-3

Venglářová, M. a kol., 2011. *Sestry v nouzi. Syndrom vyhoření, mobbing, bossing.* Praha: Grada Publishing, a.s., ISBN 978-80-247-3174-2.

Kontaktné údaje:
JUDr. Ing. Jitka Mlynarčíková, LL.M.
Fakulta sociálnych vied UCM Trnava
Bučianska 4/A, 917 01 Trnava
e-mail: jitka.mlynarcikova@gmail.com

PRÍSTUPY K VYMEDZENIU PROSTITÚCIE

PhDr. JUDr. Juraj MRAVEC, MBA.
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: *Autor sa v príspevku zameria na prístupy k vymedzeniu prostitúcie, od ktorých je následné možné odvíjať možnosti právnej (vnútroštátnej) regulácie tohto javu. To, že je prostitúcia stará ako je staré ľudstvo samé, na to nie je nutné nijako osobitne poukazovať. V každom prípade je však nutné rozlíšiť medzi trestnoprávne relevantnými formami výkonu prostitúcie, teda tými, ku ktorým je osoba donucovaná, na účely ktorej je obchodovaná, z ktorej iný koristí a následne dobrovoľné formy výkonu prostitúcie. Práve v súvislosti s dobrovoľnou formou výkonu prostitúcie sa objavujú viaceré prístupy, ktoré následne smerujú k formulácii vnútroštátnej legislatívy úplne prostitúciu legalizujúcej, regulujúcej alebo priamo a striktne zakazujúcej.*
Kľúčové slová: *prostitúcia, spôsoby výkonu, trestnoprávny postih, dobrovoľný výkon prostitúcie, prístupy k prostitúcii, abolicionizmus, prohibícia, regulácia.*

Annotation: *The author focuses on approaches to defining prostitution, from which the possibilities of legal (national) regulation of this phenomenon can be derived. The fact that prostitution is old like old mankind does not need to be specifically referred to. In any case, however, it is necessary to distinguish between criminally relevant forms of prostitution, that is to say, those to whom the person is coerced, for the purposes of which he is trafficked, another of whom is looted and subsequently voluntary forms of prostitution. It is precisely in the context of the voluntary form of prostitution that several approaches are emerging, which in turn lead to the formulation of national legislation, a completely prostitution that is legalizing, regulating or directly and strictly prohibiting.*
Key words: *prostitution, ways of exercising, criminal prosecution, voluntary prostitution, approaches to prostitution, abolitionism, prohibition, regulation.*

Úvod

Úvahy týkajúce sa možného postihu prípadne akejkoľvek formy riešenia na úrovni práva u nás sa odvíjajú od vymedzenia toho, čo to vlastne prostitúcia je a aké formy správania sa zahŕňa. Faktom je, že veľmi často sa prostitučné konanie považuje za konanie rovnakej povahy, hoci zásadným diferenciačným kritériom je povaha výkonu prostitúcie, teda povaha poskytovania sexuálnych služieb za odplatu. Táto môže byť prirodzene tak dobrovoľná, no súčasne môže byť aj nútená. Kým nútené formy výkonu prostitúcie umožňuje postihovať Trestný zákon (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ“ alebo „Trestný zákon“), umožňuje postihovať tak aj formy obchodovania s ľuďmi a koristenie z prostitúcie iného, formy dobrovoľného výkonu prostitúcie u nás nie sú nijakým spôsobom na úrovni práva regulované.

V rovine trestnoprávneho postihu konaní spočívajúcich v donucovaní iného, v nútení iného k prostitúcii, ale aj v súvislosti s obchodovaním s ľuďmi, v súvislosti s kupliarstvom a koristením z prostitúcie inej osoby ustanovenia Trestného zákona v § 132 ods. 1 a 2 vymedzujú prostitúciu ako *„uspokojovanie sexuálnych potrieb iného súložou, iným spôsobom pohlavného styku alebo iným obdobným sexuálnym stykom s dospelou osobou za odmenu. Detskou prostitúciou sa rozumie uspokojovanie sexuálnych potrieb iného súložou, iným spôsobom pohlavného styku alebo iným obdobným sexuálnym stykom s dieťaťom za odmenu alebo jej prísľub, bez ohľadu na to, či táto odmena alebo jej prísľub boli poskytnuté dieťaťu alebo tretej osobe.“*

Možnosti právnej, alebo presnejšie verejnoprávnej regulácie dobrovoľne vykonávanej prostitúcie (teda bez trestnoprávne relevantných prvkov a možností postihovania prostriedkami trestného práva) sú sústavne aktuálnou otázkou. Je tomu tak z dôvodu, že tento jav má nie len ľudsko-právny rozmer, ale aj rozmer trestnoprávny, alebo všeobecnejšie verejnoprávny. Kým niektoré krajiny smerujú svoju legislatívu k legalizácii výkonu prostitúcie, iné zasa k jej

licencovaniu, niektoré krajiny ju viac kriminalizujú, všeobecne odmietajú a na úrovni verejného práva postihujú. Aj tu je nutné rozlíšiť vyššie naznačené dobrovoľné a nútené formy výkonu prostitúcie. Niektoré krajiny, ako aj Slovensko, k regulácii tohto javu v jeho dobrovoľnej forme zatiaľ nijakým spôsobom nepristúpilo, hoci nepochybne by to bolo z hľadiska medicínskeho, hygienického, ale aj všeobecne právneho vhodné a správne. Nutne sa pri výkone prostitúcie dostávajú do centra pozornosti viaceré právne aspekty, či už obchodnoprávne, pracovnoprávne a pod., takže aj týmto je potrebné v súvislosti s výkonom prostitučnej činnosti dať istú právnu formu a prijať zodpovedajúcu právnu úpravu. Taktiež je tomu v prípade medicínskych otázok, zdravotníckych aspektov, ktoré s poskytovaním sexuálnych služieb za odplatu súvisia. Určité východiská tohto problému je možné hľadať na nadnárodnej úrovni, či už v dokumentoch ľudsko-právnych, alebo viac trestnoprávne orientovaných. Faktom je, že k dispozícii je viacero definícií prostitúcie a jej obsahu a rovnako tak, k dispozícii je viacero prístupov, ktoré sú rozhodujúce pre konkrétne štáty v otázkach právnej regulácie prostitúcie (a jej miery a povahy).

Pojem a obsah „prostitúcie“

Prostitúcia je jav, ktorý sprevádza ľudstvo od nepamäti. Z pohľadu histórie sa s prostitúciou stretávame už v období starovekého Orientu, Grécka, či Ríma. Vnímanie prostitúcie sa mení a menilo v závislosti od historických období a postojov jednotlivých spoločností. Niektoré spoločnosti prostitúciu bezvýhradne uznávali, iné spoločnosti ju ako jav zatracovali a snažili sa ju eliminovať, alebo až úplne odstrániť.[1]

V historickom kontexte sa pod prostitučným konaním rozumelo výhradne také, pri ktorom dochádzalo k poskytovaniu sexuálnych služieb zo strany žien, spravidla pred ich obydlím, kde čakali na klientov.

Latinsky sa toto označenie a jeho obsah odvíja od slova *prostituere,* teda „ponúkať sa” alebo „vystaviť sa.[2] Je to jav, s ktorým sa stretávame v zásade vo všetkých kultúrach, pričom jeho podstatou je poskytovanie sexuálnych služieb (pohlavného styku či iných foriem sexuálneho kontaktu) za odmenu v rôznej podobe (finančnej, naturálnej).

Definície a obsah prostitúcie sa menili v dôsledku spoločenských, ako aj ekonomických zmien a prirodzene aj s modernizáciou a rozvojom, liberalizáciou spoločnosti. Stretneme sa s rôznymi pohľadmi na prostitúciu, za ktorú sa *považuje každé konanie, pri ktorom žena vstúpi do pohlavného zväzku mimo manželstva.*[3] Náučný slovník chápe pod prostitúciou poskytovanie pohlavného styku, ale aj napríklad aktivity ako sex po telefóne alebo cez internet, striptíz, prácu v rámci pornografického priemyslu a pod.[4] Niektoré autorky hovoria o tom, že prostitúcia je škodlivým javom, nakoľko dehumanizuje postavenie žien a robí z nich predmet obchodu.[5] Hoci takto by síce na prostitúciu bolo možné nahliadať, no v podmienkach modernej spoločnosti sa už nestretávame len so ženskými prostitútkami, ale došlo k podstatnejšiemu rodovému vyrovnaniu subjektov, ktoré takého služby poskytujú. Prostitučné konanie nemožno obmedzovať výhradne na ženy, a teda všeobecne treba hovoriť, že z poskytovania sexuálnych služieb (nie len ženami) robí prostitúcia obchodný artikel.

V kontexte pomerne zužujúceho pohľadu na prostitúciu, kedy sa za prostitútky považujú len ženy, konštatujú ďalší autori, že ženské prostitútky sú vlastne neuznanými obeťami

[1] Soukup, P., Ondicová, M. a kol.: Analýza situácie v oblasti prostitúcie a s ňou súvisiaceho dopytu po sexuálnych službách. Bratislava: APZ v Bratislave, 2012, s. 4

[2] Danna, D.: Report on prostitution laws in the European Union [online]. Milano : University of Milano, 2014, s. 5 (preklad autora)

[3] Lenderová, M.: Chytila patrola...aneb prostituce za Rakouska i republiky. Praha : Karolinum, 2002, s. 6

[4] Lenderová, M.: Chytila patrola...aneb prostituce za Rakouska i republiky. Praha : Karolinum, 2002, s. 6 - 7

[5] Dhalla, R.: Exposing the "Pretty Woman" Myth: A Qualitative Examination of the Lives of Female Streetwalking Prostitutes. In The Journal of Sex Research, 2000, s. 16 (preklad autora)

sexuálneho násilia zo strany pasákov a klientov.[6] Násilné správanie sa pasákov nemusí byť nutne násilím fyzickým, ale môže mať aj povahu sústavnej kontroly, zdôrazňovania bezmocnosti a nepotrebnosti. Tu ale čiastočne zachádzame znova do nútených foriem výkonu prostitúcie, ktoré je zásadnejšie potrebné rozlišovať od tých, ktoré sú vykonávané dobrovoľne či už ako zárobková hlavná činnosť, alebo ako záujmová činnosť či z iného dôvodu.

V priebehu 19. storočia, teda počas obdobia pomerne silného puritánstva, kedy slušná žena nesmela mať pôžitok zo sexu, sexuálny priemysel rozkvital. Manželia si nachádzali iné ženy, s ktorými mohli uspokojiť svoj sexuálny pud. V druhej polovici 19. storočia sa rodili početné hnutia za emancipáciu žien, smerujúce proti prostitúcii. Ich názory smerovali k tomu, že prostitúcia je nutné zlo, ktoré pramení zo sociálneho útlaku žien, zlého prístupu k vzdelaniu a dvojitej morálky mužov.[7]

Otázky výkonu prostitúcie, hlavne v jej nútených formách, sa do pozornosti spoločnosti významnejšie dostávajú od polovice predošlého storočia. Paradoxne, hoci sa pozornosť venuje týmto núteným formám, donucovaniu k prostitúcii, obchodovaniu s ľuďmi, koristeniu z prostitúcie iných osôb, podstatne menej pozornosti sa venuje tým formám prostitučného konania, ktoré sú vykonávané dobrovoľne.

Tieto nedostatky sa snaží preklenúť kriminologická teória, ktorá rozlišuje viaceré druhy a typy prostitúcie. Formy prostitúcie vyskytujúce sa v jednotlivých štátoch sa odlišujú najmä v závislosti od prístupu daného štátu k prostitúcií, teda od toho, akým spôsobom a či sú v daných právnych podmienkach takéto aktivity (výkon prostitúcie) právne regulované. Na úrovni kriminológie sú dostupné viaceré poznatky o tom, akými formami sa prostitúcia vykonáva a čo je jej obsahom, aké sú jej subjekty. Významnejšie sa do pozornosti dostávajú subjekty poskytujúce sexuálne služby, priestorové a niekedy aj časové súvislosti výkonu prostitúcie. Podstatne menej sa do centra pozornosti dostávajú osoby, ktoré sú príjemcami sexuálnych služieb a poskytujú za tieto služby odplatu. Klasické kriminologické poňatie (ako súčasť mravnostnej kriminality) prostitúcie popisuje nasledujúce formy jej výkonu:[8]

- pouličná a diaľničná prostitúcia
- bytová prostitúcia
- podniková prostitúcia
- eskortná, služby eskortných kancelárií.

Pouličná, alebo cestná prostitúcia (niekedy sa vykonáva v blízkosti hlavných cestných ťahov, na diaľniciach). Podľa toho má aj svoje označenie. Spravidla sexuálne služby takto poskytujú príslušníčky alebo príslušníci rómskej menšiny. Je to najrizikovejšia forma výkonu prostitúcie vzhľadom jednak na vysoké riziko nakazenia sa prenosnými pohlavnými ochoreniami, ale aj z dôvodu častej závislosti poskytovateľov a poskytovateliek od návykových látok. Z hľadiska ochrany života a zdravia aj samotných osôb poskytujúcich sexuálne služby, ide o vysoko rizikové aktivity, nakoľko nie je vopred zrejmé, s akým zákazníkom resp. so zákazníkom s akými sklonmi sa má osoba možnosť stretnúť.

Bytové formy prostitúcie, sú spravidla vykonávané študentkami (spravidla vysokých škôl) a sú formou, akou si majú možnosť privyrábať na živobytie, keďže v dôsledku štúdia iné príjmy by boli časovo komplikované. Spravidla je priamo na výbere poskytujúcich, či príjmu konkrétneho klienta, majú stanovený konkrétny cenník. Ide o podstatne bezpečnejšiu formu výkonu prostitúcie ako v prípade tej pouličnej.

Podniková forma prostitúcie sa vykonáva spravidla v rôznych erotických, nočných a podobných podnikoch. Treba len zdôrazniť, že žiadne z takýchto zariadení nie je priamo

[6] Stark, Ch., Hodgson C.: Sister Oppressions: A Comparison of Wife Battering and Prostitution. In FARLEY, M. Prostitution, Trafficking, and Traumatic Stress. New York : Routledge, 2003, s. 61 (preklad autora)
[7] Prígl, A.: Vybrané kapitoly zo sociálnej patológie. Žilina: EDITS, s. 82
[8] Polák P., Tittlová, M.: Kompendium kriminológie. Bratislava: Wolters Kluwer, s. 71 a nasl.

označené ako také, ktoré by poskytovalo sexuálne služby za odplatu. Je tomu hlavne z dôvodu, že súčasná úprava nedovoľuje získať vôbec povolanie na prevádzku takýchto zariadení. Sexuálne služby sa poskytujú spravidla len neoficiálne v zariadeniach, ktoré sa označujú ako nočné, masážne, tanečné, pánske kluby a pod.

V súčasnosti aj u nás poskytujú služby viaceré eskortné subjekty, ktoré inak majú povahu reklamných alebo marketingových, modelingových agentúr a dámy sprostredkúvajú všeobecne ako modelky, hostesky, ale niekedy aj na účely poskytovania sexuálnych služieb alebo ako spoločníčky. Spravidla ide o spoločníčky na vysokej úrovni, či už vzdelanostnej, jazykovo vybavenej, ale aj z hľadiska vzhľadu, čomu zodpovedá finančná náročnosť a v mnohých prípadoch aj výber dám pre konkrétneho zákazníka.

Pritom, osoby, ktoré sa v oblasti poskytovania sexuálnych služieb za odplatu pohybujú niekoľko mesiacov či rokov, spravidla vystriedajú rôzne formy prostitučného konania.

Niektorí autori následne na takéto kriminologické rozlíšenie konštatujú, že ak sa aj rozlišujú takéto druhy prostitúcie, pri vyhodnocovaní výsledkov výskumov sa častokrát mylne predpokladá podobnosť medzi ženami, ktoré vykonávajú prostitúciu v odlišných formách. Predpoklady homogenity potom následne vedú k mylným stereotypom a širokému, nesprávne určenému kategorizovaniu.[9] Dôvody, ktoré vedú k zapojeniu sa do prostitučnej činnosti, k pokračovaniu v nej, sú často finančné, no môžu to byť aj dôvody vyplývajúce zo spoločenských faktorov, ktoré sa pri jednotlivých subjektov poskytujúcich sexuálne služby za odplatu prirodzene líšia (alebo ide priamo o rôzne faktory, alebo o ich rôznu kombináciu). To smeruje k tomu, že určiť typický profil prostitútky, alebo v podmienkach modernej spoločnosti aj prostitúta, je náročné, ba až nemožné.

Rôzne pohľady na prostitúciu, subjekty, ktoré ju vykonávajú, na formy prostitúcie, rôzne dostupné definície prostitučnej činnosti, či už tie klasické, ale viac moderné, to všetko viedlo mnohé štáty k vymedzeniu prostitúcie na úrovni právneho poriadku (v právnych predpisoch) a k zaujatiu určitého modelu regulácie prostitúcie v zmysle jej vnútroštátneho chápania. Prístupmi k vymedzeniu prostitúcie sa venujeme v nasledujúcom texte.

Feministické prístupy k definovaniu prostitúcie

Sexuálny priemysel je jedným z celosvetovo najvýnosnejších. Aj z toho dôvodu sa okrem prvku dobrovoľnosti s týmto javom spájajú aj závažné protiprávne konania, ako je obchodovanie s ľuďmi na tieto účely, nútenie k prostitúcii a kupliarstvo to formou organizovaného zločinu hlavne. Aj v tomto kontexte sa formulovalo viacero teórií nahliadajúcich na prostitúciu ako jav a viacero prístupov k jej chápaniu taktiež.

Rôzne prístupy ku chápaniu prostitúcie je vidieť aj v rámci feministických hnutí, ktoré pôvodne tento jav odmietali ako závažné narušenie postavenia a práv, pohľadu na ženu ako takú. Postupne sa však aj tento prístup viac liberalizoval, hlavne s cieľom ochrany výkonu ženskej prostitúcie v smere jej legalizácie.[10] Zmena názorov feministických predstaviteliek sa niesla v smere dekriminalizácie prostitúcie a v smere zrovnoprávnenia sexuálneho priemyslu s ostatnými druhmi priemyslu. V súvislosti s požiadavkami na politický aj právny kontext prostitúcie, sa na úrovni feministických hnutí vyprofilovali dva rôzne prístupy k prostitúcii:[11]

[9] Scambler, G.: Conspicuous and Inconspicuous Sex Work: The Neglect of the Ordinary and Mundane. In G. Scambler, A. Scambler (Eds.), Rethinking prostitution: Purchasing sex in the 1990, s. 44 a nasl. (preklad autora)

[10] Jeffreys, S.: The Industrial Vagina: The Political Economy of the Global Sex Trade. New York: Routledge, 2008, s. 264 a nasl. (preklad autora)

[11] Freeman J.: The Feminist Debate over Prostitution Reform: Prostitutes' Rights Groups, Radical Feminists, and the (Im)possibility of Consent. In WEISBERG, D. K., STEINBERG, R. J. Applications Of Feminist Legal Theory To Women's Lives: Sex, Violence, Work, And Reproduction. Philadelphia : Temple University Press, 1996, s. 237 a nasl. (preklad autora)

a.) *liberálny prístup* – výkon prostitúcie by mal byť zrovnoprávnený s výkonom iných zamestnaní; požiadavky na zdaňovanie požadujú právnu reguláciu výkonu tohto povolania; formulujú sa požiadavky na legalizáciu prostitúcie,
b.) *radikálny prístup* – prezentuje prostitúciu ako odraz rodovej nerovnosti a útlaku žien, požiadavky na elimináciu, jej odstránenie.

Liberálne prístupy sú typické určitým napätím odrážajúcim sa na vzťahu majetku, tela a práce. Podľa Locke-a každý človek má majetok vo svojej osobe a práca jeho tela a dielo jeho rúk sú výlučne jeho. Podľa tejto myšlienky, je možné považovať telesnú schopnosť človeka pracovať za komoditu, ktorá je spôsobilým predmetom na obchodovanie.[12] Takéto nahliadanie na možnosti vlastniť seba samého prirodzene otvára v súčasnosti polemiku. Sú to hlavne otázky, čo môže byť a čo nemôže byť komoditou, ktorá je určená na obchodovanie, na výmenu. V kontexte feministického liberálneho pohľadu na prostitúciu je tak možné polemizovať o tom, či sexuálne schopnosti jedinca môžu byť majetkom, predmetom vlastníctva človeka a či môžu byť oddelené od jednotlivca tak, aby ich prípadné obchodovanie nespôsobovalo morálnu ujmu jednotlivcovi, nositeľovi.[13]

Liberálny feminizmus hovorí o sexuálnych službách a ich poskytovaní za odplatu ako o kontraktuálnom vzťahu, zmluve. Osoby, nie len ženy, na ktoré sa tieto myšlienky viažu, majú právo slobodne sa rozhodnúť o svojej profesii a prípadne ňou môže byť aj výkon prostitúcie. Jej výkon môže prebiehať v zmluvnom vzťahu (pracovnoprávnom) alebo aj na základe živnosti či v inom obchodnoprávnom vzťahu a forme. Osoby vykonávajúce prostitúciu sú schopné rozhodovať sa slobodne o tom, kedy a za akých podmienok, akým klientom budú poskytovať sexuálne služby. Zaujímavé sú myšlienky o tom, že ako je verejne dostupné jedlo, ktorému človeka viaže pud, tak prirodzenými sú sexuálne potreby, ku ktorým človeka tiež viaže pud. Preto by mali byť tiež dostupné tak, ako jedlo a pitie.[14] Tieto myšlienky sa niekedy označujú ako pozícia sexuálnej práce. Naproti nej stoja myšlienky o sexuálnej dominancii.[15] Akceptovanie modelu sexuálnej práce vychádza z toho, že veľa predstaviteľov porovnáva výkon a poskytovanie sexuálnych služieb s inými domácimi prácami a presnejšie sa hovorí o reprodukčnom modely práce.[16] Tento názor bol taktiež formulovaný zo strany Medzinárodného výboru pre práva prostitútok, podľa ktorého ženy už používajú mužskú sexuálnu túžbu na poskytovanie finančných prostriedkov.[17] Takto sa aj manželstvo vníma ako dohoda strán o tom, že za sexuálne služby a domáce práce sa bude ženám poskytovať určitá finančná odmena, odmeny hnuteľné alebo nehnuteľné. Nie je preto ničím zvláštnym ani pozoruhodným, ak ženy chcú byť finančne nezávislé a získavať finančné ohodnotenie za poskytovanie sexuálnych služieb.

Liberálne feministické hnutie považuje teda výkon prostitúcie za takú istú obchodnú transakciu, ako je každá iná a požaduje liberálny prístup v otázkach jej legalizácie a samozrejme právnu reguláciu v podobe typickej a bežnej profesie (rovnoprávnej s inými druhmi

[12] Szabanová, L.: Obchodovanie s ľuďmi – vybrané trestnoprávne aspekty : rigorózna práca. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2015, s. 89
[13] Jeffreys, S.: The Industrial Vagina: The Political Economy of the Global Sex Trade. New York: Routledge, 2008, s. 264 a nasl. (preklad autora)
[14] Pateman, C.: What's Wrong with Prostitution?. In JAGGAR, A. M. eds. 1994. Living With Contradictions: Controversies In Feminist Social Ethics. Boulder : Westview Press, 1994, s. 129 (preklad autora)
[15] Jeffreys, S.: The Industrial Vagina: The Political Economy of the Global Sex Trade. New York: Routledge, 2008, s. 117 a nasl. (preklad autora)
[16] Peterson, K.: Prostitution: Feminist Ethical Analysis. In Journal of Feminist Studies in Religion, 1998, vol. 14, No. 2, s. 11 a nasl. (preklad autora)
[17] Jaggar, A., M.: Living With Contradictions: Controversies In Feminist Social Ethics. Boulder : Westview Press, 1994, s. 135 (preklad autora)

zamestnania, povolania). Táto legalizácia a právna regulácia má smerovať tak ku zdaneniu, ako aj k zaisteniu zdravotnej bezpečnosti výkonu prostitúcie, ku kontrole výkonu prostitúcie v danej krajine z hľadiska množstva, ako aj z hľadiska ochrany a bezpečnosti osôb (života a zdravia) a prevencie šírenia nákazlivých chorôb.

Radikálny feministický prístup vyjadrujú pozície o sexuálnej dominancii. Prirodzene sa odmietajú myšlienky liberálneho prístupu s tým, že ide len o prehlbovanie sexuálnej podriadenosti žien, keďže prostitúcia je jej presným a obrazom. Ženy nemožno vnímať ako tovar v dôsledku možnosti poskytovania sexuálneho vyžitia. Momentom poskytnutia sexuálnych služieb za odplatu dávajú ženy jasne najavo súhlas a utvrdzujú mužov v ich nadradenej patriarchálnej pozícii.[18] Faktom je, že v modernej spoločnosti už nemožno viazať poskytovanie sexuálnych služieb výhradne na osoby ženského pohlavia, takže takáto kritika liberálneho smeru by neobstála.

Vedúcou myšlienkou je, že žiadna žena si nemôže dobrovoľne zvoliť predaj svojho tela za účelom uspokojovania sexuálnych potrieb iných a je do vykonávania prostitúcie nútená alebo nalákaná. Odmietajú názory o slobodnej vôli a možnosti slobodne sa rozhodovať pri poskytovaní sexuálnych služieb v otázkach množstva, klientov a povahy sexuálneho styku. Prostitúcia je škodlivým javom z dôvodu, že ženy sa takto stávajú obeťou sexuálnej túžby zo strany mužov.[19] V otázkach kriminalizácie prostitúcie ale odvracajú pozornosť od žien v zmysle požiadavky vyvodzovať ich právnu zodpovednosť, ale stavajú ich do pozícií obetí. Ak by sa výkon prostitúcie kriminalizoval, postihoval na úrovni trestného práva, potom by ženy boli postihované za to, že sú obeťami mužskej nadradenosti a boli by postihnuté dvojnásobne, dvakrát.[20] Je tak vlastne jedno v akej forme sa prostitúcia vykonáva (či je trestnoprávne postihnuteľná, alebo dobrovoľná), vždy je pre ženy traumatizujúca a škodlivá, viktimujúca.

Pozornosť tohto prístupu je venovaná mužom – ako odberateľom a prijímateľom sexuálnych služieb. Prostitúciu prirovnáva k moderným formám otroctva.[21] Riešenie prostitúcie vidia predstavitelia tohto smeru cestou jej odstránenia zo spoločnosti, k čomu majú viesť nasledujúce nástroje:[22]

- eliminácia mužského dopytu po prostitúcií, ktorá musí byť uskutočnená zmenou mužského pohľadu a prístupu k ženám,
- zrušenie mužského monopolu ekonomickej sily (moci).

Legislatívno-právne prístupy k prostitúcii

Legislatívno-právne modely nahliadajúce a pracujúce s javom prostitúcie, sú v dostupných zdrojoch viaceré. Stretneme sa s prístupmi:[23]

a.) prohibičnými
b.) aboličnými

[18] Pateman, C.: What's Wrong with Prostitution?. In JAGGAR, A. M. eds. 1994. Living With Contradictions: Controversies In Feminist Social Ethics. Boulder : Westview Press, 1994, s. 132 (preklad autora)

[19] Freeman J.: The Feminist Debate over Prostitution Reform: Prostitutes' Rights Groups, Radical Feminists, and the (Im)possibility of Consent. In WEISBERG, D. K., STEINBERG, R. J. Applications Of Feminist Legal Theory To Women's Lives: Sex, Violence, Work, And Reproduction. Philadelphia : Temple University Press, 1996, s. 242 a nasl. (preklad autora)

[20] MacKinnon, C., A.: Women's Lives-Men's Laws. Massachusetts : Harvard University Press, 2007, s. 153-155 (preklad autora)

[21] Mathieu, L.: An Ambiguous Compassion: Policing and Debating Prostitution in Contemporary France. In Sexuality Research and Social Policy, 2012 vol. 9, No. 3, s. 114 (preklad autora)

[22] Jaggar, A., M.: Living With Contradictions: Controversies In Feminist Social Ethics. Boulder : Westview Press, 1994, s. 41 (preklad autora)

[23] Szabanová, L.: Obchodovanie s ľuďmi – vybrané trestnoprávne aspekty : rigorózna práca. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2015, s. 89

c.) regulačnými.

Možnosti regulácie prostitúcie prirodzene vedú viacerými cestami. Vždy ide o odraz názorov a postojov v konkrétnej spoločnosti na prostitúciu ako takú a na jej výkon. V tomto smere sa spomínajú možnosti:[24]

a.) úplnej kriminalizácie
b.) čiastočnej dekriminalizácie
c.) úplne dekriminalizácie a
d.) legalizácie prostitúcie.

Právne vedy vymedzujú niekoľko typov právnej úpravy prostitúcie, pričom je zjavné, že ani členské štáty EÚ nie sú v tejto úprave jednotné. Najčastejšie sa uvádza konvenčná klasifikácia na štyri typy právnej úpravy a to:[25]

a.) abolicionizmus – profitovanie z prostitúcie je trestané, ale konsenzuálne poskytovanie i vyhľadávanie sexuálnych služieb je tolerované bez intervencie štátu
b.) nový abolicionizmus – outdoorová i indoorová prostitúcia sú rovnako tolerované ako pri abolicionizme, štát však reguluje isté formy poskytovania sexuálnych služieb za úplatu, ako napr. prevádzkovanie verejných domov
c.) prohibicionizmus – obe formy prostitúcie sú trestané, zatiaľ čo v niektorých systémoch môže byť trestané i vyhľadávanie týchto služieb,
d.) regulácia – obe formy prostitúcie sú regulované štátnymi inštitúciami a existujúcou legislatívou. Konsenzuálne poskytovanie sexuálnych služieb nie je trestané, ale je inštitucionalizované ako špecifická forma komerčnej činnosti (tzv. sex biznis) na základe stanovených noriem.

Ak máme uvažovať o *právnych prístupoch k prostitúcii,* je nutné, aby sa jednotlivé štáty zamerali na prekážky a obmedzenia, ktoré môžu limitovať úvahy o tomto druhu regulácie. Do popredia sa prirodzene dostávajú otázky morálky a spoločenských hodnôt, potenciálne riziká trestnej činnosti a ich dopady na samotné prostitútky, ako aj na ich okolie. Hlavne radikálne feministické zoskupenia nahliadajú na prostitúciu ako na nemorálny akt, ktorý by nemal mať v demokratickej a právnej, celkovo v civilizovanej spoločnosti žiadne miesto. Okrem toho sa do popredia dostávajú ľudsko-právne otázky, otázky rovnosti mužov a žien, nerovnoprávneho a stereotypného postavenia žien v spoločnosti. Významné sú aj ekonomické a ďalšie súvisiace otázky týkajúce sa trhu ako takého (každý trh je iný, dopyt na ňom bude nutne odlišný). Faktom je, že ešte v roku 2009 bola podľa Európskej organizácie na podporu práv a zdravia medzi migrujúcimi sexuálnymi pracovníkmi väčšina osôb pracujúcich v oblasti prostitúcie ženského pohlavia (7% je osôb mužského pohlavia a 6% osôb transsexuálov).[26] Aj tu je vidieť, ako sa v priebehu desaťročí mení skladba prostituujúcich osôb, teda ako postupne narastá percento mužského zastúpenia v oblasti prostitúcie.

Viaceré krajiny sa vydali cestou abolicionistického prístupu, ale aj tu sa vytvorili dve skupiny štátov: také, ktoré podporujú legalizáciu prostitúcie (Nemecko, Holandsko, Rakúsko, Maďarsko) a také, ktoré podporujú jej kriminalizáciu (Švédsko, Island, Nórsko).

Aboličný prístup sa odvíja od ideologického a právneho prístupu spoločnosti a štátu k prostitúcii. Pôvodne sa spája s feministickými teóriami, dodnes sa však uplatňuje. Hoci by sa to etymologicky javilo, že prezentuje požiadavky na zrušenie prostitúcie, vo svojej podstate požaduje zrušenie kontrol výkonu prostitúcie, teda takých úprav (právnych noriem a právnych predpisov), ktoré obmedzujú, viažu výkon prostitúcie na registráciu či kontrolu prostitútok.

[24] Chmelík, J. a kol.: Mravnost, pornografia a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 61 a nasl.
[25] Valkovičová, V.: Prostitúcia, governmentalita a techniky moci: konsenzuálne poskytovanie sexuálnych služieb na Slovensku. In Acta FF ZČU, 2017, roč. 9, č. 1, s. 9 - 10
[26] Chmelík, J. a kol.: Mravnost, pornografia a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 65 a nasl.

Aboličný prístup teda požaduje odstránenie, zrušenie štátnej regulácie prostitúcie. Pôvod má tento prístup v anglických a waleských normách, ktoré umožňovali zadržanie žien podozrivých z prostitúcie a ich podrobenie lekárskemu vyšetreniu s cieľom identifikácie, či nejde o nositeľku a šíriteľku pohlavne prenosných chorôb. Abolicionisti sa netajili rozhorčením nad štátnou reguláciou prostitúcie, žiadali jej odstránenie a presadzovali názor, že prostitúcia je založená na existencií dvojitej morálky – inej pre mužov a inej pre ženy. Požadovali zrušenie policajnej registrácie prostitútok. Podľa aboličného prístupu síce samotný výkon prostitúcie nie je nezákonný, ale štáty samé musia dospieť k tomu, či majú záujem eliminovať prostitúciu alebo ju právne regulovať. Ženy sú podľa týchto názorov obeťami, ktoré sú prostitúciou vykorisťované, zneužívané a teda ak má ísť o dekriminalizáciu prostitúcie, tak len smerom k samotným prostitútkam.

Prístup prohibičný sa zakladá na tom, že samotná prostitúcia, ako aj všetky aktivity s ňou spojené, sú trestné a trestnoprávne postihované. Vo svojej podstate je prostitúcia a všetky aktivity s ňou spojené protiprávnym konaním.[27] Ide o najprísnejší prístup k regulácii prostitúcie, kedy je možné výkon prostitučnej činnosti (a prostitútku, prostitúta) trestnoprávne postihovať. Prostitúcia je stará ako ľudstvo samé a žiadne aktivity, ktoré k jej vykoreneniu dosiaľ aj smerovali, tento svoj cieľ nedosiahli. Prohibičné názory sa opierajú o tvrdenia, že ide o prejav nadvlády mužov nad ženami. Postupne sa aj tu ale objavujú názory o úplnom kriminalizovaní prostitúcie a kriminalizáciou len čiastočnou.

Úplná kriminalizácia prostitúcie predstavuje takú politiku štátu, v ktorej je každá forma sexuálnej práce ilegálna, rovnako tak aj činnosti, ktoré sú vykonávané prostitútkami, pasákmi a klientmi. Kriminalizácia prostitúcie sa opiera o požiadavku na dôslednú ochranu verejného poriadku a morálky, práv jednotlivcov v spoločnosti, vrátane rovnoprávnosti mužov a žien. Pravdou je, že toto azda najstaršie remeslo sprevádza ľudstvo od jeho vzniku. Bolo by veľmi naivné domnievať sa, že nástroje ako je aj úplná kriminalizácia, povedú k vykoreneniu prostitúcie z ľudskej spoločnosti.

Čiastočná kriminalizácia prostitúcie sa zameriava na postih klientov, pasákov a smeruje k ochrane prostituujúcej osoby ako takej (ženy, muža). Podľa feministických názorov nie je výkon prostitúcie nikdy dobrovoľným rozhodnutím žien, slobodnou voľbou, nakoľko silne závisí od celého radu finančných a ekonomických i spoločenských faktorov. Prvou krajinou na svete, ktorá zaviedla trestný postih nákupu sexuálnych služieb sa stalo Švédsko a zástancovia tohto prístupu očakávajú od tejto kriminalizácie, že postupne dôjde k zníženiu dopytu po sexuálnych službách.[28]

Regulačný prístup, niekedy sa označuje ako *prístup reglementačný,* predstavuje určitú formu štátnej regulácie výkonu prostitučnej činnosti. Ide hlavne o výkon lekárskych prehliadok osôb, ktoré vykonávajú prostitúciu, registračný princíp vo vzťahu k osobám prostituujúcim, povinnosť priznávať príjmy a hradiť z nich odvody, zdaňovať ich a pod. Na jednej strane tak dôjde k akceptácii prostitúcie na úrovni právnej, prostitúcii bude prepožičaná právom aprobovaná forma, no súčasne štát určí konkrétne podmienky, ktorých dodržanie bude v súvislosti s výkonom prostitúcie sledovať a požadovať.[29] Krajiny, ktoré prijali tento model právnej regulácie prostitúcie, považujú jej výkon za výkon povolania (zamestnania) a s tým spájajú klasické pracovnoprávne nároky (dovolenku, odvody z príjmov, zdanenie, dávky zo sociálneho systému, vrátane dôchodkov a pod.). Prostitúcia sa spravidla odvíja od princípu registrácie alebo licencovania s tým, že v niektorých častiach miest alebo oblastiach sa dá obmedzovať výkon takýchto činností priamo štátnou politikou. Rovnako tak štáty v tomto

[27] Valkovičová, V.: Prostitúcia, governmentalita a techniky moci: konsenzuálne poskytovanie sexuálnych služieb na Slovensku. In Acta FF ZČU, 2017, roč. 9, č. 1, s. 9 - 10

[28] Chmelík, J. a kol.: Mravnost, pornografia a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 68

[29] Ditmore, M. H.: Encyclopedia of Prostitution and Sex Work. London: Greenwood press, 2006, s. 8 (preklad autora)

smere zavádzajú systém požiadaviek na výkon prostitúcie, ku ktorým zaraďujú povinné lekárske prehliadky a potvrdenia, čím súčasne vytvárajú systém zdravotne bezpečného výkonu prostitúcie a chránia zdravie prostituujúcich osôb, ako aj odoberateľov takýchto služieb.

Záver

Prostitúcia predstavuje sústavne aktuálny celospoločenský jav. Ako taká, je stará ako ľudstvo samo o sebe a hoci sa stretneme v histórii s viacerými snahami a pokusmi o jej riešenie a odstránenie, sústavne prežíva a súčasne tieto aktivity a kroky sú len málo efektívne aj účinné. Aj to je možno myšlienka, ktorá nás vedie k tomu, zamyslieť sa, či nie je prostitučné konanie vhodnejšie správne regulovať, ako ho striktne odmietať a úplne v celej šírke kriminalizovať. Pritom, mnohé názory o jej nemorálnosti sa opierajú výhradne o to, že ide o konania prezentujúce nadvládu mužov nad ženami, dominantné postavenie mužov, podriadené postavenie žien, zo žien robia obchodný artikel a pod. Pritom, spoločnosť sa už vyvinula tak a do takej miery, že nie je možné tento jav obmedzovať výhradne na ženské prostitútky, ale postupne sa stretávame aj s mužskou prostitúciou a jej počty z roka na rok narastajú.

V každom prípade je na úrovni právnej nutné reagovať na nútené formy výkonu prostitúcie, či už ide o obchodovanie s ľuďmi na tieto účely, kupliarstvo, v každom prípade organizované formy zločinu, ktoré súvisia s prostitúciou. Tieto si prirodzene vyžadujú trestnoprávny postih, keďže ide o závažné narušenia ľudských práv a slobôd. Pokiaľ však ide o dobrovoľný výkon prostitúcie, tu je možné vidieť celý rad prístupov, od liberálno-feministických, až po právno-regulatívne. Prirodzene, skôr sme zástancami toho, že prostitúciu nie je vhodné a ani správne zakazovať, keďže v celej histórii ľudstva sa to ani neporadilo. Úplne ju ponechať bez právnej regulácie tiež nepovažujeme za správne. Skôr sa prikláňame k uvedenému regulatívnemu (licenčnému alebo registračnému, prípadne evidenčnému) systému, kde sa na jednej strane vytvára právny rámec výkonu prostitúcie formou konkrétneho povolania, ale osobám takto pracujúcim sa poskytuje aj právna forma zamestnania a z nej plynúce nároky a ochrana. Taktiež je možné takéto príjmy zdaňovať, odvodovať a v konečnom dôsledku je možné zabezpečiť ochranu pred šírením pohlavných ochorení. Takouto cestou by sa mala vybrať aj Slovenská republika v otázkach regulácie prostitúcie vykonávanej dobrovoľne, keďže tento rámec u nás zatiaľ úplne absentuje.

Resumé

Prostitúcia predstavuje sústavne aktuálny a problematický jav. Tento fakt je vidieť tak na úrovni úprav jednotlivých štátov, ktoré odlišne pristupujú k regulácii prostitúcie a subjektov, ktoré prostitučné služby poskytujú a prijímajú, ale aj na úrovni nadnárodnej, kde nachádzame celý rad dokumentov, ktoré sa však zameriavajú skôr na oblasť núteného výkonu prostitúcie a s tým súvisiacej trestnej činnosti. Okrem tejto formy prostitučného konania, s ktorou súvisí obchodovanie s ľuďmi, kupliarstvo, taktiež formy organizovaného zločinu, je nutné zamerať sa aj na dobrovoľný výkon prostitúcie a to, akým spôsobom je možné ho definovať, aké má podoby a čo je jeho obsahom. V konečnom dôsledku aj tu je nutné zamyslieť sa nad možnosťami právnej regulácie tohto javu – dobrovoľného výkonu prostitúcie. Objavujú sa viaceré liberálne alebo úplne striktne odmietavé názory na tento jav, ktoré smerujú k formulácii právnych úprav jednotlivých štátov. Okrem nich je to aj prístup regulatívny, ktorý sa uplatňuje v mnohých krajinách. Faktom je, že Slovenská republika dobrovoľný výkon prostitúcie nereguluje právne vôbec. Aj preto sú zaujímavé prístupy k prostitúcii ako návody na jej reguláciu na úrovni práva.

Resume

Prostitution is a continually topical and problematic phenomenon. This fact is seen at the level of national adjustments that differentiate between the regulation of prostitution and those who provide and receive prostitution services, but also at the transnational level, where we find a number of documents that focus on forced prostitution as well. related crime. In addition to this form of prostitution, which involves trafficking in human beings, pimping, as well as forms of organized crime, it is also necessary to focus on the voluntary exercise of prostitution and how it can be defined, what its forms are and what they contain. Finally, it is also necessary to think about the possibilities of legal regulation of this phenomenon - the voluntary exercise of prostitution. There are a number of liberal or strictly opposing views on this phenomenon, which lead to the formulation of national laws. In addition, it is a regulatory approach that is applied in many countries. The fact is that the Slovak Republic does not regulate voluntary prostitution at all. Therefore, approaches to prostitution as a guide to its regulation at law level are also interesting.

Zoznam bibliografických odkazov:

Danna, D.: Report on prostitution laws in the European Union [online]. Milano: University of Milano, 2014.

Dhalla, R.: Exposing the "Pretty Woman" Myth: A Qualitative Examination of the Lives of Female Streetwalking Prostitutes. In The Journal of Sex Research, 2000.

Ditmore, M. H.: Encyclopedia of Prostitution and Sex Work. London: Greenwood press, 2006

Freeman J.: The Feminist Debate over Prostitution Reform: Prostitutes' Rights Groups, Radical Feminists, and the (Im)possibility of Consent. In WEISBERG, D. K., STEINBERG, R. J. Applications Of Feminist Legal Theory To Women's Lives: Sex, Violence, Work, And Reproduction. Philadelphia: Temple University Press, 1996.

Chmelík, J. a kol.: Mravnost, pornografia a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003.

Jaggar, A., M.: Living With Contradictions: Controversies In Feminist Social Ethics. Boulder: Westview Press, 1994.

Jeffreys, S.: The Industrial Vagina: The Political Economy of the Global Sex Trade. New York: Routledge, 2008.

Lenderová, M.: Chytila patrola...aneb prostituce za Rakouska i republiky. Praha: Karolinum, 2002.

MacKinnon, C., A.: Women's Lives-Men's Laws. Massachusetts: Harvard University Press, 2007.

Mathieu, L.: An Ambiguous Compassion: Policing and Debating Prostitution in Contemporary France. In Sexuality Research and Social Policy, 2012 vol. 9, No. 3.

Pateman, C.: What's Wrong with Prostitution? In JAGGAR, A. M. eds. 1994. Living With Contradictions: Controversies In Feminist Social Ethics. Boulder: Westview Press, 1994.

Peterson, K.: Prostitution: Feminist Ethical Analysis. In Journal of Feminist Studies in Religion, 1998, vol. 14, No. 2.

Polák P., Tittlová, M.: Kompendium kriminológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.

Prígl, A.: Vybrané kapitoly zo sociálnej patológie. Žilina: EDITS, 1997.

Scambler, G.: Conspicuous and Inconspicuous Sex Work: The Neglect of the Ordinary and Mundane. In G. Scambler, A. Scambler (Eds.), Rethinking prostitution: Purchasing sex in the 1990.

Soukup, P., Ondicová, M. a kol.: Analýza situácie v oblasti prostitúcie a s ňou súvisiaceho dopytu po sexuálnych službách. Bratislava: APZ v Bratislave, 2012.

Stark, Ch., Hodgson C.: Sister Oppressions: A Comparison of Wife Battering and Prostitution. In FARLEY, M. Prostitution, Trafficking, and Traumatic Stress. New York : Routledge, 2003.

Szabanová, L.: Obchodovanie s ľuďmi – vybrané trestnoprávne aspekty: rigorózna práca. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2015.

Valkovičová, V.: Prostitúcia, governmentalita a techniky moci: konsenzuálne poskytovanie sexuálnych služieb na Slovensku. In Acta FF ZČU, 2017, roč. 9, č. 1.

Kontaktné údaje:

PhDr. JUDr. Juraj Mravec, MBA.
Ústav verejného práva
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
Tomášikova 20
821 05 Bratislava
juraj.mravec@paneurouni.com

K POJMU „KORUPCIA“

JUDr. Lenka NIŽNÍKOVÁ
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: *Autorka sa v príspevku zameriava na zmapovanie dostupných pohľadov na povahu a obsah korupcie a korupčného konania. Korupciu je možné vnímať tak z pohľadu právneho, ako aj z pohľadu etického, morálneho, ale aj z pohľadu ekonomického. K dispozícii je rad rôznych definícií, ktoré súhrnne hovoria o korupcii ako o protiprávnom jave, no vnímajú ju do určitej miery odlišne (v závislosti od uhľa pohľadu). Otázka, čo je to korupčné konanie a čo je to korupcia sa na prvý pohľad javí ako pomerne jednoduchá, no v súvislosti s rôznymi vymedzeniami sa jej zodpovedanie komplikuje. Tieto náhľady na obsah korupcie pritom do značnej miery determinujú možnosti odhaľovania korupcie a súčasne aj možnosti jej dokazovania a postihovania. Pritom, na to, aby sme mohli uvažovať v rovine možností trestnoprávneho postihu, korupčné konanie musí vždy vykazovať základné formálne znaky skutkových podstát. Na tieto obsahovo odlišné definície, ako aj na spoločné znaky každého korupčného konania autorka poukazuje v predkladanom príspevku.*
Kľúčové slová: *korupcia, definovanie korupcie, znaky korupcie, korupčné správanie.*

Annotation: *The author focuses on the mapping of available views on the nature and content of corruption and corruption. Corruption can be perceived from the point of view of legal, ethical, moral, as well as economic. There are a number of different definitions that collectively talk about corruption as an unlawful phenomenon but perceive it to some extent differently (depending on the angle of view). The question of what corruption is and what corruption appears to be fairly straightforward at first glance is complicated, however, in connection with the various definitions. These insights into the content of corruption determine to a large extent the possibilities of detecting corruption and, at the same time, the possibilities of its detection and punishment. In order to be able to think on the level of possibilities for criminal sanctions, corruption must always show the basic formal features of factual facts. The author points out these differently different definitions as well as the common features of each corrupt process in the present submission.*
Key words: *corruption, defining corruption, signs of corruption, corruption behavior.*

Úvod

Otázky korupcie predstavujú sústavne aktuálny spoločenský, právny, politický i etický problém. Je tomu tak aj z dôvodu, že na jednej strane sa spoločnosť domnieva, že korupcia je všade prítomným javom a na druhej strane, od vrcholových predstaviteľov sa dozvedáme resp. počúvame výroky o tom, že korupcia vlastne neexistuje. Jednoznačne tak možno o korupcii hovoriť ako o jave, ktorý sa diametrálne odlišne vníma na strane verejnosti laickej, v spoločnosti a na strane odbornej či politickej úrovne či zoskupenia.

Prístupy k chápaniu korupcie sa prirodzene odlišujú. Dopadajú na možnosti riešenia takto závažného javu a to najmä s ohľadom na to, aké široké je samotné vymedzenie korupcie, kde má svoje hranice, čo je vlastne úplatkom a čo sa za úplatok nepovažuje a pod. Vzhľadom na rôznosť definícií korupcie, s ktorými sa stretneme, sa možno naozaj pýtať, čo to vlastne korupcia je a čo povahu korupčného správania sa nemá. Hoci sa to javí ako veľmi banálne, na tomto stoja a padajú úvahy o možnostiach jej odhaľovania a následne jej dokazovania a rovnako tak aj úvahy o možnostiach postihu korupcie.

Určitou zaujímavosťou tohto javu je, že ako sa konštatuje, v podmienkach verejnej správy a verejnej sféry sú na tieto účely vytvorené asi najlepšie podmienky, nie je to dominanta tejto oblasti. S korupčným správaním sa stretneme tak v oblasti verejnej, ako aj v oblasti súkromnej, kde na to síce nie sú úplne typické podmienky, ale v určitých modifikáciách a v určitých prejavoch a podobách našlo korupčné konanie uplatnenie aj tu. Na tom je možné vidieť, ako je korupcia tvárna, ako je variabilná a aké všetky rôzne podoby môže nadobúdať, ako sa postupne vyvíja a preniká do rôznych oblastí spoločenského života. Skutočne dnes už konštatujeme, že je to jav rozšírený absolútne všade, teda tak v oblasti verejnej, ako aj

súkromnej. Aj s ohľadom na toto, ale aj iné aspekty sa líšia dostupné vymedzenia korupčného protiprávneho konania.

1. Korupcia a jej definičné znaky

Asi najpresnejšie je možné korupčné konanie charakterizovať podľa etymologického významu, teda podľa pôvodu a významu slov. *corruptus a rumpere* (zmariť, podplatiť) ako označenie nemožno jednoznačne a presne definovať, keďže vo svojej podstate je to pomerne náročný jav. Univerzálna definícia korupcie v zásade dosiaľ absentuje. V domácich kriminologických zdrojoch sa stretneme s pomerne širokým vymedzením, v trestnoprávnych zdrojoch zasa s vymedzením pomerne úzkym, ktoré je dôležité na trestnoprávne účely. Stretneme sa s etickým vymedzením, s chápaní korupcie, ktorá poškodzuje dobré mravy, s psychologickým chápaním tohto javu. Dá sa povedať, že korupcia je tak náročný jav, že sa dá vykladať skutočne z rôznych uhlov pohľadu a venujú sa jej najrôznejší autori. Je síce pozitívne, že ako jav je poznávaná a skúmaná, čo je základ pre možný boj s korupciou.

Neyovská definícia korupcie nachádza uplatnenie vo viacerých monografiách na tému spoločenskej nebezpečnosti a trestnoprávneho postihu korupcie. Aj David a Nett ju preberajú a konštatujú, že korupcia je zneužitím právomoci, postavenia, ktoré sa spája s narušením nestrannosti v procese rozhodovania, pričom v každom prípade je motivovaná záujmom dosahovania zisku.[1]

V najširšom vyjadrení má korupčné konanie povahu získavania výhody, na ktorú nie je právny nárok za poskytovanie, prijatie úplatku. Veľmi vhodne tento protiprávny vzťah vyjadruje spojenie „do, et des“, teda dám, aby si dal. Korupcia je vždy problémom morálnym, nakoľko spravidla na oboch stranách dochádza k narušeniu morálnych princípov, princípov etického správania sa v právnej a demokratickej spoločnosti. V dostupných zdrojoch sa stretneme s viacerými vymedzeniami korupcie. Veľmi často však má toto vymedzovanie skôr inštitucionálny rozmer a často sa obmedzuje na verejnú oblasť, na verejný sektor, hoci jej výskyt je prirodzene možný aj v oblasti súkromnej. Spája sa veľmi frekventovane aj so zneužívaním verejných mocí, právomocí, úradov či postavenia, na podklade čoho dochádza k obstarávaniu neoprávnených výhod. Dostupné sú viaceré charakteristiky korupcie, pričom rôzne z nich sú rôznym spôsobom výstižné. Asi vo všetkých nachádzame tieto definičné znaky korupčného konania:[2]

- Získanie osobného prospechu, výhody rôznej povahy (hmotnej, nehmotnej, hnuteľnej či nehnuteľnej),
- Zásahy do výkonu štátnej správy vo všetkých podobách,
- Prerastanie do oblastí súkromného sektora
- Porušovanie právneho poriadku, teda právnych noriem, ktoré sú obsiahnuté v právnom poriadku daného štátu, v tomto prípade Slovenskej republiky, ktoré má úmyselnú, vedomú povahu, charakter
- Vysoká miera racionalizácie a utajenia konania, dohody,
- Vysoká miera latencie.

2. Dostupné definície korupcie a ich povaha

Ako sme už stručne naznačili, definícií korupcie je dostupných veľmi veľké množstvo. Toto je znak, ktorý je veľmi dôležitý pre oblasť legislatívy, lebo na podklade presného vymedzenia korupčných konaní je možné takéto formy postihovať prostriedkami trestného

[1] David, V., Nett, A.: Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém. Praha: C.H.BECK, 2007, s. 27
[2] Chmelík, J.: Pozornosť, úplatek, korupce. Praha: LINDE, 2003, s. 21 - 23

práva. Tiež je to významné z pohľadu možnosti boja s korupčnou kriminalitou a nástrojmi, ktoré je formám a prejavom korupcie možné následne prispôsobovať.

Korupcia sa niekedy stotožňuje s pojmom *úplatkárstvo,* čo nie je celkom správne vymedzenie, lebo úplatkárstvo je len jednou formou korupčného konania.[3] Korupcia je teda pojmom širším a to tak v zmysle nášho právneho poriadku, a inak tomu nie je ani v susednej Českej republike. Navyše, úplatkárstvo je len jednou z foriem, akú korupcia môže nadobúda.

Dôležitým pojmom, s ktorým sa stretávame v súvislosti s korupciou, je korupčný vzťah. Jeho podstata sa odvíja od korupčnej dohody, na podklade ktorej vznikne minimálne dvojstranný, ale spravidla viacstranný vzťah. Tento je obojstranne výhodný, takže ani jedna zo strán korupčnej dohody nemá záujem na tom, aby došlo k jej odhaleniu.

Základom pre analyzovanie korupcie je jej vymedzenie, definovanie. Ako sme naznačili, definícií korupcie je dostupných veľké množstvo. Je to závislé od uhla pohľadu, od konkrétneho autora, ktorý sa korupcii venuje, od oblasti, v rámci ktorej sa vyskytuje. Zrejme nemá zmysel pokúšať sa o prehľad všetkých dostupných definícií, nakoľko len ťažko povedať, či by to vôbec bolo možné a ešte ťažšie je zhodnotiť, na čo by to bolo osožné. Korupcia je vždy obojstranne výhodným vzťahom, kedy

Subjekt A poskytuje, ponúka, sľubuje úplatok Subjektu B (tento S_B úplatok prijíma, necháva si ho sľúbiť, alebo ho priamo požaduje)

Subjekt B jej poskytuje, ponúka, sľubuje Subjektu A určitú neoprávnenú výhodu, prednosť, uprednostnenie (tento S_A takúto výhodu prijíma, žiada alebo si ju necháva si ich sľúbiť)

V súlade s týmto chápaním je k dispozícii celý rad rôznych definícií korupcie, ktoré sú viac či menej odborné a právne, kriminologické. Možno uviesť tieto:

- Nyeova definícia hovorí o korupcii ako o správaní sa, ktoré sa líši od pravidiel výkonu verejnej funkcie alebo sa prieči výkonu súkromného pôsobenia, vplyvu na účely získavania vlastného prospechu finančnej, osobnej, rodinnej alebo statusovej podoby[4]
- Transparency International hovorí o korupcii ako o zneužívaní zverených právomocí s cieľom dosahovania neoprávneného osobného prospechu[5]
- Korupcia je aj úplatkárstvo alebo iné správanie sa vo vzťahu k takým osobám, ktorým je zverená určitá zodpovednosť a prirodzene, ktoré je v rozpore s postavením alebo funkciou a smeruje k získavaniu neoprávnených výhod rôznej povahy či už pre seba samého, alebo pre inú osobu (osoby)[6]
- V Občianskoprávnom dohovore proti korupcii sa konštatuje, že je to priame alebo nepriame žiadanie, ponúkanie, odovzdávanie alebo prijímanie úplatku alebo inej neoprávnenej výhody alebo ponuky, možnosť ich získania, ktoré smerujú k narušeniu riadneho plnenia povinností a úloh[7]
- Protikorupčný manuál Českej republiky (rámcový rezortný manuál vlády ČR 2013b) uvádza, že korupcia je vzťah viac strán, minimálne 2, avšak na jednej strane môže byť subjektov aj viacero s tým, že jedna zo strán porušuje svoje právomoci, hlavne zneužíva právomoci, za čo získa určitú neoprávnenú výhodu pre seba alebo iného, či už zo svojho podnetu alebo na podnet inej osoby; aj druhá strana získava neoprávnené zvýhodnenie

[3] Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 437 a nasl.
[4] Kubíková, I.: Kriminologické hľadiská korupcie. In Odhaľovanie a vyšetrovanie korupcie. Zborník študijných materiálov. Bratislava: AZP v Bratislave, 2001, s.40
[5] Transparency International Slovensko, 2000, s. 8
[6] Volejníková, I.: Korupce v ekonomické teorii a praxi. Praha: Profess Consultin, 2007, s. 93 a nasl.
[7] Chmelík, J.: Pozornosť, úplatek, korupce. Praha: LINDE, 2003, s. 21 - 23

plynúce z porušenia povinností, zo zneužívania právomoci inej osoby s tým, že medzi porušením povinností, zneužívaním právomoci a získaním neoprávnenej výhody je priama alebo nepriama súvislosť alebo spojitosť[8]

- Rámcové programy v podmienkach Slovenskej republiky hovorí o korupcii ako o vzťahu medzi dvomi a viacerými subjektami, inštitúciami alebo jednotlivcami, kde jedna zo strán ponúka alebo sľubuje úplatok za určitú službu, obstaranie určitého plnenia; druhá strana očakáva, že táto sľúbená výhoda bude poskytnutá a ak bude poskytnutá, tak je to impulz pre porušovanie povinností, ich zneužívaniu,
- Bandfield hovorí o korupcii ako o činnosti korumpovaného jednotlivca, ktorý vedome svoju činnosť, pôsobenie podriaďuje vlastným záujmom, vykonáva svoju právomoc v súlade so svojimi osobnými, nie pracovnými a úradnými povinnosťami, v dôsledku čoho získava určité neoprávnené zvýhodnenie za to, že sám takéto neoprávnené zvýhodnenie obstaráva pre iného[9]
- Podľa Friedricha dochádza ku korupcii, kedy držiteľ právomoci, ktorý je oprávnený na vykonávanie určitých činností, ktorý zodpovedá sa výkon konkrétnej práce, sa nechá finančne alebo inými neoprávnenými výhodami stimulovať tak, aby zvýhodňoval niektoré subjekty na úkor iných, čím poškodzuje tak spoločnosť, ako aj záujmy jednotlivcov,[10]
- Potúček uvádza, že korupcia je nástrojom, ako je možné domôcť sa neoprávnených, nezaslúžených výhod za získanie určitej protihodnoty – úplatku v najrôznejšej podobe; korupciu prirovnáva k obchodnému vzťahu, ktorý sa vytvára medzi korumpovaným a korumpujúcim, ktorého základom je, že jedna zo strán disponuje niečím, čo je z pohľadu druhej zaujímavé: peňažnými prostriedkami, hodnotami inej povahy a druhá strana zasa právomocami, oprávneniami, ktoré sú dôležité z pohľadu protistrany; ak dochádza ku korupcii vo verejnom sektore, vždy ide o prípady zlyhania štátu, ktorý nemá schopnosť a nástroje garantovať svojim občanom a iným jednotlivcom rovnosť pred zákonom; ak dochádza ku korupčnému správaniu sa, vždy je niekto zvýhodnený a naproti tomu vždy je tu skupina osôb, alebo celý spoločnosť, ktorá je poškodená, znevýhodnená na úkon iného[11]
- Podľa Tanziho je korupcia úmyselným nedodržaním konkrétneho vzťahu a osobnou nezainteresovanosťou[12]
- Van Doyl-e hovorí o korupcii ako o nepoctivosti, nedostatku v procesoch riadenia a rozhodovania, kedy sa subjekt v súkromnom či verejnom sektore súhlasí s tým, že sa odchýli svojim správaním, konaním, rozhodovaním od presne určeného kritéria tohto správania sa, konania, rozhodovania, ktorým sa uvedené procesy spravujú; robí tak za odmenu alebo za prísľub poskytnutia tejto odmeny, čo prirodzene ovplyvňuje proces jeho konania, rozhodovania, správania sa; ide o také motívy, ktoré nie je možné ospravedlniť žiadnym argumentom[13]

[8] Štička, M.: Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě. Praha: Transparency International ČR, 2008, s. 17 a nasl.
[9] Bandfield, E.: Corruption as the Feature of Governmental Organization. Journal of Law and Economics, No. 3/18, 1975, s. 587–605
[10] Friedrich, J.: Corruption: Concepts in Historical Perspective. Political Corruption: A Handbook. Second edition. New Brunswick: Transaction Publisher, 1998, s. 17 a nasl.
[11] Potúček, M.: Nejen trh. Praha: Sociologické nakladatelství 1997, s. 117 - 118
[12] Tanzi, V.: Corruption, Governmental Activities and Markets. IMF Working Paper. Washington, D.C.: International Monetary Fun, 1998, s. 30 a nasl.
[13] Van Doyle, P.: Boj proti korupci? Způsoby a stanoviska. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999, s. 16 – 17

- Nádasský hovorí, že korupcia je vzťah, v ktorom subjekt druhému ponúka nejakú formu odmeny za poskytnutie alebo sľúbenie neoprávnenej výhody,[14]
- Kurer hovorí o tom, že korupcia je konanie, pri ktorom sa narúša princíp nestrannosti a zákonnosti s cieľom obstarania osobnej výhody[15]; k tomu niektorí autori dodávajú, že narušenie princípu zákonnosti a nestrannosti v sebe obsahuje aj osobitné prejavy korupcie ako je klientelizmus, nepotizmus, rodinkárstvo a pod.
- Hamšík popisuje korupciu ako zneužívanie postavenia, ktoré sa spája s porušovaním princípu nestrannosti v procese rozhodovania[16]
- Podľa Volejníkovej je korupcia vzťahom, v ktorom jeden zo subjektov získava neoprávnený prospech a za to poskytuje neoprávnene výhody, prospechy, prednosti pre subjekty iné[17]
- Podľa Davida a Netta je korupcia konaním, v ktorom sa objavuje vzájomná vôľa strán tohto vzťahu, kedy korumpujúci dáva úplatok v podobe určitej odmeny a požaduje za to získanie konkrétnej výhody, uprednostnenia; korupcia je motivovaná dosahovaním zisku na oboch stranách, hoci na každej z nich bude mať inú podobu, iný charakter[18]
- Podľa Schartz-a ide o nelegálne konanie, ku ktorému dávajú obe strany súhlas, je teda konaním dobrovoľným, no súčasne negatívne dopadajúcim na iné strany (tretiu stranu); jedna strana je zmluvne viazaná obsahom dohody pracovať pre prospech druhej strany a na vlastný prospech, vo svojom osobnom, majetkom či inom záujme,[19]
- Podľa Tomicu je korupcia vzťah dvoch a viac subjektov, ktorý odporuje dobrým mravom, ktorého podstatou je ponuka, sľub alebo realizácia výhody v prospech iného alebo prijatie takejto požiadavky na základe žiadosti; korupcia je charakteristická 4 základnými prvkami a to:[20]
    - Subjekt ponúka alebo poskytuje úplatok
    - Subjekt žiada alebo prijíma úplatok
    - Úplatok, forma určitej výhody, uprednostnenia, prednosti a pod.
    - Kauzálny nexus medzi úplatkom a výhodou.
- Babicová popisuje korupciu ako dohodu medzi jednotlivcami, kde jeden je podplácajúcim a druhý je prijímateľom úplatku a poskytovateľom neoprávnenej výhody[21]
- Korupcia sa charakterizuje ako úpadok morálky a pokles etických hodnôt človeka; ide o morálne a etické narušenie, skazu prostredníctvom úplatku, neoprávnenej výhody za zneužitie postavenia, funkcie, právomocí; smeruje k dosahovaniu osobného prospechu
- Podľa Molín-a je to zneužívanie právomocí, postavenia na účely získania nezaslúženého prospechu svojho alebo inej spriaznenej osoby, pričom s tak deje v súkromnom i verejnom sektore, spravidla sa spája s ponukou, sľubom alebo žiadosťou o úplatok v podobe akéhokoľvek neoprávneného prospechu; základným prvkom je nepoctivé

[14] Valenčík, R.: Příčiny problémů boje s korupcí ve střední a východní Evropě z pohledu teorie redistribučních systémů: Proti čemu a jak bojovat? Scientea et Societas č./12011, s. 43 a nasl.
[15] Lisoň, M., Bango, D., Porada, V.: Features in discovery of the criminal activity - corruption. In Security Theory and Practice No. 2/2001, s. 125 a nasl.
[16] Hamšík, M.: Korupce a lobby. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006, s. 86
[17] Volejníková, I.: Korupce v ekonomické teorii a praxi. Praha: Profess Consultin, 2007, s. 93 a nasl.
[18] David, V., Nett, A.: Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém. Praha: C.H.BECK, 2007, s. 16
[19] Schwartz, J.: Korupce pohledem ekonoma. Prezentace pro veřejnou diskusi Vize 2020 – Obrana svobody, Olomouc, 2010, s. 3
[20] Chmelík, J., Tomica, Z.: Korupce a úplatkářství. Praha: Linde, 2011, s. 25 a 49
[21] Babicová, Z.: Metody měření korupce. Diplomová práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Ekonomicko-správní fakulta, 2011, s. 10 - 11

správanie sa jedného subjektu, pričom za dôležitý sa tiež považuje prvok motívu – tým je obohatenie sa na (alebo získanie obohatenia inej osoby)[22]

- Kučera vysvetľuje korupciu ako opak integrity, kedy sa zneužíva postavenie na vlastné osobné účely[23]
- Podľa Pavlišovej ide o korupčné konanie vtedy, kedy je subjekt ponukou určitého plnenia zlákaný, zlomený zneužívať svoje oprávnenia tak, ako toto plnenie získať, nehľadiac pritom na možné dôsledky zneužívania svojho postavenia a oprávnení, ktoré sú mu zverené zákonom[24]
- Tittlová a Polák konštatujú, že korupčné konanie predstavuje zneužívanie zamestnania, postavenia, oprávnení, funkcie s cieľom získavania neoprávnenej výhody za to, že sa osoba bude správať v rozpore s povinnosťami, ktoré sú jej v danom zamestnaní, povolaní (pri jeho výkone), pri výkone funkcie zverené.[25]

3. Znaky korupčného konania

Pre identifikáciu určitého konania ako konania korupčného je možné zobrať do úvahy nasledujúce faktory a prvky správania sa:[26]

1.) Korupcia má povahu správania sa jednotlivcov smerujúcim k dosiahnutiu určitého cieľa, ktorý je značne dôležitý a nedá sa dosiahnuť nejakou inou cestou, formou, správaním sa; subjekt konania je presvedčený, že pomocou tohto správania sa dosiahne svoj cieľ alebo aspoň má možnosť, šancu dosiahnuť tento cieľ, inak by sa prirodzene takýmto spôsobom nesprával,

2.) Ide nutne o vzťah dvojstranný, kde na každej strane ale môžu vystupovať viaceré subjekty (jednotlivci, skupiny, štátne orgány, štáty a pod.),

3.) Korumpovaný sa v dôsledku ponuky osobnej výhody (pre neho alebo pre iné osoby) dopúšťa porušovania svojich pracovných povinností (spravidla plynú zo zákona, pracovnej zmluvy, zo zvyklostí, tradícií alebo sú dané inak neformálne); korumpovaný predpokladá, že osobný (finančný či majetkový alebo iný) prospech pre neho alebo pre jemu blízke osoby bude aspoň tak významný (rovnaký alebo dokonca aj významnejší), že vykompenzuje úžitok, ktorý protistrana získa porušením jeho povinností v rámci zamestnania, povolania a pod.,

4.) Korumpujúci má z porušenia povinností korumpovaným výhodu, ktorú by inak nezískal, kedy korumpovaný neporušil svoje povinnosti, alebo jej získanie by bolo otázne, prípadne by jej získanie prišlo až v budúcnosti, hoci záujem na jej získaní je teraz, v danom moment, okamihu,

5.) Poškodeným je tretia strana, ktorá v dôsledku korupčnej dohody a korupčného správania sa nemá možnosť uplatňovať svoje práva, uchádzať sa o svoje práva a ich uplatnenie, musí vynaložiť vyššie náklady, prípadne nemá možnosť získať také pozície a úlohy, ktoré by inak (pri absencii korupčnej dohody) získala;

6.) Ide o konanie, ktoré je ilegálne a jeho obsahom je dobrovoľná výmena medzi dvomi stranami korupčného vzťahu bez priameho negatívneho dopadu na tretí subjekt (ťažko preukázateľného priameho negatívneho dopadu na tretiu stranu); s týmto názorom je možné súhlasiť, ale len čiastočne, lebo skutočne priameho poškodeného len ťažko v danom vzťahu identifikovať (napr. účastníci výberového konania, ktorí nebudú vybraní, lebo korupčne bude vybraný konkrétny jeden z prihlásených, no každý

[22] Molín, J.: Poznámky k roli auditora při odhalování korupčního jednání. In Finančný a účtovnícky časopis č.2/2013, s. 35 a nasl.
[23] Kučera, B., Sekerka, J.: Ekonomie trochu jinak. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 79
[24] Pavlišová, R.: Občan proti korupcii. Transparency International, 2013, s. 3 a nasl.
[25] Polák, P., Tittlová, M.: Kompendium kriminológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 43 a nasl.
[26] Chmelík, J., Tomica, Z.: Korupce a úplatkářství. Praha: Linde, 2011, s. 25

z ostatných by musel preukazovať to, že by podľa predpísaných kritériá mal vyhrať výberové konanie a bol by jeho víťazom, čo je pomerne ťažké); pravdou ale je, že všetci ostatní účastníci budú potenciálne obeťami, lebo nemali možnosť v riadnom a neovplyvnenom procese uchádzať sa o víťazstvo; takéto poškodenie nie je priamo viditeľné a preto sa často domnievame, že korupcia nemá priamu obeť, nemá poškodeného v trestno-procesnom význame; poškodzuje a narušuje zákonný, legálny chod a usporiadanie vzťahov, priebeh procesov, skutočností a javov, čím poškodzuje právnu a demokratickú spoločnosť ako takú a preto v sekundárnej a nepochybne v terciárnej rovine má obete,

7.) Korupcia je konanie nemorálne a neetické, ktoré odporuje všeobecne platným pravidlám správania sa v demokratickej a právnej spoločnosti, ktoré sú v nej zaužívané a spoločnosťou a jej členmi dodržiavané.

Tomica s Chmelíkom sa vo svojej monografii pomerne detailne zaoberajú charakterizovaním korupcie a prvkov korupčného vzťahu. Vychádzajú z poznatku, že len dôsledné poznanie takéhoto javu je spôsobilé smerovať k eliminácii výskytu korupcie ako takej. Konkrétne ohľadom korupčného javu konštatujú, že:[27]

- Ide to vzťah dvoch subjektov: toho, kto poskytuje úplatok alebo ho ponúka a toho, kto si ho žiada alebo ho prijíma, alebo prijme prísľub jeho poskytnutia smerom do budúcna,
- Je to vzťah obojstranne výhodný, každej zo strán prináša určitú výhodu
- Spája sa s obstarávaním vecí všeobecného záujmu alebo s obstaraním veci inštitucionalizovaného záujmu
- Korumpovaný je subjektom s určitým postavením, právomocou, zamestnaním
- V každom prípade ide o konanie priečiace sa dobrým mravom.

Tu je možné vidieť určité zúženie korupčného konania resp. jeho vnímania. Faktom je, že korupcia nie je jav len vo verejnom sektore, ale rovnako tak sa objavuje aj v sektore súkromnom. Nemožno teda hovoriť, že je to výhradne jav súvisiaci s obstarávaním vecí všeobecného záujmu alebo záujmu inštitucionálneho. Takéto vnímanie sa spája s pôvodnými charakteristikami korupcie, no v súčasnosti už nezodpovedá reálnemu výskytu. Ako konštatuje Tittlová, korupcia je tak širokospektrálny jav, že už stihla preniknúť všade – do všetkých vrstiev našej spoločnosti a nevynímajúc práve ani tú súkromnú, s ktorou sa spájala v minulosti veľmi málo. V súčasnosti je to jav, ktorý neobchádza ani typicky súkromnoprávne vzťahy.[28] Tomicove a Chmelíkové zúženie vidíme aj v tom, ž korumpujúci musí porušiť svoje povinnosti plynúce z postavenia a právomoci. Prirodzene, že tento subjekt takýmito oprávneniami musí disponovať, ale nejde o samotné to, že ich má a disponuje nimi. Ide totiž o to, akým spôsobom s nimi nakladá, akým spôsobom ich využíva. Vôbec uvedení autori nehovoria o tom, aký má korupcia vzťah k obetiam, k poškodeným, vôbec nehovoria o nejakom poškodenom v danom vzťahu. Sme toho názoru, že korupcia ako jav poškodzuje tretie subjekty, hlavne však negatívne dopadá na právny a demokratický poriadok a usporiadanie v štáte, takže nepochybne okrem sekundárnej obete má hlavne tu terciárnu. V každom prípade je to konanie nemorálne, priečiace sa dobrým mravom a morálke.

[27] Chmelík, J., Tomica, Z.: Korupce a úplatkářství. Praha: Linde, 2011, s. 29 - 40

[28] Tittlová, M.: Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 91 a nasl.

Záver

Všeobecne možno o korupcii hovoriť ako o konaní osôb, ktoré sa odchyľuje od formálne či neformálne stanovených pravidiel správania sa, plnenia povinností, ktoré smeruje k dosahovaniu osobného prospechu (finančného alebo iného) pre seba alebo pre iné osoby. Je to vzťah svojou povahou obchodnoprávny, lebo je obojstranne výhodný: osoba disponujúca právomocou vykonáva túto právomoc v rozpore s tým, ako by ju podľa zákona, dohody alebo iných pravidiel mala vykonávať. Svoje povinnosti vykonáva v rozpore so zákonom, zákon obchádzajúc, nad rámec zákona, celkovo nezákonne z dôvodu, aby za tento nezákonný výkon získala nejakú výhodu, prospech. Oproti nej stojí druhá strana, pričom na nej môže vystupovať jeden či viac subjektov tak, ako aj na strane prvej. Tejto druhej strane prirodzene vyhovuje, ak prvá zo strán porušuje svoje povinnosti v jej prospech, lebo len takto môže získať určitú výhodu, prednosť, určitý prospech na svoju stranu, ktorý by inak nezískala. Za to prirodzene poskytuje, ponúka, dáva prvej strane protihodnotu v podobe úplatku. Je dôležité, že korumpujúci koná s cieľom dosiahnutia určitého uspokojenia, a to v najrôznejšej podobe, pre seba alebo pre iné subjekty na svojej strane. Obe strany korupčného vzťahu sa korupčne správajú z dôvodu, že sú presvedčené, že im prinesie určitý prospech, určitú výhodu, ktorá je pre nich zaujímavá. Je zrejmé, že ak by si boli vedomé toho, že ich správanie sa im neprinesie žiadnu výhodu, prospech, korupčne by nemali záujem sa správať.

Toto je základná, alebo povedzme všeobecná podstata každého korupčného konania. To, že je korupcia veľmi tvárnym javom, na to sme už poukázali skôr. Faktom je, že jej prejavy a podoby môžu byť rôzne, môžu sa líšiť a tak sa prirodzene líšia aj definície korupčného konania. Vždy sa budú objavovať také, ktoré ju viac posúvajú do roviny kriminologickej, iné do roviny trestnoprávnej, niektoré do roviny ekonomickej alebo obchodnej. Faktom je, že v každom danom prípade musí byť naplnená vyššie naznačená podstata korupčného konania na to, aby sa dalo uvažovať o protiprávnom a presnejšie trestnoprávne postihnuteľnom konaní. Rôznosť definícií prirodzene komplikuje možnosti odhaľovania a dokazovania korupcie a rovnako tak aj možnosti jej postihu. Aj preto je významné poznať podstatu korupčného konania a v každom potenciálnom protiprávnom konaní, ktoré sa označuje za korupčné, ich hľadať a identifikovať.

Sme toho názoru, že korupciu nemožno vysvetľovať nejako izolovane alebo v zmysle jedného, druhého či tretieho pohľadu. Korupciu je potrebné charakterizovať pomocou všetkých troch pohľadov – ide o zneužitie právomoci, ide o konanie v rozpore s pravidlami, s ktorými by sa konať malo, narúšajú sa písané aj nepísanie pravidlá fungovania a usporiadania spoločnosti, a súčasne je to prostriedok, nástroj na dosahovanie zisku.

Korupčné konanie sa vždy dá vnímať ako dohoda strán korupčnej dohody, ktorá poškodzuje tretiu stranu v najširšom slova zmysle. Na jednej strane korupčného vzťahu stojí subjekt, ktorý svoje povinnosti poruší a súčasne za toto očakáva určitú výhodu pre seba alebo pre nejakú inú sebe blízku či spriaznenú osobu (korumpovaný). Druhá zo strán získava z tohto porušenia povinností určitú výhodu, ktorú by inak nezískala alebo prípadne aj získala, ale časovo v určitom horizonte, teda nie hneď (korumpujúci). Nepožaduje sa, aby korumpujúci poskytoval plnenie korumpovaného hneď v danom momente. Rovnako tak treba povedať, že výhoda, ktorú korumpovaný môže získavať, môže mať najrôznejšiu povahu a charakter. Aj keď asi najčastejšie sú to peňažné prostriedky, nemusia to výhradne by oni. Povahu úplatku môžu mať hlavne peniaze, ale môžu to byť aj iné výhody, služby, uprednostnenia.

Resumé

Otázka, čo je to korupcia a čo je to korupčné konanie, sa na prvý pohľad javí ako pomerne jednoduchá, ľahká na zodpovedanie. V závislosti od uhla pohľadu je však k dispozícii celý rad rôznych definícií korupčného konania. Či už ide o definície právne, kriminologické, etické alebo ekonomické, súhrnne poukazujú a definujú jav pre spoločnosť zásadne

nebezpečný, poškodzujúci jednotlivcov i spoločnosť ako takú, a samozrejme aj štát. Pri rôznych vnímaniach korupcie sa komplikuje vysvetlenie toho, o aké konanie vlastne má ísť. Je to prirodzene len jav, ktorý zdôvodňuje tvárnosť a variabilnosť korupčného konania. Sú to fakty, ktoré významne determinujú proces odhaľovania i dokazovanie korupcie. Na účely postihu korupcie je pritom nutné, aby v každom takomto konaní bolo možné identifikovať formálne znaky skutkových podstát, teda spoločnú podstatu každého korupčného konania odhliadnuc od osobitostí, ktoré v tých ktorých podmienkach môže vykazovať.

Resume

The question of what corruption is and what corruption is, at first glance, appears to be fairly simple, easy to answer. Depending on the angle of view, however, there are a number of different definitions of corruption. Whether it is a legal, criminal, ethical or economic definition, they summarily point out and define the phenomenon of a fundamentally dangerous society, damaging individuals and society as such, and of course the state. Different perceptions of corruption complicate the explanation of what action to actually take. It is naturally only a phenomenon that justifies the formality and variability of corruption. These are facts that significantly determine the process of detection and proof of corruption. For the purpose of penalizing corruption, it is necessary that in any such procedure it is possible to identify the formal features of the facts, that is to say, the common nature of each corruption procedure, in the light of the particularities which it may present in those circumstances.

Zoznam bibliografických odkazov:

Babicová, Z.: *Metody měření korupce*. Diplomová práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Ekonomicko-správní fakulta, 2011.

Bandfield, E.: *Corruption as the Feature of Governmental Organization.* Journal of Law and Economics, No. 3/18, 1975.

David, V., Nett, A.: *Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém*. Praha: C.H.BECK, 2007.

Friedrich, J.: *Corruption: Concepts in Historical Perspective. Political Corruption: A Handbook.* Second edition. New Brunswick: Transaction Publisher, 1998.

Hamšík, M.: *Korupce a lobby*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006.

Chmelík, J., Tomica, Z.: *Korupce a úplatkářství*. Praha: Linde, 2011.

Chmelík, J.: *Pozornosť, úplatek, korupce*. Praha: LINDE, 2003.

Ivor, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava: IURA EDITION, 2010.

Kučera, B., Sekerka, J.: *Ekonomie trochu jinak*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015.

Kubíková, I.: *Kriminologické hľadiská korupcie.* In Odhaľovanie a vyšetrovanie korupcie. Zborník študijných materiálov. Bratislava: AZP v Bratislave, 2001.

Lisoň, M., Bango, D., Porada, V.: *Features in discovery of the criminal activity - corruption.* In Security Theory and Practice No. 2/2001.

Molín, J.: *Poznámky k roli auditora při odhalování korupčního jednání*. In Finančný a účtovnícky časopis č.2/2013.

Polák, P., Tittlová, M.: *Kompendium kriminológie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.

Potúček, M.*: Nejen trh.* Praha: Sociologické nakladatelství 1997.

Schwartz, J.: *Korupce pohledem ekonoma*. Prezentace pro veřejnou diskusi Vize 2020 – Obrana svobody, Olomouc, 2010.

Štička, M.: *Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě*. Praha: Transparency International ČR, 2008.

Tanzi, V.: *Corruption, Governmental Activities and Markets.* IMF Working Paper. Washington, D.C.: International Monetary Fun, 1998.

Tittlová, M.: *Korupcia. Vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2015.

Valenčík, R.: *Příčiny problémů boje s korupcí ve střední a východní Evropě z pohledu teorie redistribučních systémů: Proti čemu a jak bojovat?* Scientea et Societas č./12011.

Van Doyle, P.: *Boj proti korupci? Způsoby a stanoviska*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999.

Volejníková, I.: *Korupce v ekonomické teorii a praxi.* Praha: Profess Consultin, 2007.

Kontaktné údaje:
JUDr. Lenka Nižníková
Ústav verejného práva
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
Tomášikova 20
821 05 Bratislava
lenkaniznikova@gmail.com

PSYCHICKÉ DÔSLEDKY TRESTNÉHO ČINU NA OBEŤ

JUDr. Kristýna ŠTĚPÁNKOVÁ
Ústav verejného práva,
Paneurópska vysoká škola v Bratislave

Abstrakt:*Príspevok sa zaoberá problematikou psychického dopadu trestného činu na obeť, ktorá utrpela ujmu v dôsledku protiprávneho konania inej osoby. Obeťou trestného činu sa môže stať každý človek bez ohľadu na vek, pohlavie či spoločenské uplatnenie, pričom začlenenie sa späť do bežného života býva často veľmi komplikované. Hlavnou úlohou tohto článku bude priblížiť čitateľom individualitu psychického vplyvu trestného činu na jednotlivú obeť.*
Kľúčové slová: *psychická ujma, psychické vplyvy*

Abstract: *The paper deals with the psychological impact of a crime on a victim who has suffered harm as a result of another person's offense. The victim of a crime can be any person, regardless of age, gender or social application, while incorporating back into normal life is often very complicated. The main purpose of this article will be to bring the individual's psychic impact to the reader's perception of the individual victim.*
Key words: *psychological damage, psychic impact*

1. Obeť trestného činu

Obeťou trestného činu sa môže stať každý človek bez ohľadu na vek, pohlavie, či spoločenské uplatnenie. Obeťou trestného činu je každá osoba, ktorá utrpela ujmu v dôsledku protiprávneho konania inej osoby. Ide o osobu, na ktorú páchateľ útočil priamo, ale aj o osobu, ktorá je svedkom tohto útoku, blízku osobu obete trestného činu, aj o osobu pozostalú po obeti trestného činu. Obeť trestného činu je osoba, ktorá utrpela častokrát značnú psychickú i fyzickú ujmu. Ujma, ktorú obeť trestného činu utrpí je fyzická, psychická, ekonomická a morálna.

Najzávažnejšia je však ujma psychická, lebo nie je vidieť, nie je vyčísliteľná, je ťažké ju odškodniť a často máva trvajúce následky, ktoré sa môžu prejaviť až po rokoch od spáchania trestného činu. Z pohľadu obete trestného činu majú na jej následný život vplyv najmä jej psychické traumy. Trauma predstavuje proces, ktorý síce odštartoval páchateľ svojím činom, ale potom prebieha v čase a pôsobí na neho hojivo či dráždivo[1] ako aj ďalšie vplyvy. Obete rovnakého zločinu môžu vykazovať rozmanité psychické následky, ako čo do intenzity, tak čo do kvality.[2]

1.1 Zásah trestným činom do bežného života obete

Obeť trestného činu je osobou, ktorej niekto iný zasiahol do života, a väčšinou vedľa následkov v podobe materiálnej škody, fyzickej či psychickej ujmy, jej spôsobil aj ďalšie útrapy, s ktorými sa musí vyrovnávať. Ako nositeľom dôkazu musí byť zapojená do procesu trestného konania, čo pre ňu často môže priniesť aj ďalší stres prejavujúci sa napríklad úzkosťou, depresiou, poruchou spánku, pocitov bezmocnosti, obávaného myslenia, a pod.

V priebehu konania môže dôjsť k frustrácii obete, najmä v prípadoch, kedy je konanie zdĺhavé alebo sa páchateľa nepodarilo, dopadnúť. Za ujmu možno pokladať všetko, čím trpí obeť v dôsledku spáchania trestného činu.

1.2 Zisťovanie psychických dopadov

Na zisťovanie psychických dopadov na obete trestných činov slúžia primárne psychologické znalecké posudky. V čase znaleckého psychologického vyšetrenia naberá znalec momentálnu snímku psychickej ujmy. S dlhším časovým odstupom sa tak u rovnakého druhu trestného činu môže stretnúť s obeťou bez zjavných symptómov psychotraumatizácie, ale tiež so závažným obrazom problémov napríklad v situácii, keď obeť svoje zážitky tají pred rodinou.

[1] Gschwend, G.: Psychologische erste Hilfe. Göttingen, Hogrefe 2013.
[2] Čírtková, L., Kontroverze při posuzování psychické újmy, Právo a rodina, Roč. 18, č. 3(2016), s. 8.

Pri zisťovaní psychickej ujmy u obetí trestných činov by mal znalec, spolu so zadaním dostať jasnú informáciu, či a ako sa stresujúce alebo traumatizujúce udalosti odohrali. Problematikou však stále zostáva ich vierohodnosť. Konkrétne dopady na obete trestných činov sú v každom prípade vždy celkom individuálne.[3]

1.3 Dopad trestného činu do bežného života

Trestný čin narúša kvalitu života obete. V niektorých prípadoch je návrat k predchádzajúcemu životu nemožný a obeť musí od základu zmeniť svoj doterajší životný štýl. Ak obeť stratí zamestnanie, potom príde o finančnú istotu, alebo ak sa musí presťahovať, potom utrpia jej sociálne vzťahy. Niekedy sa obeti nepodarí, zvládnuť psychickú ujmu, pretože sa jej nedarí udržať partnerské vzťahy či pokračovať v pôvodnej profesii.

Obete rovnakého trestného činu môžu vykazovať rôzne psychické následky, pretože tieto sú podmienené primárne osobnosťou obete, než okolnosťami trestného činu. Obete sa často vzďaľujú od vzťahov, prežívajú určitú tieseň, vyhýbajú sa emočne nabitým podnetom. To však vedie k pocitom nepohody, úzkosti, až depresívnemu naladeniu. V emočne a kognitívne zložitých situáciách môže dochádzať k impulzívnym reakciám. To všetko môže mať vplyv na kvalitu koncentrácie pozornosti a pamäťové schopnosti. Zhoršenie psychického stavu jedinca môže mať široké spektrum prejavov. Spravidla sa jedná o nespavosť, neschopnosť zvládať nároky bežného dňa, sociálnu izoláciu, skleslosť, depresiu, pocit bezmocnosti, apod. U psychických následkov obetí trestných činov je u každej obeti potreba tento aspekt posudzovať extra s ohľadom na konkrétny životný štýl danej obete.

Pri posudzovaní psychickej ujmy v právnych súvislostiach je nutné rešpektovať vplyv na obete trestných činov a ich následné zmeny v správaní a v ovplyvnení ich životov.

K vyššie uvedenej problematike možno uviesť nasledujúce príklady, ktoré vystihujú náročnosť a komplikovanosť každého jednotlivého prípadu pri hodnotení individuálneho psychického vplyvu trestného činu na obeť.

9 To 474/2016

Následkom trestného činu je poškodená obmedzená predovšetkým v dôsledku depresie, tenzie, zníženej psychickej výkonnosti, zníženej frustračnej tolerancie, strachu zo somatickej príhody, strachu z jazdy v prostriedkoch hromadnej dopravy aj osobným vozidlom. Tieto obmedzenia sa prejavujú v získavaní zručností, sústredení sa, myslení, riešení problémov, rozhodovaní, vykonávaní jednotlivých aj mnohopočetných úkonov, zvládaní problémov a iných psychických nárokov, konverzácií, diskusii, pohybu po rôznych lokalitách, používaní dopravy, riadení, získavaní obydlia a nevyhnutných vecí , pomoci druhým, základných i zložitých medziľudských rokovaní, formálnych spoločenských vzťahoch, intímnych vzťahoch, neformálne výchovy, formálneho vzdelávania, vzdelávania súvisiaceho s prípravou na prácu, získaním, udržaním a ukončením zamestnania, možnostiach plateného zamestnania, zložitých ekonomických operáciách, ekonomickej sebestačnosti, života v komunite, rekreácie a voľného času, politického života a občianstva. To všetko trvá viac ako 2,5 roka od dopravnej nehody. Tieto skutočnosti vyplývajú aj zo znaleckého posudku vypracovaného súdnym znalcom nielen v odvetví psychiatrie, ale aj v odvetví pre stanovenie nemateriálnej ujmy na zdraví.

8 To 9/2017

V dôsledku zranení utrpených pri dopravnej nehode je potrebné konštatovať, že aj napriek pravidelnej a intenzívnej rehabilitácie má poškodený stále oslabenú hybnosť a uchopenie v ľavej ruke (nezovrie ruku v päsť a neohne všetky prsty). Vzhľadom k tomu, že je pre poškodeného dominantná ľavá horná končatina, robia mu bežné denné činnosti ako je písanie, vykonávanie rannej hygieny, otváranie fliaš či dvíhanie ťažších predmetov značné ťažkosti. Kvôli neprestávajúcim bolestiam musí poškodený nepretržite užívať lieky proti bolesti. Poškodený tak trpí v súvislosti s neustálou a

[3] Čírtková, L., Viktimizace jako psychosociální krize, Zpravodaj bílého kruhu bezpečí, Roč. 26, č. 4(2017), s. 8.

neprestávajúcou bolesťou tiež úzkostnými pocitmi bezmocnosti a strachu, pretože nemôže prevádzkovať aktivity, ktoré robil predtým, čo mu prakticky úplne znemožňuje zapojiť sa do jeho bežného života. Kvôli zhoršenému psychickému stavu po dopravnej nehode má poškodený problémy so spánkom, trpí opakovanými nočnými morami, prebúdza sa, a zdajú sa mu zlé sny. Poškodený má aj obavy z prepravy dopravnými prostriedkami, predovšetkým automobilom. Na motorke potom nejazdí takmer vôbec. V súvislosti s dopravnou nehodou sa aj naďalej nachádza v náročnej životnej situácii, a to ako na úrovni fyzickej (obmedzená pohyblivosť ruky) tak psychickej. Poškodený nemá dostatočne adaptívne zdroje pre zvládanie novej životnej situácie, má sklony sa vyhýbať emočne náročným situáciám, pričom všetky emócie skôr potláča. Úzkostne depresívne ladenie má nadväzujúci vplyv na kvalitu koncentrácie pozornosti a pamäťové schopnosti. To všetko nastalo v priamej súvislosti s dopravnou nehodou a následným obmedzením na fyzickej úrovni.

10 To 164/2017

V dôsledku konania páchateľa trestného činu utrpeli rodičia poškodenej ťažký šok z neočakávanej informácie o ťažkom zranení ich dcéry, ktorý bol spojený s obavami o jej život. V dôsledku tohto šoku má matka poškodenej panický strach zo zazvonenia domového zvončeka, pretože ho má spojený s príchodom policajtov oznamujúcich nehodu ich dcéry. Po celú dobu trpeli obaja rodičia úzkosťami ohľadom ďalšieho vývoja jej zdravotného stavu a mali vážne obavy o jej budúcnosť. Takisto zdieľali utrpenie svojej dcéry, ktorá mala po celý čas značné bolesti. Museli sa tiež vyrovnať s jej odlúčením od rodiny, pretože ich dcéra bola viac ako 4 mesiace hospitalizovaná najprv v nemocnici, a následne v rehabilitačnom ústave. Rodičia takisto poskytovali svojej dcére takmer 5 mesiacov starostlivosť, ktorá bola pochopiteľne náročná ako časovo, tak i psychicky, lebo pre rodičov nie je v živote nič dôležitejšie, ako život a zdravie svojich detí. Pre rodičov poškodenej preto ani nebolo ľahké vyrovnať sa s tým, že páchateľ trestného činu ponechal ich dcéru bez pomoci zakliesnenú v úplne zdemolovanom vozidle s umierajúcim spolujazdcom a že nadradil snahu vyhnúť sa svojej trestnej zodpovednosti nad tým, aby pomohol ľuďom v ohrození života, ktoré sám spôsobil. Bolo pritom len dielom náhody, že poškodenú krátko po nehode objavil náhodne prechádzajúci vodič.

2. Záver

V tomto príspevku bola otvorená problematika týkajúca sa psychických dopadov na obete trestných činov. Cieľom tohto príspevku bolo poukázať na individualitu psychických následkov obetí trestných činov, pričom ide najmä o obete dopravných trestných činov. Pri posudzovaní psychickej ujmy je treba pri každej obeti tento aspekt posudzovať vždy extra s ohľadom na jej konkrétny životný štýl, jeho následné zmeny, a tiež na ovplyvnenie ich akýchkoľvek vzťahov do budúcnosti. Pokiaľ ide o uvádzaný pojem poškodený, potom je tento uvádzaný s ohľadom na postavenie obete v rámci trestného konania. Aj napriek tomu, že presné rozdelenie medzi poškodeným a obeťou trestného činu neexistuje, je nevyhnutné konštatovať, že pojem poškodený by sa nemal zamieňať s pojem obeť, pretože obeť je pojmom mnohovýznamovým, jeho definícia je medziodborová a presahuje tiež do oblasti kriminológie, kriminalistiky, viktimológie, psychológie aj forenzných disciplín.

Resumé

In this paper is describe psychological impact on victims of crime. The aim of this contribution was to point out the individuality of the psychological consequences of crime victims, especially victims of traffic crimes. In assessing psychological harm, each aspect of the victim should always be considered extra with regard to her particular lifestyle, subsequent changes, and also to influence all their relationships in the future. As regards the term injured, it is stated in relation to the status of damaged person in the context of criminal proceedings. While the exact division between the damaged person and the victim does not exist, it should be noted that the concept of a victim should not be confused with the concept of sacrifice, since the victim is a multifaceted term, its definition is interdisciplinary and extends to the fields of criminology, criminology, victimology, psychology and forensics disciplines.

Použitá literatúra

ČENĚK, A.: *Policejní psychologie*, Praha, 2006.

ČÍRTKOVÁ, L., *Mýtus ideální oběti*, Zpravodaj BKB : Bílý kruhu bezpečí, sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti \\CE 178\, Roč. 22, č. 3(2013), s. 3 – 7.

ČÍRTKOVÁ, L.: *Moderní psychologie pro právníky*, Praha: Grada, 2008.

ČÍRTKOVÁ, L., *Kontroverze při posuzování psychické újmy*, Právo a rodina, Roč. 18, č. 3(2016), s. 5-11.

ČÍRTKOVÁ, L. *Kontroverze při posuzování psychické újmy*, Právo a rodina, Roč. 18, č. 8(2016), s. 16-18.

ČÍRTKOVÁ, L., *Oběti kriminality v Evropě*, Zpravodaj bílého kruhu bezpečí, Roč. 24, č. 2(2015), s. 3-7.

ČÍRTKOVÁ, L., *Vedlejší diagnóza: oběť trestného činu*, Zpravodaj BKB : Bílý kruhu bezpečí, sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti \\CE 178\, Roč. č. 1(2010), s. 19-22.

ČÍRTKOVÁ, L., *Viktimizace jako psychosociální krize*, Zpravodaj bílého kruhu bezpečí, Roč. 26, č. 4(2017), s. 8.

GSCHWEND, G.: *Psychologische erste Hilfe*. Göttingen, Hogrefe 2013.

JELÍNEK,, J a kol: *Zákon o obětech trestných činů*, Praha: Leges, 2014.

KALIBOVÁ, K.: *Zákon o obětech trestných činů*, In Iustitia, o.p.s., 2016.

Kol. AUTORŮ: *K problematice obětí trestných činů a k výsledkům obětí ČR*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1999, Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, Policista \\CE 3\, Roč. č. 9(1999).

ŠTEFÁNIK, O., *O oběti trestných činů a viktimologie*, Státní zastupitelství, Roč. 8, č. 3(2010), s. 29.

Kontaktné údaje
JUDr. Kristýna Štěpánková
Ústav verejného práva,
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
Tomášikova 20, Bratislava 821 02
Tel: 724 041 550
email: kris.stepankova@seznam.cz

ANALÝZA OBJASNENOSTI TRESTNEJ ČINNOSTI V ROKOCH 1999 – 2017.

mjr. Mgr. Ing. František VOJTUŠ
národná protizločinecká jednotka,
národná kriminálna agentúra Prezídia PZ
externý doktorand,
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta Univerzita Komenského Bratislava

Anotácia: *Autor rozoberá problematiku objasnenosti trestnej činnosti, jej vývoja, významu a vzťahu k registrovanej trestnej činnosti. Skúmaná je aj otázka, či v sledovanom období došlo k zmene v štruktúre celkovej objasnenosti trestnej činnosti z hľadiska jednotlivých druhov kriminality. Hodnotená je aj skutočná efektívnosť práce polície z hľadiska vykazovaného stúpajúceho trendu miery objasnenosti a na to nadväzujúca otázka, či reálne stúpa úroveň objasnenosti trestnej činnosti. Pri hodnotení sú využívané štatistické a ekonomické metódy.*
Kľúčové slová: *objasnenosť trestnej činnosti, štatistická analýza, štruktúra objasnenosti, efektívnosť,*

Annotation: *The author analyses the issue of crime´s clearance rate, its trend, importance and relation to criminality. There is also analysed the issue whether the change has been arised in structure of a whole crime clearance according to particular crime types during period under consideration. The real efficiency of police activity is evaluated according to rising trend of clearance rate´s percentage as well as the connected issue whether the level of clearance of crime is really rising. The statistical and ekonomical methods are used in process of evaluation.*
Keywords: *clearance rate, statistical analysis, clearance structure, efficiency*

Úvod

Objasnenosť trestnej činnosti je pojmom spomínaným snáď skoro pri každom hodnotení činnosti Policajného zboru Slovenskej republiky (ďalej aj „PZ“), najmä s ohľadom na jeho výsledky vo vzťahu k trestnej činnosti. Je až s počudovaním, že hlbšie štúdium problematiky objasnenosti trestnej činnosti (ďalej len „objasnenosť“) je akosi mimo záujmu trestno-právnych disciplín, najmä kriminológie. Niektoré učebnice kriminológie sa otázke všeobecného definovania objasnenosti a jej významu nevenujú[1] a vo väčšine učebníc[2] je otázka objasnenosti spomínaná len stručne. Zväčša je len definovaná ako pojem, je popísaná jej úroveň a vývoj za určité obdobie, avšak bez bližšieho rozboru ako sa vyvíja vzhľadom na objem trestnej činnosti a ktoré faktory na ňu vplývajú vo všeobecnosti. Faktory vplývajúce na objasnenosť sú skôr rozoberané všeobecne pri jednotlivých skupinách trestných činov.

Cieľom práce je vykonať empirickú analýza celkovej objasnenosti trestnej činnosti a rozobrať efektívnosť práce PZ z hľadiska objasnenosti trestnej činnosti cez hodnotiace kritérium, ktoré nebude vychádzať len z porovnávania pomeru počtu objasnených trestných činov z počtu registrovaných trestných činov v danom období. Súčasne bude skúmaná otázka, či počas sledovaného obdobia rokov 1999 – 2017 došlo k zmene v štruktúre celkovej (agregátnej) objasnenosti z hľadiska jej skladby podľa jednotlivých druhov trestnej činnosti, tak ako sú vykazované PZ. Analýza bude vykonaná za použitia ako popisných, tak aj induktívnych matematicko-štatistických metód, pričom pri štatistických (induktívnych) výpočtoch budeme využívať aj ekonometrický software **gretl**[3]

[1] napr. DIANIŠKA, G. et al. Kriminológia 3. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2016, 405 s.
[2] pozri napr. HOLCR, K., et al. Kriminológia. 1. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2008, s. 66, KUCHTA, J., et al. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydáni. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 130, LUBELCOVÁ, G. Kriminalita ako spoločenský fenomén. Úvod do sociologicky orientovanej kriminológie. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009, s. 138 – 139,
[3] **gretl** je akronym pre GNU Regression, Econometristic and Time-series Library a ide o voľne dostupný, open-source software. Dostupný je on-line na http://gretl.sourceforge.net/index.html

a čiastočne program MS EXCEL, v ktorom budú spracované navyše tabuľky a grafy, ako aj výpočty popisných štatistických charakteristík. Rovnako budú použité ekonomické metódy – koncepty, a to koncept elasticity a miery podobnosti štruktúr.

PREČO OBJASNENOSŤ?

Objasnenosť je podľa kriminológie definovaná ako počet trestných činov, pri ktorých boli odhalení páchatelia bez ohľadu na to, či boli trestne stíhaní.[4] Miera objasnenosti[5] sa uvádza v percentách a podľa kriminológov býva v prípade závažnejších trestných činov objasnenosť vyššia ako pri bagateľných trestných činoch.[6]

Väčšina našich kriminológov považuje mieru objasnenosti za významný kriminogénny či antikriminogénny faktor a ukazovateľ efektívnosti inštitúcii trestnej justície, najmä práce orgánov činných v trestnom konaní, osobitne polície. Poukazujú na jednej strane na jej vplyv na ochotu občanov, najmä obetí oznamovať trestné činy ako aj ochotu spolupracovať pri ich odhaľovaní a usvedčovaní ich páchateľov. Na druhej strane má podľa nich miera objasnenosti aj tzv. odstrašujúci efekt na páchateľov trestnej činnosti, nakoľko ovplyvňuje predstavu páchateľa, resp. potencionálneho páchateľa o jeho úspechu v prípade spáchania trestného činu, najmä s ohľadom na pravdepodobnosť jeho odhalenia a zadržania.[7]

Posledne spomenutý odstrašujúci efekt súvisiaci s mierou objasnenosti je jedným zo základných záverov aplikácie ekonomického prístupu k štúdiu kriminality v rámci hnutia Law & Economics. Ekonomický prístup (alebo analýza) práva[8] predstavuje externý prístup ku štúdiu práva, resp. jednotlivých právnych odvetví spočívajúci v aplikácii ekonomických teórii, metód a postupov pri skúmaní právnych otázok, vrátane kriminality.

Z hľadiska kriminológie možno za významný prínos ekonomickej analýzy práva považovať vytvorenie tzv. trhového modelu kriminality. Základ trhového modelu kriminality je spojený s aplikáciou ekonomickej teórie racionálnej voľby (z pohľadu rozhodovania páchateľa pri páchaní trestnej činnosti)[9] a teórie externalít a z nich vyplývajúcich spoločenských nákladov (social cost)

---

[4] V zmysle štatistického vykazovania v rámci štatistík Policajného zboru sa za objasnený trestný čin napríklad považuje aj trestný čin, kde trestné stíhanie boli zastavené tzv. vo veci, a to z dôvodu napríklad premlčania trestného stíhania. Obdobne sa za objasnený trestný čin považuje aj trestný čin, kde došlo k odloženiu trestného oznámenia napr. rovnako z dôvodu premlčania trestného stíhania.

[5] V texte pod mierou objasnenosti rozumieme pomer počtu objasnených trestných činov v danom roku k počtu registrovaných trestných činov v tom istom roku, ktorý budeme uvádzať prevažne v percentuálnom vyjadrení. Pre počet registrovaných trestných činov v danom roku budeme v texte používať aj pojmy registrovaná kriminalita alebo registrovaný počet trestných činov.

[6] Pozri napr. HOLCR, K., et al., 2008, ref. 2, s. 66, KUCHTA, J., et al., 2005, ref. 2, s. 130,

[7] Pozri diela citované v ref. 2,

[8] Vzhľadom na priestor príspevku na bližšie štúdium problematiky ekonomického prístupu k právu odporúčame napr. BROULIÍK, J., BARTOŠEK, J. Ekonomický přístup k právu. 1. Vydanie, Praha : C. H. Beck, 2015, 216 s., ŠÍMA, J., Ekonomie a právo. 1. vydanie, Praha: Oeconomica, 2004, 207 s., GÁBRIŠ, T. et al., NEDOGMATICKÁ PRÁVNA VEDA. OD MARXIZMU PO BEHAVIORÁLNU EKONÓMIU. Praha: Wolters Kluwer, 2017, 318 s., z oblasti trestného práva COOTER, R., ULEN. T., Law and Economics, 6th edition. Berkeley Law Books. Book 2., Boston (USA): Addison-Wesley, 2016, najmä s. 454 – 532, dostupné on-line https://scholarship.law.berkeley.edu/books/2/, KAPLOW, L., SHAVELL, S., Economic Analysis of Law. Harvard Law School John M. Olin Center for Law, Economics and Business Discussion Paper Series. Paper 251, 1999, najmä s. 66 - 78 dostupné on-line http://lsr.nellco.org/harvard_olin/251, POSNER. A. R., An Economic Theory of the Criminal Law. In: Columbia Law Review, 1985, Vol. 85, No. 6, s. 1193 - 1231

[9] Ďalšími ekonomickými teóriami (modelmi) snažiacimi sa o vysvetlenie trestnej činnosti sú napríklad model na súčasnosť orientovaného správania, resp. krátkozrakého správania (present-oriented alebo myopic model) a radikálne politicko-ekonomické modely (radical political economic models). K tomu pozri JACOB, A., Economic Theories of Crime and Deliquency. In: Journal of Human Behavior in the Social Environment, 2011, Vol. 21, č. 3, s. 270–283, dostupné on-line na https://is.muni.cz/el/1423/jaro2015/SPP209/um/Jacob_2011_Economic_Theories_of_Crime_and_Delinquency.pdf (citácia z 01.02.2019)

v práci Gary S. Beckera *Crime and Punishment: An Economic Approach*[10]. Nazeraním cez prizmu štandardnej ekonomického modelu rozhodovacieho procesu, jednotlivci si vyberajú medzi kriminálnou aktivitou a legálnou aktivitou na základe očakávaného úžitku z týchto aktivít.[11] Ekonómovia tvrdia, že trestný čin je výsledkom výberov jednotlivcov medzi použitím (využitím) ich vzácnych zdrojov času a úsilia pri legálnych a nelegálnych aktivitách. Kľúčovým predpokladom je, že keď robia tieto výbery, jednotlivci sa správajú racionálne a vyberajú si najlepšiu možnosť, vychádzajúc z dostupných informácií a zdrojov. Jednotlivci sú vnímaní ako osoby presadzujúce svoje vlastné záujmy cez racionálny výber možností, ktoré im poskytujú najvyšší očakávaný benefit (úžitok), ktorý prekračuje náklady spojené s týmito možnosťami. Ekonómovia nevyvracajú, že environmentálne, psychologické a biologické faktory môžu ovplyvňovať kriminálnu aktivitu. Avšak, tvrdia, že jednotlivci sú slobodní v možnosti vybrať medzi rôznymi priebehmi pre nich dostupných možností. Preto potiaľ, pokiaľ bude prítomný racionálny element pri výbere, jednotlivci, ktorí sa rozhodujú spáchať trestný čin, budú reagovať na zmeny v pravdepodobnosti dopadnutia (odhalenia) a prísnosti trestu. V porovnaní s veľkou väčšinou sociologických teórii ekonómovia nepovažujú trestnú činnosť za výsledok deviantného správania, ale racionálneho konania.[12]

V modeli G. S. Beckera, ako aj v modeloch z neho vychádzajúcich, sa jednotlivci rozhodujú o tom, či sa zapojiť do páchania trestnej činnosti na základe vykonania výnosovo-nákladovej analýzy v podmienkach neurčitosti. V rámci nej hodnotia či očakávaný výnos z trestného činu vyvažuje očakávané náklady.[13] Jedinec pácha trestnú činnosť pokiaľ marginálny príjem (výnos) z trestnej činnosti nedosiahne marginálne náklady na ňu. [14] Do tohto okamihu dosahuje racionálny jednotlivec maximalizáciu svojho výnosu.[15] Z hľadiska ekonomickej analýzy práva, motivácia súčasných alebo potencionálnych páchateľov je ovplyvňovaná dvoma skupinami stimulov, a to negatívnymi a pozitívnymi. Negatívnymi stimulmi sú tie, ktoré odstrašujú alebo inak pôsobia preventívne na potencionálnych alebo súčasných páchateľov vo vzťahu k ich vstupu alebo pokračovaní v ilegálnej aktivite. Tú patria faktory ustálené už G. S. Beckerom, teda pravdepodobnosť odsúdenia a prísnosť trestu, ako aj druh trestu. Pozitívnymi stimulmi sú naopak tie, ktoré podnecujú k účasti na legálnych alternatívach k trestnej činnosti, ako legálne zamestnávanie a príjmové možnosti, zníženie príjmových rozdielov v spoločnosti, prevýchovné programy, programy kontroly kriminality a pod.

Za účelom skúmania a vysvetľovania dopadu pozitívnych, ako aj negatívnych stimulov na trestnú činnosť, vytvorili (predstavili) viacerí autori aplikujúci ekonomické metódy pri analýze práva (I. Ehrlich[16], P. J. Cook[17], R. B. Freeman[18], I. Ehrlich a T. Saito[19]) tzv. trhový model trestnej činnosti,

---

[10] BECKER, S. G., Crime and Punishment: An Economic Approach. In: Journal of Political Economy, 1968, Vol. 76, No. 2, s. 169-217

[11] FREEMAN, B. R., The Economics of Crime. In: Handbook of Labor Economics (Eds. Ashenfelter, O., Card, D.), 1999, Vol. 3, kapitola 52, vydanie prvé, s. 3538, dostupné on-line na http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.321.6833&rep=rep1&type=pdf (citácia z 01.02.2019)

[12] EIDE, E. Economics of Criminal Behavior: Survey and Bibliography. In: Encyclopedia of Law & Economics. Volume V. The Economics of Crime and Litigation (Eds. Bouckaert, B., De Geest, G.), Cheltemham: Edward Elgar, 2000, No. 8100. s. 352, dostupné on-line na https://reference.findlaw.com/lawandeconomics/8100-economics-of-criminal-behavior-incl-compliance.pdf (citácia z 01.02.2019)

[13] DRACA, M., MACHIN, S. Crime and Economic Incentives. In: Annual Review of Economics, 2015, Vol. 7, s. 390

[14] marginálny príjem z trestnej činnosti je príjem zo spáchania ďalšieho trestného činu a obdobne marginálny náklad, je náklad na spáchanie ďalšieho trestného činu.

[15] K tomu pozri napr. COOTER, R., ULEN. T., 2016, ref. 8, s. 463 - 467,

[16] EHRLICH, I. On the Usefulness of Controlling Individuals: An Economic Analysis of Rehabilitation, Incapacitation, and Deterrence. In: The American Economic Review. 1981, Vol. 71, No. 3, s. 307 – 322, EHRLICH, I. Crime, Punishment, and the Market for Offences. In: Journal of Economic Perspectives, 1996, Vol. 10, No. 1, s. 43–67

[17] COOK, J., P. The Demand and Supply of Criminal Opportunities. In: Crime and Justice, 1986, Vol. 7, s. 1 – 27, dostupné online na http://www.jstor.org/stable/1147515 (citácia z 01.02.2019)

[18] FREEMAN, B. R., 1999, ref. 11, s. 3529-3571,

[19] EHRLICH, I., SAITO T., Taxing Guns vs. Taxing Crime: An Application of the "Market for Offenses Model". Working Paper No. 16009, Cambridge: NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH (2010), 36 s., dostupné on-line na http://www.nber.org/papers/w16009 (citácia z 01.02.2019)

resp. kriminality (*Market for offenses*), ako vzťah ponuky a dopytu po trestnej činnosti (kriminalite) na makroúrovni, teda na úrovni spoločnosti. Samotný model bol prevzatý aj niektorými kriminológmi (napr. J. J. M. van Dijck[20]). Základom modelu je skúmanie a popísanie vzťahu medzi správaním (motiváciou) páchateľov trestnej činnosti, z hľadiska podmienok a ich ochoty (chute) páchať trestnú činnosť, resp. v nej pokračovať (ponuková časť), a na druhej strane trestno-právnym systémom[21] a správaním samotných obetí trestných činov, z hľadiska ich tolerancie k trestnej činnosti (dopytová časť). Trhový model kriminality vychádza z ekonomického konceptu trhu práce, ktorého je kriminálny sektor malým segmentom.[22] Model sa snaží vysvetliť vplyv rôznych negatívnych a pozitívnych stimulov na vývoj trestnej činnosti, teda mieru kriminality vyjadrenú napríklad indexom kriminality, resp. celkovým množstvom spáchaných trestných činov. Na základe trhového modelu kriminality je odvodzovaný aj tzv. rovnovážny stav (equilibrium), kedy pri danom množstve trestných činov páchatelia trestných činov už nepokračujú v trestnej činnosti a obete sú ochotné túto mieru kriminality tolerovať. Ide z hľadiska spoločnosti o stav, ktorý je z hľadiska spoločenských nákladov najefektívnejší.

Predmetom ekonomickej analýzy práva bol aj vzťah medzi pravdepodobnosťou odhalenia a prísnosťou trestu, z hľadiska toho, ktorá z nich má väčší odstrašujúci efekt vo vzťahu k páchateľom, resp. potencionálnym páchateľom trestnej činnosti. Na základe rozboru literatúry z oblasti ekonomickej analýzy práva, S. N. Durlauf a D. S. Nagin dospeli k záveru, že zmena v pravdepodobnosti potrestania (odhalenia) má väčší odstrašujúci efekt ako zmena v prísnosti potrestania (najmä z hľadiska dĺžky trestu). Navyše predmetní autori považujú za možné dospieť k redukcii kriminality bez navýšenia aktuálnych nákladov vynakladaných na kontrolu kriminality, a to cez presunutie zdrojov vynakladaných na výkon trestu odňatia slobody, ku ktorých ušetreniu by došlo v dôsledku zníženia prísnosti trestov, pričom tieto ušetrené zdroje by boli presunuté na výkon policajnej činnosti, podmienečné trestanie a probačných monitoring.[23]

Ako teda vyplýva z vyššie uvedeného jedným z kľúčových negatívnych stimulov pôsobiacich na trestnú činnosť je pravdepodobnosť odsúdenia (odhalenia), ktorá vplýva na rozhodovanie páchateľa ohľadom spáchania trestného činu. Predpokladom odsúdenia je zistenie páchateľa trestného činu, teda inak povedané objasnenie trestného činu zo strany orgánov činných v trestnom konaní. Miera objasnenosti následne pôsobí na páchateľa, ktorý na základe jej úrovne kalkuluje s pravdepodobnosťou odhalenia spáchania trestného činu z jeho strany. Čím bude pravdepodobnosť vyššia, tým menej pravdepodobné bude rozhodnutie páchateľa smerom k spáchaniu trestného činu, resp. tým väčšiu váhu tomuto stimulu bude pri svojom rozhodovaní potencionálny páchateľ prikladať. Takto by mala byť objasnenosť trestnej činnosti teda aj významným determinantom celkovej úrovne trestnej činnosti, keď jej vyššia úroveň znižuje ochotu potenciálnych páchateľov spáchať trestný čin a na druhej strane motivuje poškodených viac dôverovať polícii a spolupracovať pri oznamovaní a odhaľovaní trestnej činnosti a jej páchateľov. **Na základe týchto úvah môžeme konštatovať, že objasnenosť a jej miera je významným kriminogénnym faktorom a je neprávom mimo hlavného záujmu kriminológie v našom prostredí.**

---

[20] DIJCK VAN, J., M., J. Understaning Crime Rates. On the Interactions between the Rational Choices of Victims and Offenders. In: British Journal of Criminology, 1994, Vol. 34, No. 2, s. 105 – 121, tento však vo svojom modeli považuje ochotu páchať trestnú činnosť za dopytovú stránku (označuje ju ako dopyt) a toleranciu voči trestnej činnosti za ponukovú stránku (označuje ju ako ponuka príležitostí).

[21] Trestno-právnym systémom rozumieme v slovenských pomeroch najmä aktivitu polície, orgánov činných v trestnom konaní a súdov pri prevencii, odhaľovaní, objasňovaní trestnej činnosti a usvedčovaní a potrestaní páchateľov trestných činov, teda pri presadzovaní práva, resp. právneho poriadku, ale aj činnosť zákonodarcu, ktorý ustanovuje podmienky (práva, povinnosti, limity) činnosti týchto subjektov ako aj dôsledky porušenia práva (napr. výšku trestu a druhy trestov). V anglickej terminológii ide o pojem „law enforcement". Jeho činnosť spočíva najmä vo vytváraní trestnej politiky štátu.

[22] Pozri napr. EHRLICH, I. 1996, ref. 16, s. 47 – 48, FREEMAN, B. R. 1999, ref. 11, s. 3540

[23] Bližšie pozri DURLAUF, H. S., NAGIN, S., D. The Deterrent Effect of Imprisonment. In: Cook, P., Ludwig, J., McCrary, J. (Eds.) Controlling Crime: Strategies and Tradeoffs. Chicago: University of Chicago Press, 2011, s. 43 – 94, dostupné online na https://www,nber.org/chapters/c12078 (citácia z 01.02.2019)

Objasnenosť a počet trestných činov

Ako sme uviedli objasnenosť a jej úroveň je významný kriminogénny faktor majúci vplyv na odstrašenie páchateľov alebo potencionálnych páchateľov od páchania, resp. spáchania trestných činov. Odborná literatúra sa však u nás len okrajovo, ak vôbec zaoberá otázkou vzťahu objasnenosti a počtu trestných činov.[24]

Treba poznamenať aj to, že samotná úroveň objasnenia trestnej činnosti je síce zrejme významným faktorom ovplyvňujúcim mieru kriminality, avšak nie jediným. Pokiaľ sa úroveň objasnenosti pohybuje nízko, tak to vedie, v súlade s predpokladmi ekonomického modelu kriminality, k tomu, že potencionálne obete sú ochotné investovať vyššie prostriedky do svojej ochrany (napr. cez kúpu zabezpečovacích systémov, najímanie SBS a pod.), čo následne zvyšuje na strane páchateľov náklady na páchanie trestnej činnosti a zmenšuje prínos z jej spáchania, čo ma tiež za následok zníženie úrovne trestnej činnosti. Z toho vyplýva, že nízka miera objasnenosti nevyhnutne nemusí viesť následne k dlhodobejšiemu prudkému nárastu kriminality, za predpokladu elastickej reakcie potencionálnych obetí na takýto stav.

Empirická analýza objasnenosti trestnej činnosti

Posledné roky sme opakovane svedkami prezentovania zvyšujúcej sa úrovne objasnenosti trestnej činnosti zo strany Policajného zboru. Uvedené je prezentované ako výsledok efektívnej činnosti polície, teda najmä policajtov ako jedného z dvoch subjektov označovaných v Trestnom poriadku ako orgány činné v trestnom konaní. Je však skutočne zvýšená miera objasnenosti výsledkom efektívnejšej práce polície, alebo výsledkom iných faktorov. K. Holcr a P. Polák vo svojom príspevku vyjadrujú pochybnosti nad tým, či zvýšená miera objasnenosti kriminality má výpovednú hodnotu, nakoľko je podľa nich skôr dôsledkom klesajúcej úrovne registrovanej trestnej činnosti, teda približovaním celkového počtu zistených trestných činov k počtu objasnených trestných činov.[25] Obdobne G. Lubelcová konštatovala, že pri pohľade na vývoj objasnenosti v absolútnych číslach si je možné všimnúť, že tento sa udržuje počas sledovaného obdobia (pozn. 1988 – 2007) na stabilnej úrovni, čo naznačuje, aká je kapacita polície pri odhaľovaní kriminality a že zmeny v práci polície nepriniesli efekt zvýšenia spoločenskej účinnosti tejto inštitúcie pri objasňovaní kriminality. Podľa autorky skvalitnenie podmienok a výkonu práce polície v situácii rastu kriminality naráža na zásadný limit represívnych stratégií spoločenskej kontroly kriminality.[26]

S vyššie uvedenými závermi spomínaných autorov sa možno do značnej miery stotožniť. V ďalšej časti príspevku sa pokúsime empiricky preskúmať stav, vývoj a dynamiku objasnenosti trestnej činnosti a na základe nej vyhodnotiť efektívnosť polície pri objasňovaní trestnej činnosti, pričom poukážeme najmä na fakt, že zatiaľ, čo miera objasnenosti (v relatívnom vyjadrení) stúpa, skutočná efektivita objasnenosti trestnej činnosti zo strany policajtov, ako orgánov činných v trestnom konaní, je zrejme iná a prístup k jej hodnoteniu musí byť iný, ako je dlhodobo prezentovaný zo strany vedenia PZ.

Pri našej analýze sa najskôr budeme zaoberať vývojom objasnenosti, a to aj z hľadiska jeho vzťahu k vývoju registrovanej trestnej činnosti, následne rozoberieme objasnenosť a jej vývoj na úrovni Slovenskej republiky (teda celkovú, agregátnu objasnenosť) a empiricky, za pomoci mier

[24] zo zahraničnej možno uviesť napr. WINOTO, P. A Simulation of the Market for Effences in Multiagent Systems: Is Zero Crime Rates Attainable?. In: Simão Sichman J., Bousquet F., Davidsson P. (Eds.) Multi-Agent-Based Simulation II. MABS 2002. Lecture Notes in Computer Science, vol. 2581. Berlin, Heidelberg: Springer – Verlag, 2003, s. 181 – 193, FENDER, J. A general equilibrium model of crime and punishment. In: Journal of Economic Behavior & Organization, 1999, Vol. 39, s. 437 – 453, dostupné on-line na http://www.egov.ufsc.br/portal/sites/default/files/anexos/33030-41470-1-PB.pdf, FELTES, T. Aussagewert der polizeilichen Aufklärungsqoute. In: Kriminalistik, 2009, č. 1, s. 36 – 47, PROTIVINSKÝ, M. Ke kriminalistické statistice (z Německých skušeností). In: Kriminalistický zborník, 2011, Roč. 55, č. 4, s. 59 – 61, BANDYOPADHYAY, S., An Analysis of Crime and Crime Policy. London: CIVITAS: Institute for the Study of Civil Society, 2011, 11 s., dostupné on-line na https://www.civitas.org.uk/content/files/crimepolicyMarch2011.pdf

[25] Pozri HOLCR, K., POLÁK, P. Vývoj kriminality v SR 25 rokov po rozdelení ČSFR. In: Lubelcová, G. (Ed.) Paralely a divergencie. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, 2018, s. 42

[26] LUBELCOVÁ, G., 2009, ref. 2, s. 139,

podobnosti štruktúr, preskúmame, či za sledované obdobie došlo k zmene v štruktúre celkovej objasnenosti z hľadiska jej sklady podľa objasnenosti jednotlivých druhov trestnej činnosti tak, ako sú štatisticky vykazovaná Políciou SR. Na záver sa zameriame na vyriešenie otázky, či skutočné v poslednom období dochádza k zvyšovaniu miery objasnenosti v dôsledku efektívnejšieho objasňovania trestnej činnosti zo strany polície alebo je tento vývoj dôsledkom iných faktorov.

Zdrojom dát teda budú štatistické údaje ministerstva vnútra SR zverejnené na https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-csv. Ohľadne údajov o počte obyvateľov Slovenskej republiky budeme vychádzať z údajov Štatistického úradu SR, dostupných na stránke https://slovak.statistics.sk. Na analýzu bolo zvolené obdobie rokov 1999 – 2017 preto, aby umožnilo zachytiť aj prípadnú zmenu v dôsledku prijatia nového Trestného zákona (zákona č. 300/2005 Z. z.) a najmä Trestného poriadku (zákona č. 301/2005 Z. z.). Súčasne aj preto, že právna úprava trestného konania, najmä z hľadiska prípravného konania bola v uvedenom období porovnateľná[27], či už podľa predchádzajúceho Trestného poriadku (zákona č. 141/1961 Zb.) alebo súčasného Trestného poriadku. Údaje o registrovanej kriminalite, objasnenosti trestnej činnosti ako v celkovom vyjadrení, tak aj po prepočte na 100.000 trestne zodpovedných osôb[28], rovnako ako o miere objasnenosti sú uvedené v tabuľke č. 1, ktorá obsahuje aj štatistické miery polohy (aritmetický priemer) a miery variability (minimálna a maximálna hodnota, variačný koeficient). Všetky vytvorené tabuľky a grafy sú vlastným spracovaním autora.

Ako je to teda s objasnenosťou trestnej činnosti v SR?

Môžeme konštatovať, že **objasnenosť registrovanej trestnej činnosti** sa v období rokov 1999 – 2017 pohybovala v absolútnom vyjadrení od 38.848 trestných činov v roku 2017 po 55.218 trestných činov v roku 2002. Priemerná objasnenosť bola za uvedené obdobie 52.104 trestných činov. Ďalej budeme pracovať pre lepšiu objektívnosť s údajmi prepočítanými na 100.000 trestne zodpovedných osôb (obyvateľov SR). Po prepočte na 100.000 trestne zodpovedných osôb sú absolútne údaje nasledovné. Priemerná objasnenosť bola 1.044,6 trestného činu na 100.000 trestne zodpovedných osôb, pričom maximálnu hodnotu 1.253,8 trestného činu dosiahla v roku 2002 a najmenšiu 836,5 trestného činu v roku 2017. Variačný koeficient[29] mal hodnotu 10,5 % (pri registrovanej trestnej činnosti v_x = 18,6 %), teda objasnenosť vykazuje menšiu variabilitu (výkyvy) ako celková trestná činnosť. Miera objasnenosti sa v uvedenom období pohybovala od 39,3% v roku 2004 po 58,7% v roku 2017. Priemerná miera objasnenosti bola 49,9%. Z pohľadu vývoja objasnenosti môžeme konštatovať, že v absolútnom vyjadrení, po prepočte na 100.000 trestne zodpovedných osôb mala mierne stúpajúci trend do roku 2002, potom do roku 2005 ustálenú úroveň a následne od roku 2005 mierne klesajúci trend. Z hľadiska vzťahu objasnenosti k registrovanej trestnej činnosti, v absolútnom vyjadrení, môžeme konštatovať, že jej vývoj nekopíruje priebeh vývoja registrovanej trestnej činnosti, resp. trendy nie sú také výrazné. Najmä v rokoch 2002 – 2004 mala objasnenosť ustálenú úroveň, pričom naopak registrovaná trestná činnosť mala výrazne stúpajúci trend. Od roku 2005 badať, obdobne ako pri registrovanej trestnej činnosti, klesajúci trend objasnenosti trestnej činnosti, avšak tento trend je menej výrazný ako v prípade registrovanej trestnej činnosti. Uvedené závery sú zrejmé aj z grafu č. 1.

[27] Rok 1999 predstavuje rok, v ktorom došlo k výraznej zmene úpravy prípravného konania, a to v súvislosti so zavedením tzv. trestného stíhania vo veci zákonom č. 272/1999 Z. z.

[28] Pri prepočte na 100.000 trestne zodpovedných osôb sme do roku 2005 rátali počet osôb vo veku 15 rokov a viac a od roku 2006 vo veku 14 rokov a viac. Keďže došlo k poklesu hranice trestnej zodpovednosti nemá táto zmena vplyv najmä na porovnanie objasnenosti po roku 2005, keďže skutky ktoré boli pred rokom 2005 spáchané 14 a menej ročnými osobami sa vykazovali ako objasnené trestné činy, aj keď trestné stíhanie bolo neprípustné. Navyše počet takýchto prípadov je podľa nášho názoru marginálny bez výraznejšieho vplyvu na celkové hodnoty.

[29] Variačný koeficient v_x je štatistická miera variability súboru (veličiny) a môžeme ho použiť na porovnávanie variability dvoch a viacerých veličín (štatistických súborov). V matematickom vyjadrení je to relatívny podiel smerodajnej odchýlky z aritmetického priemeru.

Čo sa týka vzájomného vzťahu medzi registrovanou kriminalitou a objasnenosťou (po prepočte na 100 tisíc trestne zodpovedných osôb), tak túto sme skúmali za pomoci korelačnej analýzy. Korelačná analýza slúži na skúmanie závislosti medzi dvoma a viacerými skúmanými veličinami. Korelačná závislosť sa určuje za pomoci koeficientov (indexov) korelácie.[30] Tu si treba uvedomiť základne pravidlo, že korelácia medzi veličinami ešte neznamená ich kauzalitu. Korelácia je nutnou, ale nie postačujúcou podmienkou kauzality. Na to aby sme mohli tvrdiť, že medzi premennými je kauzálny vzťah (jedna je príčinou druhej) musíme takýto záver aj logicky odvodiť (odôvodniť) z podstaty skúmaných javov.

rok	zistená kriminalita	objasnené veci	miera objasnenosti v %	počet trestne zodpovedných (do 2005 od 15 rokov, od 2006 od 14 rokov)	zistená kriminalita na 100 tis. obyv. tr. zodpovedných	objasnené veci na 100 tis. obyv. tr. zodpovedných
1999	94 016	47 076	50,1	4 329 283	2 171,6	1 087,4
2000	88 816	47 107	53,0	4 366 122	2 034,2	1 078,9
2001	93 053	50 818	54,6	4 371 981	2 128,4	1 162,4
2002	107 370	55 218	51,4	4 404 170	2 437,9	1 253,8
2003	111 892	51 685	46,2	4 435 597	2 522,6	1 165,2
2004	131 244	51 635	39,3	4 465 907	2 938,8	1 156,2
2005	123 563	54 024	43,7	4 494 872	2 749,0	1 201,9
2006	115 151	47 481	41,2	4 596 225	2 505,3	1 033,0
2007	110 802	45 975	41,5	4 621 537	2 397,5	994,8
2008	104 759	45 696	43,6	4 641 229	2 257,1	984,6
2009	104 905	49 453	47,1	4 653 737	2 254,2	1 062,7
2010	95 252	46 725	49,1	4 663 702	2 042,4	1 001,9
2011	92 873	47 182	50,8	4 629 999	2 005,9	1 019,0
2012	90 351	47 883	53,0	4 636 571	1 948,7	1 032,7
2013	89 677	48 723	54,3	4 641 470	1 932,1	1 049,7
2014	81 245	45 370	55,8	4 645 556	1 748,9	976,6
2015	73 163	41 747	57,1	4 644 979	1 575,1	898,8
2016	69 635	39 509	56,7	4 645 025	1 499,1	850,6
2017	66 215	38 848	58,7	4 644 021	1 425,8	836,5
priemer	**97 051,7**	**47 481,8**	**49,9**	**4 554 315**	**2 135,5**	**1 044,6**
min.	**66 215**	**38 848**	**39,3**	**4 329 283**	**1 425,8**	**836,5**
max.	**131 244**	**55 218**	**58,7**	**4 663 702**	**2 938,8**	**1 253,8**
v_x (%)	**17,6**	**8,9**	**11,6**	**2,5**	**18,6**	**10,5**

Tabuľka č. 1 Vývoj zistenej trestnej činnosti (kriminality) a počtu objasnených vecí (objasnenosti) za roky 1999 – 2017

[30] korelačný koeficient r_{xy} udáva ako sa korelačná závislosť blíži k funkčnej závislosti a pohybuje sa v prípade Spearman-ovho a Pearson-ovho korelačného koeficientu v absolútnom vyjadrení v rozpätí hodnôt od 0 po 1. V prípade, ak sa r_{xy} rovná 0 neexistuje medzi dvoma veličinami (znakmi, faktormi) vzájomná závislosť a ak sa naopak rovná 1 ide o funkčnú závislosť. Koeficient determinácie R^2 udáva, koľko percent rozptylu hodnôt je možné vysvetliť závislosťou medzi skúmanými znakmi, teda čím je jeho hodnota vyššia, tým je závislosť tesnejšia (výraznejšia).

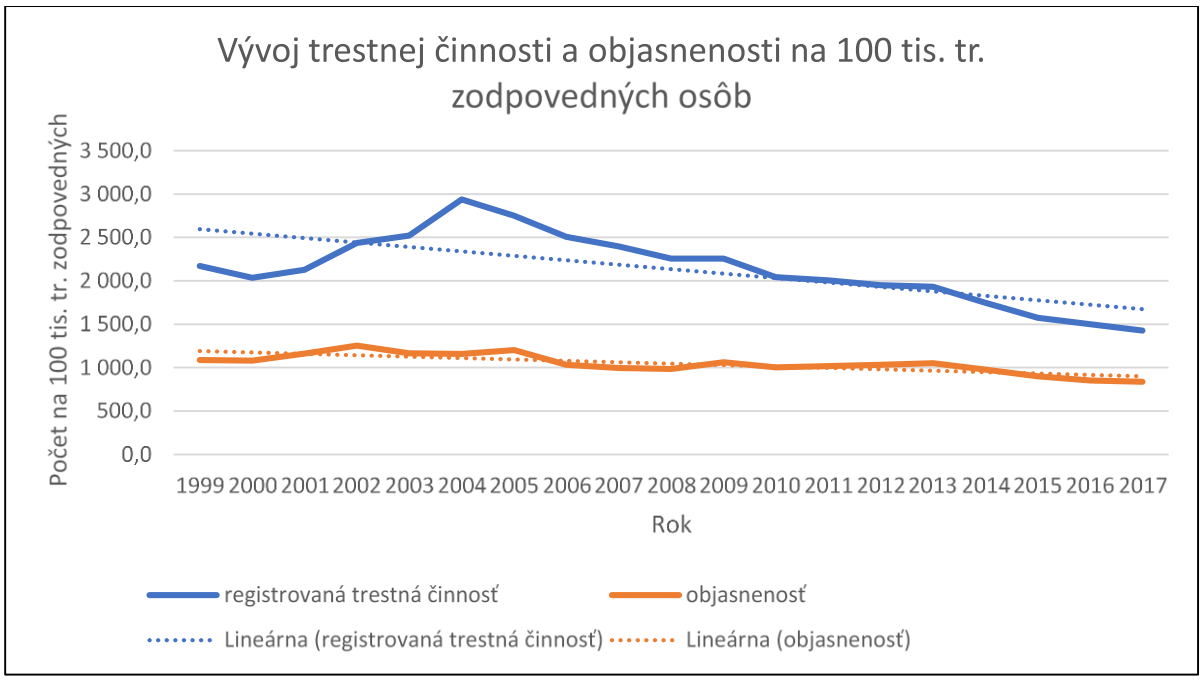

Graf č. 1 Vývoj registrovanej trestnej činnosti a objasnenosti v prepočte na 100 tisíc trestne zodpovedných osôb.

V našom prípade skúmané veličiny (premenné) registrovaná kriminalita a objasnenosť predstavujú časové rady. V prípade časových radov musíme skúmať ich stacionaritu, aby sme predišli problému falošnej regresie (korelácie) v prípade, že by časové rady skúmaných veličín (alebo niektorej z nich) boli nestacionárne. Súčasne boli obe veličiny, za použitia software **gretl,** testované testami normality (Chí-kvadrát test, Shapirov-Wilkov test, Jarque – Berov test[31]) na splnenie predpokladu normálneho rozdelenia, ktorý bol testami potvrdený. V prípade overovania stacionarity sme za použitia software **gretl** zisťovali existenciu jednotkového koreňa u oboch veličín, kde sme pri testovaní použili rozšírený Dickey-Fullerov test (ADF test), ADF-GLS test a KPSS test. Na základe výsledkov testov bolo zistené, že obe veličiny obsahujú jednotkový koreň, teda sú nestacionárne. Vzhľadom na existenciu nestacionarity v skúmaných časových radoch sme sa následne pokúsili o transformáciu nestacionárnych časových radov na stacionárne. Vykonali sme najskôr zlogaritmovanie hodnôt časových radov jednotlivých veličín za pomoci prirodzeného logaritmu ln a ich následným diferencovaním na diferencie prvého stupňa.[32] Získali sme teda lineárne zmeny jednotlivých skúmaných veličín (diferencie prvého stupňa) po rokoch, ktoré sme označili LN DIFkriminalita a LN DIFobjasnene. Tieto diferencie sme následne opäť otestovali na prítomnosť jednotkového koreňa (testami uvedenými vyššie), teraz však už s negatívnym výsledkom, čím sme teda z našich nestacionárnych časových radov vytvorili stacionárne časové rady charakterizujúce mieru zmeny jednotlivých veličín. Následne sme vypočítali Pearsonov koeficient korelácie r_{xy} takto upravených hodnôt. Vypočítaná hodnota $r_{xy} = 0,54$, pričom tento koeficient je štatisticky signifikantný na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ ($p = 0,0214$).[33] Korelačný koeficient indikuje závislosť zmien objasnenosti od zmien zistenej (registrovanej) kriminality, ktorá je pomerne silná, nie však tak výrazná, ako by sa až možno dalo očakávať (napríklad, ak by hodnota r_{xy} bola $\geq 0,7$). Uvedené naznačuje, že na úroveň objasnenosti majú vplyv aj iné faktory, ako len samotná veľkosť registrovanej kriminality, resp. zmeny v jej veľkosti. Ak sa pozrieme na graf vzťahu medzi

[31] Bližšie k týmto testom pozri napr. VÝROST, T., et al. Kvantitatívne metódy v ekonómii III. 1. vydanie, Košice: elfa, s.r.o., 2013, s. 93 – 111, MARKECHOVÁ, D., et al. Štatistické metódy a ich aplikácie. Nitra: Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, 2011, s. 177 – 195

[32] Bližšie k jednotlivým testom na stacionaritu a problematike riešenia problému nestacionarity pozri VÝROST, T., et al., 2013, ref. 31, s. 245 - 282.

[33] V prípade použitia Spearmanovho korelačného koeficienta pri skúmaní závislostí ročných diferencií hodnôt registrovanej kriminality a objasnenosti bola hodnota tohto koeficientu po zaokrúhlení 0,63 a bol štatisticky signifikantne významný na hladine $\alpha = 0,01$ ($p = 0,0098$). Spearmanov koeficient je menej citlivý na predpoklad normality rozdelenia skúmaných veličín a linearitu vzťahu (v našom prípade je vzťah pravdepodobne skôr nelineárny).

objasnenosťou a registrovanou kriminalitou (graf č. 2) je zrejmé, že vzťah týchto dvoch premenných je nelineárny a zo stúpajúcou úrovňou registrovanej kriminality počet objasnených trestných činov stúpa pomalšie ako pri menšej úrovni registrovanej kriminality.

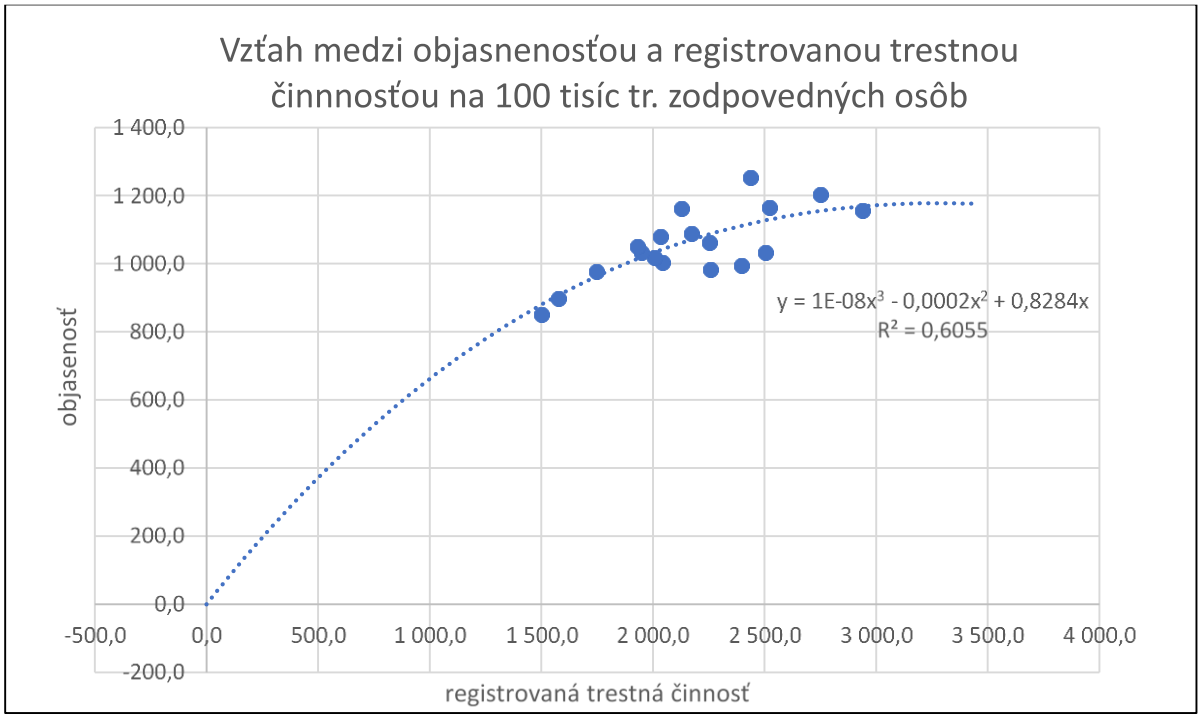

Graf č. 2 Vzťah objasnenosti a registrovanej trestnej činnosti v prepočte na 100 tisíc trestne zodpovedných osôb.

Ďalej sa budeme zaoberať otázkou, či za sledované obdobie rokov 1999 – 2017 došlo k zmene v štruktúre celkovej objasnenosti z hľadiska jej sklady podľa objasnenosti jednotlivých druhov trestnej činnosti tak, ako sú štatisticky vykazované Políciou SR. Je zrejmé, že miera objasnenosti (ako najčastejšie používané kritérium hodnotenia objasnenosti trestnej činnosti) má po prudkom poklese v rokoch 2003 a 2004, od roku 2005 stúpajúci trend a v posledných rokoch vykazuje najvyššiu úroveň za skúmané obdobie. Je preto relevantnou otázkou, čo tento vývoj zapríčinilo. Je tento vývoj daný klesajúcou úrovňou registrovanej kriminality ako sa domnievajú K. Holcr a P. Polák, ako bolo uvedené vyššie, alebo je tento jav spôsobený inými faktormi. Jedným z možných ďalších vysvetlení prichádzajúcich do úvahy sú efektívnejšia práca orgánov činných v trestnom konaní, najmä policajtov (čo bude podrobené analýze ďalej) alebo je tento vývoj dôsledkom zmeny napr. v skladbe trestnej činnosti, resp. skladbe celkovej objasnenosti trestnej činnosti vzhľadom na úroveň objasnenosti jednotlivých druhov trestnej činnosti vykazovaných v štatistikách PZ. Štatistiky PZ delia registrovanú kriminalitu na jej jednotlivé zložky (druhy), a to konkrétne násilná, mravnostná, majetková, ostatná, zostávajúca a ekonomická kriminalita.

Otázku, či došlo za sledované obdobie 1999 – 2017 k zmene v štruktúre registrovanej trestnej činnosti alebo štruktúre objasnenosti trestnej činnosti sme sa rozhodli preskúmať empiricky za pomoci mier podobnosti štruktúr[34], konkrétne Suslovovho koeficientu d_{sus} a Gallagherovho indexu $I_{GALLAGHER}$. Ide o postupy využívané v ekonomike napríklad pri skúmaní demografie podnikov. Pomocou mier podobnosti štruktúr porovnávame štruktúry s rovnakým počtom zložiek *n* (v našom prípade jednotlivých druhov trestnej činnosti), pričom štruktúru celkovej veličiny (t.j. veličiny, ktorá je súčtom jednotlivých zložiek, v našom prípade celková registrovaná kriminalita, resp. jej objasnenosť) posudzujeme pomocou štruktúrnych čísiel (v našom prípade podielov úrovne konkrétneho druhu kriminality, resp. jej objasnenosti k celkovej kriminalite, resp. jej objasnenosti).

[34] Bližšie k mieram podobnosti štruktúr pozri napr. KAHOUNOVÁ, J. Měření podobnosti struktur. Praha (ČR): VŠE Praha, 1994, 67 s., ISBN 80-7079-256-6, a k využitiu mier podobnosti pozri HURBÁNKOVÁ, Ľ. Analýza počtu aktívnych podnikov na Slovensku v rokoch 2008 – 2014. In: Revue sociálno-ekonomického rozvoja, ISSN 2453-6148, 2017, Roč. III., č. 1, s. 51 – 63, HURBÁNKOVÁ, Ľ. Analýza trestných činov na Slovensku. In: Ekonomika a Informatika, ISSN 1339-3514, 2017, Roč. XV., č. 2, s. 36 – 44

Súčet týchto štruktúrnych čísiel sa rovná 1. Cieľom porovnávania je ukázať, nakoľko sú štruktúry celkových (súhrnných) veličín v porovnávaných situáciách (rokoch) podobné, resp. odlišné. Jednotlivé nami zvolené miery vypočítame na základe nasledujúcich vzťahov:

$$\boldsymbol{d}_{sus} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}\left|O_{i,t1} - O_{i,t2}\right| \tag{1}$$

$$\boldsymbol{I}_{GALLAGHER} = \sqrt{\frac{1}{2}\sum_{i=1}^{n}(O_{i,t1} - O_{i,t2})^2} \tag{2}$$

kde:

i – je konkrétny druh trestnej činnosti (kriminality) vykazovaný PZ – teda násilná, mravnostná, majetková, ostatná, zostávajúca a ekonomická kriminalita (n = 6)

$O_{i,t1}$ – je pomer počtu objasnených trestných činov konkrétneho druhu trestnej činnosti *i* v roku *t1* k celkovej objasnenosti v roku *t1*;

$O_{i,t2}$ – je pomer počtu objasnených trestných činov konkrétneho druhu trestnej činnosti *i* v roku *t2* k celkovej objasnenosti v roku *t2*;

Obdobným spôsobom sme vypočítali uvedené miery aj pre porovnanie štruktúry samotnej registrovanej trestnej činnosti. Hodnoty Suslovovho koeficienta $\boldsymbol{d}_{sus}$ sa nachádzajú v intervale <0;2/n> a čím je hodnota koeficienta bližšia k 0, tým je podobnosť štruktúr väčšia a naopak, čím je bližšia k 2/n, tým je podobnosť menšia, resp. odlišnosť štruktúr je väčšia. Po vynásobení $\boldsymbol{d}_{sus}$ hodnotou 100 určíme, o koľko percentuálnych bodov sa v priemere líši podiel každej zložky na danej celkovej veličine v porovnávaných obdobiach. V našom prípade vzhľadom na $n = 6$ je interval koeficientu $\boldsymbol{d}_{sus}$ <0;0,3333>. Gallagherov index $\boldsymbol{I}_{GALLAGHER}$ môže nadobúdať hodnoty z intervalu <0;1>. Ak sa hodnota blíži k 0, štruktúry sú veľmi podobné. Ak sa hodnota blíži k 1, porovnávané štruktúry sú rozdielne.

Údaje o podieloch jednotlivých druhoch trestnej činnosti (kriminality) na celkovej kriminalite za obdobie rokov 1999 – 2017, ako aj o podiele objasnenosti jednotlivých druhov kriminality na celkovej objasnenosti za uvedené obdobie vrátane objasnenosti jednotlivých druhov kriminality sú uvedené v tabuľkách č. 2a a 2b nachádzajúcich sa v prílohe. V týchto tabuľkách sú uvedené údaje prepočítané pre lepšiu orientáciu v percentách a zaokrúhlené na jedno desatinné miesto. Pri výpočte mier podobnosti štruktúr sme pracovali s relatívnymi podielmi a vypočítané koeficienty sme zaokrúhlili na štyri desatinné miesta. Porovnávali sme štruktúru trestnej činnosti a objasnenosti medzi rokmi 2000 a 2004, 2004 a 2005, 2004 a 2010, 2004 a 2015 a 2004 a 2017. Rok 2000 bol zvolený preto, lebo v tomto roku sa už plne prejavila zmena v trestnom konaní spočívajúca v zavedení tzv. trestného stíhania vo veci. Rok 2004 ako referenčný rok bol zvolený preto, lebo v tomto roku bola miera objasnenosti najnižšia za sledované obdobie a úroveň registrovanej kriminality najvyššia. Rok 2005 bol zvolený vzhľadom na to, že ide o posledný rok, kedy bol platný Trestný poriadok – zákon č. 140/1961 Zb. a roky 2010, 2015 a 2017 boli zvolené preto aby sme zachytili prípadné neskoršie zmeny v štruktúre objasnenosti, resp. trestnej činnosti, nakoľko od roku 2005 miera objasnenosti trestnej činnosti má stúpajúci trend. Vypočítané hodnoty mier, teda Suslovovho koeficientu $\boldsymbol{d}_{sus}$ a Gallagherovho indexu $\boldsymbol{I}_{GALLAGHER}$ sú uvedené v tabuľke č. 3.

porovnávané roky	2000 - 2004	2004 - 2005	2004 - 2010	2004 - 2015	2004 - 2017
$d_{sus(TČ)}$	0,0191	0,0198	0,0385	0,0723	0,0733
$d_{sus(Obj.)}$	0,0407	0,0143	0,0334	0,0336	0,0274
$I_{GALLAGHER(TČ)}$	0,0489	0,0491	0,0818	0,1634	0,1723
$I_{GALLAGHER(Obj.)}$	0,0833	0,0272	0,0708	0,0880	0,0669

Tabuľka č. 3 Vypočítané hodnoty mier podobnosti štruktúr - Suslovov koeficient d_{sus} a Gallagherov index $I_{GALLAGHER}$ – pre porovnávané roky, a to z hľadiska štruktúry trestnej činnosti (TČ) a štruktúry objasnenosti (Obj.)

Z vypočítaných hodnôt Suslovovho koeficientu d_{sus} a Gallagherovho indexu $I_{GALLAGHER}$ je zrejmé, že tieto sú blízke hodnote 0 vo všetkých skúmaných prípadoch (porovnávaných rokoch), ako aj pri všetkých skúmaných celkových veličinách, teda štruktúre registrovanej kriminality ako aj jej objasnenosti. Môžeme konštatovať, že štruktúra trestnej činnosti podľa jej druhov sa od roku 2004 výrazne nemenila, a rovnako sa nemenila ani štruktúra objasnenosti trestnej činnosti, z hľadiska toho, ako mali druhy trestných činov podiel na objasnenosti trestnej činnosti. Hodnoty mier podobnosti síce naznačujú zmenu štruktúry trestnej činnosti v rokoch 2015 a 2017 oproti roku 2004, avšak nemôžeme tvrdiť, že by táto zmeny bola výrazná a mala za následok zmenu sklady trestnej činnosti v daných rokoch oproti referenčnému roku. Rovnako rok 2004 nevykazuje štruktúrne zmeny v skladbe trestnej činnosti, resp. objasnenosti trestnej činnosti oproti roku 2000. Na základe vyššie uvedeného môžeme konštatovať, že na stúpajúcu mieru objasnenosti nemajú vplyv prípadne zmeny skladby trestnej činnosti alebo zmena v skladbe objasňovania trestnej činnosti.

Objasňuje polícia skutočne trestnú činnosť efektívnejšie?

V tejto časti zhodnotíme, či stúpajúca miera objasnenosti trestnej činnosti je prípadne výsledkom efektívnejšej práce orgánov činných v trestnom konaní, teda najmä policajtov, resp. PZ ako takého. Na zhodnotenie toho či skutočne polícia je efektívnejšia v objasňovaní trestnej činnosti, teda či sa objasnenosť trestnej činnosti zvyšuje skutočne v dôsledku lepšej činnosti polície použijeme kritérium, ktoré bude vychádzať z ekonomického konceptu elasticity, ktorý hodnotí ako reaguje na zmenu jednej veličiny druhá, presnejšie na jej percentuálnu (relatívnu) zmenu. V ekonomike je takto skúmaná napríklad reakcia dopytu na zmenu ceny. Výpočet elasticity objasnenosti *E(O)* bol vykonaný na základe vzorca (1) a vyjadruje ako reaguje objasnenosť na relatívnu zmenu registrovanej trestnej činnosti. Súčasne umožňuje posúdiť, vplyv zmeny ktorej veličiny (objasnenosti, registrovanej kriminality) má väčší vplyv na medziročnú zmenu miery objasnenosti. Na rozdiel od ekonomického ponímania elasticity v našom prípade má význam aj znamienko vypočítaného koeficientu.

Koeficient elasticity objasnenosti vypočítame teda nasledovne[35]:

$$E(O_t) = \frac{\frac{\Delta O_t}{O_{t-1}}}{\frac{\Delta C_t}{C_{t-1}}} = \frac{\Delta O_t \times C_{t-1}}{\Delta C_t \times O_{t-1}} \qquad (3)$$

kde:

- $E(O_t)$ – je elasticita (koeficient elasticity) objasnenosti v roku *t*;
- ΔO_t – je prírastok alebo pokles počtu objasnených trestných činov za obdobie roku *t* oproti roku *t-1*, teda za rok;
- ΔC_t – je prírastok alebo pokles políciou zistených trestných činov za obdobie roku *t* oproti roku *t-1*, teda za rok;
- O_{t-1} – je pôvodný počet objasnených trestných činov v roku *t-1*, teda predchádzajúca objasnenosť;
- C_{t-1} – je pôvodný počet políciou zistených trestných činov za obdobie roku *t-1*, teda predchádzajúca registrovaná kriminalita;

[35] Bližšie k otázke ekonomickej elasticity pozri napr. PINDYCK, S. R., RUBINFELD, L. D., MICROECONOMICS. 8th edition. (The Pearson series in economics). New Jersey (USA) : Pearson Education, Inc., 2013, s. 33

Prácu polície môžeme následne hodnotiť ako efektívnu, a ku skutočnému zvyšovaniu úrovne objasnenosti dochádza vtedy, ak:

- v prípade medziročného rastu registrovanej trestnej činnosti je $E(O) \geq 1$;
- v prípade medziročného poklesu registrovanej trestnej činnosti je $E(O) \leq 0$ a najlepšie ak $E(O) \leq -1$.[36]

Výsledky vypočítaných koeficientov elasticity objasnenosti sú uvedené v tabuľke č. 4, pričom ide o elasticitu vypočítanú na základe údajov vzťahujúcich sa na 100 tisíc trestne zodpovedných osôb. Súčasne sú pre zhodnotenie uvedené aj medziročné zmeny registrovanej kriminality v prepočte na 100 tisíc trestne zodpovedných osôb a miera objasnenosti v percentuálnom vyjadrení, ktorá je prezentovaná zvyčajne ako charakteristika výsledkov činnosti polície pri objasňovaní trestnej činnosti. Zachytené je obdobie rokov 2000 – 2017, keďže údaje za rok 1998 sme do predchádzajúcej analýzy nezahrnuli, a teda nebolo možné vykonať výpočet zmeny kriminality a elasticity za rok 1999.

rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
zmena kriminality	-137,4	94,2	309,5	84,7	416,2	-189,8	-243,6	-107,8	-140,4
% miera objasnenosti	53,0	54,6	51,4	46,2	39,3	43,7	41,2	41,5	43,6
E (O)	0,12	1,67	0,54	-2,03	-0,05	-0,61	1,59	0,86	0,18
rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
zmena kriminality	-2,9	-211,8	-36,5	-57,2	-16,6	-183,2	-173,8	-76,0	-73,3
% miera objasnenosti	47,1	49,1	50,8	53,0	54,3	55,8	57,1	56,7	58,7
E (O)	-61,11	0,61	-0,96	-0,47	-1,94	0,73	0,80	1,11	0,34

Tabuľka č. 4 Vývoj koeficientov elasticity objasnenosti registrovanej trestnej činnosti na 100 tis. trestne zodpovedných osôb za roky 2000 – 2017 a medziročná zmena kriminality na 100 tis. trestne zodpovedných osôb za uvedené obdobie.

Z uvedených údajov vyplýva, pri aplikácii nami navrhnutých kritérií, že výsledná objasnenosť z hľadiska elasticity nemá taký jednoznačný priebeh ako v prípade miery objasnenosti, ktorá od roku 2006 vykazuje systematický nárast. Vypočítané koeficienty elasticity ukazujú, že výsledky vo vzťahu k úrovni objasnenosti možno považovať za efektívne iba v rokoch 2001, 2005, 2009, 2011, 2012 a 2013. V ostatných rokoch bol zmeny v úrovni registrovanej kriminality výraznejšia ako zmena v úrovni objasnenosti. Najmä v rokoch 2014 – 2017 je vidno, že napriek rastu miery objasnenosti v percentuálnom vyjadrení, elasticita objasnenosti naznačuje zmenšenú efektívnosť objasňovania trestnej činnosti, keď napriek výrazným medziročným poklesom kriminality sa objasnenosť neudržala na predchádzajúcej úrovni a klesala, teda nebol využitý potenciál na vyššiu redukciu kriminality, v dôsledku menšieho zaťaženia orgánov činných v trestnom konaní a tým predpokladane vyššieho časového priestoru na zisťovanie a usvedčovanie páchateľov trestných činov. Za pokles kriminality v danom období zrejme budú výraznejšie zodpovedné iné faktory ako činnosť polície pri objasňovaní trestnej činnosti. V tomto období sa naplno ukazuje nevhodnosť hodnotenia objasnenosti

[36] To preto, lebo v prípade medziročného poklesu registrovanej kriminality by mala medziročná zmena objasnenosti zostať aspoň nulová a ešte lepšie rásť, a teda výraz v čitateli je záporný a v menovateli kladný, čo dáva záporný výsledný koeficient. V prípade koeficientu menšieho ako -1 to znamená, že v relatívnom vyjadrení bol rast objasnenosti vyšší ako samotný pokles registrovanej kriminality. Ak by však pri medziročnom poklese registrovanej kriminality klesla aj objasnenosť, výsledný koeficient bude kladný a nemôžeme hovoriť o efektívnej činnosti polície, nakoľko neudržala ani predchádzajúcu hodnotu objasnenosti. Aj v takomto prípade v relatívnom vyjadrení síce môže byť výsledná miera objasnenosti vyššia ako v predchádzajúcom roku, čo však je dané nižším relatívnym poklesom objasnenosti oproti veľkosti relatívneho poklesu registrovanej kriminality. V tomto prípade nám takýto kladný koeficient len hovorí ako sa na zmene miery objasnenosti podieľali vo vzájomnom pomere pokles trestnej činnosti a pokles objasnenosti. Ak by bol koeficient väčší ako +1 znamenalo by to dokonca, že objasnenosť klesala rýchlejšie ako samotná registrovaná kriminalita, takže činnosť polície bola menej efektívna.

na základe percentuálnej miery objasnenosti. Z vypočítaných koeficientov elasticity objasnenosti je zrejmé, že na rast miery objasnenosti mal značný vplyv práve pokles kriminality, ktorý zapríčinil, že napriek poklesu objasnenosti v absolútnom vyjadrení, v relatívnom vyjadrení objasnenosť percentuálne stúpala, okrem roku 2016, kedy dokonca objasnenosť klesala výraznejšie ako samotná registrovaná trestná činnosť. Zaujímavým je rok 2009 kedy koeficient elasticity nadobudol hodnotu -61,11, čo je výrazne najviac za celé sledované obdobie. V tomto prípade klesla registrovaná kriminalita medziročne relatívne málo výrazne, avšak výrazne stúpla objasnenosť. Bolo by potrebné preskúmať objasnenosti jednotlivých trestných činov, za účelom zistenia, či niektoré z nich nevykazovali osobitne zvýšenú úroveň objasnenosti oproti predchádzajúcim rokom.

Záver

Je nám jasné, že hodnotiť činnosť polície aj jej efektívnosť v boji s kriminalitou len na základe výsledkov objasnenosti nie je úplne presné a dostatočné. Objasnenosť predstavuje len jeden z kriminogénnych faktorov, ktoré môžu a aj podľa empirických štúdií majú vplyv na celkovú úroveň kriminality. Cieľom nášho príspevku bolo najmä poukázať na význam objasnenosti trestnej činnosti a empiricky zhodnotiť jej stav, dynamiku a úroveň a súčasne jej vzťah k celkovej registrovanej kriminalite. Súčasne sme sa snažili poukázať na to, že miera objasnenosti trestnej činnosti zrejme nie je vhodným ukazovateľom efektívnosti boja voči kriminalite, a to najmä z hľadiska efektivity, či neefektivity polície pri objasňovaní trestnej činnosti. Tak často prezentovaná zvyšujúca sa úroveň objasnenosti trestnej činnosti je na základe našej analýzy prevažne dôsledkom samotného vývoja registrovanej trestnej činnosti, ktorý má klesajúci trend, pričom objasnenosť trestnej činnosti má v absolútnom vyjadrení tiež klesajúci trend, avšak miernejšie ako samotná registrovaná kriminality, čo je hlavným faktorom spôsobujúcim stúpajúci trend miery objasnenosti. Z našej strany bol prezentovaný iný prístup k hodnoteniu objasnenosti, a to za pomoci koeficientu elasticity objasnenosti, ktorý vychádza z ekonomického konceptu elasticity. Súčasne sme empiricky preukázali, že od roku 2004 nedošlo k výraznejšej zmene v skladbe registrovanej trestnej činnosti z hľadiska jej druhového zloženia a rovnako nedošlo ani k zmene v skladbe objasnenosti trestnej činnosti z hľadiska podielov objasnenosti jednotlivých druhov trestnej činnosti na celkovej objasnenosti. Z toho vyplýva, že príčiny zmien v úrovni objasnenosti treba hľadať inde ako v zmenách štruktúry trestnej činnosti.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Predmetom príspevku bolo poukázať na význam objasnenosti trestnej činnosti, najmä ako jedného z dvoch faktorov majúcich vplyv na odstrašujúci efekt trestnoprávnej politiky. Súčasne bolo rozobratá samotná dynamika objasnenosti v Slovenskej republike za roky 1999 - 2017, jej vzťah k celkovej registrovanej kriminalite. Skúmaný bol aj možný vplyv zmeny štruktúry registrovanej trestnej činnosti, ako aj samotnej objasnenosti trestnej činnosti, na zmeny úrovne objasnenosti. Na záver bol prezentovaný koncept hodnotenia objasnenosti trestnej činnosti na základe koeficientu elasticity trestnej činnosti, ktorý vychádza z ekonomického konceptu elasticity, pričom na základe tohto koeficientu bol vyhodnotený priebeh objasnenosti trestnej činnosti na Slovensku za roky 2000 – 2017.

Resumé (v anglickom jazyku)

The subject of the paper was to point out to the importance of the crime clearance, especially as one of the two factors influencing the deterrence effect of a criminal law. At the same time, there was analysed the dynamics of crime clearence in the Slovak Republic between the years 1999-2017, its relation to the whole registered crime. There was also analysed the potential influence of changes in structure of registrated crime as well as in crime clearance on clearance level changes. In conclusion, the concept of crime clearence evaluation has been presented, based upon the coefficient of crime elasticity which emerge from the economic concept of elasticity. The development of criminality in Slovakia was evaluated on the basis of this crime elasticity coefficient for years 2000-2017.

PRÍLOHA:

druh kriminality	rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
násilná kriminalita	z celkovej kriminality	14,4	15,2	15,5	14,0	12,3	10,5	10,4	9,5	8,7	8,6	7,9	7,9
	objasnenosť násilnej	89,7	90,9	91,3	86,2	75,4	72,4	73,8	68,6	70,1	69,7	71,9	72,8
	z celkovej objasnenosti	25,8	26,0	26,0	23,4	20,0	19,3	17,6	15,7	14,7	13,8	12,1	11,7
mravnostná kriminalita	z celkovej kriminality	0,8	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8	0,7
	objasnenosť mravnostnej	95,0	95,8	95,6	86,9	78,2	81,5	78,8	73,8	73,2	71,2	77,2	75,7
	z celkovej objasnenosti	1,5	1,6	1,4	1,2	1,3	1,4	1,2	1,2	1,3	1,3	1,2	1,1
majetková kriminalita	z celkovej kriminality	64,1	59,6	58,1	53,6	54,5	58,7	52,9	54,8	54,2	52,3	49,9	49,8
	objasenosť majetkovej	30,5	29,6	30,3	30,4	26,9	18,7	21,1	23,5	23,5	26,2	30,4	32,6
	z celkovej objasnenosti	39,0	33,2	32,2	31,7	31,7	27,9	25,5	31,2	30,7	31,4	32,2	33,0
ostatná všeobecná kriminalita	z celkovej kriminality	5,4	6,6	6,8	6,2	7,0	6,6	8,0	8,1	9,0	9,7	9,7	9,7
	objasenosť ostatnej	85,9	89,0	90,4	83,4	77,1	77,2	78,7	73,4	74,0	73,8	75,3	79,3
	z celkovej objasnenosti	9,2	11,0	11,3	10,1	11,7	13,0	14,5	14,4	16,0	16,4	15,4	15,8
zostávajúca kriminalita	z celkovej kriminality	9,1	10,3	10,8	12,0	12,2	11,0	12,4	10,3	11,3	12,4	13,1	14,2
	objasnenosť zostávajúcej	86,7	90,9	91,0	79,8	76,0	73,5	76,6	68,6	71,4	72,5	77,0	78,1
	z celkovej objasnenosti	15,7	17,6	17,9	18,7	20,0	20,5	21,8	17,2	19,4	20,7	21,4	22,7
ekonomická kriminalita	z celkovej kriminality	6,3	7,5	8,0	13,5	13,3	12,5	15,6	16,6	16,2	16,2	18,6	17,6
	objasnenosť ekonomickej	70,2	74,4	76,2	57,1	53,2	56,3	54,5	50,2	46,0	44,3	44,8	43,7
	z celkovej objasnenosti	8,8	10,6	11,2	14,9	15,3	17,9	19,4	20,3	17,9	16,4	17,7	15,7

Tabuľka č. 2a Vývoj podielu jednotlivých druhov kriminality na celkovej (registrovanej) trestnej činnosti (kriminalite), objasnenosti jednotlivých druhov kriminality a podielu objasnenosti jednotlivých druhov kriminality na objasnenosti celkovej trestnej činnosti za roky 1999 – 2010

druh kriminality	rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	priemer	min.	max.	v_x (%)
násilná kriminalita	z celkovej kriminality	7,5	7,3	6,7	6,9	7,8	9,2	9,3	10,0	6,7	15,5	28,2
	objasnenosť násilnej	75,3	72,2	73,9	74,6	75,4	76,0	76,2	76,7	68,6	91,3	9,1
	z celkovej objasnenosti	11,2	10,0	9,1	9,3	10,3	12,3	12,0	15,8	9,1	26,0	36,5
mravnostná kriminalita	z celkovej kriminality	1,1	0,9	0,9	1,0	1,1	1,4	1,6	0,9	0,6	1,6	28,2
	objasnenosť mravnostnej	68,9	75,3	71,5	79,1	78,3	72,3	66,2	78,7	66,2	95,8	10,9
	z celkovej objasnenosti	1,5	1,3	1,2	1,5	1,6	1,7	1,8	1,4	1,1	1,8	14,0
majetková kriminalita	z celkovej kriminality	46,5	44,2	43,2	42,2	39,8	39,4	38,0	50,3	38,0	64,1	14,6
	objasenosť majetkovej	33,4	34,3	38,8	38,6	38,9	38,4	41,6	30,9	18,7	41,6	20,6
	z celkovej objasnenosti	30,5	28,7	30,8	29,2	27,1	26,7	27,0	30,5	25,5	39,0	9,9
ostatná všeobecná kriminalita	z celkovej kriminality	10,8	9,5	9,1	9,5	10,4	10,2	10,9	8,6	5,4	10,9	19,3
	objasenosť ostatnej	79,2	76,7	79,2	80,3	79,2	79,6	78,9	79,5	73,4	90,4	5,8
	z celkovej objasnenosti	16,8	13,8	13,3	13,7	14,5	14,3	14,6	13,7	9,2	16,8	15,3
zostávajúca kriminalita	z celkovej kriminality	14,6	19,6	18,7	18,8	19,5	18,5	18,4	14,1	9,1	19,6	25,1
	objasnenosť zostávajúcej	79,4	84,2	85,0	84,9	84,7	83,8	83,6	80,4	68,6	91,0	7,8
	podiel z celkovej	22,8	31,1	29,2	28,6	28,9	27,3	26,3	22,5	15,7	31,1	20,2
ekonomická kriminalita	z celkovej kriminality	19,5	18,5	21,4	21,5	21,4	21,4	21,8	16,2	6,3	21,8	29,6
	objasnenosť ekonomickej	44,8	43,6	41,6	46,2	47,1	47,0	49,2	52,1	41,6	76,2	19,7
	z celkovej objasnenosti	17,2	15,2	16,4	17,8	17,7	17,7	18,3	16,1	8,8	20,3	18,2

Tabuľka č. 2b Vývoj podielu jednotlivých druhov kriminality na celkovej (registrovanej) trestnej činnosti (kriminalite), objasnenosti jednotlivých druhov kriminality a podielu objasnenosti jednotlivých druhov kriminality na objasnenosti celkovej trestnej činnosti za roky 2010 – 2017 (pokračovanie tabuľky č. 2a)

Použitá literatúra a zdroje:

BANDYOPADHYAY, S., An Analysis of Crime and Crime Policy. London: CIVITAS: Institute for the Study of Civil Society, 2011, 11 s., dostupné on-line na https://www.civitas.org.uk/content/files/crimepolicyMarch2011.pdf

BECKER, S. G., Crime and Punishment: An Economic Approach. In: Journal of Political Economy, ISSN 0022-3808, 1968, Vol. 76, No. 2., s. 169-217

BROULIÍK, J., BARTOŠEK, J. Ekonomický přístup k právu. 1. vydanie, Praha : C. H. Beck, 2015, 216 s., ISBN 978-80-7400-573-2.

COOK, J., P. The Demand and Supply of Criminal Opportunities. In: Crime and Justice, ISSN 0192-3234, 1986, Vol. 7, s. 1 – 27, dostupné online na http://www.jstor.org/stable/1147515.

COOTER, R., ULEN. T., Law and Economics, 6th edition. Berkeley Law Books. Book 2.. Boston (USA): Addison-Wesley, 2016, ISBN 978-0-13-254065-0 najmä s. 454 – 532, dostupné on-line https://scholarship.law.berkeley.edu/books/2/.

DIANIŠKA, G. et al. Kriminológia 3. Aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2016, 405 s., ISBN: 978-80-7380-620-0.

DIJCK VAN, J., M., J. UNDERSTANING CRIME RATES. On the Interactions between the Rational Choices of Victims and Offenders. In: British Journal of Criminology, ISSN 0007-0955, 1994, Vol. 34, No. 2, s. 105 – 121.

DRACA, M., MACHIN, S. Crime and Economic Incentives. In: Annual Review of Economics, ISSN 1941-1383, 2015, Vol. 7, s. 389 – 408.

DURLAUF, H. S., NAGIN, S., D. The Deterrent Effect of Imprisonment. In: Cook, P., Ludwig, J., McCrary, J. (Eds.) Controlling Crime: Strategies and Tradeoffs. Chicago: University of Chicago Press, 2011, s. 43 – 94, ISBN 978 0 22611 512 2 dostupné online na https://www,nber.org/chapters/c12078.

EIDE, E. The Economics of Crime: Main Problems and Some Solutions. In: Nordic Journal of Political Economy, ISSN 0345-8555, 1997, Vol. 24, s. 65 – 77, dostupné on-line na http://www.nopecjournal.org/NOPEC_1997_a05.pdf.

EIDE, E. Economics of Criminal Behavior: Survey and Bibliography. In: Encyclopedia of Law & Economics. Volume V. The Economics of Crime and Litigation (Eds. Bouckaert, B., De Geest, G.), Cheltemham (UK): Edward Elgar Publishing Ltd, 2000, No. 8100. s. 345 – 389, ISBN 978 1 85898 565 7, dostupné on-line na https://reference.findlaw.com/lawandeconomics/8100-economics-of-criminal-behavior-incl-compliance.pdf.

EHRLICH, I. On the Usefulness of Controlling Individuals: An Economic Analysis of Rehabilitation, Incapacitation, and Deterrence. In: The American Economic Revie, ISSN 0002-8282, 1981, Vol. 71, No. 3, s. 307 – 322

EHRLICH, I. Crime, Punishment, and the Market for Offences. In: Journal of Economic Perspectives. ISSN 0895-3309, 1996, Vol. 10, No. 1, s. 43–67

EHRLICH, I., SAITO T., Taxing Guns vs. Taxing Crime: An Application of the "Market for Offenses Model". Working Paper No. 16009, Cambridge : NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, 2010, 36 s., dostupné on-line na http://www.nber.org/papers/w16009.

FENDER, J. A general equilibrium model of crime and punishment. In: Journal of Economic Behavior & Organization, ISSN 0167-2681, 1999, Vol. 39, s. 437 - 453, dostupné on-line na http://www.egov.ufsc.br/portal/sites/default/files/anexos/33030-41470-1-PB.pdf.

FELTES, T. Aussagewert der polizeilichen Aufklärungsqoute. In: Kriminalistik, ISSN 0023-4699, č. 1, 2009, s. 36 – 47

FREEMAN, B. R., The Economics of Crime. In: Handbook of Labor Economics. vydanie prvé. (Eds. Ashenfelter, O., Card, D.), ISSN 1573-4463, 1999, Vol. 3, kapitola 52, s. 3529-3571, dostupné on-line na http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.321.6833&rep=rep1&type=pdf.

GÁBRIŠ, T. et al., NEDOGMATICKÁ PRÁVNA VEDA. OD MARXIZMU PO BEHAVIORÁLNU EKONÓMIU. Praha: Wolters Kluwer, 2017, 318 s., ISBN 978-80-7552-951-0.

HOLCR, K., et al. Kriminológia. 1. Vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2008, 403 s., ISBN 978-80-8078-206-1.

HOLCR, K., POLÁK, P. Vývoj kriminality v SR 25 rokov po rozdelení ČSFR. In: Lubelcová, G. (Ed.) Paralely a divergencie. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, 2018, s. 27 – 48, ISBN: 978-80-223-4634-4.

HORVÁTH, R., KOLOMAZNÍKOVÁ, E. Individual Decision-Making to Commit a Crime: A Survey of Early Models. In: Finance a úvěr – *Czech Journal of Economics and Finance*, ISSN 0015-1920, 2003, Roč. 53, č. 3-4, s. 154 – 168.

HURBÁNKOVÁ, Ľ. Analýza počtu aktívnych podnikov na Slovensku v rokoch 2008 – 2014. In: Revue sociálno-ekonomického rozvoja, ISSN 2453-6148, 2017, Roč. III., č. 1, s. 51 – 63,

HURBÁNKOVÁ, Ľ. Analýza trestných činov na Slovensku. In: Ekonomika a Informatika, ISSN 1339-3514, 2017, Roč. XV., č. 2, s. 36 – 44

JACOB, A., Economic Theories of Crime and Deliquency. In: Journal of Human Behavior in the Social Environment, ISSN: 1540-3556, 2011, Vol. 21, č. 3, s. 270–283, dostupné on-line na https://is.muni.cz/el/1423/jaro2015/SPP209/um/Jacob_2011_Economic_Theories_of_Crime_and_Delinquency.pdf.

KAPLOW, L., SHAVELL, S., Economic Analysis of Law. Harvard Law School John M. Olin Center for Law, Economics and Business Discussion Paper Series. Paper 251, 1999, najmä s. 66 - 78 dostupné on-line http://lsr.nellco.org/harvard_olin/251.

KAHOUNOVÁ, J. Měření podobnosti struktur. Praha (ČR): VŠE Praha, 1994, 67 s., ISBN 80-7079-256-6,

KUCHTA, J., et al. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydáni. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 130 (568 s.) ISBN: 80-7179-813-4.

LUBELCOVÁ, G. Kriminalita ako spoločenský fenomén. Úvod do sociologicky orientovanej kriminológie. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009, s. 138 – 139, (212 s.), ISBN 978-80-224-1051-9.

MARKECHOVÁ, D., et al. Štatistické metódy a ich aplikácie. Nitra: Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, 2011, 534 s., ISBN 978-80-8094-807-8.

PINDYCK, S. R., RUBINFELD, L. D., MICROECONOMICS. 8th edition. (The Pearson series in economics). New Jersey (USA): Pearson Education, Inc., 2013, 743 s., ISBN: 978-0-13-285712-3.

POSNER. A. R., An Economic Theory of the Criminal Law. In: Columbia Law Review, ISSN 0010-1958, 1985, Vol. 85, No. 6, s. 1193 - 1231

PROTIVINSKÝ, M. Ke kriminalistické statistice (z Německých skušeností). In: Kriminalistický sborník, 2011, Roč. 55, č. 4, s. 59 – 61

ŠÍMA, J., Ekonomie a právo. 1. vydanie, Praha : Oeconomica, 2004, 207 s., ISBN 80-245-0749-8.

VÝROST, T., et al. Kvantitatívne metódy v ekonómii III. 1. vydanie, Košice: elfa, s.r.o., 2013, 391 s., ISBN 978-80-8086-211-4.

WINOTO, P. A Simulation of the Market for Effences in Multiagent Systems: Is Zero Crime Rates Attainable?. In: Simão Sichman J., Bousquet F., Davidsson P. (Eds.) Multi-Agent-Based Simulation II. MABS 2002. Lecture Notes in Computer Science, vol 2581. Berlin, Heidelberg : Springer – Verlag, 2003, s. 181 – 193

Kontaktné údaje:

mjr. Mgr. Ing. František Vojtuš
Ministerstvo vnútra SR
Prezídium Policajného zboru
národná kriminálna agentúra, národná protizločinecká jednotka
Pribinova 2
812 72 Bratislava
t. č. 09610 52 237
e-mail: *frantisek.vojtus@minv.sk*

DROGOVÁ ZÁVISLOSŤ- TRESTNOPRÁVNE A MEDICÍNSKE SÚVISLOSTI[1]

Doc. JUDr. Miroslava VRÁBLOVÁ, PhD.
Katedra trestného práva a kriminológie
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

MUDr. Vanda RÍSOVÁ, PhD.
Ústav histológie a embryológie
Lekárska fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Anotácia: *Príspevok sa zameriava na problém zneužívania drog. Autorky poukazujú na súvislosť medzi nadmerným užívaním drog a páchaním trestnej činnosti. Najvýznamnejšou poruchou zdravia, ktorá vzniká v súvislosti s užívaním psychoaktívnych látok, je drogová závislosť. Autorky skúmajú medicínske súvislosti drogovej závislosti, tak aj trestnoprávne súvislosti, najmä otázku trestnej zodpovednosti páchateľa, ktorý spáchal trestný čin pod vplyvom návykovej látky, ukladanie ochranného liečenia, ako aj formy prevencie na predchádzanie závislosti na psychoaktívnych látkach.*
Kľúčové slová: *zneužívanie drog, drogové trestné činy, psychoaktívne látky, drogová závislosť, ochranné liečenie, prevencia*

Annotation: *The paper focuses on the problem of drug abuse. The authors point to the connection between drug abuse and crime. Drug addiction is the most significant disorder of psychoactive substance use. The authors examine the problem of drug addiction from medical and criminal point of view. They focus on following issues: criminal liability of the offender for the offense committed under the influence of an addictive substance, protective treatment, as well as forms of prevention to prevent dependence on psychoactive substances.*
Keywords: *drug abuse, drug crimes, psychoactive substances, drug dependence, protective treatment, prevention*

1. Úvod

Problematika zneužívania drog je dlhodobo v centre záujmu odbornej i laickej verejnosti. Zneužívanie drog vyvoláva oprávnené obavy kvôli hroziacim vážnym zdravotným, spoločenským, ekonomickým a bezpečnostným rizikám. Negatívnym aspektom zneužívania drog (nadmerného užívania drog) je práve väzba tohto konania na kriminalitu. Užívanie drog a trestná činnosť sú vnímané ako vzájomne súvisiace sociálno-patologické javy, ako dve súčasti jedného problému, ako spojené nádoby či začarovaný kruh.[2] Z hľadiska charakteru trestnej činnosti máme na mysli predovšetkým ekonomicky motivované trestné činy, teda trestné činy páchané za účelom zaobstarania prostriedkov na drogy (či drog samotných), alebo akákoľvek kriminálnu aktivitu súvisiacu so zvýšením príjmu páchateľa (napr. predaj drog, lúpeže, podielníctvo, kupliarstvo, či sofistikované hospodárske trestné činy). Dokonca niektoré výskumné poznatky preukazujú, že závislí užívatelia sú nútení páchať trestnú činnosť, aby získali prostriedky na drogy.[3] Javí sa nám ako nevyhnutné skúmať problém drogovej závislosti páchateľa v kontexte vyvodzovania trestnej zodpovednosti voči drogovo závislému páchateľovi, ukladania sankcií (najmä ochranného liečenia) či adekvátneho zaobchádzania s takýmto páchateľmi.

Nastolený problém si vyžaduje komplexné riešenie, preto predložený príspevok spája trestnoprávne poznatky s medicínskymi poznatkami. Nevyhnutnosť riešenia tohto problému vystupuje do popredia v súčasnej dobe, kedy sa čoraz častejšie ozývajú hlasy volajúce po zmene koncepcie drogovej politiky. Slovenská trestnoprávna úprava drogových trestných činov je totiž orientovaná represívne a zastáva prístup veľmi prísneho trestania nedovoleného držania drog,

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106. This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.
[2] ZEMAN, P.: Drogy, kriminalita, represe- spojité nádoby nebo začarovaný kruh? s. 147-162. In SCHEINOST, M. et al.: Kriminalita očima kriminologů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010.
[3] PARKER, H., NEWCOMBE, R.: Heroin use and acquisitive crime in an English community. *British Journal of Sociology,* 1987, s. 331-350. In SCHEINOST, M. et al. *Kriminalita očima kriminologů,* Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2010.

obchodovania s drogami, či iného nakladania s drogami. Kritika smeruje i voči kriminalizácii užívateľov drog, ktorá je spojená so stigmatizáciou konzumentov drog vedením trestného stíhania a zhoršovaním ich ďalšieho spoločenského uplatnenia (vedenie trestného konania, zápis v registri trestov).

2. Drogová závislosť- medicínske aspekty

Drogová závislosť predstavuje najvýznamnejšiu poruchu zdravia, ktorá vzniká v súvislosti s užívaním psychoaktívnych látok. Termín psychoaktívne látky je pojem medicínsky, ktorý používa Svetová zdravotnícka organizácia (World Healthy Organization, ďalej len „WHO"). Ide o látky, ktoré v prípade ich užívania človekom majú návykový potenciál a menia psychický stav človeka, a to bez ohľadu na ich pôvod, výrobu, spôsob distribúcie, legálnu či nelegálnu držbu.[4] Vymedzenie psychoaktívnych látok zohľadňuje biologické aspekty pôsobenia týchto látok v medicínskych súvislostiach. Pod pojmom psychoaktívne látky možno chápať prírodné alebo syntetické látky, ktoré spôsobujú prechodné subjektívne príjemné zmeny v prežívaní života a ktoré sú schopné vyvolať závislosť. Medicínsky pojem psychoaktívne látky je širším pojmom v porovnaní s trestnoprávnymi pojmami. Trestný zákon (zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ďalej len „Trestný zákon") používa pojmy, akými sú „omamná látka, psychotropná látka, jed alebo prekurzor", „návyková látka".

Omamné látky sú látky vyvolávajúce návyk a psychickú a fyzickú závislosť ľudí charakterizovanú zmenami správania sa so závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami, na ktoré sa vzťahuje medzinárodný dohovor, ktorým je Slovenská republika viazaná.[5] **Psychotropné látky** sú látky ovplyvňujúce stav ľudskej psychiky pôsobením na centrálny nervový systém s menej závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami, na ktoré sa vzťahuje medzinárodný dohovor, ktorý je Slovenská republika viazaná.[6]

Návykovou látkou sa na účely Trestného zákona rozumie alkohol, omamné látky, psychotropné látky a ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie.[7]

Podľa Medzinárodnej klasifikácie chorôb (ďalej len MKCH-10) Svetovej zdravotníckej organizácie sú diagnózy F 10.0 až F 19.9 používané pre poruchy psychiky a správania v dôsledku užitia (užívania) psychoaktívnych látok, od alkoholu, tabaku, opiátov, cez halucinogény a stimulanciá až po kombinované užitie viacerých toxických látok naraz. Kódy F 10 až F 19 označujú poruchy psychiky a správania v dôsledku užívania psychoaktívnych látok, konkrétne F 10- Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním alkoholu, F 11- Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním opioidov, F 12- Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním kanabinoidov, F 13- Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním sedatív alebo hypnotík, F 14- Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním kokaínu, F 15- Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním iných stimulancií vrátane kofeínu, F 16- Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním halucinogénov, F 17- Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním tabaku, F 18- Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním prchavých rozpúšťadiel, F 19 – Poruchy psychiky a správania zapríčinené užívaním dvoch alebo viacerých psychoaktívnych látok. Uvedená klasifikácia je nevyhnutná pre prevenciu, diagnostiku, liečbu porúch zdravia súvisiacich s užívaním psychoaktívnych látok.

---

[4] OKRUHLICA, Ľ.: Drogová kriminalita. s. 305. In: HOLCR, K. a kol.: *Kriminológia.* Bratislava: Iura Edition, 2008, 403 s.

[5] § 2 ods. 1 zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.

[6] § 2 ods. 2 zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.

[7] § 130 ods. 5 Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov).

Závislosť na psychoaktívnych látkach je z medicínskeho hľadiska synonymom pre drogovú závislosť. Podľa Novomestského drogová závislosť je *psychický a často aj fyzický stav vyplývajúci z užívania návykovej látky, charakterizovaný reakciami obsahujúcimi vždy nutkavú potrebu užívať návykovú látku buď sústavne, alebo periodicky s cieľom prežívať jej psychické účinky alebo utlmovať nepríjemný pocit z nedostatku látky, tzv. abstinenčné príznaky, ktoré vyplývajú z jej neprítomnosti. Môže, ale nemusí vzniknúť návyk. Osoba môže byť závislá od viacerých látok.*[8]

Závislosť predstavuje súbor príznakov (syndróm), ktoré vznikajú následkom pôsobenia drogy na organizmus či psychiku človeka.[9] Psychická závislosť označuje zmenu duševného stavu subjektu následkom opakovaného podávania drogy, ktorá je sprevádzaná určitou vystupňovanou túžbou opäť drogu užívať. Psychická závislosť sa dotýka racionálnej (rozumovej) oblasti, emocionálnej (citovej) oblasti a behaviorálnej oblasti. *Psychická závislosť býva označovaná ako neodolateľné nutkanie a potreba pokračovať v konzumácii drogy. Manifestuje sa správaním, v ktorom prevláda usilovné vyhľadávanie drogy aj napriek tomu, že konzument vie o rizikách dopadu na svoje zdravie.*[10] Na strane druhej fyzická závislosť odzrkadľuje stav, kedy sa droga začleňuje do procesov látkového metabolizmu človeka. *Mechanizmus vzniku fyzickej závislosti spočíva v prispôsobovaní sa novej úrovni homeostázy v dôsledku konzumovania drogy a reakciami na prerušovanie tejto homeostázy.*[11] Závislosť fyzická sa viaže na látkovú premenu, reguláciu prenosu vzruchov, inhibíciu alebo stimuláciu biorytmov, sexuálnu oblasť a pod. Pri vysadení (prerušení) prísunu drogy do organizmu, organizmus búrlivo reaguje a nastáva abstinenčný syndróm, ktorý sa prejavuje nevoľnosťou, slzením, potením, kolísaním telesnej teploty, psychomotorickým nepokojom, zmenami krvného tlaku, pulzu, bolesťami hlavy.

Drogová závislosť predstavuje najvýznamnejšiu poruchu zdravia, ktorá vzniká v súvislosti s užívaním psychoaktívnych látok a vyznačuje sa presne určenými diagnostickými kritériami WHO, teda je diagnózou pre duševnú chorobu. Podľa MKCH-10 o látkovej závislosti hovoríme vtedy, ak sa u jednotlivca vyskytnú aspoň tri (alebo viac) zo šiestich kritérií v priebehu predchádzajúceho roka. Ide o nasledujúce kritéria:

1. silná túžba alebo pocit nutnosti užiť látku;
2. ťažkosti s kontrolou správania viažuceho sa na užívanie látky, konkrétne na jeho začatie, ukončenie alebo na úroveň užívania;
3. fyziologický abstinenčný stav, potom čo sa užívanie látky skončilo alebo boli znížené jej dávky, uvedené sa prejavuje charakteristickým abstinenčným syndrómom pre danú látku, alebo užitím rovnakej (alebo príbuznej) látky s cieľom dosiahnuť úľavu alebo predísť abstinenčným príznakom;
4. potvrdenie tolerancie, čo znamená potrebu zvýšených dávok psychoaktívnej látky s cieľom dosiahnuť účinky pôvodne vyvolané pri nižších dávkach;
5. progresívne zanedbávanie alternatívnych pôžitkov a záujmov pre užívanie psychoaktívnej látky, zvýšenie množstva času stráveného na zadováženie si látky alebo pri užívaní látky, alebo potrebného na zotavovanie sa z jej účinkov;
6. pretrvávanie užívania látky napriek jasným dôkazom o výrazne škodlivých dôsledkoch.

Látkové závislosti spôsobujú rovnakú reakciu na úrovni centrálnej nervovej sústavy, a to intenzívny pocit „odmeny“. Spoločným menovateľom pre všetky látkové závislosti je súbor kognitívnych, behaviorálnych a patofyziologických symptómov, kvôli ktorým subjekt vyhľadáva látku aj napriek problémom, ktoré mu táto spôsobuje. Pre osoby s vážnym stupňom ochorenia je typickou zmena mozgových okruhov, ktorá môže pretrvávať aj dlhodobejšie po vysadení látky.

[8] NOVOMESKÝ, F.: Drogy: História- medicína- právo. Martin: Advent Orion, spol. s.r.o. , 1996, s. 14.
[9] ČENTÉŠ, J.: *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike.* Bratislava: Národné monitorovacie centrum pre drogy, Úrad vlády Slovenskej republiky, 2007, s. 17.
[10] ONDREJKOVIČ, P., POLIAKOVÁ, E. a kol.: *Protidrogová výchova*. Bratislava: VEDA, 1999, s. 9.
[11] Tamtiež

Dôležitým diagnostickým znakom závislosti je tzv. *craving* alebo naliehavá (silná) túžba po látke. Túžba užiť látku môže nastať v ktoromkoľvek okamihu, hoci je zvyčajne intenzívnejšie pociťovaná v prostredí, v ktorom bola látka v minulosti užitá. Dôležitým kritériom látkovej závislosti je tzv. *tolerancia*, t.j. nutnosť postupného zvyšovania dávok k dosiahnutiu toho istého účinku a tzv. *syndróm odňatia s abstinenčnými príznakmi*.

Koncept závislosti obsahuje prvky, ktoré sú priamo biologicky merateľné, akými sú tolerancia a abstinenčný stav, avšak na strane druhej obsahuje aj prvky kognitívne a skúsenostné, akým sú craving, narušenie a strata kontroly, ktoré zatiaľ nie sú merateľné. Sila pôsobenia rôznych zložiek závislosti je rozdielna podľa jednotlivých psychoaktívnych látok, podľa dávky a spôsobu dávkovania. Potenciál danej látky spôsobovať rôzne aspekty závislosti je ovplyvnený sociokulturálnymi okolnosťami, v ktorých je látka užívaná, a aj individuálnou genetickou dedičnosťou. Závislosť je komplexnou poruchou. Neexistuje lineárny vzťah medzi množstvom užívanej látky a intenzitou závislosti, neexistuje jednoduchý vzťah medzi charakterom užívania a začiatkom závislosti, a tiež nie je jednoznačne daný vzťah medzi experimentovaním a závislosťou.[12] Pri hľadaní odpovede na vznik drogovej závislosti sme prišli k záveru, že drogová závislosť je výsledkom vzájomného pôsobenia psychologických, neurobiologických a individuálnych činiteľov. Genetická výbava a prostredie výraznou mierou prispievajú k vzniku závislosti.

3. Postoj spoločnosti k problému závislosti

Postoj spoločnosti k otázke závislosti na psychoaktívnych látkach je sprevádzaný dlhodobým konfliktom medzi morálnym a medicínskym vnímaním modelu závislosti. Morálny model závislosti na psychoaktívnych látkach chápe závislosť ako dobrovoľné správanie, pre ktoré sa ľudia slobodne rozhodli. Užívatelia drog, ktorí porušia trestný zákon (prechovávaním drog, nakladaním s drogami), sú preto stíhaní, uväznení a uznaní vinnými.[13] Naproti tomu stojí medicínsky model, podľa ktorého mnoho ľudí užíva isté psychoaktívne látky bez toho, aby sa u nich vyvinula závislosť, kým u malej časti užívateľov sa vyvinie závislosť, ktorá potom vyžaduje špecifickú liečbu.[14] Závislosť od psychoaktívnej látky nemožno vnímať kategoricky ako chorobu, na ktorú sú určití jedinci geneticky náchylní. Takéto vnímanie by mohlo viesť užívateľov psychoaktívnych látok k vzdaniu sa zodpovednosti za svoje správanie.[15] Práve naopak, je potrebný širší náhľad na neurologické vysvetlenia závislosti od psychoaktívnych látok, ktoré môžu zmierniť sociálnu stigmatizáciu a vylúčenie ľudí s látkovou závislosťou. Látková závislosť je závažným osobným problémom a problémom verejného zdravia vo svete.

Z trestnoprávneho hľadiska sa pri posudzovaní trestnej zodpovednosti za trestné činy spáchané pod vplyvom návykovej látky postupuje tak, že sa skúma duševný stav páchateľa v dobe pred aplikáciou návykovej látky a následne, aký vplyv mala aplikácia návykovej látky na príčetnosť páchateľa. V prípade, ak bol páchateľ príčetný v dobe pred aplikáciu návykovej látky a trestný čin spáchal v stave príčetnosti, bude za uvedený trestný čin trestne zodpovedný. Problematickejšia situácia nastáva v prípade, kedy príčetný páchateľ pod vplyvom návykovej látky si privodí stav nepríčetnosti a v tomto stave spácha trestný čin.[16] Na riešenie otázky trestnej zodpovednosti páchateľa za čin spáchaný v nepríčetnosti, ktorý bol vyvolaný aplikáciou návykovej látky, sa používajú konštrukcie actio libera in causa dolosa, actio libera in causa culposa a koncepcia opilstva.

[12] OKRUHLICA, Ľ. (preklad): *Neuroveda o užívaní psychoaktívnych látok a závislosti*, Svetová zdravotnícka organizácia, Ženeva, 2004, s. 242 [online], [citované 1.11.2018]. Dostupné na internete: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42666/924156235_slo.pdf?sequence=1.
[13] SZASZ, TS: *Ceremonial chemistry.* Holmes Beach, FL, Holmes Learning Publications, 1985.
[14] LESHNER, AL: Addiction is a brain disease, and it matters. *Science*, 1997, 278, s. 45-47.
[15] NELKIN, D., LINDEE, MS: „Genes made me do it“: the appeal of biological explanations. *Politics and Life Sciences*, 1996, 15, s. 95-97.
[16] JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 6. vydání. Praha: Leges, 2017, s. 208.

3.1 Drogová závislosť a jej trestnoprávne súvislosti

Zo štatistických ukazovateľov Generálnej prokuratúry SR je zrejmé, že významnú časť trestnej činnosti páchajú osoby pod vplyvom návykovej látky (alkoholu alebo inej návykovej látky). V roku 2017 tvoril podiel stíhaných osôb, ktoré spáchali trestný čin pod vplyvom návykovej látky až 16,52 % zo všetkých stíhaných osôb v Slovenskej republike. Hoci celkový počet stíhaných osôb má dlhodobo klesajúcu tendenciu, podiel trestných činov spáchaných pod vplyvom alkoholu a drog v ostatných rokoch jednoznačne stúpa. Kým v roku 2010 bol podiel stíhaných osôb, ktoré spáchali trestný činy pod vplyvom návykovej látky v rozsahu 8,97 % z celkového počtu stíhaných osôb, v roku 2017 sa tento podiel zdvojnásobil na 16,52 %. Údaje potvrdzujú, že u veľkej časti stíhaných osôb predstavuje alkohol a iné návykové látky významný kriminogénny faktor pre páchanie trestnej činnosti.

Tabuľka č. 1: Podiel stíhaných osôb, ktoré spáchali trestný čin pod vplyvom návykovej látky na celkovom počte stíhaných osôb v Slovenskej republike v období rokov 2010-2017

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TČ pod vplyvom alkoholu	4 258	3 673	6 773	6 936	6 617	6 425	5 932	5 772
%	7,95	7,06	12,52	12,87	13,33	14,68	15,16	15,31
TČ pod vplyvom drog (inej návykovej látky)	548	532	525	562	507	454	436	458
%	1,02	1,02	0,97	1,04	1,02	1,04	1,11	1,21
Počet stíhaných osôb	53 557	52 010	54 100	53 899	49 644	43 772	39 139	37 707

Zdroj: Štatistické ročenky Generálnej prokuratúry SR (www.genpro.gov.sk)

Vo veľmi úzkom vzťahu s užívaním drog je páchanie trestnej činnosti, osobitne drogových trestných činov. *Drogová trestná činnosť* zahŕňa jednak psychofarmakologické trestné činy; ďalej kompulzívne trestné činy ekonomického charakteru; systémové trestné činy a v neposlednom rade trestné činy porušujúce protidrogovú legislatívu.[17] Skupinu psychofarmakologických trestných činov reprezentujú činy páchané pod vplyvom psychoaktívnej látky v dôsledku jej akútneho alebo chronického užívania (napr. trestné činy znásilnenia, týrania blízkej osoby a zverenej osoby, lúpeže). Užívanie psychoaktívnych látok, príp. abstinenčný syndróm súvisiaci s ich užívaním, sú spojené s rôznorodými symptómami, akými sú podráždenosť, popudlivosť, agresivita, strach, paranoja, strata zábran, náhle zmeny nálad, poruchy kognitívnych funkcií, zhoršenie úsudku, čo môže viesť k delikventnému správaniu. Kompulzívne trestné činy ekonomického charakteru predstavujú trestné činy užívateľov drog, ktorí páchajú trestnú činnosť za účelom získania finančných prostriedkov na drogy (napr. drobné krádeže, lúpeže, príp. predaj drog). Motivačným faktorom je stav závislosti osôb, ktorý ich vedie k páchaniu trestnej činnosti, nakoľko výnosy zo svojej trestnej činnosti využívajú na podporu svojej závislosti. Celkom odlišnou skupinou sú systémové trestné činy, ktoré nesúvisia s užívaním drog. Systémové trestné činy sú páchané v súvislosti s nelegálnym obchodom s drogami, ako najrozšírenejšej a najvýnosnejšej formy organizovaného zločinu. Ide o páchanie násilných trestných činov v záujme ovládnutia trhov s drogami, získania vplyvu na určitom území či páchanie korupcie pri stretoch s justičnými orgánmi. Kategóriu trestných činov porušujúcich protidrogovú legislatívu tvoria činy, ktoré národná právna úprava toho ktorého štátu kriminalizuje, napr. výroba, držba, obchodovanie či iné neoprávnené nakladanie s drogami, vedenie motorového vozidla pod vplyvom drog, a v niektorých štátoch i užívanie drog. Okruh trestných činov sa líši v závislosti od trestnej politiky štátu.

P. Zeman upozorňuje, že dáta ohľadom miery užívania drog a páchania trestnej činnosti v určitej populácii len málo vypovedajú o tom, akú časť takto zistenej kriminality možno skutočne priradiť drogám. Napr. mnohí páchatelia začínajú kriminálnu kariéru najskôr ako kariéru drogovú,

[17] Bližšie pozri: OKRUHLICA, Ľ.: Drogová kriminalita. s. 325. In: HOLCR, K. a kol.: *Kriminológia.* Bratislava: Iura Edition, 2008, 403 s.

alebo niekedy pokračujú v trestnej činnosti aj potom, ako s užívaním drog skončili. Samozrejme, závery o miere trestnej činnosti súvisiacej s drogami komplikuje problém latencie.[18]

Páchateľom trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov podľa § 171 TZ je osoba prechovávajúca uvedenú látku pre vlastnú potrebu, teda konzument (užívateľ) drog. Kým v prípade trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov podľa § 172 TZ je primárne trestnoprávny postih zameraný na dealerov drog za nedovolenú výboru, obchodovanie, nakladanie, prechovávanie drog po akúkoľvek dobu. Nie je vylúčené, že páchateľom tohto trestného činu bude konzument (užívateľ) drog, ak by prechovával omamné a psychotropné látky, jedy alebo prekurzory v množstve prekračujúcom desaťnásobok obvyklej jednorazovej dávky. V oboch prípadoch ide potenciálne o páchateľov, ktorí spáchali trestný čin pod vplyvom návykovej látky alebo v súvislosti s jej užívaním.

3.2 Ochranné liečenie ukladané páchateľom drogových trestných činov

Podľa zahraničných štúdií zákonom vynútená liečba je realizovaná v prípade osôb obvinených alebo odsúdených pre porušenie zákona, ku ktorému prispela ich závislosť od psychoaktívnych látok. V niektorých krajinách predstavuje „vynútená“ liečba alternatívu k uväzneniu a je nariadená zvyčajne pod hrozbou uväznenia, ak osoba zlyhá v dodržiavaní liečby.[19] Hlavným argumentom podporujúcim „nútenú“ liečbu je presvedčenie, že predstavuje efektívny spôsob liečby látkovej závislosti u páchateľov, čo znižuje pravdepodobnosť ich opätovného páchania trestnej činnosti.[20] V prípade súdom nariadenej liečby by liečebná perióda mala trvať tak dlho, ako by trval výkon trestu odňatia slobody. Vedľa argumentu nápravného charakteru súdom nariadenej liečby stojí i argument verejného zdravia. U osôb aplikujúcich si drogu injekčne hrozí pri zdieľaní ihiel riziko nakazenia sa HIV a vírusom hepatitídy C a následného prenosu týchto infekčných ochorení na iné osoby. Ďalším významným argumentom je ekonomické hľadisko, podľa ktorého liečba drogovo závislých páchateľov v komunite je menej nákladná ako ich uväznenie.[21]

V podmienkach Slovenskej republiky je ochranné liečenie jedným z ochranných opatrení, ktoré predstavuje právny následok trestného činu alebo činu inak trestného a ktoré poskytuje ochranu spoločnosti pred nebezpečnými duševne chorými osobami (postihnutými duševnou chorobou) alebo osobami závislými na návykových látkach.[22] Ochranné liečenie má rýdzo individuálne preventívny charakter. Účelom ochranného liečenia je terapeutické pôsobenie na osoby, ktoré sa dopustili trestného činu alebo činu inak trestného. Zmyslom ochranného liečenia ukladaného osobám závislým na návykových látkach je nielen ochrana spoločnosti, ale aj náprava páchateľa dosahovaná poskytovaním odbornej lekárskej starostlivosti, v záujme toho, aby ďalej neohrozoval a neporušoval záujmy chránené trestným zákonom.

Podľa trestnoprávnej teórie sa ochranné liečenie ukladá alebo sa môže uložiť piatim skupinám osôb. Prvú skupinu predstavujú nepríčetní páchatelia činov inak trestných, ktorí nie sú pre nepríčetnosť trestne zodpovední a ktorých pobyt na slobode je nebezpečný (§ 73 ods. 1 TZ). Druhú skupinu tvoria nebezpeční páchatelia, ktorí spáchali trestný čin v stave zmenšenej príčetnosti (§ 73 ods. 1 TZ v spojení s § 39 ods. 2 písm. c) TZ alebo § 40 ods. 1 písm. d) TZ); § 73 ods. 2 písm. a) TZ).

---

[18] ZEMAN, P.: Drogy, kriminalita, represe- spojité nádoby nebo začarovaný kruh? s. 147-162. In SCHEINOST, M. et al.: *Kriminalita očima kriminologů.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010.

[19] SPOONER, C. a kol.: An overview of diversion strategies for drug-related offenders. *Drug and Alcohol Review*, 2001, 20, s. 281-294.

[20] GERSTEIN, DR, HARWOOD, HJ: *Treating drug problems. Vol. 1 A study of effectiveness and financing of public and private drug treatment systems.* Washington, DC: National Academy Press, 1990; INCIARDI, JA, McBRIDE, DC: *Treatment alternatives to street crime: history, experiences and issues.* Rockville, MD, National Institute of Drug Abuse, 1991.

[21] GERSTEIN, DR, HARWOOD, HJ: *Treating drug problems. Vol. 1 A study of effectiveness and financing of public and private drug treatment systems.* Washington, DC: National Academy Press, 1990.

[22] MAŠĽANYOVÁ, D. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť.* 2. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 194.

Do tretej skupiny osôb patria nebezpeční páchatelia, ktorí spáchali čin v stave vyvolanom duševnou poruchou (nejde o zmenšenú príčetnosť alebo nepríčetnosť) a ich pobyt na slobode je nebezpečný (§ 73 ods. 2 písm. b) TZ). Štvrtú skupinu predstavujú páchatelia trestných činov násilnej povahy, ktorí sa dopustili trestného činu voči blízkej alebo zverenej osobe, a u ktorých možno dôvodne predpokladať, že budú v násilnom konaní pokračovať (§ 73 ods. 2 psím. c) TZ). A konečne, poslednú skupinu tvoria páchatelia, ktorí spáchali trestný čin pod vplyvom návykovej látky alebo v súvislosti s jej užívaním (§ 73 ods. 2 psím. d) TZ).

Nasledujúce štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti SR ponúkajú reálny obraz sankčnej politiky, v akej miere súdy ukladajú ochranné opatrenia páchateľom drogových trestných činov. V prípade trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov podľa § 171 TZ bolo v období rokov 2010-2017 ukladané konzumentom (užívateľom) drog ochranné liečenie v rozmedzí 2,72 – 4,10 % prípadov z celkového počtu odsúdených za spáchaný trestný čin podľa § 171 TZ. V roku 2017 bolo uložené ochranné liečenie protitoxikomanické v 3,83 % prípadov. Štatistické údaje preukazujú veľmi nízku mieru ukladania ochranných opatrení, osobitne ochranného liečenia, konzumentom (užívateľom) drog. Tento trend sankčnej politiky vnímame negatívne. Máme za to, že práve ochranné liečenie s prihliadnutím na jeho účel by predstavovalo u užívateľov drog vhodnú sankciu. Na strane druhej treba objektívne priznať, že nie všetci odsúdení za trestný čin podľa § 171 TZ, t.j. konzumenti drog sú drogovo závislí.

Tabuľka č. 2: Ochranné opatrenia ukladané za trestný čin podľa § 171 TZ

§171	Ochranné liečenie protialkoholické			Ochranné liečenie psychiatrické		Ochranné liečenie Protitoxikomanické			Zhabanie veci	Ochranný dohľad
	Amb.	Ústav.	Podiel z ods. (%)	Amb.	Ústav.	Amb.	Ústav.	Podiel z ods. (%)		
2010	6	3	**1,50**	3	0	6	2	**1,34**	1	3
2011	2	1	**0,48**	0	1	9	4	**2,08**	1	0
2012	4	1	**0,80**	0	1	10	6	**2,55**	0	1
2013	3	0	**0,56**	3	0	8	7	**2,80**	0	0
2014	1	2	**0,53**	0	0	9	5	**2,48**	1	0
2015	2	0	**0,48**	0	0	8	4	**2,88**	0	0
2016	2	0	**0,50**	0	0	6	4	**2,52**	0	1
2017	0	0	**0,00**	1	0	8	6	**3,83**	1	1

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti SR, Odbor justičnej informatiky a štatistiky MS SR

Naproti tomu u odsúdených za trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov podľa § 172 TZ, teda za nedovolenú výrobu, obchodovanie a nakladanie s drogami sa percentuálny podiel odsúdených s uloženým ochranným liečením pohyboval v rozmedzí 5,18- 9,85 % zo všetkých odsúdených za § 172 TZ. V tejto súvislosti poukazujeme na zákonné ustanovenie § 73 ods. 3 TZ, v zmysle ktorého súd neuloží ochranné liečenie, ak vzhľadom na osobu páchateľa je zrejmé, že jeho účel nemožno dosiahnuť, vnímame ako výraz rezignácie štátu na účinný postup voči ťažkým toxikomanom.

Tabuľka č. 3: Ochranné opatrenia ukladané za trestný čin podľa § 172 TZ

§172	Ochranné liečenie protialkoholické			Ochranné liečenie psychiatrické		Ochranné liečenie Protitoxikomanické			Zhabanie veci	Ochranný dohľad
	Amb.	Ústav.	Podiel z ods. (%)	Amb.	Ústav.	Amb.	Ústav.	Podiel z ods. (%)		
2010	5	5	**2,59**	1	0	5	4	**2,33**	2	6
2011	4	1	**0,94**	2	0	15	12	**5,07**	5	20
2012	6	2	**1,51**	0	0	14	17	**5,84**	5	24
2013	2	3	**0,82**	4	1	16	16	**5,25**	2	19
2014	5	1	**1,09**	1	0	21	15	**6,56**	1	24
2015	4	0	**0,77**	0	1	21	14	**6,77**	3	18
2016	3	1	**0,88**	0	0	16	16	**7,02**	4	18
2017	1	3	**0,96**	2	1	15	19	**8,17**	3	26

Zdroj: Štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti SR, Odbor justičnej informatiky a štatistiky MS SR

4. Prevencia závislosti od psychoaktívnych látok

Základnými piliermi drogovej stratégie sú prevencia a represia. Zmyslom preventívnych a represívnych opatrení je snaha znížiť dopyt po drogách, a súčasne snaha znížiť dostupnosť drog pre prípadných užívateľov. Dlhodobým cieľom prevencie zneužívania drog je podporovať v spoločnosti myšlienku zdravého životného štýlu, odmietať drogy, klásť dôraz na včasnú prevenciu a liečenie.[23] Podľa Európskeho monitorovacieho centra pre drogy a drogovú závislosť zahŕňa prevencia drogových závislostí akúkoľvek aktivitu, ktorá sa usiluje o spomalenie alebo odklad začatia užívania drogy v danom časovom období.[24]

Prevenciu realizovanú v rámci drogovej kriminality je možné rozdeliť podľa okruhu adresátov na prevenciu primárnu, sekundárnu a terciárnu. Cieľom primárnej prevencie je vytvorenie optimálnych podmienok pre rozvoj jednotlivca v spoločnosti podporujúcej zdravý životný štýl, morálne a mravné hodnoty. Primárna prevencia sa snaží predchádzať užívaniu drog u populácie, ktorá s drogou nie je v kontakte, alebo aspoň dosiahnuť odloženie kontaktu s drogou do vyšších vekových kategórií. Primárna prevencia je zameraná na populáciu ako celok, ale tiež na špecifické skupiny, najmä mladých ľudí do 18 rokov potenciálne najviac ohrozených toxikomániou. Dôležité je včas podchytiť ohrozených jedincov. Konkrétnymi formami primárnej prevencie sú neformálne diskusie, podpora záujmov a vlastnej sebadôvery jednotlivcov, využívanie pozitívnych vzorov a peer programy, t.j. programy zamerané na posilnenie pozitívnych postojov u detí, ktoré budú neskôr pôsobiť na svojich rovesníkov osobným príkladom s cieľom eliminovať dopyt po drogách. V rámci primárnej prevencie pôsobia štátne a neštátne orgány, zdravotnícke a resocializačné zariadenia, masovokomunikačné prostriedky, školy, spolky a iné organizácie.

Sekundárna prevencia je zameraná na predchádzanie vzniku, rozvoji a pretrvávaniu závislostí u osôb, ktoré sú užívaním drogy zasiahnutí a postihnutí, prípadne sa stali na nej závislými. Sekundárnej prevencie zahŕňa poradenstvo, liečbu a včasnú intervenciu. Jej cieľom je zvýšenie dostupnosti a efektivity poradenských a liečebných služieb. Oblasť liečby a prevencie drogovej závislosti zahŕňa celú škálu aktivít- terénne práce (streetwork), terénne programy pre užívateľov drog, nízkoprahové ambulantné programy (kontaktné centrá, denné stacionáre), detoxikácia, liečba, programy metadónovej substitúcie.[25] Ide o komplexný systém štátom garantovanej starostlivosti v rámci tzv. minimálnej siete. V oblasti liečby je žiaduce, aby fungoval reťazec: kontaktné centrum- detoxikačné centrum- terapeutická komunita- finálna resocializácia. Na sekundárnej prevencii sa podieľajú štátne a neštátne inštitúcie, neziskové organizácie, cielené aktivity realizujú lekári, psychológovia, terapeuti, sociálni pracovníci, špeciálni pedagógovia a pod.

[23] NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol.: *Kriminologie.* Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 372.
[24] HUPKOVÁ, I., LIBERČANOVÁ, K.: *Drogové závislosti a ich prevencia.* Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2012, s. 82.
[25] VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky.* 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2012, 664 s. 535-536.

Terciárna prevencia sa realizuje vo fáze, kedy drogová závislosť sa rozvinie a hrozí riziko vážneho a trvalého zdravotného a sociálneho poškodenia v dôsledku užívania drog. Terciárna prevencia sa snaží predchádzať zhoršovaniu stavu, eliminovať počet recidív a následkov spôsobených užívaním drogy. Jej cieľom je predchádzať ďalším škodám, alebo aspoň ich minimalizovať vo vzťahu k závislej osobe a spoločnosti. Znižovanie negatívnych dôsledkov toxikománie a zabránenie recidíve sa realizuje prostredníctvom programov harm reduction, dlhodobých liečebných a resocializačných programov (doliečovanie), programov následnej starostlivosti o závislé osoby (sociálna rehabilitácia, podpora v abstinencii), substitučné programy pre prípady ťažkej závislosti.

4.1 Farmakologická liečba

Substitučná liečba, resp. substitučná terapia je definovaná ako podávanie predpísanej psychoaktívnej látky pod lekárskym dohľadom, pričom ide o látku farmakologicky príbuznú tej, ktorá vyvoláva závislosť, aby sa dosiahli stanovené liečebné ciele (zlepšenie zdravia a pohody).[26] Prínosom substitučnej liečby je spôsobilosť náhradnej látky predchádzať hrozbe abstinenčných syndrómov, keďže sa viažu na rovnaké receptory v mozgu, a redukovať craving. Pozitívum substitučnej liečby spočíva v tom, že látky predpisované na substitučnú liečbu môžu byť predpisované v postupne znižujúcich sa dávkach v priebehu krátkych časových období. Práve liečba závislosti od heroínu je veľmi úspešná vďaka substitučnej liečbe, a to metadónovej udržiavacej liečbe. Metadón je syntetický opiát, ktorý účinkuje na rovnakých receptoroch ako opiátové drogy, a preto blokuje účinky heroínu, eliminuje abstinenčné príznaky a redukuje craving. Metadón nespôsobuje spavosť, ani intoxikáciu, nedochádza pri ňom ku kognitívnemu otupeniu. Najdôležitejšou charakteristikou je ústup cravingu spájaného so závislosťou od heroínu, a následnou redukciou relapsov. Podľa Krambeera je metadónová udržiavacia liečba bezpečná, ktorá efektívne napomáha ľuďom v prerušení užívania heroínu, osobitne ak je kombinovaná s behaviorálnymi terapiami alebo poradenstvom a ďalšími podpornými službami. Metadónová liečba môže redukovať i riziko prenosu HIV, tuberkulózy a hepatitídy.[27] Kontroverzným spôsobom liečby a stala Heroínom podporovaná liečba závislosti od heroínu. Spočívala v predpisovaní heroínu na liečbu závislosti od opioidov, najmä tým závislým od heroínu, u ktorých iné liečby zlyhali, a ktorí nie sú v kontakte s liečebným systémom. Vo Švajčiarsku zviedli heroínom podporovanú liečbu ako jednu z liečebných možností závislosti. Výsledky štúdie ukázali, že nastali významné redukcie v užívaní ilegálnej drogy, zlepšenie zdravotného stavu a sociálnej integrácie, dokonca po prepustení z programu stabilitu zlepšenia.[28]

V liečbe závislosti od kokaínu boli preskúmané rôzny prístupy. Novou stratégiou liečby závislosti od kokaínu je vývoj antikokaínových protilátok alebo imunoterapií, zabraňujúcich vstup kokaínu do mozgu.[29] Na rozdiel od tradičných druhov farmakoterapií tento prístup spočíva v tom, že kokaín sa po užití izoluje v krvnom riečisku protilátkami špecifickými pre kokaín, čo zabráni jeho vstupu do mozgu. Predpokladá sa, že liečba kokaínovou imunoterapiou môže pomôcť uvoľniť craving a predísť replapsu, ak sa zastaví užívanie kokaínu. Vývoj týchto liekov ešte stále pokračuje.

Farmakologická liečba je iba začiatkom procesu úzdravy a reintegrácie osoby so závislosťou od drog do spoločnosti. Riešenie problému závislosti od psychoaktávnych látok si vyžaduje pozornosť širšieho spektra sociálnych, politických prístupov prevencie užívania drog.

4.2 Opatrenia pre oblasť verejného zdravia

---

[26] OKRUHLICA, Ľ. (preklad): *Neuroveda o užívaní psychoaktívnych látok a závislosti*, Svetová zdravotnícka organizácia, Ženeva, 2004, s. 82 [online], [citované 1.12.2018]. Dostupné na internete: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42666/924156235_slo.pdf?sequence=1.

[27] KRAMBEER, LL a kol.: Methadone therapy for opioid dependence. *American Family Physician*, 2001, 15, s. 2404-2410.

[28] UCHTENHAGEN, A. a kol.: *Prescription of narcotics for heroin addicts: main results of the Swiss national cohort study*. Basel: Karger, 1999; REHM, J. a kol: Feasibility, safety, and efficacy of injectable heroin prescription for refractory opioid addicts: a follow-up study. *Lancet*, 2001, 358, s. 1417-1420.

[29] OKRUHLICA, Ľ. (preklad): *Neuroveda o užívaní psychoaktívnych látok a závislosti*, Svetová zdravotnícka organizácia, Ženeva, 2004, s. 92 [online], [citované 1.12.2018]. Dostupné na internete: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42666/924156235_slo.pdf?sequence=1.

Poruchy spôsobené užívaním psychoaktívnych látok majú biologické, psychologické a sociálne determinanty. Závislosť od psychoaktívnych látok je na rozdiel od iných porúch spojená s extrémnou stigmatizáciou, s ktorou sa v mnohých spoločnostiach nazerá na túto poruchu. Štúdie dokazujú, že v niektorých krajinách prevláda postoj spoločnosti k „drogovej závislosti“ na úrovni sociálneho odsúdenia.[30] Spätná reintegrácia osôb liečených pre problémy s užívaním psychoaktívnej látky do spoločnosti si vyžaduje efektívny prístup zameraný na redukciu tejto stigmy. Dôležitou súčasťou politiky verejného zdravia sú opatrenia na zníženie poškodenia spôsobeného alkoholom a inými psychoaktívnymi látkami. Svetová zdravotnícka organizácia sformulovala závery a nasledujúce odporúčania, ktoré by bolo potrebné zohľadniť pri tvorbe politiky verejného zdravia cielene zameranej na redukciu záťaže spôsobenej užívaním psychoaktívnych látok[31]:

1) Všetky psychoaktívne látky môžu byť zdraviu škodlivé, čo závisí od toho, ako budú užívané, v akých množstvách a frekvenciách. Poškodenie spôsobené jednotlivými psychoaktívnymi látkami je rôznorodé, čomu by mala odpovedať primeraná reakcia v oblasti verejného zdravia.
2) Užívanie psychoaktívnych látok sa dá očakávať kvôli ich príjemným účinkom, kvôli rovesníckemu tlaku a sociálnemu kontextu ich užívania. Experimentovanie nevedie nevyhnutne k závislosti, avšak čím je vyššia frekvencia a množstvo užívanej látky, tým je vyššie riziko stať sa závislým.
3) Škody pre spoločnosť nespôsobujú iba ľudia so závislosťou od psychoaktívnych látok. Ujmu môžu privodiť aj jednotlivci bez závislosti pochádzajúcej z akútnej intoxikácie a predávkovania, alebo používania nečistých ihiel.
4) Závislosť od psychoaktívnych látok je komplexnou poruchou s biologickými mechanizmami postihujúcimi mozog a jeho schopnosť kontrolovať užívanie psychoaktívnej látky. Je podmienená nielen biologickými a genetickými činiteľmi, ale aj psychologickými, sociálnymi, kultúrnymi a environmentálnymi faktormi.
5) Závislosť od psychoaktívnych látok nie je porucha vôle alebo sily charakteru, ale medicínska porucha, ktorá môže postihnúť ktorúkoľvek ľudskú bytosť. Závislosť je chronická a recidivujúca porucha, ktorá sa často vyskytuje spolu s inými telesnými a duševnými ochoreniami.
6) Závislosť od psychoaktívnych látok je spojená s existenciou súčasne prítomnej jednej alebo viacerých psychických porúch. Túto skutočnosť treba mať na zreteli pri diagnostike, liečbe a prevencii závislosti od psychoaktívnych látok.
7) Liečba látkovej závislosti sa nesnaží len o zastavenie užívania drogy. Je to terapeutický proces, ktorý zahŕňa zmeny v správaní, psychosociálne intervencie, a často užívanie substitučných psychotropných liekov. Závislosť je možné liečiť a nákladovo efektívne manažovať, čím sa zachraňujú životy, zlepšuje zdravie postihnutých jedincov a ich rodín, redukujú sa náklady pre spoločnosť.
8) Liečba musí byť dostupná všetkým, ktorí ju potrebujú. Existujú efektívne intervencie, ktoré by mali byť integrované do systému zdravotnej starostlivosti.
9) Jednou z hlavných bariér liečby a starostlivosti o ľudí so závislosťou od psychoaktívynch látok a súvisiacich problémov je ich stigmatizácia a diskriminácia. Bez ohľadu na úroveň užívania látky, bez ohľadu na druh užívanej psychoaktívnej látky, majú závislí jedinci rovnaké práva na zdravie, vzdelanie, prístup k pracovným príležitostiam a na reintegráciu do spoločnosti, ako každý iný jedinec.
10) Politické prístupy a programy na zníženie záťaže spôsobenej alkoholom a inými psychoaktívnymi látkami sa musia zakladať na empirických a dôkazmi overených postupoch.

4.3 Opatrenia pre oblasť trestného práva

[30] ROOM, R. a kol.: Cross-cultural views on stigma, valuation, parity and socila values towards disability. In: ÚSTŰN, TB. a kol. (eds.): *Disability and culture: universalism and diversity.* Seattle, WA: Hogrefe&Huber, 2001, s. 247-291.
[31] OKRUHLICA, Ľ. (preklad): *Neuroveda o užívaní psychoaktívnych látok a závislosti*, Svetová zdravotnícka organizácia, Ženeva, 2004, s. 247-249 [online], [citované 1.12.2018]. Dostupné na internete: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42666/924156235_slo.pdf?sequence=1.

Riešenie otázky trestnej zodpovednosti páchateľa podľa slovenského trestného zákona za činy spáchané v nepríčetnosti vyvolané vplyvom návykovej látky je v praxi považované za jednu z najťažších otázok. Je nutné veľmi pozorne skúmať páchateľov psychický vzťah k činu spáchanému v nepríčetnosti, teda všetky jeho psychické pochody a impulzy bezprostredne pred spáchaním trestného činu a tiež v dobe jeho spáchania. Pokiaľ ide o otázku ukladania adekvátnej sankcie za spáchaný trestný čin alebo čin inak trestný, mali by byť páchatelia s drogovou závislosťou radšej liečení ako väznení. Liečbu drogovo závislých páchateľov považujeme za humánnejšiu a efektívnejšiu odpoveď spoločnosti na látkovú závislosť.

5. Záver

V súlade s európskymi trendmi, kedy bol v posledných rokoch zaznamenaný odklon od represívnej protidrogovej politiky v prospech prístupov a modelov založených na prevencii, liečbe a odstraňovaní ujmy, preferujeme liečbu drogovo závislých páchateľov pred ich trestaním. Zároveň považujeme za nutné vytvoriť funkčný systém zaobchádzania s drogovo závislými osobami-užívateľmi drog. V prípade výkonu ochranného liečenia počas výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody by bolo žiaduce vytvoriť v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody systém, ktorý by motivoval drogovo závislých odsúdených k uvedomelému zbaveniu sa závislosti.

Resumé

Príspevok sa zaoberá mimoriadne závažným problémom zneužívania drog. Drogová závislosť predstavuje najvýznamnejšiu poruchu zdravia, ktorá vzniká v súvislosti s užívaním psychoaktívnych látok. Z medicínskeho hľadiska približujeme diagnostické kritéria Svetovej zdravotníckej organizácie pre diagnózy poruchy psychiky a správania v dôsledku užívania psychoaktívnych látok. Negatívnym aspektom zneužívania drog (nadmerného užívania drog) je väzba tohto konania na kriminalitu. Podľa štatistických údajov sme zistili, že významnú časť trestnej činnosti páchajú osoby pod vplyvom návykovej látky. Vhodnou trestnoprávnou reakciou na spáchaný trestný čin, ktorý spáchala osoba pod vplyvom návykovej látky alebo v súvislosti s jej užívaním, je ochranné liečenie. K hlavným argumentom liečby patrí: efektívny spôsob liečby drogovo závislých páchateľov, argument verejného zdravia, argument nižších nákladov liečby v porovnaní s výkonom trestu. Dôraz kladieme aj na prevenciu drogových závislostí. V liečbe závislosti sa osvedčila substitučná liečba a imunoterapie.

Resumé

The paper deals with the extremely serious problem of drug abuse. Drug addiction is the most significant disorder of psychoactive substance use. From the medical point of view, we stress the diagnostic criteria of the World Health Organization for the diagnosis of mental and behavioral disorders due to the use of psychoactive substances. Negative aspect of drug abuse is connection between drug abuse and crime. According to statistical data we found that a significant part of the crimes was committed by persons under the influence of drug. Protective treatment is a suitable criminal response for an offense that was committed by a person under the influence of an addictive substance or related to its use. The main arguments of the protective treatment are: an effective way to treat drug addicts; an argument of public health; an argument for lower treatment costs compared to imprisonment. We also focus on the prevention of drug addiction. Substitution treatment and immunotherapy have proven useful in the treatment of addiction.

Zoznam bibliografických odkazov:

BERGERET, J.: *Toxikománia a osobnosť.* Praha: Victoria Publishing, 1995, 91 s., ISBN 80-7187-003-X.

ČENTÉŠ, J.: *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike.* Bratislava: Národné monitorovacie centrum pre drogy, Úrad vlády Slovenskej republiky, 2007, 212 s., ISBN 978-80-88707-94-3.

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol.: *Kriminológia.* 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 405 s., ISBN 978-80-7380-620-0.

HOLCR, K. a kol.: *Kriminológia.* Bratislava: Iura Edition, 2008, 403 s., ISBN 978-80-8078-206-1.

HUPKOVÁ, I., LIBERČANOVÁ, K.: *Drogové závislosti a ich prevencia.* Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2012, 153 s., ISBN 978-80-8082-563-8.

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, 532 s., ISBN 978-80-8078-308-2.

JANÍK, A., DUŠEK, K.: *Drogy a spoločnosť.* Praha: AVICENUM, zdravotnícke nakladateľstvo, 1990, 342 s., ISBN 80-201-0087-3.

JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 6. vydání. Praha: Leges, 2017, 976 s., ISBN 978-80-7502-236-3.

JURÁKOVÁ, I.: *Trestněprávní postih toxikomanů.* Brno: Masarykova univerzita v Brne, 1999, 176 s., ISBN 80-210-2234-5.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky.* 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, 568 s., ISBN 80-7179-813-4.

MAŠĽANYOVÁ, D. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť.* 2. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 623 s., ISBN 978-80-7380-618-7.

NEŠPOR, K.: *Návykové chování a závislost.* 4. vyd., Praha: Portál, 2011, 176 s., ISBN 978-80-73679-08-8.

NOCIAR, A.: *Drogové závislosti*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2009, 121 s., ISBN 978-80-8927-168-9.

NOVOMESKÝ, F.: *Drogy: História- medicína- právo.* Martin: Advent Orion, spol. s.r.o., 1996, 120 s., ISBN 80-88719-49-6.

ZEMAN, P.: Drogy, kriminalita, represe- spojité nádoby nebo začarovaný kruh? s. 147-162. In: Scheinost, M. a kol.: *Kriminalita očima kriminologů.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 238 s., ISBN 978-80-7338-096-0.

OKRUHLICA, Ľ. (preklad): *Neuroveda o užívaní psychoaktívnych látok a závislosti*, Svetová zdravotnícka organizácia, Ženeva, 2004, 264 s. [online], [citované 1.12.2018]. Dostupné na internete: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42666/924156235_slo.pdf?sequence=1.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.

Štatistický prehľad stíhaných osôb, Prezídium Policajného zboru SR (www.minv.sk).

Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR, Odbor justičnej informatiky a štatistiky MS SR (www.justice.gov.sk).

Kontaktné údaje autorov:
Doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23

918 43 Trnava
E-mail: miroslava.vrablova@truni.sk

MUDr. Vanda Rísová, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Lekárska fakulta
Ústav histológie a embryológie
Sasinkova 4, III. posch.
811 04 Bratislava
E-mail: vandarisova@googlemail.com

ZÁVERY

Na základe cieľov interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou *„Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi – 7. ročník,“* konanej dňa 19. 3. 2019 môžeme za vedecký a organizačný výbor skonštatovať, že 7. ročník bol mimoriadne úspešný a naplnil ciele stanovené účastníkmi pri realizácii tejto konferencie.

V oblasti **trestného práva hmotného** účastníci konferencie za najdôležitejšie považujú riešenie tých teoretických otázok, ktoré majú význam pre legislatívnu činnosť, a teda i konkrétny výklad niektorých právnych pojmov, inštitútov a v konečnom dôsledku i jednotlivých ustanovení v Trestnom zákone Slovenskej republiky a Českej republiky. V dôsledku výrazných zmien trestných kódexov je tento výklad nevyhnutný pre pochopenie a následnú aplikačnú prax orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Ide najmä o tieto okruhy otázok a problémov:

- Sexuálne zneužívanie spôsobuje ťažkú a vážnu ujmu na osobnosti dieťaťa. Treba si uvedomiť, že dieťaťu sa narušil život nielen v prítomnosti, ale aj v budúcnosti, že je to duša citlivá a krehká, ktorá sama tento boj nezvládze a potrebuje pomoc. Táto pomoc musí jednoznačne vychádzať od spoločnosti pri uplatňovaní morálnych a právnych noriem. Nie však formálne a teoreticky, ale aktívne a efektívne, aby sa preukázal postoj, z ktorého nebude obeť pociťovať sklamanie, odvrhnutie alebo odmietnutie. Problematika obetí sexuálneho zneužívania si vyžaduje, aby bola riešená odvážnejšie, a to na viacerých miestach.
- Korupcia predstavuje negatívny spoločenský fenomén. Hoci v oblasti verejnoprávnej nepochybne existovali a sústavne aj existujú veľmi dobré podmienky pre rozvoj korupčného konania, ako tvárny a variabilný jav stihla korupcia preniknúť už do všetkých oblastí a sfér našej spoločnosti. Rovnako tak je možné vidieť ju vo sfére súkromnej, ako aj na pomedzí verejnej a súkromnej sféry. Pritom, odhliadnuc od nebezpečnosti a závažnosti korupčného konania v jednotlivých oblastiach (osobitne napríklad na úrovni orgánov ochrany práva), je nutné podotknúť, že až na niektoré malé výnimky (oblasť športu a volieb) je v zásade irelevantné v akej oblasti ku korupcii dochádza.
- Rozsah kriminalizácie je jednou zo základných podmienok nevyhnutných pre vyvodenie zodpovednosti voči právnickým osobám. Kriminalizácia trestnej zodpovvednosti právnickej osoby prešla od roku 2004 až po právnu úpravu z roku 2018 veľkými zmenami, ktoré boli prijímané postupne od tzv. nepravej tresntej zodovednosti právnických osôb až ku prijatiu osobitného zákona vo vzťahu k ich trestnej zodpovednosti.
- Domáce násilie predstavuje stále aktuálny širokospektrálny problém spoločnosti Právo na tento spoločenský problém začalo reagovať výraznejšie od druhej polovice minulého storočia tak na medzinárodnej ako aj na národnej úrovni. V podmienkach Slovenskej republiky bola právna úprava postihujúca domáce násilie trochu oneskorená. Za posledné roky boli do právneho poriadku, najmä vďaka medzinárodným a európskym záväzkom, implementované viaceré inštitúty garantujúce postih domáceho násilia ako aj pomoc jeho obetiam.
- Právna úprava pokračovacieho trestného činu v podmienkach Českej republiky je precíznejšia a jasnejšia a súčasne lepšie rešpektujúca princíp *nullum crimen, nulla poena sine lege*. V rámci Slovenskej republiky bolo dlho v rámci právnej doktríny uplatňované pravidlo, že každý čiastkový útok pokračovacieho trestného činu musel napĺňať všetky znaky skutkovej podstaty toho istého trestného činu, i keď v rámci aplikačnej praxe toto pravidlo nebolo často dodržiavané. Za vhodné riešenie je možné považovať prípadnú zmenu legálnej definície pokračovacieho trestného činu v rámci slovenského Trestného zákona tak, aby bolo explicitne v zákonnom ustanovení určené, že každý čiastkový útok nemusí napĺňať všetky znaky skutkovej podstaty toho istého trestného činu, ale postačí, aby ich čiastkové útoky napĺňali aj v súhrne. Súčasný právny stav v tejto otázke by sa dal v určitom uhle pohľadu charakterizovať ako stav, v rámci ktorého súdna judikatúra nie úplne korešponduje s gramatickým výkladom zákona a doktrinálnym pohľadom na túto otázku, čo v rámci demokratického a právneho štátu nie je úplne ideálny stav.

- V súvislosti s úplatkom, v súčasnosti je problémom preukazovanie kauzálneho nexusu, ak plnenie nadväzujúce na úplatok prichádza niekedy v blízkej či vzdialenej budúcnosti. Rovnako tak ale je to aj problém, kedy sa realizuje plnenie a následne sa úplatok poskytuje v budúcnosti, čo môže byť otázka mesiacov aj rokov. Nie je to teda problém len pri vzťahu úplatku a neskoršieho protiplnenia tak, ale je to aj problém protiplnenia a úplatku, ktorý sa poskytuje v budúcnosti resp. sľubuje sa, že sa poskytne a reálne bude poskytnutý niekedy v budúcnosti. Rovnako tak je problematické v oboch prípadoch preukazovať nadväznosť a kauzálnu spojitosť týchto plnení, vôbec ich nejakým spôsobom k sebe navzájom priradiť a identifikovať ich postupnosť, nadväznosť.
- Ekonomická kriminalita v súčasnosti predstavuje jeden z najnebezpečnejších javov v spoločnosti. Ide o veľmi aktuálnu a zároveň aj akútnu problematiku, ktorej dopady možno lokalizovať nie len do súkromnej oblasti, ale aj do oblasti verejnej. Aj v tomto kontexte je nutné vnímať celú kontrolu kriminality tohto druhu, nielen jej represívnu zložku, ale aj jej prevenciu.
- Problémy, ktoré súvisia s ukladaním tzv. alternatívnych trestov je oblasť vysoko aktuálna, pričom zo štatistických ukazovateľov vyplýva, že tieto nie sú v praxi dostatočne využívané. Je potrebné preto vytvárať také podmienky ich ukladania, že pre sudcov bude „atraktívnejšie“ uloženie alternatívneho trestu pre odsúdeného ako krátkodobý nepodmienečný trest odňatia slobody
- Korupčné trestné činy sú považované z hľadiska dokazovania za náročné resp. extrémne náročné. Právna teória považuje za signifikantný, latentný charakter páchania trestnej činnosti, kde sú zväčša „svedkovia“ tejto činnosti zainteresovaní resp. sú sami páchatelia. Ďalej je považované za problematické na základe samotného protiprávneho aktu preukazovať úmysel, konať alebo nekonať v súlade s účelom úplatku a pod. Uvedené závery viedli aj k zriadeniu špecializovaného útvaru v rámci PZ, ktorý má ako prednostný orgán plniť úlohy na úseku boja proti korupcií.
- Príslušník Policajného zboru v mnohých smeroch reprezentuje Slovenskú republiku a dbá na to, aby sa na jej území dodržiavali zákony, mal by aj samotný zákon poskytovať ochranu dôstojného a váženého povolania príslušníka Policajného zboru pri výkone jeho služobnej činnosti a bolo by potrebné uvedenú ochranu zabezpečiť aj prostredníctvom príslušnej zákonnej normy – priestupku, ktorý bude zabezpečovať ochranu príslušníka PZ pred verbálnymi útokmi na jeho osobu.
- Rok 2019 priniesol do právnej úpravy trestného práva v Českej republike niekoľko výrazných zmien, pričom najnovšie zmeny odrážajú súlad právnej úpravy s legislatívou práva EÚ.
- Problematika eutanázie je dnes mimoriadne aktuálna. Vidíme masívny pokrok medicíny, predlžujúcu sa dĺžku života ľudí, zmenu hodnôt spoločnosti, ktorá sa neustále viac liberalizuje a dáva čoraz väčší dôraz na autonómiu vôle a slobodu rozhodovania jednotlivca v kombinácii s preferovaním konzumu. V ochrane práva na život má významné postavenie judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva. Slovenská trestnoprávna úprava v predmetnej oblasti nepovoluje aktívnu ani pasívnu eutanáziu, a spravidla ju subsumuje pod trestný čin (úkladnej) vraždy. Privilegovanú skutkovú podstatu vo forme usmrtenia na žiadosť alebo usmrtenia zo súcitu nepozná. Predsa sú však určité hranice, v rámci ktorých je možné lege artis nezačať alebo ukončiť liečbu, resp. prejsť na paliatívnu starostlivosť.

V oblasti **trestného práva procesného** boli okruhy príspevkov zamerané na rôzne inštitúty trestného konania, pričom išlo o najrôznejšie otázky zákonnej úpravy, či aplikačné problémy z oblasti vyšetrovania trestnej činnosti. Na základe jednotlivých príspevkov je možné stanoviť nasledujúce závery:

- Fungovanie systému justičnej spolupráce v trestných veciach je možné hodnotiť v zásade pozitívne a dodržiavanie zásad na ktorých je postavený pri spolupráci vo vyšetrovaní, postihovaní cezhraničnej kriminality a jej páchateľov sa prejavuje v zjednodušení a zrýchlení celej oblasti trestného konania.Avšak sú viditeľné aj nemalé nedostatky, na ktorých by mali

členské štáty zapracovať. Najväčšie problémy sú spojené s nedostatočnou alebo žiadnou implementáciou esenciálnych úniových právnych nástrojov do vnútroštátnych právnych poriadkov členských štátov, pomalšie tempo je viditeľné aj pri odstraňovaní jazykovej bariéry, ktorá je logickým aspektom spolupráce 28 členských štátov, čo neuľahčuje proces skvalitňovania personálneho zabezpečenia fungovania justičnej spolupráce, ktoré by sa malo realizovať pomocou vzájomného zdieľania praktických skúseností a výskumu na poli justície a bezpečnosti.

- Právny poriadok Českej republiky disponuje už 15 rokov špeciálnou právnou úravou trestnej činnosti detských páchateľov. Osobitná pozornosť je venovaná deťom, ktoré nie sú trestnezodpovedné, čiže deťom do 15 rokov. Počas doby účinnosti daného zákona je možné pozorovať výrazné zníženie trestnej činnosti nedospelými osobami, čím sa právna úprava javí ako dostatočná a efektívna. Výrazný posun nastal aj prípade implamentácie právnych predpisov EU v tejto oblasti.
- Agent ako prostriedok operatívno-pátracej činnosti predstavuje vhodný inštitút na elimináciu trestnej činnosti. Pri jeho aplikácii však musí byť dodržiavaný právny poriadok Slovenskej republiky a medzinárodné dohovory, ktorými je Slovenská republika viazaná. Ak sa v tomto smere ukazujú niektoré neodstatky je potrebné vyvodiť predovšetkým personálnu zodpovednosť voči tým, ktorí nerešpektujú právne predpisy v tejto oblasti.
- V oblasti prideľovania dotácií z finančných prostriedkov Európskej únie alebo štátneho rozpočtu žiadateľom obhospodarujúcim poľnohospodársku pôdu Pôdohospodárskou platobnou agentúrou, pokiaľ ide o záruky reálneho právneho titulu žiadateľa k pôde, na ktorej obhospodarovanie sa jeho žiadosť o finančné príspevky vzťahuje je zrejmé, že nedostatočná právna úprava v tejto oblasti tvorí prekážky v rozhodovacej praxi orgánov činných v trestnom konaní a s poukazom na nedodržanie potrebnej miery opatrnosti zo strany štátneho orgánu zapríčiňuje jediný možný spôsob rozhodnutia orgánu vo veci samej, i keď možno spoločnosťou nevítaný.
- Právo na odškodnenie podľa Trestného poriadku, či odškodnenie obetí násilných trestných činov podľa ZoOTČ je inštitútom, ktorý priznáva obetiam trestných činov v právnom systéme postavenie, na ktoré majú nárok De lege ferenda je možné konštatovať, že systém odškodňovania obetí násilných trestných činov v rámci ZoOTČ má určité limity, ktoré je potrebné korigovať, resp. uskutočniť ich korektúru i v nadväznosti na medzinárodnú aplikačnú prax
- V Slovenskej republike došlo v roku 2018 k nárastu korupcie. Túto skutočnosť potvrdila aj organizácia Transparency International, ktorá zverejnila index vnímania korupcieDomnievame sa, že na Slovensku tieto prostriedky, najmä pokiaľ sa týka právnej úpravy postihu za korupciu v oblasti trestného práva sú dostačujúce. Problém je však najmä v tom, že ich využitie v spoločenskej aj v justičnej praxi nie je dostatočne účinné. Bol prijatý program protikorupčnej politiky Slovenskej republiky na roky 2019 – 2023. V novej právnej úprave však došlo k osobitnému stavu vzhľadom na to, že niektoré zákony (Trestný poriadok, zákon o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti) obmedzili zaoberanie sa anonymnými podaniami týkajúcimi sa protispoločenskej činnosti a naopak iné zákony (zákon o neprimeraných podmienkach v obchode s potravinami) akceptovanie anonymných podaní zavádza.
- Úspešnosť procesu vyšetrovania trestných činov je nemysliteľný bez účinnej súčinnosti a spolupráce vyšetrovateľa jednak s rezortnými, ako aj mimorezortnými subjektami participujúcimi na tomto procese. Je dôležité, aby zákonitosti súčinnosti a spolupráce v procese vyšetrovania trestných činov vrážd nezostali len na teoretickej úrovni, ale aby prenikli do praxe a stali sa súčasťou odborných poznatkov všetkých participujúcich subjektov
- Európsky vyšetrovací príkaz môžeme hodnotiť ako výrazne pozitívne v justičnej spolupráci medzi členskými štátmi EÚ, ktorý kontakt medzi justičnými autoritami zjednodušuje a urýchľuje vzhľadom k jazykovému režimu ako aj vzhľadom k unifikovanému textu formulárov používaných pri jeho vydávaní a vybavovaní.

- Zmenkové trestné činy predstavujú mimiroadne aktuálny problém súčasnosti a možnosti dokazovania trejto trestnej činnosti sú založené naodbroch ekonómie a kriminalistiky. Medzi aktuálne aplikačné problémy a poznatky súvisiace s dokazovaním zmenkových trestných činov sú okrem iného aj niektoré postupy, metódy a závery smerujúce k určeniu veku papiera ako hmotného nosiča zmenky testovaním jeho vzoriek a veku atramentov ako náplní písacích prostriedkov, ktorými sú zmenky vypĺňané.
- Pri vyšetrovaní trestných činov nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami je potrebné sa úri realizácii úkonov prípravného konania zamerať predovšetkým na počiatočnú etapu vyšetrovania, konkrétne na podnety, osobitnosti opatrení, neodkladných a neopakovateľných úkonov, ako aj plánovanie vyšetrovania.

Účastníci konferencie v jednotlivých príspevkoch poukazujú na možné problémy, ktoré vznikajú v predmetných oblastiach a zároveň navrhujú nové možnosti riešenia pre účely aplikačnej praxe, ako aj možnosti nových legislatívnych nástrojov v boji proti trestnej činnosti.

Príspevky publikované v oblasti **súvisiacich vied, vedných disciplín a odborov** poukazujú predovšetkým na význam týchto odborov pre rozvoj trestnoprávnej vedy, tvorbu a uplatňovanie noriem trestného práva v praxi. Účastníci konferencie zdôrazňujú, že:

- Je možné skonštatovať, že v prípade páchateľov trestných činov rasovo a etnicky motivovanýc ide predovšetkým o osoby nerómskeho pôvodu, mladších vekových skupín s výrazným podielom mladistvých, ide o sociálne narušené osoby s nízkym vzdelaním, nízkymi príjmami, bez sociálneho zázemia a páchateľmi sú v prevažnej miere muži. Objasnenie obrazu osobnosti páchateľa nám pomáha vytvoriť efektívny spôsob zaobchádzania s touto osobou
- Ekonomická kriminalita predstavuje závažný spoločenský jav. Ako taká poškodzuje vo svojej podstate štát, dopadá na jej fungovanie, ovplyvňuje jej chod a v konečnom dôsledku negatívne dopadá aj na jednotlivcov a koncepciu ľudských práv. S cieľom jej eliminácie je preto významné poznávať typické kriminogénne faktory, ktoré podporili vznik a rozvoj kriminálneho správania sa u nás po vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Na tomto podklade je možné odhadovať aj vývoj do budúcich období, teda prognózovať jej vývoj.
- Negatívne spoločenské javy sa výrazne podieľajú na vzniku kriminality, vzhľadom na čo je kvalitná realizácia kontroly kriminality (tak v podobe prevencie ako aj represie) neopomenuteľnou súčasťou predmetnej problematiky. Z kriminologického uhla pohľadu je v rámci kontroly kriminality snahou pozornosť zamerať na prevenciu vzniku týchto javov, prípadne ich prehlbovania, pričom však je nevyhnutná vzájomná prepojenosť vied trestného práva a kriminológie, ktoré však na niektoré javy nazerajú z rozdielneho uhla pohľadu.
- Proces odhaľovania a dokazovania korupcie je komplikovaný nie len celým radom osobitostí korupčného konania, ale aj problémami, ktoré sa spájajú s jej identifikáciou v spoločenskom prostredí. Indikátory korupčného konania môžu signalizovať korupčné konanie, ktoré sa však skutočne nemusí potvrdiť. V niektorých prípadoch sa priamo prejavy korupčného konania dajú spojiť s príčinami korupcie, čo však tie je nutné a kauzálne pravidlo.
- Jednou zo zložiek „myslenia príslušníka polície“ je akceptovanie právnej regulácie a zodpovednosti pri zabezpečovaní neodvratnosti trestného postihu. „Myslenie príslušníka polície“ (autormi vytvorená metodologická kategória teórie kriminálno-policajného poznania) definujú, ako komplex profesionálnych ideí, postojov, očakávaní, prianí a predsudkov, ktoré vytvárajú základňu jeho činnosti, vnímania a realizácie kriminálno-policajného poznania.
- Domáce násilie predstavuje sústavne aktuálny celospoločenský problém. Je vidieť ako sa postupne rozširuje nie len z hľadiska typických foriem násilného správania sa, ktoré sa vyvíjajú a rozvíjajú, ale aj z hľadiska okruhu subjektov, ktoré môžu byť obeťou domáceho násilia. Pomerne neskoro sa stretávame aj s obeťami v podobe seniorov alebo osôb vyššieho veku. Ako azda najmladšia forma domáceho násilia predstavuje tento negatívny spoločenský jav zásadný problém, v súvislosti s ktorým sa otvára viacero otázok. Sú to jednak otázky vymedzenia

kategórie osôb vyššieho veku (seniorov alebo starých osôb) a rovnako sú to problémy šírky vymedzenia zanedbávania seniorov, interpersonálnych alebo inštitucionálnych foriem násilia a príčiny, ktoré vedú k takémuto správaniu sa.

- Šikana na pracovisku predstavuje negatívny spoločenský jav so stále stúpajúcou tendenciou. Jedná sa o celospoločenský fenomén, vo vzťahu ku ktorému je potrebné hľadať efektívne riešenia na jeho elimináciu. V slovenskej právnej úprave možno v tomto smere identifikovať značné medzery v nastavení efektívnych nástrojov, ktoré by zaručili tak osvetu, edukáciu, prevenciu ako i relevantný postih využitím trestnej represie v prípade nemožnosti dosiahnutia nápravy inými prostriedkami. Uvedený problém si vyžaduje oveľa vyšší záujem tak zamestnávateľských subjektov, zamestnancov, zákonodarcu ako i štátnych inštitúcií s cieľom nachádzania účinných riešení.
- Prostitúcia predstavuje sústavne aktuálny a problematický jav. Tento fakt je vidieť tak na úrovni úprav jednotlivých štátov, ktoré odlišne pristupujú k regulácii prostitúcie a subjektov, ktoré prostitučné služby poskytujú a prijímajú, ale aj na úrovni nadnárodnej, kde nachádzame celý rad dokumentov, ktoré sa však zameriavajú skôr na oblasť núteného výkonu prostitúcie a s tým súvisiacej trestnej činnosti.. Faktom je, že Slovenská republika dobrovoľný výkon prostitúcie nereguluje právne vôbec. Aj preto sú zaujímavé prístupy k prostitúcii ako návody na jej reguláciu na úrovni práva.
- Korupcia a korupčné konanie je spravidla veľmi ľahké laicky definovať. V závislosti od uhla pohľadu je však k dispozícii celý rad rôznych definícií korupčného konania. Či už ide o definície právne, kriminologické, etické alebo ekonomické, súhrnne poukazujú a definujú jav pre spoločnosť zásadne nebezpečný, poškodzujúci jednotlivcov i spoločnosť ako takú, a samozrejme aj štát. Na účely postihu korupcie je pritom nutné, aby v každom takomto konaní bolo možné identifikovať formálne znaky skutkových podstát, teda spoločnú podstatu každého korupčného konania odhliadnuc od osobitostí, ktoré v tých ktorých podmienkach môže vykazovať.
- Psychické dopady na obete trestných činov je potrebné pri každej obeti tento aspekt posudzovať vždy extra s ohľadom na jej konkrétny životný štýl, jeho následné zmeny, a tiež na ovplyvnenie ich akýchkoľvek vzťahov do budúcnosti. Aj napriek tomu, že presné rozdelenie medzi poškodeným a obeťou trestného činu neexistuje, je nevyhnutné konštatovať, že pojem poškodený by sa nemal zamieňať s pojem obeť, pretože obeť je pojmom mnohovýznamovým, jeho definícia je medziodborová a presahuje tiež do oblasti kriminológie, kriminalistiky, viktimológie, psychológie aj forenzných disciplín.
- Objasnenosť trestnej činnosti je pojmom spomínaným snáď skoro pri každom hodnotení činnosti Policajného zboru Slovenskej republiky (ďalej aj „PZ“), najmä s ohľadom na jeho výsledky vo vzťahu k trestnej činnosti. Je nám jasné, že hodnotiť činnosť polície aj jej efektívnosť v boji s kriminalitou len na základe výsledkov objasnenosti nie je úplne presné a dostatočné. Objasnenosť predstavuje len jeden z kriminogénnych faktorov, ktoré môžu a aj podľa empirických štúdií majú vplyv na celkovú úroveň kriminality.
- V súlade s európskymi trendmi, kedy bol v posledných rokoch zaznamenaný odklon od represívnej protidrogovej politiky v prospech prístupov a modelov založených na prevencii, liečbe a odstraňovaní ujmy, preferujeme liečbu drogovo závislých páchateľov pred ich trestaním. Zároveň považujeme za nutné vytvoriť funkčný systém zaobchádzania s drogovo závislými osobami- užívateľmi drog. V prípade výkonu ochranného liečenia počas výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody by bolo žiaduce vytvoriť v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody systém, ktorý by motivoval drogovo závislých odsúdených k uvedomelému zbaveniu sa závislosti.

Oblasť súvisiacich vedných odborov je vždy prínosom aktuálnych otázok trestného práva predovšetkým pri riešení praktických problémov a problémov aplikačnej praxe. Je preto nevyhnutné,

aby aj táto oblasť bola doplňovaná o najnovšie poznatky, ktoré budú môcť byť využívané v aplikačnej praxi príslušných orgánov.

Môžeme za všetkých účastníkov konferencie skonštatovať, že jednotlivé závery prijaté v rámci konania konferencie budú mať význam aj pre ďalšie plánovanie konferencie v budúcom roku, ktorá môže rozšíriť formy vzájomnej spolupráce ako aj nové možnosti informovania o problémoch v rámci teórie ako aj v rámci aplikačnej praxe.

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
vedúca katedry trestného práva

Program interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou

19. 03. 2019

Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi

7. ročník

ktorá sa koná
pod záštitou rektorky
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD.

Vedecký výbor konferencie:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.
Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan KOČAN, PhD.
prof. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD.

Program konferencie

Miesto konania:
Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava
1. poschodie – Nová vedecká rada, č. dv. 216

Termín konania:
19. 03. 2019

Rokovací jazyk:
slovenský, český

---

08 ^{00} – 08 ^{30} – prezencia účastníkov konferencie

1. časť (cca 08.30 – 10.30)

Otvorenie konferencie (úvodné slovo)

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.

JUDr. Ján ŠANTA, PhD., LL.M., MBA
/Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR/
- ZMENKOVÉ TRESTNÉ ČINY

doc. JUDr. David ZÁMEK, Ph.D., LL.M
/Vysoká škola podnikání a práva, ředitel Institutu bezpečnostních a kriminologických studií VŠPP/
- BEZPEČNOST A SPRAVEDLNOST V PRÁVNÍM STÁTĚ

Prof. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD., Mgr. Lukáš TURAY
/Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Právnická fakulta UK v Bratislave/
- PRÁVNE ASPEKTY VERBÁLNYCH PREJAVOV PRI SLUŽOBNÝCH ÚKONOCH POLICAJTOV

prof. Ing. Miroslav LISOŇ, PhD. , JUDr. Adrián VAŠKO, PhD.
/Akadémia Policajného zboru v Bratislave/
- VÝZNAM TEÓRIE KRIMINÁLNO-POLICAJNÉHO POZNANIA PRE ZABEZPEČENIE NEODVRATNOSTI TRESTNÉHO POSTIHU

doc. JUDr. Miroslava VRÁBLOVÁ, PhD., JUDr. Štefan ZEMAN, PhD.
/Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie/
- K NIEKTORÝM ASPEKTOM PROBLEMATIKY EUTANÁZIE

JUDr. Slavomír ŠAMIN
/Právnická fakulta, Univerzity Komenského Bratislava/
- AKTUÁLNE TRENDY PRI VYUŽÍVANÍ EURÓPSKEHO VYŠETROVACIEHO PRÍKAZU (EVP)

Diskusia k príspevkom

10. 30 – 10. 45 coffee break

2. časť (cca 10.45 – 12.45)

Mgr. Ing. František VOJTUŠ
/ Národná protizločinecká jednotka, Národná kriminálna agentúra Prezídia PZ /
- OBJASNENOSŤ TRESTNEJ ČINNOSTI A JEJ VÝVOJ V ROKOCH 1999 – 2017

PhDr. JUDr. Štefan HRČKA

/ AK Hrčka – Sabó s.r.o. /

- K FENOMOLÓGII EKONOMICKEJ KRIMINALITY

PhDr. JUDr. Ing. Marián SABÓ
/ AK Hrčka – Sabó s.r.o. /

- REPRESÍVNE STRATÉGIE V RÁMCI KONTROLY EKONOMICKEJ KRIMINALITY

PhDr. JUDr. Igor KLENIAR
/ Ústav verejného práva FP PEVŠ /

- OBLASTI VÝSKYTU KORUPCIE A MOŽNOSTI JEJ POSTIHOVANIA

JUDr. Lenka NIŽNÍKOVÁ
/ Ústav verejného práva FP PEVŠ /

- ÚPLATOK ALEBO DAR?

JUDr. Peter MAJTÁN
/ Ústav verejného práva FP PEVŠ /

- SENIORI AKO OBETE DOMÁCEHO NÁSILIA

doc. JUDr. Antonín NESVADBA, PhD.
/Akadémia Policajného zboru v Bratislave/

- TEORETICKO-PRÁVNE ASPEKTY SÚČINNOSTI A SPOLUPRÁCE VYŠETROVATEĽA PZ TRESTNOM KONANÍ

Diskusia k príspevkom

Záver

---

13 ^{00} – obed

Organizačný a programový výbor konferencie

JUDr. Veronika Marková, PhD.

JUDr. Marek Mezei, PhD.

JUDr. Vladimír Baláž

Mgr. Sebastián Janko

Mgr. Lucia Siváčková, LL.M.

JUDr. Františka Jakubíková

Miriam Švirecová

Názov:	Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov zo 7. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou.
Zostavovateľ:	pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
Recenzenti:	prof. JUDr. Peter Polák, PhD. Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan Kočan, PhD.
Vydala:	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Rozsah:	376 s., 1 346 381 znakov vrátane medzier
Vydanie:	prvé

ISBN 978-80-8054-812-4

EAN 9788080548124